

HERMANNI von der Hardt

JADDVS

PRO REPUBLICA.

Effigies præclari tertio
ante Christum seculo summi Pon-
tificis & in populo Judaico Antistitis, qui
fundamentales reipublicæ & Ecclesiæ leges
fortiter tuitus, & ab omni corruptione
immunes præstare atque redin-
tegrare annis.

Ut & exemplum justæ interpreta-
tionis, pro *legitimis Exegeteos fundamentis*:
Nativa linguae indole; *Solido historia & geogra-*
phia veteris fundo; Et curato *affectuum*
in scriptore studio.

PSALMO CXIX.

LIBRIS V.

Pro incremento philologiæ, gemi-
num ante seculum per Reuchlinum suscita-
tæ, in uberiores *recondita antiquitatis* lucem, ac
sereniores posteritatis æmulationem.

GVELFERBTI,

Impensis GOTFRIDI FREYTAGII.

MDCCLXV.

ILLVSTRIBVS
ACADEMIIS
GERMANORVM
ET BATAVORVM
FONTIVM SACRORVM
INTERPRETIBVS
VERITATIS ET VIRTVTIS
PRÆSIDIBVS
PVBLICÆ SALVTIS
CVRATORIBVS
COMMVNIS INCOLVMITATIS
ADMINISTRIS
ÆQVIS VERI ET BONI JVDICIBVS
NOSTRO ET SECVTVRO ÆVO.

Bayerische
Staatsbibliothek
München

VERITATIS ET VIR- TVTIS CVLTV- RAE!

M*A*jorum memoria, à gemino seculo, sancta apud nos & & salva, qui *Fontes sacros, hebraeos & græcos, veteris & novi Testamenti*, Christianis, Europæis, Germanis præsertim, in usus publicos tradidere primi. Sacra nomina *Reuchlini, Erasmi, & Ximenis*. Ante illos, res Christiana, longis seculis, sub hoc cœlo, tetrīs tenebris tecta & opaca caligine merſa, profundæ noctis exemplo, præ infanda superstitione & tristi bonarum literarum ignorantia. Ex idololatrīco proavorum nostrorum orbe, Caroli M. ultimo consilio, evaseramus subito Christiani, solius ferme nominis usu. *Longa* abinde fluxere *secula barbara*, quibus in media Ecclesia nullus Fontium sacrorum usus, quando nec græca nec hebraica, vix latina

Praefatio in Jaddum.

tolerabili puritate, ullibi audita vel cognita. Altum omnium & in Academiis silentium, profundo somno, sine lucis vel cupidine vel spe. Ingemuit velut per insomnium res communis, suspiravit religionis integritas, anhelavit tenerrimus veritatis sensus. Res deplorata in tam spissa & obícura incitiae nebula: Nullus literarum decor, nulla oris puritas, clausum bonorum autorum sepulcrum, antiquitatis fuga, linguarum cognitio invisa & exosa.

Donec divina providentia *sub exordium seculi XVI.* scholas aperuit pro humanioribus studiis, viros porro suscitavit illustres, qui *linguas*, Græcam & Hebræam, Chaldæam, Syram, ceterasque, Orientis tesseras, in lucem proferrent, eaque via *elegantiores veteres autores*, sacros etiam, *hebraeos & græcos*, admirabili fato, promerent & exhiberent. Facinora vere magna, pro novo condendo orbe, pro formandis hominibus, ut ex infantibus & pueris fierent tandem viri, genuino mentis usu.

Celebravimus juste his annis, tertii seculi exordio, *jubilæa Reuchlini frequentia*,
cui

Praefatio in Jaddum.

cui primam debemus lucem, serenitatem, fortunam, luculentam veritatis & virtutis cognitionem. *Triumviri* laudati hunc honorem, quem coelitus nacti, æternum servabunt, ex *Fontibus sacris editis, apertis & orbi commendatis*. Hæc nostra & posterorum vita, solida prosperitas, & desiderata reipublicæ salus.

Superstitio servos facit, qui nil recti agant nisi inviti, nil boni nisi quoad speciem, nil integri nisi metu poenæ. Nulla in superstitionis servitute ingenua virtus, quia nulla scientia veri, boni & recti, quæ non est servi sed heri. Cogitur servus agere, quod non intelligit nec capit, qui consilium & scopum heri vel non accepit vel non penetravit. Ægre perficitur quod non placet, nec placet quod temere peragitur, temere fit cujus ratio ignoratur: Ratio non servis aperitur, sed hero servatur & filiis familias. *Cognitio ingenuam facit & liberam, mentem, virtutis dulcedine demulcet & veritatis suavitate delinit; ut prompte agatur & expedite quod dignum & decorum, quod rectum & justum.* Servus in superstitione plagas metuens, in continua nocte titubat, hæsitat, offendit: semper tri-

Præfatio in Jaddum.

stis & morosus: Ingenuus in veritatis scientia in luce & sole incedit, pergit, juvat, proficit, lætus & serenus. Nunquam servilis temeritas bene recteque agit, semper ingenua libertas optime. Frons corrugata repugnat, diducta obsequitur. Et per naturam *æger ac timidus animus* integris factis & justis negotiis adversus, consilii expers, præ odii, iræ, impatientiæ tumultu, interno & externo, inter murmura & invisa ac molesta suspiria: E contrario *animus præsens* negotiis præclaris digne & decenter incumbit, sui compos, modi & consilii confcius, ore manuque facilis & promptus. Bene fit quod lubenter, male, quod ægro pectore. *Vera boni scientia cupidinem vere boni suscitatur, spem facit & alit, delectatur vel sola adhuc expectatione & desiderio, usu gaudium parat & ad ampliorem fructum accendit. Ignorantia boni & recti tardos facit, somnolentos, timidos, imbecilli aut fugaci virtutis studio vix obiter & velut per umbram ad momentum commovendos, sine nisu, sine spe effectus utilis & decentis. Serva mens pavida & frigida, in vitio & ignorantia; libera, confidens & vegeta, in virtute*

Prefatio in Jaddum.

tute & cognitione: *Abjecta* in tenebris inscitiae, *erecta* in luce intellectus. *Vera virtutis cognitio, & boni rectique scientia, vegetos reddit, alacres, & vere pronos ac proclives ad honesta, ad decora, ad utilia, ad necessaria, ad publicam & privatam salutem. Ignarus equi & recti, veri & boni, in crasso caliginosae superstitionis fascino, suarum servus est cupiditatum, persuasus, praestitâ externa superstitionis regula & forma, omne scelus tuto committi, modo caute; fallere, pessundare, rapere, lœdere, artis esse. Vir bonus, vera virtutis luce gaudens, tranquillitatem, incolumitatem, & communem salutem cupido querit, urget, promovet, auget & tuctur, cujus voluptas bene agere, aliis prodesse, omnes juvare, erigere, attollere, suffulcire, ut publicae rei sit omnibus modis bene.*

Quod si ulli hujus prosperitatis radii perspecti philosophis quondam, & eminentibus quibusdam judicibus ac rerum publicarum moderatoribus prudentibus, à quibus salubres leges pro imperito populo gubernando latae: Profecto *Christianismus*, aut *Christiana doctrina*, cum aeternitate verè monstravit omnigenam orbis beatitudinem, reipubli-

Prefatio in Jaddum.

cæ commoda dedit immensa, ac felicitatem impertivit desideratissimam. *Hoc cognitionis lumen mentem irradiat, ut pervideat distincte & curate virtutis cujuscunque vim masculam, negotiorum decus nobile, & prosperum honesti cœpti successum.* Qua scientia liberatur vir à superstitionis tremendæ tenebris, à pavore frigido, à prava mentis cupidine, à vitiorum servitute, & foedis animi servilis fordibus: Fit ingenuus, candidus, apertus, bonus, fidus, justus, rectus, utilis: Lætus lubensque peragat quod congruum & publico expedit; dies noctesque circumspicit, quo prosit, juvet, subveniat, procuret, atque apparet & promoveat commoda, quæ ex usu sint vel plurimum vel omnium. *In vera ista recti scientiæ emolumentum urbis publicum, civitatis decus, prosperitatis fundus & serenæ fortunæ basis.*

Christianus vir bonus, ingenuus, publico commodus, in difficili quocunque negotio mentis solidæ & præsentis: in ipsamet externa servitute aut ministerio nunquam servus; in promptissimo obsequio liber; in humili submissione erectus; Ferre, perferre, dissimulare paratus, sine rugis, sine dentibus; benignus, benevolus, facilis; cautus

Prefatio in Jaddum.

tus interim & providus, nec in columbæ
sinceritatem ac mansuetudinem, nec in
serpentis oculos & circumspeditionem ini-
quus: Scelerum hostis, imbecilibus emen-
dandis amicus, præfractis durus: Præmia
bonis, pœnas malis statuens: omnia cor-
poris communis vitia ex salubritate meti-
ens, læsas partes fovens, deliniens, perun-
gens, devinciens, sanans, alens & ornans,
gangrænam secans & urens: Mansuetus
& æquus, ubi spes boni; severus & justus
ubi incorrigibile malum, pertinaciam fer-
ro & igne delendo, ne pars sincera traha-
tur.

*Civis sine Christianismi sensu non homo
sed pecus est, more pecudis ruens & tra-
hendus, à quo nil boni nisi colore aut fūco
expectandum, reapse nil nisi malum, tectum
ubique, trepido pœnæ metu: Cum & ma-
li oderint crasse peccare minaci pœnæ for-
midine. Quod frenum brutis datum.
Civis in Christiana blanda luce mitis est &
mansuetus, qui verbo, consilio, nutu regatur,
cui volupe obtemperare aut bene agere, &
sine monitore, suavi virtutis dulcedine &
jucundo studio. Infelix proinde & rei-
publicæ damnosa coeca superstitio; Prospe-*

Prefatio in Jaddum.

ra & fortunata, publicæ rei salutaris, Christianæ rei lux clara, elegans & decora. In superstitione mera temeritas & tacitus furor: In verbi luce omnimoda ingenuitas & apertus candor, agendique vigor.

Divinæ providentiæ favor à gemino jam seculo post horridas longas & immensas tenebras, hunc solem oriri jussit Europæ, suscitatis viris cordatis, supra laudatis, *Reuchlino, Erasmo, Ximene*: Quorum opera *Fon-tes sacri, Hebræi & græci*, ex pulvere eruti, typis commissi, in lucem protracti, oculis manibusque Europæorum traditi. *Reuchlinus* linguas elimaverat, *A. 1506 hebrææ lingue sonum* primus publice formans: Quando *Ximenes, Hispaniæ Primas, Cardinalis*, utrosque *veteris & novi Test. fontes*, hebræos & græcos, tribus voluminibus, ab *A. 1513. usque ad A. 1517.* maximis impensis orbi exhibuit; *Erasmus A. 1515. & 1516. novum testamentum Græcum*, elegantissime vestitum, novaque versione donatum, reipublicæ Christianæ obtulit & maximopere commendavit. *Natis his linguis, suscitatisque his codicibus*, balbutiem suam priorem, ex superstitionis infantia, mittere coepit publica res, ut fari conaretur,

Præfatio in Jaddum.

tur, oculis & mente uti, communem salutem attendere, qua beari lesentiret. Ab illo sole orto, alii homines, melior res communis. Quibus prosperis fatis, *bi triumviri orbis fuere renovati fontes & exordia*, qui *codicibus divinis*, originitus scriptis, promulgatis ac promulgatis, *novi orbis posuere fundamenta*. Hi virulentam superstitionem radicatam subruere, eradicare, ac salubri atque sinceræ cognitioni viam in Europa sternere contenderunt. Qui celsus & salutaris *Ximenis* æque ac *Erasmicum Reuchlino* fuit animus atque scopus. Quanquam enim alicubi necdum ipsi plene perviderent immanem superstitionis horrorem, agnoverunt tamen ex parte atrocem fascini communis vim & injuriam, cui medendum esse Fontium studio intellexerunt. Huic certe eventus consilio, vel desiderio, forte ultra opinionem brevi respondit. Nec enim operis boni & salutaris fructus initio præsens, sed successui relictus, opinione major. *Horum trium singuli*, communis caliginis & superstitionis pertæsi, innumeræ plebis palabundæ miserti, *Fontes doctrinæ Christianæ* perpurgare, aperire, ac usibus omnium destinare annisi, exemplum imitati

Mo-

Praefatio in Jaddum.

Mosis, Esrae, Jaddi, & similium magnorum reipublicae & Ecclesiae quondam inter Judaeos capitum.

Justa horundem *triumvirorum nostrorum* memoria suavit *Jaddum* nunc salutare, cui illi pares. Seculi tertii exordium meruit honorem ex comparatione *fatorum, tempore Jaddi & Reuchlini*. Uterque *fundamentales monstravit & urfit leges*, nec ab illis quocunque praetextu declinari permisit. *Jaddus* suae reipublicae basin ex *Mosis* legibus immotam fervare contendit, contra *Manassis & sociorum* inveciam aut invehendam irreligiosam superstitionem *Samaritanam*. *Reuchlinus ad fontes, ad fontes, hebraeos & graecos*, vocavit *Christianos*, à rugosa & sordida Scholae barbarie. *Vindex uterque veritatis antiquae, pro salute reipublicae*. Suae quisque aetatis restaurator. Quae ratio, quare his annis orationem *Jaddi, Psalmo 119.* in Academia recensere libuerit. *Jaddus pro veteri doctrina, Reuchlinus pro prisca veritate.*

Insimul *gratus noster in triumviros animus* testimonium poposcit nostrae à gemino seculo superstitis fidei & industriae, qui difficiles illorum labores non spreverimus,
salu-

Præfatio in Jaddum.

salubria consilia non abjecerimus, sed diligenter conservaverimus. Illi nobis præ-
iverunt, nos posteris. Viam non negli-
gentia obstruere, sed sedulitate magis ma-
gisque pandere, & nostrum est. Quamob-
rem seculuræ ætati monstrandum, opes
à majoribus partas in Fontium studio à nobis
fuisse conservatas: Nec satis fuisse, ruditer
tenuisse tradita, quibus *cultum aliquem &
ornatum addere* æquum fuerit. Quando-
quidem ergo Fontium remotissimæ ætatis
scripta exhaurire simul ac semel non con-
tingit majoribus, vestigia illorum legendo
addere quid industriæ oportuit. Quæ no-
stra ætate digna sollicitudo, *servatæ & au-
dæ vel illustratæ* à majoribus acceptæ ar-
tis interpretandi documenta dare imperavit.
Cui operæ interviit obvia illa *Jaddi pro ve-
ritate oratio Psalmo 119.* Regulam autem
recensionis nemo prudens & peritus æsti-
mabit ex multitudine canonum allegan-
dorum. Vanum est, in *Exegesi autorum, ex-
teriorum & sacrorum*, jactare cumulum
regularum interpretandi, postquam à pri-
mis emendatæ ætatis autoribus, bonarum
literarum consciis, optimis interpretibus,
artis dicendi peritis, *recensendi artificium* suis

Præfatio in Jaddum.

positum in duobus his momentis, linguae cognitione & contextus cura. Quorsum Franzius integro & præclarissimo de interpretatione Scripturae libro contendit totus. Contextus animam & vitam posuere Lutherus, Philippus, Bugenhagius, Jonas, cum venerando collegio, eorumque æmulus Franzius, in longa orationis serie, pro affectus vinculis & variis motibus. Consilium & affectum scriptoris qui non attendit, pro longa orationis sequela, nihil videt, nihil in recensione dicit.

Quin adeo & nos vestigia illorum pressimus, aliqua addita luce, pro seræ nostræ ætatis incremento. Linguae hebrææ indoles post ducentos illos annos hodie clarior atque dilucidior, ex græci oris harmonia. Ubi antehac hæsitatum ab omnibus, quaesitumque remedium per totum orientem, nunc expeditum & planum, Græci oris subsidio. Nihil nunc tam abstrusum in vocibus difficillimis, quin ad oculum pateat. Cui fini, ut nostris & posteris eorumque iudicio & usui inserviremus commodius, libuit integram ubique dare versionem græcam, ut concinna utriusque oris congruentia patefieret luculentius. Alibi fufius jam egimus
mus

Praefatio in Jaddum.

mus & agemus de ampla hac *linguarum luce*, inprimis ubi integra illarum dabimus *Lexica*. Consultum fuit visum, *Parte* *huius opusculi* *tertia vel 5^a quarta*, unius duntaxat *vocis* *וְכָל* *vim* *variā* explicare, pro luculentiori exemplo. Intelligent posteri huius ætatis fortunam in huius quoque doctrinæ incrementis.

Dein, ad texturam orationis cognoscendam atque declarandam pertinet vel maxime *historia*; Historia libri & auctoris, nec non *historia rei*: Quis auctor, cuius ætatis, fati, cum scriberet, cuius terræ, sub quo regimine, in civilibus & sacris: Similiter quæ *argumenti historia*, quorsum liber, pro scopo auctoris. Historia auctoris & rei, lumen scripti præcipuum: Absque illo meræ tenebræ & lubrica aut vaga recensio.

Pari cum historia passu ambulat *Geographia antiqua*, cuius curatior notitia si desit interpreti, recensio manca est & mutila, hiulca, vel & falsa atque detorta. *Topographia* tantum non primum in auctore momentum. Error huius neglectu commissus totum enervat vel & evertit scriptum.

Est, fateor, & *historiæ* & *geographiæ veteris* *studium* *iusto* *adhuc* *hodie* *rarius*, ob *difficul-*

Praefatio in Jaddum.

ficultates maximas. Verum, quanto labor in quærendo major, tanto impensius in investigando studium. *Difficilia quæ pulchra.* Res est scio plena laboris, & hucusque ferme intentata; sed *necessitas injungit operam etiam insuperabilem.* Nec diffitendum, *conjecturis* hic locum esse, quibus per omnem profecto vitam in arduis negotiis *locus* est *honorabilis.* Pleraque in vita, ubi de indagine sermo, constant sagaci conjectura. Qui bene conjectat optimus vates est. Sine conjectura nullum scrutamen. Examini universa relicta. Laudabilis proinde conjiciendi in quærendo industria, quæ viam paret inveniendi. Deterreri laboris asperitate, est veritatis studio indignum. Nec minoris judicii res, curate distinguere, singula ponderare, discutere, secernere, seligere, differre, iterumque sub incudem revocare. Quæ *studia*, non inficiandum, nostra modò ætate suscepta & culta, *recentia*, *adjumentis* nuper demum *quæsitis* & *ingenti laboris contentione partis.*

Pro his interpretationis præfidiis libellum *Jaddi* concise recensere allaboravimus, ut *historia* ubique esset in oculis & *affectuum motus*, pro rerum & factorum discrimine. Fruantur his, qui nostra & futura ætate delectabuntur luce.

HERMANNI von der Hårdt

Acad. Juliae ProRectoris & Præp.
Mariæb.

JADDVS

PRO REPUBLICA

PSALMO CXIX.

ORBI LITERATO
NOSTRÆ ET FUTVRÆ ÆTATIS
IN REMOTÆ ANTIQVITATIS
LVCEM.

**IUSTÆ MEMORIÆ
MAGNI REVCHLINI**

**QVI
ANTE GEMINVM SECVLVM
A. MDXV.**

**FORTI ET IMPERTERRITO JADDI
ANIMO CONTRA MANASSEN
ADVERSVS MONTIS SAMARITANI
TEMPLVM ATRAMQVE
SVPERSTITIONEM
PRO SALVTE PVBLICA PVGNAVIT
PRO REI CHRISTIANÆ INTEGRI-
TATE DIXIT PRO FONTIVM SA-
CRORVM VSV SCRIPSIT PRO
VERITATE DIMICAVIT
VT POSTERINOS FRVEREMVR
LVCE.**

S. A. MDCCXV. D. XV. NOV.

PARS I.

Historica,

Historiæ Lumen

Adcognoscendum Jaddi animum &
affectum integro libro Psalmi CXIX.

Quod *citra historiam* libri cujuscunque,
meræ in libro, cognoscendo ac re-
censendo, regnent tenebræ:

Illæ verò *prælucente*, densa quævis expi-
ret caligo, sole radiante.

Interpretum coronæ S.

Nullum, vel minutulum scriptum, nec argutum vel parvum carmen, digne recteque intelligitur, in orbe extero & sacro, nisi de autore & ætate libri constet. Pleraque tecta manent & obscura, sine libri historia. Modò non & à scopo & consilio scriptoris longissime recedat interpretes aut lector, historiâ libri non perspectâ. Quod fit plerumque.

Primum cujuscunque memorabilis scripti, veteris aut recentis, lumen historia. Quanto vel orbis, unde prodiit opus, vel ætas, quando lucem videre cœpit, à nobis remotior, tanto magis ad intelligendum necessaria historiæ illius veteris cognitio. Quanto argutius monumentum, tanto impensius poscitur rerum veterum scientia, tantoque uberior & curatior.

Quam-

Quamobrem hodie Galli, Angli, Batavi, prisca omnis elegantiae & humanitatis fundamenta lustrantes, veterum autorum lucem cominus inspicientes, monumenta antiqua digne recensituri, ante omnia solliciti de cuiusvis vetusti operis & auctoris historia. Nec oda Horatii ulla tangatur ab illis, nisi circumstantias temporis, & qua occasione, in qua negotia & fata, exarari contigerit, explorarint prius curate. Pervident, sine hoc lumine regnare tenebras. In hac luce in intima operis & pectoris penetralia descendunt.

Et quisque nummus solidior opus est, liber est, antiquitatis monumentum. Nihil in his aureis & argenteis libris capitur, praeter metallum, nisi pondus accedat ex historia. Hoc lumen solum. Sine hoc lumine nihil valent.

Et monumenta sacra vetustissima idem jus sibi vendicant. In quibus abyssis nihil videtur, nihil cognoscitur, sine claro historiae sole. Huc ergo & nos merito.

Libri antiqui, Psalmi CXIX. frons & pectus historia.

Historiæ lumen

Pro cognoscendo Jaddi animo & affectu
in libello integro, Psalmo CXIX.

Cap. 1.

De autore libri, *Jaddo*, summo ante Christi-
stum Judæorum Pontifice.

Inscriptio libri nulla. Lectoris igitur cir-
cumspecti industriæ relinquitur, *autorem &*
etatem investigare.

Qui Davidi tribuunt, non meminerunt, inci-
dere pluscula in psalmo, quæ nec in personam
regis, nec statum Davidis, nec adversitates me-
moratas quadrent. Condonandum autoribus,
veteribus & recentibus quibusdam, persuasis,
psalmos inscriptione destitutos Davidi esse tri-
buendos. Agnoscit *Salomô van Til*, in Davidem
non quadrare, inter alia plura, quæ autor pro-
nunciat de se, *qui coram regibus de verbo Dei intre-
pide loquatur.*

De apostatis, qui autorem affligant, *sermo frequens*, ætatem arguit, non exilio Babylonico majorem, nec parem; Quod jam suboluit Salomoni van Til; sed inferiorem: Quando in nova republica Judaica triste fatum subinde subortum, ut à cœtu Judaico ad paganismum deficerent, Judæorum non fæx; sed capita, sacerdotes & Levitæ, summi, medii. Contemptus legum Judaicarum publicus familiaritati cum gentibus vicinis, antistitibus præcipue & præsidibus, Persis & Græcis, debetur. Affinitas Judæorum cum magnatibus gentium visa subinde proficua.

Temporibus Esræ & Nehemiæ tanta à Judaismo ad mores gentium inter præcipuos sacerdotes & Levitas defectio, ut difficillima *Nehemiæ* cura esset *reformatio*, qui illam Judæorum & gentium affinitatem, sanguine & moribus deformem, dissolveret, ac Judaicam religionem ab illa corruptione liberaret. Libri Esræ & Nehemiæ hujus arduæ & difficilis reformationis testes copiosi. Et summorum sacerdotum filii & cognati illa ætate non abstinuerunt à periculo illo cum gentibus commercio, morumque externorum æmulatione, ad idololatriam prona. In his *filius Joadæ*, qui Eliaſchibi summi sacerdotis filius, gener factus *Sanballati*, *Choronite*, Persici præsidis in Judæorum vicinia, circa annum 60. à reditu ex Babylonia. Cum his magnalis Nehemiæ. Quo de certamine, *Nehemiæ XIII.*

Videri poterat, in hanc ætatem, & in alterum horum reformatorum, Esram aut, Nehe-

miam, quadrare psalmus, quorum uterque reformationi intentus, dura passus ab ipsis etiam Judæis emendationis impatientibus. Uterque regibus Persarum cognitus, quin familiaris, uterque à Persarum regibus in Judæam ablegatus. Quidni alter horum, in tanta ob legum conservandarum curam afflictione, suam hoc libello testatus erga Deum devotionem, erga leges & sinceritatem doctrinæ observantiam, impensum auxilii divini desiderium, spem in Deum positam, cum animo in adversis illis præsentem, qui refractoriorum insidias patientiâ vinceret, & veritatis studio perfundaret?

Ceterum, pro augurandi libertate, apparet *argumentum* esse *grandius*, & periculum veritatis majus, quo de autor. Ut *alterius ætatis & auctoris* fuerit, in majori reipublicæ & Ecclesiæ Judaicæ discrimine. Vero propinquum, rem hanc omnem pertinere ad *Jadduam* seu *Jaddum*, celebratum *Neb. XII, v. 22.* *Hic summus sacerdos Hierosolymis*, ex genere Josuæ, primi ab exilio summi sacerdotis, à quo ordine sextus.

Hic, vir religiosissimus, sacrorum caput, sed & reipublicæ gubernator, pro illis ævis, incidit in tempora afflictissima, ut cum republica & Ecclesia in summo versaretur discrimine. Quam rem omnem sollicitè & curate prosecutus *Josephus Antiquit. Judaic. lib. XI. Cap. VII. & VIII.*

Pater Jaddi, *Jochanan*, aut Jonathan, *Nehem. 12, 11. 22.* memoratus, *infaustus*, ex cæde fratris sui in templo, & vindicta per Bagosen à Judæis sumpta,
qui

qui Persarum satrapa, paganus, templum ingressus, omni religione temta, quotannis pro agno sacro quotidiano non parvam æris summam exegit.

Defunctum Johannem *Jaddus*, filius, secutus, *religiosior patre*, sed majoribus implicitus periculis. Præcipua *adversitas* parata à fratre *Jaddi*, *Manasse*. Hic *Manasses*, post fratrem Jaddum in sacerdotio fere maximus, *avita religionis temtor*, leges regni fundamentales, per Efram & Nehemiam ingenti labore restitutas, despuit. Contra severas leges *affinitatem contraxit cum Sanballato Cuthæo*, tunc apud Samaritanos Persarum satrapa, cujus filiam duxit paganam, Nicaso. Parifato, uti ante centum & plures annos, tempore Nehemiæ, filius Jojadæ, ex summo sacerdotio, alterius Sanballati, choronitæ, filiam duxerat, à Nehemia gravissime eapropter reprehensus. Neque hic *Manasses* mitiorem expertus censuram à fratre Jaddo, summo sacerdote, ceterisque sacerdotii præfectis, quàm sustinuerat à Nehemia filius Jojadæ, ex pari transgressione.

Sed hic novus *casus sub Jaddo*, in *Manasse Jaddi* fratre, magno sacerdote, Sanballati Cuthæi genero, *majoris periculi & damni origo*. Hic *Manasses*, ob tantam irreligiositatem monitus à fratre Jaddo & senatu, restitit pertinaciter, Sanballati Cuthæi affinitatem defendens. Quæ pertinacia, in publico religionis & legum contemptu, gravem meruit censuram, ut ex publico decreto sacerdotio privaretur. Nec frater Jaddus,

Zelo commotus, potuit, quin pertinacem ab ara repelleret.

Iusta hæc, pro doctrinæ & religionis sinceritate, *Jaddi contra Manassen contentio*, Jaddo ingentia creavit pericula & adversitates immanes. Manasses Hierosolymâ Samariam fugit ad focerum Sanballatum, Cuthæum, sua illi exponens fata. Hic Cuthæorum in provincia Samaritana præses, callida contra Jaddum & totam religionem Judaicam molitus consilia. Cuthæorum aut Samaritanorum religio corruptissima, paganismum mixta per Sanballatum & Manassen illum, à Judæis profugum, magnis destinata incrementis, in Jaddi & Judæorum odium. Spondit Sanballatus, jam senex, Manassi, genero suo, & summum sacerdotium & templum, utrumque profanum, à Judaica integritate remotum.

A Dario quidem Codomanno, Persarum rege, à quo Samaritanorum satrapa constitutus hic Cuthæus, ex Damasceno agro, *jus condendi novi templi pro Samaritanis, querere* constituerat. Quod autem interea Alexander M. ex Græcia in Asiam contra Darium castra moveret, in CæleSyriam progressus, Damasco occupatâ, in Tyro expugnanda tempus protrahens: Quod etiam Sanballatus sciret, Alexandrum M. à Jaddo dedicationem quidem Hierosolymæ poposcisse, Jaddum autem recusasse, ob juramentum quo Dario devinctus: Sanballatus, in odium Jaddi & Judæorum statim ad Alexandrum defecit, militemque numerosum ex Samaritanis illi obtulit, sed

sed & *jus condendi templi novi Samaritani ab Alexandro exoravit.* Omnia in gratiam Manassis, generi sui, in perniciem Iaddi & judaicæ religionis.

Subito templum prope Samariam, juxta Sichemum, in monte Gerisim, Judaico aut Hierosolymitano par fuscitare allaboravit, in hoc *Samaritanæ religionis summum sacerdotem constituit Manassen, apostatam judæum.* Prægrandis hæc Jaddi & judaicæ religionis calamitas, incrementa irreligiositatis & profanationis nova & terribilia. *Novum illud in monte Gerisim templum Samaritanum terror Jaddi & judæorum.*

Hanc adversitatem auxit *par apostasia aliorum sacerdotum & judæorum ad Samaritanos*, qui vel in paribus cum Manasse delictis vel in sabbati contemptu, vel in aliis legibus spretis, incolumitatem & licentiam apud Samaritanos quærebant & inveniebant.

Hæc *apostatarum turba sedem Sichemi invenit.* Tot tantique Jaddi inimici, cum ipso fratre aliorum sacerdotum caterva, ad Samaritanos dilapsa, novi templi corruptæque religionis coloni. Finc in Jaddum & Judæos odia, insidiæ, contumeliæ, injuriæ: Ingens periculorum cumulus, pro veritatis defensione.

Aura hæc prima Jaddi calamitas ex fratribus & sacerdotibus, religionis desertoribus, improbis & præfractis viris, qui ad Samaritanos defecerant, novi templi Samaritani autores & cultores, corrupti cultus sectatores.

Accessit his internis dissidiis *externum malum*, quod urbi & religioni *universæ minaretur exitium*. Alexander M. in bello contra Darium, cum Cœlesyriâ subjugatâ Tyrum venisset inque hac expugnanda diu detineretur, ex castris misit nuncios ad Jaddum, utpote Judæorum summum Pontificem & gentis caput. *Deditionem* à Jaddo poposcit, *auxilium* in bello præsentī, *commeatum* ex urbe, & *tributum*, quod Dario pendere sueverat. Jaddus, vicinum græcorum regem veritus, urbi & religioni metuens, respondit, se juramento esse Dario obligatum, dum viveret, nec posse adeo postulata præstare. Non parva hæc cura Jaddi pro gente & religione.

Major sollicitudo cum rescisceret, Alexandrum Tyro expugnatâ exercitum Hierosolymam moturum. Magna rerum & pectoris angustia. Inops consilii, in Dei, quem impense coleret, providentiam spem omnem posuit. Populo jejunia publica indixit, sacra fecit, preces fudit, fiduciamque in Dei auxilium, etiam non prævisum, collocavit. Animo sumto, cum Alexander cum exercitu jam adventaret, urbi propinquus, populo universo ex certo Dei auxilio animum addidit & spem salutis. Consultum judicavit, non arma Alexandri experiri nec iram. Devotionem necessariam sponte & solenniter testari decrevit, modo usus venerabili. Urbe apertâ, obviam ivit Alexandro, in habitu Pontificali hyacinthino, comite longo sacerdotum ordine sacer-

cerdotali & suo flavo seu byffino habitu, civibus candido.

Qui venerabilis admodum conspectus Alexandrum prudentem clementemque regem valdopere commovit, pro ira in gratiam traxit, quin ultra majestatis dignitatem in Jaddi cultum pellexit. Nomen Dei in fronte Jaddi submisit coluit Alexander, Jaddum mox complexus.

Deduxit Alexandrum Jaddus in urbem, in templum, ad sacra, quæ Deo fecit Alexander solennissimè. Jaddus Alexandro bene auguratus in bello contra Darium, Daniele quoque in Alexandrum monstrato & explicato, *obtinnit ab Alexandro religionis incolumitatem*, ut moribus liceret vivere patriis, cum immunitate anni septimi à tributo.

Ante vero quam prospera hæc ex religione fata experiretur, in extrema versatus angustia. Solatium unum in religionis cultusve divini integritate, qui etiam præter spem à Deo expectaret opem.

Sic *Jaddus intus & foris afflictus* contra utraque mala remedium quæsit ex religionis sinceritate, qui Deo confisus, quem integerrime coleret, à Deo expectaret salutem. *In his turbinibus publicis, civilibus & sacris, religioni & genti exitium minantibus, scriptus apparet à Jaddo, summo Pontifice, gentis moderatore, libellus hic, Psalmus CXIX.*

Et quidem, ut circumstantiæ videntur docere, quando post colloquia cum Alexandro, ab habitu A-lexan-

Alexandri, Sanballat cum fratre Jaddi, Manasse, totoque senatu Samaritano, Alexandrum invitaverunt, qui & novum templum Samaritanum in monte Gerisim inviseret uti Hierosolymitanum inviserat. Tametsi vero Alexander distulerit hanc gratiam in reditum ex ægypto, non potuit tamen Jaddus, quin à callidis Samaritanis sibi & Hierosolymæ parari pericula per Alexandrum, præauguraretur. *Qui novus à Samaritanis metus cor Jaddi quidni exederit & usserit?*

In hisce periculis, angustis, insidiis, Sanballati & Manassis minis, apostatarum dolis, Samaritanorum insultibus, templo Samaritano jam stante & florente, Jaddus hanc composuerit libellum, quo constantiam suam in veritate & doctrine puritate denunciaret, fratris & sacerdotum ad Samaritanos apostasiam detestaretur: Animum in Samaritanorum insidiis præsentem & imperterritum declararet, animumque adderet suis in agnita veritate perseverandi. Qui affectus in libello regnant & exuberant.

Quomodo hoc opusculum est publica declaratio constantiæ Jaddi in veritate agnita, in doctrina & religione divinitus accepta: Ut & abominatio apostasie Manassis & sacerdotum ad Samaritanos.

Cap. II.

Chronologia generalis libri Jaddi, Ps. CXIX.

NEcdum fatis pro intelligendo libro, nosse generalem historiam, oportet curatius scire
cir-

circumstantias temporis, quando liber ab autore exaratus. Quod magnum luminis in autore cognoscendo & recensendo incrementum.

Quamobrem & hic summopere necessarium *characteres temporis* distincte circumscribere. Quod pro majori luce fiet primum *generali integra serie Chronologia*, à captivitate Babylonica, à Josua summo sacerdote primo, usque ad Jaddum, & tempus libelli præsentis.

Hanc operam *non parvæ difficultatis* esse subindicat *rarissima historicorum hac de re cura*. Ere verò studii sacri & dignæ interpretationis librorum, quàm fieri potest curate & exacte *seriem & vincula* contueri *rerum Judaicarum & imperii exteri*. Quæ catena fata rerum etiam inter Judæos gestarum comprehendit, ut sine illa clausa maneant potissima.

Quod *Chronologia lumen*, pro libello hoc Jaddi, psalmo CXIX. decenter illustrando, omnium clarissime elucebit ex *brevi justaque tabula*, quam hic damus.

Chronologia generalis Psalmi CXIX.

	<i>Seraja</i> : Cujus duo filii <i>Jozadak</i> & <i>Efra</i> : ante exilium summus Pontifex ultimus.
<i>Cyrus</i> , orientis imperator, --- imperavit annis 7.	<i>Josua</i> fil. Jozadak sub Serubabele, primus ab exilio Pontifex, Neh. 12. 10. præfuit <i>Judeorum sacris annis</i> 17. à primo Cyri ad 2. Darii.
<i>Phocylides</i> , <i>Simonides</i> , <i>A-nacreon Poëtæ</i> , clari.	<i>Samaritani Cuthæi</i> structuram templi impediuerunt toto illo tempore.
<i>Cambyfes</i> , 7.	

7.	Smerdes, I.	
I.		
	Darius Hyftaspis, 36.	
1.		
2	- - - - -	Haggæus & Zacharias scripsere.
3	- - - - -	Jojakim, Neh. 12. 10. 13. 26. <i>annis 17.</i> Zacharias occifus.
4	Pythagoras floruit.	
5		
6.	- - - - -	Templum absolutum. Mala- chias scripsit.
7	Esther facta regina - -	<i>Efra</i> venit Hierofolymam Jofuæ patruus, frater Jozadaki, fi- lius Serajæ, ultimi ante exilium Pontificis. Hic multa fcri- psit & inftauravit.
II.	Romæ confules orti post reges.	
18	Dictatura Romæ nata.	
19		
20	- - - - -	Eliaſchib, Neh. 12, 10. 22. <i>annis 34.</i>
	- Sanballat Choronita & To- bias Toparchæ, Nehemiæ hoſtes.	Nehemias venit Hierofolymam
	Pythagoras defunctus. Æſchylus poëta.	
32	- - - - -	Nehemias poſt annos 12 rediit in Perſiam
33	Pindarus	Nehemias rediit in Judæam & reformavit, Neh. 13, 6. 7.

34

Eliaſchib alius Sacerdos, cum Tobia affinis.

35

Eliaſchibi Pontificis nepotem, Jojadæ filium alterum, Sanballati generum, Hieroſolymâ eiecit Neh. Neh, 13, 28.

36

Xerxes II.

II. Incendit Athenas. Et Judæi in Xerxis exercitu, juxta Joſephum.

Artaxerxes Longimanus, à patre in regni conſortium accitus, 49.

- Sophocles, Euripides.

7 - - - - - Jojada, Neh, 12, 10, 22. annis 63.

Herodotus.

8

9 Xerxes defunctus.

- Ariſtophanes.

- Empedocles, Democritus,

- Socrates.

- Thucidides. Hippocrates.

49. Plato natus.

Xerxes.

I. circiter.

Sogdianus.

I. circiter.

Darius Nothus, 19.

-

-

-

-

19 - - - - - Jochanan, Neh. 12, 11. 22. 23. annis 32.

Artaxerxes Mnemon, 40.

- Iſocrates. Socrates veneno

- periit, Xenophon. Cteſias.

Hujus Jochananis frater, Jeſus, Sirachi pater, ſcriptis inclauit.

B

- Pla-

- Plato floruit, Socratici.	Hic Iochanan Pontifex fratrem
-	Jesum in templo interfecit.
32 - - - - -	Jaddus, Neh. 12, II. 22. <i>annis 45.</i>
-	Jaddi frater Manasses.
-	
40. Aristoteles Platonis au-	
ditor.	
Ochus, 26.	Ochus Hierichuntem subegit,
Demosthenes. Plato defunctus,	multos Judæos in Ægyptum
-	duxit, alios Judæos ex Æ-
-	gypto in Hyrcaniam ad Ca-
-	spium mare deportavit, alios
-	ingenti quoque numero in
26. Aristoteles claruit.	Babyloniam traxit.
Arles, 4.	
4.	
Darius Codomannus, 6.	
1 Sanballat Cuthæus, Samariæ	
2	
3 Alexander venit in Syriam	
4 - - - - -	Jaddus scripsit Psalmum CXIX.
5	
6 Darius Cod. extinctus.	
208.	

Cap. III.

Chronologia specialis, pro proxima occasione libelli Jaddi, Ps. CXIX

Ucundum & necessarium cognitu, qua ætate, quibus regibus & supremis Judææ dominis, quibus Judææ moderatoribus, liber facer sit exaratus, autore factorum particeps. Constiterit abunde ex

ex Chronologia illa generali, quo seculo, quo Persarum rege, Jaddus, summus Judæorum Pontifex, Hierosolymis eminuerit, & quo circiter tempore librum scripserit, puta, sub Dario Codomanno, Persarum rege ultimo, paucis ante regni & vitæ illius finem, quarto regni orientalis anno, Alexandro jam in Syria & Judæa triumphante, qui Judæâ jam potitus, Judæorum imperator supremus.

Porro scire penitius juvat *specialem proximorum factorum seriem*, quæ *ansam scribendi* illis annis dederunt. Adesdum ergo

Chronologia specialis libelli.

Darii Codomanni anno

1. *Sanballatus Cuthæus*, ex agro Damasceno, qui longa valle *Cutha* dictus, unde & primi Samariæ coloni, Cuthæi, Syri, Damasceni venerant, à Dario Codomanno *Satrapa Samaritanorum Cuthæorum* factus, jam senex.
2. Sanballatus, Judæorum captans amicitiam, supremam domum Pontificalem, penes quam potestas in Judæos, Hierosolymis, in Samariæ vicinia, sibi devincturus, *filiam suam Nicaso nuptum dedit Manassi*, magno Judæorum sacerdoti, *fratri Jaddi, summi Pontificis*. Joseph. l. II, c. 7.
3. Alexander ex Græcia in Asiam trajecit, arma moturus in Darium Codomannum.
4. Manasses, contra legem fundamentalem reipublicæ Judaicæ affinitate junctus cum Sanballato Cuthæo, extero, pagano, Sama-

ritanorum præfecto, cum ex legis transgressione periculosa odium collegii sacerdotalis in se contraxisset, publico decreto jussus vel dimittere uxorem alienigenam, vel sacerdotio cedere.

Manasses, pertinax, neutrum facturum, non reveritus contra decretum publicam frequentare aram, sacerdotio functurus.

Manasses, in sacerdotum atrio, contra interdictum comparens, ab ipso fratre Jaddo, summo sacerdote, pro integritate religionis acriter dimicante, ab ara repulsus, & choro cedere jussus.

Manasses, exclusus, Hierosolyma profugit Samariam ad Sanballatum; tristia sua fata Hierosolymitana ob filiam Sanballati, suam uxorem, exponens.

Manasses, coram Sanballato, urgens interdicti Judaici rigorem, sed & dolorem exponens ex sacerdotio lautissimo spectatissimoque Judaico munere deferendo, questus.

Sanballatus, commotus, Manassen rogavit, Nicaso, uxorem, non dimitteret: Ad-dita sponcione honoris, Hierosolymitano paris, summi sacerdotii & templi peculiaris, in monte Gerisim suscitandi.

Manasses grandibus pollicitationibus pellectus, Hierosolymam, templum, familiam, religionem deseruit.

Samariæ permanens apud socerum *Jos.*
l. ii. c. ult.

Ale-

Alexander in Syriam veniens, obvios habuit multos orientis reges, devotionem Alexandro testatos. In his Cypriorum reges & Phœnices. *Iustin. l. 11. c. 10.*

Alexander obsedit Tyrum.

Alexander in obsidione Tyri literas ad Jaddum scripsit, & nuncios Hierosolymam ablegavit, qui poscerent auxilium, commeatum & tributum.

Jaddus negavit omnia Alexandro, fidelitatem, ex juramento Dario Codomanno vivo debitam, significans.

Sanballat, Jaddi constantiâ abusus, in illius odium, sponte à Dario Codomanno defecit, & cum 8000. militibus ad Alexandrum, in Tyro obsidenda occupatum, se contulit, gratiam Alexandri præ Jaddo aucupaturus.

Sanballat, sua illa à Dario defectione fesus, ab Alexandro petiit, Jaddum acerbissime læsus, liceret templum in sua provincia suscitare, & Manassen, generum suum, in illo summum constituere Pontificem.

Annuit Alexander, artibus Sanballati haud perspectis, nec litibus Jaddi & Manassis cognitis.

Sanballat opus maturavit, templo, in monte Gerisim, prope Sichem, subito erecto, pro tormento Judæorum.

Alexander septem menses in Tyri obsidione insumsit,

Alexander Tyro capta cum exercitu in Judæam tendit, & Hierosolymam venit.

Jaddus, infomnio monitus, post sacra, obviam processit Alexandro; à quo, in urbem & templum ducto, post sacra ab Alexandro facta, libertatem impetravit religionis.

Samaritani obviam eunt Alexandro, Hierosolymâ discedenti, rogantes, Alexander etiam ipsorum invisat templum novum in monte Gerisim. Quod, arte illorum cognita, distulit Alexander.

Jaddus scripsit libellum, Psalmum CXIX.

Alexander Judæâ occupatâ, Gazam expugnavit. Gazâ deletâ Sanballat obiit, & Alexander in Ægyptum abiit. Sanballati Cutæi milites, Alexandrum sequi jussi in Ægyptum qui in Thebaide fedem nacti.

5. In reditu ex Ægypto Samariam urbem captam Macedonibus tradidit habitandam: Regionem Samaritidem Judæis adjecit: Templum tamen in monte Gerisim salvum reliquit. *Joseph. Antiq. l. ii. c. ult. Cont. App. l. 2.*

Josephus de Jaddi rebus & fatis,

Antiquit. l. ii. c. 7. & 8.

Pro illustranda superiori Chronologia.

Post *Eliaſchibi* Pontificis obitum, sacerdotium ejus *Judas* filius jure accepit hæreditario. Et huic quoque defuncto successit *Johannes* filius, qui in causa fuit, ut Bagoses, Artaxerxis (Mnemonis) copiarum imperator

tor, ὁ σφατηρὸς τοῦ λαοῦ Ἀρταξέρξης, templum pollueret. Idem dux etiam tributa Judæis imposuit, ut priusquam quotidianas hostias offerrent, πρὶν δὲ τὰς καθημερινὰς ἐπιφέρειν θυσίας, in singulos agnos ὑπὲρ ἑκάστου ex publico quinquaginta drachmas penderent. Idque ob hanc causam accidit. *Erat Johanni frater Jesus, Ἰησοῦς.* Huic quod amicus esset Bagoses, pontificatum se daturum est pollicitus. Hac fiducia Jesus cum liberius cum fratre in templo altercaretur, re ad rixam progressa, tantam bilem movit fratri, (Johanni,) ut ab eo per iram interficeretur. Quæ quidem impietas fuit longe maxima, præsertim in homine sacerdote; & quod gravius est, nullum tale impietatis exemplum extat vel apud græcos vel apud barbaros. Deus certe hanc injuriam non dissimulavit, sed & populus hac de causa libertatem amisit, ἐδουλώθη, & templum pollutum est à Persis. Nam Bagoses dux, cognito, quod Pontifex Judæorum Johannes proprium fratrem Jesum in templo interemisset, superveniens Judæis, iratus clamitabat: *Ετολμήσατε ἐν τῷ ἱμετέρῳ ναῷ φόνον ἐργάσασθαι,* Ausi estis in vestro templo cædem perpetrare. Cumque conatus templum ingredi arceretur, Quid, inquit, Egone purior sim vestro in templo cadavere? Et his dictis ingressus est. Hac occasione Bagoses per septennium ejus cædis poenas à Judæis exegit.

Mortuo deinde Johanne, Pontificatum accepit filius ejus Ἰαδδῶς, Jaddus.

Huic quoque frater fuit *Μανασσῆς Manasses.*

Cui Σαναβαλλέτης, *Sanaballetes*, missus in *Samaritaniam* à Dario (Codomanno,) rege ultimo, *satrapa*, *χουδαῖος τὸ γένος*, *Chutæus*, ἐξ ὧν καὶ οἱ Σαμαρεῖς εἰσιν, unde & *Samaritis origo est*, sciens, insignem esse urbem *Hierosolymorum*, & reges ejus multa negotia tam *Assyriis* quam *Syris* exhibuisse, lubenter nuptam dedit *filiam* Νικασὼ *Nicaso*, ratus connubium hoc ceu vadem futuræ cum *Judæorum* gente amicitia.

Per idem tempus *Philippus*, *Macedonum* rex, apud *Ægeas* oppidum à *Pausania*, *Cerestæ* filio, ex *Orestarum* gente, insidiis interceptus periit. Ejus filius *Alexander*, paternum regnum adeptus, trajecto *Hellesponto*, congressus ad *Granicum* flumen cum *Darii* ducibus, vicit. Subacta deinde *Lydia* & *Jonia*, ductoque per *Cariam* exercitu, invasit *Pamphyliam*.

Hierosolymorum autem *Seniores*, ægre ferentes, *Jaddi* pontificis fratrem, cum alienigenam duxisset, *supremi sacerdotii esse consortem*, τὸν Ἰάδδου τῷ Ἀρχιερέως ἀδελφὸν, ἀλλοφύλῳ συνοικεῖν τε, μητέχειν τῆς ἀρχιερευσύνης, tumultus in illum excitarunt: Rati, gradum factum ad antiquandas patrias leges de connubiis, ἐπιβάδουσαν τοῖς παρρηνομεῖν περὶ τὰς τῶν γυναικῶν συνοικήσεις βυλομένοισι γενέσθαι, atque ita fore ut paulatim miscerantur profanis gentibus, τῆς πρὸς τὰς ἀλλοφύλους αὐτοῖς κοινωνίας ἀρχὴν τῷτο ἔσεσθαι. Nam & prioris captivitatis, & malorum, quæ secuta sunt, causam fuisse, quod quidam contra legem peccantes duxissent uxores non sui generis, περὶ τὰς γὰρ πλεμμελήσασί πνας καὶ ἀγαγέσθαι γυναῖκας ὅκ ἐπιχωεῖς.

Postu-

Postulabant igitur, ut *Manasses aut dimitteret uxorem, aut non amplius accederet ad altare.*

Τὸ δὲ Ἀρχιερεὺς ἀγανακτῶντος τῷ λαῷ, καὶ εἰσζώντος τοῖς ἀδελφοῖν τῷ βασιλεῖ, Cum Pontifex Jaddus indignaretur populo, (qui Manassen tueretur, cum Manasses suos haberet sectatores, quorum multi similibus connubiis impliciti) & fratrem arceret ab altari, profectus est Manasses ad Sanballetem socerum, dicens, se quidem amare filiam ejus Nicaso, nolle tamen propter eam privari sacerdotio, qui honor & gentilitius sit ipsi, & apud Judæos semper in maxima existimatione fuerit.

Ad hæc cum Sanballetes respondisset, se illi non sacerdotium tantum servaturum, sed & Pontificatum paraturum, & totius sue provincie principem eum facturum, modo filiam suam retineat uxorem: *Ædificaturumque templum Hierosolymitano simile in monte Gerisin*, qui imminet Samariæ reliquis montibus celsior: Idque polliceretur ex consensu regis Darii se facturum: *Elatu* tali spe Manasses mansit apud socerum, putans se pontificatum dante rege consecuturum. Jam enim Sanaballetes erat senior.

Cum multi sacerdotes & israelitæ intricati essent ejusmodi conjugiiis, κατεῖχεν ὁ μικρὰ ταρχὴ τῆς ιεροσολυμίτας, non leviter turbabatur Hierosolymorum res publica.

Ἀφίσαντο γὰρ ἅπαντες πρὸς τὸν Μανασσῆν, Omnes enim hi defecerunt ad Manassen, Sanaballetē præbente eis & pecuniam & agros ad colendum, & domicilia, καὶ παντὶ τρόπῳ τῷ γαμβρῷ συμφιλοκηλῶντος,

ac omnibus modis ambitionem generi adjuvante.

Quo tempore Darius, (Codomannus,) audito, quod Alexander trajecisset Hellespontum, & prælio victis ad Granicum suis satrapis ulterius procederet, contractis tam pedestribus quàm equestribus copiis, decrevit Macedonibus occurrere, priusquam totam Asiam sibi subjiceret. Itaque ultra Euphratem traducto exercitu & superato Tauro, Ciliciæ monte, statuit in ea provincia excipere hostem prælio.

Sanaballetes autem lætus descensu Darii, ajebat *se mox præstiturum Manassi pollicita*, quam primum rex reverteretur post victoriam. Persuasum enim erat, non ipsi tantum sed & omnibus Asiaticis, ne primum quidem congressum expectaturos Macedonas, tanto inferiores numero. Sed longe alius fuit eventus, quàm ipforum opinio. Rex enim Darius, collatis cum Macedonibus signis, victus est, & magna exercitus parte amissa, matre etiam & uxore cum liberis in hostium potestatem redactis, fugit in Persidem.

Alexander verò in *Syriam* veniens cepit *Damascum*. Et occupata Sidone, Tyrum quoque oppugnabat.

Alexander *scriptis ad Judæorum Pontificem*, Jaddum, *literis*, petebat *auxilium*, & ut *forum rerum venalium* præberet exercitui, & ut *quæ prius Dario conferre sit solitus*, nunc *det Macedonibus*, prælatâ eorum amicitia, fore enim ut illum non poeniteat.

Pontifex Jaddus nunciis respondit, sacramento se obligatum Dario, ne arma contra eum sumeret, idque ratum fore, quamdiu ille viveret.

Iratus Alexander, Tyri quidem oppugnationem non omisit qua brevi potiturus videbatur: Minatus tamen est, hac capta mox se ducturum contra Pontificem, ut omnes discant, cui jusjurandum servari oporteat. Quare non parcens labori, tandem Tyrum expugnavit. Et constitutis in ea rebus, (postquam Judæam & Jaddum viderat) Gazam profectus, in ea Babemesem Persici præsidii præfectum obsedit.

Interea, (cum Alexander adhuc ad Tyri expugnationem totus,) Sanballetes, ratus jam adesse tempus, à Dario defecit. Assumtis octo millibus de sua provincia, (Samaritana,) in Alexandri castra (ad Tyrum) se contulit. Cumque offendisset eum Tyri expugnationem aggredientem, suam provinciam (Samaritanam) ejus fidei commisit, & hunc pro Dario Dominum libenter agnovit. A quo obviis manibus exceptus, libere jam quid vellet elocutus, ait, se generum habere Manassen, Jaddi Judæorum Pontificis fratrem: Eum sequi multos illius gentis homines: Et velle in sua provincia templum exstruere: Idque fore in rem ipsius regis, si dividatur Judæorum potentia, ne forte de communi sententia rebellantes multum negotii regibus faceffant, quemadmodum soliti sint Assyriis imperantibus.

Quod ubi impetratum est, omni ope adnitens templum edificavit, & Manassem ejus sacerdotem constituit

stituit, amplissimum hunc honorem filiae suae posteris relicturum se existimans.

Septem autem mensibus in Tyri oppugnatione, & Gazæ duobus absumtis, *Sanaballetes* fato functus est.

Alexander vero expugnata Tyro, Gazam dein expugnaturus, ἐξελὼν τὴν Γάζαν, *Hierosolymam* propere petiit. *Jaddus* Pontifex postquam hoc audivit, ἦν ἐν ἀγωνίᾳ καὶ δέει, in magna erat angustia, πῶς ἀπαντήσῃ τοῖς Μακεδόσιν ἀμνηχανῶν, quomodo Macedonibus occurreret, consilii expers, cum offensus esset rex *Alexander* ἐπὶ τῇ περὶ τὴν ἀπειθείᾳ negata prius devotione.

Quare indictis populo supplicationibus, & immolatis Deo victimis, ad opem ejus confugit, illi publicam salutem commendans, εἰδοὶτο ὑπεραπίσται ἰὸ ἔθνος, καὶ ἰῶν ἐπερχομένων κινδύνων ἀπαλλάξαι.

Proxima deinde post sacrificium nocte, ἐχρημάτισεν αὐτῷ κατὰ ἰὸς ὕπνου ὁ θεὸς, in somnis ei Deus apparuit, jubens ut bono esset animo, & coronata urbe portas aperiret: Utque populus in albis vestibus, λευκαῖς ἐδῆσιν, prodiret obviam, ipse verò cum reliquis sacerdotibus τὰς νομίμας σολαῖς, solenni cultu sui ordinis, securi de Dei providentia.

Experrectus autem è somno, letus, civibus hoc oraculum ἰὸ χρηματιδὲν indicat, & paratis omnibus, ut in somnis præmonitus fuerat, regis adventum præstolabatur.

Cum renunciatum esset, eum jam non procul ab urbe abesse, progressus est cum sacerdotibus & urbana multitudine, pompa quadam nova & venerabili,

us-

usque ad locum, qui dicitur Σαφά, *Sapha*, (ס'פ'צ, ad Septentrionem urbis) quæ vox σκοπὴν *speculam* significat, quod ibi & urbs & templum in prospectu sit.

Cum Phœnices & Chaldæi sequentes *sperarent*, sibi licere quicquid iratus rex posset permittere, *direptionem urbis*, τὴν τε πόλιν διαρπάσειν, καὶ τὸν ἀρχιερεῶν μετ' αἰκίας ἀπολέσειν, & Pontificis Jaddi *exquisitum supplicium*, plane contrarium evenit.

Alexander enim, ut vidit è longinquo *candidatum populum*, & sacerdotes ante agmen ἐν ταῖς βυσσιναις αὐτῶν in suo ἀνείκτῳ fulvo seu byssino, & summum Pontificem ἐν τῇ ὑακινθίνῃ καὶ διαχρυσῷ στολῇ in stola hyacinthina auro distincta, tiaram κίσαριν in capite gestantem, καὶ τὸ χρυσὸν ἐπ' αὐτῆς ἔλασμα, & præfixam auream laminam, cui nomen Dei insculptum: Solus ad eum accedens, προσκύνησε τὸ ὄνομα, nomen illud adoravit, & primus salutavit Pontificem.

Judei omnes uno ore Alexandrum consalutarunt, & eum cinxerunt. Syria verò reges & reliqui obstupuerunt, vix credentes regem mentis esse compotem. Solus Parmenio propius accedens, rogavit familiariter, quid ita, cum ipse adoraretur ab omnibus, adoraret Judæorum Pontificem? At ille, non hunc se adorasse respondit; sed Deo, cujus Pontifex esset, hunc honorem exhibuisse. Hunc enim, inquit, vidi antea hoc ipso habitu, cum adhuc essem in Dio Macedoniae, qui me deliberantem, quomodo Asiam possem subjungere, hortatus est forti esse animo, & sine mora exer-

exercitum trajicere: Nam suo ductu potiturum me Persarum imperio. Quapropter, quia nunc primum talem habitum vidi, agnoscens hunc, & visionis memor, quæ me ad hanc expeditionem impulit, puto me non sine numine in Darium exercitum ducere, & brevi fore victoriæ compotem, & sublato Persarum imperio cessura mihi omnia ex sententia.

Hæc locutus ad Parmenionem, & comiter complexus Pontificem, deducantibus sacerdotibus in urbem pervenit.

Ascendens in templum, immolavit Deo ex sacerdotis præscripto, & Pontifici quoque suum honorem exhibuit.

Ostensoque ibi Danielis libro, in quo Græcum quendam Persas debellaturum significat, hunc ipsum se esse interpretatus, lætus dimisit multitudinem.

Sequenti die, vocatis eis, jussit, ut quicquid vellent, peterent. Pontifice petente, ut patriis legibus vivere sibi liceat, atque septimo quolibet anno concederetur eis tributorum immunitas, concessit omnia.

Rogantibus dein, ut eos quoque Judæos, qui Babyloniam ac Mediam colerent, sineret uti institutis propriis, hic etiam postulatis eorum satisfacturum se, est pollicitus.

Cum fecisset is potestatem, si qui vellent, salvis suis ritibus, sequi ejus militiam, multi in eam expeditionem dederunt nomina.

Atque his apud Hierosolymam actis, movit inde

inde in alias propinquas urbes exercitum. Cumque ab omnibus amice exciperetur, Samaritæ, quorum tunc caput erat *Sicima* (סִימָא) sita ad montem *Gerisim*, & habitata à desertoribus gentis *Judaica*, ἀπὸ τῶν ἀποστατῶν τῆς Ἰουδαίας ἔθνης, videntes, quod Alexander Judæos tractaret tam magnifice, ἐπεὶ λαμπρῶς, decreverunt, se quoque Judæos profiteri. Sunt enim Samaritæ hoc ingenio, in rebus Judæorum afflictis negant se cognatos, veritatem tunc dicendo; Cum verò affulgere eis fortunam viderint, confestim in societatem irruunt, eamque ambiunt, ἐπιπιδῶσιν αὐτῶν τῇ κοινωνίᾳ, Judæos ad se & se ad Judæos pertinere affirmando, & à Josepho ejusque filiis, Manasse & Ephraïmo, seriem generis sui deducendo.

Igitur splendido paratu & magnam alacritatem præ se ferentes regi occurrunt, pene in Hierosolymitano agro. Collaudatisque ab Alexandro omnibus, *Sichemita* eum adeunt, assumtis secum militibus, quos Sanaballetes miserat, rogantes, ut *invisat eorum urbem*, & illud quoque templum præsentia sua honoret. Ille pollicitus est, hoc in reditu se facturum.

Cumque postularent, ut septimi anni tributum sibi remitteretur, nam ne quidem in eo se seminare, quæsit quinam essent qui hoc rogerent. Illis verò dicentibus: Hebræos quidem se esse, sed Sichemitas vocari à Sidoniis, iterum quæsit an Judæi essent? Negantibus illis, Equidem, inquit, Judæis id concessi: Reversus tamen & re diligentius cognita, faciam quod æquum

æquum videbitur. Atque hoc pacto Sichemitas dimisit.

Sanballetis autem milites jussit ut se in ægyptum sequantur, ibi enim se agros eis divisurum. Id quod paulo post fecit in Thebaide, jussis ei regioni esse præsidio.

Post obitum verò Alexandri, imperium quidem ejus inter successores est divisum, *templum* verò *in Gerisim monte situm mansit incolume.* Et si quis apud Hierosolymas aut illiciti cibi sumpti, aut violati sabbati, aut similis criminis reus ageretur, ad Sichemitas confugiebat, calumniam se passum dictitans.

Hæc Josephus.

Cum Josepho faciunt veteres & recentes, parum discrepantes.

Eusebius Chron. l. 2. ad annum IV. Darii: Alexander capta Tyro Judeam invadit. A qua favorabiliter exceptus, Deo victimas immolavit: Pontificem templi (Jaddum) honoribus plurimis prosequitur: Andromacho locorum custode dimisso, quem postea Samaritani interficiunt: Ob quæ ab Ægypto reversus Alexander magnis eos suppliciis afficit, & urbem eorum captam Macedonibus ad inhabitandum tradit.

Liticulas quorundam de quibusdam annorum momentis dissimulamus studio. Mittimus, *Eusebium* nimis mature, anno 4. Arsis, dare Manassi, fratri Jaddi, templum in monte Gerisim. Quod à Scaligero, f. 116. probe observatur. Neque tamen post Tyrum captam, ut visum Scaligero, sed obsidione Tyri flagrante, templum Sichemitarum exstructum.

Linquimus illos Judæorum chronologos, qui res Jaddi summi Pontificis cum Alexandro, extra orbitam rapiunt ad *Simeonem Justum*, Jaddi nepotem. Illi enim res plerasque à reditu ab exilio miscent & confundunt, ex veræ historiæ ignorantia; nec nisi ex Christianorum monumentis rectiora edocti in viam redeunt, quod novissimis inter illos visum consultum. Monet quidem *Seldenus*, *De Success. in Pontif.* p. 136. *Simeonem Justum Iddonis* quoque nomine Judæis venire. Sed an recte id fiat, disputatur in *Juchasin*, f. 71. c. 1. Ubi præterea mirifice omnia plus quam in bello aut in tenebris confunduntur. Ubi & *Sanballat Choronita* obviam fertur factus Alexandro, f. 71. c. 2. cum esset *Cuthæus*, alius penitus, qui ultra centum & sexaginta annis à se invicem distarent.

Nec vitio vertendum Judæis, quod in illa caligine offenderint, cum viderent & Christianos in his pari passu incedere, qui & per vim *Nehemiam* ad *Darium Codomannum* rapiunt, stomachabundi in illos, qui *Nehemiæ* aliam dent maturiorem ætatem: Qui & *Sanballatos* geminos, *Choronitam*, priorem, & *Cuthæum*, posteriorem, uno corpore claudant: Qui & *Manassen*, Jaddi fratrem, eundem esse jubeant cum *Joaddæ* filio: Quin & *Manassen*, errore forte memoriæ, dicant filium *Jadduæ*. Quales in magno *Scaligero* titubationes, *Animadv. in Euseb.* f. 116. magnæ rerum copię, quibus obrutus, facile tribuantur.

Cap. VI.

Scriptores sacros extitisse tempore Jaddi,
Alexandri M. ævo.

Scrupulus urat non neminem: Num post *Malachiam* scripta dentur sacra? Quod necessario futurum, si hic psalmus *Jaddum* agnoscat autorem, qui *ultra centum & septuaginta annis post Malachiam* floruit.

Verum, hic scrupulus haud difficulter eximitur, si juste decenterque distinguatur inter *prophetica scripta*, integri & prolixi operis, *prophético nomine*, autoribus etiam *prophetis suo nomine cognitis*, quorum sane ultimus Malachias: Et inter *alia scripta sacra*, à viris sacris, divinitusve gubernatis & ad scribendum motis, qui vel nomine & charactere Prophetarum non extiterunt, vel suis nominibus non inclaruerunt.

Ita omnino post *Malachiam* adhuc *Prophetae*, quorum verò nomina non expressa, neque adeo illorum, utpote Prophetarum, nominibus publicata scripta. Extitisse *Prophetas diu post Malachiam*, patet ex libris Esræ, qui diserte memorat, hostes, principes Persarum, *Prophetis illius ævi*, autoribus non nominatis, tribuisse consilium & studium scribendi in *Nehemiam*, tanquam *Judæorum regem*, quem diserte regem Judæorum appellarent. Neque negabat Nehemias, *existere illa sua ætate Prophetas*, nec inficiabatur, *scripsisse illos illa sua ætate pro Rege Judæorum & in Regem Judæo-*

daorum, cum de *Messia* scriberent, futuro rege & in gente orituro: Sed pernegabat, quod *semet* pro rege venditaret, quin assererebat & contestabatur, se non ambire illud nomen, qui non nisi ad breve tempus à Persarum rege in Judæam missus, ad urbem instaurandam: Quo facto esset reversurus ad Persas, unde venisset. *Propheta* ergo illa etate post *Malachiam*.

Deinde, cum *Nehemias* urbem suscitaret, essentque inter Judæos viri nequam, proditores, aliqui illorum *Nehemiam* aggressi, *prophético nomine*, qui illi consulerent *Dei nomine*, suaderentque fugam, quod duces illi persarum insidias struerent *Nehemiæ*. Quorum consilium erat, confugeret *Nehemias* in templum, ibique se servaret. *Nehemias*, vir oculatus, mox animadvertit, *has viros esse pseudoprophetas*, qui nomen Prophetarum mentirentur. Quare illos audire detrectavit.

Nefas sane fuisset, fingerent nebulones illi ac proditores nomen Prophetarum, si nullum amplius Prophetarum nomen extitisset. Cum esset, se ex illis esse fingere poterant.

Neque *Nehemias* opus habuisset *examinare illorum effata*, num veri prophetae an fucati essent oracula. Examen supponit existentiam quandam, in aliquibus, quibuscunque demum. Post examen, ubi animadvertit, fucum esse, illos diserte appellavit pseudoprophetas. *Veros* ergo

aliquos existere illo ævo non negabat, sed hos viros ex illis esse non agnoscebat.

Sic satis liquet, extitisse adhuc illis temporibus Prophetas, sed quorum nec nomina nec scripta cognita, *illis characteribus.*

Porro *præter Prophetas* illis annis superfuisse *scriptores alios sacros*, ipsis docetur exemplis *Esræ & Nehemiæ*, quorum fane *uterque* longe post *Malachiam* vitam produxit & floruit.

Et ab his *scripta concinnata divina. Esram* Prophetam dicere, nullus admittit Scripturæ vel Ecclesiæ usus. Nihilominus *scriptor* erat divinus, multis scriptis inclytus.

Nehemias, non Propheta audiit, tamen *scriptor* fuit *sacer*.

Pari modo post *Esræ & Nehemiæ* *scriptores sacri*. Quod iterum luculentissime patet ex ipso *Nehemiæ* libro. In *Nehemiæ* opere longa refertur series summorum sacerdotum, qui rempublicam gubernarunt per ducentos à captivitate annos, usque ad Alexandri M. tempora. Expresse in illo Pontificum numero plus simplici vice nominatus *יָדָיָהּ Jaddua* aut *Jaddus*. Atqui hic ille ipse, qui Alexandri ætate floruit, ultimos annos Darii Codomanni, ultimi Persarum regis, attigit, & Alexandrum Judææ dominum dixit, illum solennissime extra Hierosolymorum portas excipiens, & in urbem ac templum introducens: A quo & incolumitatem religionis impetravit.

Quandoquidem ergo *de hoc Jaddo* diserte scribitur

bitur in libro Nehemiae, necesse est scriptor sacer extiterit tempore Jaddi, qui de Jaddo scriberet. Diutissime verò post Nehemiam, vel integro seculo, floruit Jaddus.

Dicere: Nehemiam hæc scripsisse per propheti-
cum presagium, quo prænunciavit secuturos ordine
summos sacerdotes, nondum tunc natos: Abso-
num nimis & nullo in Prophetis ipsis exemplo
pari congruum.

Excipere: *In Nehemia tamen libro hæc scribi,*
adeoque *Nehemiam scripsisse*, quidni & prædixisse,
cum certum sit Nehemiam tempora Alexandri
non attigisse: Parum facit ad rem. Dicitur *Ne-*
hemie liber, à potissimo argumento, quod *Ne-*
hemias libri partem scripserit, agatque magna
parte de rebus Nehemiae. Sed hoc non impedit,
partem libri aliam ab alio dein autore fuisse additam à ta-
li, qui scriberet tempore Jaddi, ut res Jaddi nominare posset.

Conjicere: *Addita* hæc talia fuisse à viro quo-
dam non præcise sacro, est in dubium vocare totam
libri fidem. Certum, nihil in his incidere, quod
non à sacris sit profectum viris. Par autoritas,
divina, Nehemiae & illius, qui tempore Jaddi
scripsit, & Nehemiae nonnulla attexuit.

Extitere proinde, citra omnem controversiam
tempore Jaddi scriptores sacri.

Quod si illo tempore florere scriptores sacri, uti
necessum est fateri, nil obstat, ipsummet & *Jad-*
dum inter illos extitisse; fane & hic vir religiosissi-
mus, propugnator Ecclesiae, etiam contra fra-
trem Manassen & consortes viros magnos. Ac-

cedit, quod historia apud Josephum de eo commemoret, illum divinitus in insomnio fuisse monitum, cum Alexander ad urbem tenderet, illam everfurus, quomodo illi obviam esset eundum.

Quapropter terminus *illustrium Prophetarum* in Malachia, sed non *scriptorum sacrorum*, quorum post Malachiam extitere plures, quorum multa consignata monumenta, Esra & Nehemia ducibus & praeuntibus.

Libellus certe *Estheræ* post Malachiam scriptus, *liber* tamen *divinus*. Par ratio multorum aliorum.

Scriptorum sacrorum, vel autorum post prophetas divinorum *nomina non expressa*, nec monumenta.

Quod est, quare nonnulli inter Judæos doctores nomine כתובים *scriptorum* opinentur illos designari libros sacros, qui non à Prophetis sint scripti, sed *aliis viris divinis*, quin qui potissimum *post tempora Prophetarum* subnati. Quo de alibi dicendi locus.

Manet certum, *Taddi ævo sacros fuisse scriptores*, nominibus suis non definitos.

Relinquitur circumspecti lectoris curæ & solertia dispicere in historia illorum temporum, in quem quadret scriptum tale. Historia fane lumen est clarissimum. Hoc filum Ariadnæum. Hac via autor sacer colligi poterit conjectura sagaci.

Definire integrum. Fas aliis peritioribus,
di-

dispicere curatius, augurari de autoribus sacris ac distinguere exactius. Nullius industriæ negatus locus. Præeuntibus quod datum laboris, & quæ contigit fortuna, sequentium relicta sunt iudicio & prudentiæ.

Mihi visus hic libellus in res Jaddi maximas, in fata illustria & tempora difficillima quadrare optime, ut universa respondeant viro illi summo ejusdemque fati & affectibus, in maximo illius ævi Ecclesiæ & rei publicæ discrimine.

Programma publicum

IN JADDI

Summi Judæorum Pontificis

Orationem pro Republica,
Psalmo CXIX.

In Academia Julia

Anno MDCCXIV.

Mense Junio & Julio

Pro solidæ Exegetice norma
publice recensuam.

Interest *nostra*, interest *publici*, interest *posterorum*, constare peritis, & bonarum literarum

consciis, quæ in republica literaria & apud nos agantur. Non enim posteris est æmulandi exemplum, nisi cernant præeuntes, & majorum studia. Neque nostris nostroque ævo est ex virtute voluptas, nisi usum videant & emolumenta. Neque nos ipsos juvat contendere, & fortiter agere, nisi ex bene recteque actis atque dictis, ex operibus laboribusve publicis, nos iuste gaudere, intelligant cordati. In Academiis, negotiorum, dissertationum, commentationum, omniumque *literarum mensura*, est coronæ audientis vel legentis *profectus & usus*. Auditorum concio est dicendi norma, illorum attentio est doctrinæ regula & vita. Omnia illis, & per illos publicæ rei.

Et in nostro foro, Philologico atque Exegetico, nostra, utrorumque, dicendi audiendique meta, *usus est*, qui in publicam rem ejusque salutem redundet *vel maximus*. Spectamus, ut res fert, suo loco, philologiæ exordia & fundamenta, pro illis, qui his indigent: Sed & solidos suo tempore damus exegeleos cibos, qui illos concoquere valeant & appetant. Observandi utrique Ecclesiæ filii, hi ut affurgant, illi ut roborentur. Sint in illis, qui non acquiescunt in rerum cognitione, ut sibi discant & sciant, sed & qui *modum docendi* spectent, si qua vel in scholis vel Academiis ad docendum illos vehat fors superior. Omnibus oportet dare quod est ipsorum, ut præstemus quod est nostrum.

Nupero Programmate, d. s. Apr. pro Consilio

&

Et *judicio Lutheri de linguis*, nunciaveramus, nos *per aetatem hanc Hebraicae linguae fundum*, quoad integram illius naturam & indolem, pro universa forma & plena compage monstraturos. Quod iuxta sua brevitatem efficere conati, nec hilum in linguae visceribus intimis praetermittentes. Curate singula, quoad totum linguae & oris hebraici habitum, quoad flectendi modulandique sonum ac motum, excussimus; ne quid vel in intimis dialecti latebris existeret, quod non exacte demonstraretur. Rationes omnium apertae, perspicuae, ex ipsa sermonis humani & pronuntiationis natura derivatae. Quo pacto admiranda linguae brevitatem, & efferendi ac significandi vis, dilucida & plana.

Ore hebraeo aperto, etiam *pectus* fuit aperiendum. Integra orationis textura retexenda, ut *differendi* in scriptoribus sacris & *scribendi stylus*, *genius*, & *dignitas*, sed & *penetrandi vis*, cum *assuetum pondere*, distincte cognosceretur. Novisse autorem non est, numerare voces & syllabas, sed *mentis*, *consilii*, *scopi*, *affectuum penetralia* in totius sermonis periodo contemplari & penitus percipere: Frontem, oculos, sanguinem; animum, spiritum auctoris, quo inter dicendum aut scribendum motus, in oculis habere inter legendum, tantoque conspectu affici, cum gaudente gaudere, cum dolente dolere, cum comminante terreri. Nec enim intelligere est, nudum verborum inire computum, quod solum est iners & frigidum, sed ex intima orationis

structura, mentis, intentionis & voluntatis intueri gyros; incitandi, permovendi, instruendi, consilia & meatus pervidere ac comprehendere.

Spem feceramus eodem programmatis nuncio vel *Jobi* vel *Ecclesiastæ*, pro curata Exegeſeos indole recensendi. Sed librorum horundem prolixitas aliud suavit plurium mensium continuorum spatium. Libuit illorum loco *nunc*, & pro *Statutorum* edicto, nobilem eligere *Pſalmum*, qui arduæ & præclaræ operæ fieret documentum. Placuit *centesimus decimus nonus*, qui justâ quantitate, & componendi artificio, *libelli*, *nec modici*, pro orientis moribus, æquaret aut superaret magnitudinem.

Existimari poterat liber intellectu perquam facilis, quod idem videretur centies dici, in honorem legis. At verò, illis appareat, qui nec *historiæ* nec *antiquitatis* consulant in *exegeſi* præſidia, quibus satis umbram inspexisse verborum, aut corticem arroſiſſe, rebus & nucleo relictis.

Pro auditorii ſolertis & cupidi commodis, pro genuinæ interpretationis nativa conſtitutione, (inſcriptionis luce deficiente,) ex *historiæ* vinculis *autor* fuit eruendus. Cum *autore* *occafio ſcribendi*, *argumentum factorum & rerum geſtarum* debuiſſiſſi. Præterierunt illa & noviffimi, *D' Outrein*, & *Salomo van Til*, præ aliis in hoc foro clari.

Chronologiæ & historiæ lumen præfulgidum, quod denſis in hoc libello tenebris largiffime mederetur. *Jaddus ſummus Jædaorum Pontifex*, difficil-
limis

limis reipublicæ motibus, civilibus & sacris, perinclytus, qui veritatem tueri nosset & conaretur, pertinacissimis periculis obstantibus, *auctor libri*. Unde *argumentum*, ex fatorum celebritate, sublime; quod *veritatis encomium* & *defensionem* contra præfractos exhibeat hostes.

Chronologiae series monstravit *intervallum temporis*, & *ansam* scribendi *urgentissimam*, cujus hic vestigia compareant brevissima.

A captivitate Babylonica, quando & *Propheta* flourerunt, & ab illis *viris divinis* multa edita scripta sacra, à primo anno Cyri Judæam gubernarunt *Serubabel* & summus sacerdos *Josua* filius Jozadak. Sub his *Haggæus* & *Zacharias* floruerunt, templo post multa impedimenta suscitato. Præfuit his *Josua*, primus ab exilio Pontifex, 17. annis: Puta, Cyri septem annis, Cambyfis septem, Smerdis uno, & sub *Dario Hystaspis* duobus primis. Hujus Josuæ meminit *Nehemias*, historicus, præter Prophetas, c. 12. 10.

Josuam in supremo sacerdotio excepit filius *Jojakim*, *Nehemia* allegatus, c. 12, 10. 13. 26. Superfuit ab anno tertio *Darii Hystaspis*, usque ad annum illius decimum nonum, annis 17. Sub quo *Zacharias* Propheta in templo occisus, templum absolutum, *Malachias* auditus, *Efra* Hierosolymam à *Dario* missus.

Jojakimi filius *Eliafchib*, *Nehemia* nominatus, c. 13, 12. 10. 29. in Pontificatu successor, ab anno vigesimo *Darii Hystaspis*, ad annum ejus 36. sub *Xerxe* annis 11. sub *Artaxerxe Longimano* annis primis

mis sex. Qui fuerunt anni Pontificatus 34. Sub quo, defuncto Serubabele, *Nehemias* ablegatus à Dario Hierosolymam pro Hierosolyma restauranda & gente dirigenda, quod prudenter peregit, Esra juvante, duodecim primo annis, dein porro longius, *Sanballato Choronita*, Toparcha Moabitidis, & *Tobia Ammonitidis*, vehementer repugnantibus: Inprimis cum *Eliaſchibi* domus, *Nehem.* 13, 28. cum *Sanballati*, pagani, familia affinitatem contraxisset. Quos motus composuit *Nehemias*. Rediit sub eodem Dario in Persiam. Rediit mox & in Judæam.

Eliaſchibi filius *Jojada*, laudatus *Nehemiæ* c. 12, 10. 22. in suprema sacerdotii dignitate excepit patrem, ab anno septimo *Artaxerxis Longi-*
mani, usque ad annum illius 49. dein sub *Xerxe* anno 1. sub *Sogdiano* anno 1. sub *Dario Notho* annis 18. Qui erant anni regiminis, sacri & civilis, 63.

Jojadæ filius, *Jochanan*, *Johannes*, notatus *Nehemiæ* c. 12, 11. 22. 23. præfuit Judæorum rebus, ab anno 19. *Darii Nothi*, usque ad *Artaxerxis Mnemonis* annum 31. Qui erant præsidii Judaici anni 32.

Jochananis filius *Faddus* celebratus *Nehemiæ* c. 12, 11. 22. clavum tenuit reipublicæ, in choro ac foro, ab anno 32. *Artaxerxis Mnemonis*, usque ad annum illius 40. Porro sub *Ocho* annis 26; sub *Arſe* annis 4. sub *Dario* denique *Codomanno* annis primis tribus, & sub *Alexandro Magno* annis circiter prioribus tribus. Qui fuerunt anni 45.

Hoc Faddo Judæorum Pontifice ac Præside, Pontificatus & regiminis anno quadragesimo tertio,
Da-

Darii Codomanni quarto, Alexandri, *Judæorum jam domini*, primo, tertio ante Darii Codomanni obitum & regimiuis per orientem Persici finem, *editum esse Psalmum hunc 119.* nervus Psalmi universus luculenter docet: Adeoque à *reditu ex captivitate Babylonica*, Judæorum rebus restitutis, anno 206. biennio ante Persici domini terminum, qui erat Judæis ab exilii fine *annus 208.*

Jaddum hunc, virum maximum, in senectute illa gravi, cum *jam octogenarius* aspera multa esset expertus, *divino spiritu actum esse ad librum hunc excelsum concinnandum*, luculentissimæ arguunt temporis & factorum circumstantiæ, *præcipua historiae momenta.*

Sanballatus Cuthæus ex agro Damasceno, à Dario Codomanno, anno regni primo, Samariæ constitutus erat toparcha. Qui *posterior Sanballat* sub Jaddo, toto genere alius à *priori Sanballæ* sub Eliaschibo. Primum *tempore*, quando prior Sanballat à posteriori distitit annis 167. Dein *ortu & genere*, priore Choronita, posteriore Cuthæo. Porro *præfecturâ*, cum Sanballat Choronita putetur fuisse *præfectus Moabitidis*, Sanballat Cuthæus *præses fuerit Samaritidis*: Ille trans Jordanem, hic cis. Quæ omnia toto cœlo differunt. Ille à Dario Hytaspis, hic à Dario Codomanno. Ille haud longe à Persici domini exordio, hic ferme sub ultimum illius halitum. Tanta *utriusque distantia.* Quæ non animadversa plerosque *historicos & chronologos recentes* misere torisit, qui utrumque Sanballatum pro uno haberent, *gran-*
di

di in veterem historiam inducta caligine. Curatum temporis & historiae studium lumen rerum admirandum.

Hic *Sanballatus Cuthæus*, jam senex, factus à Dario Codomanno *Samaritanæ gentis præfectus*, calide Judæos ipsumque Jaddum circumventurus, fratrem Jaddi, Pontificis Maximi, *Manassen*, induxit, ut filiam suam *Nicaso* duceret. Non dissimili consilio ausuque, quo ante centum & sexaginta annos ac plures, prior Sanballat Choronita, itidem paganus, idololatra, filiam dederat in *Eliaſchibi* summi sacerdotis domo nepoti, *Fojade*, filii, alteri filio. Quod prius fatum *Nehemias* suo tempore erat vehementer ultus, Neh. 13, 28. cum pugnaret cum legibus reipublicæ Judaicæ fundamentalibus. *Manassis* exemplum secure secuti erant & alii sacerdotes, civesque *Judæi*, magno numero.

Jaddus, *Manassis* frater, summus sacerdos, gentis gubernator, legum custos & vindex, non destitit, *Nehemiæ* & *Esræ* quondam exemplo, & his mederi novis fatis, sub altero *Sanballato*: Non minori quidem zelo, sed difficiliore successu, tristissimoque eventu. Vix *Sanballatus* cum *Manasse* anno circiter primo *Darii Codomanni* affinitate junctus, quando anno secundo statim *Jaddus* cum toto sacerdotio Judaico eapropter litibus implicitus durissimis, quæ Jaddo pericula crearent officii, fortunæ & vitæ, reipublicæ minarentur exitium. *Jaddus*, pro verbo, pro legibus, pro integritate atque incolumitate reipubli-

blicæ juxta legum fundamenta. *Cum Jaddo pars sincerior sacerdotum. Manasses, cum sua parte, ea-que magna, contra vim & obligationem legum, pro licentia quæsitâ. Hinc in synedrio, in congressibus, certamina, lites, pugnæ inter partes, fratres magnos, Jaddum & Manassen, cum affeclis. Jaddus, veritate & verbo nixus, pro salute gentis; Manasses potentia Sanballati tultus, & arbitrio tot sapientum senatorum inter ipsos Judæos. Quæ bella intestina Jaddo curam immanem & discrimina vitæ pepere- runt, pro veritate & reipublicæ commodis ex legum constitutionibus dimicanti: Manassi verò & illius parti feroci, fugam indixerunt & defe- ctionem suaserunt ad Samaritanos. Quando enim Manassi publico decreto imperatum, Sanballati genus aut sacerdotium linquere, Ma- nasses, nil veritus, audax, ad aram acce- dere pergens, ab ara per Jaddum tandem repulsus, ad Sanballatum Samariam perfu- git, Jaddo & reipublicæ dira minatus. Nec otium Manassis sociis, parti magnæ & illu- stri: Qui omnes Manassem secuti, Samaritanis mixti novum Samaritanorum rebus dederunt incrementum & grande, in Judæorum terrorem & extrema pericula.*

Sanballatus, pollicitus Manassi & templum & summum sacerdotium, quod à Dario Codomanno impetraturus, cum videret anno Darii quarto Ale- xandrum ex Græcia in Syriam penetrare, Da- masco occupata, ut Jaddo ægre faceret & Ma- nassen

nassen juvaret, ad *Alexandrum* defecit, in castra ad Tyrum 8000. milites Samaritanos pro subsidiis misit, *templum in monte Gerisim prope Sichemum suscitandi*, Hierosolymitano par, & in illo *Manassen generum, summum constituendi sacerdotem, jus & facultatem exoravit*. Subitò ergo illo statim anno opus aggressus, *templum semipaganum, pro desertoribus Judæis & reliqua colluvie suscitavit*. Quæ magna Jaddi calamitas, in tanta sanguinis inter Jaddum & Manassen propinquitate, in tam terribili divortio sacerdotii & gentis.

Hoc *unum Jaddi fatum*, eodem mox anno, Darii Codomanni quarto, Alexandro Tyrum obsidente, & Sanballato jam gloriantē ac templum erigente, furentibus desertoribus, Sichemi degentibus, *auctum metu armorum Alexandri*, qui Jaddo & Hierosolymis minaretur exitium. Quando enim Alexander, in castris ad Tyrum, per nuncios à Jaddo poposcerat commeatum militemque subsidiarium, Jaddus, memor sacri juramenti, Dario Codomanno præstiti, *deprecatus apud Alexandrum postulata*, devotione erga Darium & juramento non temere frangendis.

Quæ visa Jaddi ad bellum proclivitas *Alexandrum ad minas contra Jaddum & urbem dirissimas compulit*. Et hic *armorum Alexandri metus*, violentior visus *insidiis Samaritanorum*. Inter utrumque ignem eodem tempore Jaddus, populi caput. A dextra & sinistra obsessus, ab hostibus magnis, fortibus & calidis. Quid in his, turbis & periculis, publicis omnibus, utrisque mi-

naci-

nacibus, exitium præfagientibus, rei sacræ & civili, urbi & genti? Quid inquam in his incendiis Jaddo animi? Quid consilii? Quid spei? Jaddum premeret cœlum & terra.

Ceterum, utrobique *prudens & fortis Jaddus* pro salute gentis & reipublicæ. Antea Manassis tumultum compefcuerat constantia professionis & veritas invita, Manasse cum cæteris abeuntibus. Nunc, ad nutum Dei, Jaddo post sacra noctu oblatum, tempeſtiva devotio erga Alexandrum, ante Hierosolymæ portas, cui obviam ivit Jaddus, habitu Pontificali, cum sacerdotum collegio & civium turba urbem servavit & religionem, Alexandri gratiâ amplissimâ obtentâ.

Tantas tempeſtates uno illo anno eoque superaverat Jaddus, pro gentis suæ salute. Fidem & veritatem servarat integram à Manassis artibus & viribus; gentis immunitatem & tranquillitatem ab Alexandro exorarat salvam. Utroque prægrandi reipublicæ discrimine & fluctu sedato, nondum prorsus res omnis publica in vado. Reliquerat Manasses, ad Samaritanos profugus, sectatores & amicos, non paucos nec parvos, qui Jaddo refragari non desisterent, & negotia facessere pergerent. Absentes etiam, Manasses & confortes, Sichemi habitantes, non abjecere odia, insidias, minas. Inprimis, cum Alexander eoſte anno, Hierosolymâ disceſſurus invitaretur à Samaritanis, quos æque ac Judæos, & Sichemiticum novum templum, in quo Manasses summus sacerdos, inviseret æque ac Hierosoly-

mitanum. Tametsi verò Alexander illis non omnino annueret, omniaque differret ad reditum suum ex ægypto, Jaddus tamen non caruit metu, ne qua Alexandrum in Jaddum excitarent.

In his tantis publicis discriminibus, incolumitatem reipublicæ & integritatem legum concernentibus, Jaddus hunc libellum composuerit, inque hac ipsa publica pericula, quæ à Manasse & Samaritanis legibus sacris, ab Alexandro genti & urbi, porro impenderent.

Est apologia Jaddi pro se suoque in verbum & fundamentales leges studio, pro veritate verbique integritate, pro Ecclesia & republica sua, cujus erat caput, pro constantia sua in verbi defensione contra Manassen fratrem, Sichemi in novo templo in monte Gerisim summum sacerdotem. Est gravis reprehensio Manassis, & sociorum, qui pro licentia obtinenda, leges reipublicæ fundamenti loco à Mose positas convellere non reformidarent.

Quæ tempora & historia universo libello lucem affundunt clarissimam, ut vis totius orationis, per singula intervalla, & affectuum motus in Jaddo, pelluceant luculenter.

Quo filo totum libellum ordine percensuimus, rerum gestarum luce semper præeunte, Jaddi rebus ubique præsentibus. Certo confisi, atque Jaddi viros etiamnum extitisse, divino spiritu ad scribendum actos, si non prophetarum, tamen virorum divinorum charactere. Quippe extra dubitationem volumen Nehemie divinum agnoscit autorem. At verò pars illius voluminis ipsum Nehe-
miam

miam habuerit scriptorem, *pars alia* ejusdem operis historici necessario *aliu*m habuit autorem, Nehemia dudum defuncto. Siquidem in hoc opere, cap. 12. præter *Joadam* & *Jochananem*, summos sacerdotes, qui Nehemia longe posteriores, qui sub Artaxerxe Longimano, Xerxe, Sogdiano, Dario Notho, & Artaxerxe Mnemone, floruerant, expressa *Jaddi summi sacerdotis* fit mentio, v. 11. & 22. Neque hic *Jaddus*, tanquam juvenis & privatus, sed ut *summus sacerdos* memoratur. Diserte quippe in ordine *summorum sacerdotum* succedentium recensetur, qui erant *Eliaſchib*, *Joadam*, *Jochanan* & *Jaddus*. Porro, Levitarum & sacerdotum catalogus, uti sub *Eliaſchibo*, *Joadam* & *Jochanane*, summis sacerdotibus, ita & sub *Jaddo*, velut *summo sacerdote*, dicitur consignatus. Sacerdotes enim & Levitæ, non sub privato, sed sub summo capite, ipso pontifice maximo. Ulterius hi *Levitarum & sacerdotum Catalogi*, etiam sub *Jaddi Pontificatu*, exarati dicuntur v. 21. usque ad tempora *Darii Persæ*. Hic *Darius*, dictus *Codomannus*, ultimus Persarum in oriente Dominus, quem vicit Alexander, eumque universo orientis imperio exuit, anno sexto misere extinctum. Et vox usque, usque ad *Darium Persam*, hic inclusive sumenda, cum breves essent illius anni, non nisi sex. Catalogi igitur illi sacri, ad finem Persici imperii sub *Codomanno* extensi. Atqui sub *Dario Codomanno Jaddus* jam *senex*, octuagenarius, qui vitam & regimen suum ad finem circiter *Darii Codomanni* produxit. Alius sane nul-

lus hic loci *Darius* ille *Persa*, quam *Codomannus*. Ille namque fuit *Darius*, sub quo *Faddus summus* sacerdos: *Faddus* autem sub nullo alio *Dario Pontifex*, quam sub *Codomanno*, *Persarum* ultimo.

Liquet manifestissime, *Faddo* & *Dario Codomanno* expresse memoratis in libro *Nehemia*, extitisse scriptores sacro tempore *Faddi* & *Darii Codomanni*. Horum enim res descripsit scriptor sacer, in volumine *Nehemia*. Quisquis ille fuerit augmenti autor, sufficit fuisse scriptorem sacrum. Ejusdem namque autoritatis omnes libri sacri.

Quandoquidem ergo tempore *Faddi* scriptores extitere sacri, ipsummet *Faddum* in his viri feret maximi summa & incomparabilis religiositas, verbi defensio acerrima, religionis propugnatio severissima. Et hunc ipsum divino oraculo in insomnio fuisse monitum, de rebus *Alexandri* pro salute reipublicæ recte instruendis, quem excipere solenniter divinitus jussus, refert *Josephus*.

In *Faddum* igitur hunc, virum summum, religiosissimum, cum omnia libello significata ardua momenta exactissime quadrent, illi libellum juste dari existimavimus. Nemini jus negamus, de autore dispiciendi curatius. Pronunciamus, quod sollicitè cuncta pensiculantibus visum. *Historia via*.

Pertexuimus librum, ut auditorum attenta cupido merebatur studio intenso, curate, mente auctoris & rerum affectuumque momentis sollicitè ponderatis.

Ne quid etiam in singularum vocum insita significandi virtute quicquam desideraretur, versionem ubi-

ubique præmissimus *geminam*, pro sensu dilucidissime exprimendo. Ex quibus *græca verbum verbo plene redderet*, Latina hebræis & græcis simul responderet, ratione sensus aut sententiæ. In versione græca concinnanda, pro hebræorum plena significatione exprimenda, uti jus nobis vindicavimus *verbum verbo reddendi*, ita & illud juris aut licentiæ sumimus, ut priscum dictionis græcæ usum eligeremus, ut *verbum verbo reddere* fas esset, *constructione plana ubique & aperta*. Quod *presse vertendi genus*, auditorum commodis sacrum, lumen profecto hebræis non parvum foeneratur: Quando *eadem ore* videntur loqui *hebræus & græcus*, pari sono *parique emphasi*. Compareto *exemplum primæ literæ N*, in gratiam aliorum, absentium, vel & posterorum, quibus *incrementa studiorum*, cum Fontium sacrorum luce, grata futura.

אֲשֶׁר תְּמִימֵי דֶרֶךְ הַהֲלָכִים בְּתוֹרַת יְהוָה: I.

Μακαρίως δεμίσοις τερχία, τοῖς κελευθείουσιν ἐπὶ τῇ χορηγίᾳ τῷ ὑπάρχοντος.

Prospere, legitimis viâ, incedentibus in institutione Dei.

אֲשֶׁר נִצְרִי עֲדוּתָיו בְּכֹל לֵב יְדָרְשׁוּהוּ: 2.

Μακαρίως συντηρῶσι διαταγὰς αὐτῆς, οἱ ἐφ' ὅλα σπλάγχχνος ἐντίξουσιν αὐτὸν.

Prospere, servantibus constitutiones ejus: Qui ex toto pectore observant eum.

אִם לֹא פָעִלוּ עוֹלָה בְּדֶרֶכֵּי הַלְכוֹ: 3.

Πάνυκ ἐδύλως ἐπιτελέουσιν πλαγιασμόν, ἐπὶ ταῖς τερχίαῖς αὐτῆς κελευθείουσιν.

Omnino non perficiunt iniquitatem: Sed in viis ejus incedunt.

4. אִתָּהּ צִוִּיתָהּ פְּקֻדֶּיךָ לִשְׁמֹר מִנֶּדֶר:

Τὴν δὲ θεσέταξας τὰς ἐπιταγὰς σου τὴν ἐμφερόσιν κομιδῇ.

Tu mandasti praecepta tua ut custodiantur studiosè.

5. אֲחֵלִי יִכּוֹנוּ דְּרִיכֵי לִשְׁמֹר הַקִּיָּה:

Ὁφθαλόν κατευθύνουσιν το τεχνία μου, τὴν ἐμφερόσιν τὰ δικαιώματά σου.

Utinam dirigantur via mea, ad custodiendum jura tua.

6. אִנִּי לֹא אֶבֶשׁ בַּהֲבִיטִי אֵל כָּל מִצְוֹתֶיךָ:

Εἰς τότε ὁδῶλως ἐπαιχύνομαι, ἐπὶ τῷ παπλοῖν με ἐμπελάσιν ὅλων περσάγματων σου.

Tunc neutiquam erubesco, ubi respicio ad omnia tua praecepta.

7. אֹרֶךְ בְּיוֹשֶׁר לֵבב בְּלִמְדֵי מִשְׁפָּטִי צִדִּיקֶךָ:

Ἰδῶ σε ἐπὶ ὁρθότητος τὴν σπλάγχχυν, τῷ μελετᾶν με δεσπύσματα τῆς δικαιοσύνης σου.

Celebro te ex integritate pectoris, dum meditor decreta tua justa.

7. אֵת הַקִּיָּה אֲשֶׁמֶר אֵל תַּעֲזֹבֵנִי עַד מִנֶּדֶר:

Τὰ δικαιώματά σου ἐμφερόσω, πῶμαλα ἀποτάσσω μοι, ἔσε κομιδῇ.

Jura tua custodio, ne rejicias me, omnino.

Satis abundeque pro ideâ versionis integri nostri libelli, in amplos futuros usus auditoribus solertibus datæ. Satis pro exemplo curatæ interpretationis, quæ vim vocum explanat & exprimit sedulitate justâ. Lucis, confido, plusculum.

Con-

Confecimus hunc, *Academico stadio* puto congruum & *dignum laborem*, inusitatum quantumvis & ultra fuetos circulos. Intelligent posteri, fidam nostram & circumspectam illis praeundi industriam. Gaudebunt, æmuli. P. P. in Acad. Julia, mense *Augusto*, A. 1714. quando laudato Jaddi libello, ad justæ Exegeteos normam recensito, læti imposuimus finem.

PARS II.

Exegetica.

Exegesis

Psalmi CXIX.

*Quod citra Fontes ipsos , nec versiones
nec Commentarii solide juvent :*

*Nec citra affectuum in scriptore curam nisi
murila sit & frigida cognitio & recensio :*

*Per Fontes autem & Scriptoris consilium &
affectum , totum illius pectus pateat.*

Antiquitatis arbitro S.

Secula quod lucem vebant, totus quotidie docet dies & docebit dum orbis erit, nullo artium genere excepto. Et Fontium sacrorum studia in his jure primas tenent. Quanto illa, pro rerum autoritate, sublimiora, tanto impensio rem poscunt intelligendi ac recensendi industriam. Inprimis, cum his seculis sint recentissima in orbe occidentali, vix à gemino seculo inchoata. Nobis, quondam paganis, idololatriæ mancipiis, longe à veteri Judæorum sede, à Mosis & Propbetarum vestigiis, remotis, contigerit fortuna intelligendi rectius, curatius, priscos illos doctores, quàm tota Judaica gens in orbe reliqua capit. Bonæ literæ viæ sunt, quæ Judæis incognitæ. Historia & geographia antiqua, hætenus Judæis intacta. Nec linguæ ipsius, quondam vernaculæ, nunc amplior notitia, quàm ex vaga & dubia traditione, sine fundamento, in frequentissima ambiguitate. Occidens Orienti

præbet lucem. Detegit historiam & geographiam orbis remoti. Solvit os & labra Orientis, docetque loqui distincte. Hæc beneficia Europæ recentissima in Asiam, in Syriam, in Palæstinam. Vertitur orbis, & sol ab occidente rotetur in ortum. Græca lingua & Hebræorum veterum una, quæ non differant nisi dialectis: Græca in his præeunte, nativâ, simplici, plana ac plena, quoad originationem vocum, & compositionem, ordine ingenito & aperto. Os festinum orientis rapidiori sono absorpsit plerumque plenitudinem aut amplitudinem formationis græcæ, contraxit prolixiora, disjecit connexa, sonoque donavit peregrino. Quod lumen occidentis nihil finit esse obscurum in orientis oratione aliàs caliginosa. Hoc sole irradiantur recondita linguæ penetralia, ut vis singulorum vocum integra, plena ac nativâ, clarissime pelluceat.

Recensuimus in nostro Academico foro his diebus libellum Jaddi hebraicum illo studio, eâque contentione, ut lucis hujus radios perviderent omnes, ipso meridie clariores. Sigillatim, singulas voces ex insita sua virtute enucleavimus, originibus græcis detectis. Æquivocationes etiam vocum hebraicarum, den-

denfas & ftipatas plerumque, dilucide explica-
re annifi, fontibus ambigui foni pro variis
fignificationibus apertis. Versionem quoque
integram græcam, planiffimam & dilucidiffimam
dedimus, pro verborum hebraicorum numero
& ordine. Ut ex harmonia fensus elucefce-
ret clarus.

In recenfione verò plenæ fententiæ, fco-
pus ubique in oculis, hiftoria, Jaddi & Manas-
fis, quæ optimus in libros quoscunque Com-
mentarius. Affectus ubique præfens, qui
anima eft constructionum & figurarum.

Abftinuimus ab omni fententiarum ex
Commentariis cumulo, preffe juftam Exe-
gefeos regulam fecuti, pro genuino libri fensu
explicando. Illa afcititia pleraque in veri-
tatis detrimentum. Nuda & plana veritas,
pro autoris mente, fundamentum folidum.

Recenfui viva voce in conferto auditorum
cœtu univerfa, pro curatæ vivæ recenfionis
exemplo, fine die 3. Augufti imposito. Pri-
vatim argumentum confignandum, & abfen-
tium ufibus relinquendum credidi, ut haberent
aliquando noftri & exteri quod infpicerent.
Veritati omnia, eaque aperta.

Scr. A. 1714. d. 16.

Aug.

JAD-

J A D D I

Summi Judæorum Pontificis
Oratio Psalmo CXIX.*Veritatis Elogium.*

N. V. I.

נְשִׁי רַחֲמֵי דְרַךְ הַחַלְכִּים בְּתוֹרַת יְהוָה:

Μακαρίως θεμίτοις τροχιά, τοῖς κελευθείσιν ἐπὶ
τῇ χορηγίᾳ τῆ ὑπάρχοντος.*Prosperare, legitimis viâ, incedentibus in
institutione Dei.***V**Oces ante omnia breviter illustrandæ, ut
scopus & affectus pelluceant.

נְשִׁי μακαρίως, bene beateque, prospere & feliciter;

Ut veteres dixere, bene me bene te, bene mihi
bene tibi. Idem ac τυχερῶς, fortunate, feliciter.נְשִׁי μακαριότης, beatitudo. נְשִׁי μακαρίζω, bea-
tum aut felicem pradico.

Aliud est נְשִׁי σιςτάω, gradior, incedo, schreiten.

נְשִׁי σαρδμὸς, gressus, Schritt / passus, incessus.

Et Arabibus affine أَشْرٍ ascher, σίστησις, alacri-

tas, latitia exultabunda modum excedens.

أشْرٍ

אַשְׁחֵר aschér, αἰσθάνω, *latitiâ exulto.*

Aliud iterum est נָשָׂא iξορδέω, *dirigo.*

תָּמִים deĩmĩs, deĩmĩtĩs, δέμιος, *legibus consentaneus, justus. δέσιμιος, legitimus, legibus conformis.*

Nonnunquam תָּמִים est ἀστεĩmĩs *integer, sincerus.*
Uti תָּם est ἀστεĩmĩa, *integritas.*

Est & תָּמִים τέμιος, *integer, totus, τερματιζόμενος, ad finem perductus, τερματιδής. Uti תָּמִית est τερματίζειν, finire, absolvi.*

Hic congruentius תָּמִים δέμιος, *legibus conveniens, justus, idem ac ἀμεμπτος, ἀμώμτος. De illis namque sermo, qui leges observant in suo vitæ & negotiorum ambitu, qui legitime incedant, legitime agant, pro legum tenore, juxta recteque.*

רָרָךְ τροχία, *via, semita, orbita, cursus. Ad vitæ instituta, negotia, mores, scite transfertur per totum orbem.*

Et hic ratio vivendi. תָּמִימֵי רָרָךְ δέμισοι τῇ τροχίᾳ, *integri, justi, legitimi, viâ, sunt qui vitæ genus ducant legibus congruum, qui suas res componant ad legum tenorem. Hinc sensus & affectus.*

Autor, Jaddus, summus Pontifex, populi caput, orditur libellum diductâ & serenâ fronte, qui felicem prædicat tum se, tum populum, constantem in veritate & doctrinæ Mosaicæ integritate. Quæ est commendatio constantiæ in religionis puritate, à Mose accepta. Est & calcar ad constantiam & perseverantiam, expectatione prosperitatis.

Sunt hæc opposita, in publicis illius ævi turbis,

apostatis, Manassi, fratri Jaddi, ceterisque multis sacerdotibus, ac Judæis, qui à doctrina Mosis defecerant ad Samaritanismum, qui Sichemum sub Sanballato, Cuthæo aut Damasceno, concesserant habitatum, qui in novo suo templo Sichemico, in monte Gerisim, doctrinam veterem Moisaicam adulterarant paganismo. Uti hos apostatas horret toto hoc libro, ita inchoat librum obliqua adhortatione ad constantiam in fide vera, & dehortatione à Samaritanismo. Excitat bonos, qui Hierosolymis & in Judæa manserant, legitimum cultum retinentes, eosque gaudere jubet, ob fortunæ suæ præstantiam, præ Manasse ceterisque apostatis. Sibi æque ipsi ac ceteris bonis animum addit ad constantiam, spe serenæ fortunæ. Bene, inquit, illis, qui non cum Manasse abierunt & abeunt ad Samaritanos, sed qui manserunt & manent in vero cultu præsentis, Moisaico, ab omni idololatria & paganismo immuni. Quæ prosperitas est partim & præcipue animi præsentia, qui ex animo gaudere possint de veritate servata, conscientiam non territi nec terrendi: Partim certa & indubitata spes fortunæ externæ in republica, pro promissionibus à Mose Dei nomine datis: Qui ex corruptione & paganismo Judæis exitium, ex puritate gentis florem præfagiverat.

Oportebat autem, sibimet ipsi non minus ac aliis magnis Judæis animum adderet, in tantis illius ævi periculis, in Samaritanorum potentia & insidiis, qui vel minis vel blanditiis bonorum animos frangere & ad Samaritanismum pellicere potis erant.

Ma.

Magnus itaque hic animus Jaddi in principio libelli declaratus, qui imperterritus Manassi ceterisque veritatis desertoribus resisteret, sed & suos in veritate conservaturus.

Est porro illa *via aut morum integritas*, תמימי דרך intelligenda pro illius avi statu, pro cultus Mosaici tunc vigentis conditione. Respicit cultus Mosaici formam, pro legibus populo latis.

Pro legum Mosaicarum natura est *integritas via* hic significata: *Veritas illa, quam Mosaica ferret lex, reipublicæ constitutio, quousque illa spectabat.* Pro illis seculis, externa reipublicæ & sacrorum forma, in actionibus & vitæ negotiis hic attenditur: Legis Mosaicæ rigor, & illis roborata reipublicæ forma. In quibus tunc erat pars quædam, *fuga commercii cum paganis, talis quæ affinitatem cum illis paret.* Lex reipublicæ fundamentalis erat, *nullam cum idololatricis gentibus contrahere affinitatem*, quæ proxima inter Judæos ad parem idololatriam via. Severum hoc interdictum, & revera sanctum ac venerandum pro salute reipublicæ, transgressus illo ævo Jaddus, Summi sacerdotis frater, cum multis magnis sacerdotibus: Quando Manassis Sanballati Cuthæi, viri pagani, principis Samaritanorum, duxerat uxorem. Quod facinus grande, quo reipublicæ fundamentum concuteretur.

Isti proinde non erant תמימי דרך legitimi aut justi viâ, non in legitima via, sed in avio; isti in illegitima via, Mosaicis institutis contraria. *Generatim quidem in exordio libelli veritatis*
studium

studium celebrare videtur Jaddus, *speciatim* tamen collimat in *exempla recentissima neglectus & contemptus publici*, in fratre Manasse, ceterisque multis confortibus, sed & *constantia in reliquis bonis*, qui Manassis mores & instituta averfarentur.

Ex affectu sane scribentis, & ex fati presentibus, æstimanda verba. Hinc horum pondus. Inspicienda frons Jaddi & jactatum viri pectus, in difficillimis illis, à Manasse excitatis turbis, reipublicæ & Ecclesiæ Judaicæ dira minantibus.

Præsens ergo rerum illarum status in oculis inter legendum habendus, ut orationis vis pervideatur. A specialibus illis casibus digreditur ad generale encomium constantiæ in tota fide, Mosaicis legibus congrua. Par enim omnium ratio.

Illam doctrinæ Judaicæ servatæ & servandæ integritatem circumscribit statim clarius, **ההלכים בתורת יהוה** *qui incedunt in institutione Dei.*

הלך *κελεύειω, ambulo, incedo, viam carpo.* Apte iterum, in eadem figura, à *via*, ad vitam & instituta. **מהלך, הלך, הליכה** est *κέλευδος, via*; Ut **הלך** *κελεύδης viator*, qui incedit. Atque ita sunt **ההלכים** *οἱ κελεύδοντες, incedentes, ambulantes, viventes, agentes, negotia perficientes*, se hoc illo modo gerentes, moraliter.

תורה *χορηγία, institutio*: Quoad rem *θεωρία doctrina sacra*. Quando *lex* redditur, res abunde exprimitur, sed significandi vis prætermittitur. Sunt

Sunt vel *dena nomina* generalia legis, mox ab autore Jaddo solertissime congesta, pro copia affectus & orationis. *Singula* verò legis nomina, etsi re convenient, aliqua ratione plerumque distincta.

הורה *docere* est χορηγεῖν, *docere, instituere*. Scitâ admodum figurâ, sumtâ à moribus orbis veteris, quando in sacris moris fuit choros ducere in templis circa aram, qui canerent carmina sacra, instrumentis simul musicis adhibitis, præeunte ac chorum ducente viro perito, χορηγῶ, *chorago*, qui & modulos canendi doceret, sive choros gubernaret, quidve canendum esset doceret aut suppeditaret, sumptibus etiam impensis. A quibus veterum ritibus translatae voces ad generalem ducendi docendique usum, ut χορηγεῖν esset *docere, instruere*, χορηγὸς, *qui docet & instruit*, χορηγία, *institutio*.

Sic מורה *doctor, instituens, instruens*, est χορηγὸς. Scitissima appellatio doctrinæ, *institutio*, תורה, *χορηγία*. Ducitur quippe præceptis, instruitur ac informatur, adeoque *instituitur* populus, imperitus & ad peccata proclivis.

Determinatur autem *institutio*, qualis apud Judæos locum haberet, auctoris, *Dei*, nomine: Cum *Deus per Moysen instituerit gentem: Institutio Dei*, divina.

יהוה *Jehova*, יְהוָה, Sanchuniatoni, apud *Eusebium P. E. lib. 1. fol. 31.* pro genuina veteri, aut tempore Jaddi majorumve usitata pronuncia-

tione, quæ omnino ferenda, aut *preferenda*:
 Vel *adonai*, pro recentiori, post tempora Jaddi,
ab Antiochi Epiphanis ævo, subnato efferendi modo:
Deus est, conditor. Prior ille *priscus sonus, Jehova*,
verus ac nativus, literis, pro natura sermonis,
conformis, à Christianis jure meritoque *præfertur*,
 utpote qui partim *ex ætate prima*, partim extero-
 rum vetustissimorum scriptorum commemora-
 tione, partim *ex genuina significatione* pellucente,
 jus obtinet. Posterior, *adonai, recentior*, seculo
 quarto post captivitatem Babyloniam natus,
 ex necessitate quadam, in persecutione gentis
 dira, *subornatus*, tolerari potest, pro usu Judaico,
 apud imperitos, & in conversatione cum Judæis,
 modo absit *superstitio*, quæ Judæos fascinat.
 Qua de re alibi distincte. Quando namque, sub
 imperio Græcorum, seculo post captivitatem
 quarto, *Antiocho Epiphane* grassante, Judæi, libris
 sacris abolitis, scisis, crematis, jussi paganam
 græcorum disciplinam inter suos tradere, circum-
 cisione etiam vetitâ, gentium cura non parva
 fuit, & Judæis nomen *Jovis* imperandi. Cum
 ergo *Zeus & Jupiter* Judæis essent horrore, apo-
 statae inter Judæos & proditores anam dedere
 gentibus calumniandi, quasi jam tum Judæis
 esset *Zeus, Jupiter*, quasi jam tum colerent *Jo-
vem*, qui quotidie in sacris expresse dicerent,
Jhova Ieïa. Quæ *similitudo soni* in nominibus di-
 versissimis, apta nata ad plebem seducendam,
 ad nomen *Jovis* amplectendum. Ut ergo anti-
 stites Judæorum præsentissimam totius gentis
 apostata-

apostasiam, ex illa nominis divini *Jhova* affinitate cum *Jove*, amolirentur, excogitavit necessitas remedium in sono vocis veteri *Jhova* mutando. Injunctum proinde plebi, gentive universæ, non efferre impofterum *Jhova*, sed pro alia soni similitudine *adonai*. Quod cum invalesceret, *græci* interpretes, non veterem sed recentiorem usum secuti, *Κύριον*, *Dominum*, reddidere. Quæ consuetudo, per sequentia secula roborata, Christo & apostolis jus dedit ore utendi recepto. Quare vel *יהוה* vel *Κύριος*, *Domini-*
nus, ab illis pro *יהוה* usurpatum. De quibus omnibus alibi curate.

Est autem *יהוה* *Jhova*, verus veri Dei apud Israëlitas character antiquus: Notatque veram Dei naturam & essentiam, ut ab hominibus concipi potest.

Ad *יהוה* refertur jure. Est autem *יהוה* *ὑπάρχων*, *sum*, *existo*; quod verus Deus vere existat; existat, adeoque sit ab æterno, sitque in æternum. Quæ æternitatis, veræve existentia, vis sublimis & excelsa, omnibus idolis opposita, omnem evertit idololatriam: Cum idola nil sint, non sint, nec Deus adeo sint. *Æternæ existentia character*, veræ divinitatis insigne, *omnis idololatriæ ruina*. Sic *יהוה* *ὑπάρχων*, *existens*, *vere existens*, *ὁ ὢν*, *ὁ ἴς*, *καὶ ὁ ἐρχόμενος*. Quem existentia characterem, divinae æternæ essentia insigne, cum aliis philosophis *Plutarchus* etiam fuisse illustrare annisus, libello de *Et, Est*. Sed præter essentia notionem comprie
E 2 hendt-

hendit peculiarem *supremia potentia ac potestatis infinite* significationem. Siquidem ὑπάρχειν non solum est *esse*, sed *dare* etiam *esse*, *efficere*, *producere*, *initium dare*, *primus facere*, *autor esse*, vel *initium rei dare*. Quomodo ἡγεῖται ὑπάρχων, est *Existens*, *conditor*, *creator*; *Qui est*, & *efficit*, *ut sint alia*. Qua ratione ἡγεῖται ὑπάρχων, idem reapse est ac κτιστής, *conditor*: *Qui rebus dederit originem*, & *quæ promittat*, *prestare* & *efficere possit*. Quo sensu exacte respondet verbo θεῷ. Θεός namque prius dictus est à ἡδμή, qui *producat* & *existere jubeat*, *constituat* & *condat res*. Idem Latinis dein *Deus*. Scytharum, septentrionalium populorum, Germanorum, gatt / Gott / non à gut / ab ἀγαθόν, quasi *bonus*, sed à veteri græco κτιστής, *conditor*; quod celeri oris motu longoque usu contracte pronunciatum, Gott. Eusebio *Præp. Evang. lib. 1. f. 30.* Ὁ τῶν ἑλῶν ποιητής καὶ δημιουργός Θεός. Sua sic luce radiabit pollicitatio divina sub exitum ex ægypto, *Exod. 6, 2 3. seqq.* quando Deus promisit populo indubitata liberationem ex ægypto, & terræ Canaanis possessionem diu expectatam. Dixerat Moses, *cap. 5, 23.* אֲנִי לֹא הִצַּלְתִּי אֶת עַמִּי מִיָּד אֱלֹהִים ἀνασεύλας ὑδόλωσ ἀνέσειλας τὸν δῆμον σου, *Dixeras te liberaturum per me populum*, sed *hactenus nullo modo liberaſti aut eripuisti*. Non *effecisti*, non *efficis*, *quæ promisti*. Respondit Deus, *c. 6, 1.* *Efficiam jam tandem*, *effectum videbis*, *exibitis*. Hujus promissi effectus characterem aut symbolum illi sistit nomen suum ἡγεῖται, ὑπάρχωντος, *conditoris*, *efficien-*

efficientis, v. 2. יהוה אני ἐγὼν ὑπάρχων, *Ego conditor, efficiens.* Vim, inquit, hujus meæ potentiae mox experiemini. Promissiones patribus datas, de terra tradenda, & Canaanæ mancipanda, allegat & confirmat, v. 3. *Apparui patribus, Abrahamo, Isaaco & Jacobo nomine* יהוה שרי אלκτῆς ἐξουσίας, *potentis liberatoris; significavi illis nominum characteribus, quod potentiam, & potestatem habeam in Canaanæos, jus & virtutem Canaanæos Israelitis dedendi, quando promisi illis Canaanæam: Sed יהוה שמי* ὀνομάσµατι µου, τὸ ὑπάρχοντος, *sed nomine meo conditoris, effectoris, efficientis, non innotui illis, effectum illum pro nomine illo meo nondum viderunt, nondum experti, quod effecerim quæ promisi. ירע* est *experiri.* Spondet ex eo v. 4. certam impletionem propinquam, pro argumento nominis יהוה, ὑπάρχοντος, *efficientis, producentis: Prestabo fœdus meum, הקמתי* ἀνακοµίσω, *producam, efficiam, adveham, quod sponendi, de terra illis dedenda, in qua peregrini aliquot seculis vagati. Dein v. 5. confirmat illam fœderis impletionem præsentem, ex precibus Israëlitarum exauditis. Quamobrem v. 6. denuo sui illius nominis vim urget, qui nominis sui יהוה ὑπάρχοντος, producentis, omen & pondus sit reapse impleturus: יהוה אני* Εγὼ ὑπάρχων, *Ego conditor, effector, omnino educam vos ex pistrino ægyptiaco, ex dura servitute, liberabo vos potenter. Addit conditionem veri cultus, qui, liberati, sint ab idololatria se serva-*

turi immunes, v. 7. *Vos eritis populus meus, & ego dominus vester*, ut intelligatis ex ipso effectu יהוה אני יהוה *ὅτι ἐγὼν ἵπάρχων* quod ego sim conditor, qui efficiam, quod dixi aut promisi, qui sit dominus vester, quem jure colatis, qui eduxerit vos ex tam dura servitute. Cujus effectus certitudo roboratur amplius v. 8. Ducam omnino vos in terram majoribus vestris promissam, quam habebitis utique pro hæreditate.

Clauditurque tota illa oratio eodem characterē: יהוה אני יהוה *ἐγὼν ἵπάρχων*, *Ego conditor*, efficio quod volo, ποιητὴς καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων. *Similitudo soni* inter יהוה, *יעו*, ut efferrent tunc Judæi, & inter *עיוס*, *עו*, *עו*, nec non *עיוס*, *עיוס* *Enius*, *Evan*, *Hyes*, *Hyeus*, quæ nomina erant *Bacchi*, fefellit exteros, qui sibi aliisque persuaderent, *Judeos colere Bacchum*.

Nihil aliud voluit *Poëta*, sub *Petronii* pallio:
Judeus, licet & porcinum numen adoret,
Et cilli summas advocet auriculas:

Ni tamen & ferro succiderit inguinis oram,

Et nisi nudatum solverit ante caput:

Exemptus populo Grajam migrabit ad urbem

Et non jejuna sabbata lege premet.

Una est nobilitas, argumentumque coloris

Ingenui, timidas non habuisse manus.

Tribuit *Poëta* Judæis cultum *Bacchi* & circumcissionem, velut duos gentis characteres. Falsus

Poëta cum exteris aliis, qui similitudine quadam nominum, *יעו*, & *עיוס*, Judæis imputarent *Bac-*

chi

chi religionem. Sed turpius falsi interpretes Poëtae, qui venditarent, *Judæos coluisse porcum & asinum.* Neutrum profecto voluit Poëta. Nil voluit, nisi Bacchum à Judæis coli. *Bacchum* verò circumscribit duobus characteribus. Vocat Bacchum *numen porcinum.* Respicit Poëta Latinus in Græcum *Bacchi nomen* ὕνς, ὑεύς, quod latine argute reddi posse credidit per *porcinum.* Utludunt Poëtae, pro sua licentia. Sciverit, ut dissimularet, ignoraverit potius Poëta Latinus veram denominandi rationem. Vocatus *Bacchus*, sive *populus Phocensis* urbis *Neon* aut *Eleon*, ad *fluvium Cachalen*, in *Parnasso*, ὕνς, aut ὑεύς, alludendo ad vicinum *Parnassi* verticem ὑάμπια, *Hyampiam.* Vocatus hic *Parnasius Phocensis* *populus* Ἰαχχὲς Βαχχὲς, *Iacchus*, *Bacchus*, quia *φωκεὺς Phocensis*: Sed ὑεύς *Hyeus*, à jugo vicino *Parnassi*, *Hyampia.* Unde *Bacchæ*, nutrices *Bacchi*, vocatæ *Hyades*, h. e. *incola Hyampia.* Petronius ille, in hunc *Bacchi* titulum ludens, cum ὕς sit *porcus*, *Bacchum* vocavit *numen porcinum*, h. e. cui nomen ὑεύς, i. e. *Hyampius.* Interpretibus Petronii incidit *porcus*, quem fingerent, contra Poëtae mentem, *numen Judæorum.* *Suculam interpretum* diceret Petronius, non *Judæorum.*

Altera *interpretum fabula* est, *Judæos adorasse asinum*, Petronii oraculo. Quod affictum iterum Petronio. Dicit: *Judæos summas cilli aurículas advocare*, h. e. *Bacchum invocare.* *Bacchi* illa circumscriptio ab *asino* quo veheretur. *Asinus*, pro *Baccho*, *asino vecto.* Dabatur autem *Bac-*

cho *asinus*. κίλλος, pro symbolo *Castalia*, ad *Parnassum*, supra quam erat *Hyampia*: *Castalia* sub *Hyampia*. Vicinitas locorum varia populo dabat epitheta. Ita *Bacchi* varia nomina & insignia. *Petronius* sane non dedit *Judæis asinum*, sed interpretes *Petronio invito*. Imperitia antiquitatis & *mythologia poetica*, genuit *asinos*.

Ipsi *Rabbini* forte opem ferrent interpretibus, qui expresse professi, *vitulum in deserto* ita fuisse formatum, ut *parte anteriori*, capite, pectotenus, referret *bovem*, *parte posteriore asinum*. Horundem ore & confessione aperta, *Judæi in deserto coluerunt ut bovem*, ita & *asinum*.

Unde iidem legem derivare non verentur *Mosaicam*, severe intercidentis, *ne arent bove & asino junctis*, שֹׁר וַחֲמֹר יִהְיוּ לֹא תַחַרֵּשׁ, in odium *monstri Judaici*, *vitulo asinini*, in deserto culti. De quibus sat distincte *R. Menachem Immanuel*, in *Sepher Asereth Maamaroth*, parte 2. cap. 8. f. לז. c. 2 & *R. Mosche*, in *Commentario Joel Mosche* l. c. Sed vereor, ne hæc in *Judæorum oculis & auribus* sint, pro illorum arte, *parabolica*. De quibus alibi dicendi locus. Potuisset *Petronius* videri respexisse in hanc *Judæorum traditionem* ac plusquam ingenuam domesticam confessionem, *de asino à Judæis culto*: Veruntamen, metuo, ut vel hilum horum viderit *Petronius*, vel illius monstri rudium audierit. *Judæorum arcanum* ad *Petronium* non delatum. Alioquin & *Petronio* dandum, quod *Judæorum animum* in asello illo suo non penetraverit. Aut *Petronius* etiam parabolice fuerit

rit in carmine locutus, quod iterum interpretes fugerit.

Certum est, in Petronii calamo non fuisse asinum Judæorum, quem habent ejus interpretes.

Nunc satis, obiter monuisse, Petronium, male intellectum, Judæorum sacris, præter suam voluntatem, sed pro beneplacito interpretum, obtrusisse asellum. Satis quoque, *asellum* Petronii vehere Bacchum, ut Bacchi sit vector: Et is quidem Petronio pro fessore Baccho. Bacchum à Judæis cultum pronunciat. Quæ communis gentium de Judæis fabula, orta præcipue ex nominum quadam affinitate, quam distinguere nescirent, cum toto cœlo differrent.

Uti Bacchi nomen *εὐός*, allusione sueta notat *Hyampium*, qui dictus illo nomine poëtico, Mythico, ob *Hyampiam* ab illo populo cultam, ita & pari allusione ad eundem Parnassi locum audit *εὐίος*, *εὐάϊ*. Unde in illius sacris vox alta *εὐοῖ*, *Evohe*, gaudentis interjectione, allusione ad *Hyampiam*. Unde & sacra facere Baccho, erat *εὐάζειν*, clamare *εὐοῖ*: Et sacrificuli ejus *εὐασαῖ*, *εὐασῆες*, clamantes in sacris Bacchi *εὐοῖ*, *evohe*.

Quæ omnia erant à sacrorum illorum autoribus argute adornata, pro more universi cultus pagani, in honorem Bacchi, sive populi Phocensis ad fluvium *Cachalen*, & in honorem urbium vicinarum, vel vicorum, pagorum, villarum, pro veteri gentium cultu. De quibus omnibus alibi dicimus plene, ubi res Bacchi, Sileni, Satyrorum, pro Græcorum & Latinorum Poëtarum historiis

pictis, vel mythis, in Nonnum præcipue, ejusve Dionysiaca explicamus.

Sufficit hic, subindicasse, inique impactum Judæis *asini cultum*, Petronio non esse nisi *Bacchi sacra*, quæ imponderent Judæis exteri, fascinati vicinitate soni, in nominibus *veri Dei* à Judæis culti, יהוה *ieuò, jevo, & Bacchi, εὔιος, εὐαν, Hyeus, ævius, evan.* Quæ nomina toto cœlo discrepant: Cum *Bacchi nomina* respiciant in historiam patriam Bacchi, in oppida Parnassi, imprimis *Hyampiam*: *Dei verò nomen ieuò, יהוה, designet naturam & essentiam Dei, existentiam æternam, unà cum omnipotentia, condendi, creandi, efficiendi facultate.*

Pro tanta nominis divini virtute pronunciat Jaddus illos fortunatos in gente Judaica, qui incedant יהוה בתורת *ἐπὶ τῆς χορηγίας τοῦ ὑπαρχοντος, in institutione veri Dei, qui quæ sui cultoribus sit pollicitus, possit præstare & largiri.*

Desideratæ ac expectatæ prosperitatis fundamentum, *vis efficiendi* in Deo. Conditio est, *sequi institutionem Dei.* Qui audiunt Deum instituentem, ejus institutionem observant, & ex illa vivunt, illis est יהוה ὑπαρχων, *efficiens, conferens, bona promissa.*

Et hic character oppositus omnibus *idolis*, in quibus, cum ex se nihil sint, *nulla vis efficiendi, conferendi, quæ illorum nomine promittantur à sacrificulis, In solo illo Deo vero, vere existente, facultas & potestas efficiendi.*

Hanc fortunæ spem, ut pollicetur suis Jaddus,
ita

ita ex opposito negat Samaritanis, semipaganis, semiidololatriis, qui veram Dei institutionem non observent, adeoque nec fructuri sint bonis à Deo promissis. Quæ omnia *Manassi & sociis*, ad Samaritanismum prolapsis, *opposita*.

V. 2.

אַשְׁרֵי נִצְרֵי עֲדוּתָיו בְּכָל לֵב יִרְשׁוּהוּ:

Μακαρίως τοῖς συντηρῶσι τὰς διαταγὰς αὐτοῦ,
ὡς ὅφ' ὅλα σπλαγχνῶς φρογισίζουσιν αὐτόν.

Prosperere, servantibus constitutiones ejus:
Qui ex toto pectore observant eum.

נִצַּר συντηρέω, *servo, conservo.*

עֲרָה διαταγή, *ordinatio*, à διατάσσω, *ordino*. Vi-
deri poterat esse עֲרָה ἐντολὴ *mandatum*. Verùm,
vis *mandati* in aliis legis nominibus apertior &
manifestior. Hic *ordinandi* generalior & blan-
dior adhuc significatio. Conveniunt re תּוֹרָה
& עֲרָה χορηγία & διαταγή, *institutio & ordinatio*:
Nihilominus *institutionis* vox videri possit genera-
lissima omnium; specialior paulo, respectu jam
habito ad *ordinem* rerum agendarum, *ordinatio*.
Anführung und Verordnung. Quanquam nimis
curate distinguere non sit necesse.

Reddiderunt græci interpretes μαρτύρια, *obte-*
stationes, obscuriuscule, *contestations* Bezeugungen.
Quod ferri quidem possit, cum *enunciare* sit te-
stari, & μαρτυρεῖν sit *eloqui, effari, pronunciare*.
Vero tamen simile, interpretes illos collimasse

in verbum עֵרָה ut est *testari*, μαρτυρεῖν, unde est עֵרָה μαρτύριον, *testimonium*. Veruntamen vocum externa similitudo millies seduxit interpretes, ut crederent eandem esse significationem & originem.

Quamobrem, cum usus jam invaluisset in Judaica Ecclesia, ut μαρτύρια dicerent ex interpretibus græcis pro עֵרָה, jure admiserunt & scriptores N. T. Par enim erat loqui, ut à Judæis intelligerentur.

E re proinde, distinguere sedulo voces sub eodem sono diversas, diversæ significationis & originis.

Alibi עֵרָה μαρτύριον, in his עֵרָה διαταγή, *ordinatio*. Beatos iterum prædicat Jaddus, tum se tum ceteros, sacerdotes, Levitas, populum, qui agnitam veritatem, in ordinationibus divinis, non abjecerint aut abjiciant, sicut fecerat Manasses, cum sodalibus apostatis, sed servarint & fervent. In quibus ordinationibus erat, fugere consuetudinem cum paganis præsertim affinitatem, pro idololatriæ fuga. Hanc aliasque ordinationes similes isti contemserant, hi servarant.

Sinceritatem pectoris in illa ordinationum cura commendat porro Jaddus: *Qui ex toto corde Deum observant.* כָּל, ὅλος, *totus*, αὐτῷ morali usu, non vacillando, nec miscendo lucem tenebris, ordinationes sacras cum extraneis, reipublicæ nocituris.

כָּל σπλάγχνον, *cor, pectus, animus, mens, voluntas,*

tus, affectus. Subjectum pro adjuncto: Cum motum sanguinis sequantur plerumque animi motus.

שָׂרָרָה פֶּעֶנְתִּיצֵן, *curare, attendere, observare, cogitationes aliquo vel in aliquid dirigere, worauf bedacht seyn.* Quod reddi solet *querere*, quoad rem non male, sed quod ad vim & emphasis, insufficienter. Laudat Jaddus in suis *integritatem*, qui non vacillarint, cum Manasse & sociis, qui non partim Dei ordinationes servarint, partim neglexerint aut temserint, contrarios mores admittendo & adiscendo: Sed qui solis inhæserint ordinationibus Dei à Mose traditis, reipublicæ proficuis & salutaribus. Ambiguitatem & fluctuationem animi damnat in Manasse, ceterisque profugis: Qui partim in ordines sacros, partim peregrinos mores propenderint, animo ancipiti.

Bene precatur illis, qui perstiterant in legibus reipublicæ fundamentalibus, unde salus publica.

V. 3.

אֵלֶּה פְּעֻלֹתַי בְּרַכְיוֹ הָלְכוּ:

Πάντως εὐδόλως ἐπιτελέσσι πλαγiasμόν. Ἐπὶ ταῖς τροχιαῖς αὐτῶν κελευθίσσι.

Ommino non perficiunt iniquitatem: Sed in viis ejus incedunt.

אֵלֶּה nonnunquam idem ac *etiam, pariter ac*, quomodo est ἐπίσης *gleichfalls / aequè ac.* Alicubi אֵלֶּה

אֵלֶּה

δήτε, ἥτε *utique, nimirum, profecto.* Sed hic quadrabit magis asseveratio, ἤν παν, πάντη, πάντως, *omnino, prorsus.* Cum enim dixisset: Qui *toto pectore observant Deum*, ordinationesve Dei, *non sua commoda, sua lucra*, qui non spectant aut curant sua magis emolumenta quam Dei decreta, qui Deum respiciunt ejusve voluntatem, non se suamque voluptatem: Subjungit illum respectum infortunatum & damnatum, qui ex suis commodis metientes Dei institutionem & ordinationes, non vereantur committere delicta & scelera, legibus Dei inimica, & sibi met revera perniciosa, tametsi non animadvertant. Quare exclusive dicit ἤν *omnino, penitus, plane.* Quæ exclusio universalis obviam it illis exceptionibus, fas esse, hæc, illa, ista, perficere, sine magno legum detrimento, sine offensa fidei aut religionis: Non tam rigide constitutiones esse observandas.

Perneget hanc licentiam, ex commodo proprio æstimatam, voce altera ἢ ἑδολως, μηδολως, *neutiquam, nequaquam.* Samaritanismus licentiam dabat, à divinis Judæorum legibus & moribus abeundi, frenis laxatis.

העפּ *ἐπιτελέω, perficio, efficio, perpetro, ἀποτελέω.* unde העפּ *ἀποτέλεσμα, ה'עפּ, aut העפּ, ἀπο-πλεσμός, effectus, opus.*

ה'עפּ alicubi sit *πλάτη error, ubi est σρεβλότης, perversitas, aut βλάβη, noxa, damnum, detrimentum, detrimentoſum, pernicioſum; hic πλαγιασμός, obli-*

obliquatio, deflexio ad latus. עִוָּה פלאγὸν & πλαγιά-
 ζειν, *obliquare, in latus flectere, in errorem inducere,*
decipere. עִוָּה, עִוְוָה פλάγιος, *obliquus, in latus ver-*
sus, transversus. Quæ sunt *iniquitas, iniquus, ini-*
que agere: ab *equitate, plano & simplici, abire, de-*
clinare à recto & æquo.

Generalis hæc commendatio bonorum inter Ju-
dæos, qui non deflexerint & deflectant à recta
via, divinitus perscripta, legibus Mosaicis. Est
& obliqua reprehensio omnium, qui illa ætate à
norma illa deflecterent, & inique agerent. Fi-
 gurâ eleganter sumta à *via*, de qua plus simplici
 jam vice differuerat. A qua via detur declinare
 vel dextorsum vel finistrorsum.

Speciatim detestatur Manassis & sacerdotum de-
fectionem à via aut ordinationibus publicis. Justum
testatur dissensum ab illis, tum suum, tum bono-
rum quorumvis, qui Manassis prævaricationes
damnauerant.

Talis erat עִוְוָה פלאγισμός, *obliquatio, deflexio*
 à *via*, quando Manasses, ceterique, à regula
 Mosis de connubio cum exteris gentibus, idolo-
 latris, abierat, & Sanballati affinitatem quæsi-
 verat: Unde grandis secuta ad Samaritanos
 defectio.

Pro qua figuræ aptitudine, vi oppositionis,
 pro majori luce addit Jaddus: עִוְוָה בְּרַכּוֹ הָלְכוֹ
 ταῖς τροχιαῖς αὐτοῦ κελευθεῖν, *sed in viis ejus incedunt,*
 Dei. Qui non deflectunt, sed recta incedunt:
 ita

ita omnes suas instituunt actiones, ut legibus congruant.

Quæ omnia intelligenda pro reipublicæ & Ecclesiæ statu, pro Mosaicæ doctrinæ tenore, pro illa temporum luce.

Tribus istis versibus primis commendavit *generatim* bonos, integros, & constantes, oblique damnavit pravos, corruptos & à regula aberrantes: Beatos & fortunatos dixit sinceros, legum tenaces, infaustos, qui legum tenorem defererent. Suos, in recta via perseverantes, nec ad Samaritanismum deficientes, extulit; Manassen, ceterosque, factos Samaritanos, abominatus.

Quo *generali* præconio integritatis præmisso, suorumque laude justa, *ad Deum* se convertit, illi se suosque committens, ut & vindictam malorum, Manassis & Samaritanorum.

v. 4.

נִתְּנָה צִוְיֹתָהּ פְּקוּדֶיהָ לְשֹׁמֵר מֵאֵר :

Τύνη δὲ προσέταξας αὐτὰς ἐπιταγὰς σς, τς ἐμΦράσσειν κομιδῇ.

Tu mandasti sane præcepta tua, ut serventur studiosè.

In hac Dei compellatione severitatem mandatorum divinorum pronunciat.

צִוָּה προσάγειν, *precipere, mandare, jubere.*

Unde מִצְוָה πρόσταγμα, *præceptum, mandatum.*

Est

Est utrobique, & in voce אָהָה & in verbo צוֹהֶה ה in fine, quod fortean hic non sine ratione adhibitum, nec omnino nullius usus. Affectus loquentis omnibus gentibus *particulas* exprimit velut *expletivas*, quæ vim habent vel *intensionis in sono & oratione*, vel *asseverationis*, vel similis modi. Hebræi, præ dictionis brevitate rarò integras tales voculas injiciunt, contenti sono in fine fortiori, qui voculis separatis quodammodo respondeat. In illis הָהָה, אָהָה, magnæ sunt virtutis, & vim affectus præ se ferunt insignem.

Sic אָהָה, quamvis idem aliàs ac אָהָה, cum vix sono distinguantur, videbitur tamen hic *intensio fortior in elocutione*, pro אָהָה. Tametsi enim nos hodie perinde efferamus, os tamen veterum suas habuit notabiles differentesque motiones & sonos, qui vix signis plene exprimantur.

Ita & צוֹהֶה videatur idem cum צוֹהֶה absque ה. Verùm vi sua non careat hic ה in *præterito*, sicut non caret in *futuro*, ubi est אָהָה, de quo infra.

אָהָה ἐπιταγή, ἐπίταγμα, *præceptum, mandatum*. Verbum, hoc usu, אָהָה, ἐπιτάσσειν, ἐπιταγεῖν, *precipere, mandare*. Quod verbum in permultas significationes frequenti usu dispersum, dignum quidem quod distinguatur curate: Sed hujus non est loci: Præstiterit, *seorsim* hoc præstare, ut vel illo verbo, velut exemplo, liquido constet, quam diversas, easque multas, sæpe etiam

F

adver-

adversas significationes una vox usu longo obtinuerit. Quam copiam discernere, operæ non parvæ, sed usus & commodi infiniti, pro ingenti Fontium luce. Vid. infra *Parte III. & IV.*

Conjunguntur hic cognata, צוית פקודיך *præcepisti mandata tua*, ἐπέταξας προστάγματα σου quod & aliàs quotidie fit, in omni sermone: Velut *inungere præcepta.*

Excludit *licentiam* transgrediendi, *autoritate* legum *divinâ* demonstrata. Sed & *libertatem* de illis sentiendi, de obligatione illarum judicandi, porro tollit, *finem* legum commemorando, qui sit *ut observentur.* Legem non esse, si fas sit pro arbitrio deflectere, ac intermittere, aut contrarium patrare. Dicit, hoc fine institutiones à Deo datæ, לשמר πρὸς τὸ ἐμφράσσειν, *ad servandum, ad custodiendum.*

לשמר ἐμφράσσειν, *munire, custodire, sollicite observare*, ne quid pereat, aut detrimenti capiat, sicut parietibus domus, sepi hortus, cistâ res nobilior, cellâ cibus, muro urbs, cingitur ac protegitur. Α φράσσειν, *cingere, munire, obsepere.* Scita translatione verbum abit ad moralia, ad *curam & custodiam legum, mandatorum, ac statutorum.*

Intenditur curæ illius irrefragabilis necessitas, & ad observantiam obligatio fortis, adverbio רַחֵם, *valde, studiose, sollicite.* Κομίδῃ, est *cum cura & attentione, attente, cum industria, valdopere,* à κομίζω, *curo, curam gero.* רַחֵם κομίδῃ mit *allen Fleiß*

Fleiß / mit höchsten Fleiß / mit aller Sorgfalt.
Et nomen מְאָר, κομίδη, est cura, industria.

Finem subnotavit legum, severam illarum curam & custodiam, citra transgrediendi privatimque dispensandi jus aut licentiam. Quod sollicitè monet Jaddus, tum propter suos, quos ad observantiam excitaret, tum propter Manassen & consortes, quos temeritatis convinceret, qui credidissent & crederent, leges divinas non illius esse conditionis, quin fas sit pro commodo & beneplacito discedere. Qualem Manassis persuasionem vel centies hoc libello carpit Jaddus.

Et illa forti obligatione generali præmissâ, ad semet porro se convertit, de suo verbi studio acturus. Orditur à voto, pro se & sua devotione.

V. 5.

נְחִלִי יִכְנֹנֶה דְרָכֵי לְשֹׁמֵר חֻקֶּיךָ:

Ὁφελον κατευθύνουσιν τροχιαί μου, τὰ ἐμφράσσειν τὰ δικαιώματα σου.

Utinam dirigantur viæ meæ, ad custodiendum jura tua.

נְחִלִי aut נְחִלִי est ὄφελον, ὠφελον, εἰς ὄφελον, *utinam*. Quod sono concisore dictum & αἰάλε. Ex græco sunt, لايتا laita, لايتا ja leita, *utinam*: Quæ Arabes nacti ex εἰς ὄφελον: Ut tota Arabum lingua, dialectus est, originis græcæ.

ἵδ κατευδύειν, dirigere, moderari, aptare, componere; κατευδύεσθαι, dirigi, componi, adaptari. Ab εὐδὺς, rectus, congruus, aptus.

Votum Jaddi primum, *de sua legis cura*: Utinam *egomet* observem ante omnes, quæ sunt verbi.

Concinna figurâ, jam ante adhibita à *via*, utitur, pro toto suo vitæ genere describendo, pro suis factis & negotiis, publicis & privatis, tum ratione officii sui magni & præcipui, qui summus sacerdos, tum ratione peculiarum negotiorum. Tantoque lubentius *pro se* votum præmittit, pro omnibus suis institutis rite componendis, quanto major erat persona, exempli illustrioris, in quam tanquam in speculum intuerentur prudentes.

Pondus itaque votum hoc arduum habet, ex personæ dignitate, & affectus teneritudine. Non tantum summi sacerdotis erat, *suas res gerere*, sed & *populum cum sacerdotio gubernare*, quando illa ætate nullus princeps aut rex, gente vel Persis vel Græcis devotâ. Viæ igitur aut *officii partes* erant, *tueri* quoque in regimine contra improbos, præfractos, *legum vim & effectum*: Qui non vel fratris & cognatorum, hostium & adversantium, vel blanditias ac persuasiones, vel minas & insidias attenderet. Qualia jam tum in Manasse & Sanballato erat expertus fata, talia illis vel similia poterant subnasci. *Persistere ergo in veri rectique exercitio*, contra hos, illos, in tantis motibus & periculis, res erat voti impensæ.

Quam

Quam desideratam suammet constantiam illustrat clariori descriptione, לְשׁמֹר חֻקֶּיךָ תֵּעָמְדֶנָּה δικαώματα σου, ut custodiam jura tua; tum in se & sua persona, tum ratione muneris, in communi coetu.

חֻקֶּיךָ דִּין, δικαίωμα, jus, fas, statutum, æquum & justum, דִּין, ritus, mos, jus, æquum. קָקֵךְ דִּמְאִצֵּךְ, jus dico, statuo, decerno.

Perapta gradatio in legum nominibus commemorandis. Primum est universalissimum, יְהוָה יִתְּנָה חֻקֶּיךָ תֵּעָמְדֶנָּה ἡγορηγία τῷ ὑπάρχοντος, institutio Dei, notionem habet institutionis & doctrina. Alterum עֲרֻתִּי, διατάξεις αὐτῶν, ordinationes ejus, connotat ordinem vitæ & negotiorum, quorsum tendat institutio, ut ordine & decenter omnia gerentur. Ideo ordinantur. Tertium, רֶכֶּיו תְּסֻחֵי אֲוֵרָה, via ejus, comprehendit rectitudinem in omnibus vitæ & actionum circulis & intervallis, ut rectè eatur, pro ordinatione & institutione divina. Quartum פְּקֻדֵּי עֲוֹנוֹתָם ἐπιτάγματα αὐτῶν, præcepta ejus, consignificat voluntatem & arbitrium divinum, qui velit illa à populo observari, quæ recta, quæ ordinata, quibus instituti. Quintum, חֻקֶּיךָ דִּמְאִצֵּךְ αὐτῶν, jura ejus, auget justitiam & æquitatem præceptorum: Quod quæ velit Deus ab illis effici, sint æqua & justa.

Est autem vox חֻקִּים, δικαώματα των, jurium, & hic metienda ex statu præsentis sub Judaicæ Ecclesiæ forma, pro Veteris Testamenti indole. Ad-

ministrationis externæ cancelli, in sacris & civilibus, designati, quomodo se gererent, in cultu sacro, & consuetudine civili in foro. Quæ externa rerum facies, habitus negotiorum exterior. Hæc juribus illis gubernata.

Quamobrem à sacris Novi Testamenti scriptoribus hæc Judæorum δικαίωματα restringuntur certis limitibus. Appellatur Heb. 9. 10. δικαίωματα σαρκὸς, *jura carnis*, constitutiones, quæ externam rerum gerendarum integritatem æquitatemque spectarent. Sicuti vicissim in N. T. præstantiori successu & usu, δικαίωματα τοῦ πνεύματος, *jura spiritus*, quæ interiora afficerent. Pro quo discrimine, illa, ex V. T. conditione, appellari sueta δικαίωματα τοῦ νόμου, *jura legis*, *jura judaica*, *jura vetera* sub lege aut V. T.

Erant, sub tanto licet discrimine, & חֻקֵּי *jura vetera*, δικαίωματα τοῦ νόμου, *jura legalia*, Dei omnino jura, quia à Deo profecta, à Deo præscripta ac ordinata. Et externa divinitus gubernata. Uti externa prius dirigenda, quam interna regi possint. Sic Luc. 1, 6. Zacharias & Elisabeth, pro stylo Jaddi, *incesserunt in omnibus præceptis & juribus domini*, δικαιοσύνη κυρίου, *irreprehensibiles*: Quæ sunt פְּקֻדֵּי & חֻקֵּי, δικαίωματα τοῦ νόμου, *præcepta & jura legalia*, pro V. T. ratione & statu. Eoque sensu & scopo illi δίκαιοι *justi* appellati, δικαιοσύνη τοῦ νόμου, *justitiâ legali*. Illa namque istorum *justitia*, δικαιοσύνη, ut dicerentur *justi*, æstimata ex laudatis præceptis & δικαιοσύνη κυρίου,

κυρίῳ, *juribus Dei*. Qualia illa δικαιώματα, talis illa illorum δικαιοσύνη.

Eadem prorsus ratio & sententia Jaddi, pro legis tunc vigentis natura, quando cupit servare *δικαίωμα*, *jura Dei*, quæ erant legis, quousque Mosaica lex tenderet, in sacris & civilibus. Habet quælibet oratio & dictio suam vim ex persona, quæ dicit, & tempore, quo dicitur.

Atque ita Jaddus nil amplius suo voto expetiit, quam illa ætas, illa doctrina, lex Mosaica, ferret. Talia Jaddi δικαιώματα, qualia Zachariæ & Elisabethæ.

Servare *δικαίωμα* *jura Dei*, erat Jaddo, fieri & esse ἀμεμπτον, irreprehensibilem, uti Zacharias & Elisabetha servaverant δικαιώματα κυρίῳ, *jura Dei*, inde irreprehensibiles, eaque ratione & eousque. Mensura styli est rerum indoles & temporis circumstantia. Pro rerum temporumque mutatione, mutatur stylus, verbis iisdem servatis, vel paribus.

Autor epistolæ ad hebræos distinguit curatissime δικαιώματα V. & N. T. peculiaribus characteribus Cap. 9, 1. Habebat, inquit, & vetustestamentum δικαιώματα λατρείας, *jura cultus*, jura posita in cultu, uti & ἄγον *sanctuarium*, sed non nisi κοσμικόν, mundanum. Illa, pergit v. 9. jura cultus, δικαιώματα λατρείας, dum dona & sacrificia offerebantur, non poterant in conscientia sanctificare cultorem: Μόνον ἐν βρώμασι καὶ πόμασι, καὶ διαφόροις βαπτισμοῖς, so-

lummodo in cibis & potionibus, & diversis ablutionibus omnia tunc posita, καὶ δικαιομασι σαρκὸς, & in juribus, ritibus aut constitutionibus, carnis seu carnalibus. V. 13. Sanguis taurorum & hircorum, & cinis juvencae, aspergens inquinatos, sanctificabat illos πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς καθαρότητα ad carnis puritatem. Sicut vicissim in N. T. sanguis Christi, qui per spiritum eternum se ipsum obtulit inculpatum Deo, purgat τὴν συνείδησιν ὑμῶν, conscientiam nostram ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, à mortuis operibus, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι, ut serviamus Deo viventi. Quod discrimen ingens δικαιοματων V. & N. T. fusius profecutus autor epistolae ad hebraeos cap. X.

Jaddus ergo de suis differit sui avi דִּקְיָה δικαιομασι juribus Mosaicis aut legalibus. Jaddo suum relinquendum jus.

V. 6.

יְיָ אֵל נָא אֶבֱשׂ בְּהַבִּיטִי אֵלַי כָּל מִצְוֹתֶיךָ׃

Εἰς τότε εὐδόλως ἐπαιχύνομαι, ἐπὶ τῷ παπταίνειν με ἐμπλαδὸν ὅλων προσηγμάτων σς.

Tunc neutiquam erubesco, ubi respicio ad omnia tua praecepta.

יְיָ εἰς τότε, tunc, conditionis index. [Unde perinde, si quis malit reddere sic, ὅπως, ὡς, πῶς. Quomodo יְיָ frequenter accipi notavit Noldius, Concord. p. 8.

אֶבֱשׂ αἰχύνομαι, ἐπαιχύνομαι, pudefio. Uti forma verbi futurum, poterat reddi ἐπαιχυνθήσομαι, pudefiam. Verum, pro affectu Jaddi, qui non solum

solùm futurum tempus, sed & præsens, sed & præteritum respicit, sive continua sua fata, rectius videbitur reddi per *præsens*, uti pleraque.

Me non pudet, inquit, non puduit, nec pudebit.

Est hic *pudor*, non tam coloris, quam metus.

Metus poenæ, vindictæ, ex contempta vel neglecta lege: Metus reprehensionis justæ, sive per Prophetas, sive judices, sive amicos & pares sive inferiores. *Non est, ait, cur metuam aut sustineam reprehensionem justam.* Non modò suum hætenus animum præsentem testatur, sed & *fatum fratris Manassis, & aliorum sacerdotum* tangit, qui coram senatu, ab ipsoque fratre Jaddo, utpote summo sacerdote, correpti, graviter reprehensi ob leges neglectas, quin ex templo & coetu Judaico eliminati. In hunc horundem pudorem justum intendit, seque illis semper dissimilem optat.

Sed & *negatio metus* in Jaddo, est significatio præsentissimi pectoris in litibus cum fratre Manasse, aliisque affeclis, qui in Jaddum inveherentur, ob nimium rigorem, qui iniquius tractaret fratrem Manassen, reliquosque sacerdotes, à lege nonnihil declinantes, affinitate præsertim cum gentibus contracta. Hac reprehensione se non terreri aut pudefieri vel confundi pronunciat. Justam indigitat animadversionem, qualem Manasses & ceteri erant promeriti, ex legum contemptu. Suum illum pudorem, aut ignominiam, à pravis illis sibi illatam, non habet pro pudore, cum iniqua esset inculpatio. Pugnam pro lege, certamen pro integritate legis, non ve-

rerum pudorem: Ruborem habere ex lucta & cum pravis resistentibus contentione. Contumelias pro verbi servati honore sustineri præsenti animo. Manassen, inquit, juste fuisse animadversum, adeoque pudefactum, utpote legum contemptorem. Se non pudere ex lege servata, in corruptorum etiam sacerdotum illorum injuriis, quibus ab illis afficiatur. Est hæc Jaddi contestatio *fiducia sereni animi semper servandi*, in dimicatione cum hostibus, pro lege tuenda, quam illi convellerent.

Est itaque & hæc pudoris negatio, & *exporrectæ frontis declaratio*, æstimanda ex negotii & temporis conditione. *Defensio veritatis & doctrinæ* talis, qualis *tunc* existeret. Hujus defensio animum reddebat præsentem, tali præsentia, quæ doctrinæ illius naturæ & dignitati congrueret. Res externæ, observatu non prorsus difficiles, servatæ, facilem reddant animi præsentiam; res internæ, servatu difficiliiores, difficiliorem adeoque majorem vehant mentis serenitatem. Omnia ex rerum natura metienda.

Conditionem suæ illius serenitatis definit Jaddus: *ubi animum in omnia Dei præcepta intendo*

הַבִּיט ὁπταίνεν, παρταίνεν est *oculos aliquò vertere, circumspicere, lustrare, observare*. Quod rursus concinne ab oculis & sensibus refertur ad animum. Ut oculi circumspiciunt, ita animus animadvertit. מצוה προστάγμα *mandatum*: צוה προστάσειν, *mandare, jubere*. Novus character legis alio nomine Quoad

Quoad rem nulla in omnibus illis nominibus differentia, in conditione tamen aut circumstantia aliqui *significationis gradus*. *יְקִיָּא* *ἐπιτάγματα*, *ἐπιταγὰι*, erant *præcepta*: Et hic *מִצְוֹת* *πρὸςτάγματα* sunt *mandata*. Videbuntur hæc non aliter distasse, quam quod *præcepta* *jus dicentis* vehant, *mandata* *autoritatem & severitatem quandam* judicis aut legislatoris. Promiscuus interim usus, uti apud latinos *præceptorum & mandatorum*.

Respicere verò ad omnia *mandata Dei*, non modò sollicitudinem debitam mentisque attentionem denotat in Jaddo, summo sacerdote, sed & *oppositionem* connotat & refutationem objectionis adversæ. Cum frater Manasses, aliique sacerdotes, jactarent & suam legum curam, in ipso magnarum legum neglectu, hac specie, omnium legum non esse par jus aut parem erga illas obligationem: De aliquibus posse aliquando statui mitius, dispensatione non difficili: Jaddus respondet: *Omnium, omnium* mandatorum parem esse habendam curam.

Quæ est obliqua refutatio fratris & sociorum, qui dispensandi facilitatem suis metirentur commodis. Quam sibimet indulgendi & legibus detrahendi licentiam sibi negat Jaddus, adeoque & ceteris.

Non carebat profecto Manassis & aliorum sacerdotum, qui paganas duxerant uxores, negotium colore, qui dispensationem in his sibi pollicerentur *ex centenis exemplis majorum*. In his
fortean

fortean & Mosis, qui vel unam Zipporam, vel geminam uxorem, non ex Judaico sanguine, sed paganam ex Midianiticis sacerdotibus duxerat. Totumque genus regium Davidis ex Moabitide, pagana Ruth. Qualia exempla in illis litibus cum Jaddo objecerint omnino Manasses & reliqui, cum gentibus affinitate jam juncti. Ut appareat, *libellum Ruth* illis circiter temporibus esse exaratum, pro responsione dilucida ad casum & exemplum tam illustre objectum: Quo libro demonstraretur ex historia occasio Moabitidis à Boaso ductæ: Quanta difficultate contingerit illud connubium, nec cum pagana amplius sed vere israhelitica ex conversione sincera, quam jam tum in itinere pollicita nurui suæ.

Nec ignorabat Jaddus, discrimen omnino aliquod esse legum, ratione rigoris, nec dispensationem omnem esse negatam, casibus arduis. Nihilominus generaliter pronunciat Jaddus *de omnium legum cura sollicita*: Quod intelligeret, Manassen & socios non disputare de lege exili, sed de magna, imo maxima fundamenti loco in republica Judica posita, de connubio cum gentibus idololatriis. In his & similibus rigorem testatus, verbis & opere. Cum igitur adversarii tales exciperent constitutiones, tantæ dignitatis, juste negavit, pro illa controversia, illas excipi posse, asseruitque universaliter omnes esse attendendas. Et hoc adeo pronunciatum generale non negat prudentiam judicis & præsidis in dispensatione justa, pro temporis conditionibus:

tionibus: Sed rejicit temeritatem & nimiam facilitatem, in legibus præcipue magnis, limitandis.

Oratio quælibet ponderanda ad temporis præsentis negotia & fata, ex quibus omnem nanciscitur vim & virtutem. Affectus & scopus sermonis mensura.

Porro מצות *mandata Dei*, illam & hic significandi rationem habent, quam antea חקים, *δικαιώματα*, reliquaque omnia legum nomina: *Pro legum Mosaicarum conditione ac constitutione, pro veteris Testamenti indole.* Non ultra Jaddi animus, præsentī sermone. Interea magnus, pro rerum amplitudine & mole: Inprimis pro reipublicæ Judaicæ, illis innixa, periculis, circa illa tempora, sub imperio non solum Persarum & Græcorum, sed & sub quæsita licentiā agendi vivendique inter reipublicæ antistites sacerdotes ipsos.

V. 7.

אֲדַבֵּר בְּיִשְׂרָאֵל לֵבָב בְּלִמְדַּי מִשְׁפָּטֵי צִדִּיקֶיךָ :

Ἰδὼ σε ἐπ' ὁρθότητος τῆς σπλάγχνης, τῷ μελετᾶν με θεσπίσματα τῆς δικαιοσύνης σου.

Celebro te ex integritate pectoris mei, dum meditor decreta tua justa.

הֲדַבֵּר יִדְעוּ, אֲדַבֵּר, *celebrare, laudare, canere.*

Uti animi sui præsentiam ex legum cura declaraverat, ita & fructum effectumque ejus *publicam confessionem*

confessionem veritatis, testatur. Quæ contingeret variis modis, siue privatim dum celebraret, etiam cantaret, siue in publicis sacris, siue in confessionsibus, ipsoque Synedrio, siue in certaminibus ac disputationibus cum verbi contemtoribus. *Aper- tam* notat *professionem doctrinae*. Qui est *admodum concinnus carminis ordo*.

לִבְיָשָׁר ὁρδύτης τῆ σπλάγχνης, *integritas pectoris*, designat confessionis sinceritatem *sine fuce*. Oppositaque hæc declaratio Manassis & reliquorum sacerdotum *jaclantia*, qui ore itidem publice profiterentur eandem fidem, sed non sine fuce, cum animus à multis legibus longe abesset. Accusat adeo *hypocrisin* istorum, qui ore Deum celebrent legemque ejus profiteantur, animo indignentur legemque temnant.

לְמַד מֵלֵטָא, *meditari, curare, exercere*, siue semetipsum, siue alios: Quod fit etiam discendo & docendo. Unde לְמַד מֵלֵטָא, *qui se exercuit aut exercet, eruditus, doctus, assuetus, μελετητής, exercitatus*. תַּלְמִיד מֵלֵטָא, *qui exercetur, discipulus*.

Dum meditor inquit, *dum curo* statuta. Quæcura pro casibus varia; siue *legendo* ac inspiciendo ruminandoque leges aut statuta, vel volumina sacra; tum *recensendo* ac illustrando vel explicando, ubi opus, siue inter suos, siue alios, paucos vel plures, publice privatimque, siue in contendendo cum adversariis, quales tunc multi, cum Manasse, alii. Semper, inquit, quotiescunque de verbo ser-

fermo incidit, Deum laudo, ejusque autoritatem urgeo & commendo.

טַשְׁטֵם δίκαιον, *edictum, sanctio, sancitum, senatus consultum.* טַשְׁטֵם δικοιζω, *sancio, statuo.* צֶדֶק δίκαιον, *justitia.* קִרְקֵם טַשְׁטֵם δικοιματα δίκαιον, *decreta justitia, sunt decreta justa.* *Decreta Dei justa, sunt eadem illæ leges ac constitutiones, jura, præcepta & mandata. Et in his gradus fuerit denominationis, à legislatoria autoritate sancientis, cum poenæ aut vindictæ significatione.*

Quæ connotatio ultionis in transgressores simul in oculis Jaddi, qui præsentem viderat & videbat tot tantosque viros, qui leges temnerent, quos poena maneret.

Et hæc טַשְׁטֵם *statuta & decreta Dei*, pretium suum habent ex temporis, quo scripsit autor, & scriptoris, qui scripsit, sacerdotis, ejusque summi, *statu præsentis, puta ex veteris Testamenti religionisve Judaicæ indole.* Qualia decreta illa poscebat ætas, talia hic notata & intellecta, *pro analogia Judaicæ religionis & reipublicæ.*

In hæc intentus ubique Jaddus, ita ut Deum frequenter de iis celebraret. Quæ confessio & celebratio non tantum oris, sed & facti operisque, ex obsequio prompto, & viva demonstratione. Siquidem executione aut reali præstatione legis demonstratur dignitas & pretium illius, quanti faciat legem & legislatorem. Obsequii integritas, & opus ipsum legibus congruum, certissimum auctoris, legislatoris, Dei, præconium.

v. 8.

נֹת הַקִּיָּה נֶשְׁמַר אֶרְ תַּעֲבֹבֵי עַר מֵאֵר:

Τὰ δικαιώματά σε ἐμφράσω: πῶμαλα ἀπο-
τάσσω με, ἔσε κοιιδῇ.

*Jura tua custodio: Ne rejicias me,
omnino.*

הַקִּיָּה. Δικαιώματα, *jura Dei*, rursus hic, quæ
antea, tanta, quanta *Veteri Test.* sufficiebant, *pro*
conditione Ecclesiæ illius & reipublicæ.

De talibus tantisque judaïcis juribus asseverat,
quod illa servet. *Præsens non actum solum, sed*
studium, idque *continuum* & non fractum aut in-
interruptum designat. Servo, i. e. servare soleo,
studeo, conor.

Estque hæc *aperta pollicitatio aut promissio* suæ se-
dulitatis in legibus observandis, qui non sit de-
stiturus, quin servet. Quod *custodire* iterum
pro natura objecti intelligendum, pro *legum na-*
tura.

Erant *vetera illa jura* δικαιώματα τῆς σαρκὸς *externa*,
horum exactissima innuitur cura. Hanc spon-
det Jaddus tum Judæus, tum sacerdos, tum
maximus, tum populi præses & gubernator.

Opem postremo implorat Dei in hac sua cu-
ra & industria. עֲבֹב ἀποτάσσω, sepono, secerno, ἀπο-
τάσσομαι, renuncio, valere jubeo, à me submoveo, di-
mitto, valedico, ἀπόταξις renunciatio, dimissio, relictio,
עֲוִיבָה.

ἢ πώμαλα, *neutiquam, nequaquam*, pro ἔπωμά-
λα. *Non deferi se cupit à Deo, non rejici.* Quod
est votum ac desiderium providentiæ divinæ,
quæ non *permittat*, ut deferatur aut rejiciatur.

Est omnino petitio auxilii divini in legum ob-
servantia sedula. Quod auxilium positum par-
tim in animi robore, quod donet Deus, partim
in aversione ac amolitione omnium impedinen-
torum, quæ à cura illa avocare aut abstrahere
possent. Qualia blanditiæ amicorum, hostium,
partium, pollicitationes, lucri spes; vel & mi-
næ adversantium, insidiæ & doli hostium. Quæ
omnia apta nata ad avocandum vel deterrendum
à proposito & veri rective studio. Emolumen-
ta præsentissimum terriculamentum blandissi-
mumque, ordines deferendi.

Collimat in fratris Manassis & sacerdotum
apostatarum effeminatum animum, qui pro vo-
luptatis studio avocari se passi sint à legibus rei-
publicæ fundamentalibus. Optat, se non imi-
tari illos, nec in istis nec similibus.

Quam legis desertionem comitabatur pœna
justa Dei indicta, ut tales transgressores *excluide-
rentur à cœtu & republica*, vel à *sacris*. Quæ erat
quædam *repulsa & rejectio divina*, illis terribilis.

Satis aperte collineat in fratris Manassis, tot
sacerdotum & Judæorum tristes casus, qui ex
legum transgressionem, à sacris exclusi, honori-
busque privati, ita ut ipsi prorsus defererent ur-
bem, gentem & religionem; deficerentque ad
Samaritanos.

Quæ

Quæ tremenda tot magnorum virorum erat rejectio, ex fundamentali reipublicæ lege, de connubio cum gentibus non contrahendo, seposita aut neglecta.

Optat igitur Jaddus, sibi & bonis, fata meliora, qui animum nunquam sumat, transgrediendi leges, quique adeo non rejiciatur & à cœtu repellatur, tam terribili illorum exemplo.

Voto pondus addit ex asseveratione: *Nullatenus*: עַר מִנֶּחָר ἔσε κομίσῃ, *omni modo, ad summum*. Fac, inquit, nullo modo deferam, nec adeo ullo modo deferar, ut illi desertores deserti & rejecti.

כ

v. 9.

בְּמֶה יִזְכֶּה נַעַר אֶת אֲרָחוֹ לְשֹׁמֵר כְּרִבְרָה:

Πόσω μὲν ἐγνίσαι νεώτερος τὴν ἐκπόρευσιν αὐτῶ;
Τῷ ἐμφράσσειν κατὰ τὴν Θεοδίδαυ σφ.

*Quo ipso purificabit juvenis viam suam?
Observando illam juxta verbum tuum.*

זָכָה אֶגְנִיזֹמַע, purificor, mundor, lustror, purgor, purus, mundus sum.

זָכָה אֶגְנִיזֹ, purifico, purgo, mundo, lustro, expio.

זָכוֹ אֶגְנוֹתִים puritas, ἀγνισμός, purificatio.

Puritas via, seu pura via, commodâ figurâ transfertur ad vitæ genus. Hoc purum atque incontaminatum, apud omnes gentes, cujuscunque dialecti, est quod vitiis non deturpatum, scele-

sceleris purum. *Purificare, mundaro viam*, est componere vitam ad virtutem regulamve præscriptam.

Tanta proinde est *puritas*, quanta est *ex regula seu lege*. Quæcunque sit lex, ejus transgressio scelus est, adeoque vitæ impuritas. Jaddus adeo de suis aut Judaicis differit legibus atque statutis, qualia non erant pleraque apud alias gentes. Alia igitur transgressio, aliaque delicta, & alia exinde vitæ vitæque contaminatio. In his erat *sabbatum*. Hujus rigor obligabat Judæos, neglectus reddebat scelestos, vitam scelestam aut contaminatam grandi scelere. Qualia delicta erant inter Judæos tempore Jaddi frequentia, teste Josepho, quando à multis sacerdotibus aliisque parvi habita sabbati cura. Hoc scelus ingens apud illos, morte piandum. Ex hoc scelere vita impurissima dicta. Pari modo, lex erat de connubio cum gentibus vetito. Si quis contraheret, scelus erat; & quamvis honestissimo fieret modo, tamen quia contra Judæorum legem, macula erat vitæ vitæque grandis.

Mensura igitur munditiæ aut immunditiæ apud Judæos erat *legum Judicarum series & dignitas*. Hæc *puritas* est *justitia illa legalis*, quomque leges Judæorum vergerent. Sic carne suilla vesci, *impurissimum Judæis*, quibus severe prohibitum: Cum esset *purum exteris*, quibus non interdictum.

Quare, cum ex *statu temporum & legum* æstimetur

metur hæc *via vitæ legalis puritas*, pro aliis legibus aut ordinationibus alia est puritas. Cum cessarent in Novo T. leges Judæorum ceremoniales, Paulus pronunciabat pura, quæ Moses dixerat impura. Pura licita. Quæ Judæis olim pura, per N. T. lucem & præstantiam evasere impura & illicita. Quamobrem *Jaddi questio exigenda ad reipublicæ illius temperiem*, de Judaicæ religionis & cultus integritate, probitate aut puritate, non ad aliarum exterarum gentium leges aut mores, cum inter has valerent quæ apud illos prohibita: Multo minus ad eminentiorem N. T. præstantiam, quæ puritate, integritate, aut sinceritate totum superaret orbem, omnemque exiguam Judaicam externam puritatem ac purificationem excelleret, quæ de *autor epistolæ ad hebræos* abunde.

Quomodo, inquit, integrum se ac immaculatum præstabit *Jaddus*? Ut *reipublicæ & Ecclesiæ Judaicæ* pars sit digna? Juxta *versum primum*, cui respondet hic *nonus*.

נַעֲרִים *vea'egs*, נְעָרִים *vew'tegs*, *juvenis*, proximo sensu. Quod autem juvenes senibus fervirent honoremve exhiberent, voces *ministris & servis* tributæ. Et Josuæ נַעֲרִים *vew'tegs*, tametsi quadragenarius; quia Mosis minister. נְעָרִים & נְעָרוֹת, *vew'tegs* & *vew'tégs*, *ministri & ministra*. Nec ergo *etatis* amplius sunt, sed *officii nomina*.

Nisi quis malit, hic נַעֲרִים esse *avèr*, *vir*.

De se, velut *ministro*, quod differat Jaddus, ut

ut *senex* ita & *vir summus*, apta est humiliatio vel extenuatio. Se vocat *servulum*, respectu Dei, cui serviat. Compellat namque Deum, ex quo sciscitatus, quomodo possit quis, in servorum Dei numero, viam suam instruere digne? Uti aliàs sæpe se vocat *servum*, עֶבֶד ὑπὲρ τὴν. Ita David *Dei servus*, prophetæ *Dei servi*.

Neque adeo se hic nominat in prima persona, sed indefinite *servum*, velut in tertia persona. Quæ est apta & frequens mutatio.

Et hic עֲבָדָה idem ac עֲבָדָה ἐκπόρευσις & τεχνία, concidunt. Utrumque *moralis usus* de vitæ motibus & institutis.

Post communicationem illam sibi respondet ipse : Ubi se suamque viam & vitam observaverit juxta verbum tuum.

עֲבָדָה φεγδία, sermo, oratio, εὐφεγδία elegans & praeclara oratio. עֲבָדָה φεγδέειν, φεγδεῖν, dicere, interpretari, enunciare, memorare, commemorare. Et φεγζω, dico; πεφεγδμενος, dictus. φεγςὺς, elocutio, consideratio, consilium.

Novus character legum, ratione modi ferendi, per sermonem, scriptum dictumve. Uti decalogus scriptus, ceteræ leges per Moysen enuntiatae, proclamatae, dein scriptae.

Atque hic iterum עֲבָדָה verbum, componitur ad veteris illius rei publicæ formam : Ut vis vocis metienda veniat ex conditione illius reipublicæ. Talis oratio, quæ de reipublicæ illius statu & forma, fundamentis ac conservatione agit. Quous-

que illa se extendunt, eousque & hic רָבָר, *verbum hoc*. Ex scopo namque & loquentis conditione animoque judicanda orationis momenta.

Pronunciat ergo illum *purum viâ aut vitâ Judaicâ*, qui illam componat aut dirigat *ad verbum Dei, quod tunc erat*, pro illorum rebus. Mensura verbi hic tanta, quanta *legis Mosaica*. Suo loco, pro scopo alio, alia ampliorque vel & sublimior vis vocis.

Purus, inquit, ille Judæus, qui vitam viamve suam instituerit ad leges latas, Judæis per Moſen datas. Hoc illud tunc Dei verbum, pro illa mensura temporis & populi. Novi T. sty- lus exuberantior ac illustrior, pro verbo Dei penetrantior, quod medullam & ossa permeet.

V. 10.

כָּכֹל לִבִּי דְרִשְׁתִּיךָ אֵל תִּשְׁגִּנִּי מִמִּצְוֹתֶיךָ :

ΕΦ' ὅλας σπλάγχχους μου φροντίζω σε. Πῶμα-
λα χώριζε με ἀπὸ τῶν προσευγμάτων σε.

Toto pectore meo te observo: Ne segreges me à præceptis tuis.

Hic *versus decimus* respondet *versui secundo*. Generaliter v. 2. de beatitudine & prosperitate illorum, qui *toto pectore Deum observarent*. Hic specialiter de se illud studium testatur, qui *toto animo Deum observet*.

De דְרִשְׁתִּיךָ φροντίζειν, v. 2. Unde est דְרִשְׁתִּיךָ
πῶμα,

πομα, *meditatio, dissertatio*; Et מִרְרָשׁ φροντιστήριον, *phrontisterium, schola, collegium*.

Impensum suum *legis studium* testatur Jaddus, *sine morum peregrinorum tolerantia*. Quæ opponuntur fratri Manassi, & sacerdotibus, desertoribus, qui non toto animo leges attenderent, ad sua commoda: Qui ad Samaritanos deficere non vererentur.

Illi non toto animo Deum venerati, sed nunc huc, nunc illuc propenderunt.

Optat iterum, à legibus non avocari.

שָׁנָה χωρίζομαι, *avocor, sejungor, separor*.

הַשָּׁנָה χωρίζω, ἀποχωρίζω, *separo, sejungo, abstra-*
ho. *Ne abstrahas me*, inquit, h. e. *Ne abstrahi si-*
nas, quocunque casu aut fato, sive illectamen-
tis sive terri culamentis, ne animus vel delinia-
tur, vel frangatur: Pro illis temporis turbis &
periculis, in primis è Samaria imminentibus, &
à profugis, Manasse & reliquis.

Præcepta, à quibus nolit abstrahi, Dei permis-
sione, sunt quæ supra, *pro reipublica illius & Eccle-*
sie statu, quibus niteretur salus urbis & gentis,
in tantis dissidiorum motibus.

V. 11.

כִּלְבִּי צִפְנֹתִי אִמְרֹתֶיךָ לְמַעַן לֹא אֶחְטֶה לָּךְ׃

Ἐπὶ τῷ σπλάγχχνῳ μου φυλάσσω τὸ ῥῆμα σου.
Ἀλλὰ μὴ ἕνεκα ἑδολῶς ἀδικήσαιμι εἰς σέ.

In pectore meo servo verbum tuum: Ne
inique agam in te.

Et hic *versus* 11. refertur ad v. 3. ibi *peccatum* amolitus ab illo qui Deum colat: Hic *se* cavere ait, ne *peccet*.

יָבֵטּ ubi est *abscondere*, & à *conspectu* tollere, est ἀφανίσεν. Sed ubi est *recondere* & *asservare*, est φυλάσσειν.

Josephi character תַּפְתּוּלָּהּ תַּעֲנִיטָהּ est ἀφανισμάτων ἑκφάσις, *obscurorum interpret*.

דְּבַר הַמִּשְׁפָּה, *sermo, verbum*.

Hic iterum *verbum*, pro illius ævi, reipublicæ & Ecclesiæ fortuna: *Ipsæ leges*, & oracula divina, per Mosen data. Hæc quæ acceperat à Mose, hoc *verbum*, has res, ordinationes ac constitutiones, se pectore tenere asseverat. Finem sui studii legalis subjungit: *ne in Deum peccet*.

נֹשֶׁן אֲדִיקֶיָּהּ, *injuste seu inique ago, perperam ago, contra jus fasque ago, scelus admitto*. נֹשֶׁן, הַנֹּשֶׁן אֲדִיקָהּ, *injusta seu iniqua actio, maleficiū, scelus, crimen*. אֲדִיקֶיָּהּ, *iniquitas, improbitas, scelus*. אֲדִיקִים, *injusti*.

Circumspectio Jaddi, ut *verbum* *servet*, ne *peccet* in Deum, suam sortitur mensuram *ex judaici civilis*, cui præerat, *sententia & limitibus*. Quanta illis patefacta cognitio, tantum *peccatum*, tantaque fuga *peccati*. Peccata multa in illa *republica*, pro legum *sententia*, quæ postea *peccatorum naturam* exuerunt, *meliore cognitione* subnatâ Novo Test. promulgato. Sicut vicissim, pro *uberiori cognitione doctrinæ Evangelicæ*, peccata multa, quæ vitanda agnoscerentur, quæ antea

antea non animadverterentur. Et tempora peccant per leges, & tempora virtutem fortiuntur & laudem per leges.

V. 12.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לְמַדְנִי חֻקֶּיךָ:

Ἀναγορευτός τῷν, ὦ ὑπάρχων. Μιλέτα με τοῖς δικαιομασί σου.

*Celebrandus tu, ὁ Deus: Instrue me juri-
bus tuis.*

Respicit hic *versus* 12. *versum quartum.* Ibi Dei autoritas generatim celebrata, qui injunxisset leges: Hic suo nomine Deum celebrat ob idem.

בְּרוּךְ, בְּרוּךְ ἀναγορεύειν, proclamare, predicare, extollere, pro supremo agnoscere domino & principe, renunciare. Hinc בְּרוּךְ ἀναγορευόμενος, predicatus, renunciatus, & ἀναγορευτός, predicandus, celebrandus. בְּרוּכָה ἀναγόρευσις, proclamatio, predicatio, celebratio, Ruhm und Preis.

Aliàs בְּרוּךְ προσεύχομαι, precor. בְּרוּכָה προσυχὴ precatio.

Sed & בְּרוּכָה εὐχαεῖσια, gratiarum actio.

Est & בְּרוּכָה παροχὴ, munus, oblatio.

Ast בְּרוּךְ καμπτήρ, genu est.

Aliud prorsus בְּרוּכָה κολυμβήθεα, piscina.

Dei encomium, concelebratio, preconium, ἀναγόρευσις, devotionem testatur Jaddi, qui non nisi Deum ejusque statuta colat, extollat & veneretur, pro

veteris illius status natura, pro illo cognitionis modulo.

Votum repetit: *Instrue me praeceptis tuis aut juribus tuis.* Non nova expectat jura à Deo, sed praesentia Mosaica attendit, in quibus versari cupit. *Docere aut instruere* Jaddum, est concedere jus & libertatem legendi, meditandi, efficiendique, ne ullo ab illis avocetur modo, sed ut perpetua sit occasio, illa versandi atque praestandi.

V. 13.

כִּשְׁפָתִי סִפְרָתִי כֹל מִשְׁפָּטֵי פִיךָ :

Ἐπὶ ταῖς ὁφρῦσι μου ἐξαγορεύω ὅλα τὰ θρασίσματα τῶ πύγματός σου.

Labiis meis recenseo omnia decreta oris tui.

Respondet voto v. s. Quod voverat, dicit se commemorare saepe.

שִׁפָּה ὁφρὺς, *labrum, labium*, ut in *marī* littus, ita & in *ore* velut *ripa*. Quomodo & in templo labrum aut mare æneum, שִׁפָּה, ὁφρὺς. Analogia omnium apposita.

סִפֵּר ἐξαγορεύω, *profiteor, in publicum profero, eloquor, exprimo, enarro.* סָפַר συμφέρειν, *numerare, συγγράφειν, conscribere.*

Laudata à Jaddo *commemoratio*, cum *privata* pensitatio, tam *publica*, pro senatu, vel aliàs in *judiciis*: Qui quavis occasione ad leges vocet, aut statuta Mosaica, reipublicæ Mosaicæ.

הַפֶּה הַזֶּה, os, à πείσσειν, pandendo: Unde פֶּה
Chaldæis.

Os Dei, est *os ministrorum*, Mosis, Aaronis, & qui illos in reipublicæ gubernatione secuti, qui *nomine Dei* profati. Deus per illos, divina pronuntiata & statuta, reipublicæ illi proficua & salutaria.

Talia & hic decreta divina, qualia illa ferret *ætas*. De istis adeo Jaddus, *pro luce illorum temporum*, & *cognitionis intervallo*. Satis, quod faceret, quod illa ætas haberet; quod diceret, quod illud ævum nosset & penetraret.

Opposita autem & hæc, ut alia omnia, *fratri, Manassi*, aliisque desertoribus Judæis, qui immemores statutorum, se verterent, quo luberet, qui & paganorum mores miscere Mosaicis non erubescerent. Ab his alienum se profitetur, cui mens firmior.

V. 14.

בְּדֶרֶךְ עֲרוֹתֶיךָ שִׁשְׁתִּי כְעַל כָּל הָיִן :

Επὶ τῇ τροχιά τῶν διαταγῶν σε σκιρτάζω,
καθὼς ὑπὲρ ὅλον τὸ ἄφενος.

In via constitutionum tuarum gestio, tamquam super omnes opes.

Collimat hic versus in *sextum*. Dixerat ibi, se non *meuere pudorem*, ubi respiciat in præcepta Dei: Hic ipsum *gaudium suum* pronunciat ex legibus.

שִׁשְׁ שִׁשְׁ σκιρτάζω, gestio, præ gaudio corpus aut mem-
bra

bra effero, & velut subsulto. Uti & latinum gestio est ex græco σιςτιζω.

Pro modulo cognitionis & constitutionum Mosaicarum, gaudii dignitas & quantitas. Pro cognitione gaudium. Et gaudium de rebus & statutis, ut tunc erant. Sufficit impensum, quod non solum animum sed & corpus moveret; ut frons exporrigitur, os ridet, genæ rubent, oculi nitent, manus applaudunt.

וְיָ אֲפֵרוֹס, opes, divitiæ.

Comparatio gaudii sui ex doctrina & cognitione, cum gaudio vulgari maximo, quod ex opum oriatur affluentia, aut fortunæ singulari favore.

V. 15.

בְּפִקּוּדֶיךָ אֲשִׁיחָה וּבִיטָה אֶרְחֹתֶיךָ:

Επὶ τῶν ἐπιταγῶν σε διαλογίζομαι, καὶ παπταίνω ἐκπορεύσεις σε.

De præceptis tuis dissero, & contemplor vias tuas.

Ethic versus ad septimum respicit: Dixerat ibi, quod Deum celebret toto corde, ob decreta ejus justa: Hic dicit, se leges illas in colloquiis proferre & de illis differere.

שִׁיחַ, אֲשִׁיחַ διαλογίζομαι, alloquor, meditor.

שִׁיחַ διαλογισμὸς meditatio, colloquium, sermocinatio.

Perinde, five ad mentem, five ad sermonem hic verba Jaddi referantur. Vero similis de dissertationibus sermonem esse, cum illa tempestate,

state, in motibus reipublicæ per Manassen, magnum sacerdotem, legum contemptores, occasio esset frequentissima, de statutis divinis differendi, publice privatimque.

Et hic, ut in his ordinarie, præsens est, non futurum, *colloquor, dissero*, quod idem ac differe-re contendo, soleo, non intermitto, apto loco & data occasione. Hic *longi multique in Synedrio vel Senatu discursus*, Manasse ceterisque rem-publicam turbantibus. Disceptationes frequen-tes cum contumacibus.

Sed & *præcepta Dei*, ut antea, quæ respublica illa haberet & caperet, *pro genio seculi*. De his Jaddus nullibi non.

Profitetur porro, *se respicere attente in vias Dei*, quæ par priori est attentio, & cura verbi præ-sentis. Respicere in vias, morali usu, attende-re instituta & regulas vitæ, Judæis divino ora-culo præscriptas. Neque enim *via Dei* subjecti-ve, ut dicunt, intelligendæ, quas Deus eat, sed effective, ut loquuntur, quas ordinavit & mon-stravit Judæis, ut inirent. Suntque *ipsi mores & regula*.

Quæ rursus *via*, ut ætas illa caperet, & res-publica comprehenderet. Universa *pro tem-poris conditione*.

v. 16.

בְּיָסוּדֵי דִּינֵי אֱלֹהִים לֹא נִשְׁכַּח דְּבָרָה:

Επὶ τοῖς δικαιώμασι σου ψυχαγωγέω: Οὐδόλως ἀπογνώσκω τὴν φραδίαν σου.

In praeceptis tuis oblector: Nequaquam rejicio verbum tuum.

Gaudii plenus in his omnibus Jaddus, qui ex conscientia recti lætetur. *In juribus tuis, inquit, oblector.*

יְשׁוּעָה וְשִׂמְחָה, *me oblecto, animum in aliquid fero, mentemque in illo recreo, à ψυχὴν ἀζω.*

Uti gaudium, ita & delectatio præsens, non tantum animi voluptatem innuunt, sed *letum usum & promptum exercitium cum gaudio.* Illis delector, h. e. illa cum delectatione perficio & præsto.

Quæ est obliqua reprehensio Manassis & sodalium, qui ordines despuerent, aliosque surrogarent, paganis accedentes.

Non rejicio verbum tuum.

לֹא אֶפְסֵה, *non agnosco, abnuo, improbo, rejicio, renuncio, valere jubeo; nostris vergessen.*

Non oblivisci, non rejicere aut improbare, est memori mente tenere, recolere.

Effigies affectus in Manasse & consortibus, qui Dei effata & constitutiones postponerent, parvi facientes, qui adeo illorum obliviscerentur, h. e. studio negligenterent & aspernarentur.

Damnat hos horumque animum Jaddus, seque ab illis distinguit, se cum illis contemptoribus verbi nihil habere commercii profatus.

Et hic *verbum Dei*, tale ac tantum, quod tunc haberent, pro cognitionis gradu & legum externo potissimum usu.

ג V. 17.

זָמַל עַל עֲבָדָה אַחִיָּה וְאַשְׁמְרָה דְּכַרְךָ :

Μετὰλλαξον πρὸς τὸν ὑπέρεστην σε, ἵνα ψύχω,
καὶ ἐμφράξω αὖ τὴν φραδίαν σε.

*Beneficium confer in servum tuum, ut vi-
vam: Et servabo verbum tuum.*

זָמַל μεταλλάττειν, *permutare, officia & pramia,
rependere, retribuere, conferre bonum malumve.*

Unde זָמַל μεταλλαγή, μεταλάξις, *permutatio,
retributio, ut & תַּגְמוֹל, illatio boni vel mali.*

Aliud prorsus est זָמַל μεγαλύνειν, *educare, ex-
tollere.*

עֲבָד ὑπέρεστης, *servus, minister, famulus, qui
& δεσπόων.*

עֲבֹדָה ὑπέρεστημα, ἡπέρεστησις, *ministerium.*

עֲבָד ὑπερετέω, *ministro, inservio, quod &
δεσπεύω. Confer, inquit, servo tuo beneficium.*
Novum devotionis symbolum; quo fine v. 9. se
appellarat נַעַר νεαρόν, *servum.* Summi Pontifi-
cis dignitas inferior servitute Dei.

Et David *Dei servus.* Quæ servitus posita in
obsequio, & mandata exequendi studio. Hic adeo
character vehit agnitionem Dei, tanquam su-
premi heri, & juris ac potestatis mandandi atque
imperandi, ut & facultatis benefaciendi obse-
quioso, plectendi refractarium. Et hoc insigne
*servi comprehendit munus imperatum, & curam
illius;*

illius; quale munus est *summus pontificatus*, in quo id conficeret, quod Deus imperasset.

Promptitudinem obtemperandi & jussa faciendi testatur illo nomine, pro obligatione erga herum ac dominum.

Est autem *submissa precatio*, qua Jaddus exoret Dei gratiam & beneficia, in sua functione æque ac vitæ fati.

Quod desideratum officium & beneficium Dei determinat, *חַיָּה* *ut vivam*. Beneficium *vita*.

חַיָּה *vivere*, seu *vitam transigere*, est *διαγεν*.

חַיָּה, *חַיִּים* *διαγεν*, *vita*, *vita traductio*.

Sed vox *vivendi & vitæ* passim non pro naturali motu, sed pro præstantiori vitæ parte, pro gaudio, pro *serena vita* accipitur. *Vivere*, i. *bene vivere*, ex voto.

Hæc demum *vita*, *serenitas vitæ*. Afflicta & turbulenta *vita*, non *vita*, sed *mors viva*. Atque ita *חַיָּה* est *ψύχειν*, *spirare*, *auram trahere*; quod fit à lætis motu celeri.

Hoc beneficii à Deo expetit Jaddus, *ut vivat lætus*. Lætitia, vitæ anima, negotiorum successus, sanguinis calor & motus, actionum vigor. Animi præsentia consilii dexteritas.

Optabat autem Jaddus, non temere, ex mera tranquillitatis cupidine, hanc *mentis serenitatem seu vitam*, sed ex necessitate, in reipublicæ fluctibus suisque asperis fati. Connotat igitur *desiderium vitæ* præsens malum, adversitatemque aut molestiam, ex qua cupiat eluctari.

At

Atque ita ab hac orationis parte fit *initium querelarum*, quæ cum orationis fluxu crescunt. Tametsi enim alicubi gaudeat, memoriâ verbi, subinde tamen redit dolor & memoria angustia, in præsentibus reipublicæ calamitatibus. Quæ afflictiones in primis hanc orationem exprefferunt.

Spondet dehinc Deo *constantem curam verbi in mediis illis turbis*: *Custodiam verbum tuum*. Communis enallage numeri, *verbum pro verbis*: Cum & *singulare* significantius appareat. Adversis se non iri fractum, & à verbi studio avocatum, pronunciat, si Deus animum addat, ut vivat.

V. 18.

גַּל עֵינַי וְנִבְטַח בְּנִפְלְאוֹת מִתּוֹרַתְךָ:

Ἀποκάλυψον τὰς γλῆνας μου, ὥπως παπλαινοῦ
ὑπερβαλλόμενα ἀπὸ τῆς χρηστικῆς σου.

*Aperi oculos meos, ut spectem mirabilia
ex institutione tua.*

הַגַּל אֲפֹכָאָלֻפֵּינ, *revelare, retegere.*

Aliud est הַגַּל אֲנַחְמַלְוִיזֵדַס, *in exilium ab-
duci, migrare.*

הַגַּל אֲנַחְמַלְוִיזֵדַס, *captivum abducere, in exi-
lium abigere.*

הַגַּל, הַגַּל, אֲנַחְמַלְוִיזֵדַס, *exilium, captivitas,
migratio.*

Hic ad oculos pertinens negotium sibi vindicat
vim verbi הַגַּל אֲפֹכָאָלֻפֵּינ, *detegere, aperire,
ἀνακαλύπτειν.*

A *sensibus* commode & eleganter translatum, ore omnium gentium, ad *animum & judicium*: Quod, haud aliter ac oculi tecti, obnupti, velati, clausi, nil cernunt, mens nil veri & recti agnoscat, dignoscat & intelligat, *fascino* quocunque. Ignorantia, odium, prava educatio & consuetudo, fascina, quibus mens hebetetur, ut nec velit nec possit capere quæ vera aut recta. Removere velum ab oculis, aperire oculos, tollere præjudicia, judicii fascina, obstacula, ignorantiam institutione, pertinaciam persuasione, est aperire judicium, & removere velamenta. Sublatis velis oculi cernunt distincte, ut vel dolore, cupidine aut odio afficiantur viscera: *Præjudiciis sublatis mens cernit & dijudicat distincte & clare*, ut veri rectique desiderio moveatur.

Jaddus, hanc mentis imbecillitatem cognoscens, rogat Deum, qui oculos mentis aperiat, ut vim usumque verbi intelligat. Videt in fratre Manasse, aliisque magnis sacerdotibus & claris viris, fascina & præjudicia ingentia, quæ illos à veri & recti studio avocarent. *Cæcos* illos oblique appellat, qui à Samaritanis, Sanballato imprimis, persuasi, veritatis, inter Judæos existentis, lucem non videant, usum doctrinæ purioris non capiant, commoda & emolumenta legum servatarum non attendant, sed & damna innumera non prævideant, quæ desertionem illam sint secutura. Misertus horum hominum Jaddus, deplorat cæca horum præjudicia, quasi ex commodo, quod à Samaritanis videretur expectari,

pectari, æstimanda esset veritas & doctrina, inter Judæos tradita verbo Dei.

Sibi igitur optat meliorem mentem, quam eodem de se voto precatur Manassi & sociis magno numero. Periculum sentit Jaddus ex fragilitate humana, quod in fratre ceterisque magnis sacerdotibus viderat, facile mentem occupari externis fascinis, ut & agnitam veritatem deserat aut contemnat.

Sibi adeo cavet, & firmiorem sibi vovet sententiam, in constanti veritatis agnitione & usu.

Impensum suum desiderium cognoscendi, five agnoscendi, & amplectendi, aut servandi, commoda ex veritate suboriunda, exprimit, pro allegoriæ continuatione verbo *videndi*. וְנִבְיָטָה
Ut videam.

וְנִבְיָטָה παρτάινειν, *lustrare, inspicere, circumspicere*, non oculorum usum, sed mentis & judicii integritatem denotat in consideranda veritate Judaicæ illius suæ doctrinæ. Verba sensuum, pro figuræ aptitudine, connotant affectum.

Videre hic est non modò intelligere & agnoscere, sed inprimis *magnificare, æstimare, venerari*. Uti affectus sequuntur sensus. Antecedens ponitur pro consequenti. *Videre & intueri* sic est, *pervidere & suspicere*, colere & amplecti.

Veritatis vim appellat וְנִבְיָטָה ὑπερβαλλόμενα, ὑπέρβλητα, *admiranda, excellentia, ingentia, stupenda, bona, fata & præsidia.*

וְנִבְיָטָה ὑπερβάλλεσθαι, *excellere, mirum & admi-*

rabile esse, exsuperare. ὑπερβάλλω, exsupero, excello, supero, vinco. נִלְיָא ὑπερβλητος, excellens, admirabilis, mirificus. נִלְיָא ὑπερβολή, excellentia. תִּנְיָאנָא ὑπερβλητα, mirabilia, excellentia.

Collimat Jaddus in opera divina, millies stupendum in modum patribus & populo exhibita, in condenda, conservanda, liberanda, locupletanda, evehenda & extollenda gente Judaica. Quæ admiranda Dei facta & beneficia conjuncta cum veritate agnita & admissa. Patribus illa tantaque bona, in promissionibus ac effectibus, contigerant, sub conditione & usu veritatis: Qui idololatriam fugerent, & salubria Dei mandata observarent. Cura Patrum, liberatio ex ægypto, conservatio in deserto, deductio in Canaanem, subjugatio gentium, regni honos, flos populi, opum abundantia, libertas à jugo extero, commoda veritati agnitæ & servatæ annexa. *Veritatis vis & usus, in infinitis emolumentis*, celebratur à Jaddo, Deo per Mosen millies pollicente.

Inprimis respicit Jaddus in admiranda & singularia salutis ac liberationis exempla, quando gens Israëlitica, Dei verbo inhærens, ultra spem in adversis servata & ex illis liberata.

Hæc stupenda facta & fata, veritatis usui juncta, sibi & suæ genti tum optat tum pollicetur Jaddus, in præsentibus illis reipublicæ & Ecclesiæ Judaicæ periculis, inter insidias Manassis & Samaritanorum.

Animum

Animum suum erigit Jaddus in istis difficillimis publicis turbis, & quadam, nec parva, persecutione, memoriâ præsidii divini, quod sibi & genti pollicetur ex veritatis conservatione & constantia.

Quando *fontem* postremò *istius fiducia & spei*, illius expectatæ salutis & auxilii divini, monstrat, dicens:

מתורתך ἀπὸ τῆς χορηγίας σου, *ex lege tua*, non tam historias solum indigitat veteres, in patrum rebus gestis & gubernatione divina admirabili, quàm potius & præcipue *effectum præsentem & futurum*, ad exemplum pristinarum illarum historiarum. Quomodo *ex* non tam corpus aut volumen legum innuit, ex quo cognoscat facta, quàm *fructum aut eventum illius doctrinæ*, pari cum majoribus mirabili fato. *Fructum* adeo *veritatis* subindicat, mirabile Dei regimen, excellens Dei præsidium, quibus fidere firmiter possit. *Ex institutione*, h. e. ex vera doctrina divinitus per Moysen tradita, quæ commoda vehat admiranda.

Et hic, uti vox *institutionis divinae*, תורה, mensuram illius temporis connotat, *qualis illis temporibus inter Judæos tradita & patefacta*, quæ veteri illi V. T. caligini congrueret: ita & *miranda beneficia talis institutionis veteris* huic sunt paria. Externa illa pleraque, non minus *hæc*. Nec extendenda illa ultra scopum & sententiam vel cognitionem Jaddi. Suas res habuit tunc in oculis, in lite cum Manasse & sacerdotibus,

qui leges reipublicæ transgredierentur, velut de affinitate cum populis idololatricis non contrahenda. Quæ controversia pepererat tam grandia diffidia, quæ in publicum schisma abirent, refractariis sacerdotibus, legem vilipendentibus, veri & recti contemtoribus, ad Samaritanos deficientibus. Quæ erat inepta & furiosa desperatio.

V. 19.

גַּר אֲנִכִּי בָאָרֶץ אֶל תִּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצֹּתֶיךָ :

Πάροικος ἔγωγεν ἐπὶ τῆς ξηραῖς, Πώμαλα ἀπο-
στρεψόν ἀπ' ἐμῶν τὰ προσάγματα σς.

Hospes ego in terra: Ne avertas à me præcepta tua.

גַּר πάροικος, peregrinus, hospes, qui aliunde venit, advena, accola. גַּר diversari, παροικεῖν, παροικεῖσθαι, peregre advenire in aliquem locum habitandi causa, accollere. גַּרֹּת παροικία, hospitium. Quomodo apud Judæos profelyti audiunt גַּרִּים πάροικοι, hospites.

Aliud prorsus est גַּר, metuerе, formidare, quod est φοβέω, horreo, exhorresco, obstupesco, ἐρρίζω. Unde מִגֹּר פֶּיֶס, formido. Aliud iterum est מִגֹּרָה μέγαρον, domicilium, granarium, horreum. אֶרֶץ ξηρά, terra.

Jaddus, magnus maximusve sacerdos, se appellat hospitem, non sane quasi profelytus, qui ex antiquissimo sanguine Judaico Aaronis oriundus, longa

longa & continua serie, cujus post captivitatem genus sacerdotale, ex summo ordine, indubium, Nehemiâ majores ordine recensente, de qua legitima propagine cum Josepho omnes quoque Judæi, historici. Neque *hospitem* se dixerit, quasi aliunde ab exilio in Judæam venerit, quod non contigisse historia docet, cujus majores per ducentos jam annos summi Hierosolymis extiterant sacerdotes. Neque exilium proavorum in Babylonia in se traxerit tam fero.

Neque adeo physice se vocat *hospitem aut peregrinum*, sed, eleganti admodum usu, moraliter, *ratione peritiæ aut cognitionis suæ, quam sibi tribuit exilem*.

Hospites, figurâ perquam scitâ, apud omnes vocantur, non tam ratione fori ipsius, ad quod accedant, quam *ratione scientiæ*, qui jura fori illius nondum norint.

Hospites dicuntur *in civitate*, usu etiam forensi, qui statuta urbis & societatis nondum norunt. *Hospites in disciplinis*, qui illas nondum callent.

Imperitia jurium & statutorum, vel ex toto vel ex parte, hospitem dicit.

In Jaddo *animus submissus*, &, ut dignum, imbecillitatis suæ conscius, se extenuat, imperitiam fatetur in rebus doctrinæ sacræ tam arduis. Humilitatis ac devotionis signum hæc *extenuatio*, qua se hospitem dicit.

Neque tamen hæc imperitia jurium doctrinæ Mosaicæ tam crasse accipienda, quasi momenta legum ignorasset, cujus contrarium magna pro

legibus cum fratre & sacerdotibus contentio docet: Non inquam hæc *intellectum* & *memoriam* tangunt, sed *affectum*. Ignorare est non curare, non attendere, non *observare exacte*: Denotat *usum cognitionis* & *exercitium* in rebus conficiendis. Sic cognoscere, *γινώσκειν*, rem, est illa delectari, illa uti, frui, *illam in pretio habere*.

Quomodo & *γινώσκειν* in rebus N. T. non tam est intellectus, quam *affectus*, *operis* & *exercitii*. Diceremus *cognitionem efficacem*, dum opus ipsum sequitur notitiam. Uti *cognitio virtutis aut juris inefficax* est, ubi quod cognoscitur rectum non præstatur, sed vel contrarium. Nosse igitur, pro usu omnium gentium, est juxta notitiam *experiri, exercere, agere*.

Atque ita *hospes* ille, qui tametsi rem ipsam probe calleat, quoad intellectum, nullum tamen habeat illius usum & exercitium, quin contra notitiam & mentis judicium agat. *Hospes est, qui nondum expertus*.

Hoc de se in institutione Mosaica pronunciat Jaddus, pro *justa animi humilitate*, se dicens hospitem. *Difficultatem usus* & *exercitii* sive *praxeos*, in institutione divina, intelligit. Non solum aliorum sed & suo omnino frequenti exemplo edoctus, animadvertit, *non tam facile esse præstare re ipsa, quod institutio divina poscat*. Affectibus sæpe abripi virum à præposito justo & recto juxta institutionem.

Hanc *imbecillitatem obsequii in praxi vite*, fateatur Jaddus, se *hospitem* vocans. Irritamenta & ille-

illecebras sæpe terrere vel avocare animum vel de bono abunde edoctum. Commoda frequenter idinjungere, quod doctrinæ agnitæ & regulæ adversum.

Sic *praxi & sua edoctus*, pro hominum omnium infirmitate, *se imperitum* vocat, h. e. *non satis exercitatum*, nondum adeo roboratum, quin *flecti possit vel minis vel blanditiis*, ad relinquendam *veritatem*. Fratris Manassis & tot tantorumque magnorum sacerdotum exempla publica & aperta, qui probe noverant, quæ legis, quæ vera & justa: Nihilominus, ubi ad praxin ventum, revera *גֵּרִים אֲפֹסִיכֹי*, *hospites & imperiti, inexperti*.

Et sibi prudens tribuit, quod in illis cum terrore viderat, conscius fragilitatis communis, ubi ad opus ipsum veniendum. Hoc ergo modo perquam apte semet vocat *hospitem in terra*, qui *terra, regionis, reipublicæ jura non norit*, sive non calleat, aut non exerceat, vel ad exercendum obstacula deprehendat.

Icones tales elegantissimæ vim comparationis habent, sed dissimulant. Subintelligitur proinde particula comparationis, *sicut*. *Sum hospes* h. e. *Sum sicut hospes*, non conscius, nondum expertus, nondum jura doctus.

Hac confessione edita, pergit in figuræ usu aut allegoria, rogitans & flagitans, Deus nolit illi denegare jurium cognitionem: *Ne subtrahas mihi, hospiti, præcepta tua*.

כִּתָּר אֲפֹסִפֶּדְאִי, *averti, abscedere, alio deflecto*

re, latere, abscondi: הַסְתִּיר *ἀποστέφει*, avertere, subducere, celare, occultare. Unde סְתֵרָה, סֵתֶר *ἀποσποφὴ*, perfugium, effugium, receptus, latebra. Ita in Daniele, 2, 23. סִסְתֵּרְתָּ *ἀποσπεπτα*, *ἐπισπεπτα*, abscondita, occulta, ab usu oculorum semota, submota.

Aliud paulo est סִתֵּר *καταστέφει*, demoliri, destruere, subvertere, evertere.

Rogat hic Jaddus, ne abscondat, ne subtrahat, ne subducat illi, tanquam hospiti, jura divina, reipublicæ Judaicæ tradita. Sicut hospes in civitate, societate, collegio, cum ignoret adhuc, quærit & sibi aperiri, nunciari, significari, communicari rogat, jura & statuta: Ita Jaddus idem expetit. *Non negare vero, non abscondere, non subtrahere, est dare, concedere.*

Deo vero tribuere videtur, quod illi adversum, qui nolit admittere ad cognitionem jurium. Verum, ut alibi, & hic moraliter capiendum: *Non admittere, ut subducantur notitiæ suæ statuta, non concedere, ut illi quovis modo subtrahatur scientia aut usus legum.* Qualis subductio contingat mille modis, partim ex propria imbecillitate, ex impatientia adversitatis, vel commodi externi studio immodico, partim ex hostium insidiis, contumeliis, terroribus, minis, vi & armis.

Omnia itaque hæc collimant in statum præsentem, ubi respublica valde erat quassata per Manassen, & sacerdotes pravos, qui revera hospi-

hospites facti in verbo divino ex contumacia. His territus, rogat ne similiter abstrahatur, neque pari modo illi subducantur jura, hoc est, ne excidat usu & praxi jurium & præceptorum divinorum, ne se seduci patiatur. Et hæc querela non parva de calamitate publica illius ævi & de persecutionum asperitate, quæ potis sit & firmos quassare ac à veritate abstertere vel abstrahere.

Interea *robur animi & constantiam* subindicat *suam*, qui in tantis publicis malis & periculis veritati adhærere velit, nec deferere, perditæ aliorum, & cognatorum, exemplo.

V. 20.

גִּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל מִשְׁפָּטֶיךָ בְּכָל עֵת:

Εξαργύσει ἡ πνεῦσις μου πρὸς ἐπιποθίαν, ἐμπελαδὸν θρασισμάτων σου, ἐφ' ὅλην τύχην.

Erumpit animus meus in desiderium erga præcepta tua omni tempore.

גִּרְסָה *ἐξαργύσω, effringo, elido, ab ἀργύσω, ῥάσω, rumpo, frango.*

נַפְשִׁי *πνεῦσις, anima, animus, spiratio.* נַפְשִׁי *in Niphal, πνευστῶν, respirare, crebro spirare.*

תַּאֲבָה *πόθος, ποθή, πόθημα, πόθησις, ἐπιποθία, ἐπιπόθησις, desiderium.* תַּאֲבָה *ποθέω, ἐπιποθέω, desidero.*

Aliud est תַּעֲבָה, quod aliàs תַּעֲבָה, *δδελύσσομαι, abominor, execror.*

Pronunciat Jaddus de se, pro affectu præcedenti, quod impense desideret *scire*, hoc est *præctice scire, opere exercere, statuta divina.*

Cujus voti & desiderii sui teneritudinem comparat cum impetu ejus, qui magno motu aliquo procedit & velut ruit. Quomodo à motibus externis animi motiones figuram nanciscuntur apud omnes gentes. Effigiari namque rectius interni motus & affectus non possunt, quàm per externas ideas, sumptas à rebus & actionibus externis.

Erumpere itaque commode dicitur de animo, animique impetu, quando magna vi fertur in aliquid. Et nostri dicunt *auebrechen / losbrechen*. Maxime quod motum animi & affectuum comitetur motus sanguinis, hunc motus corporis, adeoque externus. Ut interni & externi motus plerumque conjunguntur, nobis etiam insciis & invitis.

Flagrantissimum itaque suum desiderium pro verbi studio, nunciat Jaddus: Qui cupiat & annitatur præstare omnibus viribus.

Et videtur quidem subnotare certamina sua, in Synedrio publicisque congressibus, contra fratrem & sacerdotes, contra quos pro verbi honore pugnarit, & pugnet cum aëclis, tectis vel apertis.

Quin tanta fuit pugnarum etiam contentio, ut fratrem, virum profecto magnum, ab ara sacratissima repelleret, cum sacra facturus adesset.

Et hic profecto impetus vehemens animi desiderio

fiderio verbi præstandi, & honorem ejus vindicandi.

In quales casus, solennes certe, publicos & spectabiles, decertandi pro verbi usu & dignitate, pro illius conservatione, referantur verba ultima, **בְּכָל עֵת** *omni tempore*.

עַתָּה טִיְחָ *casus, fortuna*, adeoque tempus. *Omni casu*, ait. Quavis occasione testor Zelum meum pro verbo. Inter quos casus erat maxime notabilis, dimicatio cum fratre Manasse, in medio templo, sacratissimo loco, pro statutorum divinatorum conservatione.

V. 21.

בְּעֵרָתָּ יְרִים אֲרוּרִים הַשָּׁנִים מִמִּצְוֹתֶיךָ :

κατηγόρησον αὐθαδέας κατὰρωμένους, τὰς χωρίζοντας ἀπὸ τῶν παραγγεμάτων σου.

Increpa superbos execrandos, qui recedunt à præceptis tuis.

בְּעַר *κατηγόρειν*, reprehendere, increpare, adversus aliquem loqui. Unde **בְּעֵרָתָּ** *κατηγορία*, increpatio, objurgatio, reprehensio. **יְרִים** *αὐθαδέης*, arrogans, superbus. **אֲרוּרִים** *αὐθαδίξειν*, arroganter & superbe se gerere. **הַשָּׁנִים** *αὐθαδισμός*, arrogantia, superbia.

אֲרוּרִים *ἀνάετος, κατὰετος*, execrandus, execrabilis. **אֲרוּרִים** *ἀεγόμεναι*, imprecor, καταεγόμεναι, execror. **Ab ἀεγὼ**, dira, **מִן** *κατὰ*, execratio.

Celebrat Deum Jaddus, affectu commoto, justa

justa irâ adversus fratrem Manassem, ejusque Collegas, desertores ac proditores, celebrat inquam Deum, ob justam illorum reprehensionem.

Imperativi vim habet *נַעֲרָה* κατηγόρησον, *reprehende, increpa*. Quanquam præsens posset ferri, *increpas*. Est autem *imperativus*, non imperii aut mandati, sed *voti & obsecrationis*. Deum compellat, eumque rogat, qui reprehendat.

Futura autem talis desiderata *reprehensio*, est, pro orationis & affectus consuetudine, *continuatio præsentis aut præteritæ*. *Reprehende*, i. e. reprehendisti jure, reprehendis recte, & reprehendes porro juste.

Totus Jaddi animus directus in atrociam & acerbam certamina inter Manassem cum sociis & sacerdotum cum Jaddo: Jaddus cum fratre contendit, sacerdotes cum sacerdotibus. Idque partim in Synedrio aut Senatu, partim aliis casibus, tandem summa cum acerbitate *in ipso templo*.

Hæ *investivæ* in contumaces, Manassem & reliquos, sacerdotes pravos & præfractos, *tribunantur Deo*: Eò quod illæ divina fierent autoritate, pro verbo divino, pro defensione ac conservatione verbi ac statutorum. Qui stylus ordinarius, ut Deo detur, quod à Deo profectum, quod illius nutu aut jussu vel instinctu factum, quod pro honore Dei & verbi ejus institutum.

Deus increpuit Manassem, quando pro Deo contra Manassem decertavit Jaddus, decertarunt sacerdotes.

cerdotes boni & integri. *Increpavit illos Deus per Jaddum & senatum.* Neque ulla solennior aut terribilior increpatio, quam in ipsis publicis sacris, in loco solenni, in atrio sacerdotum, ad aram sacram, ubi sacra facienda: Ubi Manasses à Jaddo fratre reprehensus, culpatus, repressus, repulsus, abire jussus. Quod pro honore Dei & verbi *in templo certamen, totius Ecclesiae & reipublicae compagem quassavit*, ut tremarent omnes, boni & mali.

Dira hæc Manassis objurgatio, fratris contra fratrem, summi sacerdotis contra magnum sacerdotem, *Deo tributa*, ob autoritatem verbi, pro qua pugnatum, *in imperativo* enunciata, *increpa*, designat ante omnia *justitiam illius, factæ per Jaddum.* Dein *justam continuationem invektivæ* in illum & illos, facinore pares, ut præsentis ita absentes. Estque hæc *apologia pro præsentis etiam libello, quo Manassen absentem scripto reprehendit & facinus ejus damnavit.* Ut continua esset reprehensio, præsentis & absents.

Obsecrat Deum Jaddus, qui porro increpet, qui porro ratam esse velit increpationem per Jaddum. Est hæc *denunciatio continuanda invektivæ* in legum desertores, vel ore vel scriptis. Autoritatemque divinam illis reprehensionibus, ut præteritis ita secuturis, æque ac præsentis, vindicat, ex justitia causæ.

Invektivæ ipsius characteres sunt *truces tituli*, quos tribuit Manassi & sacerdotibus ac Israëlitis apostatis, ad Samaritanismum delapsis.

Primò

Primò illos vocat אֲדָאִים *adāis*, arrogantes, super-
 bhos. Omnis contemptus justarum constitu-
 tionum est quædam arrogantia, & opinio judi-
 cii melioris vel æquioris. Hic Manasses, & sa-
 cerdotes, sed & Israëlitarum multi, vocantur
arrogantes, quod sibi censuram arrogarent de in-
 stitutione divina aut decretis sacris, quæ ad sui
 arbitrium traherent atque ex suo commodo in-
 terpretarentur, dispensationem, licentiam, di-
 latationem illis committentes. Non acquiesce-
 re salubriter statutis, est arrogantia. Saluber-
 rima verò statuta sacra, reipublicæ pro funda-
 mento à Mose data, velut de connubio cum
 gentibus non contrahendo. Hi sibi visi sapien-
 tiores Mose, legem illam Dei nutu pro salute
 populi ferente. Præterea Manassis scopus, cum
 Sanballato, Cuthæo, Persarum in Samaria Prin-
 cipe, affinitatem contrahendi, appareat fuisse
 maxima arrogantia, qui ope exteri illius Princi-
 pis fratrem Jaddum elideret vel vita & munere
 supremo. Sicuti Jaddi & Manassis parens, Jo-
 hannes, summus sacerdos, Jaddi antecessor, si-
 miles insidias perpeffus à suo fratre. Quorum
 hic, à Persarum principe tunc illis locis regnan-
 te spe suffultus summi sacerdotii, & Johannis
 fratris præcipitandi ac officio movendi, non re-
 veritus cum fratre Johanne in ipso templo, in
 atrio sacerdotum, acrius contendere, in iræ
 æstu, à Johanne fratre, summo sacerdote, inter-
 fectus. Verosimile, Manassen *simili arrogantia*
genere ductum, ope Sanballati primatum eundem
 loco

loco fratris jam senis affectasse, ut à familia Jaddi in se suamque familiam tantum & tam lautum munus devolveretur. Quod fere apparet ex eo, quod Sanballatus illi & pollicitus summum sacerdotium & templum, si non Hierosolymis certe Sichemi. Quod & factum.

Præter Manassen, *multi alii sacerdotes*, pares legum proditores, paribus connubiis vetitis impliciti, *pri arrogantiâ insignes*, qui nec Deum nec leges ejus revererentur, nec summi sacerdotis, legum protectoris, curam haberent.

Quos omnes, Manassen, & ceteros, sacerdotes, & Judæos, arrogantes, verbi osores propudiosos, apostatas factos, secundo etiam ornat caractere *מְרִירִים* *καταραμένους*, *maledictorum*, *execrabilium*, *execrandorum*.

Execratio hæc, imprecatio, aut maledictio, est non solum justissima & acerba reprehensio, publica & privata, sed & *exclusio à sacris*, *expulsio è templo*. Declaratio *pœnæ* in illos. Odium & averratio horum apud Jaddum & omnes bonos, qui illis male precarentur, præsentibus & absentibus, inprimis, postquam ad Samaritanos profugerant.

Affectus hic Jaddi ferventissimus, justo Zelo, qui dignos pronunciaret, decreto totius Senatus, odio publico. Absque dubio *sententia etiam in illos publice promulgata absentes*, Sichemi jam degentes, *in terrorem populi & superstitum*. Quæ diræ orientalibus suetæ, & hic indigitatæ. Quales

excommunicationes hodiernum apud Judæos solennes. Tertius character est *apostasia*, qui *desiecerint* à præceptis Dei. חַוֵּיצוֹתֵם חַוֵּיצוֹתֵם, qui se *subducunt*, *recedunt*, desertores. Respicit, tum generatim in legum contemptum, tum speciatim in illam constitutionem fundamentalem spretam & pessundatam, de affinitate cum gentibus non contrahenda: Sed & in ultimam desertionem totius cultus Judaici ac professionis solennis, cum ad Samaritanismum essent prolapsi.

Ingens calor Jaddi in præsentī versu, pro justo Zelo, odio pravorum, cognatorum etiam, nullo sanguinis discrimine.

V. 22.

זֶל מֵעַלַי חֲרָפָה וְכוּן כִּי עֲדוּתִיךָ נִצְרָתִי :

Ἀποκίλισ ἀπ' ἐμῶ καταφρόνημα καὶ φαυλισμὸν, ἐπέκεινα διαταγὰς σε συντηρέω.

Averte à me contemptum & despectionem: Quia constitutiones tuas servo.

נִצֵּרָה κυλίω, ἀποκυλίω, κατακυλίω, *volvo*, *devolvo*.
חֲרָפָה καταφρόνημα καταφρόνησις, *contemptus*, *despectus*. חֲרַף καταφρονέω *contemno*, *despicio*, *malam de aliquo opinionem habeo*. Plane diversum est חֲרָף φείκη, *frigoris horror*, *hyems*.

וְכוּן φαυλισμὸς, *contemptus*, *despectus*. וְכוּן φαυλίζω, *contemno*, *despicio*.

Rogat Jaddus, *contemptum à se Dei providentiā averti*. Figura iterum *volvendi*, *devolvendi*,
onus

onus & invidiam, odium & contumelias, ab externis ad moralia devoluta, *ad honorem & famam.*

Jaddum, in pertinacissimis illis reipublicæ motibus pertulisse multa & gravia, aspera & dira, res & casus illi tristes, & eventus terribilior, abunde docent.

Res agebatur, inter cetera, delicatissima, sanguini accendendo aptissima, de uxore Manassis, filia Principis Persarum vicini Samariæ degentis, qui Judæis nocere posset quam maxime.

Præterea Manasses ipse vir magnus, sanguinis etiam nobilis, Aaronitici æque ac summus sacerdos ipse, quin exiguo gradu à summo sacerdote distinctus, illius quippe frater. Magna hæc arrogantia & audaciæ argumenta & calcaria. Hinc cristæ, hinc animus in Jaddum, summum sacerdotem, contradicendi licentia quæsitæ.

Hinc fiduciâ autoritatis & sanguinis, nec non potentia Sanballati, soceri, Manasses in Jaddum insurrexerit, hujus Zelum spreverit, riserit, vel & imprudentiam damnaverit, qui nollet cum Principe vicino affinitatem & amicitiam, vel & objecerit in aliis casibus indulgentiam, cum multi sacerdotes jam tum idem cum Manasse perfectissent.

Hinc fratris in fratrem insultus, apertissima contemptus via, in primis qui nesciret uti tempore & fortuna, qui non legibus uteretur ut ven-

to. Familiaritas fratrum, adulatorum, magnorum, facilis anfa ignominiae.

Præcipua, ut apparet ex rerum successu, contemptus materia, quod ex quadam, dum ajunt, simplicitate, nude regulis inhæreret & statutis crassis, Jaddus cum collegis, qui nescirent politiæ vel usum vel artem, flectendi fata & regulas juxta fata.

Qui non tam contemptus Jaddi, quàm ipsius legis aut formæ regendi. Vellet Manasses leges seponi ubi vellet aut placeret, nollet id Jaddus: Ille leges tanti non faceret, hic maximi. Ex contemptu legum contemptus Jaddi, qui tam tenaciter inhæreret legibus.

Atque hæc est illa ignominia sui que contemptus, quem à se divina providentiâ cupit averti Jaddus. Sui contemptum à fratre & aliis non magni curaret, summus sacerdos, vir peritus & prudens, contemptum temnens: Sed *contemptum verbi*, quod urgeret, adeoque *in contempto Jaddo verbi ignominiam*, indigne fert Jaddus.

Non tam ergo à se quam à *verbo & formâ regiminis*, per Moſen ſtatuminata, *contemptum averti optat*. Contemptus Jaddi *propter verbum*, propter Zelum, Jaddo moleſtus. Verbum in Jaddo propugnante temni indigniſſime fert.

Verbi honorem & pretium urget, quærit & optat, qui ſui contemptum ex verbo, declinat.

Amoliri verò illum ex verbi cura *contemptum*, eſt *non frangi animo, non cedere, non deſiſtere*. Optat à Deo animum præſentem in tot convitiis

tiis & injuriis. Sperat constantiam sui in illis Manassi & sociorum apostatarum fannis atque convitiis.

Fundamentum suæ illius spei & fiduciæ ponit *indefessum* nec frangendum per hostes illos *verbi studium*: Nam *institutiones tuas servo*. Non desistam, ait, sed servabo, vel ringentibus hostibus, resistam fortiter.

v. 23.

גַּם יֹשְׁבוֹ שָׂרִים בִּי נִדְּבָרוּ עֲבָרָה יְשִׁית
בְּחֵקֶיךָ:

Καὶ μὴν ἐφέζοιντο κρείττοι, ἐπ' ἐμὲ ἀντιφράσσειν, ὑπερετῆς σε διαλογίζεται ἐπὶ τῶν δικαιωμάτων σε.

Imo, sedeant magnates, contra me loquantur, servus tuus differit de juribus tuis.

יֹשֵׁב ἐφέζω, *insideo, ἔζω, sedeo.*

שָׂרִ κρείττος, *optimus, præstantissimus, antecellens, princeps.*

שָׂרִ κρείττευσω, *præsto, antecello, optimus aut præstantissimus sum.*

נִדְּבָרִ ἀντιφράζειν, *contradicere, obloqui.* רָבִר
φράζειν, *φραδεύειν, loqui.*

Introducitur lectorem Jaddus in ipsum pugnarum locum illustrem, in *sacerdotum confessum*, imo in ipsum *Senatum*, magnum virorum maximorum cœtum, ubi de magnis talismodi rebus, reipublicæ juribus, seriò ageretur. Actum *hic*

loci solenniter esse & frequenter de his Manassis quæstionibus & controversiis, docet *decretum* plurium, de Manasse adigendo, vel ut dimittat uxorem paganam, Sanballati Principis filiam, vel ut sacerdotio cedat. Quod *decretum non privatum*, non unius, sed sacerdotii, per plura vota. Quod tamen tenuit Manasses, donec ad pugnam in templo res deveniret. *Senatus* proinde *locus* est *publicus* quo de differit Jaddus, questus de magnatum contradictione, quam sustinere coactus esset.

Viva facies *Senatus*, *Sedent magnates*. Præfens de re nuper præterita, stylo totius orbis, actione frequenti, dum semel iterumque considerant.

In pleno Senatu res tantas fuisse agitata subindicat, in quo comparerent reipublicæ & Ecclesiæ capita, *magnates vel optimates*, honore & dignitate, opibus & præfidiis validi, autoritate in populo spectabiles, apti sua arte vel & eloquentia causas optimas flectere & ad suum scopum torquere.

Character honoris שָׂרִים *ἀεῖροι, ἡγέταις*, viri magni, Senatores graves & potentes, auget causæ & litis difficultatem, asperitatem & pertinaciam, in qua Jaddus summam experiretur molestiam.

Conspectus hic *Senatus*, à Jaddo exhibitus, frontes sistit, tum Manassis, quidni præsentis, tum Senatorum multorum, caperatas, minaces, tru-

truces, terribiles. Tanto majus discrimen Jaddi, à tam multis obsessi.

Durius multo, quod porro ex Senatu enunciat Jaddus: *בִּי בְּרַבְרִי* contra me pronunciant, mihi contradicunt. Hic demum campus virtutis & constantiae.

Non aliquis ex populo, aut ex trivio, quocum Jaddo res, sed viri maximi, animi magni, sagaces, feroces & pertinaces. Horum audacia impatiens legum & statutorum. Horundem in loco senatus, in confessu, ferre contradictionem, sanguinis res erat & bilis, utrinque. Resistere contradicentibus res fortitudinis. Hic Jaddus in bello, in armis, inter vulnera, certe inter dentes, inter aspidum linguas, in manibus crudelium. Non frangeretur animus Jaddi? Non obtunderetur, non ad silentium compellere-tur, non ad deferendam justissimam causam detorqueretur? Non omnes omnino, qui Jaddum obsiderent & obtunderent, *multi* tamen. Si quis fuit votorum ordo, qui in votis aculei, quæ dicteria, quæ bilis, quæ exprobrationes? omnia in præsidem, Jaddum. Quæ Jaddi tum continentia, tum modestia, sed & prudentia, animos emolliendi, tenendi, flectendi, suspendendi? Sed & quæ constantia, quæ suo loco dicendi respondendique gravitas, quæ & mixta severitas, quæ pro verbo pugna continua? Quæ hic autoritatis in Jaddo, Judice, temperies? Quanta ubique pericula? Qui in his utrinque etiam æstus, & qui non aliquorum clamores ac

strepitus? Fluctus magni semel moti non sedentur subito.

In tam vehementibus Synedrii & reipublicæ motibus non è sede menteque dejiceretur Jaddus? *Constantiam* suam & *imperierritum pectus*, qui justam causam neutiquam desereret, nec latum unguem à veritate decederet, testatur ipse Jaddus: עֲבָדָךָ יְשׁוּם בְּחֻקֶיךָ *Servus tuus differit de statutis tuis.*

Præfens iterum de re præterita, omnibus tunc nota plus vice simplici repetita. *Præsidis*, proponentis, consultantis, monentis, hortantis, rogantis, obtestantis, sed & argumenta veritati opposita audientis, ad illa respondentis, veritatem propugnantis, *facies serena*. Jaddi frons exporrecta, in rugis collegarum, multorum & magnorum.

Fidem ac perseverantiam suam declarat primum charactere *servi Dei*. *Servus tuus*, o Deus, non destitit à justo proposito, à veritate. Quæ est *leta contestatio animi sui immoti* in tantis adversantium fluctibus. Se præsidem, Senatus & populi, arduo fungi munere, verbum Dei propugnandi, memor, suum illud officium testatur, charactere *servi Dei*, qui hoc agere à Deo jussus.

Consultationum suarum, dissertationum, disputationum ac velitationum argumentum, exprimit: *Differere de juribus Dei*. יְשׁוּם διαλογισμὸς nonnunquam *meditatio*, sed hic manifeste, *differatio, colloquium*. Hi sermones Jaddi in Senatu.

Non

Non destiti, ait, causam agere Dei & statutorum
ejus, in pleno senatu, obnitentibus & obloquen-
tibus multis magnisque senatoribus, autoritate
pollentibus. Partes Senatus sustinui, cedere
nescius, veritatis divinæ studio. Qui magnus
Jaddi animus,

V. 24.

גַּם עֲדֹתֶיהָ שֶׁעָשִׂי אֲנֹשִׁי עֲצָתִי ;

καὶ μὴν διαταγαί σε ψυχαγωγαί με, ἄρσεις
συζητηώς με.

*Etiam constitutiones tuæ oblectationes meæ,
viri consultationis meæ.*

עָשִׂי פִּשְׁחָא עָשִׂי פִּשְׁחָא oblectatio, delectatio. עָשִׂי
פִּשְׁחָא עָשִׂי oblectare se. Quo de supra, v. 16.

אֲנֹשִׁי ἄρσεις, viri. Aliud est אֲנֹשִׁי ἄρσεις,
agrum infirmum esse. אֲנֹשִׁי ἄρσεις; imbecillis, ager
Alibi אֲנֹשִׁי θανάσιμος, mortalis, homo, ut alias θνή-
σκος, homo.

עֲצָתִי συζητήσας, disquisitio, consultatio. עָשִׂי συζη-
τῶν, disquirere, consultare.

In superioribus illis in Senatu tempestatibus
sudum pectoris sui cœlum & pectus imperterri-
tum aperit hic Jaddus. Constitutiones divinæ,
inquit, meum solatium, meum delictum.

Opponit suum studium neglectui vel & con-
temptui Manassis & aliorum Senatorum. Illi
averfati leges, Jaddus amplexus: Illi horrerent,
hic amaret.

Senatorum contradicentium numero objecit Jaddus statutorum ordinem & vires. *Defectum consensus in Senatu* pro verbo salvo servando, supplevit verbi virtute. *Constitutiones Dei*, inquit, *mei senatores, mei consiliarii.*

Quæ est *salsa exprobratio inanis consiliariorum ac Senatorum nominis* in vanis illis magnis licet viris, senatorio ordine indignis. Loco illorum Jaddo constitutiones ipsæ, quas consuleret loco Senatorum illorum. Quæ est *declaratio presentis consilii in dissidente Senatu.* Qui robur constitutionum æstimaverit optimos Senatores ac consiliarios suos, quos juste & tuto audiret.

ר. v. 25.

דְּבַקָה לְעֶפֶר נַפְשִׁי חַיִּי כְרִבְרָה:

Διαπέπνηται τῇ ψαφάρια ἡ πνεῦσς μου. Ανάψυχε με κατὰ τὴν φραδίαν σου.

Hæret in pulvere anima mea: Refocilla me juxta verbum tuum.

רַבַּק דיאַפֿהַרְיָא, *adhæreo*. רַבַּק דיאַפֿהַרְיָא, *conjungo, compingo, concinno, compono*. רַבַּק דיאַפֿהַרְיָא, *conjunctus, adherens, διαπληκτός, διαπληκτός, conjunctus, adherens, διαπληκτός*. רַבַּק דיאַפֿהַרְיָא, *junctura, combinatio*.

עֶפֶר ψαφάρια, *squalor*. ψαφάρια, *pulvis aridus, squalidus, friabilis, ψαφαροὶ τόποι, loca arenosa & sabulosa*.

Ut sunt intervalla gaudii & doloris, ita & serenissimum pectus, quod in media pugna stet &

& pugnet ac vincat, post pugnam, memoriâ damni aut periculi reliqui, vel & præteriti, sæpe- numero doleat impense. Et in justissimis negotiis, ubi sit quod resistat fortiter, quod & lædat, *subit animum ægritudo.*

Et Jaddus in tantis reipublicæ cladibus, in tam diris diffidiis, in sectione sacerdotii, & defectione magnorum virorum, non potuit non subinde dolere. Ita ergo post tam acerbis in Synedrio luctas luctum suum canit Jaddus: *In pulvere hæret animus meus.* Doloris effigies. Figura petita à moribus illarum terrarum, quando in luctu, vel publico, humi sedere par erat, adeoque in cinere velut decumbere. Sicut & tota civitas in jejunio publico ex Synagoga in forum commeare, ibique humi sedere, orare & clamare sueta, quin & cineres capitibus inspergere.

In lucta sedentes humi, velut affixi humo vel pulveri. Pro illis moribus suum dolorem pingit Jaddus effigie lugentis. *Haud aliter ac si sederem in pulvere, doleo*, idque impense. Ægritudinem animi nunciat ex diffidiis publicis, ex contemptu verbi, ex defectione fratris, qui velut mortuus.

Adspirat insimul Jaddus ad serenitatem animi pristinam. Non cautes erat, non truncus, qui non afficeretur publicis cladibus: Sed & homo erat, qui dolorem continuum ferre non posset. *חַיִּי אֵלֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵי מֶלֶךְ, vitam redde, animum redde, præsentiam restitue mihi: Ecce gaudeam!*

Effigies hæc consilii in Jaddo, qui in adversis animum non despondeat, sedumat, aut colligat.

gat. Quanto adversitas major, tanto animus firmior.

Rogat vitam aut serenitatem, qui illam sumendam esse meminit.

Regulam & viam submonstrat, *ex verbo: Juxta verbum tuum.* Promissiones divinæ erant irrefragabiles: Defensionem legis ferre auxilium divinum, salutem publicam. Salutis proinde hujus, ex verbo servato, præstantia, animum Jaddo addere potis erat. Gaudebat, quia verbum gaudere jusserat justa causa, in reipublicæ protectione legitima, quæ gentis totius vita & falus. *Emolumentum publicum Jaddi gaudium, in tanto adversantium & publico commodo repugnantium coetu. Publici studium neminem finit esse tristem.*

v. 26.

דַּרְכֵי סִפְרֹתַי וַתַּעֲנֵנִי לְמִדְּוָי חֻקֶּיהָ :

Τὰς τροχιάς μου ἐξαγορεύσω, καὶ ἀπαντᾷς μοι
Μελέτα με τοῖς δικαιώμασι σου.

*Vias meas commemoro, & respondes mihi:
Instrue me juribus tuis.*

עֲנֵה אֲפַנְאָו, respondeo, dicendo, & respondendo eventu.

עֲנֵה אֲנִפְאָו, supplex precor, supplico.

עֲנֵה וְיִמְנֶוּ, cano: אֲיַנְעִיו, laudo, approbo, comprobo.

עֲנֵה אֲנִיָּאָו, affligo, molestia afficio.

עֲנֵה נִאִיו, habito.

Fundamentum sereni sui pectoris quærit in causæ justitia atque integritate, qui omnia sua negotia, dicta, facta, instituta, consilia, Deo commendet, & ab illo eventum expectet.

Via Jaddi, sunt res & actiones Jaddi, cœpta, imprimis publica, de quibus in tota hac oratione sermo, colloquia, adhortationes, dehortationes, consistoria.

Hæc *Deo se commendare* enunciat, cum privatis precibus, tum & publicis, tum & votis, tum pectore imo mentisque devotione. Vocat *commemorationem* aut recensionem, qui non vereatur omnia sua consilia coram Deo sistere, nominare, & consensum atque opem desiderare.

Quæ est frons diducta ex fiducia causæ. *Effectu & successu se beari* gaudet & Jaddus, qui se *exaudiri* dicit. *Exaudire* est successum largiri pro voto, voto respondere, respondere ipso opere.

Consiliorum honestorum, pro salute publica, prosperum successum Deo & illius gratiæ tribuit, ex rei bonitate: Cum aliàs frequenter vel optima consilia eventu suo frustrentur. In his se exauditum gaudet, quæ tum versarentur, pro honore Dei & verbi dignitate, doctrinæ publicæ puritate.

Cupit roborari in verbi studio: *Doce me jura tua*. Quæ est declaratio, indefessi sui studii, pro honore verbi, pro incolumitate reipublicæ & Ecclesiæ, juxta tenorem legum fundamentalium, pro puritate doctrinæ ex prima institutione.

Qua

Quæ universa opponuntur vacillantibus Manassi & reliquis, qui mores gentium æmularentur.

v. 27.

דָּרָךְ פְּקוּדֵיךָ הַבִּינֵנִי וְאַשְׁיִיחָה בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ :

Τῇ τροχιά τῶν ἐπιταγμάτων σε πίνυε με. Καὶ διαλογίσσμαι ἐπὶ τῶν ὑπερβαλλομένων σε.

Viâ mandatorum tuorum fac sapere me: Et differam de mirabilibus tuis.

Singulæ voces seorsim supra enucleatæ.

Veræ prudentiæ normam in republica illa administranda ponit *in legum divinarum cura*. Cum res esset ardua, disputare de reipublicæ salute inter fratres dissidentes, sacerdotes discordes, senatores non unanimes, hæc pars sibi, alia & sibi sapientiam gubernandi vindicare visa & ausa. Manasses non sibi visus imperitus & inconsultus, nec ceteri à Manassis partibus. Jaddus in his suæ prudentiæ civilis regulam in constitutionibus fundamentalibus Mosaicis collocat, reliqui in commodis & fatis, privatis publicisque, quibus non adversum mutare faciem reipublicæ in mille formas pro mille casibus.

Jaddus dicit de his: *Viâ preceptorum tuorum fac me sapere. Vera, ait, sapientia in his magnis rebus, rempublicam concernentibus, constitutiones divinæ. Quam optem, inquit, non aliam aucupari prudentiam regendi, quæ veritati primæ adversetur, quæ pristinum rerum bene positarum fundamentum evertat.* Manasses ex aliis gentium mori-

moribus sapere se judicabat. Quam stultitiam vocat Jaddus, quæ ipsum in perniciem trahat aut præcipitet.

Pro prudentia illa solida, juxta reipublicæ illius indolem, *firmum propositum* illi viæ insistendi: *Differam de mirabilibus tuis.* Effectum quoque illius prudentiæ sibi spondet admirabilem, ad suos conservandos, exemplo reipublicæ, jam olim illis moribus mirabiliter sæpe servatæ.

V. 28.

רָלַפָּה נַפְשִׁי מִתּוֹנָה קִיַּמְנִי כְּרַבְרָה :

Καταλείβεται ἡ πνεῦσις μου ἀπ' ἀκηδίας. Ανα-
κόμιζέ με κατὰ τὴν Φραδίαν σου.

Effunditur anima mea præ mærore: Erige me juxta verbum tuum.

רָלַפָּה καταλείβω, effundo & destillo, ut illi, qui è patera vinum inter libandum fundunt. Καταλείβομαι, effundor & destillo, ut vinum è patera inter libandum, defluo, destillo. Αλείβω, libo, fundo. רָלַפָּה λείβηθρον, rivus, aqua ductus, torrens.

תּוֹנָה ἀκηδία, mæroris abundantia, & intensivo. Idem ac תּוֹנָה κηδοσύνη, mæror, mæstitia: κήδος, cura, sollicitudo. תּוֹנִיתָ κήδω, mærore afficio, ango, molestus sum alicui, lædo, noceo, damnum infero. Κήδομαι, mærore afficior, mæreo, molestia afficior. Ακηδέω, animo concido, mærore gravi afficior. תּוֹנִיתָ κηδόσυνος mæstus, תּוֹנִיתָ κηδόσυνος mæsti.

Doloris impetus, ex adversitatis memoria,
ut

ut subinde redit, ita & Jaddum hic denuo afficit. Doloris vehementia effigiatur *lacrymarum copia*. Tametsi verò senes, aridiores siccioresve, ad lacrymas non tam propensi, ut exuberent, doloris tamen impensioris idea apta *lacrymarum unda*, qualis vel ætatis est superioris, & apud illos, qui humoribus abundant. Figuræ usus non supponit ubique existentiam rei.

Præterea est & prona *auxesis*, in orationis abundantia, quando *diffluere* dicitur *animus lacrymis*. Quali figura delectatur dolor apud omnes gentes, quæ dicunt, *totum pectus diffluere, resolvi in lacrymas*.

Verbum *stillandi, destillandi*, scitissime pro *stillantium* ac manantium lacrymarum rivis.

Animo verò tribuit fluxum, ut destillet animus, figurâ concinna respectu originis, quod *dolor sit in animo*, dolor & *agritudo* animi. Lacrymæ signa doloris interni, vasis cerebri pressis: Cum animi passiones cum corporis motibus sint conjunctæ, ut indivulso nexu cohæreant. Animus igitur ipse velut cum lacrymis stillare, fundi aut diffluere dicitur, cum in lacrymis sint velut animi dolentis indices, ut vires animi velut simul infringantur, solvantur ac effundantur, defatigatis & exhaustis vasis, cerebro debilitato.

Fletus ortum & fontem monstrat Jaddus, quem vocat תַּנְּיָא *annōiav, mærorem ingentem*.

Non poterat non affici vehementissime longo illo turbarum publicarum tempore, quarum autor frater Manasses. Durum fratri, fratrem subruere reipublicæ fundamenta legibus fundamenta-

mentalibus subrutis. Permolestum videre, sanguinem sacerdotalem ex Aarone prognatum, misceri sanguini paganorum, in extremam gentis Judaicæ & religionis avitæ confusionem. Hæc publica clades permagna momordit Jaddum, qui exinde præauguraretur ægerrima reipublicæ fata, à Jaddi obitu secutura. Impensius doluit, ubi sensit nil juvare dehortationes, obsecrationes, nec privatas nec publicas. Ægrius tulit pravam tot sacerdotum æmulationem, qui cum Manasse eadem patrarent, quasi simul in perniciem reipublicæ, cui præerat Jaddus, cum impetu contenderent. Rupturam, & fugam Manassis & sodalium apostatarum ad Samaritanos, non sine ingenti mœrore accepit. Hæc תּוּגָה *trugâ, mœstitia*. Publica calamitas, in visceribus gentis nata, inque ipso templo suborta, solvit Jaddum in lacrymas, ut rugis conficeretur senex grandævus.

Optat proinde, animum fessum erigi à Deo: קִימֵנִי *Erige me*, seda dolorem, mitiga, ut ad me redeam.

קִימֵנִי *κοιμῆν, κομίζειν, curo, curam gero, foveo, apporto, meo, eo, confero me, recipio me, revertor. κομίζομαι, curor, confero me, recipio me, revertor.*

קִימֵנִי *ἀνακομίζω, refero, eveho, extollo. Ανακομίζομαι, refero, reporto, subveho, sursum attollo.*

Quærit animi requiem Jaddus. Figura petita à jacentibus humi, præ dolore aut defatigatione, qualis situs erat lugentium. Quomodo & de se

dixerat Jaddus v. 25. quod *animus ejus hæreret in pulvere*. Effusus etiam cum lacrymis dicebatur animus ejus. Animum proinde fessum ac velut prostratum erigi cupit, dolorem mitigari, ut ad se redire queat.

Medium sedandi doloris idem allegat quod antea: *Verbum Dei*. Junxerat Deus integritati doctrinae promissiones salutis & incolumitatis. Reminisci se dicit horum promissorum. Ut ex illis repetitis jure animum sumat. Justitia causæ, in tam arduo reipublicæ negotio, optimum pro animo recuperando remedium.

v. 29.

יָרָדָה שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חֲנִנִי :

Τροχιάν ψευδηγόρας ἀπόσσεψον ἀπ' ἐμῆς. Καὶ χορηγίαν σε συγχώρηαι μοι.

Viam mendacii aufer à me; Et constitutionem tuam concede mihi.

שֶׁקֶר ψευδηγεία, *mendacium*. Ἀψεύδος & ἀγορεύω dico, enuncio, est

שֶׁקֶר ψεύδην γέω, *mentior, falsum dico*. Ψευδής γος *mendax, qui mendacia dicit*.

סוּר ἀποσείψω, *recedo, avertō me, alio iter defleto*.

הָסִיר ἀποσείψω, *averto, depello, retroago*.

Odit Jaddus Manassis & reliquorum sacerdotum ac Israëlitarum apostasiam.

Via mendacii aut falsi, est tota profitendi & agendi ratio falsa. Cohors Manassis sibi libertatem arrogabant

gabant sentiendi agendique in republica, non habita ratione veri, justi & recti, seposita constitutione rerum, à Mose fundata. Non deerant Manassi & argutis complicibus colores, quibus suam pingerent quæsitam libertatem. Prætextus multi ingeniis, veritati adversis. Respublica patitur vicissitudines infinitas, quidni & leges, ajunt, pro illius fatis! Commoda privata tegunt aut extinguunt rationes veras primi fundatoris, qui probe perspexerat, quid reipublicæ futurum salutare. Omnis itaque salutis veræ inimica ratio dicendi agendique *falsitas* audit & *mendacium*.

Sicuti *fucus universus* Manassis & consortium, quo malam suam causam tingerent, argumenta quibus sua coepta munirent, *mendacium* erant, prætextus fundamentis reipublicæ contrarii. Ita multo magis *apostasia* secuta, ad Samaritanos refugium, novum sacerdotium Sichemi fundatum, novum templum Hierosolymitano contrarium ibi fuscitatum, & libertas magna inibi prætenfa, nil nisi *mendacium*. Hæc abominatur Jaddus.

Stylus ille totius N. & V. T. ut omnis doctrina, omneque agendi genus, veritati & æquitati adversum, dicatur *Jædus*, *mendacium*. *Idololatria* universa *mendacium*. Omnis Phariseorum *fucus*, infinito traditionum cumulo, *mendacium*. Neque verò solum ratio dicendi docendique, sed & mores juxta illa instituta, *mendacium*. Et dictio & actio, à vero, & recto averfa, *mendacium*,

dacium, *קִשּׁוּ פִּשְׁדָּנְיָא*. Actiones enim palliantur verbis & prætectibus. Totus *Pharisaismus* apostolis *ψεύδος*. Ita & *Samaritanismus* tempore Jaddi *ψεύδος*.

Aversatur Jaddus Samaritanismum, quoad doctrinam & instituta, cum cultoribus Manasse & collegis.

Rogat Deum, qui avertat à Jaddo & reliquis bonis totum illud genus dicendi & agendi falsum, in Manasse & amicis. Falsum erat, fas esse, contra legem, cum gentibus contrahere connubia. Falsum erat licere à rigore legum fundamentalium abire, pro commodis privatis. Falsum erat, posse sacerdotio fungi viros, qui cum gentibus essent affinitate juncti. Falsum erat templum posse suscitari novum, Hierosolymitano adversum. Falsum erat novum sacerdotium posse erigi. Falsa omnis cum Samaritanis semi-idololatriis mixtura.

Dum *Deum* rogat, qui avertat à Jaddi domo & sacerdotio reliquo illud corruptum dicendi agendique genus Samaritanum, testatur suum *propositum*, *perseverandi in vero rectoque*: Quem nec blanditiæ nec minæ sint avocaturæ, qui nullo modo ad Samaritanismum sit propensurus.

Rectam viam, quam constanter inire constituerit, diserte porro nominat: *Institutionem tuam concede mihi*.

ἰκανὸν συγχωρεῖν, concedere, indulgere, quod est & *χαρίζεσθαι*, donare.

Men-

Mendacio, aut Samaritanismo, opponit *institutionem Dei*, quam sibi precatur, cui inhæreat, *regulam veri & recti*, pro fundamentalibus rei-publicæ illius constitutionibus. Ex ætate illa, & forma rerum *præsente*, æstimanda illa institutio divina, pro modulo illorum seculorum.

Concedi sibi illam doctrinam & agendi menfuram precatur. Quod *concedendi* aut *indulgenti* beneficium divinum subnotat non modo gratiam Dei, sed inprimis *periculorum præsentium ac imminuentium molem*, qua avocari & abstrahi animum à vera via contingat facile. *Constantiam* ergo in agnita veritate quærit sibi concedi. Propositi firmi index, conservandi veritatem, & fugiendi Samaritanismum.

V. 30.

דָּרַךְ אֱמוּנָה בַּחֲרָתִי מִשְׁפָּטֶיךָ שְׁוִיתִי :

Τροχιάν ἐτητυμίας προσκρίνω· Τὰ θεωίσματός σου ἀπαρτίζω.

Viam veritatis antefero: Decreta tua perficio.

אֱמוּנָה ἐτητυμία *veritas*. אֱמוּנָה Ἐπιμονή, προσμονή, *perseverantia, constantia, firmitas*.

יִמְנֶה מְנֵה, ἐμμένειν, προσμένειν, ἐπιμένειν, ἀναμένειν, *constanter manere, permanere*. Προσμένειν τῷ Θεῷ *credere, confidere Deo*. יִמְנֶה ἐπιμονής, *constanter durans, permanens, ἔμμενής, constans*.

Aliud prorsus est יִמְנֶה νέμειν, *pascere, admini-*

strare, regere, tribuere. יִדֹן νομείς, διανομείς, largitor, distributor, dator, pastor, dispensator, nutritor.

יִדֹן הִן מֵהֵן, certe, profecto. Quod pro ore orientis etiam à Judæis græcis pronunciatum Ἀμὴν.

Alius generis est יִדֹן μηχανικός, μηχανητής, mechanicus, artifex, à μηχανή.

בָּחַר ἀποκρίνω, eligo, seligo, secerno. Περὶ πρώτων, antefero, antepono.

Viam veritatis, viæ falsitatis aut mendacii contrariam, se tueri profitetur Jaddus. *Veritas*, tum doctrinæ tum operis & facti juxta doctrinam, verborum & rerum. Doctrina Judaica præsens, Mosaica, pro reipublicæ & Ecclesiæ illius basi. Ut verba omnia metienda ex personis loquentibus & temporis circumstantiis. Talis ergo & tanta veritas, quæ & quanta illis seculis & Veteris Testamenti formæ responderet. Præstantior veritas in N. T. luce & fulgore, præstantior doctrina & actio. Illis rebus & moribus, pro Mosaica Ecclesia & republica, congruam veritatem, à Mose traditam, sibi vindicat Jaddus, quam præ Samaritanismo eligat, seligat, præferat ac constanter tenere decreverit. Eligere & præferre, relationem vehit ad oppositam falsitatem quam dixerat Samaritanam, Manassis fratris professione.

Quam veritatem illustrat mox clarius, dicens: *Decreta tua*, Θεωρίσματα, & oracula divina, per Mosen, & Mosaicos legislatores veteres in ista republica.

וְהָיָה

הַיָּשׁ אֶפְרָטִיזֹו compono, dispono, perficio.

Aliud est הַיָּשׁ אֶפְרָטִיזֹו equare; ab יָשׁוּס, *equus*.

הַיָּשׁ אֶפְרָטִיזֹו equari, *equalem* esse.

Jaddus, ut *prærogativam* veritati tribuerat *præ* mendacio, Judaicam sinceritatem prætulera^t fucō Samaritano, ita suum conatum & studium aut propositum declarat veritati inhærendi, & quæ vera sint præstandi.

Perficere, præstare, non est arrogantia, sed intentionis ac voluntatis, perficere conor & conabor.

Erecti animi verba & facta.

v. 31.

רַבִּקָּתִי בְּעֲדוּתֶיךָ יְהוָה אֱלֹהֵי תְּבִישָׁנִי :

Διαπήγνυμαι ἐπὶ ταῖς διαταγαῖς σου, ὦ Ὑπάρχων, Πώμαλα αἰχυνέ με.

Inhæreo constitutionibus tuis, ô Deus: Ne pudore afficias me.

Voces singulæ supra evolutæ.

Constantiam & robur animi sui, in veritate propugnanda, asseverat, Deoque spondet.

Inhærere præceptis, est illorum jus & rectitudinem agnoscere, & implere conari.

Præsens, *inhæreo*, continuum studium vehit, ut ratione præteriti, ita & futuri.

Ambiguitatem Manassis oblique carpit, & reliquorum sacerdotum apostasiam damnat.

Optat insimul, *pudorem* à se averti. *Pudor*

est ignominia illa & contemptus, de quo antea plus simplici vice. *Pudor* ex lege relicta, qualis in Manasse. Fac, ait, ne me pudeat legis desertæ. Fac, ne juste reprehendar, ut Manasses reprehensus.

V. 32.

דָּרַךְ מִצֻּתֶיךָ אֲרוּץ כִּי תִרְהִיב לְבִי ;

Τροχιάν περισσγμάτων σε τροχάζω, ὅτι ἐυρύνεις τὸ σπλάγχχνον μου.

Viam præceptorum tuorum decurro: Quia dilatas cor meum.

רוץ τροχάζω *curro, decurro.* Unde רץ τρόχος *cursor, τρόχαλος, velox, citus, currens.* מרוץ τρόχος, ἐπιτροχασμός, *cursus, percursio, ut & מרוצה.*

Diversi generis est רוץ ῥήσω, ῥάσω, ῥίπίζω, *confringo, jacto, rumpo.* Unde מרוצה ῥήξις, *concussio.* Quæ eadem ac רצע.

Idem Jaddi propositum constantiæ, aliis figuris. *Currendi* analogia, pro ratione *via*, de qua supra. In præceptorum via currere, est in præceptis illis perseverare, constanter illa observare, nec ab illis aliò, velut ad Samaritanismum declinare. Animi præsentia in veritatis studio.

Fructus constantiæ in usu veritatis appellatur *dilatatio* cordis, sive *gaudium.*

רחב ἐυρύνειαι, *dilatari.* הרחיב ἐυρύνειν *dilatare,*
ampli-

ampliare, diducere. Unde רחב *sup̄e, latus, am-*
plus. רחב *εὖρος, εὐρύτης, latitudo, amplitudo.*

In gaudio sanguinis motus promptior ac concitator, ut sanguis calidior, fibræque præcordiorum ac cordis laxiores aut diductiores vel patulæ magis, pro motu sanguinis expeditiore. Uti vicissim in dolore, vasa pectoris contracta & angusta, motusque sanguinis tardior, spiritibus remissis & expirantibus.

Quod physice de corde valet, transfertur perapte ad *animi serenitatem.* Nec enim divelli possunt motus conjunctissimi in animo & corpore. Diducitur pectus, diducitur & frons, diducitur & os, sed & animus qui pellucet per frontem & oculos. In dolore rigent, pendent os manusque, in gaudio panduntur omnia & aguntur suaviter. Talis & in Jaddo oris & pectoris serenitas.

ה v. 33.

הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ הַקֵּיף וְאַצִּירֶנָּה עֲקֵב:

χορηγῇ με, ὡς ὑπάρχων, ἐν τῇ τετραχίᾳ τῶν δικαιωμάτων σου, καὶ συντηρήσω ἐκείνην ἐπιεικῶς.

Duc me, ὁ Deus, viâ jurium tuorum, & servabo illam decenter.

De הוֹרֵנִי χορηγῇ, *instituere, ducere, anführen/*
supra, ubi de תוֹרָה χορηγία, institutio. Vide v. i.

Obsecrat iterum Deum Jaddus, qui in recta servetur via. Vota & suspiria frequentia, pro

periculis frequentibus, quæ subinde in animum incidant. Noveratque Jaddus, Manassen & socios, Sichemi, in novo suo templo, non quieturos, quin negotium facerent Jaddo & Hierosolymæ.

Suam adeo *animi constantiam* repetit plus simplici vice. Duci verò rectâ viâ, est in veritate, vera doctrina & vitæ morumque integritate pergere. Omnia pro genio illorum seculorum, pro indole **דִּקְיָה** δικαιώματων, *jurium*, Veteris T.

Opponit & hic δικαιώματα Dei, seu jura divina, δικαιώμασι, vel juribus Samaritanorum, quæ sibi constituissent, mixtis Judaicis & paganis.

Contentionem suam indicat dilucidius: *Servabo illam viam digne.* Constanter, ut decet, in illa incedam. **בְּדָבָר** ἐπιεικῶς, *digne, decenter, valde.*

Nihil huc facit **בְּדָבָר** ἐπεὶ κε, ὅπηνίκα, *quia, quando, quandoquidem.*

Aliud est **בְּדָבָר** καρπὸς, *emolumentum, fructus, premium.* **בְּדָבָר** ἀπολήγον, *finis, extremum, à λήγω. ἀπολήγω, cesso.* Longius distat **בְּדָבָר** περὶς solea, περὶς, πλέρινα, *calx, calcaneum.* Longissime abit **בְּדָבָר** παῖγμα, *frans, illusio.*

Sui recti studii decus extollit Jaddus, *digne & decenter, valdopere* se curaturum vera professus.

V. 34.

הַכִּינֵנִי וְאַצְרָה תֹּרְתֶךָ וְאַשְׁמְרֶנָּה כָּכָל לִבִּי:

Πίνυς με, καὶ ἀνατηρήσω ἂν χορηγίαν σε, καὶ ἐμφράξω ἐκείνην ἐφ' ὅλα σπλαγχνα.

Mons

*Mone me, & servabo institutionem tuam,
& custodiam illam ex toto corde.*

Asseveratio fortior, pro rei dignitate.

Prudentiam veram, pro illarum rerum indole, in istius reipublicæ regimine, ex institutione divina, seu regulis fundamentalibus, sibi pollicetur. Quo ipso *imprudentiam* accusat *Manassis*, & sacerdotum, qui citra illam ordinationem Mosaicam existimarint posse aut debere illam rempublicam gubernari.

Obnititur omnibus modis *vanis Manassis consiliis*, sui que pectoris robur, in veritate tuenda, profitetur. Quamobrem omne commercium cum adversariis declinat, *totumque pectus* veri studio consecrat: Cum Manasses ceterique divisum haberent pectus, quod partim in Mosaicas partim in paganas propenderet consuetudines. Illam lucis & tenebrarum mixturam detestatur Jaddus.

V. 35.

הַדְרִיכֵנִי בְּנִתִּיב מִצְוֹתֶיךָ כִּי בֹהַם צִוִּיתִי :

Κατόρθωσέ με ἐν τῷ πᾶσι τῶν προσηγμάτων σου,
ὅτι αὐτὸν ἀσπάζομαι.

*Dirige me in semita mandatorum tuorum,
quia illam diligo.*

κατορθῶ, *dirigo*, sed דָּרַךְ, *τρέχω*, *curro*.

נִתִּיב, *Pfad* / *semita*.

Rectitudinem doctrinae verae profitetur: Vi oppositio-

positionis, cum Samaritanismus, & Manassis
viæ, non essent rectæ.

Oppositio, pro statu illarum controversiarum,
perpetua. *Recta gubernatio arguit avia adversa-*
riorum.

Inviolabilem suam constantiam confirmat Jad-
dus, declarato iterum suo in leges amore.

יָדַן ἀγαπάω, ἀγαπάομαι, diligo, acquiesco, co-
miter & blande excipio. Ἀσπάομαι, amplector, am-
plexor, comiter accipio, amanter complector, amo, cu-
pide apprehendo. יָדַן ἀσπάζομενος, amplectens.

יָדַן, ἀσπασμὶς, amplexatio, ἀσπασμα quod am-
plexamur.

Exuberantissimus Jaddi affectus in doctrinam
integram & incontaminatam, sui ordinis & se-
culi.

v. 36.

הִט לְבִי נָא לְעֲרֻתֶיךָ וְנָא לְבָצֵעַ :

Ἀνάπνεε τὸ σπλίγγιον μου πρὸς τὰς διατάγας
σου, καὶ πώμαλα πρὸς περισμὸν.

Tende cor meum ad constitutiones tuas, &
non ad quæstum.

הִט תֵּינֹו, ἀνατείνω, tendo, sursum tendo seu attol-
lo. Pro constanti suo proposito & studio verbi
frequenter apud Deum intercedit Jaddus, quod
Manassen aliò tendere unà cum aliis multis Ju-
dæis sciret.

Scopum integrum definit, quem teneat in suis
rebus

rebus & consiliis, constitutiones divinas, pure & simpliciter, sine respectu vetito.

Quia ergo scopus est res animi & affectus, optat suos affectus ita regi, inclinari, flecti, ne à scopo aberrant, fascinentur quibuscunque vel pollicitationibus vel emolumentis, quæ à recto avocent.

Pravum scopum quem teneant Manasses & complices, palam detegit, *lucrum*, בצע πορισμὸν. Qui leges & constitutiones reipublicæ trahere & flectere non revereantur ad sua commoda. Erat autem Manassis *lucrum*, connubium cum principe femina extranea, indeque honos aliquis peculiaris, opes, vel & spes dignitatis eminentioris. Horret hos scopos Jaddus in veritatis dicendæ ac perficiendæ foro.

v. 37.

הַעֲבֹר עֵינַי מִרְאוֹת שׁוֹא בִּרְדִּכָּה חֲיָנִי :

Ἀποτρέπω τὰς γλήνας μὲν, τὰ μὴ ὄρεα ψεύδος.
Ἐπὶ ταῖς τεχνίαις σε ἀνάψυχε με.

*Averte oculos meos, ne respiciant falsum :
in viis tuis refocilla me.*

הַעֲבֹר ἀποτρέπω, *averto, deflecto.* עָבַר περῶν, *transeo.* Unde עָבַר πέραν, *trans, è regione, ultra,* עָבַר πόρος, *proventus.* עָבַר πόριον, πόρθμος, πορθμῆον, *ponto, navis.* עָבַר ἐκπύρωσις, *excandescencia, ira.* Et בְּעָבֹר est διὰ τὴν, *propter.* Eodem sono diversa multa, pro diversis originibus.

רָחֵם

רָאָה *deō*, *videre*, *δεωρεῖν*. מֵרָאָה *deōma*, *visus*.
sed רָאָה *κορώνη*, *cornix*.

שָׁוָא *ψεύδης*, *falsum* *ψεύσις*, *ψέσμα*. *ψεύδω*, *falso*, *emendate*. *ψεύδω*, *fallo*, *frustro*. שָׁוָא *מַאֲפִי*, *frustra*, *incassum*, *מַאֲפִיִּים*, *inaniter*, *vane*; *מַאֲפִיִּים*, *inanis*, *vanus*.

Optat Jaddus, ut antea animum, ita nunc oculos, eodem sensu & scopo, *averti*, ne intueatur ipse seu approbet *falsum*, totam rem falsam Manassis & Samaritanorum, cum falsis prætexitibus illorum. Veritatem à falsitate distinguit sollicitè, ob seductionis pericula: uti in N. T. Christus & Apostoli, pro illa ætate & luce, continuo segregabat verum à falso. *Ψεῖδος* & *ἀλήθεια* indefinenter & apud illos opposita. Pharisaismus & Christianismus contrarii, ut tempore in primis Jaddi & sequentibus Judæismus & Samaritanismus, veritatis & mendacii characteribus. Termini iidem, etsi rerum grandis esset differentia. Quin quæ sub Jaddo *veritas*, tandem tempore Christi evaserat ex immani abusu mera falsitas.

Vitam serenitatemque animi non nisi ex veritate sibi suisque spondet Jaddus; ex Samaritanismo nil vitæ, mors sola.

v. 38.

הָקָם לְעִבְרָה אִמְרָתָהּ אֲשֶׁר לְיִרְחָתָהּ:

ανακόμισε τῷ ὑπερέτῃ σὺ τὸ ῥῆμα σὺ, ἵνα
πρὸς ἰντεπῆν σὺ.

Con-

Confirma servo tuo verbum tuum, qui te revereatur.

הַקִּים ἀνακομίζειν, advehere, adducere, κομίζειν.

יִרְאָה ἐντρέτω, ἐντρέπομαι, revereor, metuo, timeo.

יִרְאָה ἐντροπή, reverentia.

Verbi conservationem, contra Manassis & Samaritanorum machinas & insidias, suum asserit denuo studium. Quod Dei gratiæ vindicat. Vocat totam religionis formam & doctrinam אִמְרָה ἱκανα, *verbum Dei*: Pro veteris Testamenti natura & proportionem: Cum lex Mosaica divinam haberet originem & auctoritatem, pro prosperitate illius reipublicæ.

Declarat Jaddus suam reverentiam erga Deum, qui ut promissiones illius amplectatur, ita & minas ejus vereatur.

Et hæc reverentia Jaddi opposita irreverentia Manassis & securitati ceterorum sacerdotum apostatarum, qui Deum & illius poenam non metuant.

Collimat autem, pro orationis dignitate, indicatione metus sui, in characterem servi, quomodo se nominaverat Dei servum. Hujus observare jussa heri, sed & metueret herum, expectare promissa ejus, & vereri poenam. Excludit à Samaritanis utrumque, qui nec promissa Dei cupiant, legibus Dei annexa, nec Deum metuant & poenam formident, irreligiosi utroque modo.

v. 39.

הַעֲבֹר הַרְפָּתִי אֲשֶׁר יִגְדֹּלְתִי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ טוֹבִים:

Ἀποτρέψα κατὰ φρόνημα μὲν, ὥσπερ ἐρρίγῳ. Ὅτι
τὰ θῆσπισματα σε διάφορα.*Averte contemptum mei . qui vehementer
horreo: Quia decreta tua sunt præclara.*

יָגַד idem ac גָּדַל, ῥίγῳ, ἐρρίγῳ, ἀπορρίγῳ, *horreo*,
erhorreo, *extimesco*, *metuo*, *cum rigore trepido*.
 Ἀ ῥίγῳ, *rigor*, *frigus vehemens*, quo quis concuti-
 tur, ut horreat & contremiscat. Aptā figura,
 à similitudine motus & tremoris, in frigore &
 pavore.

Conqueritur Jaddus de contemptu verbi &
 constitutionum divinarum apud adversarios,
 Manassen & confortes. *Sibi* verò tribuit illatam
 injuriam, quasi ipse læderetur, cum nihilominus
 non tam ipse per se, quàm quia verbi tam tenax,
 per & propter verbum tam ignominiose habe-
 retur.

Complexim ergo & copulatim sumenda ista
 ignominia, Jaddum contumeliose tractari pro-
 pter verbum, adeoque utrumque simul. Ita ut
 potissimum ignominia redeat in verbum aut
 constitutiones, quas adspernarentur adversarii.

Tolli contemptum sui rogat, qui contemptum
 verbi in se proponente ac urgente cessare cu-
 pit. Quod idem est ac verbum non amplius de-
 spui. Contemptus Jaddi, h. e. contemptus verbi
 in Jaddo, aut Jaddi propter verbum.

Hinc

Hinc tam impensum desiderium tollendæ illius suæ ignominia, ut verbi servetur aut reddatur honos.

Tollere vero contemptum est, vel animos præfractorum flectere ut resipiscant, vel ut Deum vindicem revereri discant, vel ut pœnas Deo dent, adeoque sentiant vindictam.

Illa verò Jaddi ignominia partim prodita in ipso Synedrio per adversæ partis ignominiosa dicteria, cum Jaddo contradicerent, partim alias absente Jaddo, in populo, ut fit.

Neque verò illas contumelias fuisse leves, quibus tum ipse tum verbum oneraretur, pronunciat terribili voce יגרתיו, ἐξορίζω: *Qui horreo*, ait, *exhorresco*, dum memini. Non dubium, quin in ipso Synedrio horruerit, ubi vidit & audivit, adversam partem tam audacter Deo & constitutionibus ejus repugnare. Optima & saluberrima statuta rejici & propudiose tractari exhorruit merito.

Quare addit causam tanti horroris: *Quia decreta Dei præstantissima*, reipublicæ maxime proficua. Hæc verò temni horrendum.

טוב inter varias significationes, de quibus inferius, interdum habet vim *præstantia*. Ita hic, διαπορευ *præstans, excellens*. Præstantissima temni, horrore dignum.

v. 40.

הִנֵּה תֹאכְלָה לַפִּקּוּרִיָּה בְּצַדִּיקְתָּהּ תִּינִי :

L

Hv

Ἡνὶ ἐπιποθείω τὰς ἐπιταγὰς σὺ, ἐπὶ τῇ δικαιοσύ-
νῃ σὺ ἀνείψυξέ με.

*Ecce expeto præcepta tua: Justitiâ tuâ
recrea me.*

הִנֵּה הֵנִי, הֵנִי, הֵנִי דָּה, ecce, הֵנִי דָּה.

הֵנִי ἐπιποθείω, desidero. V. f. v. 20.

Suam in constitutiones & mandata vetera pro-
pensionem declarat *impensi desiderii* nomine: Cum
reliqui, desertores illa non cuperent, sed linque-
rent, aut despuerent, aliasque aucuparentur
constitutiones, paganis non dissimiles.

Legitimum atque genuinam cultum solerter di-
stinguit ab illegitimo adversariorum. *Justitiâ*
Dei rectam illam *legum à Deo ordinarum* condi-
tionem hoc loco appellat, pro scopo sermonis.
De *legibus* namque differitur & de his tenaces
erant illo tempore disputationes. Sibi adversa-
rii, Manasses, sacerdotes, pares, vindicabant
justam & rectam gubernandi ac regendi formam, Mo-
saicis etiam legibus semotis, aliis subornatis.
Negat Jaddus, illam esse *justam & rectam agendi
rationem*.

Illam demum *justam* esse, quæ in verbo jam du-
dum *præscripta*. Hanc *rectitudinem* agendi, imperan-
di, ac gentem gubernandi, ad illam conservandam,
vocat hic loci *Dei justitiâ*, quam opponit *justi-
tiâ Samaritanorum*.

Talis fane ac tanta in his *justitiâ*, quantam
ferret ille status, & controversia præsens. Di-
spu-

sputabatur autem de justis & rectis legibus, quæ valerent & quæ non. Deque salute reipublica externa tunc quæstio. Aliis seculis, aliis casibus, aliis quæstionibus & controversiis, alia earundem vocum vis & sententia. Quod discernere est prudentis & solertis. De præceptis & lege hic sermonem esse, non solum status illius temporis sub Jaddo & Manasse docet, sed & potissima controversia de connubio Judæorum cum gentibus, quæ controversia legalis: quin & in ipso hoc versu vox *יְדִידִים* *ἐπιταγμάτων* definite expressa. Hæc proinde hujus loci est *δικαιοσύνη τῆ νόμου*, justitia legis: Quâ Zacharias & Elifabetha, qui *δικαιοσύνην* Judaica observarent, vocati *δίκαιοι*, justî.

Vita, ut supra frequenter, est vite serenitas, animi erecti præsentia. Rursus, pro argumento præsentis, & pro controversiæ tenore. Ex illa, inquit, justarum & rectarum legum observatione expecto lætum & serenum animum. Talis hic vita, qualem leges sponderent, qualem oeconomia Mosaica ferret. Qualis non erat *ζὴν ἀνόμιον*, quæ fidei, non legis. Qui justissimas tuas leges servo, inquit, juste gaudeo. Fac gaudeam tuâ illa justa ordinatione, non venditata Samaritanorum lege.

Ita abstractum, justitia, hoc loco pro concreto, pro justis legibus.

Analogâ itaque vita, legum curæ congrua, qualis jam tum v. 25. obvia, externa, quam dixerat refocillationem, ex dolore, quo affectus esset

per apostatas & eorum convitia, quibus verbum oneratum.

Commendatâ illâ *justitiâ* præsente, *Dei*, ex lege *Dei*, repudiat venditatem Samaritanorum justitiam, qui venditarent sua esse recta & justa: Quorum rem meram dicit injustitiam.

ו. 41.

וַיִּבְאֵנִי חֲסָדֶיךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתְךָ :

Καὶ ἐπιβήτωσαν πρὸς μέ τα χερσά σου, ὦ ὁ παρ-
χων. Τό σωτήριόν σου κατὰ τὸ ῥήμα σου.

Veniant ad me tua beneficia, ὁ Deus: Salus tua juxta verbum tuum.

בוא βαίνω, ἐπιβαίνω, *venio, accedo.*

חֶסֶד χερσότης, *benignitas, beneficentia, beneficium,*
חֲסִיד χερσός, *benignus, mitis, misericors.*

Est alterius loci חֶסֶד חῶδος, *convitium, probrum.*
חֶסֶד חῶδαζω, *convitior, maledicta & probra ingero,*
חῶδαζομαι, *convitis incesso, maledicta mihi ingeruntur.*

Et verbum bono benignoque sensu, חֶסֶד, חֶסֶד est χερσνύομαι, *benignitate utor, clementer me gero.* Eodem sono res diversissimæ, contrariæ, ex originibus diversis.

Beneficiis Dei se compotem fieri exoptat. Quæ est denunciatio veri principii & fontis omnis prosperitatis. *Beneficentiam Dei* exorat, aut beneficia, quæ legi servatæ annexa: *Benefaciam bonis in mille generationes, legem servantibus.*

Talis

Talis & hic *beneficentia Dei*, qualem lex ferret & sponderet, qualem ille status caperet Judaicæ reipublicæ: Salus externa omnis generis.

Beneficiorum cumulum illustrat statim ipso *salutis* nomine: תְּשׁוּעָתְךָ *salus tua*.

תְּשׁוּעָה σωτηρία, σωτήριον, *salus*, aliàs etiam יְשׁוּעָה vel יִשְׁעַ הַיְּשׁוּעָה σωζω, *servo, auxilio sum*. מִיִּשְׁעִי σωμις, *servator, liberator*.

Et hæc *salus*, pro quæstionum tunc præsentium indole & natura. Afflictissimus Jaddus, cum verbo afflicto. Manassis & sacerdotum potentia magna, Samaritanorum præcipue. Ex horum manibus & unguibus, insidiis & injuriis, servari, liberari, res erat desiderata. Pollicitus Deus liberationem timentibus ipsum. Interebat reipublicæ & Ecclesiæ, Jaddum & bonos, legis amantes, non succumbere, vel dolori & angustis vel insidiis apostatarum.

Salus tua, inquit, quam à te expectamus in præsentī persecutione, est *tua*, sive in tua manu posita. Potes nos liberare: Et liberabis: Neque fines Manassen & Samaritanos agere triumphos.

Alia secula, aliæ quæstiones, ejusdem vocis aliam vehunt significationem. *Salus* nunc temporaria & brevis, nunc æternatura & sine fine duratura, nunc externa & corporalis, nunc interna & spiritualis. Ut vita. Vocum usus & valor pro seculis & rebus.

Fontem hujus *salutis*, pro se & gente sua, sub-

jungit, promissiones, verbum Dei. Quale *promissionum legalium pondus* sub Decalogi finem, & aliàs.

Et hoc iterum *verbum*, pro genere rerum *præsentium*, ubi de legibus & reipublicæ constitutionibus fermo. Alius locus, alia quæstio, alius virtutis.

Lætus Jaddus, spe liberationis ex præsentī calamitate.

v. 42.

וְאֶעֱנֶה חֲרָפִי דָּבָר כִּי בִטְחֹתִי בְּדַבָּרָה :

Καὶ ἀπαντάω τῷ καταφρονῶντί με, Φραδῶς.
Ὅτι πέποιθα τῷ ῥήματι σου.

*Respondeo contemptori meo prudenter :
Nam confido verbo tuo.*

Certamen suum masculum, pro verbo, non dissimulat Jaddus. *Respondeo*, ait, *obviam* eo, ἀπαντάω hostibus meis.

Conspectus confessuum, in primis *Synedrii*, ubi acriter de quæstionibus istis legalibus disputatum. *Contentiones acerbæ* dixerat v. 23. quando in magnatum confessu, illi Jaddo contradixere. Quæ est descriptio certaminum & disputationum.

Objectiones Manassis, & qui à partibus ejus, *solvisse se*, hic memorat. Sicut jam dixerat v. 33. כַּחֲקִיר שִׁיחַ דִּיאלוֹגִיזָמַע, *differo*, in confessu publico, in Synedrio, ubi illæ contradictiones prognatæ, *de juribus Dei*. Idem hic disertius.

Præ-

Præfens, *respondeo*, totam denotat occupationem, partim jam præteritam, partim præsentem, & hoc ipso libro, partim secuturam: Respondi, respondeo, & respondebo, ubi opus.

Magna hæc Jaddi gloria, qua jufte gaudet, se non paffum effe, ut verbum Dei, à tam multis & magnis viris ac fenatoribus oppugnatum, opprimeretur aut succumberet, se reftitiffe fortiter, neque ceffiffe.

Una *refponfionis* vox comprehendit longos sermones diu multumque ultro citroque inter Senatores & Præfidem Jaddum agitados: Connotat argumentorum aciem, quibus utraque pars ufa. Nec excludit affectuum impetum, tum pro genio orientis, tum pro causæ magnitudine. Sed nec lufus erat, aut exercitium, res acta serio, ad sanguinem. Res agebatur totius reipublicæ.

Demonftrat contentionis acerbicatem characterē adverfantium, ἡμεῖς κατὰ φρονέων μὲν.

Enallage numeri haud obfcura: *Contemptor*, id est, contemptores. Non enim unus erat frater, Manaffes, qui Jaddum temneret, fed & multi magnique. Character *vehementiæ & acerbicatis* inter difputandum. Quando non abftinuit pars adverfa, frater & complices, à convitiis & probris in Jaddum præfidem, fummum facerdotem. Tametfi verò Jaddus *in fe* convitia jacta dicat, *fuosque* vocet convitiatores, non tamen hic Jaddus fuo fed verbi & Dei nomine fedit, dixit ac pugnavit. Sic Jaddi convitiatores funt verbi

contemptores in Jaddo. Jaddi & verbi, Jaddi propter verbum.

Familiaritas inter fratres, & propinquitas ex sanguine maxima, convictusque à juventute liberior, ansam facile dederit Manassi, insultandi fratri, licet summo Pontifici, justo liberius & acerbius. Par fatum sacerdotum, collegarum ex multis annis: Quorum aliqui facile arripuerint ansam indulgendi affectibus & iræ effreni. Ut homines sunt, ordinis immemores, ubi de utili sermo est.

Et *modum respondendi* exprimit Jaddus, דָּבַר. Poterat intelligi nomen, *Verbum*: Quod responderit verbo. Sed verosimilius, hic Jaddum tangere respondendi modum: Qui non convitiis reddiderit convitia, in confessu præsertim publico, cujus ipse Præses, qui & summus pontifex, caput populi: Qui dissimulaverit multas injurias in personam Jaddi effusas: Qui suo temperaverit affectui, pro viribus, ut momenta causæ inter contendendum memoriæ & judicio non elaberentur. Quomodo דָּבַר hoc loco adverbialiter fuerit *modus*, *sobrie & prudenter, diserte & aperte*: *modus prudentia, modus, consultus, prudens, modus, prudentia.*

Quæ *moderatio* magnum successus & victoriæ præsidium atque adjumentum, iudice & præside dignum. *Fiduciam in respondendo tribuit iustitiæ causa: Confido namque verbo tuo.* Quæ est decla-

declaratio causæ, quare tam magno animo dimicaverit. *Fiducia in verbum Dei, est certissima cognitio & immota persuasio de veritate doctrinæ, à qua discedere nefas.* בְּטֹבָה פִּיפּוֹיִדָּא, confido, spero, fretus sum, credo, fidem habeo, πισένω, fido, nitor, fiduciam colloco. בְּטֹבָה, בְּטֹבָה, פִּיפּוֹיִדָּא, fiducia, confidentia. Fiducia Jaddi in veritatem, animus Jaddi in disputando ac veritatem defendendo.

V. 43.

וְאֵל תִּצַּל מִפִּי דְבַר אֱמֶת עַד מָאָר כִּי
לְמַשְׁפָּטֶיךָ יִחְלָתִי :

Καὶ πῶμαλα ἀνάσειλον ἀπὸ τῆς πύγματός με
φραδίαν τῆς ἐτητύμης, ἔσε κομιδῇ. Ὅτι ἐπὶ τὰ θη-
σίσματα σε κατελπίζω.

Ne subtrahes ex ore meo verbum veritatis unquam: Quoniam in edicta tua spero.

הִצִּיל אֲנָסִילָא, sursum traho, reprimo, inhibeo.

הַפִּי פִּיגְמָא, os apertum. אֱמֶת עֵתֵיטוּמוֹן, verum.

Celebraverat suam in disputando cum adversariis animi præsentiam, qui non cedere voluerit, pro justitia causæ qua niteretur. Optat nunc parem ubique animum, qui eadem fronte porro, ubi opus, verbum tueatur & veritatem: Ne animo subsidat, remissior factus, vel fractus.

Eripere ex ore ejus verbum veritatis, est, non admittere, ut eripiatur. Quæ est deprecatio timiditatis, ne timidior fiat quam antea, quam par: Votum libertatis prioris in dicendo & pro verbo

pugnando, ne vel minis vel atrocitate adversantium frangatur animus, aut refrenetur lingua.

Deo tribuitur, quod divina promissione vel providentiâ fit. Suo nomine præclaro appellat doctrinam legis, רַבֵּר אֱמֶת φραδίαν τὴν ἐπιτίμην, *verbum veritatis*, tum in se, quia à Deo per Mosen profectum, tum respectu doctrinæ Samaritanorum oppositæ, quæ fucus & mendacium.

Atqui hoc *doctrinæ veteris elogium* respective iterum intelligendum, pro conditione status legalis. Sermo namque est de constitutionibus, de quibus disputatum. Quomodo Jaddo & bonis doctrina Mosaica vel legis, est doctrina aut verbum veritatis. Idem quippe *verbum veritatis* mox dicitur מִשְׁפָּטִים διαπίσματα, *jura, Dei*, seu constitutiones divinæ, pro forma reipublicæ Judaicæ. Conf. ad v. 30.

Determinatio, *prorsus, penitus, unquam*, ne qua ullo modo à zelo remittat pro verbo, propositi designat firmitatem.

Fundamentum illius perseverantiæ profitendi veritatem ponit *fiduciam in decreta Dei*: *Quia spero pono in tua decreta*. Cum habeat illa pro veris, rectis & justis, reipublicæ illi salutaribus, juste defendi.

V. 44.

וְאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתְךָ תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד :

Καὶ ἐμφράξω ἂν τὴν χορηγίαν σε πάνποτε, εἰς τὸ ναλεμεὲς καὶ αἰῶδιον.

Custo-

Custodiam introductionem tuam semper, in perpetuum, & æternum.

עולמית נאמית, *continuus, perpetuus, נאמית, continuum, perpetuum.* נאמית, pro eis aionem μέλλων, in seculum durans, diu durans.

עולמית, *eternum, αἰδιότης, eternitas, τὸ αἰδιον, eternitas.* Διηνεκές, eis τὸ διηνεκές, in perpetuum, jugiter.

Immotam suam & nullis hostilibus machinis elidendam in verbo defendendo constantiam, contra Manassen & Samaritanos asseverat.

v. 45.

וְנִתְּנָה לְכָה בְּרַחֲבָהּ כִּי פְקוּדֶיהָ רַב־שִׁתִּי:

Καὶ κελευθείω αὐτὴν ἐπὶ τῆς εὐρύθης· Ἐπεὶ κεῖν ἐπιτάγματα σε φροντίζω.

Incedo sane in amplo: Quia præcepta tua attendo.

רַחֲבָהּ τὸ εὐρὺ, εὐρύθης, *amplitudo.* V. ad v. 32.

Celebrat servatam suam & reipublicæ libertatem, in tantis temporum illorum angustiiis. Collimat inprimis in illius & superioris anni pericula maxima, quæ Hierosolymæ & Judææ, ut & libertati gentis & religionis impenderent ab Alexandro Magno. Hic in Syriam venerat, Damascum subjugarat, Tyrum & Gazam obsidebat. Hostis ergo novus ante portas. Accedebant Alexandri per legatos postulata, qui à Jaddo posceret deditionem urbis & commeatum ex urbe, cum

tri-

tributo. Hic Jaddus in bivio, anxius & afflic-
tus. Dederet urbem, gentem, religionem:
actum videbatur de singulis. Præterea jura-
mento adhuc Dario Codomanno Persæ devin-
ctus. Negavit Alexandro omnia. Hinc minæ
Alexandri, ad vim Jaddo urbi & genti inferen-
dam. Hæ multo majores angustiae, quæ nunc
crederentur tollere & pessundare omnem Judai-
cæ rei libertatem. Pro libertate servanda omnis
cura, quæ videretur potius servitutem omnibus
portendere. In his vere magnis angustis cre-
vit periculum, quando Alexander cum exercitu
Hierosolymam perrexit, illam armis subjuga-
turus. Jaddus cum urbe, templo, cultu, gente,
libertate, in extremo periculo. Ita ut gauderet
exercitus, gauderent reges apud Alexandrum,
de spoliis proximis urbis amplæ & opulentæ.
Sed Dei providentia, & nocturno oraculo, Jaddi
solicitudine, res omnis in vado. Alexandro
jam ante portas in vicinia, obviam illi ivit Jad-
dus, urbe apertâ, cum sacerdotio & civibus,
Regem devotissime excepturus. Quo fato
admirabili, Alexander in maximam erga Jaddum
versus gratiam. In urbem ductus Rex, roganti
in templo Jaddo concessit integritatem reli-
gionis, dignitatem gentis, nec auxit onera & tri-
buta, quin minuit. *Servata igitur libertas.*

De tam singulari successu rerum difficillima-
rum, ut pro servitute libertatem servaret Jaddus,
tum suam, tum urbis, tum templi & sacrorum,
pronunciat lætus: *Incedo sane in amplo.* Differit
de

de se, tanquam gentis capite & reipublicæ præfide, ut & summo sacerdote. Quare, cum in ipsum salus publica rediret, se pro toto populo, pro toto sacerdotio nominat. *Incedo* ait, *ego cum meis.*

Incedere, sueto orbi stylo, est vivere, agere, res conficere, regere, gubernare.

Amplitudo vel *latitudo*, est *libertas*, urbis & gentis, templi & sacrorum, salus publica servata, incolumitas communis. *Incedere in amplo*, est frui libertate publica, servatam tenere rempublicam.

Opposita hæc amplitudo prioribus angustiis & periculis, præsens libertas metuendæ prius servituti.

Gaudet impense Jaddus de servata tunc urbe & religione, qui sine metu jam pergerent, velut in amplissimo campo, sine periculosis & formidandis viarum angustiis.

Libertatem hanc servatam tribuit *incontaminato cultui sacro*, cui adhæserat hætenus. *Verbi studium*, ait, cura veritatis, comparavit mirabili via vitam & libertatem, urbi & templo. *Cura verbi* monstraverat promissiones divinas, Deum posse & velle liberare & eripere ex periculis extremis, ubi regularum habeatur ratio fundamentalium. Sic fîsus Deo & verbo ejus, evasit, seque cum suis evasisse gaudet.

v. 46.

וְאַרְבָּרָה בְּעֵדוּתֶיךָ נִגְרַ מִלְכִּים וְלֹא אִבִּישׁ׃

Kaa

καὶ φραδεύω αὖ πρὸς τῶν διαταγῶν σε ἐγγύθι
γνωμολόγων, καὶ μηδόλως ἐπαιχύνομαι.

*Et loquor certe de constitutionibus tuis co-
ram regibus, nec vereor.*

מִלֵּךְ גִּנּוּמָוֹלוֹס Dictator, legislator, qui senten-
tiam fert, quod est regis ac judicis, qui edictis &
sententiis populum regit. מִלֵּךְ גִּנּוּמָוֹלֹגִיָּה, sen-
tentiam fero, quod fit regendo, consulendo.
Quare & consules urbium דִּיכְתִּי מִלְכֵי גִּנּוּמָוֹלוֹסֵי
reges illius societatis.

Extollit Jaddus fatum suum recentissimum,
quando vel eodem illo anno, quo hæc oratio
scripta, colloquia Jaddi cum Alexandro M. in-
stituta. Exceperat Jaddus Alexandrum ante
portas urbis, introduxerat regem in templum,
sacra fecerat coram rege & pro rege in templo
more Judæorum. Differuit posthæc cum
Alexandro de religione Judæorum, moribusque
peculiaribus. Monstravit Alexandro volumina
sacra, & in illis Danielelem, & in illo augurium
quoddam, quod in Alexandrum ex græcis
oriundum, orientis dominum futurum, specta-
re, ab Alexandro ipso agnitum & æstimatum.
Hi multi sane longique sermones de rebus sacris
aut de republica Judæorum, de statutis divinis,
inter Jaddum & Alexandrum. Accessit, quod
& libertatem religionis precibus apud Alexan-
drum obtineret.

In hæc augusta colloquia Jaddi cum Alexandro
hic

hic Jaddus: *Loquor de constitutionibus tuis apud reges. Præsens, loquor, de præterito negotio, etsi nuper, quod adhuc velut præsens, pro stylo omnium gentium.*

Reges, in plurali, de Alexandro M. rege præcipue præsentē accipi, non mirum; qualis enallage & frequens & elegans, omnibus oratoribus familiaris. Nihilominus tamen revera aderant reges plures, colloquiis illis Alexandri & Jaddi præsentēs. Alexander enim inter comites bel-
lorum suorum & itinerum negotiorumque plures habebat reges: subjugati etiam in Asia minore & Syria, in numerum amicorum ejus recepti.

Libertatem dicendi apud tam magnos reges pro Judæorum legibus & rebus, non dissimulat Jaddus: לֹא אֲבוֹשׁ, non me pudet, non sum veritus, scheuet mich des nicht.

Metum intempestivum juste exulasse prædicat Jaddus, qui serena fronte, ore aperto, de constitutionibus Judaicis apud tantum Monarcham differeret. Quidsi Jaddus insimul respiciat in Samaritanorum metum & pudorem, quem prodiderunt, Alexandro & illuc Hierosolymis progresso. Quo cum venisset, à Sanballato & Manasse apostata exceptus quidem devotissime; sed cum rogarent, inviseret & templum ipsorum, æque ut Hierosolymis fecerat, quæsit ex illis, num Judæi essent, hæsitavit. Metus & pudor ingens ora illorum obturavit. Alexander templi conspectum in aliud tempus, in reditum suum

ex

ex ægypto distulit; responditque, cum vellent parem ac Judæi Hierosolymis libertatem habere, qui non cogerentur anno septimo pendere tributum, se Judæis illam libertatem tribuisse, ut Judæis, adeoque ipsis concedere non posse, qui se Judæos profiteri vererentur.

Ethæc illo ipso anno contigerant, circa quem Jaddus hanc orationem scripsit. Samaritani metu & pudore apud Alexandrum suffusi ubi de illorum gente & cultu sermo. Jaddus verò apud tot reges sereno ore & pectore.

v. 47.

וְנִשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתַי אֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי :

καὶ ψυχαγωγῶ ἐπὶ τοῖς προστάγμασι σου, ὅσα πρὸς εὐγαπῶ.

Delector tuis præceptis, quæ diligo.

Ex memoria rerum illarum magnarum præteritarum, ex libertate publica in istis bellis servatâ, ex colloquiis fortunatis cum maximis illis Græciæ & Syriæ regibus, crescit gaudium Jaddi. Testatur animi voluptatem quam senserit & sentiat ex constitutionibus illis veris & justis, quarum defensionem ac conservationem quæsi-
verit & obtinuerit apud tantum Monarcham. Et hæc *oblectatio tam frequenter observata*, ubique opponitur odio Samaritanorum, Manassis etiam & profugorum, in istas Mosaicas constitutiones, qui illas abolitas voluerint & vellent.

Gaudium ex illa doctrina, toties repetitum & incul-

inculcatum, est repudium & reprehensio obliqua apostasiæ Manassis : Est asseveratio constantiæ justæ & pertinacis.

Pro affectus exuberantia *delectationi* jungit & *propensionem*. Illis delector, ait, quæ impense diligo. Quæ exultatio in pudorem transfugarum, quibus constitutiones sacræ fuerant & erant fudes in oculis.

v. 48.

וְאִשָּׁה כַּפִּי אֶל מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אֶהְבֶּתִּי וְאֲשִׁיחָה
בְּחֶקְךָ :

Ἀνίσχω καρπὸς μου ἐμπλαδὸν προσηγμάτων
σε, ὅσαπερ ἀγαπῶ, καὶ διαλογίζομαι περὶ τῶν
δικαιωμάτων σε.

Attollo manus meas ad præcepta tua, quæ diligo, & dissero de juribus tuis.

נָשָׂא ἄνίσχω, attollo, elevo, erigo, emitto, produco.

כַּף καρπὸς, carpus, vola, manus.

Gaudii incrementa & animi intensio copiosam gignunt orationem, ut pro ubertate affectus idem proferatur uberrime, aliis subinde aliisque figuris.

Pro firmo proposito, pugnandi pro legibus, contra profugos illos, novâ figurâ, à festivo corporis motu desumta effigiat studium suum erga legem : *Extendo manus meas ad constitutiones tuas.* Qui sunt motus *cupidi*, qui impense in rem feratur, quam apprehendat, teneat sibi que vindicet.

dicet. Rei perquam gratæ indicium, utraque manu arripere & prehendere.

A rebus externis ad animum. Collimaverit autem in formam voluminum sacrorum, quæ cum non parvæ essent molis, utraque manu apprehendenda. Quod fiebat ob reverentiam cum voluptate & honore. Tametsi vero hic corpus legis externum aut volumen respiciat, figura tamen apprehensionis ad animum & legum constitutionumve vim translata.

Quare denuo additur: *Quas diligo*: Quod adversarii illas odissent.

Quin & *dissertationes* de illis frequentes, libentes, & serenæ, propensionis nuncii certissimi, denuo significantur.

1. V. 49.

זְכוֹר דְּבַר לְעִבְרָךָ עַל אֲשֶׁר יַחֲלִיתִנִּי:

Γινώριζε Φραδίαν τῷ ὑπερέτῃ σς, ἐφ' ὅσιν περ ἔλπις μέ.

In memoriam revoca verbum seruo tuo, in quod sperare jussisti me.

זְכוֹר γινώριζω, notifio, declaro, indico, notum facio.

זְכוֹר γινώρισις, agnitio, memoria, ἀναγνώρισμὸς.

Alius sunt generis זְכוֹר & זְכוּר, ἀρσενικὸς, mas, masculus.

Quin aliam spirat originem אִזְכָּרָה, ἐκζωπύρησις, accensio, suffitus, odoramentum, Quocumque conspi-

conspirat verbum *הוֹרִי*, *ἐκπυρεῖν*, ignem susci-
rare, accendere, adolere.

Quod aliàs rogaverat Jaddus, *הוֹרֵנִי, לְמַרְנִי*,
instrue me, doce me; præ affectus, subinde redeun-
tis & ad vota nova se convertentis, *copia*, hic
de novo enunciat aliter, aliove sono. Ut in re
grata, quam habemus, & conservare cupimus,
vel centies dicimus, utinam retinerem, utinam
non excideret, &c. Et post intervallum: Quam
velim semper habeam: Et post aliud interval-
lum: Non fuge, non cede: Deinde iterum:
Quam cupio! Et sic millies, mille formis.
Affectus quippe modi est experts.

Est itaque & hic *votum constantie* in agnitione &
professione vel & defensione.

Deo & hic tribuit jus & auctoritatem *monendi*
aut *commonefaciendi*, quid faciendum sit. Quod
est *votum propensionis animi constantis in verbi curam*,
quod haud aliter audiatur ac ipse herus, quasi
ex ore heri aut domini accipiatur. Cum par
sit auctoritas jubentis heri & edicti aut mandati
herilis.

Revoca mihi in memoriam verbum, i. e. fac,
permittle, da occasionem, concede, ut legendo,
inspiciendo, meditando, observando, tui sim
memor. *Notum mihi fac verbum*, quod jam no-
verat, est, serva animi lubidinem audiendi ver-
bum, ut verbum tuum æque lubenter audiam
ac teipsum: Ne sine ullo modo me avocari ab
hac observatione. *De averruncandis impedimen-
tis*, per artes & insidias paratis, illi sermo.

Tanto verò sollicitius verbum זָכַר γνείζειν, significandi, monendi, indicandi, verbum aut mandatum, adhibet, quanto illi obsequium promptius in animo.

Quare characterem עָבַר, ὑπαρέτω, servi, sibi iterum vindicat, cujus est audire herum, heri verbum, aut mandatum, & obsequi. Mone me, ait, jube, & obsequar.

Neque sane novum verbum intelligit aut expectat, ut videatur foris ex phrasi apparere, sed vetus illud in Mose verbum, quod jam aderat & habebat, profitebatur ac tuebatur Jaddus. Quod ex superioribus totoque libello, historiæ & controversiæ illius ætatis natura, constat.

Quod luculenter patet ex imperata spe, in illud verbum ponenda: *In quod jussisti fiduciam collocare.*

לְהִיָּסֵן ἔλπω, sperare jubeo.

Quod Dei oraculum, de spe in illud verbum ponenda, in Mose, & Mosaicis secutis doctoribus, millies repetitum, & vel ex fine Decalogi abunde conspicuum.

Quæ spes in legem & curam legis, conformis, ut plus jam vice simplici dictum, illi ætati, veterique formæ. Talis spes, quales leges: De quibus tunc inter Jaddum & Manassen disputatum. Philosophorum solennis formula: Talia sunt prædicata, qualia permittuntur à suis subjectis.

Fecit Jaddus, quod tunc poterat & debebat; legem habebat, de forma rerum externa, erant δικαιώματα τῆς σαρκὸς, pronunciantibus apostolis:

Spes

Spes ergo ex illis, similis, de commodis externis, pro apertis promissionibus legalibus.

Ex mente proinde Faddi intelligenda singula, & ex ipsius legis indole ac natura.

V. 50.

זאת נחמתי בעניי כי אמרתך חיתני :

Τοσούτο ἀνακομιδὴν με, ἐπὶ τῇ ἀνία με, ὅτι τὸ
ῥῆμα σε ἀναψύχει με.

*Hoc mea est consolatio, in afflictione mea:
Quia verbum tuum refocillat me.*

נחמה ἀνακομιδὴ, recuperatio, receptio. Ubi ad
animum, consolatio, Erhohlung.

נחם ἀνακομίζω, animam reddo, wieder Herk und
Muht geben. Quod est solari, consolari.

נחם ἀνακομίζομαι, animam recipio, Herk fassen.

נחמים, תנחמים ἀνακομιδαί, consolationes.

Diversi affectus est נחם μεταγνώσκω, sententiam
muto, aliud consilium capio, poenitet.

נחם μετάγνωσις, μετάγνοια, poenitentia.

Sub eodem sono tam diversi animi motus, pro
diversis principiis & originibus.

Vim molestiarum & adversitatum, animum
prosternere, vires frangere, ægritudinem inji-
cere, dolorem gignere, uti supra plus simplici
vice, ita hic denuo subindicat. Sed & suam
fortunam prædicat in illis adversis, qui animum
non despondeat, quinumat & recuperet.

M 3

Prona

Prona aliàs via sub mole adverforum, in injuriarum cumulo, animo defatigari & labefactari, impatientia, indignatione, vel & pro temperamenti, furore, ad desperationem: Ut abjiciatur spes melioris aut prioris tranquillitatis. Jaddus ab illis extremis, in periculis licet extremis, se immunem mansisse nunciat & tacite sibi gratulatur: Cujus animus firmior, robustior ac constantior, quam ut adversis succumberet.

Quod autem magnæ sit virtutis *animam erigere* hanc sibi vindicat in durissimis malis. *Solatium* appellat refocillationem animi, dum mens non facta expers consilii, sed sui adhuc mansit compos. Comprehendit *solatium*, *ἀνακούφις*, *virium mentis recuperatio*, patientiam ac tolerantiam adversitatum, cum ferenda sint, quæ mutari non possunt, inprimis ubi *finis malorum* aliquis expectandus. *Hæc spes solatium*: maxime ubi post *mali finem commoda* prævidentur longe majora ac uberiora. Et *hæc spes solatium*.

Vox *אני* hic accipitur neutraliter, *hoc*. Respicit ad præcedentem versum, ubi enunciarat: *Fac probe memor sum verbi tui, in quod jussisti spem omnem ponere*. *Hoc*, inquit, spem ponere in verbum tuum, *hoc, hoc*, mea est consolatio, *hoc me solatur, hoc me erigit*. Spes in promissionem, solatii anima. V. infra v. 56.

Poterat aliàs pronomen *אני* ob generis feminini propinquitatem referendum videri ad *נחמתי*, ut construantur *אני נחמתי* *hoc meum solatium*, aut *hæc mea consolatio est*. Quomodo
אני

תני pertinere ad sequentia, & vocula ו illo sensu esset reddenda per quod, velut objectum solatii: *Hac mea consolatio, quod verbum tuum refocillet me.* Verum, affectui accedat propinquius, qui תני referat ad antecedens, ad fiduciam in verbum. Quomodo תני hoc, integram refert enunciationem præcedentem: *Hoc, spem ponere in verbum, est meum solatium.* Et ו quia est, ratio, quare fiducia in verbum sit illius solatium: *Quia animum reddit mihi.*

Jaddus in discrimine totius reipublicæ, cui præerat, in Alexandri adventu, in durissimis fatis, patiens, sperans, animum sumit. Quam animi collectionem, sub spe liberationis, appellat suum solatium. Par ratio dissidiorum cum fratre de religione, quæ Jaddum angerent vehementissime. Spes servanda veritatis animum jussit colligere.

Hanc animi & consilii præsentiam tanto difficiliorem sed & præstantiorem intelligit, quanto duriora, quæ pateretur mala. Periculorum & curarum magnitudinem vocat וצרות, afflictionem & miseriam suam. Afflictissimus utrobique, in negotio cum Alexandro, & cum fratre Manasse. Utrumque minabatur reipublicæ & Ecclesiæ exitium. Res omnis redibat in Jaddum præsidem. Tantoque majora pericula, quanto personæ majores, & negotia magis ardua. Eandem calamitatem publicam ferunt omnes simul in republica: Et nihilominus caput affligitur vehementius, quanto sublimius, corpore

toto. Duo cum ferant idem, non est idem. Quare *afflictio*, quam *suam* dicit Jaddus, *intensior* alia quavis, ceterorum in eadem civitate: Cum Jaddo incumberet cura salutis omnium, five in rebus Alexandri five Manassis. Utrobique pericula grandia, inde cura & anxietas grandis. Proinde & animus, pro quantitate periculi & curæ, major, quam in ceteris, solatium fortius, quàm in omnibus aliis.

Præteritum solatium, ut præterita nuperaque mala, gemina, quorum memor, meminit, sed & *præsens* comprehendit, cum malorum non ultimus esset finis. Sed nec *futurum*, aut porro accipiendum solatium excludit, qui ab omni nondum liber adversitate. Hoc *fuit*, inquit, *est*, & *erit*, meum solatium, in qualicunque mea adversitate, præsentis aut futura, verbo frui.

Solatii pondus, five *argumentum*, unde solatium petat, Jaddo est *verbi usus*. Hoc illi *principium solatii*. Hic *fons promissionum*. Veritati & illius curæ ac defensionis pollicitus Deus *præsidium*, *auxilium* & *tutelam*. Cujus *exempla* extarent *innumera*, servatæ quoque totius gentis, ubi puritatem servaret doctrinæ. Unde tot apud Prophetas solatia. Sicut vicissim, perdita semper publica res, ubi veritas deserta aut cum idololatria & paganorum rebus mixta. Quæ cognitio non minima pars solatii.

Solatii sensum ac *perceptionem* vocat *vitam*: *Verbum tuum vitam reddit mihi*. *Vitam* reddere hic animum reddere, præsentiam mentis priorem,

rem, ex fortunæ benignitate priore recuperata.

Solatium Jaddi afflictionibus par, illi tempori par. Aliæ calamitates, alia tempora, aliud solatium, pro spei dignitate majore, pro verbi luce majore.

V. 51.

יְדִים הַלִּיצָנִי עַד מְאֹד מִתּוֹרַתְךָ לֹא נִטִּיתִי :

Αὐθαδέεις γλευάζεις με ἔσε κομιδῇ. Ἀπὸ τῆς χορηγίας σὺ ἔδολως τείνω.

*Arrogantes subsannant me, quam maximè :
Ab institutione tua non tendo.*

לֹא נִטִּיתִי, הַלִּיצָנִי, γλευάζω, *illudo, irrideo* : λάβαιναι est ludificari, probris incescere, contemptui habere, λάβειν, *irrisio*, λάβων, *irridens, conviciis incescens*.

לִּיצָן, לִיצָנִי, γλευαστής, *irrisor, illusor*. לִיצָוֹן, γλευασμός, *illusio, irrisio, cavillatio*.

Nobilioris genii est מְלִיצָן, μελίζων, *orator, ἀ μέλος oratio, μελίζω, dulce sono*.

Eodem sono mens, genius, animus alius, pro diversa sonorum origine.

Pungit Jaddus suos illos adversarios, nec tam suos, quam publicæ salutis, veritatis & doctrinæ, fratrem Manassen, cum toto magnorum complicum cætu, cum Samaritanis. Hos *apostas* dicit αὐθαδέεις, arrogantes, sibi placentes, fastuosos, sibi judicium tribuentes de rebus Mo-
sis, reipublicæ fundamentis.

Sannas illorum, quibus Jaddum exceperunt, audiverit Synedrium, & confessus publicus, ubi acerbe disputatum de constitutionibus Mosaicis. Sanguinis propinquitas in Manasse, vel & ingenii acrimonia, judicii usus, experientia etiam, factorum varietas, facile pellexerint Manassen in contemptum fratris, licet majoris ætate, officio, usu & peritia. Minor illudat majori occasione undecunque arrepta. Pars Manassis, ex sacerdotum & magnatum ordine, itidem contra Jaddum, similibus usi convitiis dictisque probrosis. Hæc severarum disputationum condimenta & vehicula, hi comites individui.

Vehementia & impetus illarum illusionum indicantur adverbio, *quam maxime, μάλιστα, εὐθέως*. Ut non esset modus. Ut veritatis professionem comitantur contumeliæ & injuriæ. Origo partim *imperitia*, quando veritas non agnita à convitiantibus, in quibus Zelus sine scientia; partim impetus affectus, qui judicium fascinat, nec finit mentem esse sui compotem; partim malitia & offendendi lædendique propositum.

Firmum in tanta telorum nube *pectus* suum monstrat Jaddus: *Ab institutione tua non declino*. Animus nullo modo fractus tot injuriis & contumeliis, vel &, quæ mordaciores, *sannis*. Masculus animus, non cedere veritati, sed cedere injuriis & contumeliis. Veritas superior omnibus *sannis*. Constantiæ viro dignæ argumentum, in præside præsertim, ubi virtutis & veritatis agitur causa. Magnitudo animi, pro magnitu-

gnitudine negotii, in maximis hostium cavillationibus & injuriis. Servatam è manibus Manassis & apostatarum gloriatur veritatem, quæ gloria justa. Non cessi ait, nec cedam, veri propugnator.

V. 52.

זְכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ מֵעוֹלָם יְהוָה וְאַתְנַחֵם:

Ἀναγιωρίζω θεασίσματα σε ἀπὸ τῶν ὠλεμῶν, ὧν ἔπαρχον, καὶ ἀνακομίζομαι.

Recordor edictorum tuorum, quæ ab antiquo, ô Deus: sic animum recipio.

Solatum, quod in adversis capit, urget de novo, fontemque illius extollit altius.

Memoria hic est non tam *scientia*, quæ erat pariter apud fratrem, magnum sacerdotem, ceterosque complices sacerdotes, quam *custodia cognitorum*, aut defendendi studium. *Recordor*; non quorum oblitus, sed quæ tenebat & sciebat. *Recordari*, *meminisse*, pro affectu & scopo, est in oculis habere, non seponere, non temnere.

Constitutiones tuas semper, ait, in recenti habeo memoria: Succurrunt statim. Quæ est non promptitudo memoriæ apud Jaddum, sed animi & affectus propensio prompta & prona. Antecedens ponitur nervose pro consequenti: Memoria aut reminiscentia, recordatio, pro tenacitate animi & beneplacito.

Characterem addit decretis, ab eorum *antiquitate*: *Quæ ab antiquo*, sunt aut extiterunt.

Vetusta

Vetusta vocat effata & statuta Dei, à Mose profecta. Quod *vetustatis* excomium *dignitatis* argumentum. Solida, à Mose agnita, & bene posita reipublicæ fundamenta, non temere esse convellenda, nisi solidiora adsint.

Quæ *antiquitas* celebrata in Mosaicis canonibus *autoritatem* nanciscebatur ex illius natura, temporis- & negotiorum statu. Basis illa rei veteris Mosaicæ. Quamdiu duraret hæc, tamdiu valere & illam. Cessante primùm hac, cessare & illam.

Cuncta igitur illa metienda ex genio illius reipublicæ, quæ tunc consistebat, quam conservare conatus Jaddus, donec illa succederet forma nova ac melior, quam præsignificarant milles Prophetæ. Noverat omnino Jaddus, rem illam veterem omnem aliquando collapsuram, multo meliore surroganda, qui noverat Prophetarum oracula. Sed & intelligebat, tamdiu veterem illam formam esse conservandam, donec veniret ille, qui meliorem teneret, & dare posset ac deberet.

Ad *Deum* provocat Jaddus, quem compellat, quem legum conditorem & reipublicæ autorem noverat. Illius ergo causam, pro illo V. T. foro, se agere enunciat. Ex hac veterum constitutionum aut scitorum Mosaicorum memoria aut cura *solatium se capere*, in litibus cum fratre & desertoribus, pronunciat. *Dei causa, animi robur*, etiam pro illo veteris rei foro.

V. 53.

הָעֵפֶלְיָה נִחְזְתָנִי מִשְׁעָרִים עֲזָבִי תוֹרַתְךָ:

Λαίλαψ κατέχευε με ἀπὸ τῶν σρεβλῶν, τῶν ἀπο-
ταξάντων τὴν χορηγίαν σ8.

*Procella invasit me ab improbis, qui dese-
ruerunt institutionem tuam.*

הָעֵפֶלְיָה לַאִילָאֵפ, turbo, procella; uti σρεβίλος, σέ-
φαλος fecere procellam.

נִחַזְתָנִי κατίχω, prehendo, comprehendo, teneo.

הִנְחָתָנִי κατήχεσις, possessio.

*Tumultum contentionum, Manassis & complicum,
viro-
rum multorum magnæque autoritatis, sena-
torum & in Synedrio assessorum, cum Jaddo,
perquam apposite appellat הָעֵפֶלְיָה לַאִילָאֵפ, tur-
binem, procellam, ventum impetuosum ac pro-
cellosum, cum imbribus, grandinibus, vel & to-
nitruis ac fulminibus. Dilucida figura motuum
intempestorum contra Jaddum. Tempestates in
Synedrio. Effigies affectuum furentium, iræ, cla-
moris, conviti-
orum, contumeliarum. Ut fit,
ubi impotentia animi regnat, & libido contra-
dicendi judicium fascinat. Privati commodi
studium fascinaverat desertores verbi & legis,
ut non viderent nec agnoscerent veritatem, vel
illius usum, ut non dignoscerent in tali confesso
honestatem. Uti in judiciis & collegiis sedent
non Dii sed homines, ita sedet ibidem & sanguis,
& bilis, & veri bonique odium, invidia, arro-
gantia,*

gantia, prudentiæ opinio, incontinentia, animi impotentia. Rara judicia sine partium studio, rariora veri & recti cupida, pleraque affectuum intemperie huc illuc abrepta. Quamobrem studiorum & geniorum differentia, pertinacia, contendendi, contradicendi, irrefrenata libido, non homines facit assessores, sed diabolos, maledicos, protervos, dolosos & insidiosos. Horum verba, orationes, vota, consilia, meri turbines, ex intemperie animi tempestates oris & sermonis.

Se expertum dicit Jaddus, qui tales sustinuerit turbines & procellas.

Neque leves & subitaneas, sed diras & continuas, illas fuisse tempestates invehentium, subinnuit tenaci verbo ἵνα κατίχεν, arripere &prehendere. Turbinibus agitatum se, ait, in talibus intempestis & intemperantibus tumultibus senatorum suorum.

Tanto acerbiores, vehementiores ac turbulentiores, hi motus, quanto viri majores ac spectabiliore. Jaddus, caput gentis, in sacris & civilibus; frater ferme par, sanguine proximus, honore paulo minor, sacerdotes alii viri graves & potentes. Utrunque forum excelsum.

Investivæ horum in Jaddum diræque & contumeliæ, *injustitiæ* habuere pro fonte. Iniqui & injusti illi in Jaddum tumultus. Quare illos suo insignit caractere, ῥεβλῶν, *perversum*.

עֲשֵׂי שֵׁבִלִים, *pravus, contortus, verlehrt.*

עֲשֵׂי שֵׁבִלִים, *pravitas, detorsio.*

עֲשֵׂי שֵׁבִלִים, *depravo, detorqueo; à שִׁיב, verto.*

Quorum animi & mores corrupti, distorti & depravati, verlehrt.

וְהָאֵלֹהִים אֵינֶם מְשִׁיבִים, *improbare, repudiare, damnare.*

Præclarum encomium adversariorum Jaddi, ipsiusmet fratris Manassis, ceterorumque magnorum sacerdotum & senatorum, *perversi & distorti homines.*

Non remotum elogium, turbinibus illorum congruum. Illi suscitaverant שֵׁבִילִים, שִׁיבִים *turbulentam & sinuosam distortamque procellam, qua distorterent aut extinguerent Jaddum, vel ad silentium compellerent ut obmutesceret: Hic hos vocat שֵׁבִלִים, distortos, mente, affectu & iudicio abreptos à vero & recti sensu. Qui nec honeste judicare nec agere possent, distorti & distracti. Dignum non viris, non senatoribus, sed ventis & turbinibus, nomen distortorum.*

Distortam horum mentem & sententiam definit clarius, *apostasia* illorum palam nominatâ: *Qui deseruerunt institutionem tuam.* Non intolerabilior tempestas Jaddo quem *contemptus legis:* Nec horribilior *titulus* illis iuste redditus *apostatarum.*

Omnia pro veteris illius orbis habitu, ordine, jure ac constitutione. Tota oratio vim accipit non ex vocibus nudis, sed ex loquentium agen-

agentiumque animis & institutis. Illi ergo desertores, tales & tanti, quanta tunc esset legis dignitas, pro V. T. natura.

V. 54.

זְמִירוֹת הָיוּ לִי הַקֵּיף בְּבֵית מְנוּרֵי :

Μουσικαίαι εἰσι μοι τὰ δικαιώματα σς, ἐν τῇ πῶ τῶ παρσικαῶν μς.

Cantiones sunt mihi jura tua, in loco curiarum mearum.

זְמִירָה, זְמִירָה, μουσική, musica, cantio, modulatio.

זְמִיר, μουσικιστής, musica ratione modulari, canere, pfallere.

זְמִיר, μουσικός, musicus, cantor, qui musica ratione temperat cantica & modulatur.

Affine quodammodo זְמִיר, μινύεισμα, minuritio, lamentum exili voce, querulum & exile murmur. Μινυείζω exili aut flebili voce cantillo. Μινυές, flebili aut exili voce cantillans aut loquens. Αναμινυείζω, cantillo.

Diversum prorsus זְמִיר, κορμάζειν, putare, praescindere. Aliud iterum זְמִיר, μαχαίρειν, falces putatoria.

Quin rursus aliud זְמִיר, ῥεγμος, frons, ramulus. Prorsus aliter sonat זְמִיר, βειμος, crepitus.

De Judaorum re musica nos alibi ex professo. Nunc fatis audivisse sonum, ex græcia oriundum.

Jaddus officii sui sacerdotalis partem maxime sonoram tangit. Pronunciat, se canere aut cantionibus decantare jura Dei. Erat musica in templo vocalis & instrumentalis, inter sacerdotes aliqua parte, præcipua inter Levitas distributa. Erat moris, inter sacra, iter adolendum, in atrio sacerdotum, instrumenta pulsari musica, accinentibus Levitis. Et quidem pro sacrificiorum diversitate argumenta cum modulis attemperata. Hinc cantionum frequentia ingens. Eæque cantiones partim veteres, à majoribus factæ, partim recentes, quovis tempore ab aliis aliisque concinnatæ. Canentibus Levitis accinere alios non nefas.

Tametsi verò de singulis statutis & juribus non essent peculiare cantiones, ut singulorum fieret mentio: Satis generatim celebrari illis *legem Dei*.

Summi sacerdotis dirigere summatim omnia in templo, quorum cura dein per partes centenis subordinatis commissa, ut officiorum in templo numerus esset ingens.

Sibi tribuit Jaddus cantiones, quibus celebraret jura Dei, sive ipse quasdam componeret & cani curaret, sive per suetos modulos per alios decantari juberet. Perinde sive ipse autor quarundam, sive diribitor omnium. Sibi juste tribuit sacrum illud negotium, cujus pars esset prima & maxima.

Speciatim constat ex historia Jaddi, quod pro reipublicæ fati sacra instituerit. Quemadmo-

N

dum

dum aliquot diebus ante Alexandri ad portas Hierosolymæ adventum, jejunia publica, preces publicas, sacrificia publica instituit, pro exorando Deo & successu.

Similiter omnino, adversis superatis gratias Deo egit publice & solenniter, precibus, cantionibus & sacrificiis. Hæc omnia pro reipublicæ honore, pro juribus aut legibus Dei.

Ne quis verò privatas illas & clancularias vel occultas Jaddi diceret cantiones, *locum* monstrat *publicum*: *In loco hospitiorum meorum, aut curiarum mearum.*

מְנוּרִים παροικίαι, *diverticula*, sunt loca, quorum quis frequenter divertit, ubi non locus proprius & habitationis sedes. *Hospitium frequens.*

Perquam scita *templi & sacerdotum atrii* descriptio.

בֵּית מְנוּרִים τόπος παροικιῶν, *locus divertendi.*

בֵּית τόπος, *locus* quisque generali usu.

בֵּית domus, *structura, edificium*, τεῦξις, τευκτόν.

בֵּית πατριά, *familia.*

Appellat templum *locum quo diverteret ordinarie*, locum suorum diverticulorum, da er sich *hinwendete*: quorsum quotidie se conferret.

Erat *domus Dei*, non *Jaddi*, sed Jaddus in domum Dei, tanquam hospes quotidianus se conferebat, minister Dei, qui singulis diebus illuc commearet.

Ex affectu Jaddi connotatur *animi letitia* in illo loco tam frequenter salutando, vel animi voluptas

luptas in illo frequentando. Sic מְנוּחָיִים *paenitiae* *μν*, *diverticula mea*, sunt jucunda, grata, desiderata, aestimata diverticula mea, fröhliche Wanderschafften / angenehmes Einkehren / dahin man mit Freuden zu sehn pflegt.

Quod elogium templi, ex cultu illius curate observato, oppositum omnino sacerdotum apostatarum irreligiositati, qui, Josepho teste, *Sabbati religionem* parvi faciebant. Quapropter reprehensi animum tanto maturius sumserunt templum Hierosolymitanum cum toto cultu deferendi, & Sichemi novum, sed liberiores, solutiores, commodiores, à rigore legum Moisaicarum segregatum, seorsim instituendi. Jaddus se ab his omnibus alienum profatur, cui cum ceteris Mosaicis statutis & festorum dierum sabbatorumve religio non invisa nec molesta, qui libens in templum ad sacra divertat.

Supra v. 19. alio & fine & consilio se jam dixerat מְנוּחָיִים *hospitem*, nec tam templi quam civitatis ratione. Videtur Jaddus peculiari hac voce oblique reprehendere *templum Samaritanorum*, ubi Manasses summus per Sanballatum, socerum, factus erat sacerdos, quod templum situm prope Sichemum in monte *Gerisim*.

Exprobratio falsa montis Gerisim, quem oderit Jaddus, qui habeat montem מְנוּחָיִים, quo ipse divertat.

Poterat videri Jaddus voce מְנוּחָיִים subindicare *domicilia ipsa, sacra, in templo*, quorum erant admodum

modum multa, *conclavia*, non solum in sanctuario, sed & circa illud, quæ speciatim erant sacerdotibus destinata, in quibus & quædam pro ipso summo Pontifice. Sic מְנוּרִים forent *Ménarim*, *domicilia*. Quomodo & μέγαρον dictum exteris *templum* quodlibet. Quo pacto non male dixerit מְנוּרִי מְנָרָיִךְ, *domicilia mea*, sibi tribuendo, quod illis præesset, tanquam suis, utpote Summus Pontifex. Quin & *mea* & hic poterat accipi relative opponendo ædibus Samaritanorum.

Sed vero similis, quod παρρησία *divertendi in templum* denotaverit studium.

Aliàs potuisset & מְנוּרִים esse φέροι, *formidines*, *horrores*, qui & *sacri*, respectu Dei, qui timeatur. Ut locus diceretur ille *sacer locus formidinum* h. est *metus divini*, sive *cultum divinum*: Ubi oracula Dei sonent, de Deo timendo, colendo & observando. Quomodo diceretur *locus reverendissimus*, quem maxime revereatur & veneretur, qui templum Samaritanorum abominaretur.

Sed nec hic, ubi de canticis suis *latis* in templo, commode admiserit sensum horroris vel sanctissimi.

Fortean *locus* erit מְנוּרִים συνέλευσις, *coetum*, *sacerdotium* & *popularium*, ubi congregentur Judæi ad sacra. Quos coetus dicat suos, qui illis præesset, & cujus nutu convenirent. Verum prima *divertendi* ratio videbitur accedere propius ad mentem & scopum Jaddi.

Quin imò si quis latinus velit reddere מְנוּרִים,

παρρησία.

oæginias, curias dixerit. Quomodo Jaddi oratio fuerit: Deum cano & jura ejus *in loco curiarum mearum*, seu *in curiis meis*, in quibus ipse esset *curio*, sive *præses*. *Curia* Latinorum ex Græcorum *παῖγινια*. Et *Curio* *παῖγινος*. *Curiales*, qui ejusdem *curia*, *παῖγινίας*, *παῖγινοι*.

Etiam latino ore ipsa *parœcia*, ex græco *παῖγινια*, idem ac *διοίκησις*, *diœcesis*. *Parœcia*, pro quo tandem dictum *parochia*, locus, ubi vivunt *paræci*, speciatim locus ubi habitat *curio*, qui multitudini populi præest. Unde nostris *Psarre / Parre*.

Curionum, in sacris & civilibus, *supremus*, Jaddus, reipublicæ gubernator, *in curiis suis*, locisque publicis curialium suorum, *in templo*, & *in Synedrio*, jura Dei læto ore profiteri solitus.

Neque est, cur quis nimis aspere renitatur, si quis vocem *קַנְתִּיּוֹן* *cantionum*, nolit proprie de ipsis canticis sacris accipere, sed per analogiam, pro læta & serena voce, qualis sit in cantione. Quare Jaddo forent cantiones jura Dei, h. e. tam grata jura, ac si illa caneret.

Nihilominus propinquius vero, *proprie* accipi *cantionum* vocem, cum revera hæc in templo resonarent, & Jaddus sedulo de lege Dei cantari mandarit.

V. 55.

זְכַרְתִּי בַלַּיְלָהָ שְׁמִי יְהוָה וְאֶשְׁמְרָה תּוֹרָתְךָ:

Ἀναγνώριζω ἐπὶ τῇ ἡλύγῃ τὸ ὄνόμαμά σου, ὡς ὑπάρχων, καὶ ἐμφορέσω αὐτὴν ἐν χορηγίᾳ σου.

Recordor nocte verbi tui, ô Deus, & custodio sane institutionem tuam.

לילה ἡλύγη, caligo, nox, tenebrae.

שם ὀνόμασμα, nomen.

Vigilantia Jaddi, pro nomine Dei celebrando, collimat utique non in privatum studium, sed officium publicum, quo erat definitum, ter quotidie sacra facere, summo mane, sub ortum aurora; ante meridiem & circa vesperam.

Primum illud sacrorum tempus matutinum sub ortum solis, appellat noctem, ob vicinitatem noctis, nec non analogiam noctis, cum nox vix quidem finita, in finibus certe noctis & diei. Quem ortum solis ex edito templi loco observare, sacerdotibus præsentibus significare, ac dormientibus ad subito surgendum aperire oportebat, ut statim cum orto sole sacra inchoarentur.

Memorare verò nomen Dei, est cantiones recensere aut recenferi curare, quibus Deus celebraretur, ut erant cantiones matutinae, cum sacris in ara.

Curam sacrorum jurium indefesse à se haberi addit iterum Jaddus, quod & ordinaria sacra servare, curate, esset pars legum ac jurium.

v. 56.

זאת היתה לי כי פקודיך נצרתיו:

Τοσῶτο ἐγενήθη μοι, ὅτι ἐπαγὰς εἰς συντηρίαν.

Hoc fit mihi, quia præcepta tua servo.

Effer-

Effertur iterum gaudio Jaddus, ex beneficii præclari usu. Sed non videtur definire, quodnam sit illud vel ornamentum vel emolumentum, quod illi contigerit.

Indefinitum pronomen τοσούτο, הַכֵּן hoc, exclamandi habet virtutem, sed & relationem ad præcedentia. Atqui duo proximi versus officium Jaddi sacerdotale stiterant, quo curias suas, templum & atria frequentet, summaque nocte ac primo statim die, atque dein per totum diem, sacra ordinet. Quod officium sacerdotale, regendique munus, sibi salvum esse, sibi gratulatur, vel ringentibus fratre Manasse & hostibus.

Addit causam, sedulam suam muneris istius curam, qui mandata Dei curate observet, ab illis nullo modo declinet, aliis deficientibus.

ח v. 57.

הֵלֵקִי יְהוָה אֱמַרְתִּי לְשִׁמְלִי דְּבָרֶיךָ :

Λαχμόν μὲν, ὃ ὑπάρχων, μαρτυρῶ, τὸ ἐμὸ
Φερίσσειν τὰς Φερίδας σε.

Sortem meam, o Deus, profiteor, servare verba tua.

הֵלֵקִי λαχμός, λάχος, λήξις, λόγχη, sors, pars, portio, conditio. הֵלֵקִי λαγχάνω, sortior, participem reddo, tribuo, velut per sortem tribuo.

Alius fortis est הֵלֵקִי μαλθακίζεσθαι, leve molle esse. הֵלֵקִי μαλθακίζειν, μαλθακῶν, mollire, emollire, verbis delinire & permulcere, mollibus verbis flectere.

Unde מַלְאָכָה μαλακός, *mollis*, μαλακίαιος. מַלְאָכָה
μαλακία, *mollities*, *mollitudo*. מַלְאָכָה μαλα-
κία, μαλακά, μαλακίαια.

Alius etiam conditionis מַלְאָכָה φαλακός *glaber*.
מַלְאָכָה φαλακότης, *glabrities*. φαλακός, *glabro*.

Sed מַלְאָכָה λήξις, *distributio*, *sortitio*, differt
longe à Rabbīnorum מַלְאָכָה διαμαχία, *differe[n]-*
tia, *discrepantia*, *dissidium*; cujas est מַלְאָכָה διαμα-
χεῖν, *dissentire*.

מַלְאָכָה μαρτυρέω, *testor*, *significo*, *declaro*. מַלְאָכָה
αὐτομαρτυρέω, *de me ipso testor*, *memet laudo*.

Munus suum publicum sacerdotale celebrat Jaddus. Erat *sors*, *pars*, *munus*, sacerdotum, inprimis supremi, *curam habere legum*. Unde & *sors* & *pars* illorum erat frui decimis, sacrificiis, aliisque redditibus.

Illius sui *sacri muneris dignitatem* evchit, ex præcipua officii parte, *tueri verbum Dei*, nec permittere ut quis declinet.

Hæc *sors Aaronis*, omniumque posterorum ejus, in quibus Jaddus, sanguinis Aaronis.

Professio aut declaratio illius officii, non est novæ rei indicatio aut denunciatio, sed affectus & studii obtestatio. Ingenua talis *pronunciatio* de totius muneris sacri argumento præcipuo est non solum signum justæ cæcæ, pro officii dignitate, sed vel maxime *animi complacentia* in illo munere: Quem non pudeat istius laboris, aut verbi servandi, sed qui illo *oblectetur* & de illo *glorietur*.

Ita

Ita hic *profiteri* est *serio agere* & de eo *juste gloriari*. Quæ laudabilis professio ac recta gloria opposita *negligentia*, & *contemptui Manassis* & ceterorum *sacerdotum*, qui tantum abest hoc agerent, ut potius illos puderet illius negotii, *verbi*, aut *legum vel constitutionum*.

Mea voluptas, ait, *fungi munere*, mihi *credito*, *verba Dei curatissime observandi*.

v. 58.

חֲלִיתִי פָנַיָךְ בְּכֹל לֵב חֲנִנִי כְּאֶמְרָתְךָ :

ἱλάσκομαι τὰ ἐνώπια σου ἐφ' ὅλῳ σπλαγχνῶ·
συγχώρει μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σου.

Exoro faciem tuam ex toto corde: Gratiam fac mihi juxta verbum tuum.

חֲהָה ἱλάσκομαι, ἐξιλάσκομαι, ἐξιλεόω, *propitium reddo, placo, expio, propitio.*

פָּנִים τὰ ἐνώπια, *vultus, facies.*

Prorsus aliud est חָלָה ἐκλύεσθαι, *exsolvi, dissolvi, debilitari, frangi viribus, fatiscere, lassescere, languere.*

Et חָהָה ἐκλίειν, *exsolvere, dissolvere, enervare, fatigare, lassare, labore conficere.*

חָלִי, מַחֲלָה ἐκλυσις, *solutio, enervatio, animi viriumque defectio, infirmitas, morbus, ægritudo.*

Diversum ab omnibus illis חָלִי, חֲלָאִים Chal-
dæis plenius חֲלִיטָא, חֲלִיטָתָא χλιδῶνες, *brachia-
lia, monilia.*

Partem aliam officii sui commemorat Jaddus, *precibus & sacrificiis expiare, placare Deum. Sacrificia expiatoria* frequentia; Quæ Jaddus tum pro se tum pro populo offerret.

Expiare verò *faciem Dei*, est *serenam reddere faciem Dei*, quæ antea videretur adversa, & ex ira velut corrugata. Figura ab hominibus, à regibus, iratis vel placatis, ad Deum translata, pro affectuum & effectuum similitudine.

Expio, i. e. *expiare studeo*. Quod symbolum sollicitudinis in tam arduo munere, qui pro se & pro populo cupiat Deum placatum & faventem.

Pro illius ætatis statu ac constitutione & hoc placamen accipiendum, per sacrificia & preces, pro legali Ecclesiæ forma, ex autoris epistolæ ad hebræos proluxa demonstratione.

Præsens, *expio*, pro studio continuo, tum ratione præteriti, tum præsentis & futuri. Collimaverit verò proximè in novissima illius anni, & solennissima placamenta: quando ante adventum Alexandri ad portas Hierosolymorum, pridie Jaddus, die jejunii publici, sacrificiis & precibus Deum placare & propitium reddere contendit.

Sinceritatem suam in hac officii parte testatur Jaddus: *Ex toto corde*. Quod sciret, à Manasse, aliisque multis, sacra ista omnia fieri ex mera consuetudine, pro opere ordinario, animo in Deum & ad illum expiandum neutiquam directo: Quasi opus sufficeret pro fine consequendo

do. Quam illorum tam socordiam quam hypo-
crisin damnat: Qui serio hæc agi velit, & agat.

Est hæc declaratio *animi integerrimi*, qui fa-
ventem cupiat Deum tam sibi tam populo: Qui
non sinat ferri omnia in republica pro fatis, sed
dirigi à Deo in salutem publicam.

Desiderium prosperitatis serium & ardens me-
titur Dei gratiâ, tanquam salutis fonte. Quare
illud exprimit distinctius, *יְיָ אֱלֹהֵי מִי שְׂמַח*, *gra-*
tiam fac mihi. Pro placamine Dei, pro se & pro
tota gente, pro ratione muneris, gratiam pro
utriusque expetit. Vult preces exaudiri, quas
fundat.

Votum hoc & enixum petitum est simul com-
mendatio solitæ exauditionis & gratiæ præstitæ.
Fac gratiam, est, fac porro gratiam, ut aliàs fece-
rat Deus. Sicut novissime exaudiverat Jaddum,
in adventu Alexandri, in salutem reipublicæ.

Provocat, pro more, ad *promissiones Dei*, de
gratia præstanda, tum Aaronis posteris, tum
justis sacris.

Omnia pro genio veteris illius rei, pro mune-
re summi sacerdotis in templo Hierosolymitano.
Ubi melior res, ibi & melior expiatio. Omnia
metienda rerum & temporum naturâ. Novi
Testamenti res, fidesque, melioribus gaudet
bonis, gratiâque abundantiore.

v. 59.

חֲשַׁבְתִּי דַרְכֵי יְהוָה וְאִשְׁכַּח רַחֲמֵי אֱלֹהִים עַד וְהִתִּיר:

Em-

Ἐπιλογίζομαι τὰς τροχιάς μου, ἵνα ἐπιστήσω αὐ-
τὰς ἀσφαλάς μου πρὸς τὰς διαταγὰς σου.

*Expendo vias meas, ut ducam pedes meos
ad constitutiones tuas.*

בַּשִּׁחַ, בַּשִּׁחַ ἐπιλογίζομαι, *computo, perpendo, re-
puto, considero, rationem habeo, aestimo, ut fit sub-
ductis calculis & rationibus.* Uti & προλογίζομαι,
ἀπολογίζομαι, *imputo, adscribo, acceptum fero.*

Unde בְּשִׁחַ, בַּשִּׁחַ ἐπιλογισμός, *computatio,
pensitatio, reputatio, dum quid nobiscum reputamus &
perpendimus, cogitatio, supputatio, ratio, ratio-
cinium.*

Alius artis est בַּשִּׁחַ πλοκεύς, *textor, utי קָרָה*
est χρωματίζων, tinctor.

בַּשִּׁחַ est ζευκτηία, *cinctura, ligamen, vinculum.*

Sic multa ore sunt implexa simili sono, quæ
explicanda sunt mente & ratione, probeque
distinguenda.

Attentionem suam, per universum officii sui cir-
culum, animique intentionem ac *circumspectionem*
submonstrat Jaddus.

Repudiat *temeritatem* communem, ubi fas, &
in sacerdotio Judaico, agere ut contingeret,
recte an secus.

Officii sui vim positam agnoscit in *solerti conside-
ratione*, quid agendum, quidve omittendum.

Pensiculatio agendorum, justi & recti ponde-
ratio, prudentiæ mensura atque regula: Non
impru-

imprudenter rapi, sed caute & circumspēcte incedere resque instituere pro officii dignitate.

Via, pro vitæ genere, agendique instituto; pro allegoriæ decore. Est inprimis *finis* & *scopi* æstimatio: Dein & *justarum semitarum*, quæ ad scopum ducant, electio.

Vias dicit *suas*, non tam ut privati viri, quam ut *summi sacerdotis*, præsidis, in sacris & civilibus.

Pro *personæ* differentia, pro *officii* discrimine, viæ aliæ atque aliæ, negotia alia, modi agendi alii. Pro magnis, majoribus, rebus, viæ spectabiliiores & curatiores.

Reprehendit oblique, pro more, Manassis & ceterorum desertorum, imprudentiam, qui nec finem legum & sacrorum attenderint, nec legitimam observaverint agendi rationem. Qui temere egerint & agant, sine & effectu posthabito, quasi sine ratione & judicii usu. Quemadmodum dein v. 66. aperte optat *usum sanæ mentis* & *judicii* in rebus tam magnis conficiendis, quo viderentur carere adversarii.

Rectitudinem *incessus* seu *functionis* sibi seriò commendatam pronunciat: *Ut dirigam* & *vertam* pedes meos ad constitutiones tuas.

הָשִׁיב ἐπιστρέφειν, στρέφειν, *vertere, flectere, convertere, pedem referre cogere, retroagere, in diversum convertere, pedem referre, inflectere, invertere.* Ἐπιστρέφουα gressum converto, pedem refero, ab errore in viam veram reducor.

שׁוּב ἐπιστρέφειν, reverti, ἀποστρέφειν, averti.

שׁוּבָה

שובה ἐπιστροφή, *reversio*. משובה ἀποστροφή, *aversio*, *defectio*. תשובה ἀναστροφή, *reversio*. שׁוּבָב ἀπόστροφος, *aversus*.

רַגְלִי ἀσπράγχαλος, *talus*, *pes*, *pars pro toto*.

Dirigere, vertere, flectere, pedes ad constitutiones Dei, est, pro allegoriæ luce, vitare avia, pedemrevocare ab aviis, à moribus alienis, gentium, idololatrarum, & se suasque res componere ad normam præscriptam. Uno nomine, exactissime observare constitutiones, nec ab illis declinare.

Obliqua iterum reprehensio Manassis & desertorum, qui à vera via in avia, à legibus Dei ad licentiam Samaritanorum defecerant.

v. 60.

חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהֵּמְתִּי לְשֹׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ :

Σπέρχω, καὶ μηδὲν ὁλως διαμέλλω, τῶ ἐμφράσσονται προστάγματα σου.

Festino, & non procrastino, custodire mandata tua.

חֹשׁ סπέρχω, σπέρχνω, *urgeo, premo, festinare cogo, festino.*

חִישׁ סπέρχθην, σπέρχνον, *citò, festinanter.*

חֲשִׁים σπερχνοί, *celeres, prapropere, festini.*

הִתְמַהֵּמָה διαμέλλω, καταμέλλω, *moror, cunctor, differo, procrastino.*

Aliud negligentiae momentum, tarditatem, moram, à se avertit Jaddus, in officii cursu: *Diligentiam, sedulitatem, suam* juste asserens. Pro alle-

allegoriæ serie figurâ petita à *via*, de qua versu præcedente.

Est aliquid, *expendere* & judicare recte quid faciendum sit pro officio. Est amplius quid, *in exequendo* non morari, nec differre. Illud judicii, hoc affectus. Illud voluntatis, hoc actionis. Sunt qui videant & judicent, quid agendum, sed ad perficiendum vel tardi vel nulli. Pro judicii proinde integritate, opus ipsum à se in tanti officii genere non differri, pronunciat.

Festinare, promptitudinis est, & serium ad finem contendendi propositum. A *via* & itinere ad animum.

Estque *auxesis* quædam, in festinatione, pro euntium contentione, cum in officii partibus non tam celeritas ubique quam justus spectetur ordo, nec tempore justo destitutus.

Sic *festinare* est *non dubitare*, *non hæere*, sed pro animi certitudine in rem diligenter, ut decet, ferri, cum studio, alacriter, læto præsentique animo agere.

Non morari, in officii partibus exequendis, est idem in se ac *festinare*, vi oppositionis; excludit tamen apertius animum hæsitabundum, dubium & vagum. Et hoc pro analogia itineris.

Morari est animi negligentis, vel temnentis, vel mandata & negotia ex suo æstimantis comodo aut voluptate, non jure, debito, aut usu communi.

Determinatur illa animi promptitudo & executionis expedita ratio, per *curam legum*: Ad
custo-

custodiendum praecepta tua. Privata non tam quàm publica hic legum ratio designata, quas Deus per Mosen tulerat, pro Ecclesiae & reipublicae Judaicae fundamentis.

Opposita & hæc Manassi cum sociis, qui tametsi scirent, quid faciendum, quâ eundum viâ, mitterent tamen velut non adeo necessaria, velut non pergendo, moras neſtendo, in alia tempora, alios casus differendo: Donec à via recta prorsus declinarent ad Samaritanos. Quæ avia horret Jaddus.

v. 61.

חֲבִלִי רָשָׁעִים עֲוֹנֵי תוֹרָתְךָ לֹא שְׂכַחְתִּי׃

Φάλαγγες σρεβλῶν ἀπωθήσασσι με· χορηγίαν σὺ ἀδούλως ἀπογινώσκω.

Ceterum pravorum deturbant me: Institutionem tuam non abjicio.

חֲבִלִי φάλαγξ, *phalanx*, *acies*, *turma*, φαλαγγιδὸν, *turmatim*. Est & חֲבִלִי πλοκή, *nexus*, *dolus*. Est & חֲבִלִי πλεκτή, *plēgma*, *funis*, *rete*. Est etiam חֲבִלִי πληγή, *plaga*, *tractus*. Quin & חֲבִלִי est σρόφαλιγξ, *σρεβλή*, *vortex*, *gyrus*, *tormentum*. חֲבִלִי παταβολή, *pensio*, *pignus*. חֲבִלִי κωπαλάτης, *remex*, ναυκληρὸς, *nauclerus*. תְּחִבּוּלָיו תְּחִבּוּלָיו, *ποικιλία*, *versutia*, *solertia*, ποικίλος, *vaser*, *versutus*, *callidus*, ποικίλω, *vasfre facio*, *vasfre comminiscor* aut *fingo*.

חֲבִלִי καταβάλλω, *solvo*, *pendo*.

Et

Et חָבַל καταβάλλω, prosterno, everto. Unde חֲבֹלָה καταβολή, pernicies, destructio, חֲבֹלָה.

Quantæ phalanges rerum & significationum sub una voce, pro diversissimis originibus!

עָנָה ἀπωθίω, detrudo, depello, dejicio, deturbo: עָנָה aufero, trudo, pello: עָנָה trusio, extrusio, expulsio.

Insidias sibi ad adversantibus structas detegit Jaddus. *Numerum* æmulorum non parvum monstrat, nec parvorum, sed virorum, sed peritorum & callidorum, vel & animosorum vel audacium. Quare illos appellat *phalangas*. Quod Manassen cum complicibus significet, haud obscurum. Inprimis quando non solum clam, sed & aperte in Synedrio ipsum obruere. & à proposito cum impetu & clamore avertere conati.

Vocat hos רָשָׁעִים σβελλῆς, *distortos*, ut supra, qui à recto aversi, animis distortis & perversis, qui non publica sed privata attenderent comoda, Senatores aliàs & capita publicæ rei.

עָנָה ἀπωθίω, *depellere* & *deturbare* præcipue ad animum & propositi tenacitatem pertinet, unde variis illis in Synedrio strepitibus illum avocare conati.

Qui animo fractus fieret remissior, rigorem legum laxaret & arbitrio illorum committeret, ruente licet publica re. Quid si tamen ulterius ad integrum summi sacerdotii statum, ad dignitatem Pontificis & præsidis, illa depulsione tentata collimaverit, qui consilia egerint, de

Jaddo sede & officio movendo, & Manasse surrogando, quod Sanballato Cuthæo in animo.

Præsens, detrudent, pro studio detrudendi, eo-que longo & continuo. Quod semel & unâ via tentassent, sine successu, quod aliâ sint aggressi, si qua Jaddum è mentis & firmi propositi statu evertere quirent. Sive illæ essent publicæ illæ in Synedrio, aliisque congressibus, contentiones, sive aliæ artes, per amicos, per nuncios, per hospites, blanditiis & minis.

Et *sibi* Jaddus tribuit *oppressionem per hostes*, cum respiciat in *verbum* aut *statuta*, quæ deturbare allaborent in Jaddo propugnante: Me, inquit, cum verbo, verbum in me, me propter verbum, ut vis & rigor verbi cesset.

Robur animi infracti subjungit, qui tot machinis depelli & prosterni non potuerit, *animo & verbis valore servato: Institutionem tuam non abjicio*. Qui erat scopus æmulatorum, adigere Jaddum ad remittendum à verbo, ad indulgendum contra verbum: Quod nihil aliud ac ad enervandum ac pessundandum verbum, ad licentiam desideratam, liberumque cum paganis & exoticis moribus commercium.

שָׁכַח אֲפֹרָחָאֵי, est *non agnoscere amplius*, non attendere, non curare valde, mittere, sine re voluntati & arbitrio aliorum, qui ab illis abire, & aliò, vel in contrarios mores deflectere possint ex sententia & voto. Connivere nescit Jaddus.

v. 62.

חצות לילה אקום להורות לה על משפטי צדקה:

Τὼ ἡμίσει τῆς ἡλύγης κομίζω, πρὸς τὸ ὕδεν σε, ὑπὲρ τῶν θεασίσματων τῆς δικαιοσύνης σου.

Media nocte surgo, ad celebrandum te propter jura tua justa.

חצות, חצי τὸ ἡμισυ, *dimidium*, ἡμισυς, *dimidius*.

מחצה ἡμίσειμα, *dimidia pars*.

חצה ἡμισύω, *divido*.

לילה ἡλύγη, *caligo, tenebrae, nox*.

Promptitudinem suam & leges fervandi industriam auget Jaddus *vigilantia*, justâ & imperata: *Media nocte surgo*. Erat Judæorum, tribus statis temporibus singulis diebus facere sacra; primò *primâ luce*, dein *ante meridiem*, circa horam nonam, postremo *vesperi ante occasum solis*. Primum hic tanquam primum & præcipuum temporis intervallum memorat.

Erat autem summi sacerdotis, curare, ut omnia curate fierent & justo tempore. Erat aliquis quotidie sacerdotum, qui in editiori templi loco summo mane staret ortumque auroræ eminus observaret, quo observato *ortum* nuntiavit alteri sacerdoti in atrio stanti, qui mox suscitaret sacerdotes decumbentes in conclavibus. Uti sacrificare *sacrificium* jure summo mane oportebat,

tebat, ita & preces fundere, & suffitum in sanctuario facere necesse erat. Quæ divellere nefas.

Hæc omnia sibi vindicat Jaddus pro religiositate sua demonstranda. Tametsi enim per alios id fieret ordinarie sacerdotes, summi tamen sacerdotis erat attendere num omnia fierent recte. Quanquam etiam Pro-Pontifex locum ejus tueri soleret, vigilis tamen Pontificis, non deesse sibi & officio.

הוֹדֵי דֵּי הַיּוֹמָה, *adēv, celebrare Deum*, pro officii ordine sueto, sacrificiis matutinis, precibus matutinis & suffitu matutino. Quæ erat magna cultus & legum sacrarum pars, quæ dicebatur תָּמִיד קַדְשֵׁי הַיּוֹמָה *quotidianum: Καθημερινὰ θυσία, quotidiana victima*, Josepho.

Rite illa fieri, ipsius nutu, monet Jaddus, juxta decreta Dei *justa*. Quæ est circumscriptio *sacrorum Mosaicorum*.

Edicta isthæc & decreta מִשְׁפָּטִים *deciōmata* appellat *justa*, à Deo bene recteque ordinata, bene recteque servanda. Hæc proinde *justitia Dei*, abstracto pro concreto; est pro ratione subjecti, hoc loco *legalis*, pro legum indole, ut supra frequenter: Ut qui illa præstaret, audiret צִדִּיק *ḏineos, δικαιοσύνη τῷ νόμῳ*, justitia legali, quæ ad rituum illorum observationem spectaret.

v. 63.

חֵבֶר אֲנִי לְכָל אֲשֶׁר יִרְאוּךָ וְלִשְׁמִירֵי מִצְוֹתֶיךָ :

Περιζῶζ ἔγωγεν ὅλων ἐκείνων, ἕσσιπας ἐοτρύπασα
σε, καὶ τῶν ἐμφορασόντων προσάγματα σὺ.

*Consors sum omnium illorum, qui te timent
& custodiunt præcepta tua.*

חֵבֶר παριζῶξ, παεζζῶξ, ejusdem jugi, consors.

חֵבֶר παεζζεύγνυμαι, adjungor, conjungor: Suo
loco ἐπαγείρωμαι, colligor, congregor, ἐπαγείρω, חֵבֶר
colligo, congrego. Unde חֵבֶר ἐπάγερσις, collectio,
congregatio, coetus, conventus.

Plane aliud est חֵבֶר φαρμακεύειν, incantare:
חֵבֶר φαρμακεύς, incantator.

Diversi generis est חֵבֶר הַבֹּרָה ἀποχώρησις, abcessus,
plaga, vibex, tumor.

Et coloris alius est חֵבֶר הַבִּרְבָּרוֹת ἐπιχρώσις, macula
superficie affricata, ab ἐπιχρώζειν, in superficie colorare.
חֵבֶר הַבִּרְבָּרוֹת ἐφασμογή, commissura, junctura; ἐφασμόζω,
conjungo.

*Consortium suum cum bonis viris, religionis &
legum amantibus, commendat Jaddus. Quo-
niam partes tunc erant in Synedrio, in republica,
quæ scissa, suam nominat partem Deum timen-
tes, τρέμοντας τῷ Θεῷ, reverentes Deum. Deum re-
vereri & timere, leges & statuta illius observare,
spe gratiæ & præmii promissi, non absque for-
midine poenæ, in transgressione.*

Societas illa & conjunctio propinqua est non solum privatæ conversationis, sed inprimis publici collegii. Quos optet, quos amet, quos colat, in sacerdotio numerofo, in Synedrio & Senatu magno, collegas & assessores. Neque enim hic de privatis commerciis, sed publicis congressibus differit, etsi illa non excludat. Neque enim in hoc libello privata tangit sed publica magni sui muneris negotia.

Pretium quod ponit suis collegis cordatis & rectis, quibuscum sentiat, agat, statuatur, defendat, excludit Manassen & sodales legum desertores. Hos hic loci non suos agnoscit socios vel amicos, nec habet pro collegis & collegii membris. Exclusos illos recte & juste à sacerdotii functione, à Synedrii consessu, à societate gentis, profatur. Quæ est apologia pro rejecto Manasse & ab ara depulso, quod non revereretur Deum, nec fervaret ejus mandata. Hos non fuisse ferendos, nec pro amicis nec fratribus habendos edicit.

v. 64.

הַסֵּדֶר יְהוָה מְלֵא הָאָרֶץ חֶסֶד לְמִדָּתִי :

Χρηστότης σε, ὦ ὑπάρχων, πίμπλησι τὴν ζῆσιν,
τοῖς δικαιώμασι σε μελέτα με.

Gratia tua, ὦ Deus, implet terram: Jura tua doce me.

נִמְלֵא פִּימְפִּלָּמַי, פִּימְפִּלָּנוּמַי, impleor, plenus
sum

sum, πίμπλημι, πιμπλάω, πιμπλάνω, ἐμπλήθω, ἐμπληρόω, impleo, repleo, expleo. συμπληρόω, compleo.

נָחַץ ἐμπλεος, ἐμπλειος, ἐμπλεής, plenius.

נָחַץ πλήρωμα, plenitudo.

סִנְחָץ ἐμπληρώσεις, impletiones.

הִנְחָץ συμπλήρωμα, complementum, συμπλήρωση complendi actio.

Contrarium est *נָחַץ λυμαίνειν, perdere, vastare. נָחַץ λυμάνων, vastans.*

Superat omnia *נָחַץ ἀνάλημμα, munimentum, edita structura.*

Est & *נָחַץ ὄμιλία, multitudo, ὄμιλος, turma.*

Sed & *נָחַץ μέλεος, vanus, inanis, stolidus, infortunatus, infelix.*

Exaggerat *Dei gratiam*, pro veri illius cultus fructu. Suo nomine appellat Deum, qui possit *omnia, ὑπάρχοντα*, à quo proficiscantur *omnia bona.*

In his bonis præcipuum, tranquillitas publica, incolumitas urbis & gentis, quibus sub Jaddo fruebantur.

Fontem & autorem commodorum omnium allegasse, erat subintellexisse *conditionem cultus ab illo præscripti.*

Hanc conditionem exprimit: *Jura tua doce me*: Quod est studium præstandi mandata, sub spe commodorum promissorum, tum pro se, tum pro tota gente.

ט v. 65.

טוב עֲשִׂיתָ עִמָּךְ יְהוָה כְּדַבְּרֶיךָ :

Ἐυεργέτημα πρᾶξοις μετὰ τῶ ὑπερέτα σε , ὦ ὑπάρχων , κατὰ τὴν Φραδίαν σε.

Beneficentiam exhibe servo tuo, ô Deus, juxta verbum tuum.

טוב varia notat , de quibus ordine in sequentibus. Hic εὐεργέτημα, *beneficium, beneficentia*. Ut est הטִיב εὐεργετέω, *benefacio, beneficium exhibeo*.

עשה πρᾶξω, *facio*. עשה σκευάζω *apparo, ἐτοιμάζω*. עשה κτίζω, *condo, creo, facio*. עשה ποείζω, *comparo, acquiro*. מעשה κτίσις, *κτίσμα, σκένασμα opus, structura, πράξις, factum, opus*.

Exorat *Dei gratiam & beneficentiam*. Quod generale desiderium beneficiorum divinorum. Quæ nihilominus æstimanda ex personæ loquentis conditione. Summus ille sacerdos, populi caput, ea pro se quærit *beneficia, quæ non tam vitæ, quam officio arduo responderent*.

Quo respectu & hic se appellat *Dei servum*, עֶבֶר ὑπερέτην, utpote peculiari ratione *Dei ministrum*, qui à Deo constitutus ut illas officii partes obeat, quæ Dei honorem & totius gentis fortunam spectent. Talia expetit *beneficia, quæ huic muneri sublimi sint accommoda*.

Deo *potentiam* in memoriam revocat, qui possit illa conferre, quæ sponderit, יְהוָה ὦ ὑπάρχων, *ô conditor Deus*.

Spectant

Spectant & hæc ad muneris sacerdotalis constitutionem in Aarone, proavo. Aaron primus in illo officio Dei servus, Jaddus, ex posteris illius, itidem Dei servus. Uterque fidus. Uterque memor Dei, munus illud constituentis, ordinantis, qui ἱπῆρξε, illum ordinem & statum in medium produxerit.

Sed & *fundamentum spei sue* commemorat, *Dei promissionem*, quam addiderit constitutioni muneris summi sacerdotis in Aarone, cui sua gratia adfuturus, cui etiam honorem illum conservaturus, in primogenitis, dignis, in seris posteris.

v. 66.

טוב טעם ודעת למדני כי במצותיך האמנותי:

Διαφέρω ἐνθυμήματα καὶ διανοία μελέτα με·
Ὅτι ἐπὶ ταῖς περὶ σὺνταγματὰ σὺ ἐπιμένω.

Bonum judicium & sensum doce me: Quia præceptis tuis fidem habeo.

טוב hic διάφορος, bonus, præstans, præclarus, excellens.

טוב διαφέρειν, præstare, excellere, antecellere.

טעם θυμὸς, mens, animus, & ἐνθυμήματα, animi conceptus, sensus, judicium. Ενθυμέομαι, animo voluto, concipio. Alibi טעם μῦθος, consilium, verbum, dictum, oratio, sermo. Quin & μῆτις, consilium, intelligentia, sapientia, prudentia. Aliter sapit טעם γεύσις, gustus, sapor. טעם γευματίζω, gusto. מטעמים ἡδύσματα, condimenta.

ו

דעת

רַעַת *diávoia*, *cogitatio*, *mens*, *animus*, *sententia*, *sensus*.

יָרַע *diavóō*, *intelligo*, ut *εἰδέω* *scio*, *ῥίδα*, *novi*
diavóōmai, *mente agito*, *in animo habeo*, *statuo*, *sen-*
tio, *affectus sum*, הִרְרִיעַ *deíxnyμι*, *indico*.

רַעַת *εἰδῶσις*, *scientia*. מִרְעַת *συνείδησις*, *ἰδμο-*
σύνη, *scientia*, *conscientia*. מִנְרַעַת *διανόημα*, *διαιón-*
σις, *diávoia*, *scientia*, *intelligentia*.

Inter beneficia cœli, de quibus antea, quorum præstantissimum exoptat Jaddus, *mens integra*, *solers*, *judicio prædita*, & *sensus incorruptus*. *Judicii in homine acies*, sed & *rectitudo*, hominis gloria prima.

Sed hæc *mentis* & *judicii præstantia* metienda personæ loquentis, Jaddi, magnitudine, & officii illius dignitate. Pro rerum tranctandarum indole judicii vis & facultas. Res exiles, vulgares, plebejæ, æquum illis judicii usum ferunt. Res magnæ, difficiles, à quibus regna & regimina pendeant, judicii vim poscunt rebus parem. Jaddus verò vir maximus, sacerdotum caput, religionis præsidium, regionis tutamen.

Neque verò Jaddus illam judicii & mentis bonitatem pro privatis quærit negotiis, sed publicis, quæ regimen concernerent, sacrum & civile.

Quin hæc *bonitas* mentis & judicii hoc loco non tam *acuminis*, quam *integritatis*: Ut agat, statuatur, judicet, definiat, quod rectum, justum, verbo

verbo consonum: Sine commodi privati studio, sine affectuum intemperie.

Corrupta mens & depravatum judicium, ubi videantur meliora, & probantur, sed deteriora opere ipso præferuntur.

Quam mentis corruptionem in Manasse & sodalibus legum desertoribus, ut alibi ita & hic oblique deplorat. Sibi meliorem mentem precatur.

Vult, se *edoceri* à Deo mentem bonam atque incorruptam: Non, quod illa careret, sed quod *servare cuperet*. Quod conservatur, quasi subinde de novo impetratur. Maxime cum mens humana sit inconstantissima, quæ mille casibus à recto avocetur, ut judicium labasciat. Doceri proinde quotidie mentem rectam, est confirmari in illa. Reminiscencia recti quotidiana est institutio continua.

Subindicat periculum, quod immineat vel optimæ menti & rectissimo judicio, in tot vitæ anfractibus, in tot hominum insidiis vel & illecebris, in magnis præcipue rebus & negotiis. Exemplo edoctus & Manassis & tot tantorumque virorum prudentum, qui à vero rectoque tramite declinaverant.

Addit *fundamentum bonæ mentis rectique judicii* in regimine suo Jaddus: *Fidem habere præceptis Dei, illa habere pro veris, rectis, justis, salutaribus: & propterea illis inhærere. Non admittere, ut à callidis hostibus vel fucatis amicis infringantur variis prætextibus. Qualis tunc erat apud Manassen*

Manassen & ceteros: Interesse reipublicæ, affinitatem cum finitimis principibus & toparchis contrahere, unde favor illorum, pacis & tranquillitatis alimentum, privilegiorum incrementum: Quorum intuitu, legem veterem de vetita tali affinitate esse emolliendam, temporibus præsentibus accommodandam, limitandam vel seponendam prorsus. Hi similesque colores potis sint firmam flectere mentem, inprimis si consilio & objectioni accedat autoritas & potestas, vel & vis.

Hic **הַאֲמִין** ἐπιμένειν, *perstare, inherere, permanere, fidem habere*, mentis est rectæ & erectæ, ad quam adspirat Jaddus.

v. 67.

טָרַם אֶעֱנֶה אֲנִי שָׁגַג וְעַתָּה אֶמְרָתְךָ שְׁמֵרְתִּי:
Ἐμπροσθεν ἢ ἀντιῶ, ἐγὼ ἀποχάζω. Ἡδὲ δὲ
τὸ ῥῆμα σὺ ἐμὲ θράσσω.

Priusquam rogo, ego aberro: Nunc verò verbum tuum custodio.

עֲנֶה ἀντιῶ, ἀντιῶ, *precor supplex, supplico.* Ἀντιῶς, *supplicatio, preces supplices.*

שָׁגַג ἀποχάζω, *recedo, retrocedo, aberro, χάζω, χάζομαι.* **שְׁמֵרְתִּי** χάσις, *privatio, separatio, segregatio.*

Petitioni precibusve tribuit negotii & functionis integritatem, quod verbum consulere, inspicere, perpen-

perpendere, Dei verbum audire, sit quærere, sit petere.

Ille à Deo petit, qui loquentem & respondentem in verbo audit, *qui verbum consulit.* Petere à Deo vitæ & negotiorum rectitudinem, est quærere in verbo præscriptam vitæ & negotiorum regulam. Petitioni respondet Deus, ubi in verbo viam monstrat & agendi mensuram.

Semet sistit Jaddus, eleganti prosopopœia, loco & exemplo aliorum, Manassis & reliquorum, maximorum etiam virorum, qui Deum non obsecrent, verbum non consulant, ubi res magnæ conficiendæ.

Personam adeo suscipit negligentium, qui verbum parvi faciant, non curent, non attendant, non consulant, non expendant, sed temere pergant, pro suo judicio & cerebro, seposito verbo.

Priusquam quæram, h. e. si sim illorum loco, si sim talis, quales illi, si non rogem Deum, non consulam illum aut verbum ejus, misere mecum agatur. Quod citra figuram est: Sunt, qui Deum non quærant, sed suæ confidant prudentiæ, verbo Dei posthabito nec consulto.

Effectum temerarii illius judicii, sine verbo res aggredi & instituere, subnotat: *Ego erro, à via recta recedo.* Pro figuræ decore, in prima persona pergit, se sistens loco aliorum, loco negligentium & corruptorum, vel & arrogantium. Si sim talis, inquit, quales isti, necessario errem: Quod est, sunt, qui à via declinent, in errorem proni. Indigitat in sua persona, fratrem Manas-

fen

sen cum aliis, pereleganti & perquam humana personarum mutatione.

Res, citra figuram, redit in universalem sententiam: Qui non consulit Deum aut Dei verbum, pronus est & proclivis in errorem, quia suam sequitur mentem, quæ affectibus facile fascinata & corrupta.

Ab aliis dein *ad se* redit, vi oppositionis, suamque contentionem genio priorum contrariam denunciat felicioris successus: *Atqui ego verbum tuum servo.*

Vox עֲתָה הִנֵּנִי, non temporis est nota, quasi antea non quæsierit, indeque erraverit, à via recta aberrans: Sed *oppositionis* index, citra temporis indicium. Sicut Latinis *jam* verò græcis οὐνὶ δὲ, non temporis est sed sequelæ, idem ac *atqui*, quod *oppositionis* vel *consequentia*.

Sub illa *verbi cura*, quam sibi vindicat, subindicat petitionem aut preces antea commendatas: *Ego verbum consulo*, sive Deum in verbo quæro, Dei voluntatem scrutor. Includit & in eadem verbi custodia immunitatem sui ab errore, in rebus magnis conficiendis, pro regiminis conditione.

Neque verò *custodia* hac legum aut *verbi* res est memoriæ ex mente Jaddi, sed *studii*, *facti*, *operis*. *Verbum servo*, est res meas juxta verbum compono, reго gentem Judaicam, pro reipublicæ legibus fundamentalibus, à quibus non abeo.

v. 68.

טוֹב אַתָּה וּמַטִּיב לַמִּדְנִי חֻקֶּיךָ :

Ἐλευθέριος τὴν η, καὶ εὐεργετῶν· Μελέτω με
τοῖς δικαιώμασι σ8.*Benignus es, & benefacis: Doce me jura
tua.*טוֹב hic ἐλευθέριος *liberalis*, benignus, nostris
freigebig.הַטִּיב εὐεργετέω, benefacio, beneficia exhibeo.
Duo synonyma jungit Jaddus, pro more omnium
gentium, pro re exaggeranda.*Benignitatem* Dei extollit Jaddus, quâ fruuntur,
qui Dei verbum observent. Mens versa in ve-
tustissima exempla beneficentiæ divinæ, in hi-
storia Patrum, Moſis, & regni. Naturam Dei
eſſe benefacere, ſive bonis beare & beneficiis
cumulare orbem univerſum, inprimis virtutis
& veritatis cultores.Eandem Dei gratiam & benignitatem exper-
tus Aaron, cum omnibus poſteris, quoad hono-
rem in gente, & commoda ex honore illo emer-
gentia. Hujus conſors Jaddus, generis Aaro-
nitici.Neque hic טוֹב ſubſtantiam Dei perfectiſſimam
denotat, quatenus ille *bonus*, imo *optimus*, ſed
propenſionem animi benigniſſimam erga creaturas,
inprimis ſui cultores. Atque hac ratione abſo-
lute ſolet dici ἀγαθός, *bonus*, *optimus*, *benigniſ-
ſimus*, *clementiſſimus*, ad benefaciendum aut
largiendum propenſiſſimus.

Deo

Deo hanc suam indolem optimam velut in memoriam revocare non dubitat Jaddus, pro imbecillitate humana, quæ longe abest à tali affectione. Deum itaque laudare à benignitate, est sibi ipsi in mentem revocare Dei clementiam & beneficia, eorumque sibi spem facere.

Conditionem tacitam munerum à Deo impetrandorum est *cura verbi & veritatis*. Cujus respectu addit: *Doceme jura tua*. Fac, ait, *fruar tuis beneficiis*: Sed & fac tua jura curem, quibus annexa beneficia. Fac utar, fruor, utrisque.

Doceri se iterum aut instrui à Deo cupit, ut discat vel cognoscat jura ejus, cum tamen jam adessent, & scripta essent. Doceri itaque à Deo, est *per legitimum verbum*, jam præsens, doceri. A Deo docetur, qui ejus verbum audit, discit, tenet: Qui illud verbum habet pro Dei verbo, pro vero & recto, autoritate divina prædito. A Deo docetur, qui verbum Dei, ut tale, ut verum, ut divina autoritate plenum, accipit, habet, tenet, & juxta illud res suas componit. Neque verò hæc theoretica à Jaddo intelligitur discendi ratio, sed practica. *Discere* est, reapse præstare quæ cognita recta & justa, *exercere*. Et חֲקִים δικαίωματα, jura, respiciunt legem, pro Veteris fœderis indole: Qui se in omnibus gerat, ut veteri illo fœdere dignum.

v. 69.

טַפְּרוּ עָלַי שִׁקָּר זֵדִים אֲנִי כָכֹל לֵב אֶצַּר
פְּקֹדֶה:
Δια-

Διαπλέκσι ὑπὲρ ἐμὲ ψευδαγορίαν οἱ αὐθάδεις.
Ἐγὼν ἔφ' ὅλῳ πλάγχῃ συντηρέω τὰς ἐπιτα-
γὰς σε.

*Confarciunt contra me mendacium arro-
gantes: Ego toto pectore seruo mandata tua.*

Ἡδὲ est πλάττειν, fingere, commisceri: Uti &
Rabbinis est Ἡδὲ πλάττειν, διαπλάττειν, καταπλάτ-
τειν, linere, illinere, oblinere, allinere: Quod de
figmentis & dolis incrustatis, apte diceretur.
Est tamen & Ἡδὲ διαπλέκειν, καταπλέκειν, contexere,
connectere, complicare, concinnare, consuere, con-
sarcire, compingere. Quod posterius hic proxi-
mius accedat ad artificia & mentiendi industriam,
quæ cogitur componere & concinnare mendacia.

Conqueritur Jaddus de his mendaciorum ma-
gistris & artificibus, qui falsa sciant adeo scite con-
jungere & consarcire, ut pro veris venditari pos-
se videantur.

Monstrat in adversariis suis animum mentien-
di peritum, voluntatem lædendi, fictis rationibus
obtrectandi, convitiandi, & insontem onerandi.
Quam tetram mentem, ab humanitate remotam,
horret.

Sed & ingenium argutum ostendit in suis ob-
trectatoribus, qui non ignorent modos fingendi,
compingendi, excogitandi, & incrustandi, ut
cum fiducia mascule mentiri sciant.

Pudoris exilium & frontem in illis perfrictam de-
tegit, quos non pudeat ementitis uti argumen-
tis,

tis, ad onerandum Jaddum. Audaciam illorum commendat, qui in mentiando ruboris sint expertes. Nostris est, *unverschämte Euger zusammenstoppen*. Concinnum admodum verbum *consuendi & consarciendi* de mendaciis apud omnes gentes. Quod cum mendacia non cohæreant, nulla legitimâ consequentiâ sint per se connexa, sint in se velut dissolutæ scopæ, arte debeat fucus tegi & fraus celari, ficta quadam connexione & simulata consequentiâ.

Jaddus sibi vindicat *aciem oculorum*, penetrandi in illas consarcinatas obtrektorum contumelias, & obtrectandi artes. Sed & aliis cordatis, nec affectu fascinatis viris, parem tribuit *judicii integritatem*, qui haud obscure pervideant fucum & fraudem, fingendi ac consuendi iners artificium.

Pingititaque hoc obtrektorum mentiendi & cavillandi studium, tanquam illepidum, & frivolum, ineptum, viris indignum, tanquam cognitum jam & perspectum bonis & prudentibus, qui illud rideant & abominentur. Fraus agnita & detecta aptum & arte dignum obtrectationibus dat *consuendi* verbum.

Se peti dicit consutis talibus machinis, non tam ratione actionum privatarum quam *respectu officii*: Cujus functio, summi sacerdotii administratio, legum defensio, indignis proscindatur modis.

Non defuerint adversariis fucata argumenta, quibus Jaddi administrationem lacefferent. Ultra

tra quadraginta annos jam functus officio Pontificis maximi. Interea, in tam ambiguis regiminis casibus, contigerit facile, ut pro tempore videretur alicubi indulgentior, adeoque à legum rigore remittere. Quales casus arripuerint æmuli, illos exaggerando, detorquendo, & in Jaddum inique devolvendo, animi & judicii corrupti, vel negligentiae, vel malitiae, vel hypocriseos eum accusando, in præsentis sua controversia. Erat tunc sane ingens sacerdotum & Israëlitarum turma, qui peregrinas uxores jam duxerant. His antea connivere ac nonnihil indulgere visus, donec res ad fratrem Mannassen deveniret, in quo culpam exaggerare velle videretur. Color erat. Arripere hæc talia facile æmulis, obtrectatoribus, qui vel prioris culpæ, vel indulgentiæ, adeoque transgressionis legum illum in regimine priore accusarent. Qui imputarent Jaddo vel corruptionem judicis, vel affectuum regimen laxum & liberum. Arti non difficile male interpretari vel optimam intentionem Judicis, Jaddi.

De his similibusque male consutis argumentis, ad contumeliam compositis, pronunciat: Contra me, summum pontificem, componunt contumelias, detortis meis actionibus prioribus.

Suo igitur nomine *שקר* *ševšazeias* insignit illorum argumenta; *fallacias* & *sophismata* vocat.

Nec potest sibi temperare à justa indignatione, qui *sophistas* suo ornat elogio, *אֲדָרְסִים* *adarsims*, ar-

vogantes, sibi placentes, qui nisi quod ipsi faciant nil rectum putent. Qui iniquam sibi censuram arrogant de actionibus & regimine Jaddi, male interpretando ac detorquendo.

Integerrimam suam in toto regiminis sui ambitu intentionem testatur; cui nunquam animus fuerit à legibus abire, sive corruptione partium, sive affectuum intemperie videretur laceratus: *Ego ex toto corde servo tua jura*, sine furore, sine hypocrisi, sine lucri spe, connivendo, sine affectu & præjudicio.

V. 70.

שֶׁשֶׁשׁ כֶּחֱלֵב לֶבָם אֲנִי תִרְתָּהּ שֶׁשֶׁשׁ עֵי:

Διαπέπασαι καθώς παχυλῶ τὸ σπλάγχνον αὐ-
τῶν. "Εγωγεν, ἡ χορηγία σε ψυχαγωγαί με.

Tectum est velut adipe cor eorum; Quod ad me verò, institutio tua meae deliciae.

שֶׁשֶׁשׁ Διαπέπασμαι, καταπάσσωμαι, conspergor, obesor.
διαπάσσω καταπάσσω, conspergo, obeso. In scriptura non nisi hic; Chaldaeis & Judæis familiarius. Generatim significat, inspergendo tegere ac operire. Ex quo græco πασσειν, καταπάσειν, est latinum *obesare*: πασός, καταπασός, est *obesus*, unde & germanorum *feist*. Non ab *obedendo*, vel *edendo*, sed à καταπάσειν, sunt *obesus*, *obesare*. *Obesæ naris*, quibus non suboluit origo peregrina, ea-que græca.

*Quod obesum, crassum, spissum, plenum, refer-
tum, distentum, minus ad agendum & moven-
dum*

dum aptum. Corpus obefatum, pingue, cras-
sum, tardum, lentum, pigrum, otiosum. Quin
amplius, obesitas corporis & ingens repletio,
in homine, grande impedimentum animi, men-
tis & judicii. Quod enim talis distensio non sit
nec oriatur sine repletionem immodica, non so-
lùm ciborum sed inprimis potuum, eorumque
calidorum, quæ ultra modum alant & pingue-
faciant, nec locus est nec tempus exercitio
mentis. In illis quippe post repletionem, otium,
somnia. Nec exercitium corporis nec mentis.
Saginato corporis, neglectus & enervatio mentis.
Partim ex neglectu necessario usus & exercitii,
partim ex nimis exhalationibus ventriculi reple-
ti, quæ cerebrum obfuscent, soporem gignant,
nec ingenio vel judicio locum concedant. Un-
de ordinarie obefati ventres, nec ad agendum
apti, nec ad argute judicandum & acute discer-
nendum compositi, tardi, pertæsi motus, qui
& vigilando dormitent. Quæ ratio, quare
obesi ab omnibus gentibus habiti pro ineptis &
indignis ad res serias, arduas & celeres: Qui
corpore & mente impediti, velut obstructi,
obefati, crassi, lenti & inepti. Unde figura
sumpta à veteribus frequens, ad stultitiam etiam
designandam aut judicii defectum. *Obesa naris*,
qui minus sagax, cui quasi obstructæ viæ odo-
ratus, cui nil suboleret. Ejusdem dignitatis
obesa aures, quas non penetraret sonus, judicare
nesciæ, hominis tardi & stupidi. Unde Plinio
diserte, *Minus solertes, quibus obesissimus venter.*

Par figura, universo orbi familiaris, Judæis frequentata, שפּט *καταπασσειν*, *stultum esse, stulte agere*: Quod idem ac *obesum esse, & propter obesitatem ineptum*. Quando apud hebræos est verbum שָׂמַן, שָׂמַן, *impinguare, impinguari, obesari, obesare, pro ineptum & stultum reddere*, Chaldaeus habet שָׂמַן. Illud, שָׂמַן, שָׂמַן, est *μεσῆν, ἀναμεσῆν, replere, opplere, nostris ex græco mēsten. שָׂמַן μεσῆς, ἀναμεσῆς, repletus, refertus, gemestet*: Hoc, שָׂמַן *καταπασσειν, obesari, incrassari. שָׂמַן καταπασῆς, obesatus, incrassatus, obductus, indeque pro analogia insipiens, fatuus, stultus, crassus. שָׂמַן καταπασμα, obesatio, inde stultitia, fatuitas, insipientia*. Agnoscit & Kimchi analogiam in Sepher Schoraschim.

Ita & Jaddus h. l. desertorum *imprudentiam* vellicat figura *obesati cordis*, h. e. *stupidi & stolidi animi*.

Nec sufficit Jaddo, generale verbum *inspergendi & tegendi* ac velut *obturandi & obnubendi* adhibuisse, *obesitatis* apertam porro adjicit mentionem, ut & aperta sit *imprudentia* significatio.

חֵלֶב *παχυνόν, crassum, obesum, pingue. Quod est pinguedo, adeps. Α παχὺς, spissus, crassus. Differt ab eo חֵלֶב, λευκόν, album, candidum. Unde brevius ex λευκῶ ipsi est græcis γάλα, pro γάλακ, & latinis lac. Neque quicquam cum his habet com-*

commercii חלבון χαλυβώνιον, *Chalybonium*, vinum nobile Syriae ex Chalybonitide. Multo minus huc spectat חלבנה χαλβάνη, γαλβάνη, *galbanum*, κακολίβανος, *resina mali odoris*.

Addit Jaddus solerter, (ne quis putet, proprie & physice culpari adversarios ob crassitiem & obesitatem,) comparationis aut similitudinis notam כ, καδὲς, *velut, instar*.

Neque hic כֶּלֶב proprie substantiam cordis designat, sed *animum*. Figura ergo est, *reprehensio fascini, imprudentiae & inadvertentiae*, in adversariis, qui non attendant vel advertant, quid rectum quid justum. A corpore ad animum figura translata. Ut corpus obesum adeoque petus obstructum, cor tectum adipe, impediat actiones & vigorem mentis, tarditatem vehat, qualis in obesis brutis: Ita non dissimili ratione, quoad animum apostatarum illorum, Manassis etiam fratris, mente & judicio integro reapse destitutos esse, in tam arduis negotiis, quæ salutem concernant publicam.

Neglectum aut contemptum verbi, qui illud nec advertant, nec audiant, stultitiæ genus præcipuum appellat, qui nec successum nec finem præspiciant, infortunatum, verbo posthabito. Non audire salubre consilium, summa stultitia, ex tristi eventu.

Suam illis *contrariam* opponit *indolem*, qui salubria verbi monita non aspernetur, sed audiat, nec obesæ naris, nec auris, nec obesi cordis:

Quod ad me, tuâ institutione delector. Illi negligent, incauti, ego curo, cautus.

V. 71.

טוֹב לִי כִּי עָנִיתִי לְפָעַן אֱלֹהֵי הַקִּיָּה :

Εὐχρησθητον μοι, ὅτι ἐταπεινώθην. Ἀλλὰ μὴ ἐνεκα μελετήσω τὰ δικαιώματά σου.

Jucundum mihi, quod afflictus sim: Ut discerem jura tua.

טוֹב hic εὐχρησθητον, *delectabile, jucundum.* Uti apud Chaldaeos est טוֹב εὐχρηδέω, ἐπιχρηδέω, *gaudeo, lator, a χρηδέω, gaudeo;* Quod est simplex hæbræorum חָרָה, quod & Dores efferunt גָּאֵדִי, *gaudeo, ab אָגִיד, miror, cum admiratione stupeo.*

עָנָה, עָנָה ut ἀνιάω, ita & ταπεινώω, הָעָנָה ταπεινῶσαι, *humiliari, affligi, torqueri, premi.* Gaudet Jaddus, sibi gratulatur, quod ob verbi curam aspera experiri fata sit coactus, ipso fratre, vel collegis, vel regiminis consortibus, senatoribus, autoribus. Magna pectoris serenitas, & animi constantia admirabilis, quem non fregerint minæ & terrores, contumeliæ & injuriæ.

Tametsi verò animus sibi constans haud aliter ac umbram spectet obtrectationes & injurias, molestia tamen comes non potest non subinde afficere vehementer. Quare non male passim appellat *afflictionem* aut *humiliationem*. Temnit animus aduersa, sunt interim & urunt.

Deo

Deo verò tribuit, velut autori, molestias, qui indulserit obtrectatoribus proterviam & audaciam, sed & quod propter *Dei verbum* illa pertulerit & perferat.

Fructum, quem ceperit ex adversis, non præterit: *Ute discerem & discam jura tua.* Non quod essent aut fuissent ignota, sed ut tenacius tene-
ret, attentius consideraret, firmitus illis inhæ-
rendum esse cognosceret sibi que proponeret. Quod *discere* non est theoriæ, sed multi usus. *Discere* est, animadvertere ipso opere, quam fir-
miter illis oporteat adhærere, cum ab illis pen-
deat publica salus.

V. 72.

טוֹב לִי תוֹרַת פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וְכֶסֶף :

Εὐγέθητον μοι ἡ χρηγία τῶ πλύγματος σε, μάλλον ἢ πολλοὶ πύρσε καὶ ἀργυφίς.

*Delectabile mihi, institutio tua, super mille-
na auri & argenti.*

אַלְפִים πολλοὶς, *multesimus*, unde *mille*. *πολλοὶς*, *millia*, *multesima*, nostris inde *tausende*.

Suis locis est *אַלְפִים* φυλὴ, *tribus*. Et *אַלְפִים* φύ-
λαρχος, *dux*.

Alia sunt *אַלְפִים* & *אַלְפִים* αἰπόλιον, βυκόλιον, *grex*,
armentum, *caprarum*, *bovm*. Αἰπόλος, *pastor*
ovium, βυκόλος, *bubulcus*, *armentarius*: βυκολικὸς
pastoralis, βυκολέω, *boves pasco*, *pasco*.

Melioris dignitatis sunt *הלל* *εὑρίσκειν*, *εὑρεῖν*, *εὑρίσκειν*, *invenire*, *excogitare*, nobis *discere*.

הלל *εἰσφέρειν*, *investigare*, *incitare*, *excitare*, *acnere*, *exhortari*. *הלל* *εἰσφέρειν*, idem ac *διδάσκαλος*, *docens*, *doctor*.

זר *πυρρὸς*, *πυρρὸς*, *fulvus*, *flavus*, *rufus*. A quo græco *πυρρὸν* est latinorum *aureum*, à colore fulvo.

כס *ἀργύριος*, *albus*, *candidus*; quod aliàs *ἄργος*; Unde & latinis *argentum*, rursus à colore, eoque albo.

Pretium ponit Jaddus institutioni divinæ, oraculis aut effatis per Mosen datis, esse pretiosissima, ex usu & fructu. Institutio *oris divini*, est autoritatis character in Mose, qui jussu Dei illa pronunciarat. Os Dei per Mosen. Verbi dignitatem & usum superare omnes opes & thesauros. Quod æstimium signum affectus in Jaddo, qui fructum probe norit, qui in totam redundet rem publicam.

Opposita & hæc contemptui Manassis, qui præ verbo aucuparetur apud gentes opes & honores.

ו. 73.

יְרִיךָ עֲשׂוֹנִי וַיְכַנְנוּנִי הַבִּינִנִי וְהַלְמִדָּה מִצִּוְתֶיךָ:

Τὰ θέναρα σὺ ἐκτίσαν με, καὶ ἐκάνωσαν με, Πίνυε με, ἵνα μελετήσω προστάγματα σου.

Manus tuæ fecerunt me & adaptarunt me: Da mihi mentem, ut discam præcepta tua.

יְרִי *θέναρ*, *vola*, *manus*, suo loco *δεξιὰ* *dextra*.

רִיבֹהוּ ῥίβος, ῥίβος, *ripa, littus, clivus, cumulus.*

הָשִׁיעַ κτίζω, *paro, condo, efficio.*

Videri queat Jaddus celebrare sui *creationem*, quoad corpus & animam, qui à Deo sit factus & conformatus. Sed ultra collimaverit vir maximus, in sui officii statum sublimem, summi sacerdotis eminentem characterem. Quo stylo Deus plus simplici vice de usus Mose & Aarone, à se constitutis ducibus, populi præsidiis, quod illos הָשִׁיעַ fecerit, ἔτισε. Nam & hoc est κτίζειν, ut constituere rempublicam, quod & *condere* totus appellat orbis, urbesque *conditas* dicit, ita & capita gentis statuere. Reddunt alii *magnificare*, quomodo הָשִׁיעַ foret ἀξίω, *ad dignitatem eveho*, sed simplicissimum κτίζειν videbitur commodius & significantius.

Se verò *conditum & conformatum* ait, quando summi sacerdotii excellens honos Aaroni tributus ejusque posteris, in quibus & Jaddus. Ita in Aarone & se constitutum esse à Deo summum sacerdotem enunciat; & quidem pro regula decreti divini, se *primogenitum*.

Amplæ verò supremi sacerdotii leges, fusissime apud Mosen consignatæ, scite comparantur cum creatione ac formatione hominis, quoad tot corporis & animi facultates. Vero simile, Jaddum geminasse verba כֹּהֵן & הָשִׁיעַ, ἱερεὺς & κτίζειν, pro apologia sua: Qui tueatur munus suum à Deo sibi commissum per hæreditatem legitimam, à primo autore Aarone. Cum enim

Ma-

Manasses videretur insidias struere officio huic tam splendido & eminenti, quibuscunque prætextibus & in Jaddum contumeliis, *Jaddus jus suum tueri coactus decenter & digne.* A Deo proinde se conditum & conformatum ait, juxta leges de Aarone, in se juste esse devolutum hoc munus, neque vel vitio corporis, nec alia macula indignum fuisse aut esse.

Deo tribuit hos honores suos supremos, quos Aaron acceperat à Deo, & qui per leges illi deberentur.

Rogat in tanto officio *mentis & judicii integritatem: Doce me.* Quia Pontificis erat exactissime cuncta & tam diffusa nosse, quæ ad cultum & religionem pertinerent, difficilius autem præstare, *studium* suum testatur. Cupit *doceri*, quando impensum suum verbi *studium* optat esse *constans*, ut ex verbo judicandi & statuendi normam accipiat, nec suo judicio aut cerebro in rebus magnis fidat, exemplo Manassis.

Quam suam verbi tuendi constantiam addit, *cupiditate discendi*, cognoscendi efficiendique.

v. 74.

יְרֵאִיהָ יִרְאוּנִי וַיִּשְׁמְחוּ כִּי לְדַבָּרָהּ יַחֲלִתִּי :

Τρομῶντες σε ὀρώπωνσαν με καὶ εὐχρημονέτωσαν, ὅτι εἰς τὴν Φραδίαν σε κατελπίζω.

Timentes te videant me, & gaudeant: Quia in verbum tuum spero.

נִשְׂמַח עוֹנֵה עֲלֵי פָנַי, εὐχρημονεῖν, *decore se gerere; quod ad frontem*

tem animamque relatum, elegantiam oris ex lætitia, serenitatemque frontis & pectoris ex gaudio præ se fert.

המִשְׁעָרִים *euχήμων*, qui ornate & decore se gerit; ut est decor blandi vultus in gaudio.

המִשְׁעָרִים *euχνημοσυνη*, decor, ornatus, qui est lætantis.

Uti Hierosolymis tunc erant *partes*, in quas scissa urbs, & senatus, adeoque & populus, ita pars adversa suos habebat affeclas. Sed & pars Jaddi, melior ac sincerior, non sine numero & ordine.

Suam partem, fibive deditos appellat *timentes Deum*, eumve *reverentes*: Verbi divini observantes, & pœnas transgressoribus statutas veritos. *Bonorum* hoc elogium, qui veri rectique essent tenaces. Hi in sacerdotio, in senatu, in collegio, in urbe, in plebe.

His, *sibi* addictis, & in se veritati & puritati verbi, optat *considerationem Jaddi*. Vult, suos *respicere in Jaddum*, in se. Ut illorum laudaverat integritatem, timoremve Dei, ita suadet & hortatur, sequantur ipsum. *Suum exemplum* sine arrogantia legitime commendat, quod intueantur, tanquam speculum. Pro magnitudine personæ & officii, exemplum magnum, virtus magna. Summi sacerdotis exemplum, illustre, in quod oculos jure verterent sapientes & boni.

Neque verò externum functionis apparatus de-

denotat, quando jubet intueri *se*, sed *habitus animi* in functione aut administratione, ipsove regimine: Qui in publicis illis motibus, periculi plenissimis, non siverit se à recto tramite avocari, animum frangi, in adversam sententiam licentiamque intempestivam atque illegitimam abripi. Exemplum infracti animi, in professione ac defensione veri & recti. Hoc erat intueri Jaddum.

Proindeque *intueri*, non tam oculorum motum, quàm *animi & judicii usum* designat, quando & absentem Jaddum intuerentur, ubicunque existerent, hoc est virtutem Jaddi attenderent, ejusve meminissent.

Declaratio *ducis boni*, qui ausit suos vocare ad æmulationem sui, qui optet suos esse sibi similes, virtute pares.

Posthæc precatur iisdem *gaudium*, ex intuitu vel æmulatione. Qui ex recto Jaddi exemplo, non modò gaudeant de Jaddo, constante & probato probeque adversis exercitato, sed & vel maxime lætentur de sui recta imitatione.

Prævidet prædicitque suis *animi quietem* ex observata Jaddi virtute & constantia. Qui ex Manassis fuga dolorem conceperint, ex Jaddi perseverantia esse gavifuros.

Quod est gaudium Jaddi ex bonorum consensu, qui vel tacite vel palam Jaddo gratulentur & gratulaturi sint, integro & constanti: Sed & gaudium bonorum ex unanimitate & cum Jaddo pari virtutis studio.

Votum

Votum Jaddi, *videant me, intueantur in me, gaudeant de me*, est obliqua adhortatio ad sui studium, ad perseverantiam in parte illa recta, ad sui exemplum. Precatur illos constantes, secum, & suo exemplo. Sola *lata lubensque* imitatio justa & fortunata.

Suam vero constantiam in veritate, pro gaudii causa, commemorat: *Quia in verbum tuum spero.* Firma in veritatem fiducia.

Poterat *כי* reddi per *quod*, tanquam objectum gaudii, gaudebunt, *gaudeant*, *quod in verbum confidam.* Veruntamen, propius scopo animoque Jaddi, duas esse, ut alias plerumque, duas inquam enunciationes in versu. Prima, *Timentes te respiciant in me & gaudeant*: Altera: *Quia in verbum tuum spem pono*: Quæ est denunciatio aut declaratio constantiæ suæ, in quam juste respiciant Deum reveriti. Quanquam quoad summam eodem tandem res recidat.

V. 75.

יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וְאֱמוּנָה עֲבִיתָנִי:

Οἶδα, ὡς ἰπείρχων. ὅτι ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης τῶν ἰσχυμάτων σου, καὶ ἐνθυμίας, ἐταπείνωσας με.

Scio, o Deus! Quia pro justitia decretorum tuorum & pro veritate, humiliasti me.

De bonorum gaudio ob Jaddum, in veritate constantem differere pergit. Optarat bonis illud gaudium ex Jaddo. Invitarat illos ad suas partes, & gaudere jusserat. Nunc asseverat certissi-

mano

nam illam suam spem de bonorum gaudio ex Jaddo: Scio, Deus!

Integra hæc *prima versus enūciatio*, quæ respiciat *antecedentia*, speratum & expectatum gaudium bonorum ob Jaddum, supremum suum pontificem.

Scientia hæc non est notitiæ, sed *fiducia certa*. *Scio*, i. e. persuasissimus sum, confido. Spei indubitatae character. Quali figura, in usu verbi *sciendi*, gaudent omnes gentes. *Scio*, i. e. certò spero, & indubitato confido, vel & *prævideo* & *colligo*, plene persuasus. De *futuris eventibus*, *prævisis*, *desideratis* anxie, certo expectatis, formula frequens: *Scio, certo scio* illud futurum; Quod est, *auguror*, *præsentio*, *prælagio*. Idque in bonis & malis. Quod augurium atque prælagium nititur *certa connexione fatorum vel negotiorum*, unde probabiliter colligatur effectus. Sic futura contingentia sæpe dicuntur sciri, h. e. colligi & animadverti, vel præcognosci.

Inprimis *affectus* signum est in persuasionē. *Certa fiducia in alterum*, qui persuadendus & ad agendum perducendus, opinioque bona de illius animo bono & obsequio, validum argumentum ad convincendum aut inducendum. Animi propensio in alterum & favor, instrumentum forte & argumentum robustum, ad trahendum alterum. Est calcar ad pergendum, ad faciendum quod desideratur, est frenum, ad retinendum, unde quis abstrahendus. Est blandissimum persua-

persuadendi medium, sive ad incitandum ad virtutem, sive ad revocandum à vitio.

Qualis *confidentia declarata* plus valet quam longa & enixa petitio, multa obsecratio. Est in tali fiducia significata & *laus* quædam alterius & commendatio bonitatis vel virtutis. Laude verò trahantur omnes, & vel pessimi laude & fiducia tali emolliantur & corrigantur.

Et hic in Jaddo *benigna* talis *opinio* de aliis, de bonis quibuscunque, de ingenuis, qui de Jaddo sint gavifuri, partesve Jaddi amplexuri. Quæ certa, affectu plena, præsignificatio eventus est *blandissima invitatio*, validior quàm omnis obsecratio. Argumentum persuadendi apud Jaddum, & sibi devinciendi alios, æquos & candidos viros. Affectus Jaddi in illos, vel dubios, cui parti adhærerent, vel seductos, tenerrimus, quos fiducia in illos pelliciat & ad se invitet. Tacitum illorum *encomium*, quos antea jam vocat *Dei timentes*.

Tantoque validior atque penetrantior *illa fiducia contestatio*, quanto augustior ille, Deus, cui fiducia illa in bonos denunciatur. Deum enim compellat.

Est & *gaudii* sensus in Jaddo non exiguus, in fiduciæ illius significatione, qui gaudeat de viris ingenuis, suæ parti aggregandis, veritatem agnituris.

Affectu illo Jaddi seposito, poterant videri omnia in hoc versu uno filo cohærere instar unius enunciationis: *Scio, ô Deus, quod pro verbo tuo*
patiar.

patiar. Sed præstiterit, pro affectu Jaddi tenerimo, qui ex sequentibus elucet clarius, distinguere singula curate: Ut duæ sint, pro communi hujus orationis more, enunciationes. Quarum prima: *Scio illud, quod dixi, futurum, ô Deus!*

Subnectit *rationem suæ fiducia*, de viris ingenuis sibi devinciendis & veritatem sectaturis: *Quia pro veritate patior.* Firma ratio spei, de viris bonis ad veritatem revocandis, quod, quæ patiatur, ferat pro veritate. Quod illos agnituros confidit.

Est autem hic sueta *ellipsis* præpositionis $\propto$ aut $\propto$ *pro, propter, causa*: Propter veritatem, pro veritate, veritatis causa. Nec enim vel scopus vel affectus Jaddi admittit reddi per ablativum: *Justitiâ decretorum tuorum & veritate afflixisti me:* Neque sensus est commodus: *Affligis me juste & vere.* Quæ non quadrant.

Persecutionem tangit *doctrinæ veræ*, quam profiteatur Jaddus. Quæ *doctrinæ puritas* vocatur *justitia decretorum Dei.* Decreta divina hic legis *Mosaicæ tenor*, de quo tunc controversia. In quibus decretis erat *fundamentalis lex, de affinitate cum gentibus non contrahenda.* De hac & similibus constitutionibus antiquis tunc disputatio inter Jaddum & Manassen fratres, magnos sacerdotes, reipublicæ antistites spectabiles & primarios. Pro talium divinorum decretorum aut statutorum veterum *justitia* Jaddus. Justitia hæc æquitas & rectitudo effatorum aut statutorum, recta esse, æqua, justa, salutaria ista scita & decreta.

Quæ

Quæ est significatio obliqua corruptæ doctrinæ adversæ partis; qui vel iniqua plane & injusta pronunciarent illa statuta, vel rigorem iniquum dicerent & injustum, qui licentiam sibi poscerent ab illis declinandi, pro fatis præsentibus.

Defendit Jaddus *justitiam statutorum priscorum*, divina autoritate pollentium, repugnantibus adversariis.

Talis itaque hæc *justitia*, quæ congruat *decretis legalibus*: Pro contextu orationis, & statu veteris illius reipublicæ.

Junctus & alter *doctrinæ rectæ character* מוֹנֵה *intrepida*. Non differunt *justitia* decretorum & illorum *veritas*, nisi considerandi modo: *Iusta* & recta esse statuta, eaque *vera*, firma, solida, non temeranda, non infringenda, quocunque sophismate, pro cujuscunque affectu.

Et hæc *veritas*, relativa, respectu rerum de quibus sermo, *veritas statutorum Mosaicorum*, pro illius ætatis statu.

Pro illius doctrinæ Mosaicæ integritate & veritate se pati, pronunciat Jaddus: טַּמְעוּלִּי עֲנִי תְּנִי *me affligis me, humilias me*.

Afflictio hæc, *persecutio*, quam Manassis & illius partes adversus Jaddum suscitaverunt. Cujus persecutionis genera multa, quæ experiretur Jaddus. Tum in Synedrio, tam extra illud, in variis congressibus publicis, certamina adversariorum cum Jaddo, convitia, contumeliæ, obtrectationes in Jaddum, minæ, insidiæ Jaddo structæ,

structæ, ex Synedrio eum deturbandi, summo eum sacerdotio privandi, regimine exuendi, si non è medio tollendi. De quibus passim per totam orationem. Hæc grandis *afflictio*. Nec constantia animi tam potens, quæ avertat sanguinis motum turbidum. Non exulent dolor, anxietas, mœror, nunc ira, indignatio, contentio, pugna. Pro veritatis defensione tanta mala.

v. 76.

יהי נא חסדך לנחמני כאמרתך לעבדך :

Γενηθήτω ἔν ἡ χρηστότης σου, τῇ ἀνακομίζεν με, κατὰ τὸ ῥῆμα σου πρὸς τὸν ὑπερέστην σου.

Eslo igitur benignitas tua, ad erigendum me, juxta verbum tuum ad servum tuum.

Pro *justitia causæ suæ* expetit à Deo *liberationem ab afflictione*. Divinæ *gratiæ* tribuit sui *conservationem*, quam providentiæ divinæ vindicat, non suæ prudentiæ. In veritate & causæ justitia fundamentum spei liberationis. Cujus vinculum & sequela latet in vocula נָא, ἔν, *ergo*. Quia pro veritate adversa fero, veritas me sibi vindicat recte: Divina providentia pro veritate. Beneficium veritatis inexplicabile, divina gratia. Verum, ex autore Deo, tam potens, ut tandem vincat. Prematur diu, opprimatur ferme, non succumbat. Emergit ex se. Ut fons & scaturigo, vel obturato orificio, erumpit undecunque & quacunque, & vel viâ nova alibi quæsitâ. *Fatum*

Fatum veritatis, irritare, ad iram, ad pugnam, ad odia, ad insidias provocare: Cum veritas pariat odium. Nihilominus mediis fluctibus, quibus jactatur, non mergitur, mediis ignibus, quibus uritur, non crematur aut suffocatur. Quod præclarum & invictum veritatis solatium & præsidium.

Optat itaque Jaddus liberari, non tam propter se, quam propter veritatem pressam & afflictam. Ethomo erat, qui sentiret molem, qua premere-tur. Quidni ergo adspiret ad auram levio-rem?

ἄνακμιζεν, erigere, animum reddere, est spes & cupido animi præsentis & sereni, in officii cura.

Provocat, pro more, ad promissiones. Hæ jam olim *Aaroni factæ*, in omnem ejus posteritatem, dein & generatim legum custodiæ annexæ. Uti leges à Deo, ita & promissiones legibus servatis junctæ, à Deo.

Tales ergo hic promissiones, tale *verbum* hujus loci, qualia convenirent legibus, eisque servatis, pro veteris illius testamenti natura.

Eorumque respectu & hic se vocat *servum Dei*, qui illa, ad quæ missus, & quæ illi commissa, in lege, pro republica, observaret exacte. Aaron Dei servus in munere sacerdotali, eoque maximo. Et Jaddus illius loco. *Servus Dei* uterque, pro munere mandato. *Verbum Dei* ad utrumque summum sacerdotem, pro illorum incolumitate, pro officii defensione, conservatione ac ad posteros propagatione, in regiminis honore.

v. 77.

יִבְאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶהְיֶה כִּי תִזְכֶּרְךָ שְׁעֲשָׂעִי:

Προσβήτωσαν μοι οἱ ὀνείσμαί σου, ἵνα ἀναψύξω·
Ὅτι χορηγία σου ψυχαγωγαί μιν.

Veniant ad me commiserationes tuæ, ut refociller: Quoniam institutio tua meæ sunt deliciæ.

רַחֵם, רַחֲמִים ὀνείσμημα, ὀνείσμος, *misericordia*,
ab ὀνείσσω, *miserereor*, ὀνείριζω, *misereri*.

רַחוּם ὀνείσμων, *misericors*. Suo loco μακρόθυμος,
lenis clemens. רַחֲמָנִים ὀνείριμονες, *misericordes*.

רַחֵם nunc πειλάμην, *complecti, diligere*.

Nunc רַחֵם μακροθυμεῖν, *patienter ferre, iram differre, tolerare, gratiam facere*.

Alius loci est רַחֵם שֶׁטָּגְמָה, ἔμφοραγμα, ἐπίφοραγμα,
πρεῖφοραγμα, *septum, uterus*. Quod & רַחֵם.

רַחֵם μερῆκισον, *puella, adolescens*; quæ uterum
nondum gestat.

Opem & gratam Dei implorat Jaddus, in præsentibus illis turbis & reipublicæ diffidiis.

Vitam sibi precatur, in illa morte publica, *liberumve spiritum*, aut *respirationem* blandam: Quod est, vitam serenam & tranquillam, tantis litibus finitis, animis bonorum placatis, veritate salvâ: Ut lætus regere rempublicam, & arduo fungi munere possit, in publicam salutem.

Via ad vitam illam: Quod institutio divina sit Jaddi voluptas summa.

Talis

Talis hic *vita*, qualis *institutio*, qualis *lex*, qualis *etas*: omnis oratio pro natura rerum & circumstantia temporum.

v. 78.

יִבְשׁוּ יְדֵי הַיָּם כִּי שָׁקַר עֲוֹנוֹנִי אֲנִי אֲשִׁיחַ
בַּפִּקּוּרִיָּה:

Ἐπαισχύνθησαν αὐτὰρ εἰς, ὅτι ψευδαγορεύοντες ἐπατρέπυσαν με. Ἐγὼν δὲ διαλογίζομαι ἐπὶ τῶν ἐπιταγῶν σου.

Pudefiant arrogantes, quia mendacio subvertunt me: Ego verò dissero de praeceptis tuis.

עֲוֹת ἀνατρέπω, *subverto, evertō, prosterno.*

עֲוֹתָה ἀνατροπή, *subversio, eversio, exturbatio.*

Imprecatur juste hostibus & persecutoribus, arrogantibus, & pervicacibus, quos non puderet mendacii, *pudorem*. Poterat videri indicari *penitentia sensus*, qui ad agnitionem suæ contumaciae & injuriarum perducantur. Sed congruentius *dolorem* significari, qui illos corripiat *cum indignatione animi*, ex successu non obtento: Quibus non successerit conatus, Jaddum cum veritate extinguendi. Irritum illis precatur successum, consiliorum & machinarum imbecillitatem, qui spe sua frustrentur.

Tales animi cruciatus & morsus illis nunciat, ex irritō eventu consiliorum. Neque pudor mordacior, quam dolor ex irritō successu callidi incepti, in quod magna spes fuerat locata.

Fallantur, ait, suâ spe, doleant & dolore se consumant, ex scopo everso, qui veritatem coacti linquere salvam, quam cupivissent extinctam.

Tanto pudor ille acerbior & tenacior, quanto major in hostibus Jaddi *arrogantia*, quos ideo *אֲוִדָאִים* *avidaim* appellat: Qui suæ fiderent sapientiæ aut calliditati, quæ ad pessundandam veritatem suffectura crederetur, qui de Jaddo jam extincto & veritate supplantata arroganter gloriarentur. Qualis gloriola facilis, ubi adsit potentia, quæ vires credatur subministratura, ad extinguendum quod displicet. Qui triumphos canant ante victoriam.

Votum Jaddi de horum pudore & dolore, non solum rem notat futuram, quam expectet, sed & præsentem quam videat, vel & præteritam, quam jam viderit. Est enim tale votum non modo desiderium rei futuræ, sed rei continuandæ vel augendæ. Siquidem jam tum in Synedrio, in congressibus, in disputationibus, cum Jaddus non posset ad deferendam veritatem adigi, illi efferbuerint, pertinaciam Jaddi indignissime ferentes. Pergere ergo illos optat in tali fremitu interno, quo semet mordeant, ob frustraneum successum.

Iustitiam voti sui vindicat Jaddus: Quia mendacio me subvertere conantur. Accusat illos *mendacii*, partim ob argutias & sophismata, prætextuum fraudes, & obtrectionum figmenta, partim ob colores falsæ suæ doctrinæ inductos.

Scopum hostium, ipsius fratris Manassis & consortium,

sortium, indigitat, *Jaddi subversionem*, ἀνατροπὴν. Quæ est tum *confusio Jaddi quesita*, qui à veritate desistere cogeretur, tum insidiæ supremo muneri Jaddi structæ, quem lubentes à summo sacerdotio & regimine exclusissent, Manassen surrogaturi, fratrem natu minorem. Quæ technæ, ad evertendum Jaddum compositæ divina providentia elisæ & fractæ. Ob has fraudulentas machinas declinatas aut impeditas, machinatoribus precatur justum animi mœrorem, quos sui doli pudeat.

Suam immotam mentis & propositi constantiam rursus celebrat, quam opponit insidiis hostium: *Ego constanter differo de præceptis tuis*. Quæ est asseveratio immoti in veritate animi, qui constantissime illam defendere non reformidet, furentibus licet hostibus.

v. 79.

יָשׁוּבוּ לִי יִרְאֵיךָ וִירְעֵי עֲדוּתֶיךָ:

Ἐπιστρέψάτωσαν ἐπ' ἐμὲ τρεμύντες σε, καὶ διανοῦντες ἐπιταγὰς σε.

Redeant ad me timentes te, & intelligent constitutiones tuas.

Incrementa partis suæ optat, in veritatis lucem & usum, per *reditum bonorum ad se*. *Redire bonos*, est mutare vel animum seductum, vel & locum, si qui pellekti fugientes essent secuti. Optat illis, qui ad alteram partem concefferant, non ex malitia, sed vel simplicitate, vel fascino ac persuasione vana, discedant & redeant.

Q

Ad

Ad se verò, non ut virum privatum, sed officio magno fungentem, ad præsidem gentis, multo magis ad veritatis patronum ac defenso-rem. Quod est, redire ad veritatem, ad Jaddi doctrinam, divinâ autoritate roboratam. Nos conversionem dicimus.

Vocat hos, quos cupiat redire, *timentes Deum*, qui non ex malitia deseruissent verum, sed seductione callidorum, fraudibus vel minis accedentibus.

Estque tacitum hoc elogium *integritatis animi* in bonis illis, à Jaddo digressis, blanda invitatio. Declarata animi propensio in illos, seductos, vel præ metu dubios & hæsitantes, dextera, quam illis præbeat Jaddus.

Eosdem ornat & altero elogio, *qui constitutiones Dei probe norint*. Quæ similis priori commendatio, par blanda invitatio, *excusatio deserta ad tempus veritatis*, non ipsorum culpa, sed vel hostium violentia vel arte.

V. 80.

יְהִי לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא אֲבֹשׁ :

Ἐστω τὸ σπλάγχχνός μου ὡς θύμιζον ἐπὶ τοῖς δικαιομασί σου Ἀλλὰ μὴ ἔνεκα ἑδόλως ἐπαισχυνθῶ.

Esto pectus meum legitimum in juribus tuis : Ne pudeam.

Et sibi ipsi precatur *integritatem pectoris*, sive incorruptum, intemeratum veritatis studium. Vidit & sensit, videt & sentit, pericula, tædia, odia,

odia, adversa, callidorum hostium; Hierosolymis præsentium, vel & Sichemi apud Samaritanos degentium, insidias & fraudes. Homo Jaddus, à quo aliàs humanum omne non sit alienum, sibi ipse optat *mentem legitimam*.

Integritas hæc, pro scopo orationis & argumento controversiæ, illustratur aperte, determinatis *juribus Dei*: Qui in istis sit integer, illis legibus conformis, à quibus non declinet: Nec se ullis modis sinat in castra trahi transfugarum & Samaritanorum.

Effectum defectionis, pudorem sequentem, à se declinat ac deprecatur. Non deficere, nec adeo ex defectione fero & serio dolere: Cruciar, conscientia dictante, veritatem ob spretam aut desertam. Qui morsus pectoris ægriores & cruentiores omnibus malis pro veritate sibi inflictis. *Non dolere*, est porro *gaudere*, idque impense, ex integritate.

כ v. 81.

כִּלְתָּה לְיִשׁוּעָתָךְ נַפְשִׁי לְדַבָּרָךְ יְיָ:

Γλίχεται τὸ σωτήριον σε ἡ πνεῦσος μου. Ἐἰς τὴν Φρεσδίαν σε καταπίζω.

Appetit salutem tuam anima mea: In verbum tuum spero.

כִּלְתָּה ἐκτελεῖσθαι, perfici, absolvi, ad finem perducī.

כִּלְתָּה ἐκλείπειν, consumi, deficere: Ut ἐκλείπειν, deficere.

כִּלְתָּה ἐκτελεῖν, perficere, absolvere, ἐκτελεῖν.

כִּלְתָּה

כָּלָה *ἐκλείν*, *consumere*, ἀναλίσκειν, *consumere*, καταναλίσκειν.

כָּלָה, כָּלָה γλίχομαι, *cupio*, *affecto*, *appeto*, *desidero*, *verlangen*. Quod hujus loci.

Impensum Jaddi *desiderium*, ex illis reipublicæ fluctibus emergendi, publicam videndi tranquillitatem, proditur verbo כָּלָה γλίχεσθαι, *cupiendi* & *anhelandi*. *Patientia* quidem animum componat & quietem suadeat: Nihilominus natura non exuitur, quæ oneribus & afflictionibus nimis, dimicationibus & obtrectionibus longis ferendis non ubique par sit. Ferimus, nec ferimus semper lubentes, & indigne ferimus, quod diu ferre cogamur. Sanguinem non deponimus, reditque subinde indignatio, impatientiæ proxima. Deinde, Jaddus non tantum suæ consultum cupit personæ, sed publico, pro quo ageret & contenderet. *Desiderium* igitur salutis, non tam est privatæ quàm publicæ: Ut animi civium, sed & magnatum sedentur, reduniantur, & ad amicam conspirationem revo-centur.

Atque hæc illa *ἡγεῖσθαι σωτηρίαν*, ad quam adspirat Jaddus, non tam suo quam publico nomine: Quies publica, in libero usu doctrinæ veræ, pro legibus à Mose acceptis. Talis hic falus reipublicæ, qualis de salute controversia: Civilis, ad reipublicæ incolumitatem, ex fundamentalibus Mosaicis legibus. *Dei* verò falus audit, quod ab illo per Mosen sit ordinata, legibusque

busque definita. Illam fervari, redintegrari, aut collapsam litibus restaurari discupit.

Præsides reipublicæ, & summo sacerdote dignum, non sinere fursum omnia in civitate ferri, sed curare ac procurare quietem, pacem & consensum, veri & recti usu communi. Huc Jaddus.

Cum poscat à Deo serenam hanc civitatis faciem, promissa Deo in memoriam velut revocat: *In verbum tuum spero.* Quod est desiderii principium & spei fundamentum: Promisisse Deum, in recto verbi usu, communem gentis salutem.

v. 82.

כָּלֵךְ עֵינַי לְאִמְרֶתְךָ לֵאמֹר מִתִּי תִנְחַמְנִי :

Γλίσχονται αἱ γλῆναι μὲν τὸ εἶμα σὺ, τὸ μαρτυρεῖν. Πότε μὲν ἀνακομίσεις με;

Appetunt oculi mei verbum tuum, dum dico: Quando tandem eriges me?

Incrementum desiderii prioris, in publicæ salutis usum, novam gignit figuram. Oculis Jaddi, ut antea *animo*, tribuitur *desiderium*. Quod externa illa tranquillitatis forma in sensus incurreret.

Verbum Dei dicitur oculis *versari* Jaddi, in quod sint intenti, ut illud obtineat Jaddus. Non sane, quod non extitisset *verbi* copia, quæ erat in omnium manibus, sed quod promissi effectus aut complementum avide expeteret, & videre vel

vel experiri cuperet. Sic *verbum* aut promissio sumitur realiter, pro *promissa re*. Videre auct promissa in verbo commoda.

Ab oculis verò externis figura translata ad animum: *oculi cupiunt*, hoc est, tota mens mea cupit, uti quis erecto capite oculis intentis fertur in id quod eminus expectatur.

Suspiria, desiderii impensæ progenies, spei summa. *Quando tandem animum mihi reddes?* Mora longa molesta præsidii, in publicæ quietis expectatione. Maturari cupit, à quo publica proficiantur commoda. Affectus gubernatore dignus. *Animum sumit vel recuperat*, ubi spes affulget salutis, aut ubi prior apparet serenitas.

v. 83.

כִּי הָיִיתִי כְּנֹאֵר בְּקִיטוֹר חֶקֶךָ לֹא שָׁכַחְתִּי :

Καὶ ἐγενήθην καθὼς νῶτος ἐπὶ τῇ ἀνθρακίᾳ, τὰ δικαιώματά σου ὁδύλως ἀπογινώσκω.

Quamvis sim sicut pellis in fumario, jura tua non rejicio.

נֹאֵר νῶτος, *tergum, pellis, cutis, uter ex pelle.*

קִיטוֹר ἀνθρακία, *fornax carbonaria, ab ἀνθράξ, carbo.*

קִטֵּר ἀνθρακῶ, *in carbones redigo vel converto, ἀπανθρακῶ, incendo, item ἀνθρακίζω. ἀνθρακέω, carbones conficio: Adolere, suffire, suffitum facere.*

מִקְטָרֶת ἀνθρακία *carbonum strues, carbonum & prunarum congeries. ἀνθρακίς, pruna ignis ex congestis*

gestis carbonibus, ἀνδρείου parvus caminus, thuribulum.

A fumo distant conclavia קטורת δεικνύμενα, *sincla, tecta*, à δεικνύω, *lorico, lorica testacea munio, coronam vel fastigium edificio impono.*

Martyrium suum effigiat imagine *utris, igne aut fumo siccati*, cujus forma *atra, corrugata*, pelle contractâ & obduratâ. Qualibus utribus siccatis uterentur pro vasis, lagenis, ad vina, olea, aliosque liquores conservanda. Non tantummodo *senium* suum rugosum aridamque frontem submonstrat Jaddus in illa corrugata effigie, qui jam esset *octogenarius*, sed inprimis *curarum molestiam*, in tam nodosis & rugosis reipublicæ fatis. Quales *cure* animum affligant vehementer, excrucient, exhauriant & debilitent. Unde & corpus, animi consors, ægritudinum particeps, extenuetur, exsicceatur, corrugetur, ut in ipso senio novum ex curis sit senium, rugæ majores, & corpus squalidius.

Hanc tristem maciem, ab exedentibus curis profectam, in suo vultu commonstrat Jaddus, symbolum virium exhaustarum, partim arido senio, partim curarum æstu. Neque magis concinnam *sui imaginem*, pro calamitoso illo regiminis statu, dedisset, quam se dicens & monstrans *utrem exsiccatum fumo & corrugatum*. In his frontis & oris frequentibus plicis millenæ injuriæ, quibus & ab ipso fratre Manasse affectus: In illis innumeræ insultationes convitiarum & obtrectiones, quæ nervos animi & corporis

corporis contraherent & in angustias redigerent.

In tam arctis, rugosis, plus quam senilibus fatis publicis, animum se non despondisse profitetur, multo minus *curam verbi* sibi excidere aut eripi passum esse. *In tam angusto*, ait, *publicæ rei statu*, in media persecutione, *non abjeci verbum & jura divina*. Vires animi in sene majores, quam in toto vigente adversariorum coetu, qui jura sacra illi omnibus viribus excutere & eripere conati. Et in mediis, inquit, oris, cordis & pectoris mei rugis atque plicis, præ dolore in sene contractis, tenui & teneo firmiter jura divina.

Quæ martyrii facies tanto spectabilior, quanto illustrior persona, & quanto diriores hostes, quin & quanto argumentum confessionis esset sublimius. Princeps populi, summus sacerdos, pro juribus sacris servandis omnes impendat vires, ad ultimum usque spiritum.

v. 84.

כַּמָּה יָמֵי עֲבָרָה מִתִּי תַעֲשֶׂה בְיָדַי מִשְׁפָּט:

Μέχρι τίνων τὰ ἡμᾶτα τὰ ὑπερέτα σθ; Πότε μὲν πρᾶξαις ἐπὶ τοῖς τρέπασί με ἐπιτίμῃσιν;

Quot (restant) dies servi tui? Quando tandem exercebis in persecutoribus meis vindictam?

דַּי הַיּוֹמָהּ, הַיּוֹמָהּ, dies. יוֹמָהּ הַיּוֹמָהּ, die, interdum.

יָדָהּ

הָרָץ תָּרֵעָא, תָּרֵעָא, תָּרֵעָא, *persequor*, in fugam converto. תָּרֵעָא תָּרֵעָא, *conversio in fugam*.

מִשְׁפָּט *ἐπιτίμῃσις*, *objurgatio*, *increpatio*, *reprehensio*, *multa*, *pœna*. Aliàs מִשְׁפָּט דִּסְטִימָא, *decretum*, *sanctio*, à מִשְׁפָּט דִּסְטִימָא, *sancire*, *statuere*. Sed & מִשְׁפָּט est תָּרֵעָא, *modus*, *ratio*, *mos*, *ritus*, *consuetudo*.

Brevitatem vitæ residuæ, in summa sua senectute præsentem, qui octogenarius, allegat. *Interrogatio* admirabunda, sed & subtristis & gemebunda, de paucitate dierum aut annorum, in tam provecta ætate reliquorum, non est cupiditas longævitatæ majoris, qui satis experiretur, cum annis & rugis crescere dolores, ex publicæ rei statu magis magisque turbato: Sed est *desiderium maturandi auxilii* ante proximum obitum.

Querela hæc de imminente vitæ fine non est nisi *impensa cupido publici commodi sua ætate restaurati*. Cupit vidererem communem salvam, antequam abeat.

Quare sequitur *aperta obsecratio*: *Quando tandem*, cum pauci adhuc restent vitæ anni, *hostes vindicabis?* Longa dilatio quietis publicæ Jaddum affligit. Cupit ergo maturari opem ad sedandas turbas.

Videri queat tota hæc querela resolvi in privatam vindictam, ex quo fonte turbido nata sit hæc conquestio.

Veruntamen, vindicta hæc, ab hostibus aut persecutoribus Jaddi sumenda, non est cupido vindictæ privatæ, cum suam non agat rem sed Dei, sed reipublicæ, sed veritatis.

Suos adeo vocat persecutores, non ratione personæ, proxime & primario, sed respectu officii & regiminis: Utpote quod erat argumentum litis & controversiæ. Jaddi persecutores, sunt summi sacerdotis, principis & præsidis, quatenus talis: Sunt illius hostes propter verbum quod urgeret, quod hostibus invisum.

In his persecutoribus Jaddi, frater Manasses, sacerdotes, senatores, primates, cives, Judæi, Samaritani, Sanballat, cum Persis & Græcis, pro imperii varietate.

Persecutio, tum intra urbem, à præsentibus, in Synedrio, in congressibus aliis, verbis & factis, tum extra urbem, Sichemi, & alibi.

Ab his, publicæ salutis hostibus, pœnam sumi optat, eamque maturam, ipso adhuc vivo, ut incolumitatem restitutam videat ipse. Quod votum & desiderium honestum, pium, justum.

Pœnam à veritatis hostibus sumi, est veritatem è manibus hostium liberari, suæque libertati restitui: Est, exemplo pœnæ terreri alios, qui veritati reniti eamve premere desistant, justo divino judicio territi.

Est proinde supplex hæc oratio seria pro veritate apologia, intercessio devota apud Deum pro illius cultoribus, quibus immunitatem precatur.

v. 85.

כָּרוּ לוֹ זָרִים שִׁיחֹת אֲשֶׁר לֹא כְּתוּרָתָהּ:

Ἔρυξαν μοι αὐθαδέες σκάμματα, ὅσιν περ ὑδό-
λως κατὰ τὴν χορηγίαν σκ.*Foderunt mihi superbi foveas: Quod non
est juxta institutionem tuam.*כָּרָה ὀρύσσω, ὀρύττω, antiquum ὀρύγω, fodio,
ῥυχα, fodi, ὀρώρυχα. כָּרוֹת ὀρυγμα, fovea, fossa,
ῥυξις, fossio, fossura.

Alterius fori est כָּרָה ὀρυγέζω, emo, mercor.

Paulo aliter sapit כָּרָה κρεανομέω, carnes & pa-
nem distribuo. כָּרָה κρεανομία, visceratio, distribu-
tio panis & carnis in plebe. Κρεάνομος, qui tales car-
nes distribuit.Non sapit, כָּרָה מְלַח μέγαρον μαλάχης, sedes
malvarum.כָּרָה שִׁיחָה σκάμμα, σκάφος, fossa, fovea. שִׁיחַת
κατὰ, fovea.*Insidias* hostium, sibi structas, detegit distin-
ctius: *Foderunt! fodiunt foveas.* Figurâ orbi no-
ta, ut res. Uti proprie feris, ita moraliter fo-
diuntur aliis foveæ, quando occasiones captan-
tur convitiandi, calumniandi, detrahendi, de-
nigrandi, fortunam famamque lædendi, vel &
vita privandi. Qualium insidiarum genera in-
numera, ubique per civitatem obvia. Neque
ullus à fovea locus tutus. Foveæ sunt, promissio-
num illecebræ tectæ, quæ incautum præcipi-
tent.

tent. Foveæ sunt amici fucati, qui venentur, qui expiscentur, quod absentes carpant, rodant, deferant. Ora horum blanda, amicitia plena, foveæ sunt profundæ. Detorsiones optime dictorum factorumque fossæ sunt & foveæ. Calumniæ, fossæ sunt abyssi similes.

Jaddus has foveas magno numero vidit & animadvertit sibi paratas, cui non solum ægre facerent omnibus modis, sed & quem supremo officio exuerent, si non vitâ. Audivit ex illorum ore mendacia & contumelias, inspexit fossarum voragines.

Nec rustici illi fossores, pro Jaddo præcipitando, sed, aut ait, *אֲדָאִים*, *adâdais*, *superbi*, *magna de se præsumentes*, suæ fisci prudentiæ vel astutiæ, ad insidias sufficienti. Quales profecto erant in republica viri maximi, in sacerdotio, senatu, collegio, familia & domo propria. In quibus & *Manasses* frater, supremo sacerdotio propinquus, cui inhiaret avidissime. Sed & *Sanballat* in his, Cuthæus, Sichemitarum caput & præses, cum cohorte reliqua.

Impias appellat istas insidias, legibus divinis inimicas. Contra legem, primogenitum in summo sacerdotio exuere suo in summum illud munus jure: Uti *Manassis* hæ erant artes. Contra legem, convitiis, contumeliis laceßere infontem: Summo maledicere sacerdoti, eique detrahere, in collegio, gente & plebe: Detorquere priores regiminis casus, & in culpam accusando deflectere.

Pote-

Poterat existimari, pronomen **אֲשֶׁר** reddendum esse per masculinum plurale, *qui*, puta **זִרְיִם**, *fossore fastuosi*; sed commodius ad totum *fodiendi insidiandive negotium*, quod impium & irreligiosum. Quomodo perinde, sive in neutro, **אֲשֶׁר** ὅσωντες, *quod*: sive in feminino plurali, **אֲשֶׁר** ὅσατες, scil. σκάμματα, *qua*, scil. foveæ, contra divinam institutionem, quæ in Judæis tales fraudes non ferat.

v. 86.

כָּל מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רִדְפוּנִי עֲזָרָנִי :

Ὅλα τὰ πρῆγµατὰ σε ἐτητυµία· *Ψευδαγο-*
ρίαι τρέπασσι µε· *Χερίσµει* µοι.

Omnia tua mandata sunt veritas: Mendacio persequuntur me: Succurre mibi.

עֲזָרָה, עֲזָרָה, *χραιοµέω*, *opitutor*, *opem fero*. *עֲזָרָה*, *χερίσµη*, *auxilium*. *עֲזָרָה*, *χερισµήτωρ*, *auxiliator*.

Alius usus est *עֲזָרָה* ἑξέδρα, *exedra*.

Afferit primùm Jaddus *autoritatem* præceptorum divinorum, sancto & venerabili *veritatis* nomine. Hostes frustra conari convellere scita & decreta divina, cum sint *vera*, solida, & imota, quæ omnes impetus sustineant.

Contrariam indolem in hostibus, verbi desertoribus, reprehendit. Suum *veri studium* asserit, qui vera Dei decreta urgeat: Illorum *falsi & mendaciorum studium* damnat, qui à veris

Dei edictis recedant, & veritatis propugnatorem mendaciis onerent.

Persecutionis instrumenta vocat *mendacia*, quibus illi utantur, ad torquendum, vel & loco movendum Jaddum, ad Manassen surrogandum, vel licentiam introducendam.

Implorat *Dei opem*, qui animum fervet infractum pro veritate decertandi, & illorum mendacia, insidias & fraudes superandi, in rei communis salutem: Qui & munus illud arduum, regendi, pro summo Pontificatu, illi præstet illæsum.

v. 87.

כִּמְעַט כָּלוּנִי בְּאַרְץ וַאֲנִי לֹא עֲזַבְתִּי פְּקוּדֵי־יְהוָה:

Κατὰ μέτρον ἐκλύσεις με ἐπὶ τῆς ξηραΐς. Ἐγὼν δὲ ὀδύλως ἀπέταξα τὰς ἐπιταγὰς σου.

Brevi perdidissent me in terra: Ego vero non deserui mandata tua.

כָּלָה ἐκλύειν, καταλύειν, dissolvere, destituere, relinquere, evertere, destruere, abolere.

כָּלָה ἐκλυσις, καταλυσις, *exsolutio, enervatio, virium defectio, dissolutio, eversio.* כָּלָה ἐκλύτος, καταλύτος, *consumptus, dissolutus.*

Alius usus & loci sunt כְּלִיֹּת λαγῶνες, *renes.* Pericula fortunæ & vitæ maximā commemorat, quæ à sodalibus istis Jaddo parata. *Discrimen* fuisse ultimum, parum abfuisse à fine. Scopus illo-

illorum, deturbare Jaddum de sede. Parum aberat, inquit.

Enixissimum hostium studium, primo *Jaddum à veritatis presidio avocare*, tumultibus, clamoribus, contumeliis: Officio peramplo privare, obrutum, obtusum, strepitu victum: Surrogare, licentiâ liberiori promovendum, qui indulgeat omnium cupidini, cum veritatis detrimento & exitio.

In summo per artes hostium se versatum fuisse vel & versari adhuc discrimine, honoris, emolumenti, autoritatis, juris, vel & vitæ, palam edicit. Vis enim sæpe sit superior juri, æquitati & veritati, non jure sed facto. Violentia, impetus, truces oculi manusque, haud raro præpolleant. Jus tantum quanta potentia.

Sed *munitissimum* suum *pectus* objecit Jaddus tot machinis, qui à mandatis aut constitutionibus divinis non destitit, aut resiliit: *Ego decreta tua non deserui.* Veritatis vis major in pectore Jaddi, quam omnium armorum in manibus, ore & dentibus hostium. Veritas supra vim.

v. 88.

כְּחֶסֶדְךָ חַיִּנִי וְאַשְׁמְרָה עֲרוֹת פִּיךָ :

κατὰ τὴν χρηστότητα σου ἀνάψυχέ με, καὶ ἰμ-
φράξω ἂν τὴν διαταγὴν τοῦ στόματός σου.

Juxta benignitatem tuam refocilla me: Et custodiam omnino constitutionem oris tui.

R 4

עֲרוֹת

עֲרוֹת, עֲרָח διαταγή, τάξις, *mandatum, ordinatio, constitutio*, ἀτάσσω, διατάσσω, *ordino, precipio, mando*.

עֲרוֹת μαρτύριον, *testimonium*, σύστασις.

עֵד μαρτυρ, *testis*. הָעֵד, *testor, μαρτύρομαι, testor, testificor, testem cito, obtestor*. Quod aliàs συνίστημι.

Sed & עֲרוֹת διάδημα, *diadema*.

Quin & עֲרוֹת τόγμα, *locus conventus publici apud prætorem*. Enixe denuo rogat *animum erectum & præsentem*, quem difficulter quis recuperet post tot turbas & injurias. Votorum itaque pro animi præsentia reddenda vix finis, quod doloris vix esset modus. Insimul pollicetur, in ferenitate redeunte, pro salute communi, *constantem mandatorum divinorum curam*.

ל v. 89.

לְעוֹלָם יְהוָה דְּבַרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמַיִם:

Εἰς τὸ νῶλεμέες, ὃ ὑπέρχων, ἡ φραδία 58, ἐπανισταμένη ἐπὶ τῶν πλατυσμάτων.

In perpetuum, ὁ Deus, verbum tuum, constitutum in cælis.

הָעֵד παείσμη, *sisto, produco, exhibeo*. נִצָּב ἐπανίσμη, *insurgo, emineo, surgo, sto*. נִצָּב ἐπανασὰς, *επανεσηκὼς, ἐπανιστάμενος, surgens, stans*.

נִצָּב ἐπανιστάμενος, *præfectus: ἐπανιστημαι, excito, erigo, antepono, præficio*.

מִצָּב

מצב ὑπόστημα, ὑπόστασις, *statio militum.*

מַצְבָּה ἐπίσημα, *columna.*

מִשְׁכָּן πλατῶματα, *templa, Himmel / templa cœli.* Uti germanorum Himmel ex latinorum templo, ita latinorum templum ex græcorum πλατῶματα: Omnia, *teguimentum longe lateque tensum & pansum.* Similiter ex eodem πλατῶματα, sive in plurali πλατῶμασι, hebræorum est מִשְׁכָּן *templa cœli:* Voce pro orientis more decurtata, prout ex voce ὀνόμασμα est מִשְׁ, ita ex πλατῶματα est מִשְׁכָּן. Non ergo ab *altitudine*, sed à *latitudine & amplitudine.*

Laudat Jaddus *immutabilem veritatem* ex ejus divinitate. Primo prædicat *perennitatem verbi*, quod perpetuo duret, nec vel à Manasse vel fociis possit subverti.

Rationem addit durationis perennis, *divinam auctoritatem:* Quod Dei verbum sit in cœlis positum. *Cœleste verbum:* Quod Deo tribuatur sedes cœlum. Mosis leges è cœlo, à Deo. Deus perennis, ejusdemque verbum perenne.

Neque verò tantum in *principium* verbi, quod è cœlo divinitus sit promulgatum, sed insimul respicit in *cœli durationem.* Uti è cœlo ortum verbum, in cœlo apud Deum constitutum, ita tam durabile verbum, quam durabile cœlum.

Oculum pariter eo ipso flectit in *exemplum verbi*, decreti, effati, enunciati divini, illustre admodum, ipsum cœlum, verbo conditum, Dei jussu & voluntate creatum, firmatum & adornatum.

Exemplum perennis verbi divini, cœlum ipsum, Dei nutu & mandato vel verbo comparatum. Uti cœlum, Dei verbo factum durat, ita durat Dei verbum in cœlo & cum cœlo. Verbum, dum cœlum. Ex verbo cœlum. In cœlo verbum.

Quod durabile cœlum alleget pro durabili perennitate vel duratione verbi, pro exemplo verbi duraturi, liquet ex altero exemplo sequente, terra, itidem verbo Dei constructæ, & verbo Dei stantis aut durantis.

v. 90.

לְדֹר וְדֹר אֱמוּנָתְךָ כֹּנֶנֶת אֶרֶץ וְתַעֲמֹד :

Εἰς διατεῖβην καὶ διατεῖβην ἡ ἐτήτυμία σου
ἰκάνωσας τὴν ξηρὰν, καὶ διαμένει.

In seculum & seculum veritas tua: Aptasti terram, & manet.

דֹּר διατεῖβη, *mora, temporis in longum extractio.*

דֹּר διατρίβω, *immoror, agito, dego.*

אֱמוּנָה interdum ἐπιμονή, *duratio*, quomodo videri queat hoc dici de æternitate Dei: Sed rectius hic ἐτήτυμία *veritas*, de verbo Dei, veritatem esse immotam.

אֶרֶץ ξηρὰ, *terra, aridum*; uti ὑγρὰ, *mare*: Non ab humilitate aut situ, sed à *siccitate*, ut opponitur mari.

עֲמֹד διαμένω, *permaneo*. עֲמֹד συνίσταμαι, *consto, consisto*, ut sæpe, in מ. הָעֲמִיד συνίστημι, *constituo, stabilio*.

עֲמֹד

עמוד *stēma, anāstēma*, quod in altum tendit, *columna*, aliās *stēma, epistēma*.

Sed עמדי est μετ' ἐμῷ, *mecum*.

Veritatem divinam immoti roboris pronunciat, quæ per longa duret tempora & secula. Quæ non possit ulla vi humana subverti aut extinguere.

Collimat in *constitutionum Mosaicarum*, nec non *promissionum* annexarum, ut et *comminationum*, perennitatem, respectu scopi divini aut consilii. Talis veritas hujus loci, qualem controversia illius ætatis significabat. Quæ limitata, pro usu populi Judaici. Illæ constitutiones divinæ perennes & constantes, nulla humana vi eliminandæ. Neque verò excluditur *divinum jus & arbitrium*, illas ipsas leges, pro Judæorum republica facientes, suo loco & tempore mutare aut tollere. Sufficit illam mutationem esse non potestatis humanæ sed divinæ. Quemadmodum reapse per Christum & apostolos tota illa compages constitutionum Mosaicarum sublata, idque adeo à Deo & divina manu atque autoritate. Loquitur proinde Jaddus de rebus suis, quæ mansuræ constanter, donec Deus ipse aliquando mutaret, Mosaica republica mutatâ.

Opposita hæc laudata perseverantia Manassis & ceterorum ausibus, qui mutare leges illas, vel & eliminare non erubescerent, pro suis commodis.

Exemplum & hic *constantis veritatis* sumit Jaddus à *terra duratione*. Deum condidisse, *adaptasse*,
se,

se terram, idque suo verbo, mandato, *eamque sic conformari* *am perstare*, nec ullius humana potentia posse immutari. In terra condita verbum Dei, terra per verbum: Durat terra, durat verbum. *Exemplum verbi divini durantis*. Hinc ad reliqui verbi divini, per Mosen dati, similem constantiam colligit: Par jus esse paremque vim veritatis divinæ cujuslibet; durare, pro arbitrio divino, pro diversitate objectorum: Nec esse nisi Dei mutare.

Nullum adeo jus esse, asseverat, nec vim, Manassi, leges evertendi Mosaicas, pro suo nutu. Stare illas dum velit Deus. *Pro natura rerum, constantia decretorum*. Ceremoniæ, ritus, leges, pro reipublicæ forma, serviunt tempori, pro scopo supremo: Cedunt, pro arbitrio supremi, melioribus succedentibus.

v. 91.

לְמִשְׁפָּטֶיךָ עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הֵכֵל עֲבָדֶיךָ:

Τοῖς θυσίαισιν σε διαμένουσιν σήμερον. Ὅτι καὶ ὅλα ὑπερέταί σε.

Edictis tuis permanent hodiernum: Nam illa omnia sunt servi tui.

Cæli & terræ durationem constantem in illum diem vindicat Dei decretis. Pro natura rerum *decreta* aut *effata*. Generatim itaque h. l. sumta *vox decretorum*: Neque sunt *specialia decreta Mosaica*, de reipublicæ forma. In genere proinde *oraculorum, effatorum, statutorum divinorum*

rum vim illustrat exemplo effatorum, quibus
 cœlum & terra constituta. Illis decretis deberi
 durationem cœli terræque in illa usque tempora,
 adeoque cum cœlo terraque durare ista decreta
 prima: Pariter & *reliqua Dei decreta* stare & con-
 stare, pro Dei arbitrio, quousque velit. Colli-
 git à majori ad minus certa ratione. *Comparat*
oblique cum constitutione cœli terræque constitutionem
reipublicæ Judaicæ. Suum utrisque esse Dei de-
 cretum, quo consent & conserventur. Diversa
 decreta, ejusdem domini, ejusdem valoris, pro
 illius voluntate.

Quam voluntatem divinam, sed & *potestatem*,
disponendi de cœlo terræque, specialius ac dilucidius
 illustrat, *comparatione servorum.* Appellat per-
 quam apposite *cœlum & terram Dei servos.* Ser-
 vorum, pendere à nutu heri: Servorum obser-
 vare mandata heri, quamdiu velit herus: Nec
 in potestate servi vel hilum mutare. Sic *verbi*
divini auctoritatem demonstrat molium illarum ob-
 sequio, quæ stent, dum velit Deus, mutantur,
 dum velit idem: Pro servorum indole.

Comparatio obliqua reipublicæ Judaicæ à Deo con-
stituta per leges & decreta, cum molibus cœli & terræ
conformatis ad Dei nutum. Teneri itaque & rem-
 publicam Judaicam *prestare Deo servitium & obse-*
quium, nec legibus ejus obniti, quod non fit
 fidi servi. Perire gentem Judaicam, si verbum
 legesve datas temnat. Constare illam, legum
 cura fida.

Subinnuit Jaddus, & *se*, reipublicæ guberna-
 torem,

torem, *servum esse Dei*, teneri adeo servare verbum ejus, ne cadat respublica cadente verbo. *Urbem & gentem* vocat *servos Dei*, qui conserventur, heri verbo sancte observato.

Hæc *apologia* jaddi, contra Manassis fluctuationem & infelicem licentiam. *Adhortatio* obliqua ad totam suam gentem, quæ in *servitio Dei* perseveret, in *legum observantia*, citra Manassis turbationes. Præfagit fortunam prosperam Judæis, ex obsequio Deo præstito, ruinam, ex negato.

Omnia pro scopo quæstionum, & conditione temporum. Siquidem Deo tandem placuit, totam illam mutare reipublicæ formam, meliorem orbi donare.

v. 92.

לִּילִי תוֹרַתְךָ שֶׁעָשִׂי אֶזְכֹּרְתִּי בְּעַנְיִי:

Ἀλλ' εἰ ἂ μὴν ἡ χορηγία σε ψυχαγωγαί μὲν,
ὥτως ἀποφθίνω ἐπὶ τῆς ἀνίας μὲν.

Nisi tua institutio sit oblectatio mea, sane pereō in afflictione mea.

Vim veri in adversis canit denuo. Primūm impensum suum verbi studium nunciat: *Ex verbo voluptatem animi*. Dein fructum & effectum ejus desideratissimum celebrat, solatium in adversis.

Talis ubique *institutio divina*, qualis ætati destinata. Talis & voluptas animi, qualem accommoda fert institutio aut doctrina sacra. Pro conditione hujus quantitas & dignitas illius.

Pueru-

Puerulus gaudet de crepundiis, vir de robore, senex de prudentia & experientia, servus de luccello, miles de spolio, princeps de regno. Quisque pro suo modulo. Gaudium omnium, diversissimum tamen, gradu, sensu & æstimatione.

In illis reipublicæ turbis, per Manassen & socios excitatis, voluptas Jaddi, inhærere verbo, unde salus, & ex tantis fluctibus liberatio, in gentis prosperitatem.

Atque ille *metuendus Jaddo interitus*, non tam personæ, tanquam privati, quam officii, tanquam publici, præsidis, summi sacerdotis. Periculum omnino imminebat Jaddo, qui privaretur præsidio gentis, summo sacerdotio ad Manassen devolvendo. Sed & periculum impendebat urbi & genti, ex licentia Manassis.

Et hæc *afflictio Jaddi*, tum respectu sui, & sui officii, tum reipublicæ universæ, cujus causa agebatur.

v. 93.

לְעוֹלָם לֹא אֶשְׁכַּח פְּקוּדֶיךָ כִּי בָּם תִּיָּתֵנִי :

Ἔως τὸ νωλεμές εὐδόλως ἀπογνώσσομαι ἐπιταγὰς σου, ὅτι ἐπ' αὐτῶν ἀναψύχεις με.

In perpetuum non rejiciam mandata: Quia illis refocillas me.

Pollicetur Jaddus Deo *immotam constantiam*, in verbi & veritatis cura, defensione ac conservatione. Repudiatque oblique fratris Manassis inconstantiam.

Ratio.

Rationem sui propositi addit, *spem salutis*, & *certissimam animi recreationem*, in ipsis turbis.

Suam *latam experientiam*, qui non sit coactus cum republica succumbere Manassi & turbatoribus, *calcar* vocat, *ad sedulam verbi curam*, unde tanta commoda, in publicam salutem.

V. 94.

לִּי אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי פְקוּדֶיךָ דְּרִשְׁתִּי :

Ἐἰς σὲ ἐγὼν, σῶσον με ὅτι ἐπιταγὰς σὺ φροντίζω.

In te, ego; serva me: Quia mandata tua curo.

Animum Deo fisum exponit, brevi elliptica locutione, *affectu fiducia plenissimâ*. In te, ait, totus ego. Quæ est declaratio *certissimæ confidentiæ*, immotæ in auxilium divinum spei, in maximis periculis.

Hinc *pro fide & desiderium salutis* atque liberationis *ardens*. Talis hic *salus*, quale *periculum*. Periculum reipublicæ ex legibus everfis: Salus reipublicæ ex legibus servatis aut restauratis.

Ratio spei, indefinens *ordinationum divinarum cura & observatio*.

V. 95.

לִּי קוֹר רָשָׁעִים לְאַכְרֵנִי עֲדוֹתֶיךָ אֲתַבּוֹנֵן :

Ἐμὲ δοκεύσῃς σρεβλοὶ, εἰς τὸ ἀποφθίμην με Διαταγὰς σὺ φρονέω.

Me

*Me observant pravi, ad perdendum me :
Constitutiones tuas intelligo.*

קוה, קוה δονεύω, *observo, expecto; insidior.*

מקוה, תקוה προσδόκημα, προσδοκία, *expectatio.*

Aliorsum abit נקוה ἐπαγείναι, *congregari.* מקוה
ἐπαγωγὴ *congregatio.*

Alius mensuræ est קו כף, *cubitus, men-
sura certa, norma architectorum.*

Sed & קו שמש, *sol.*

מקוה ἐξύφασμα, *textum, tela, ἐξυφαίνω, pertexo.*

Insidias iterum contemplatur Jaddus, sibi
structas in tanta reipublicæ confusione, per Ma-
nassen & sodales, viros magnos & multos. Quæ
insidiæ, detorquendo dicta & facta Jaddi, decreta
& statuta, pro templi, urbis & gentis commodo.
Optima negotia in pessimum detorqueri scopum :
Sincerissime dicta, monita, mandata, in perdi-
tum sensum : Præterita regiminis momenta re-
suscitando, objiciendo, exprobrando, qui sibi
non constet, nunc indulgentissimus, nunc rigi-
dissimus, qui affectuum regatur imperio.

Neque insidiæ soli Jaddo, ut virò privato stru-
ctæ, sed ut Pontifici, præsidi, ut malæ admini-
strationis accusaretur, qui esset tam severus re-
formator. Hoc fine, ut partim officio movere-
tur, Manasse surrogato, partim licentia agendi
introducetur, contra Jaddi opinionem ac vo-
luntatem. Jaddo denigrato, Manasses candi-
dus; Verbo pressio, licentia erecta & potens.

§

Qui

Qui est *interitus* Jaddo paratus, pro officio, & pro verbo. In tantis insidiis *munimentum*, solertissima constitutionum divinarum observatio, qui in tam sublimi officio, non affectuum lubidinem, non lucri cupidinem, sed verbi honorem, & gentis salutem attenderet.

Intelligere, non tam *intellectus* hoc loco, quàm voluntatis & operis: Observare ex verbo, & in verbo, ex verbi præscripto, quid sit agendum. Scopum verbi aut legum ubique in oculis habere, in regiminis circulis.

V. 96.

לְכָל תְּכִלָּה רָאִיתִי קִי רַחֲבָה מִצֻּתָּךְ מֵאֵד :

Περὶ ὅλης ἐνοχλήσεως ἐώρακα ἑχαπὴν· Εὐρὺ τὸ πρῶταγμα σὺ κοιμῇ.

Omni perturbationi vidi finem: Amplum præceptum tuum quam maxime.

תְּכִלָּה ὀχλησις, διόχλησις, ἐνόχλησις, molestia, perturbatio, ὄχλος, turba, molestia. ὀχλέω, διοχλέω, ἐνοχλέω, turbo, commoveo, molestia afficio.

קִי ἑχατον, ἑχαπὴ, extremum, finis: ἑχαπύω, ἑχαπίζω, extremus sum.

Alius ordinis est קִי חִיזו, ἀποχίζω, findo, scindo, diffindo, diffcindo, disseco, abscindo, avello, amputo, trunco, mutilo.

Alius nexus est קִי פְּלֹכָא, πλοκάς, πλοκαμῖς, πλόκαμος, πλοχμός, coma plexa, intorti crines, cincinnus, cirrus.

Tristem

Tristem demonstrat *exitum* *seditionum*, *turbarum*, quas in republica excitent capita inquieta.

Respicit *turbulentos motus*, à Manasse & sacerdotibus illo tempore excitatos, qui Mosaicam vivendi regulam adspernati, licentiæ effreni imminerent, rempublicam reapse immutandi, non in melius, sed deterius.

Quibus tumultibus mascule restitit Jaddus, impetum in se factum fortiter sustinens. Quæ *perturbatio publici status* tanta, quæ in *schisma publicum* degeneraret, Manasse & sociis ad Samaritanos profugis, novi templi Sichemitici autoribus, separati cultus sacri conditoribus.

His *turbis*, certe maximis, quæ gentem dividerent rempublicam scinderent, religionem lacerarent, fundamenta regiminis convellerent, præfagit Jaddus *finem*. Augurium illud suum fulcit *experientiâ longâ*, tum suâ qui jam octogenarius, tum proavorum, à Mosis ætate. Et in deserto contra Mosen ipsum turbæ non dissimiles, nec raræ. Omnium finis.

Finis autem hic non nudus terminus, sed *tristis terminus*, *turbulentorum exitum*. Æstimandum effatum ex animo & affectu Jaddi, qui præfagiret turbatoribus sui temporis, veritatis osoribus ac desertoribus, Manassi & ceteris, novæ isti Sichemiticæ rei sacre, exitum lacrymabilem. Qualem exitum jam inde à deserti ætate, imo in ipso deserto, experti omnes inquieti bonis ordinis turbatores, legum impatientes. In quibus & ipsi Mosis agnati, Aaronis filii, legum latarum

pertæsi, Mosi molesti, ante tentorium igne sacro cremati. Nec soror Mosi, turbulenta, lepræ expers. Tales fines turbarum, quæ veritati & verbo bonisve constitutionibus obnituntur. Turba conspirantium in perniciem ordinis à Deo per Mosén constituti, Core, Dathan, & Abiram, vivi terrâ defossi, justo & terribili iudicio.

Verbum *videndi*, quod sibi tribuit Jaddus, *experientia* character, morali usu, designat *notitiam* variam, sive ex propriis fatis, sive sui ævi *exemplis*, sive potius ex longis orbium & temporum *historiis*. Qui & vetera *legit*, illa *videt*, illa *novit*.

Tecte præfagit Jaddus infelicem exitum omnibus illis, ipsique fratri, & maximis viris, qui freni impatientes licenter agere ausi fuerant, majorique abusi libertate Samariam profugerant, omnis quietis violatores. Eventus fane docuit fata illorum misera, quando Alexandri M. gratiâ non beati, quantam expectarant, & rogarant, qui illorum templum lustrare recusavit, qui Hierosolymitanum lustrarat, omnigenaque gratia repleverat. Quando Alexander illis negavit, quam Jaddo concesserat, immunitatem à tributo, anno quolibet septimo. Quando denique Alexandrum in ægypto absentem adeo offenderunt, ut reversus in Palæstinam Samariam deleret, templo solum Sichemitico relicto salvo. In qua clade, Sanballato jam defuncto, passi profecto durissima Manasses cum ceteris, ut divinam sentirent vindictam.

Vi oppositionis, *veritatis studio severo & quieto* polli-

pollicetur Jaddus *tranquillitatem*, aut in turbis & post turbas *libertatem & victoriam*. *Amplissima* inquit, *constitutio divina*.

Amplitudo hæc non *loci*, sed *fati*. *Angustia* turbatorum, tristis illorum exitus. Sic *amplitudo* bonorum & quietorum, *felix exitus*, justus suo tempore, modo, & loco, triumphus. Ut veritas obtineat tandem & præpolleat. *Libertas*, amplissimum spatium, non solum ratione *animi*, reverà *ampli*, i. e. præsentis, sed & ratione *juris*, pronunciandi, dicendi, agendi, ut rectum.

Præceptis vel regibus aut *institutioni* tribuit talem fortunæ beatitudinem, ratione *sui* æque ac ratione *affectus*. Verbum liberum, professioque verbi libera, sed & verbi cultores liberi & quieti.

Tranquillitatem indigitat *reipublicæ & civium*, ex ingenuo verbi cultu. Hujus factus particeps Jaddus, hanc conservaturum se confidit illâ viâ, veri studio, in regiminis sui ambitu.

Hæc adeo *amplitudo*, fortunæve prosperitas, est *subditorum*, civium, qui sub Jaddo, & sequentibus, si imitari velint, veritatis avidi, futuri prosperi, *republicâ salvâ*.

ד v. 97.

מִה אֲהַבְתִּי תוֹרַתְךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׁחְתִּי :

Ὡς μὲν ἀγαπῶ τὴν χορηγίαν σου! Ὅλη τῇ ἡμέρᾳ αὕτη ἐπιλογισμὸς μου.

Quàm diligo institutionem tuam! Toto die hæc est meditatio mea.

Exclamat præ gaudio Jaddus, sibi de veritatis studio gratulatus. Intentissimi affectus & studii signum, admirabunda exclamatio: Tenerrimæ propensionis indicium.

Illa & hic institutio divina, quæ legis esset, & illius reipublicæ, pro temporum illorum mensura.

Diligere verò non animi modò, sed & óperis. Affectus ponitur pro effectû. Opus ipsum, læto lubentique animo præstitum. Lubentissime, inquit, perago, quæ tua institutio jubet peragere.

Opposita hæc lata contentio lentitudini & sopori, negligentia & contemptui, in parte adversa, qui vel parvam vel nullam illius haberent curam, institutionis illius arctæ aut angustæ, ut dicerent, pertæsi. Qualis averfio, odium. Contraria mens Jaddo & Manassi fratribus, studia contraria.

Continuationem indefinentem in verbi aut veritatis studio asseverat porro. Torus dies, non momentorum, sed operum & negotiorum: Omnibus casibus, quotidie obviis, in regiminis circuitu.

Et וְיָחַד διαλογισμός, sive meditatio, sive dissertatio, sermonis aut consilii est, sed & facti, aut operis recte expensi.

v. 98.

מֵאֵיבֵי תַחֲכַמֵּי מִצֻּתֶּיךָ כִּי לְעוֹלָם הִיא לִי:

μάλλον ἢ εἰς ἀπεχθεῖς με γραμματίζεις με τοῖς προσημασί σις· ὅτι εἰς τὸ νωλεμές τὸ ἐμὸν ἐστὶ.

Supra omnes hostes meos instruis me præceptis tuis: Nam in perpetuum hoc meum est.

אֵיב

אִי אֲפֵחָהּ, פִּילֵאפֵחָהּ, פִּילֵאפֵחָהֶם, ini-
micus, qui inimicitias exercet, qui simultatibus & odiis
se oblectat, malignus.

איבה ἀπέχθεια, odium, inimicitia.

ἐχθρεύω, inimicus sum, inimicitias gero, simu-
lata exerceo, ἀπεχθαίρω, odio prosequor.

דבן χαρματίζειν, instruere, instituere, peritum & literatum reddere.

כח γνωματεύω, *sententiam eloquor, dignosco, judico.*

Unde Arabibus حَكَمٌ potestatem & imperium
exercere est γνωματεύειν, sententiam ferre: Uti γνω-
μολογῆν, sententiam dicere, est מָלַךְ, regnare, &
γνωμολόγος est מַלְכָּה dictator, rex.

כֶּהָ יָנוּמוֹן, cegnitor, peritus, prudens, γνωμορινός,
peritus, sciens, doctus.

חכמה γνώμη, *sententia, prudentia, consilium,*
cognatio.

Juste recteque *assurgit animus Jaddi*, sibi gratulantis de sincero verbi studio. Effert se *verbi cognitione* aut *usu*, hostibusque suis præfert. *Comparatio* non iniqua, & *gloria* quam sibi vindicat *justa*, sine arrogantia & vanitate. Nec enim *gloria*, & *commendatio virtutis propriæ* vitiosa, nisi sit falsa, & animi arrogantis & fastuosi. Affectus & scopus vitium inferunt. *Contestatio cognitionis* & *experientiæ præ aliis*, suo loco digna, vel & *necessaria*, ubi virtutis compareat vilipendium & personæ contemptus.

Hostes Jaddi, frater ipse Manasses, sacerdotum cohors, & magnatum Hierosolymitanorum pars non postrema. Omnes *Judei*, viri periti, versati, prudentes, senatores.

Neque *odium Jaddi* privatum, sed publicum, sive ex officio publico, ex legum cura, juxta quas exigeret sacerdotum & fratris negotia, quod indignissime ferrent, licenter victuri, familiaritate cum gentibus ipsisque Samaritanis contracta.

Præeminentia Jaddi præ illis hostibus, præ illis suis cognatis, præ suis collegis, præ suis civibus præcipuis, ex *majori peritia*, aut *prudencia*. Neque verò hæc *sapientia*, honeste jactata, alia quam *legum præsidium*, qui cognorit melius ex verbo, quid reipublicæ sit consultum & proficuum: Id quod non agnoscerent hostes, tametsi easdem leges nossent probe. Quomodo *prudencia* hujus loci, non est cognitio nuda legum, sed *agnitio commodi* ex legibus. Est & hæc *prudencia Jaddi*, constans & *prudens animi propositum*, legibus illis inhærendi, nec ab illis deflectendi: Uti imprudentia erat hostium, quæsita vaga licentia & declinandi temeritas, quæ in ipsorum vergeret perniciem. Id demum prudentis, quod ad salutem confert, imprudentis, quod illam prodit & perdit. Suam ergo *regendi peritiam*, & *fortunam publicam ex legibus metiendi artem*, præfert ceterorum animis temerariis & vagis, in perniciem ruentibus.

Deo tribuit hanc doctrinam, qui à *Deo* ita sit edoctus,

edoctus, non extraordinaria via, sed semitâ præscripta verbo, *per verbum*, meditatione ac consideratione verbi. Quia verbum à Deo, quod per verbum etiam à Deo.

Quam doctrinæ aut *institutionis divina mensuram* aut *modum* subindicat Jaddus: *Præceptis tuis*. Hoc *medium & objectum* informationis, & prudentiæ, seu peritiæ. Sapientia hæc *ex præceptorum divino- rum cognitione*, & *in præceptorum istorum usu*. Neque enim sola hic theoria sed & praxis in regimi- nis exercitio indigitata. Mentis pervidere ve- rum & rectum, voluntatis exequi, utrumque sa- pientiæ.

Vestigia acquisitæ illius in regimine virtutis, five *disciplina tota*, quod in eo sit totus. Illa, inquit, *institutio semper mea est*, ut pronomen *אֲנִי* αὐτῇ, referatur ad nomen in versu præcedente *תּוֹרָה*, *χορηγία*; five, *hoc semper meum est*, in neutro, quo- modo & *אֲנִי* τῷτο, ὅδε, τόδε, *neutraliter*.

Suâ illâ perenni verbi curâ commendatâ, non solum *fontem* detegit *sue prudentia*, sed & adverfa- rios pungit, qui verbum pro arbitrio linquant, indeque sapere aut sapienter agere dediscant.

v. 99.

מִכָּל מַלְמְדֵי הַשְּׂכֵלֹתִי כִי עֲדוֹתֶיךָ שִׁיחָה לִּי:

Μάλλον ἢ ὅλοι μελετῶντες με εὐλογισέω· Ὅτι αἱ διαταγαί σου διαλογισμὸς μου.

Supra omnes doctores meos recte ratioci- nor: Quia constitutiones tuæ mea sunt medi- tatio.

S 5

הַשְּׂכֵלֹתִי

השכיל εὐλογεῖω, recte ratiocinor, intelligens sum.

שכל εὐλογία ratio bene subducta, consilium, ratio bene inita. משכיל εὐλόγιστος, qui recte ratiocinatur, prudens, moderatus.

Differt שכל, השכיל καλλιστεύειν, *præstantissimum se gerere, strenuissimum, fortunatum*: καλλιστεύειν *præstantionem haberi*. Quod & aliàs effertur חלל, quod idem καλλιστεύειν.

Pergit in sui *comparatione cum aliis*, quoad *usum mentis & judicii*, quo se illis præponat, sine *gloriationis vitio*.

Doctores suos vocat, vel *præsentés aliquos*, adhuc dum vivos, qui ætate etiam majores Jaddo, qui jam octogenarius, à quibus in juventute potuerat institui: Vel *defunctos*, viros doctos, à quibus doctrina imbutus juvenis. Vel potius *false* eo nomine indigitat ipsos illos, quos ante appellaverat אוֹיְבֵי hostes suos. In illis quippe viri magni, docti, versati, qui sibi pollicerentur præ Jaddo, summo licet sacerdote, vim ingenii aut judicii, regendi facultatem potiore. Ob quam arrogantiam illos vocare suevit יְהוּדָיִם *Judeis, sibi placentes*. Hi Jaddum, pro legibus pugnantes, monere, rectiora edocere, de sensu aut usu legum instruere, argumentis convincere conati, pro sua opinione ac sapientiæ vel doctrinæ potioris persuasione. Hos suos dixerit doctores, qui cum Jaddo in Synedrio & alibi contenderant, fundamenta legum everfuri, Jaddum correcturi.

Qui

Qui falsus, juste reprehendentis & graviter subsannans affectus, elucet magis ex addita universalitatis nota *לכל העם* præ omnibus. Siquidem illorum numerus non parvus, qui Jaddo adversarentur: Jaddoque rectius sapere sibi persuaderent, Jaddumque sophismatibus à vero abstrahere ac quasi rectiora edocere contenderent. Hos ridet & horundem imaginationem, prout merebantur, qui Jaddi, præsidis, senis grandævi, per quadraginta annos summi sacerdotis, viri periti, solertis & prudentis, doctores esse vellent. Temnit hos iusta gravitate, & quos suos doctores argute vocat, veræ peritiæ *discipulos* & *tyrones* tectè dicit, quorum esset, id prius discere, quo opus esset.

Neque hi aculei præside indigni, quos Prophetæ & Apostoli suis frequenter ingesserunt arrogantibus adversariis, qui sibi imaginarentur & jactarent peritiam & doctrinam meliorem. Justus temnendi affectus in illos, qui arroganter temnant verum & rectum.

His suis argutulis adversariis, Sophistis, se præfert *honestissima* & *equissima* ostentatione sui integrioris judicii.

השכיח *ευλογισεν* sibi tribuit, recte colligendi facultatem. Quæ est bonitas judicii ex rectis principiis. Ex tenore legum fundamentalium Jaddi erat colligere, quid reipublicæ futurum salutare, quid proinde concedendum quid prohibendum: Num proficiat rei communi Judæorum Manassen & alios cum gentibus affinitatem quærere.

Quod

Quod illi affirmarent, Jaddus negaret. In his & similibus rectius se colligere asseverat, quam adversarios.

Consequentias leges gignunt. Nec enim per Mosen, primumve quemvis legislatorem, nisi generali definitione leges datae. Casus infinitos, discrepantes, non praevisos, definire non est legis nec legislatoris. Redit res in quemlibet judicem, quolibet aëvo. Hujus est *colligere* recte, quid in casibus obviis legibus consentaneum censendum, quid ab illis aversum, quid permittendum, & quousque quidve interdiciendum ac impediendum. Res est omnino judicii maturi & probi, affectibus non fascinati *colligere recte*, quid factu opus in obviis casibus non aperte aut distincte definitis. Habebant Manasses & ceteri argumenta, collectiones, & consequentias, non absque specie & colore, contra rigorem legis de affinitate cum gentibus non contrahenda. Sed affectuum fascinum non siverat illos commoda publica satis expendere, privatis praepositis. His argumentationibus de legum sensu & usu opposuit Jaddus argumenta fortiora, pro judicio minus corrupto, nec affectibus praecipitato.

In Jaddo hic *effigies imperandi artis*, positæ in iusta colligendi, pro salute communi, ex legum tenore, facultate. Conspectus casuum innumerorum, in tanto regiminis ambitu, de quibus statuendum digne, ex usu publico, legibus salvus.

Istam

Istam colligendi, judicandi, statuendi, concedendi, prohibendi, mentis aptitudinem atque integritatem, sibi defert Jaddus, præ fastuosis suis adversariis, imperitis suis aut nimium peritis doctoribus.

Rationem non celat suæ illius prærogativæ meliorisque judicii: *Quæ constitutiones Dei illi semper in ore & pectore.* *Regulam* judicii monstrat, *legum vim*, *legum sententiam*, quæ *judicandi norma*, in rebus regiminis, & communis salutis. Hic illi fons collectionum & consequentiarum salutarium, ratione mandatorum aut interdictionum.

V. 100.

מִיָּקְנִים אֶתְכוֹנֵן כִּי פְקוּדֶיךָ נִצְרָתִי:

Μάλλον ἢ ξάνθοι φρονέω. Ὅτι τὰς ἐπιταγὰς σε συνηδέω.

Magis quam senatores sapio: Quia mandata tua servo.

Ἰπὶ ξανθός, *flavus, luteus, qui senex, canescens, canus.* Et latinum *senex* ex ipso græco ξάνθος. ξαντίας, qui habet flavos capillos, ut flavescant nigri.

Ἰπὶ ξαντίζω, *flaveo, flavus sum, flavum reddo, senesco, rursus à capillorum in senectute colore.* Et latinum *senescere* ex ξαντίζειν, ξανθεῖσθαι, ξαντίζεσθαι, *flavescere, flavum fieri.*

Ἰπὶ ξάνθισμα, *actio reddendi flavum, senium, senectus,* וְקָנָה, וְקָנִים ξανθίσματα.

In

In his locum habet, *ἡ γὰρ κήρυξις*, barba, citra colorem. Progreditur ultra in iusto *sui praconio*, ratione peritiæ & prudentiæ. Comparat se cum *senibus, senioribus*. Qui quidem *ætatis* ratione sic audiant, qui longo usu & experientia didicerint sapere præ aliis. Veruntamen vox *senum & seniorum*, pro usu orbis, cessit *senatoribus*, cujuscunque ætatis, cum sint in illis, quos non ætas provecta, sed judicii robur & maturitas jubeat esse senes. Sic viri, imo & juvenes, senatores, quos non ætas sed favor in senatum accivit.

In hos omnino & Jaddus, in Synedrii assessores, senatus membra, collegas, quorum erat caput. Hos merito nominat, à quibus tot expertus insultus. *Nec sine sale* tamen & hic: Quibus false exprobet ex senatorio ordine, vel & ex honoris charactere, opinionem singularis prudentiæ. Quæ est obliqua refutatio jactantiæ, qui se clamarent senatores, quorum esset decernere & statuere. Præ illis jactabundis senatoribus, sibi suisve decretis vindicat *בִּינָה וְשִׁוּשׁ*, *judicii rectitudinem*.

Ratio, quæ antea, *indefessum verbi præstandi studium*, qui in judicando ac decernendo leges habeat in oculis.

V. 101.

מִכֹּר אֶחָד רָע כָּל־אֶתִי רַגְלִי לְמַעַן אֲשַׁמְרֶה דְּבָרִי:

Ἀφ' ὅλης ἐκπερεύσας πονηρᾶς κωλύω ἀσφαγᾶ-
λας μὲν. Ἀλλὰ μὴν ἕνεκα ἐμφραξῶ φρεσὶν σθ.

Ab

*Ab omni via mala inhibeo pedes meos: Ut
servem verbum tuum.*

עַר פֹּוֹנֵהִים, *improbus, scelestus, pravus, malus,
vitiosus.*

עַר, עַר פֹּוֹנֵיָא, *improbitas, nequitia, malitia,
vitium, πονήρευμα, facinus improbum & scelestum,
scelus, flagitium.*

עַר פֹּוֹנֵהִים, פֹּוֹנֵהִים, *improbus sum, impro-
be & nequiter ago.*

כָּלָא קוֹלֵא, *impedio, prohibeo, contineo, inhibeo,
reprimo.*

כָּלָא קלֵא, *claudio.*

כָּלָא קוֹלָא, *punio, castigo, coërceo, moderor,
freno.*

כָּלָא קוֹלָא, קוֹלָא, *coërcitio, punitio, casti-
gatio.*

כָּלָא קוֹלָא, קוֹלָא, *inhibitio.*

כָּלָא קוֹלָא, *carcer; quod & ἀποκλεισμα, κα-
λὸς.*

כָּלָא קלֵא, קלֵא, קלֵא, *casa, tugurium
rusticum, ovile, caula, stabulum; à κλίνω, reclino,
inclino.*

Quid cum his habeant commune כָּלָא קוֹלָא
קלָא, *varia, heterogenea, diversa?*

Tam sunt כָּלָא קוֹלָא, *varia & diversa, sub
eadem vocum hebraicarum forma, eodemve so-
no. Hic distinctione opus vel maxime. Qui
hic non distinguit bene, nec docet recte, nec
discit.*

Defen.

Defendit Jaddus *integritatem sui regiminis*. Via, qua incedat, pro sueta figura, *ratio agendi, judicandi, statuendi*. *Via mala*, modus sentiendi, permittendi, legibus contrarius: Indulgentia judicis intempestiva, publico damnosa; frenum immorigeris & arrogantibus laxatum; conniventia nimia: affectuum obsequium; sanguinis & familiaritatis pretium.

Corruptum tale *judicium*, commendatum licet, vel precibus vel minis subingestum, à Jaddo alienum. Tuetur sui *tribunalis* puritatem atque sinceritatem.

Inhibere pedes ac retinere à *via mala*, est Jaddo, sollicite cavere, ne consentiat in consilia pravorum ac illecebras, in sophismata & vanos prætextus, pro *via* allegoria.

Mala vocat studia aut negotia, tum quod verbo aperto, tum quod salutis publicæ adversentur, quod damna post se trahant multa & magna.

Dissensum suum declarat ab omnibus consiliis & institutis Manassæ fratris & consortium, qui à legibus declinarent in suam & publicam perniciem.

Firmissimum animi sui propositum palam prædicat, in sententiam adversariorum non concedendi, quam diserte appellat *malam*, reprobam, & damnosam.

Justam hanc & sanctam pertinaciam suam, in castra adversantium non concedendi, sed veritati immoto pectore inhærendi, recta pergendi
nec

nec deflectendi, munit *propositi justitiâ*: Ut *Dei verbum servet*. Adversariorum res, Manassis & reliquorum, facere ad evertendas leges: Se id constanter agere, ut factæ tectæ maneat *rei publicæ substratæ leges fundamentales*.

V. 102.

מִמְשַׁפְּטֶיךָ לֹא סָרְתִּי כִּי אֶתָּה הוֹרַתָּנִי :

Ἀπὸ τῶν θεωσιματίων σὺ καὶ ἀποσρέφω· ὅτι
τύνη χορηγέις με.

*Ab edictis tuis non recedo: Quia tu insti-
tuis me.*

Repetit clarius & apertius *propositum suum fir-
mum legibus inherendi*. Antea per figuram, nunc
plenius. Uti affectus exuberans idem variis
effert modis.

*Ratio perseverantiæ in vero & recto, divina
legum autoritas*. Deo & hic dat, *doctrinam*, qui
doceat Jaddum. Quæ est professio agnitæ au-
toritatis divinæ in verbo. Qui verbum audiat,
illum doceri à Deo, cum verbum sit Dei: Quod
non intelligant nec cognoscant adversi.

V. 103.

מַה נְּמִלְצוּ לְחִכִּי אֶמְרָתְךָ מִדְּבַר לִפִּי :

Ὡς μὲν μελίσσονται τῷ γογγυλεύματι μὲν· τὸ
ῥῆμα σὺ μάλλον ἢ δεῦκος τῷ πτύγματι μὲν.

*Quam dulcia sunt palato meo! Verbum
tuum plus quam mel ori meo.*

T

מִלֵּךְ

יָדָה מַעֲלִיטָה, *dulcedinem quandam melleam indo-*
mellitum reddo. מַעֲלִיטוֹמַי, *dulcedine condior:* מַעֲלִי-

טִיטִּים, *actio dulce reddendi, dulcedinem melleam in-*
dendi. אֶמֶלִי, *mel.*

יָדָה מַעֲלִיטָה, *cavitas rotunda, qualis est pala-*
ti. Unde nostris Baume / & Bagel / pro palato.
 Uti aliàs dicitur ἑγρίσκος, *palatum, vel & ἑγρὸς,*
à similitudine. Idem ac κοίλωμα *cavitas.*

Aliud est יָדָה הָאֵקֶס, *uncus hæc / hamus.*

יָדָה דֵּוֹקֶס, *dulce, dulcedo; ut est mellis.*

Tenerrimam suam in leges propensionem, præ af-
 fectus intensione, comparat cum gustu mellis, quo
 nihil dulcius, ut amat oriens, imo totus orbis
 figuras. Usus verbi comparat cum melle, sensum
 & judicium suum de usu verbi, cum gustu mellis.

Celebrat inexplicabilem verbi usum, quo delecte-
 tur impensissime. Reipublicæ incolumitas, flos
 regiminis, populi salus, ex recto legum usu.
 Inprimis ex præsentī illo statuto de nulla cum gen-
 tibus contrahenda affinitate. Cujus fructum im-
 mensum agnoscit & commendat, quippe quo
 salva servetur separata Judaici corporis forma,
 sine ullo commercio cum corruptissimis gentium
 moribus. Hæc una idololatriæ fuga. Sicut
 nulla proclivior ad idolomaniam via, quam cum
 idololatricis feminis consortium & connubium.
 Præter hæc in tali connubio cum paganis prin-
 cipibus semina servitutis & proximi à gentibus
 expectandi jugi; Cum efferantur facile foceri
 pagani, sibi que dominium arrogant in generos.
 Omnia

Omnia hæc & similia damna declinari ait, legum custodia. Tanta in verbo dulcedo. Plurale *נִמְלִצִין* *μειλίσσονται*, *dulcescunt*, poterat quidem referri ad consequens *נִמְרָתְךָ* *ρήμασθ*, *verbum tuum*, per anallagen numeri, pro *verbis tuis*, distributive. Verum, pro scopo loquentis rectius referetur ad *דְּשִׁשְׁמִי* *δεσπισματα*, in versu præcedente. Qualis *relatio constructionis ad versum præcedentem*, in hoc libello ftequens.

Idem verò *bis* dici *eodem versu*, non mirum, præ affectus adundantia. Siquidem illam copiam totus amat orbis, natura urgente. Primò, *affectu admirantis & gaudentis*; *Quam sunt dulcia palato meo illa tua scita!* Quæ est obliqua aut tacita affirmatio: *Sunt mihi dulcissima*. Dein, *affectu affirmantis & asseverantis aperto & plano*: *Verbum tuum est præ melle ori meo, quod est dulcius melle*. Ellipsis verbi substantivi pene ordinaria.

Figure verò suavitas sita in dulci analogia oris & mentis: Ut ori mel, sic menti verbum. Sic *verbum* dicitur *palato dulce esse*, dicitur *ori sapere*, pro iconum natura: Tam hoc gratum animo, quam illud dulce ori & palato.

Commendatio experientie, quoad usum verbi infinitum in reipublicæ conservatione. Sine lege acetum, in lege mel. Legum neglectus amara publicæ rei mors, cura dulcis vita.

v. 104.

מִפְקוּדֶיהָ אֶתְבוֹנָן עַל כֵּן שְׁנֵאתִי כָל אֶרֶץ
שָׁקֶר :

Ἐπὶ τῶν ἐπιταγῶν σου Φρονέω· Παρ' ἐκείνης
δυσμενάνω ὅλη τῇ ἐκπορεύσει ψευδαγορίας.

*Ex constitutionibus tuis sapio: Quare odi
omnem viam mendacii.*

Extollit magis semper magisque in regimine
veram & sublimem ex verbo inter Judæos sapien-
tiam; Conservationem gentis Judaicæ pendere
à conservatione legum Mosaicarum, quæ in sa-
lutem populi solertissime & prudentissime ador-
natæ.

Quanta sapientia regendi ex præceptis divinis,
tantum odium in omnia avia, in omnes vanos præ-
textus gentium mores adsciscendi, unde jugum
in Judæos proficiscatur, gentibus Judæorum do-
minis.

v. 105.

נֹר לְרַגְלִי דְבָרָה וְאֹר לְנִתְיָבָתִי :

Σπινθήρ τῷ ἀστραγάλῳ μου ἡ Φεσδία σου, καὶ
λαμπρότης τῇ τρίβῳ μου.

*Lumen pedi meo verbum tuum, & splen-
dor semitæ meæ.*

נֹר σπινθήρ, scintilla, lumen, ex astris, ex igne.

Unde & נֹר σπινθήρ, scintillans ignis. Et מְנוֹרָה

σπινθήρ, quod Chaldæis נְבִרְשָׁתְךָ σπινθήρ, candela-
brum, lucerna. σπινθηρίζω scintillo.

אֹר

אור *λαμπρότης*, *splendor*, *fulgor*. אור *λαμπρύνει*
splendere. מאור *φωστήρ*, *lumen*. מארה *ὄρυγμα*, *ca-*
verna.

אור *πῦρ*, *ignis*, *feur*.

אור *ἑστία*, *focus*.

אור *ὑέγιον* *imber*, *ὑέγια* *imbres*: ὤμβρος *imber*.

אור *ἑστία*, *fulmen*.

אורות *ὄσμενοι*, *ὑέμενοι*, *caules brassica*, *olera*.

אורים *ἱερά*, *sacra*. Et hæc quædam facula in
tenebris.

נתיב, נתיבה *τείχος*, *semita*, à *τείχω*, *tero*.

Præsidium verbi illustrat in ancipitibus & ob-
 scurissimis reipublicæ negotiis. Figura iterum
 petita à *via aut itinere*. Incedere in via, est pro-
 cedere in agendo, regendo. *Tenebræ* in via,
 nocte, est ambiguitas factorum, & consiliorum
 salubrium difficultas. *Lumen ante pedes*, est con-
 silium aptum res bene instruendi, feliciter gu-
 bernandi, recte statuendi, res intricatas expe-
 diendi, difficultates superandi, obstacula remo-
 vendi, contradictiones tollendi, reluctantes
 convincendi. *Lumen lune* & *splendor solis* Jad-
 do in oculis, in verbi luce commendanda, in
 regiminis sui ambagibus.

Manassis & confœderatorum, licentiam quæ-
 rentium, infortunatum repugnandi consulendi-
 que processum, tenebras vocat & caliginem,
 sine sole & luna. Quod est præsagium damni,
 secuturi verbi contemptum. Usu lucis gaudet
 Jaddus.

v. 106.

נִשְׁבַּעְתִּי וְאַקִימָהּ לִשְׁמִרַת מִשְׁפָּטֵי צִדִּיקָהּ :

καρπίζω , καὶ ἀνακομίζω , τὰ ἐμφερότατα
θεωρίσματα δικαιοσύνης σου.

Juro, & præsto; servare edicta tua justa.

נִשְׁבַּעַתִּי καρπίζω , assevero , juro , quod jurarent
prehenso utriusque *carpo* , seu manus parte su-
pra pugnū.

שְׁבוּעָה , שְׁבוּעָה καρπίστια asseveratio , juramen-
tum.

Alia sunt שְׁבַע , שְׁבַע ἐπτάς , *septem* , numerus
septenarius , ἐπτακίς , *septies* . שְׁבִיעִי ἑβδόμος , *septi-*
mus . שְׁבוּעָה ἑβδόμας , *septimana* .

*Alio argumento fidem atque integritatem suam
probat in verbo fervando : Furamenti præstiti fide.*

*Furamento obligati in deserto omnes ad ser-
vandam legem præscriptam. Posterorum idem
vinculum.*

*Fortior obligatio ex juramenti religione , non so-
lūm in Aaronē , sed & omnibus posteris , summis sa-
cerdotibus . Et moris in exordiis functionum pu-
blicarum , ipsiusque sacerdotii supremi , fidem
dare jurejurando.*

*Salvam sibi ait & hujus sui jurisjurandi memo-
riam & conscientiam , tum pro sacris dirigendis ,
tum pro populo gubernando , ad verbi legum-
ve normam.*

*Fœderis cum Deo & subditis integri per se &
salvi fidem testatur conscientie præsentia.*

Præsen-

Præsentis temporis usus elegans, in re magna quondam peracta: *Juro*, i. e. juravi quondam, & me jurasse recordor, & tam recenti memoria teneo, acsi continuo aut frequenter jurarem. Usus præsentis gratus omnibus gentibus de re præterita.

Præstare juramentum, est implere promissum, quod erat salus communis, juxta legum præscriptum.

Quam *juramenti summam* tangit: *Servare præcepta Dei*, quæ justissima, quæ si præstentur, justitiam gignant, illis rebus. Oblique perstrin- git adversarios foedifragos & perjuros.

V. 107.

נַעֲנִיתִי עַד מָאֹד יְהוָה חֲיִנִּי כְרַבְרָה:

Ἐταπινώθην ἕως μάλιστα, ὡς ὑπάρχων. Ἀνά-
ψυχέ με κατὰ τὴν Θεοδίαν σ8.

Afflictus sum valde, o Deus: Refocillame, juxta verbum tuum.

Reiit subinde *tristis memoria turbarum*, odio- rum, simultatum, contentionum, quibus jacta- ctus & vexatus misere. Incidunt contumeliæ, injuriæ, obtrectiones, exprobrationes, quas pertulerat, sed & perferret, à fratre Manasse, absente non minus ac præsentem, cum tota relu- ctantium cohorte. Samaritanorum machinæ contra Jaddum & Hierosolymitanos non igno- tæ: Vulnera familiæ quotidie recrudescentia. Hæc in caput redundabant, cui imputaretur, ut fit, horrenda illa inter fratres scissura. Sa-

cerdotum, civium, senatorum, dissidia, grandis Jaddi afflictio.

Desiderium remedii ex precibus supplicibus. Cupit erigi animo, ex erecto populo, & tranquillitate reddita. Neque enim hæc tam personæ quam officii.

Pondus spei, promissio divina: Qui leges & legum custodes custodire & servare sancte promiserit. Quæ magna est Jaddi fiducia, in veracitatem Dei posita.

V. 108.

נְרָבֹתַי בִּי רָצָה נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לְמִדְּוָי:

Δαπάναι πτυχμάτων με ἄρεσκε ἄν, ὦ Ὑπά-
χω· καὶ θωσυσσασί σε με ἔτα με.

*Copie oris mei fac grate sint tibi, o Deus!
Et statuta tua doce me.*

Prolixitatem orationis & affectus sui excusat Jaddus, elegantissima & liberalissima uſus figurâ.

נְרָבָה δαπάνη, δαπάνημα, sumtus, impendium, impensa.

נְרָיִב δαπανὸς & δαπανηεὶς, sumptuosus, qui magnos sumptus facit, qui libenter sumtus facit, largus, liberalis, beneficus: εὐδαπανος, qui largos sumtus facit, liberalis in faciendis sumptibus.

נְרָב δαπανᾶω, impendo, sumptus facio.

Suo loco נְרָיִב αὐτόνομος, qui suis vivit legibus, qui

qui nullius imperio subest, liber, ingenuus: αὐτονομία
libertas.

הִצִּיט אֶפְיוֹנָא, אֶפְיוֹנוֹמַי, placo, amicum reddo, placeo, placeo tibi, probo me tibi.

הִצִּיט אֶפְיוֹנָא, quod placet, placitum.

Abundantiam & exuberantiam sermonis in præfenti libello, deprecatur Jaddus humillimo affectu, figura scitâ sumptuum, qui sumptuosam suam vocat orationem. Neque verò נְרִבּוֹת סַפְרָאֵי, de quibus in sacris Moses & prophetæ, victimarum modò numerum spectabant, sed munerum quorumcunque, quicquid ad sacra largirentur, in quibus & aurum, argentum, gemmæ, vasa, suppellex.

Definit aperte prolixitatem verborum, dicens os suum sumptuosum, largum, copiosum. Est & quædam humilis excusatio illius copię. Inprimis cum constet, obtundi facile Principes nimia dicendi, petendi maxime, & sic orandi copiâ.

Nihilominus est & quædam ubertatis commendatio, quippe quæ in laudem cederet copiosam verbi divini, ut & abundantem asseverationem sui obsequii.

Quamobrem rogat & exorat Dei gratiam erga tam prolixum sermonem, h. e. longas laudes verbi divini, multasque asseverationes suæ devotionis.

Et signum certæ fiduciæ, Deo non ingratis fore

fore copiosas illas laudes & contestationes, pro plenitudine affectus.

Repetit ergo & suum *desiderium*, toties explicatum Deo: Discendi, retinendi, præstandi, decreta & statuta Dei.

V. 109.

נַפְשִׁי בְּכַפִּי תָּמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי׃

Πνεῦσις με ἐπὶ τῆς πυγμῆς με πάνποτε καὶ χορηγίαν σε εὐδολως καταγνώσκω.

Anima mea in manu mea est semper: Sed institutionem tuam non reprobo.

פַּיִם πυγμή, *vola, manus, pignus.*

פַּיִם καρπός, *carpus, pars superior manus, περι-
κάρπιον.*

פַּיִם καμπή, *curvatura.*

פַּיִם κύμβον, *acetabulum.*

פַּיִם σάδιξ, *ramus palma.*

פַּיִם κάμπω, *flecto, incurvo.*

Exaggerat merito *pericula vite*, ex Manasse, fratre, ceterisque seditiosis viris, hostibus suis, in & extra urbem. *Vita discrimen*, partim ex insidiis, partim & angustiis & mœrore, circumscribit vivide *sede animæ in manu Jaddi*. Quod non profunde insideat pectori, sed pene jam exierit, non nisi sola manu servata. Quæ manus facile versa subito animam mittere potis sit. Quæ imminētis quotidie martyrii descriptio luculenta.

Nec

Nec enim *vita in manu* est vitæ robur, sed *proximus & facillimus vita finis*, manu versâ.

Quæ lugubris effigies vitæ, sed & pallidum os Jaddi, symbolum afflictionum trucissimarum, infidiarum cruentarum, in mordacissimis contumeliis.

Auget illud *martyrium* voce תמיד *πάνποτε*, *semper*, qui impetus hostiles subinde quidem vicerit & vincat, sed subinde redierint & redeant, sine modo & fine, ut sit velut *martyrium* quotidianum.

Constantiam suam & in ipsa tam frequenti morte, inhærendi verbo, simul testatur: Qui nec cum sanguine effuderit aut effundere velit verbi curam, vel frementibus hostibus.

V. 110.

כְּתָנוּ לְשָׁעִים פַּח לִי וּמִסְקִיָּה לִי תַעֲתִי׃

Ἀνατίθεισι σρεβλοὶ παγίδα μοι· καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιταγῶν σε ὀδύλως δράω.

Ponunt pravi laqueum mihi: Sed à præceptis tuis non fugio.

כְּתָנוּ *ἀνατίθειμι*, pono, impono, ἐντίθειμι: συντίθειμι, compono, concinno.

כְּתָנוּ *ἐνδίδωμι*, trado, porrigo, exhibeo, ἀναδίδωμι, ἀντιδίδωμι.

כְּתָנוּ *ἐντύνω*, instruo, apparo.

כְּתָנוּ *ἀνάθημα*, donum, ornamentum, donarium: δωτίνα, donum.

כְּתָנוּ *τείνω*, tendo.

פַּחַן παγν, *laqueus*, παγν, à πηγνυμι, *pango*, compingo, figo, defigo, παγνδένω, *illaqueo*, הַפִּיחַ.

פִּיחַ σέφαλος, *favilla*.

פֹּחַ φέγγω, *luceo*, dies illucescit.

הַפִּיחַ φθγγομαι, *sonum edo*, loquor: φθγγω, *sono*, *sonum edo*.

תַּעַה δέω, διδέσκω, *fugio*, *ausugio*.

תַּעַה πλανύττω, *erro*. הַתַּעַה εξαπατᾶν, *seducere*, ἀπατάω, *fallo*, *decipio*, *seduco*: ἀπάτη, *seductio*.

Exemplum aut speciem martyrii redeuntis monstrat, *laqueos* sibi positos aut tenso. Quæ satis ampla *angustiarum* demonstratio. In laqueis exitium & finis vitæ. In singulari, enallage numeri: *Laquei*.

Laqueorum numerus & modus inexplicabilis, quos tenderent Manasses, agnati, contribules, sacerdotes, magnates, cives, senatores, Sanballat, Samaritani. Qui captarent verba, dicta, effata, sententias, decreta Jaddi, in senatu, in convictu, in congressibus. Qui examinarent actionum momenta, si quid contra Jaddi religiositatem aut creditam verbi curam & rigorem. Qui argumentis fraudulentis, speciosis, irreti- rent incautum, qui illecebris pollicitationum in suas traherent partes.

Neque exulat iusta Jaddi offensa & ira, ut illos nominet *perversos*, mente & consilio, à verbo averfos, detortos.

Frustraneas ad supplantandum Jaddum tantas insidias præsentī animo gaudet Jaddus, quem
non

non valuerint frangere, aut irretire, à verbo avocare, & in sua irreligiosa profana castra pertrahere.

Fuga fugam in se belle commendat, qui tanto-pere pulsus, jactatus, animum non abjecerit, ad deferendum verbum non potuerit induci, ut Deum & veritatem linqueret, & velut fugeret.

Pungit omnino oblique *fugitivos*, *Manassen* & *socios*, qui à verbo fugerant, ejus desertores, sed & ab urbe anfugerant, Sichemi sedentes, novi sui templi magistri.

V. III.

נַחֲלָתִי עֲדוֹתֶיךָ לְעוֹלָם כִּי שִׁשׁוֹן לְבִי הָמָּה :

κληρονομέω τὰς διατάγας σου εἰς τὸ ἰωλεμές.
Ὅτι σκίετησις τῶ σπλάγχχνος μου ἐκείναι.

Pro hæreditate habeo constitutiones tuas in perpetuum: Quia gaudium cordis mei illæ sunt.

נַחֲלָה κληρονομέω, hæreditatem adeo, hæres fio, sum.

נַחֲלִיתִי κατακληρονομέω, hæres sum, hæredem facio.
hæreditatis loco tribuo, sorte distribuo.

נַחֲלָה κληρονομία, hæreditas, possessio.

Alius loci est נַחֲלָה γύαλον, vallis: Et נַחֲלָה κλυδών, unda, torrens.

Insurabilem suam *constantiam* nova solida confirmat *figura*, *possessionis hæreditariae*.

Tenacitatem suam pronunciat justam, titulo possessionis, ac hæreditatis. Subindicans *integritatem verbi* ab antiquissimis totius gentis temporibus,

bus, *jus suum* in illud verbum, tenendum, conservandum & propagandum, *ex Aarone*, cui illud demandatum, adeoque ex proavo. Ut cum *officio hereditario*, summi sacerdotii, sit illi & *verbum hereditarium*.

Vindicat oblique & *jus primogenitura*, *jus in supremum sacerdotium*, quod illi surripere conatus frater Manasses, quod beneficium hereditarium, in primogenitis familiae Aaronis. Cui juri annexa obligatio & conditio servatae legis. Et hæc ergo hereditario jure Jaddi.

Præterea & in *promissiones* collimat junctas veritati servatae, puta *terre aut regionis hereditatem*, cujus ipse cum tota gente sit particeps, legibus servatis. Sicut viceversa, omne jus, omne beneficium, totum sacerdotium, omnis spes bonorum & terræ ac communis omnis hereditatis, expiret verbo dimisso. Cum verbo ergo omnia sibi Jaddus.

Infimul negat illa universa Manassi & sodalibus, sacerdotibus & Israëlitis, legum contemptoribus, jure & hereditate exutis.

Tam blandus sed & tenax *hereditatis* character, quo elogio suam in verbi studio constantiam ornat, pro commodis amplissimis, quæ inde expectet.

Nec mera est similitudo, tam gratas illi esse constitutiones Dei, quam soleat esse grata hereditas, sed cum similitudine *significatio juris hereditarii veri & realis* in verbum, in summum sacerdotium, in Judææ possessionem, majoribus tradita bona.

Exulta.

Exultatio cordis, gaudiumve impensum Jaddi ex constitutionibus divinis, est voluptas animi ex cognitione & usu commodorum, quæ ex constitutionibus servatis proveniant. Frui bonis, iisque multis, iisque magnis, certissima gaudii materia.

V. 112.

כְּשִׁיתִי לְבִי לַעֲשׂוֹת חֶסֶד לְעוֹלָם עָקֵב :

Ἐντείνω τὸ σπλάγχχνον μου εἰς τὸ πρᾶσσειν τὰ δικαιώματά σου, εἰς τὸ νωλεμεῖς, ἐπιεικῶς.

Intendo cor meum, ad præstandum jura tua, in perpetuum, decenter.

הִטָּוֶה ἔντείνω, *intendo, cado, pulso, trudo.* Et nostris, *intendere vires omnes, intendere nervos, animi, mentis, ingenii, in rem, excogitandam, distinguendam, perficiendam.*

Operis, non speculationis, rem sibi esse, leges sacras, ingenue profatur Jaddus. Scire leges, non exequi, nescire. Finis, ut fiant. Si non fiant, quæ cognoscuntur, non cognoscuntur. Nosse, est vim & fructum nosse, fructu delectari, fructum desiderare & expectare. Ille rem novit, maxime quæ in opus abit, qui commoda illius curate tenet, eorumque particeps fieri discupit. Et qui vera bona & lætos effectus novit, non potest non eorum cupiditate & desiderio affici. Certum ergo signum, non intelligi, ubi fructus non expetitur, adeoque res negligitur. Finis ergo, opus, factum.

In illam operis executionem se totum intentum esse,

esse, asseverat Jaddus. Nec tam privatae actiones solae hujus scopi, quam inprimis publica, quae essent officii, regiminis, praesidii, indeque quae totius gentis salutem concernerent. Haec jura Judaeorum publica.

Curatissime & integerrime hoc agi à se, proficitur, non obiter, non praetextus fine, non pro arbitrio, non pro affectu, qualitercunque, in speciem.

Quae scrupulosa sollicitudo, exequendi quae juris, commendatur, tum à perennitate ac continua paritate, animo nunquam vacillante, tum à rectitudine, *ἐπιεικὴς*, ut rectum & dignum. A quibus alienus Manasses.

ס v. 113.

סְעִיִּים שְׁנֵאתִי וְתוֹרָתְךָ אֲהַבְתִּי :

Ἀμφοιβητητικοῖς δυσμενείων, καὶ χορηγίαν σὺ ἀγαπῶ.

Ambiguus succenseo, & institutionem tuam diligo.

סְעִיִּים ἄμφοιβητητικός, contentiosus, litigiosus, ambiguus, ambigens: ἄμφοιβητής, controversor, contendo de re aliqua, discepto, litigo, ambigo, dubito.

סְעִיִּים ἄμφοιβήματα, controversia, questio inter disputandum agitata, de qua ambigitur & disceptatur.

1. Reg. 18, 21. Israëlitæ, prætexentes se Deum colere æque ac Baalem, פְּסֻחִים עַל שְׁתֵּי הַסְעִיִּים

σκηπτόμενοι ὑπὲρ ἀμφοτέρων τῶν ἀμφοιβημάτων, tenentes, defen-

defendentes, utramque controversiam: Qui, cum de Deo & de Baale, quis illorum esset colendus, disceptaretur inter Prophetas & Israëlitas, utrumque simul contrariorum & controverforum amplecterentur, Deum esse colendum, & Baalem esse colendum, se utrumque facere. Quorum alterum ἀμφισβήτημα, Baalem esse colendum, igne & ferro præscidit Elias.

הַיָּדֵי סֹפִיִּים σκόπηλος *scopulus*. הַיָּדֵי פΑΡΑΦΥΛΑΣ, *ramus*.

Sophistas sui ævi inter Judæos, in quibus Manasses, frater, multique magni & eruditi viri, senatores primarii, sacerdotes eximii, abominatur Jaddus, gentis caput, veritatis præsidium. Illi, affectuum servi, constitutiones publicas ex propriis suis commodis metientes, pro obtinenda rempublicam evertendi licentia, leges fundamentales, ipsis obstantes, cœperant convellere.

Perquam graviter & proprie hos vocat סֵעָפִים ἀμφισβητούντες, *ambiguos, dubitantes, litigantes*. Quippe qui, rationibus & sophismatibus conarentur leges, pro fundamento reipublicæ positas, *vocare in dubium, sive de justo Moysis scopo & vero statuendi jure, num Moses & majores id jure & bene statuerint: sive de propagatione & exercitio illorum legum per tot longa secula, quibus millies ab illis sit alio itum: Sive de temporum jure, quæ mutant omnia, jubeantque relinquere vetera, surrogare meliora. Quales profecto prætextus illis non defuerint, quibus animus certas leges convellendi & eliminandi, aut de illis libere dispensandi.*

U

Quod

Quod ad *specialem legem*, de connubio cum exteris vetito, quæ tunc maxime controversa, color fuerit non unus Manassi, & cum eo facientibus, qui affinitatem cum populis alienigenis contraxerant. Exempla non ignota ante Mosen, in ipso Josepho apud ægyptios, qui uxorem duxit ægyptiam, filiosque inde procreavit, tribuum capita maxima, sine vitio. In Mose legislatore ipso, vel una, vel gemina uxor, ex Midianitis, extraneis. Ipse David, regni gloria, ex progenie Moabitica. Quibus paria sine numero. Quæ sophismata apta nata ad fascinandum incautos. Accessit, quod urgeretur præsens necessitas, sibi devinciendi vicinos principes, pro quiete Judæorum vel & incremento. Quale vinculum fortissimum arctissimumque, affinitas. Species non omnino nulla. Maxime ubi produceretur à sophistis illis consuetudo omnium regnorum & rerum publicarum, in quibus leges nullæ æternæ, sed mutationibus obnoxia cum seculis, quæ attemperarentur semper ad statum præsentem, pro fati & eventibus.

Hæc *in dubium vocare poterant robur legum*, quas urgeret Jaddus contra Manassen & ceteros, veritati adversos. Hæc machinae fundamento opposita.

Hoc veritatem, pro reipublicæ basi positam, impugnandi, & sophismatibus quassandi, studium ferium & fervidum, appellat Jaddus *intempestivam ἀμφοιβήτιον discepcionem*. Sophistas hosce dicit ἀμφοιβητικὲς, *ambiguos, ancipites, litigiosos*, qui solide

solide posita fucatis rationibus in dubium trahant, qui fundamentales gentis leges ad suum arbitrium vocent, vel non necessarias, vel non utiles, vel damnosas, vel dispensationi relictas, vel liberas dicant, pro seculorum fatiis.

His se infensissimum dicit, quos aversetur toto pectore, cum immatura & fallaci disputatione & subvertendi studio. Qui affectus Jaddi serenus & tranquillus, quem etsi lacefferint, tot fluctus non absorpserint. Veritatis rationem sibi semper potiore ait illo fuko & sophismatum fraude.

Præsens, *odi*, pro actu continuo, includit præteritos casus, quando illis Sophistis, disputantibus & leges impugnantibus, in Synedrio & aliàs, ore manuque, ivit obviam, veritatem defendit, robur illius demonstravit, illorum dubiis respondit, sophismata solvit. Quod nunquam factum absque sensu odii adversus Sophistas, in quibus ipse frater.

Veritatis studium inconcussum opponit dein sophismatum & ambigentium odio: Illos de veritate disceptantes odi, illisque respondeo severe; institutionem rectam diligo.

Quæ dilectio non meri affectus, sed & operis: *Defendere, propugnare, tueri.*

V. 114.

סְתָרִי וּמַגְנִי אֶתָּה לְדַבָּרְךָ יְיָ לִתִּי :

Ἀποστροφὴ μὲ καὶ θρίγκωμά μὲ τὴν· Ἔἰς τὴν
Φραδίαν σε κατελπίζω.

*Refugium meum, & lorica mea, tu: In
verbum tuum spero.*

סֶתֶר ἀποσποφὴ, *perfugium, receptus, effugium.*

מִנִּי θρίγκωμα, θρίγκος, *lorica, munimentum
quodcunque, septum, vallum.* יַבֵּי θρίγκω, *vallo
aut septo munio.*

מִנִּי ἀλῆμων, *dux, ἡγούμενος.*

מִנִּי κίνημα, κίνησις, *motio, turbatio.*

Tutamen suum adversus insultus & insidias
hostium illorum, propinquorum etiam, callido-
rum, doctorum & argutorum, vocat *veritatem*.
Deo tribuit illud tutamen, quia Dei providentia
pro veritate, & in veritate.

Duabus figuris suum pingit *firmum & immotum
in veritate pectus*, primum *refugii*, ut in *locum tutum*,
urbem, arcem, dein *munimenti aut valli*, ut in
locum munitum. *In veritate munimentum, tutum
& firmum.*

Neque verò excluditur *impugnandi contentio* per
adversarios, cum locus munitus & *vim* experia-
tur: neque *virium* in oppugnantibus & *violentiæ*
successus, qui veritatem sæpe premant vehe-
menter: Quin hæc subinnuit Jaddus utraque
voce, *refugii & munimenti*: Cum non opus esset
confugere, & locum munitum quærere, nisi esset
qui persequeretur. Significatur tamen *veritatis
natura invicta*, quæ quamvis prematur, opprimi
nequeat, sed suo tempore resurgat.

Fundamentum veri addit, *verbum Dei*, divi-
nam constitutionum auctoritatem. Neque ver-
bum

bum hic aliud quam *legis*, per Mosen. Robur Jaddi *in spe & fiducia*, in verbum illud posita. Quod pectus munitum & robustum, veritatis fiducia.

V. 115.

סִירוּ מִמֶּנִּי מִרְעִים וְאַצְרָה מִצִּוֹת אֱלֹהֵי:

Ἀποστρέφετε ἀπ' ἐμὲ πονηροὺντες· καὶ ἀνατηρήσω προστάγματα τῶν μεγάλων μου.

Recedite à me improbi: Et servabo mandata Domini mei.

אֱלֹהֵי מֶגֶלֶיִס, *magnus, superior, excellens, magnificus, venerandus, sublimis.*

אֱלֹהֵי Rabbini מֶגֶלֶיִס, *magnificencia, majestas.*

אַרָבִי Arabum, *μεγαλύνω, μεγαλίζω, magnificeffero, extollo, magnis extollo verbis, prædico: Quod est colere, adorare.*

אֱלֹהֵי מֶגֶלֶיִס, *magni, superi, venerandi; de coelestibus, judicibus, magistratibus, ut vox superum. Quomodo & idola, pro venditatione & jactantia gentium, hoc nominis impetrarunt, ut superi dicerentur.*

De uno vero Deo, אֱלֹהֵי, *ὁ τῶν μεγάλων, ille superum, omnium summus, ter maximus. Qui dominii est character, ut idem sit ac Dominus, quoadrem. Aliàs dominii & potestatis vis proprie est in voce אֲרָנִי, δυνάμεις.*

Commercium cum improbis illis, veritatis hostibus, negat, quos nolit habere pro agnatis aut amicis, vel & senatoribus ac civibus.

Recedere jubet illos, quos jam ante recedere jusserat, tum è senatu, tum è choro. Quemadmodum frater *Manasses*, magnum inter sacerdotes nomen, publico decreto *sacerdotium relinquere jussus*, ex transgressione legis de interdicto cum exteris connubio, dein ab ara deturbatus. Ex quo & templum & urbem deseruit & fugit, Samariam petens. Comitati & secuti illum multi, similis sortis homines.

Qui etiam sponte aufugerant, recte de illis pronunciat, quod commercium cum illis velit habere nullum. Uti Jaddus refert personam publicam, ita commercium Jaddi cum illis est commercium publicum totius gentis cum illis profugis capitibus.

Est hæc *exclusio & excommunicationis factæ designatio*. Nec adeo privata hæc *exterminatio*, sed *publica*.

Quamobrem illorum *insigne* addit מַרְעִים πονη-
περόντων, *malignorum*, πονηρῶν. Quæ nota non respicit hic privata facinora aut scelera, sed *publicam legum impugnationem ac desertionem*.

Hos, ipsumque fratrem, profugum, veritatis proditorem, *valere jubet*, Sichemi manere & suo inviso Judæis frui templo.

Est hæc *rejectio adversantium*, etiam propinquissimorum, *calcar*, *reliquis bonis additum*, qui *perstent* & in veritate perseverent, qui Jaddo maneanť addicti, veritatis defensori. Justa

Justa *Jaddi ira*, qui desertores excretur, quibuscum & ceteros viros rectos nolit habere commercium. Verosimile edicta hujus tenoris Hierosolymis fuisse publicata, inter bonos saltem agitata consilia, proposito facto ab illis abstinendi illosque vitandi. *Odium* certe *immortale* evasit inter Hierosolymitanos & Sichemitas, per omnia sequentia secula, donec res Judæorum & Sichemitarum everterentur per Romanos.

Suam posthæc & suæ partis *in veritate perseverantiam* subjungit, qui præcepta Domini sui sit conservaturus. Qui se servum toties dixerat, ratione etiam officii publici, nunc *Deum* vocat *Dominum suum*, superos suos. Quæ est declaratio devotionis necessariæ & *justi obsequii*: Qui quamdiu *Deum* agnoscat pro *Domino suo*, tamdiu teneatur illius observare jussa.

Quæ est *publici nomine facta declaratio*, Hierosolymitanos distingui à Sichemitis illis toto commercio.

V. 116.

סִמְכֵנִי כְאִמְרָתְךָ וְאַחִיָּה וְאֵל תְּבִישֵׁנִי מִשְׁבָּרִי׃

Συμμάχε μοι κατὰ τὸ ῥῆμα σὺ, ἵνα ψύχω, καὶ ἰλάχισα αἰχυνε με, ἀπὸ τῆς περισκοπέυσης μου.

Defende me, juxta verbum tuum, & vivam: Neque me pudefac, à spe mea.

סִמְכֵנִי סִמְכֵנִי, סִמְכֵנִי, innitor, incumbo, ingruo, immitto, cum impetu immitto. סִמְכֵנִי, innitor, incumbo, pratexo, defendo.

יָמַדְתִּי συμμαχέω, *pugna sum socius, sto à partibus alicujus, defendo, tueor.*

יָמַדְתִּי συμμειγνύω, συμμίζνυμι, *conjungo me aliis, vires socio, accedo, appropinquo.*

Unde Rabbinorum יָמַדְתִּי συμμίζδω, *conjunctim, prope.*

Et יָמַדְתִּי σύμμικτον, *conjunctum, constructum.*

שָׁכַר περισκοπέω, *circumspectio; unde spes, expectatio.*

שָׁכַר περισκοπέω, *circumspicio, unde spero.*

Implorat *auxilium divinum* Jaddus in istis certaminibus pro veritate & publica salute. Nec enim Manasse & contribulibus absentibus finis erat. Lites, insidiæ, continuæ, inter fratres, & partes illorum, Hierosolymis & Sichemi, quorum res contrariæ, templa adversa, consilia diversa. *Præsidium* poscit *divinum* in istis motibus, ne quid detrimenti patiatur veritas vel respublica.

Provocat ad *promissiones*, tum *generales*, legibus servatis junctas, tum *speciales* Aaroni & domui ejus factas.

Præcipuus & primus fructus opis divinæ, *serena mens vita* hominis dum hic est, *exporrecta frons.*

Deprecatur, vi oppositi, *dolorem animi ex spei frustratione.* Spe falli non vult. Subinnuit, nihil urere magis, quam excidere spe. Sperare, nec obtinere, cruciatum esse maximum. In pe fiducia, spem non fore irritam.

V. 117.

סַעֲרָנִי וְאַשְׁעָה וְאַשְׁעָה בַּחֲקִיךָ תָּמִיד :

Στήριξε με, ἵνα σωθῆσωμαι αὖ· Καὶ σκοπῶ ἐπὶ
τα δικαιώματα σου πάνποτε.

*Confirma me, ut seruer : Et specto in jura
tua semper.*

סַעֲרָ שְׁעִיזו, *stabilio, firmo, fulcio.* מַסְעָר שְׁעִיזְמָא,
ὑποστέιγμα, *fulcimentum, stabilimentum.*

שְׁעָה שְׁקוּפֶעוּ, שְׁקוּפִיזְו, *video, respicio, schauen,*

שְׁעָה אִפְסִיזְמִי, אִפְסִיזְו, *desisto, abstineo, amoveo.*

שְׁעָה יללִיזְו, *illino.*

שְׁתַּעָה יזִיזְמִי, *stupeo.*

שְׁעָה רִנְזִיז, *momentum, hora.*

*Præcavet precibus, ne in tanta lucta cadat, vel
animo, labascente, vel causa, vi oppressâ.
Neque verò tam se suamve putat personam, quam
negotium publicum, quod tractet & propugnet.
Pronomen me, respicit statum officii publici,
quatenus sit moderator populi, & sacrorum præ-
ses. Se putat, hoc agentem : Secum causam
communem.*

*Fulcire, est animum addere dicenti, agenti,
urgenti, propugnanti, decernenti, refutanti :
Sed & cum Jaddo aliis bonis consentientibus :
Gubernare successum, ut bonæ causæ aut veritati
accedant plures, ut adversantes turbentur, vel
conscientia falsi, vel dissidiis vel desperatione.
Fulcra veritatis non parva bonorum applausus, qui
illam agnoscant & juvent.*

Ex adjumentis illis divinis sibi spondet salutem. Nec iterum pro sua persona, satis licet afflicta & torta, sed pro republica, pro veritate. Servari cupit *cum suis*, cum gente, cum urbe, cum veritate.

Pollicetur pro more curam & considerationem jurium divinorum indefessam & perennem. *Respicere σκοπεῖν, προσέχειν*, attendere, non tam *oculorum* res, quam *mentis*, *consilii*, *ardoris*, *negotii*, *praxeos*. Effectum præit attentio & propositum. Antecedens pro consequenti, *respicere*, pro scopo habere, illud curare & sedulo peragere.

V. 118.

סְהִיָּת כָּל שָׁנִים מִחֻקֶּיךָ כִּי שָׁקֵר תִּרְמִיתָם:

Ἀλλ᾽ οὐκ ὅλας τῆς ἀποχάζονται ἀπὸ τῶν δικαιωμάτων σε· ὅτι ψευδαγορία ἢ πραγματεία αὐτῶν.

Arce omnes recedentes à juribus tuis: Nam mendacium est commentatio illorum.

הָלֵךְ אֲלֵיכֶם, arceo, depello: ἐξελάω, ἐξελαύνω, expello.

תִּרְמִיתָּ πραγματεία, *studium in re efficienda, negotium, difficultas, molestia, solertia, commentatio, lis*. πραγματεία litigia & calumnia litium.

רָמַךְ רֵמְבֹו, in gyrum circumago, circumvolvo: ῥομβέω, volvo, circumago in modum rhombi, herum fñhren / circumducere.

רָמַךְ πραγματεύειν, negotiis implicare, vexare, distingere. πραγματεύομαι negotiis implicor, vexor, fatigor.

רָמַיָּה

רמיה πραγματεία, *negotium, difficultas, molestia*:
 πραγματικός, *solers in rebus agendis & tractandis*,
 argutus.

רמיה πόμψη, *erratio, vagatio, aberratio*: πόμψος
vagor, fluctuo, erro: πόμψομαι, *negligens sum*.

Laudat *separationem* Manassis & ceterorum sacerdotum, qui leges deseruerant, fugâ ad Samaritanos. Commendat *publicum decretum*, à posteriori parte senatus & sacerdotii factum, quo Manasses iussus cedere sacerdotio aut cum Sanballato affinitate, ejus filiâ Nicaso dimissa. Arcebant Manassen. Sed & ipse Jaddus postea *refragantem* Manassen ab ara repulit & rejecit.

Deo tribuit *arcendi factum* aut negotium, quod justâ Dei providentiâ, per legum postulata & jura faciebant Dei ministri sacerdotes, ipseque Jaddus. Deus per leges, per ministros.

Petitio verò & *votum arcendi*, est commendatio separationis & exclusionis jam factæ, cum voto similis semper faciendæ, ubi similes redeant artes malæ. Exclufisti & exclude.

Estque *apologia pro justo decreto*, de Manasse arcendo & excludendo, & pro justa depulsione ab ara: Quando rem omnem Deo assignat.

Culpam & meritum exclusionis diserte sed & argute exprimit, *desertionem spontaneam legum*. Se qui à legibus separarant, separandi à legum cultoribus. Deserendi à Deo & bonis, qui deseruerant Deum & illius bonas leges, *Desertores* inquit, *desere*, exclude & propelle.

Turbam

Turbam desertorum excludendorum subinnuit universalitatis signo, *omnes*. Neque tamen *præsentes* illos solos, negotiis jam implicitos, sed & *exempla* illorum secuturos vel nunc vel olim, comprehendit. Insimul *absoluta* illa *universalitas* excludit discrimen & respectum personarum: Nec Manassi fuisse parcendum, nec parsum. Neminem hic esse excipiendum.

Estque *tacitum consilium*, instar decreti publicati, posteris eopte voto suggestum, *ne unquam* pareant ejus generis capitibus, legum hostibus, sed cedere jubeant.

Manifestius expressa *justa exclusionis causa*; quod *fraus* sit *omnis illorum machinatio*, falsum totum illorum negotium.

Falsitas, mendacium, subindicat *sophismata* illorum, quibus usi pro causa sua pallianda & legibus subvertendis. *Fucus* erat *prætextus necessariae amicitiae cum exteris illis prætoribus*. *Fucus* erat, leges illas valere pro tempore, & cedere tempori. Par ratio ceterorum argumentorum!

Negotium aut commentatio Manassis & ceterorum, est *consilium artificiosum* legum vim enervandi, licentiam quærendi libere agendi, publica salute posthabita.

V. 119.

סיגים השבת כל רשעי ארץ לכן אהבתי
ערותי:

Σκωρίας ἀφιστάνεις ὅλας τὰς σρεβλὰς τῆς ξηραίας.
Μαρ' ἐκείνα ἀγαπῶ τὰς διαταγὰς σου.

Scorinus

*Scorias tollis omnes perversos terræ:
Propterea diligo constitutiones tuas.*

סִיג סκωεία, scoria.

הַשְׁבִּית א'φίσταω, removeo, tollo: ἀφίστημι, dirimo, dissocio, avertō.

שָׁבַת ἀφίσταμαι, absisto, abscedo, absisto de re aliqua, abstineo, desisto.

שָׁבַת κατὰπαυσις, cessatio, quies.

שָׁבַת, שְׁבִתוֹן κατὰπαυσις, cessatio.

Illustrat amplius *justam* illam *exclusionem* *Manassis* & *sodalinum*. Comparat illos cum *scoriis*, tum *ratione pravitatis*, tum *rectæ separationis*. *Inutiles* illos fuisse in republica, *juste separatos* & *fegregatos*.

Quæ est *vindicatio legum* & *virorum legalium*, qui sint bonum metallum, substantia bona & utilis: Et *gravis reprehensio desertorum*, quos propudioso insigniat caractere, pro merito. Videtur voce hac selecta סִיגִים σκωειῶν, *scoriarum*, collimare in *Manassis* nomen & sectam, in *Sichemitas*, inque ipsum montem *Gerisim*, ubi illorum sacra separata. Omnia *scoria*, in monte *Gerisim*, & in urbe *Sichem*, apud *Manassen*.

Ipsam *exterminium* apte appellat *remotionem*, qui *desistere coacti* à sacris Judaicis, à templo, à consortio, per *decreta*, & *Jaddi* ipsiusmet *justum* & *sacrum robur*.

Subinnuit illorum ἀπόστασιν, qui abibant ire *justi*; qui abierant, redire vetiti, dum tales.

Distortos, animis, consiliis, institutis, coeptis, à legi-

à legibus averfos, vocat Manassen cum aliis, adeoque detorquendos.

Calida & fervens *Jaddi indignatio*, quæ tam operosam exprimeret figuram, quæ in *scorias* redigeret viros, ipsumque fratrem, cum magnis senatoribus.

Et universalitas hæc, omnes, excludit omne discrimen, nec sanguinis & dignitatis ratione habita. Tanta *severitas recti & justi*.

Contrariam suam & consentientium indolem ingenue testatur, qui diligant constitutiones Dei. Quæ est tacita commendatio puritatis, integritatis atque bonitatis, in se & sua parte, quæ à scoriis sit munda. Integritas illa constitutionum cura.

V. 120.

סָמַר מִפְּחָדָךְ בְּשָׁרִי וּמִשִּׁפְטֶיךָ יִרְאָתִי :

Συνδερμεῖ ἀπὸ πτακισμῶ σὺ ὁ σέρφος μὲν, καὶ ἀπὸ τῶν ἐπιτιμήσεων σὺ τερμέω.

Concursat præ pavore tui caro mea, & pœnas tuas horreo.

סָמַר συνδερμέω, *concurso*, schaudern: Quod est frigoris, & frigidi metus.

סָמַר σύνδεσμος, *concurrrens*: יִלֵּק סָמַר καλαμαῖς συνδεμαῖς, *locusta concurrrens*.

פָּחַד πτακισμὸς, *trepidatio*, pavor.

פָּחַד πτωκάζω, *metu consternor*, expavesco.

בְּשָׁרִי σέρφος, *caro*, torus carnosus.

יִרְאָה τερμέω, *tremo*, *trepido*, τερμέω, *horreo*.

Vindictam divinam & quam sumat à legum desertoribus *pœnam* pingit sensu *horroris*. *Horroris* vis, ut in frigore, ita & in frigidissimo affectu metus & terroris, *concuti*, *collidi*, nervis, fibris, musculis, totaque cute. Quæ *collisio*, *conquassatio* horrentis, est *concurso* frequens membrorum & corrugatæ cutis totiusque carnis. Germanis est, die Haut schaudert.

Ratio & principium tremoris, *metus Dei*, *formido sententiae* & *pœnae divinae*, quam sumat à præfractis, legumque contemtoribus. *Pœna gravitas*, metus & horroris intensio.

Quæ est consideratio præsentis fati in Manasse & ceteris, quando hi *pœnam Deo jam dederant terribilem*. Significat exclusionem illorum, indeque secutam terribilem fugam, quin defectionem ad Samaritanos. Quæ grandis & tremenda vindicta divina. Hanc intuitus Jaddus se illam horrere dicit. Quæ est *trepida veneratio justitiæ divinae*. Celebratio Dei justî judicis.

Sed & est *sensus devotionis*, qui talem pœnam ipse cum suis fugiat, virtutis & veritatis studio, exemplo illorum magis territus.

Est & *tacitum calcar*, quod addit bonis, cavendi, ne in similem incidant pœnam simili delicto.

Quare, præ affectus vehementia idem repetit clarius, qui *divina judicia metuat*, jam exercita in Manasse & excercenda in quibuscunque transgressoribus talibus.

V. 121.

עֲשֵׂיתִי מִשְׁפָּט וְצֶדֶק כֹּל תְּנִיחֵנִי לְעִשְׂקָי :

Ἐργάζομαι εὐταξίαν καὶ δικαίωσιν· Πάμαλα
ἐγκώρει με τοῖς καταδυναστεύουσιν με.

*Præsto equitatem & ius: Ne concedas me
opprimentibus me.*

עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה
ἐργάζομαι, περῶσω: ἔργασία, περῶξις,
actio, opus.

הַנִּיחַ עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה
ἐγκωρέω, concedo, permitto.

עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה עֲשֵׂה
καταδυναστεύω opprimo.

*Integritatem suam asserit intrepide, qui non
modò privatim faciat quæ deceant, sed maxime
in officio, in regimine, in summo sacerdotio,
in administratione publica.*

Hic מִשְׁפָּט non tam *decretum*, quam *decorum*,
non δέσποισμα, sed εὐταξία, *bonus & rectus modus &
ordo*. Quanquam eodem tandem recidant, cum
honestas aut æquitas pendeat à decreto aut lege;
Ut dici possit *præstare decretum*, id quod decreto
cautum, τὸ τῆς δεσπώσεως, *quod est decreti*.

Et צֶדֶק hic pro צִדְקָה sumi, ut notet *justitiam*,
poterat. Forte tamen propius & magis pro-
prie erit δικαίωσις, *jus, defensio juris*, idem ac δικαιο-
λογία. Quæ plus est quam *justitia*, δικαιοσύνη. Δι-
καίωσις est ultra & supra δικαιοσύνη; *declaratio &
definitio vel tuitio justitiæ*, est ultra & post *justitiam*.
Qualis δικαίωσις est quidam actus jurisdictionis.
Quare suis locis commode dicitur *jus*, si latine
dicendum.

De jure suo, dicendi, ordinandi, decernendi, legum transgressores arcendi, & à coetu Judaico excludendi, hic Jaddus, contra Sanballat & Manassen. *Feci, inquit, facio, quod recti ordinis, & in quod mihi jus faciendi & constituendi. Juste egi, quod egi. Facio ἐνταξίαν καὶ δικαιοσύνην, quod dignum & defendere possum, quod pro justo declarandum.*

Excusat decenter suam severitatem erga fratrem, in quem non fuerit iniquus, in quem habuerit jus statuendi, utpote transgressorem. Declinat injuriam fratri illatam, ut clamarent: Non fuisse jus Jaddo in Manassen; per vim fuisse expulsum. Quales imputationes & clamores retundit, suo in Manassen jure asserto.

Exprobrat vicissim hostibus illis suis Sichemi jam degentibus, vel & præsenti adhuc Manassis parti, vim quam Jaddo inferre satagant.

Deum verò rogat qui illorum insidias virulenta avertat & vires frangat: Ne permittas me oppressoribus meis. Vocantur oppressores, qui per vim agant injustam, κατὰ δυνάμειν, qualis erat Sanballat cum suis, genero Manasse, ceterisque Judæorum magnatibus.

Consilium, scopus, conatus, impetus, opprimendi, pro facto. *Oppressores, i. e. qui id agant omnibus viribus, tametsi nondum affecuti sint, nec opprefferint. Et hic velle satis. Oppressores non ab effectu sed ab affectu. Qui velint, etsi non possint.*

Longa hic adversariorum consilia per aliquot annos, ex quo Manasses cum Sanballato familiaritatem

ritatem contraxerat: Machinæ multæ, conatus & tentamina varia. Irrita pleraque.

Interea & *impetus illi* frequentes *Jaddo molestissimi*, ut finem illorum videns, metuendum sentiret effectum, nisi divina obstaret providentia.

Affectus proinde *Jaddi subtristis*, pro adversitatum mole sensus, quos oppressionem moliri persentisceret.

Oppressio vero, seu violenta deturbatio, tum ab animi statu, tum à dignitate, tum ab officio & præsidio.

Suos dicit oppressores, non ratione personæ solius, & totius familiæ & hæredum, qui à successionem in summo Pontificatu excludendi, surrogato Manasse & illius familia. Dein etiam ratione publici muneris, qui *caput* referret *populi* & regiminis: Qui cum Jaddo & in Jaddo formam reipublicæ opprimere aut mutare contenderent, legibus variis eliminatis aut limitatis, revera oppressis & extinctis.

Ita *se* hostibus *permitti* non vult, ut pro affectu, pro consilio suo perduto, consequantur cupita, republicâ oppressâ.

V. 122.

עֲרַב עֲבָדָךָ לְטוֹב אֵל יַעֲשֶׂקֵנִי יְיָ:

Τρέπε τὸν θερράποντά σου τῷ εὐεργετήματι ἐλάχιστα καταδυναστευσάτωσαν με εἰ αὐθαδέως.

Exhilara servum tuum beneficentia: Minime opprimunto me arrogantes.

עֲרַב

עֲרַב τέρω, *oblecto, exhalare, mulceo, demulceo*.
 τερωμαι *delector*.

עֲרַב τερπνός, *dulcis, suavis*.

Plane aliud est **עֲרַב** φύρω, φυγίω, *misceo, commisceo*. **עֲרַב** ἀρραβωνίζω, *spondeo, παρῆγγυάω, fidem do*.

עֲרַב ἐρέφω, *tego*.

עֲרַב ἐρεβόω, *observo*.

עֲרַב τύσβη, *turba miscellanea*; **עֲרַב** σύρβη, τύσβη.

עֲרַב παρυφή, *limbus, pretexta*.

עֲרַב ἐσπερά, *vespera*.

עֲרַב πέρκος, κερκνός, *niger, corvus, rab*.

עֲרַב Ἀραβία, *Arabia*.

עֲרַבָּה ῥωπήϊον, *virgultis plenus locus, desertum*.

עֲרַבּוֹן ἀρραβών, *arrhabo, pignus, arrha: παρῆγγυσις, sponsio, promissio*.

עֲרַבָּה παρῆγγυσις, *sponsio*.

תְּעֲרַבוֹת παρῆγγυσις, *sponsiones*.

עֲרַבִּים ῥίψ, ῥίπος, *vimina flexilia, virgulta*.

מַעֲרַב ἑσπερος, *vesper, occidens*.

מַעֲרַבָּה ἐμπορεία, *negotiatio, mercatura: ἑμπορος, negotiator, mercator, ἐμπωρέω, negotior, mercaturam facio*.

Tanta in una voce *mixtura* & tam grandis significationum *turba*, omnibus interpretibus profitentibus. Quæ profecto poscunt *distinguen-*
di & explicandi curam haud vulgarem. Occi-
 dentis lumen orientis dispungat tenebras, ra-

diis penetrantibus. Exhilarent hæc jufte peritos caliginis pertæfos.

Jaddus *fe exhilarari* discupit divina gratiâ, inter hostium insultantium ftrepitus. *Hilaritatem* petit à Deo, *pro triftitia* ex adverfis, per fratrem & fodales perversos. *Votum* ab homine non alienum, cum hominis non fit mœrere femper & curis confici: Sed hominis, animo erecto effe, ad res dignas conficiendas, quod in ægritudine animi non fit.

Servum fe vocat, pro *magni officii* ratione, quo loco Dei fungatur, juffu Dei. *Servi* autem obfequi, ferre molefta, tolerare laborem. *Tolerantiam* adeo fuam, eamque longam fubinnuit: Sed & *obfequium*.

Sed & *fervi*, *expectare ab hero gratiam & beneficium*, quo exhilaretur fub laboris mole.

Quod *beneficium*, obfequiofo fervo dignum, expectat. Idemque exprimit: *Eripi è potestate opprimentium*. Modum aut *finem turbarum* quærit quas moverant Manaffes & confortes.

Oppreffionem violentam rurfus illis tribuit, qui per Sanballatum *potentiâ* viderentur fulti, tum & in urbe ex familiis, opibus, dignitatibus validi, ad conspirandum apti.

Eosdemque nativo iterum charactere insignit *אַוּדַיִם*, *אַוּדַיִם* gloriosos, arrogantes, jactabundos, feroces, efferos; viva feditioforum effigie, qui animo elato nec legum vim attenderent, nec decorem communem curarent.

v. 123.

עֵינַי כָּלֹן לְיִשׁוּעָתְךָ וְלִנְצֻחַת צִדִּיקְךָ :

Γλῆναι με γλίχονται τὸ σωτήριον σε, καὶ τὸ ῥῆμα
τῆς δικαιοσύνης σε.

*Oculi mei expetunt salutem tuam, & ver-
bum justitiæ tuæ.*

Idem *flagrantissimum desiderium*, non tam pro
se, quam pro communi causa, exprimit *vividius*,
pro affectus ubertate, figuræ ornatu. *Oculis*
Jaddi tribuitur cupiditas & expectatio salutis,
Figura à *sensibus externis* ad animum translata:
Quoniam enim affectus interni se exerunt per
sensus externos, cupiditas in oculos redit, qui
de eo circumspiciunt quod expectatur. Καρδο-
κία vocant *sollicitam expectationem*, quæ fit velut
exerto capite oculis circumlatis. Καρδοκίαν,
sollicite & cupide expecto; capite velut erecto emi-
nus circumspicere de eo quod expectatur.

Enixissima Jaddi expectatio salutis publicæ. Talis
his σωτηρία η̄γούσῃ, quæ responderet causæ præ-
senti, in controversia de republica per Manassen
quassata: Finis litis, conservatio legum, verita-
tis integritatis, Judaici status incolumitas, immuni-
tas ab insidiis hostium: Ne Samaritani nocerent
Judæis. Alibi alia salus, pro rerum diversitate,
& quæstionum differentia.

Provocat ad *promissiones divinas*, de ope & au-
xilio in adversis, pro publica re servanda. *Ver-
bum justitiæ divinæ*, substantivum pro adjectivo,

justissimum verbum : Verbum, quod à justo adeoque veraci Deo fit profectum : Qui, quod promisit, impleat.

V. 124.

עֲשֵׂה עִמָּךְ כְּחַסְדְּךָ וְחֻקֶּיךָ לְמַדְנִי :

Ἐργάζου μετὰ τῶ ὑπερέτα σοι, κατὰ τὴν χρηστότητα σοι, καὶ τοῖς δικαιώμασί σοι μελέτα με.

Fac cum servo tuo secundum benignitatem tuam, & tuis juribus instrue me.

Rogat Deum denuo per misericordiam & gratiam illius, qui subveniat causæ, eique arduæ, de reipublicæ conservatione. Quod sibi fieri cupit, pertinet ad publicum : Publico per ipsum, & ipsi cum publico, cui præesset. Estque hæc gratia Dei non modò affectus Dei misericors, sed & ordinatio prisca gratuita, spontanea, donum benignum, tum quoad rempublicam gratiose fundatam, tum quoad sacerdotium ex mera gratia fundatum, & in illo regimen illius Aaronis posteris benevolentissime tributum.

Se proinde, suam dignitatem, suam præeminentiam, summi sacerdotii honorem, Deo committit, utpote ab illo à temporibus Mosis profecta.

Servitutis character & hic non servilis plebea nota, sed officii & muneris à Deo demandati, quod magnum & excellens, regiminis insigne. Submissionis interim, devotionis, & obsequii tessera & testimonium.

Arbitrium Deo commissum, cum Jaddo tan-

tanquam servo agendi, pro gratia & munere gratiose commisso, est *defendendi status & conservandi desiderium*. Libertati heri gratiosæ committitur, quod devote impleri petitur: Cum non præsumatur bonus herus facturus contra sua promissa & instituta.

Cupit iterum *edoceri statuta & jura Dei*. Quod non est ignorantia, sed perseverantia. Optat *juribus Dei semper incumbere*, nec tam cognoscendis quam exequendis. Quæ est *petitio muneris sacri supremi penes ipsum relinquendi*, cui annexa erat cura & defensio legum. Doce me ait, & per me meos, sacerdotes, populum. Conserva mihi præsidium, ut conservem tua jura.

V. 125.

עֲבֹדָה אֲנִי הַכִּינֵנִי וְיָדָעָה עֲדוּתִיךָ :

Ἰππεύτης σὺ ἐγώνη, πόνσε με, ἵνα διανοήσω τὰς διατάγας σὺ.

Servus tuus ego, doce me, ut cognoscam constitutiones tuas.

Officii publici, præcipui in gente, sibi à Deo demandati, mentionem facit frequentissimam, quia illius res agebatur.

Pronominis vero *tuus, tuus*, maxima vis: Quo non solum officii magni dignitas significatur, sed inprimis *legitima functio istius muneris*, pro mandato divino. Qui in isto munere peragat rite recteque quæ imperata, qui non declinet, non prætereat, non intermittat. *Dei ser-*

vus, veritatis divinæ servus, verbi servus; Sed & *legitimus* servus æque ac *fidus*.

Sed & pronomen *Ego*, fiduciam denotat in illud munus sibi creditum: Possessionem legitimam, quam extorquere conati adversarii; administrationem illius rectam. Opponit se *Manassi*, qui illud pronomen sibi vindicasset lubens, *Ego*, *Ego*, *Ego* Pontifex Maximus, etsi non simili affectu.

Cupiditas doctrinae: *Instrue me*, est cupiditas conservandæ doctrinæ cum conservato officio maximo, à quo pendeat doctrina. *Se* nominat, cœtum populumque designando aut connotando.

Neque *instructio* proxime quoad intellectum, sed quoad affectum: Fac velim & cupiam, fac præstem, fac prosequar & urgeam. Fac necessitatem & utilitatem eorum semper attendam.

Cognitio constitutionum, & hic non intellectualis, sed effectiva. *Nosse* constitutiones, est *agnoscere*, & *pro veris, bonis & utilibus habere*. Quod est, lubenter præstare, & ut ab aliis præstentur, cupide curare. Quæ omnia opposita hostium irreligiositati.

v. 126.

עַתָּה לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הַפֶּרוּ תוֹרָתְךָ:

Τὸ ἄρτι τὸ πρῶτον τῷ ὑπαρχόντι; Ἐπειραν τὴν χορηγίαν σὺ.

Tempus est sacra faciendi Deo: Dissolverunt institutionem tuam.

עַתָּה

עֵת טύχη, *casus, eventus.* עֵת טυχάνω, ἐπι-
τυχάνω, προσυχάνω, *colloquor: συντυχία, colloquium.*
עֵת עֵפֶשֶׁת, *promptus, paratus, ab εἰσέσθαι, ap-
paro, paro.*

עֵת הֵנָּה, ἄρτι, ἄρτι, *nunc, jam, equidem, ἤτοι, τούτοις.*

עֲשֵׂה ῥέζω, *sacra facere.*

פֹּר, פֶּרֶר, הֶפֶר, πείρω, περιπείρω, *transfigo, trans-
fodio, perforo, διαπείρω, καταπείρω, configo.*

פֹּר פֶּרֶר, *torcular.*

פֹּר εἶδος, *fors, fortuna, ut sorte est definitum, ut
forte fortuna accidit: ab ὅριον, finis, οὐρίω, definitio.*

*Necessitatem summam servandi cultus integri com-
mendat, ex difficillimis & ancipitibus temporum
fatis.*

*Periculum primò subindicat impendens rei
sacræ & veritati: Dein justam curam prospiciendi
illi & interitum præcavendi.*

*Vox temporis aut tempestatis signum est opportuni-
tatis & extremæ necessitatis. Quomodo tempus est,
i. e. necesse est. Quæ est denunciatio damni & pe-
riculi, cui obviam eundum.*

*Quæ declaratio necessitatis est adhortatio ad vigi-
lantiam, sollicitudinem, sedulitatem: Dehortatio
à securitate, negligentia, sopore.*

*Sacra facere Deo, est descriptio totius cultus sacri,
positi in hostiis, precibus, suffitu, & annexis
ritibus. Sed & denunciatio sacrorum extraordinario-
rum, pro genio seculi, jejuniis & peculiaribus*

victimis pro tota gente. Est *exacta observantia omnium statutorum.*

Ratio illius *vigilantissima solertia* adhibendæ, *schisma*, seditio, defectio, legum contemptus publicus, per Manassen & contribules. *Irritam reddere institutionem Dei*, est leges, si non omnes, certe aliquas, subvertere. Unam qui tollit, tollit omnes. In his tunc *negata cum gentibus affinitas.* Sed & in his *negatum aliud templum præter Hierosolymitanum*, negata templorum multitudo. Manasses verò Sichemi jam peculiare habebat templum. *Fœdifragi illi.*

V. 127.

עַל כֵּן אֲהַבְתִּי מִצְוֹתַיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז :

Παρ' ἐκεῖνα ἀγαπῶ τὰ προστάγματά σου μᾶλλον ἢ πυρρὸν καὶ μᾶλλον ἢ ὄβριζον.

Propterea diligo mandata tua præ auro & obryzo.

כָּהָל πυρρὸς, πυρρὸς, *flavus, fulvus, rufus.*

זָהָב ὄβριζον, *obryzum*; Quæ sunt, *ἐκπυρριζόμενον, excoctum igne*, purum aurum, quod aliàs dicitur *ἀποφθον, excoctum.*

זָהָב πῆσσω, συμπῆσσω, *compingo, consolido*: *ἐπιχυῶ, ἐπιχυρίζω, corroboro.*

Fœdifragis illis opponit de novo suam fœderis aut verbi curam, nova pretii figurâ: *Comparatione verbi cum auro & obryzo.* Pro analogia affectus humani erga opes, easque optimas aut pretiosissimas, æque

æque impensum esse Jaddi animum & affectum in verbum.

Gradus major propensionis, impensiorve affectus, est exaggeratio studii. Nos *incomparabile* dicimus. Neque alia vis est talis comparationis & assimilationis, quàm *superlativi*: Impensissimum esse legum studium. Neque verò speculatione, sed opere. Et in hoc, defensione, & ut per alios præstentur, severa contentione, pro officii partibus, ut judice & præside dignum.

v. 128.

עַל כֵּן כָּל פְּקוּדֵי כָל יִשְׂרָאֵל כָּל אֶחָד שָׁקָר שִׁנְנָתִי :

Παρ' ἐκείνα ὅλα προσάγµατα ὅλα (νόµοι) ἀρθίζω.
Ὅλη τῇ ἐκπορεύσει ψευδαγορίας δυσµενάινω.

Propterea omnia præcepta totius legis perficio: Omni viæ mendacii infensus.

Verus in leges affectus, non velle solum illis bene, sed illa *perficere*, neque aliquas illarum, sed omnes, sine exceptione. Quorsum hic repetitio universalitatis: *Omnia mandata totius.*

Quod ultimum כָּל *adjectivum* fuerit, subintellecto substantivo, totius legis. Poterat esse & nomen ὁλότης, *totum*. Modò non sit ipsum λόγος, *verbum*. Sed ferri poterit *neutrum*, τὸ ὅλον, *totum*, *summa*. *Omnia* esse præstanda præcepta totius.

Quæ fortis *asseveratio plenæ observantiæ*, citra exceptionem, est opposita exceptionibus Manassis

&

& societatis, qui excipi posse statutorum pluscula asseverabant, pro suo licentiæ adjumento. *Vehementia affectus in Jaddo* est fortis impugnatio negligentiae in adversariis.

Perficere, *ῥῥ* ἀρτίζεν, ἀπαρτίζεν, *conatum* aut *studium perficiendi* indigitat: In eo esse totum, ut fiant injuncta. Promptitudo est agendi, sine hæsitatione aut fluctuatione. Alacritas in opere.

Sed & *perfectionis* vis est *effectus*. Talis verò effectus, qualis lex. Quousque tendit nervus legis, eousque & effectus illius aut perfectio. *Perfectio* verò *legalis*, ut *justitia legalis*, erat *συρρικνή*, juxta Pauli effatum. Jaddus se omnia præstare ait, quæ legis erant, quæ à lege præstari volebant & poterant. Omnia pro V. T. indole. Manasses nec perficiebat quæ poterat, leges reipublicæ transgrediendo libere.

Neque *perficiendi actus* ad Jaddi personam restrictus, qui ipse præstet, quæ præstanda, sed ad *regimen*, qui ab aliis etiam præstari velit & jubeat, quæ oporteat. Qui est *regiminis rigor*.

Propensio in legem venit *aversionem* à delicto; quam testatur porro Jaddus, vi oppositionis.

Via mendacii aut *falsitatis*, est *modus agendi falsus*. *Falsitas* opposita *veritati*. *Veritas* istic *legum honos* & *autoritas*: *Falsitas*, quicquid legibus contrarium. Rursus utrumque pro illo tempore. Stylus vim suam habet ex suo ævo. Talis veritas & falsitas, qualis doctrina. *Via* ergo *falsa*, est *via à legibus aversa*: Vivendi, agendi, in reipublica, in foro, in templo, alia quam legibus præscripta.

præscripta. Talis via falsa erat Manassis, qui contendebat contra legem, fas esse cum gentibus contrahere affinitatem.

Omnes vias falsas odisse, Jaddi erat gloria, nihil ferre in tota republica, quod non *veritati*, legive latæ, *congruum*. Non tolerare avia, mores alios, constitutiones alias, gentibus quid indulgentes. Nemini, citra personarum respectum indulgere, quod veritati legibusve publicis inimicum, quod falsum. Nec fratri connivere & collegis, à vero rectove declinantibus.

Odium falsi, est & odium omnium etiam propinquorum, *odium Manassis*, à verò averſi: Odium Samaritanorum.

¶ v. 129.

פְּלִאֹת עֲרוֹתֶיךָ עַל כֵּן נִצְרָתָם נִפְשִׁי :

Ἰπέρβλητα αἱ διατάγαι σὺ Παρ' ἐκείνα συντηρεῖς αὐτὰς ἡ πνεῦσος μου.

Res excellentes sunt constitutiones tue : Propterea servat illas anima mea.

Digreditur iterum in commendationem legis, ab illius *prestantia & excellentia*. Vocat *constitutiones admirandas, admirabiles*, ab usu excellenti & admirabili. Collimat, ut in ceteras leges, ita pro præſenti quæſtione in controversam illam, *de connubio cum exteris non ineundo*. Quæ pro *reipublicæ Judaicæ statu* erat excellens & admirabilis usus. Viderat Moſes, connubia facere aut ferre mores novos, afferre in domum, familiam, in urbem, rempublicam alia consilia. Quod ergo
illa

illa ætate totus orbis esset idololatricus, non poterat non periculum esse presentissimum idololatriæ per uxores paganas invehendæ. Consultum proinde visum, pro illo orbe, Judæis plane interdicere talia cum exteris, utpote idololatriis connubia. Periculum magni mali jussit libertatem restringere. Lex cavet mala oritura actionis indifferentis interdicto. Vinculum lege injectum, ne effrenis licentia omnem exueret libertatem & rem communem redderet servam. Præterea, pro illorum seculorum moribus, fœdera cum exteris, etiam per matrimonia, ansam dabant exteris penetrandi per illam familiaritatem in Judaicæ rei arcana, hinc sensim insultandi dominiumque in Judæos sibi arrogandi. Quod & eventus docuit.

Lex adeo erat admirabilis, quæ reipublicæ salutis consuleret mirandum in modum, qua arceretur idololatria, qua declinaretur jugum gentium Judæis injiciendum. Tanti erat legum nosse scopum & usum.

Generaliter hoc pronunciat de tota lege Jaddus, pro illorum temporum conditione, quando Judæi suis legibus à toto erant orbe distincti. In singulis constitutionibus ratio admirabilis, usus excellens, pro istius reipublicæ fortuna & conditione.

Lex erat & constitutio admiranda, pro veteris urbis statu, non nisi uno in loco in tota gente esse debere locum sacrorum. Quod dein per Davidem & Salomonem templo applicatum, quorum non nisi unum esse oporteret. Quod remedium aver-
tendæ

tendæ idololatriæ, quæ in omnibus pene urbibus grassaretur, per incolas veteres, Cananæos: Tum & vinculum communis consensus per universam gentem. Infiniti usus constitutio Moisaica, pro averruncandis innumeris damnis à religione & gente. Deseruerant & hanc admirandam legem Manasses & socii, peculiari templo Sichemi suscitato.

Cognitio & pretium tanti usus in constitutionibus illorum temporum, Jaddo animum addidit illas curate servandi. Neque solum ratione sui, sed & vel maxime ratione regiminis. Servare hic est conservare, tueri, defendere, contra injurias, vel populi vel magnatum. Loquitur Jaddus pro officio. Servo, inquit, aut servari jubeo, à toto sacerdotio, tota gente, non sino negligi, contemni, nec permitto dissimulari: Non conniveo transgredientibus.

V. 130.

פֶּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מִבֵּין פְּתָיִים :

Ἀναπύχῃ φραδίων σὺ λαμπρύνει, πυνύσσας ἀπειδέυτας.

Claritas verborum tuorum lucet, monens imperitos.

פֶּתַח ἀναπύχῃ, ἀναπύξις, ἀμπύχῃ, expositio, explicatio, declaratio, ab ἀναπύσσω, antiq. ἀναπύγω, expando, explico, aperio, פֶּתַח πύσσω.

פֶּתַח πύξ, janua, πύχῃ, πύχες, valva.

פֶּתַח πύξ, ἀπείξις, apertio, dissolutio.

מִפֶּתַח

מפתח ἀναπλῆξις, *apertio*.

מפתח ἀπλῆξις, *apertio, clavis*.

פתחים πλῆξις, *laminae, enses*.

פתחות πλῆξις, *lamina ferrea, enses*.

פתח ἐκτύπω, *exprimo, effingo, formo, celo, sculpo*.

פתח ἐκτύπωμα, *effigiatio, calatura, sculptura*.

De quibus omnibus abunde in *Arabia Græca*, p. 32. seqq. Novum verbi commendandi argumentum, à doctrina luce. Antea rerum præstantiam in verbo commendaverat, nunc doctrinæ vim admirabilem. Eodem utrumque recidit, modus tamen considerandi diversus. Illud rerum dignitas, hoc judicium de rebus & agendi modo, eoque digno, prudente, ipsæque prudentia ex verbo.

Verbi divini auctoritatem & instruendi virtutem celebrat lucis splendore. פתח דברִים ἀναπλῆξις φρασίων, *declaratio verborum, denunciatio verborum, est ipsa oratio, enunciatio, prolatio*. Consignificat tamen præter enunciationem aut sermonem, præstantiam illius ex modo enunciandi, puta perspicuitatem, claritatem, planum & apertum significandi & eloquendi genus. Laudat in eloquio divino dilucidum dicendi characterem: Dilucide, perspicue, luculenter, dici omnia in lege, non ambigue, obscure, tecte.

Luculentum vocat Dei verbum, luculenta verba. Abstractum pro concreto: *Luculenta enunciatio verborum, i. e. luculenter enunciata verba*. Elegancia interim præclara in abstracto, propter verbum

verbum subsequens, *illustrandi*, quod refertur ad *verborum lumen*, præcedens: Perspicua, clara, aperta enunciatio verborum, vel communi nostro stylo, *claritas*, *perspicuitas* verborum.

Quæ commendatio *plani & dilucidi eloquii* in legibus Mosaicis, pro reipublicæ salute, est refutatio susurrorum & objectionum apud adversarios, Manassen & socios, qui *ambiguas* clamarent leges, explicatione, limitatione, restrictione aut dilatatione per judicem dignas aut indignas. Respondet Jaddus ad obscuras illas exceptiones, magnam esse legum claritatem, nec indigere pro cujusvis arbitrio novos limites aut cancellos: Sermonem esse planum, leges disertas, cujusvis judicio obvias.

Lucido verbi characteri respondet *effectus luculentus*, *lumen*, quod præbet legenti, audienti, cognoscenti. Pro allegoriæ luce ac dignitate *docendi vim* vocat *lucere*, *splendere*: Verba Dei dilucida splendore & fulgore. Figura splendida pro doctrinæ præstantia & imbuendi virtute. Verbum *lucet*, i. e. *dilucide docet*. Ut splendor luminis offert oculis objecta distincte & plene, ita & lumen verbi, aut verbum dilucidum offert menti insipientis vel observantis doctrinam plenam. Figura, pro more, à sensibus ad animum ducta.

Sic *lumen* verbi, est *splendida doctrina* in verbo. Qui splendor institutionis, aut *doctrinæ fulgor* respicit *judicium* hominis, quod velut *lumine solis* collustretur, ut videre & distinguere possit, in obviis negotiis, quid rectum, æquum, dignum,
Y quid

quid minus, quid faciendum, quid fugiendum. *Lumen præbere menti* dicitur apud omnes gentes, quod intellectum animumque hominis juvat, ut clare percipiat, intelligat, penetret. Figura universo orbi obvia, à splendore omnibus cognito, & illius usu in rebus obviis dignoscendis quotidiano.

Cognitionem proinde *verbi* appellat *lumen*, quod ostendat undiquaque, quid sit justum, rectum, faciendum, intermittendum.

Neque verò hæc verbi commendatio in merum *redit intellectum*, ut pervideatur, quid decens & honestum, verum aut falsum, sed comprehendit *affectum & voluntatem*. Antecedens ponitur pro consequente. Lumen solis ostendit rem præclaram, sed & eo ipse movet animum ad rem illam præstantem apprehendendam. Conjuncta illa re ipse. Sic verbum perspicuum, aut doctrina clara, dicitur *lucere, fulgere*, monstrare quid deceat quid non; sed & illa doctrinæ luce aut præstantia movere animum, pellicere, invitare ad agendum aut perficiendum.

Ita Jaddo *lucet* verbum, quando cognoscit rerum præstantissimarum decus, illud amplectitur, prosequitur, & perficere annititur.

Lumen proinde refertur ad *totum animum*, quoad *judicium*, ratione cognitionis, & quoad *affectum*, ratione cupiditatis præstandi, & ratione *lati operis*.

Nec enim *orator*, ut hic Jaddus, philosophice distinguit, sed conjuncta conjunctim intelligit, pro sermonis humani brevitate & nervo.

Quod

Quod *figurate* dixit Jaddus repetit clariore & planiore elocutione: *Imbuit imperitos.* רִבִּין
 πινύειν, πινύσσειν, *instruere, monere, ad sanam mentem ducere.*

פְּתִי אֲפָאִידֵּוּטוֹס, *imperitus, ineruditus, indoctus.*

פְּתִי עִוְהָהֵס, *simplex, fatuus, stultus; idem ac פְּתָה, עִוְהָהֵס.*

פְּתִיּוֹת עִוְהָהֵס, *fatuitas, simplicitas, stultitia.*

פְּתָה אֲפָאטִיָּו, *seduco, fallo, decipio, impono.*

פְּתָה פֶּלִיָּדוֹ, *pelliceo, persuadeo.*

פְּתָה פֶּטָאָו, פֶּטָאָנְנִימִי, *dilato, platurio.*

פְּתָה פֶּלָאטִיָּתִיס, *latitudo, amplitudo, spatiositas.*

Jaddo פְּתִיִּים אֲפָאִידֵּוּטוֹי, *imperiti.* Neque hic Jaddo *imperitia* est omnis doctrinæ defectus, sed comparative, pro ratione scopi & affectus, *vera doctrinæ inscitia, sive legis ignorantia.*

Neque hæc *ignorantia*, pro Jaddi intentione, absoluta, quasi legem ignorarent, de quibus illi sermo, Manasses magnique sacerdotes, sed *affectata.* Quin adeo plus *affectus* quam *judicii vel intellectus.* Ignorare, est non recte nosse, non satis nosse, nolle nosse, nolle admittere: Est aversio rei cognitæ, fuga & reprobatio rei perspectæ. *Affectus intemperies* ita fascinat mentem, ut quod videt, non videat, quod intelligit non intelligat. *Affectus corruptus* tenebras offundit menti; ut vera, quæ novit esse vera, habeat pro falsis. Tale mentis fascinum ex affectuum intemperantia & injuria, vocatur *scite ignorantia, inscitia.*

Imperiti hoc usu sint suo modo *peritissimi*, *consul-*
tissimi, *doctissimi*. Variæ & infinitæ artes non
obstant huic imperitiæ, de qua Jaddus, *doctrinæ*
legalis inscitia. Ita omnes exteri, Philosophi &
viri magni, in se & suis rebus *peritissimi*, *Judaica-*
rum rerum imperitissimi. Erant ætate Jaddi *disci-*
plinæ exterorum apud Judæos abunde nota. Et nihilo-
minus, in tanta variarum, etiam exterarum ar-
tium peritia, imperiti suarummet rerum.

Neque tamen iterum hæc propriarum Judaica-
rum rerum ignorantia absoluta, sed affectata.
Norat Manasses, norant sacerdotes magni, le-
gem, legum tenorem, de quibus disputare, & de
earum sensu, scopo, usu, valore, acriter cum
Jaddo contendere norant. Et tamen *in tanta &*
tam accurata legum notitia Jaddo hi audiunt *imperiti*:
Hoc est affectibus suis fascinati, ut quam videant
probe legum vim & sententiam, videre nolint,
aut per affectuum injuriam vix amplius videre
possint, judicio jam corrupto.

Peritissimi proinde rerum suarum, patriarum
& domesticarum æque ac exterarum, viri maxi-
mi, doctrina, ingenio, usu, doctores & senatores,
hic Jaddo *פְּתִי אֲפֹדֵוּתוֹי*, *imperiti & indocti*: h. e.
vero judicio de tantis rebus legis Judaicæ aut regi-
minis privati, per affectus fascinantes. Sic ocu-
latissimi cœci, ut Pharisei Christo centies.

Carebant Manasses & grandes sacerdotes, Ju-
dæorum doctores, senatus assessores, judicii in-
tegritate ex affectuum fascino, ut *saluberrimum*
legum

legum usum non attenderent, non ponderarent, non penetrarent. Quæ est affectuum violentia. In summa scientia, summa ignorantia. Doctores rudes, tyrones, non recte imbuti, non satis imbuti, affectuum obstaculo.

Contra hos sui ævi Judæorum magistros, Manassen, fratrem, & sacerdotum primarios, aliosque senatus assessores, pronunciat Jaddus, illos reapse imperitos, usus verbi inscios esse.

His oblique consulit Jaddus, ut ignorare dediscant, dum illis *verbum commendat* voce מְבִין, πινύοντος, quod illos reddat aut reddere possit prudentes & sapientes, modo velint, nec tam præfracte refragentur.

Est reprehensio aperta contemptus verbi, quod sua claritate ac diserta enunciandi ratione illos, adversarios, posset rectiora edocere, si vellent attendere.

Est blanda invitatio seductorum, qui rectius sapere discant, verbi usu recte observato. Est frenum, quo retineantur alii, ambigui & vacillantes ne ad castra Manassis dilabantur.

Talis itaque hic scientia & prudentia, quæ reipublicæ illi respondeat, & tempori, quæ faciat ad reipublicæ illius salutem, juxta legum Mosaicarum tenorem.

V. 131.

פִּי פִּעֲרָתִי וְאַשְׁמָפָה כִּי לְמִצּוֹתֶיךָ יֵאָבְדִי :

Πτύγμα μὲς περιστάω, καὶ σάω αὖ. Ὅτι τὰ
προτάγματα σὺ ἀφίσταται.

Os meum distendo, & anhelō: Quia mandata tua desidero.

רָעַף רָעַעוּרָא, *distraho, distendo*: Ut labia ducuntur ac distenduntur anhelitu. Unde רָעַעוּרָא *divello*.

הָנַחַשׁ רָעַעוּרָא, *traho, haurio*. Unde & רָעַעוּרָא, רָעַעוּרָא, quod sæpe veteribus idem ac ἐμπνέω, *spiro, spiritum traho, Lufft schöpfen*.

Impensi desiderii, & in verbum affectus propensi, nova figura, *motu externo* avide cupideque desiderantium. Cum in desiderio sit calor, qui accenditur diuturnitate magis magisque, anhelitus fit, isque crescit. *Anhelitus* pandit os, pro libero aëris vehementis reciproco motu. Ore panto trahitur aër, funditur, retrahiturque. Dilucida & vivida desiderii forma externa.

Corporis motus effigies animi motus. Figuræ transeunt à corpore ad animum, ob vinculum indivulsum. Neque enim affectus interni possunt, quin se exserant per corpus.

Nec ergo proprie in Jaddo satis corporis situs ac motus, sed pro analogia *animi desiderium vehemens*, haud aliter ac in rebus externis enixum desiderium sæpe jubet *anhelare*. Icones non rem ponunt, sed similitudinem. Quomodo & latinis *anhelare, adspirare*, est *impense desiderare*. Neque opus externo forti anhelitu. Pectus placidissimum, os clausum, desiderium interim intensissimum. Ab actu aliquo, interdum sensibilibiter obvio, totum genus affectus denominatur. Ut

Ut *adspirare ad aliquid* latinis est, *contendere, desiderare, cupere*. Quod contingat tranquillo corpore. Sermo humanus usu longo factus est vividus, pictus, speciosus, ideis & imaginibus refertus totus, ac veluti realis, dum res sistit, animique & sanguinis motus, *iconibus continuis*, ut res videantur semper esse in oculis. Et sibi ergo Jaddus *anhelitum* tribuit, icone præclara, pro enixo desiderio, hauc aliter ac si fortiter anhelaret & spiraret.

Quod *desiderium* mox exprimit, pro more apertius: *Præcepta tua desidero*. *Desiderium* verò præceptorum, non sane est novorum, sed *veterum*, Mosaicorum. Neque ignorantiae signum, quasi nosse cuperet, sed *implendi studium*. Discipit mandata Dei, dum implere studet ipse, & pro officio impleri aut præstari vult ab aliis, quorum interest.

Subindicat *suam contentionem* pro verbo conservando, in certamine cum Manasse; in qua lite totus animus, omneque desiderium, in legum conservationem.

v. 132.

פָּנָה אֵלַי וְחַנּוּנִי כְּמִשְׁפָּט לְאַהֲבֵי שְׁמִי:

Neue eis eme, kai sugxwrei moi, kata trepon, ton eis agapwntas to onomasma sa.

Annuemih, & gratiam fac mih, pro more erga amantes nomen tuum.

פָּנָה וּמֵאֲנֹו, video, cerno.

Y 4

פָּנָה

פָּנָה *réuō* *specto*, *annuo*, *innuo*, *nutu* *significo*:
 אֲנִיעָה, ἐπεινέω, *innuo*, *annuo*, *assentio*: κατανέω,
 συκατανέω.

פָּנָה ἀπονεύω, *declino*, *deflecto*: ἐκνεύω, *diverto*,
me verto, *discedo*; *averfor*, *detestor*.

פָּנָה νεύω, *vergo*, *propendeo*, *inclino*.

פָּנָה ἀπονεύω, *abnuo*, *respuo*, *averfor*, *quasi re-*
spuendo.

פָּנָה ἐνδύω, *paro*, *preparo*, *dirigo*: *Est* & *reprehen-*
dere, *damnare*, *mulctare*.

פָּנִים τὰ ἐνώπια, *vultus*, *facies*, *aspectus*, *penetra-*
lia, *intima*.

Exposuerat Jaddus *desiderium* suum, qui ex-
 petat verbum. Nunc rogat impleri à Deo hoc desi-
 derium, hæc vota. Apposita iterum figurâ,
 suntâ à regum vel patronorum gestu externo, vel nutu.
Annuere, nutu capitis significare consensum, as-
 sensum, pronam voluntatem. Ab homine ad
 Deum. Pro effectus similitudine, in rebus
 efficiendis, & affectuum concipitur similitudo ad
 ideam hominum. Inter Deum verò & regem
 continua comparatio.

Nutus adeo Dei, est beneplaciti divini signum,
 petita concedendi, implendi asseveratio. Con-
 notat in annuente frontis serenitatem, benevolen-
 tiæ tesseram.

Et hic antecedens pro consequente, *nutus*, ani-
 mique propensio significata, pro opere ipso. *Annuere*,
 h. e. *confer mihi*, ut solent, qui annuunt, qui con-
 ferre constituerunt & conferunt.

Est

Est *encomium Dei*, qui jam annuerit, qui fa-
 rit hactenus, opem præstando, leges conser-
 vando: Est & fiducia in Deum, qui porro an-
 nuat, & succurrat, juvet, servet. Petitio adeo
non affectus novi, sed continuandi, non successus
 novi, sed perseveraturi. *Annue porro mihi*: Fac
 porro succedant mea, quæ sunt regiminis. Ne-
 que enim se attendit alium, quam res moderan-
 tem communes.

Repetitidem distinctius, pro copia affectus &
 sermonis humani: *Gratiam fac mihi: Concede mihi
 quod peto*. Exemplo supplicum, qui à rege
 quid petunt.

Concedere & hic operis & facti: Fac, quod volo,
 re ipsa præsta; puta, legum & reipublicæ conser-
 vationem, quod erat Jaddi votum.

Subdit *argumentum obtinendi petiti*, quo moveat
 Deum ad votum implendum: *Amorem Dei in
 bonos, Dei nomen amantes*. *ἡθεύω* ἡθεύω, mos, con-
 suetudo. *Consuetudo Dei*, est constans gratia, mil-
 lenis exemplis probata. Unde animus Jaddi fertur
 per innumera exempla reipublicæ conservata. Et in
 consuetudine tacita est commemoratio pro-
 missionis, de juvando, succurrendo.

Regula consuetudinis divina, divini nominis amor
 in bonis. *Nomen Dei*, majestas ejus, superiori-
 tas, jus mandandi, sed & potestas largiendi bo-
 nis, illos conservandi, malos plectendi, *Dei gra-
 tia & justitia, abunde cognita*. Sic nomen Dei,
 quicquid de Deo constat, pro justitia & gratia.
Nomen Dei timere, justitiam ejus & puniendi se-

veritatem, abunde perspectam, timere. *Nomen Dei amare*, gratiam illius venerari, luculentissime demonstratam. *Nomen Dei*, eleganti figurâ, pro Deo, tali insignito nomine, vel potentis, vel justî, vel severi, vel gratiosi: Pro diversitate rerum & casuum.

Celebrat itaque hic *morem Dei*, ex promissione *constantem affectum*, annuendi bonis, conferendi bona bonis, illis, qui *amant nomen Dei*, qui voluntatem Dei, leges Dei, constitutiones Dei, quæ Dei nomine feruntur, quæ à Deo profectæ, amare, curate observare, lubenter præstare, ex illis opem promissam expectare contendunt.

Atqui & hic *nomen Dei*, tale & tantum, quantum illa tempora acceperant, pro mensura doctrinæ de Deo.

V. 133.

פְּעָמַי חֲכִין בְּאִמְרְתְּךָ וְיָהּ תִּשְׁלֵט בִּי כָּל אֶיִן:

Βήματί μου κατεύθυνε τῷ ῥήματί σου, καὶ πώμαλα ἐπίσελλε ἐπ' ἐμὲ ὅλον πόνον.

Gressus meos dirige verbo tuo, neutiquam mitte in me ullam molestiam.

פְּעָם βῆμα, gressus, passus, βάδισμα, βαδισμός, incessus, ingressus.

Aliud est פְּעָם פלגמה, ictus, plaga.

פְּעָם ἐμπαλήτω, percutiendo seu feriendo irruo, ingruo, incido, obstupefacio, attonitum reddo.

יִשְׁלֵט כελευσιάω, jubeo, impero.

יִשְׁלֵטָהּ σέλλω, ἐπισέλλω, mitto, immitto, jubeo, mando.

שליט *κελευστής, jussor, hortator, dominator.*

שלטון, שליט *κελευστικόν, dominium, imperium, κελευστικός, hortatorius.*

שליטים *σκυταλίδες, scuta, clypei, arma, Schild;*
à σκύτος, *cutis, corium*, quia scuta olim ex pelli-
bus bubulis.

און *πόνος, labor, negotium, molestia, ærumna, dolor, vitium.*

*Studium integritatis in regimine suo metitur Jaddus verbo. Figura desumpta à via, & gressibus in recta semita. Via, agendi modus & ordo, in of-
ficio, dictamine, consiliis, mandatis, interdictis. Gressus, singula instituta, negotia, mandata, ve-
tandi, suadendi, dissuadendi, concedendi, ne-
gandi, plectendi, cœpta.*

*Gressus suos optat rectos, viâ rectâ, regiminis momenta justa & recta, bene directâ aut ordina-
ta. A Deo expetit illam directionem aut guber-
nationem, pro illius providentia, mediante at-
tento verbi studio.*

Quod medium definit, verbum. Dei verbum hic leges, juxta quas omnem regiminis ambitum componere teneretur. Quæ leges à Deo latæ, divino instinctu quondam pronuntiatae.

*Regulam justî & boni regiminis determinat rectam verbi normam. Ab hac abire veretur. Hinc il-
lud votum pro regiminis integritate.*

*Uti rectitudinem sibi precatus in gubernando, ita
& averruncari à se petit casus ærumnosos. Ne in-
quit, immittas mihi ullam ærumnam. Videri
poterat*

poterat deprecari molestiam, quam alii ipsi creent. Sed verosimilius, quod averti à se peccat *actiones* in regimine *peccaminosas*, ne ipse quid committat, unde ærumna in ipsum redundet. Ut ærumnæ causa sit ipse sua culpa, actione vitiosa, quæ à lege abeat.

Imperium ærumnæ in Jaddum, est ærumna prægravis, quæ prævaleat viribus ejus. Peccatum, quod ex proposito committat in regiminis negotiis, qui à legibus declinet aut deflectat ex instituto, consultò.

Deus dicitur *immittere* ærumnam talem, sive actionem ærumnis sequentibus plenam, cujus tamen ipse homo autor, quoniam pravitas hominis, & delinquendi ac leges transgrediendi propositum, est quædam præsentissima pœna. Ut ipsum peccatum fiat ex se pœna. Permittit Deus delinquentem suæ pœnæ.

Non immittere, est avertere, non sinere, ut quis incidat in legum transgressionem in gubernando. Quod est *votum circumspeditionis, attentionis*, ne quid verbo adversum agatur. Rogat ergo *animum attentum, circumspectum*, ne quid committat in toto regiminis ambitu, unde ærumnam sibi ipsi contrahat; Ut *sua* sit *ærumna* autor.

Omni *legis transgressionem* dicit meram *ærumnam*, cum nihil vehat nisi dolorem, animi poenitentiam, mœrorem, conscientia tormina. Neque satis, præcipua ærumna *damnum in rempublicam redundans* ex lege neglecta, *ærumna publica*.

Fac,

Fac, inquit, ne sim ullius damni causa, ut legis contemptum luat publica res.

V. 134.

פָּדֵנִי מֵעֶשֶׂק נָרָם וְנִשְׁמָרָה פְּקוּדֵיהֶּ:

Ἀπολύτρωσόν με ἀπὸ τῆς καταδυναστείας ἀνθρώπων, καὶ ἐμφορέξω ἅν ἐπιταγὰς σου.

Libera me ab oppressione hominis: Et custodiam praecepta tua.

פָּדָה ἀπολυτεύω, redimo, libero. פְּקוּדָה ἀπολύτρωσις, redemptio.

נָרָם ἄνθρωπος, homo: v in נ, usu frequentissimo, ut ex ἐμὸν meum, v in fine in m apud latinos, σὸν, ἐὸν, τιμὴ, suum: in accusativis singularibus, per omnes declinationes μουσαν, musam: ἀγαθὸν bonum: in genitivis pluralibus μουσάων, musarum: in neutris, in nominativo & accusativo. In compositis ἐμμένω, pro ἐνμένω. Ita & apud hebraeos. Ex dualibus οἶν, αὖν, apud hebraeos aim, ut ab ἀσφαλταῖον, est רַגְלִים, à γλήναιν, est עֵינַיִם, à συνδυῶν, est שְׁנַיִם. In pluralibus ex genitivis; à φεγγδιῶν est רַבָּרִים. Sic frequens & ordinaria mutatio v in m in dialectis.

Est autem ἄνθρωπος, ab ἀνδία, floreo; ἄνθρωπος pro ἀνδρὲς ὄψα, floridus vultu, à vultus decore & colore, qualis in nullo animali, in solo homine. Sic ἄνθρωπος idem in se ac ἀνδρεμόης, florens, floridus, vultu præcise determinato, ubi flos ille elegans conspicuus. Et latinorum homo, ex græ-

co ἀνδρώπῃ, v iterum in m, aut à simpliciōri ἀνδρῆμα, ἀνδρῆμα. Unde prius *homo*, deinde *homo* dictus. Et nostrum *Mensch* ex eodem ἀνδρῆμα, *floridus*, *vernans*. Quin eodem jure & modo *hebraeorum* אֲדָמָה ex immediato simplici ἀνδρῆμα derivabitur, si quis malit. Sufficit, omnibus ἀνδρῆμα *florem vultus*, *colorem*, *candorem* rubore mixtum, fuisse in oculis in appellatione hominis.

Unde porro hebræis est אֲדָמָה ἀνδρῆμα, ἀνδρῆμα. *Ανδρῆμα*, *efflorescentia*, *florum productio*. ἀνδρῆμα, ἀνδρῆμα, *flos*, *floridum*, *vernans*, ut *humus* ab ἀνδρῆμα, appositissima denominatione, ab ambitu *terra vernantis*; Uti græcis est γῆ ἀνδρῆμα.

אֲדָמָה ἀνδρῆμα, *floridus*, *vernans*, *candidus*.

אֲדָמָה ἀνδρῆμα, ἀνδρῆμα *florens*, *candidus*, ab ἀνδρῆμα, *floreo*, *candeo*, *splendesco*, *niteo*.

אֲדָמָה ἀνδρῆμα, ἀνδρῆμα, *floreo*, *candeo*, *splendesco*, *niteo*.

Omnia illa ab ἀνδρῆμα, *flos*, *corporis decor*, *ornatus*. Idque ab ἀνδρῆμα, *sursum feror*, *prodeo*, *emergeo*; generali significatione, à δέω, *curro*, *contendo*. Sic proxime ἀνδρῆμα *flos*, à modo emergendi, dum prodit & erumpit. A natura deinceps *florum*, qui *nitent*, *splendent*, *decore & elegantia*, notant quemlibet *externum decorem*, ad *florum analogiam*. Ut sermo humanus, ex ingenio hominum, pro rerum copia, & verborum inopia, factus est figuratus, *floridus*, *continuis imaginibus & iconibus scatens*. Pari ratione latinorum *flos* à generali græco βλύζω, ἀναβλύζω, ἐκβλύζω, *emano*, *erumpo*,

erumpo, scaturio. ἐκβλυσις, eruptio, scaturigo. Unde & nostris, Blüte / Blume / blühen. Generali significatione ad specialem usum translata.

Atque ita *homo* apud omnes ferme gentes, græcis præcinentibus, ab ἀνδρμόεις, à flore & decore nomen accepit; Non à rubore, sed ab elegantia totius formæ, à nitore potius & candore, qui eminet in cute, rubore passim mixto: Multo minus à situ vultus erecto, quod fursum spectet: Quorsum *lusi* poëta, non de vero & proprio usu vocis isto in loco sollicitus.

Alia significandi vis est præter superiorem, in eodem verbo דָּמָא, quando est αἱματοόμαι, αἱμάτομαι, cruentari, sanguine infici, sanguinolentum reddi: Sive reapse, sive colore, pro sermonis consuetudine.

Atque ita est & דָּמָא rubere, sanguinis forma.

דָּמָא αἱμαπιδος, αἱμάπινος, αἱμαπιδος, αἱματοέης, αἱματοώδης, καΐδαυμος, sanguinolentus, cruentus: sive re, sive formâ: Quod est ruber, rubicundus.

דָּמָא αἱμαπινος, αἱματοέης, ruber, rubicundus, instar sanguinis.

דָּמָא αἱματίτης, hæmatites; Sardius diserte appellatur ab Orpheo Σαρδύιος αἱματοέης, sanguinolentus. Et hæc omnia ab αἷμα, sanguis. Quod ipsum αἷμα, verosimiliter est ex ipso græco altero ἀνθημα, efflorescentia, quod erumpat, colore florum accedente. Uti & germanis Blut & Blüte / bluten & blühen / ex eodem promanarunt fonte, βλύζειν, ἀναβλύζειν. Quomodo & דָּמָא hebræorum

bræorum est αἷμα, αἱμάπνον, primumque ἀνθημα,
efflorescentia, Blüte / Blut. Ita דם & דם
 ejusdem sunt originis, ejusdem sanguinis, ejus-
 dem coloris.

Quod ad Jaddum, rogat Deum, qui ipsum
 liberet è manu & injuria, oppressione, hominis.
 Generali vocis usu quosvis adversarios suos, po-
 tentiâ armatos, aut vim sibi & potestatem arro-
 gantes, designat: Præcipue verò *Sanballatum*,
 præsidem Samaritanum, *Manassen*, fratrem, Si-
 chemiticum jam summum sacerdotem, poten-
 tem: Unà cum horum affeclis.

Quorum *conatus contra Jaddum* vocat קשע κα-
 ταδυνασίαν, *violentiam*, *oppressionem*, ut supra ali-
 quoties, quoad varias *insidias*, Jaddo, illius offi-
 cio, fortunæ, famæ, vitæ, structas.

Se liberari vult, non tantum quoad suam per-
 sonam, sed quoad *publici regiminis & officii autori-
 tatem*: adeoque publicam rem, sacram & civi-
 lem, quam gubernaret, quam illi in Jaddo op-
 pressum ibant.

Suam *in veritate constantiam* pollicetur idem
 Deo.

V. 135.

פָּנֶיךָ הָיָא בְּעֵבֶרְךָ וּלְמַדְנִי אֶת חֻקֶּיךָ:

Τὰ ἐνώπιά σου λάμπρυνε ἐπὶ τὸν ὑπερέστην σου
 καὶ μελέτα με τοῖς δικαιώμασί σου.

Faciem tuam serena erga servum tuum:
Et instrue me juribus tuis.

Divinae

Divinae gratia & providentia sensum sibi precatur, figurâ usus blanda & sensibili, sumpta à regum fronte. Frons, os, oculi, tesseræ & indubitati indices animi & affectus. In colloquio, favor & benevolentia promittentis, annuentis, consolantis, ex sereno vultu abunde pellucet. Sed & ira, odium, indignatio, dissensus, negatio, denegatio & repudium desiderii, ex rugis, torvis oculis, minaci fronte, oreque tumido & distracto, cum terrore erumpunt. Forma frontis, nisi in callida dissimulatione, testis intimi pectoris, mentis & sententiæ.

Pro conditione personarum, & affectuum qualitas major & minor. In regibus gratia & clementia superat privatorum favorem. In regibus etiam, ira, succensio, fortior, violentior, privatorum indignatione vel furiosa.

Jaddus in Deo regem, adeoque vultum regis contemplatur. Hujus proinde vultum gratiosum plenum clementiâ & gratiâ exorat, ad analogiam regum. Vultus signum affectus, affectus initium effectus: Effectum ergo Dei gratiæ, sive opem & præsidium expectat. Antecedens pro consequenti.

Servum se dicit, devotionis testimonio, & pro majori gratiæ regiæ pretio: Nec non pro argumento Deum ad gratiam permovendi, qui à Deo officio illi momentoso sit admotus. Servitutis nomen hic summi sacerdotii functionem involvit, qua Deo peculiariter serviat.

Juris divini studium pollicetur Deo, velut hero, sanctum.

v. 136.

פְּלִגֵּי מַיִם יִרְדּוּ עֵינַי לֹא שָׁמְרוּ תוֹרַתְךָ :

Πλίγματα ναμάτων καταφέρνται ταῖς γλήναις
μα, παρ' ὅτι εὐδόλως ἐμφεράσσει τὴν χορηγίαν σθ.

*Rivi aquarum labuntur ex oculis meis, eo
quod non custodiunt institutionem tuam.*

פְּלִגֵּי πλίγμα, gressus, Wassergang / rivus, à
πλίσσω, gradior: πλίξ. ἐπίκλυσις, illuvies, ab ἐπικλύ-
ζω, inundo.

פֶּלֶג פלῆττω, antiq. πλήγω, percutio, ferio, frango.

פֶּלֶג פלῆγμα, πλῆξις, percussio, quod fractum, per-
cussum, πληκτόν,

פֶּלֶג פלῆγη, ἐπιλογῇ, ἐπίληξις, delectus, selectus, classis:
ἐπίκλησις, cognominatio.

מַיִם νάματα, fluenta, à νάω, fluo.

יִרְדּוּ καταφέρμαι, deorsum feror, ruo, labor.

הַיִּרְדּוּ καταφέρω, deorsum fero, demitto.

מִוֶּרֶר καταφορᾶ, delapsus; καταφέρεια, proclivitas:
καταφερῆς, proclivis, pronus, propensus.

*Doloris sui abundantiam, ideâ vehementer illacry-
mantis pingit Jaddus senex. Senes quidem ari-
diores, ad lacrymas difficiliores, ad dolores ta-
men animi propensiores. Pro ætate dolor &
mœror erumpat lacrymis. Signum proinde ex-
ternum impensi doloris interni, lacrymæ. Has
sibi*

sibi tribuit Jaddus, in senectute illa, octogenario, pro signo communi doloris.

Doloris vehementia in lacrymarum abundantia, pro ætatis conditione, constitutione apta. Auxesis apposita, in rivo. Quæ est dictionis elegantia, quæ exaggerat rem figuris, quæ describi satis nequeat. Dolor impensissimus.

Ratio doloris apostasia Manassis & ceterorum sacerdotum, qui legum contemptu abierant ad Samaritanos: Qui Sichemi suscitaverant templum peculiare, quod contra legem: Qui cum gentibus contraxerant matrimonia, quod contra legem.

Deplorat Jaddus tantam apostasiam virorum magnorum. Indignatio, commiseratione juncta. Damnorum inde oriundorum cumulus in oculis Jaddi. Schisma terribile, planctus Jaddi.

ז V. 137.

צדיק אתה יהוה וישר משפטיך :

Δίκαιος τὸν, ὃ ὑπάρχων, καὶ ὁρθὸς τοῖς κρίσεσιν σου.

Justus es, o Deus, & rectus decretis tuis.

Apologia pro legum integritate, quam convellerent Manasses cum sodalibus.

Argumentum pro legum presentium bonitate & usu in rempublicam petit à legislatoris supremi justitia: Deum esse justum, qui nil agat nisi quod rectum, quod decens.

Responsio hæc ad objectiones adversariorum, Manassis & sociorum, qui quererentur de legum

quarundam, de quibus tunc disputaretur, *iniquitate*, si non apertis verbis, certe consequentiis, dum illas vellent abolitas, vel ad vota sua extensas aut restrictas. Quam legum mutationem dicerent æquam, rigorem iniquum. Qui Jaddus clamarent injustum, iniquum, qui rigide inhæreret legibus, qualis tunc erat conubium cum exteris.

Jaddus respondet, non se accusari, judicem rigidum nec legum rigorem, sed Deum legislatorem, vere justum. Justitiam Dei per illos vellicari: Illos Deum accusare injustitiæ aut iniquitatis, illâ lege latâ. Quæ est acerba & justa refutatio, ab autoritate legislatoris.

Quod oblique *de legum valore* jam dixerat, apertius pro justa consequentia exprimit: *Deum esse rectum suis decretis*, h. e. *decreta Dei esse recta*, eo quod Deus decernat recte.

Statuminat ac tuetur legem tunc controversam, eamque dicit & asseverat justam & rectam: Cur? Quod à Deo justo & recto promanaverit.

Mosen insimul à susurris hostium defendit, quem illi dicerent legum incongruarum autorem, si non omnium, certe quarundam, imprimis tunc ventilatæ & ab illis impugnatæ. Justa & recta pronunciat statuta Mosis, quia Deus per Mosen. Hujus autoritas legislatoria ex Deo.

v. 138.

צוֹת צֶדֶק עֲרוּתֶיךָ וְאַמוּנָה מֵאֵר :

פס-

Προσέταξας δικαίωσιν τῶν διαταγῶν σε καὶ τῆς
ἐπιτομίας κομιδῇ.

*Injunxisti defensionem constitutionum tua-
rum & veritatis severe.*

Justitiam legum asseruerat; nunc & *defensionem*
legum divinarum, utpote justarum & verarum,
contra insultus quorumcunque *sibi injunctam di-*
cit. Quæ pars officii summi sacerdotis non minima.
Non satis, leges esse bonas, nisi sit qui illas
tueatur. Injunctum Aaroni, non tantum sa-
cerdotii munus obire in templo, sacrificiis, sed
& leges omnes servare, tueri, defendere. Con-
servatio & propagatio legum æque sancta & Aa-
roni demandata, ac exercitium præsens.

Præcepisti, inquit, *καὶ κομιδῇ*, *summo studio*,
severe. Cum centies per Mosen injungeretur
Aaroni & sacerdotibus cura legum, doctrina le-
gum, defensio legum: Sibi & hoc dictum esse
pronunciat, qui in summo sacerdotio Aaronis
locum teneat, illius sanguis & genus. Suam
agnoscit obligationem.

Quæ est iterum *apologia adversus emulorum cla-*
mores: Non opus esse, Jaddus tam acriter pro-
pugnet leges, posse illum bona conscientia pro-
re nata connivere, indulgere, dispensare,
inprimis consanguineis & cognatis. Respon-
det, nefas hoc esse, cum severe hoc interdixe-
rit Deus Aaroni, adeoque & sibi, illius locum
tenenti.

Poterit credi, hic *קדש* esse *δικαιοσύνην* *justitiam*,

ut justitia constitutionum sint *justae constitutiones*. Sed versus præcedens & consequens arguunt alium scopum, qui *propugnationem legum justarum & veritatis asserat*. Quomodo צדק erit δικαιοσύνη, *ius*, vel *defensio justitiæ*. Quomodo & veritas in genitivo, *defensio veritatis*. Non autem differunt defensio legum & defensio veritatis, nisi diversa consideratione. *Constitutiones & veritas sunt constitutiones verae*. Verissimarum constitutionum defensio, ait, injuncta summo sacerdoti, adeoque & mihi.

v. 139.

צִמְתִּיתִנִּי קִנְאָתִי כִּי שָׁכַחוּ דְּבָרֶיךָ צָרִי :

Διατμήσω με ἀγωνισμῶν μου, ὅτι ἀπογνωσκῶσι τοὺς Θεοδίασ σε ἐπηρεαστοὶ μου.

Scindit me contentio mea: Quia rejiciunt verba tua vexatores mei.

צָמַץ τμήσω, διατμήσω, ἐκτμήσω, *seco, scindo, exscindo, discindo, diffeco, succido.*

צִמְתִּיתִּי ἐκτμησις, *excisio.*

קָנָה ἀγωνίζομαι, *certo, dimico.*

קִנְיָה ἀγών, ἀγωνία, ἀγωνισμα, ἀγωνισμὸς, ἀγωνισ, *certamen, contentio, studium & contentio vehemens circa rem, certatio, concertatio.*

יָגִי, קָנָה ἀνταγωνισὺς, ἀγωνισὺς, *certator, propugnator, adversarius.*

קָנָה ἀγανακτέω, *indignor, stomachor, agre fero, conqueror.*

קִנְיָה.

קנאה ἀνανάκτησις, dolor, indignatio, stomachatio.

קנא, הקניא ὀξύω, παροξύω, incito, instigo, ad iram commoveo.

צַר ἐπηρειαστικός, ἐπηρειαζών, vexator, ad exhibendam molestiam aut facessendum negotium propensus, injuriosus, calumniator.

צַר ἐπηρειαζω, damno afficio, incommodo alicui, molestiam exhibeo, negotium facesso, vexo, offendo, injuria afficio, injuriam infero. Ab ἐπήρεια, damnum, quod per vim aut violentiam alicui infertur, injuria, contumelia, calumnia. Proprie de bello. Inde ad alia.

צַר συνείρειν, colligare,nectere, connectere.

צַר συνείργειν. includere

צַר σωρεύω, περὶ σωρεύω, vallis seu palis in terram depactis circumcirca munio! περικαθίζω, obsideo.

מצור περικύκλωμα, circumvallatio, munitio defixis palis. περικαθήσις, obsidio,

צַר μωρφίζω, formo, formam concilio.

צורה μώρφωσις, forma, imago.

צַר στενοχωρέω, coangusto, coarcto. στενοχωρῶμαι, in angustiis versor.

צַר στενοχωρία, angustia, angustum spatium.

צַר στενόχωρος, arctus, angustus, arctum & angustum habens spatium.

צַר ἐπηρειασμός, vexatio, molestia exhibitio, obtrepatio, contumelia.

צַר πέτρας, rupes, saxum.

צַר ξυστόν acutum, acies, acumen.

צֹר ξυεῖς, ξύρον, *novacula, culter tonsorius.*

צִיר σεῖφος, *tormen intestinorum: σεφίομαι tormi-
nibus vexor.*

צִיר πρέσβυς *legatus πρεσβευτής. Πρεσβεία, legatio,
legatus.*

צִיר, הצִטִּיר πρεσβένω, *legatione fungor, legatus
mitto. πρεσβένωμαι, legatus venio.*

צֹר σεφείρ, σεφίγξ, *cardo.*

צֹר סάργξ, *fauces.*

Tam angusta in his omnibus angustia. Amplissima vocis significatio, sub eodem sono, pro originibus diversissimis.

Jaddus suum *pro verbo & veritate Zelam explicat dilucide: Quem effigiat imagine corporis scissi & lacerati aut rupti præ indignatione.* Motus iterum externus indignantium ponitur pro affectu indignationis interno. Indignabundus corpore quatitur, haud aliter ac si rumperet ac dissiliret. Quin aliqui impetuosiores lacerent capillos, vestes, genas. Unde hæc totius orbis effigies irati ac indignantis.

A communi motu corporis in vulgo, ad animum, ut se quis lacerare, dirumpi dicatur in gravi indignatione, tametsi foris corpus sit sedatum, ut in senibus & prudentibus, ut in Jaddo. Nihilominus vehemens designata motio & agitatio, animi & sanguinis, in seria contentione cum hostibus pro verbo & veritate.

Contentio hæc, non solum ordinarius Zelus, sed & in colloquiis, in Synedrio, acerbæ dimicationes

tionem cum adversariis. Quorsum præcipue spectat *lucta Jaddi cum Manasse*, quando hic contra publicum interdictum ad aram in atrio sacerdotum accessit, sacra pro more facturus, sed à Jaddo ab ara repulsus, & ex atrio abire jussus. Quod non contigit sine vehementissimo affectuum motu. Ut jure in hoc diceret Jaddus, *Scindit, rumpit me Zelus pro verbo Dei: Ut certamen, ἀγὼν*, non est sine vulnere, & acris contentio sine corporis concussione.

Causa tam operosæ contentionis pro verbo, *contemptus verbi apud adversarios*. Verba Dei ab adversariis rejecta, legum notant compagem. Unam qui temnit, tacite omnes repudiat. Quare generalis hic legum circumscriptio. Speciatim illæ designatæ leges, quæ in disputationem vocantur à Manasse, ut, de connubio cum exteris, idololatriis.

Manasses itaque hic notatus, cum collegis & fugæ focis. Propter hos namque illud *bellum sacrum*.

Vocat fratrem, & reliquos illius partis, viros magnos, desertores, *suos hostes* *צָרִים* ἐπηρεάζοντες, *obtrectatores & infensos*: Qui verbis & factis Jaddo negotia facerent.

Neque verò Jaddi, ut privati, hostes & obtrectatores, sed ut summi Pontificis, verbi propugnatoris. Dimicavit tam fortiter ac cum periculo cum adversantibus non tam pro se, quam pro officio, & in officio pro legibus gentis fundamentalibus.

V. 140.

צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מֵאֵר וְעִבְרָךְ אֶהְכֶּה :

Διαπυρριζόμενον τὸ ῥῆμα σε κομιδῇ, καὶ ὑπερέτης
σε ἀγαπᾷ αὐτό.

*Perpurgatum verbum tuum quam maxime :
Et servus tuus diligit illud.*

צִרָף διαπυρίζω, excandefacio, ἐμπυρίζω, incendo,
inflammo.

צִרָף πυρώτης, qui igne excoquit & purgat.

מִצְרָף πύρωσις, coctio ad ignem, probatio quæ igne fit.

Nova Jaddo placet figura, pro verbi prestantia, puritate ac veritate pingenda, sumta ab auro per aurifabrum igne perpurgato, quod purum, integrum, solidum, nobile, pretiosum. Tale verbum, quale aurum igne excoctum. Hoc purum, alio metallo haud mixtum. Illud similiter probum & bonum, ab omni vitio alienum.

Commendatio verbi opposita Manassi & illius suffurris, leges non illius esse valoris, quin addi vel demi possit, pro temporum fatiis. Quale quid tum agebatur de lege connubii cum extraneis. Vindicat noster probitatem verbi vel legis, à naturali vel insita puritate aut veritate. Immutabiles esse leges illas, quamdiu velit Deus, dum illa stet res publica. Auget purificationis vim vox מֵאֵר κομιδῇ, summo studio. Quod est elogium Mosis, qui jussu & instinctu Dei leges ferendas ultro citroque expenderit, dederitque optimas, reipublicæ maxime proficuas. Quæ divina

in Mose prudentiæ celebratio, qui usum publicum leges ferendo summa sollicitudine attenderit.

Subindicatur effectus legum præclarissimus, tot documentis abunde probatus, illas leges in salutem illius reipublicæ vergere: Illis rempublicam toties esse servatam, illarum neglectu concidisse.

Et hic *verbum*, pro lege Mosaica, pro dissertationis ac disputationis scopo, pro temporis illius statu.

Suum quoque *integerrimum affectum in verbum integrum* declarat, nomine sui in illud amoris. Qui est conservandi ac defendendi labor indefessus.

Ex officio se teneri illud verbum protegere subdit, se *servum Dei* dicens: Quæ est contestatio obligationis ex devotione debita erga Deum tanquam herum. Est commemoratio instituti sacerdotalis officii in *Aarone*, quo *Aaron*, & *illius heredes*, *Dei facti servi*, illa functione.

V. 141.

צֶעֶר אֲנִי וְנִבְזָה פְּקוּדֶיךָ לֹא שָׁכַחְתִּי :

Σμικρὸς ἔγωγε καὶ ἀποτροπαζόμενος· ἐπιταγαῖς σου ὁδὸν ἀπεγνώσκω.

Parvus ego & abominabilis: Præcepta tua non rejicio.

צֶעֶר σμικρὸς, *parvus.*

צֶעֶר σμικρύνεσθαι, *parvum fieri, imminui, σμικρύνω, parvum reddo, imminuo.*

צֶעֶרִים σμικροὶ, *parvuli.*

מִצֶּעֶר

מִצֵּר σμικρὸν, *parvum*, σμικρότης, *parvitas*, *exiguities*.

בֹּזֵה ἀποτροπιάζομαι, *aversor*, *abominor*.

בִּזְיוֹן ἀποτροπιασμός, *aversatio*.

נִמְכֹּז ἀποτροπιάζομενος, *abominabilis*.

Contrariam vim habet נִבְזָה παύσις, *prodiga erogatio*. בִּזְבֹּז παύσις, *prodige impendo*.

Nova figura adversitatis & certaminis Jaddi pro verbo, quem contemnant hostes, cum fratre Manasse alii, magni visi. *Parvum* se dicit, non sane physice, sed moraliter, pro æstimio aliorum. Neque pro justo pretio, sed *ex affectu hostium*; Quem parvi facerent.

Jaddum temnere erat officii illius rigorem despiciere, quem dicerent *judicii defectum*, qui nesciret leges accommodare temporibus, fati, casibus, metiri ex emolumentis. Quam imprudentiam comitaretur intempestiva severitas animadvertendi in transgressionem, quas levis haberent momenti, in quibus connubium cum gentibus. Argumenta Jaddi pro legum valore illis risus, qui orbem ignoraret, & veram regendi prudentiam: Qui nec dissimulare in tempore, nec indulgere pro necessitate didicisset. Temeritas hæc illis in judice.

Parvum primum epitheton auget Jaddus *maximo*, qui se *abominabilem* pronunciat, *judicibus adversariis*. Viva effigies animi & pectoris in Manasse aliisque, Sanballato quoque, erga Jaddum, quem nihili facerent, quin averfarentur, execrarentur.

Quæ

Quæ *aversatio* est arrogantia & fastus argumentum: Fiducia in potentiam Sanballati & magnatum inter Judæos posita.

Neque Jaddi, sed legum in Jaddo contemptus, cum Jaddus despiceretur propter verbum, quod urgeret. Veritas in Jaddo contemptus causa: Justitia Jaddi, ignominia Jaddi.

In qualibus litibus publicis magnatum cum Judice & Præfide, non modo in judicem conjiciuntur probra, publice aut privatim, pro effreni potentum civium lingua, sed & in ipsas leges severe propugnatas, quæ tanti non sint, ut mereantur illum calorem & sanguinem. Judex cum legibus, & leges in judice ferunt contemptum.

Jaçantia & hic hostium, qui novam suam rempublicam Sichemiticam, novum templum, præferrent Judaicis, præ suis contemnerent Hierosolymitana, sive ratione status jam tum apparentis, sive ratione incrementi expectati.

Qualis contemptus momorderit Jaddum, reipublicæ gubernacula tenentem. Ut vividius pingere *anxium* suum *pectus* non potuerit Jaddus, quàm *contemptus* significatione, qui omnem superat in viris magnis cruciatum. Contemni plus quam corpore affligi. Hoc tolerabilius illo. Quantoque vir major, tanto contemptus mordacior. Inprimis si ob justitiam, veritatem, aliis haud tolerandam, illa probra sint parata.

Sed & *fortitudo Jaddi*, animusque imperterritus, contemptu minime fractus, qui se in tanto sui & legum contemptu leges non seposuisse, pro

pronunciat, quin factas tectas servasse. Non deferere, est servare, tueri, propugnare & vindicare.

V. 142.

צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת :

Δικαιοσύνη σε δικαίωσις εἰς τὸ νῶλεμές, καὶ χορηγία σε ἐτήτυμον.

Justitia tua jus est in æternum, & institutio tua est verum.

Suam, quam asseruit, legis defensionem probat esse justam, quod *in justitia divina sit jus, & in lege veritas.*

Justitia Dei hic, pro quæstionis argumento, justitia legum, à Mose conditarum, pro veteris illius status indole.

Legum bonitas interna, pro reipublicæ incolumitate. Quod à Deo ordinatum in Judæorum salutem, illud justum, rectum, congruum, salutare.

Quæ commendatio legum est refutatio adversariorum, qui leges damnarent nimis asperas, iniquas, duras, commodis publicis adversas. Quod negat Jaddus, asseritque justas & salubres, reipublicæ utilissimas.

Hanc *Dei justitiam in legibus* vocat *jus perpetuum, jus Judæorum perenne.* Differunt hic *justitia & jus, צִדְקָה & צֶדֶק, δικαιοσύνη & δικαίωσις*, tanquam sententia aut lex, & obligatio erga legem. *Justa lex est jus populi. Lex Moïsis est jus Judæorum. Justitia legis vult & poscit defensionem legis, ut judex cogatur jus dicere populo, juxta illam legem.*

Perenne

Perenne illud Judeorum jus, regendique regula constans, in quod nulli jus, mutandi, flectendi, remittendi, præter Deum. Externum illud jus in arbitrio legislatoris positum.

Idem jus Judeorum fundamentale in legibus appellat verum aut veritatem; quæ à justitia non differt, nisi considerandi modo. Et verum est legitimum, infucatum.

V. 143.

צַר וּמִצָּק מִצְּאוֹנִי מִצְּוֹתֶיךָ שֶׁעָשִׂיתָ :

Στενοχωρία καὶ συνοχὴ κομίζεσθαι μὲ. Προσάγμα-
τα σὺ ψυχαγωγαί μὲ.

*Anxietas & angustia invadunt me: Man-
data tua sunt meæ deliciae.*

מִצָּק, מִצְּוֹקָה, צוֹק, צוֹקָה, συνοχὴ, animi an-
gustia & anxietas, coarctatio, in angustum constrictio.

צוֹק συνέχω, comprimo, constringo, constrictum
teneo: συνέχομαι, constringor, coarctor, teneor, premor.
συνοχίζω, contineo, conjungo.

מִצְּוֹק συνοχμὸς, junctura, commissura, coherentia,
qua duo inter se coeunt, & continua quadam coherentia
copulantur.

מִצָּק κομίζω, ἐκκομίζω, abporto, acceptum aufero,
accipio datum aut redditum, κομίζομαι, impetro, obtineo.

הַמִּצְוָה προσκομίζω, approbo, affero, exhibeo,
trado.

*Adversitatem sueta orbis figura, angustiae ideâ,
effigiat, geminâ synonyma voce pro more ad-
hibitâ,*

hibitâ, ex copia affectus, & ubertate sermonis, in rei vehementia.

Angustia viarum & locorum, si quis ab hoste insequente urgeatur, *anxietas* maxima, & præsentissimum servitutis, captivitatis vel mortis periculum. ἤ στενοχωρία, à στενός, *angustus*, & χῶρος *locus*, ubi locus est admodum angustus, ut quo quis se vertat, non videat.

A situ & statu belli aut pugnae *externo* scitissime ad *animum*. Quæ est figurarum vis & elegantia. Ut interna non possunt rectius aut vividius exprimi, quam exemplis & simulacris rerum externarum, in quibus similitudo quædam. Quæ vis ingenii humani in dicendo orationem gravem reddit pictam & coloratam. Quos colores dignoscere & recte distinguere, lectoris est prudentis, interpretis verò periti & circumspecti.

Est revera in discrimine vitæ, famæ, aut fortunæ, in homine afflicto & torto, *pectoris angustia*, quando fibræ cordis contrahuntur ac comprimuntur, pro calore conservando, quando nervi quodammodo coeunt & coarctantur. Qui motus sanguinis pressus, vasaque pectoris compressa, difficilem reddunt respirationem, anhelitumque molestum.

Nec dissimilis *animi facies in adversitate forti*, quæ urgeat & premat; quæ ut auræ & spirationis, ita & laboris, ita & serenæ mentis inopem reddit, consilii expertem. Angusta omnia, & nimis, pro sanguinis motu, pro aëris haustu, pro mentis attentione & consilio: Omnia arcta & compressa.

Jaddus

Jaddus & sibi hanc *fati asperitatem*, *fortune & pectoris angustiam* tribuit, ex Manassis tumultu, & fociorum in Jaddum impetu: Quem suprema, amplissima augusta dignitas non liberaret ab angustia, in quam illum redigerent ipse frater & alii. Nostri, in die Enge treiben.

Pro orationis & figurarum concinnitate *angustia* tribuit *actionem*, verbum *deprehendendi*, *invadendi*, *corripienti*, *occupandi*, *ΝΥΝ* *νομίζω*. *Angustia* offendit *virum*, eleganter dictum, in re tristissima & odiosissima. Quæ est admirabilis sermonis dignitas & decor excellens, inter peritos apud omnes gentes, omnes scriptores & oratores. Unde & ad plebem transiit similis elegans passim dicendi usus. Sic *angustia* hic *invenit*, *invast*, *corripuit* Jaddum, quando in angustias per hostes redactus.

Sed & *robur pectoris sui*, *animique firmitatem*, *consilii presentiam*, in ipsis angustis, in faucibus Manassis, in extremo vitæ & fortunæ periculo, testatur Jaddus: Qui *verbo & præceptis divinis se oblectaret*: Quum ad desperationem non adigere quirent persequentes. Horum animus erat, cogere Jaddum ad suum consensum, ad indulgentiam, ad verbi neglectum: Qui abjiceret arma, jus, rigorem, qui legum vincula solveret, laxaret, scinderet. Qui juribus suis & verbi cederet, linqueret & desereret stationem demandatam.

Negat angustia illam vim, h. e. hostibus cogentibus. Quod est solidum pectus & infractum, in tanto populi præide, in summo discrimine..

Augetur consilii praesentia in ipsa angustia, & affectus serenitas, verbo voluptatis & delectationis. Quæ plane contraria. Delectatio est auræ liberæ, pectoris liberi, sanguinis liberi, loci & spatii liberi. In angustia ipsa delectari, nervosa dictionis elegantia, pro exaggeranda animi fortitudine in extremis periculis.

Auxesis aperta, delectari præceptis divinis, ubi maxime de illis supprimendis agitur, ubi convelluntur, & cum illis Jaddus torquetur, factis & verbis probrosis. Delectari legibus hoc statu, est firmiter tenere, urgere constanter, propugnare fortiter, inhærere & tueri, ubi extremum illorum periculum. Affectus in pectore delitescens, promitur & vivide sistitur, quamvis in pugna, in angustia foris vix conspiciatur. Quod est artis dicendi & rem luculenter exprimendi beneficium.

V. 144.

צַדִּיק עֲדֹתֶיךָ לְעוֹלָם הַבִּינֵנִי וְאַחֲיָהּ:

Δικαίωσις τῶν διαταγῶν σου ἵς τὸ νωλεμές
Πίνυέ με, καὶ ψύξω.

*Jus constitutionum tuarum in perpetuum:
Mone me, & vivam.*

Celebrat denuo, pro exuberante affectu, *jus constitutionum divinarum, valorem & rigorem earum.* Jus hic iterum est obligatio communis, obligandi potestas in legibus.

Jus Judeorum, regendique normam & regulam, positum esse dicit in constitutionibus divinis. Ab his

his abire, esse *jus commune gentis* linquere & deferere: Publicam rem, isthoc jure fundatam, labefactare.

Hoc *jus Judaorum* vocat *perenne*, pro juris illius natura, quod accommodatum à Mose ad gentis Judaicæ conditionem. Durante illa reipublicæ forma, duraturum illud jus. Juris illius duratio, à supremi legislatoris arbitrio. Illud jus datum Judæis, dum forent Judæi. Melior forma gentis, reipublicæ, regni, divinâ providentiâ melius jus. Quæ erant futura & expectanda, Prophetis monentibus. Quod hi intelligerent, illam Judaicæ gentis formam externam, fragilem, imbecillem, cessuram aliquando meliori, nobiliori, fortiori & illustriori.

Perennitas igitur illa, pro qualitate rei præsentis, pro mensura status. Hunc mutare, in Dei manu. Quin pro spe, per Prophetas facta, mutationis certa spes. Limitata adeo illa perpetuitas, pro limitibus gentis & reipublicæ præsentibus.

Eumque statum, in quo erat Jaddus cum gente, defendit Jaddus, conservavit Jaddus, pro mandato divino veteri. Mutare illum per se non poterat, sine nutu divino, maxime cum videret, nondum illam adesse mutationem ac emendationem, quam prædixissent Prophetæ.

Suo idcirco *tempori* inservit Jaddus, cum Manasses non in melius, sed deterius, rempublicam erat mutaturus, legibus suppressis, licentiâ peccandi quæsitâ. Hujus *Judaici juris* tenorem defendit, contra Manassen, nec latum unguem cessurus.

Rogat Deum, qui velit concedere Jaddo *hujus juris cognitionem*, h. e. usum legitimum contra abusus Manassis.

Quæsitæ hæc *institutio divina*, quâ velit ad *rectam sententiam*, *rectam mentem* duci, est æstimanda ex quæstione & scopo præsentē, *de jure Judaico*, legumve præsentium Mosaicarum usu. Optat legum illarum vim nosse & servare.

Hinc illi spes *vite serena*, gaudii & tranquillitatis. *Vita*, i. vitæ serenitas, in regimine, & gentis conservatione. Talis vita, qualis institutio præsens, qualis lex præsens. Vita brevis, vita levis, vita fugax, cum republica desitura. Alia vita, longa vita, perennis vita, æterna vita, ex alia reipublicæ forma, olim secutura, Judaica re mutata.

Jaddo hic *vita* desiderata aut ex legibus istis expectata, *regiminis & gentis erat libertas*, quæ serenos & lætos redderet Jaddum & gentem.

¶ v. 145.

קִרְאתִי בְּכָל לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֲקִיךָ אֶצְרָה:

Ἀναγορεύω ἐφ' ὅλας ἀσπλάγχνας, ἐπίνευσέ μοι, ὡ ἱπάρχων· Τα δικαιώματα σε συντηρήσω ἄν.

Pronuncio ex toto corde, annue mihi, o Deus: Jura tua omnino servabo.

קִרְאָ אֶגְרֵעֵנִי, אֲנֶגְרֵעֵנִי, דִּיאֶגְרֵעֵנִי, פּרֹאֶגְרֵעֵנִי, פּרֹסֶגְרֵעֵנִי, dico, palam pronuncio, proclamo, voco, appello, compello, lego.

קִרְיָאָ אֲנֶגְרֵעֵנִי, proclamatio, predicatio, declaratio.

מִקְרָא

מִקְרָא אֲגֻעַ, *cætus hominum*, idem ac ἀγῶς, ἀγυρμός.

מִקְרָא חָאֻמָּא, חֲאֻפָּה, *scriptura*.

קָרָא קִרְעָא, קִרְעָא, עִקְרָא, עִקְרָא, סִקְרָא, *inci-
dere, evenire*.

קִרְאָה קִרְעָא, קִרְעָא, *galerita, alanda*.

Edit *confessionem fidei* iteratam, quam Deo optat esse gratam. *Sinceritatem* suæ confessionis ac contestationis aperit *totius cordis penetralibus*. *Totum cor*, plenus animus, affectus sincerus, sine simulatione, sine ambiguitate. Cor pro animo & voluntate, quod cor haberetur sedes vitæ. Nos etiam, *ex toto pectore, ex omnibus visceribus*.

Non simulatam suam professionem pronunciat, cui intima pectoris penetralia respondeant. Quæ opposita fucō communi, tum Manassis & sacerdotum haud gregalium.

Nutum Dei expectat, sive *gratiæ signum*, indicium placere declarationem; Qualis *benevolentia significatio* fit nutu benigno. *Nutum* verò Deo tribui, ut alia externa animi signa, imbecillitas judicii humani poposcit: Cum Deus instar *regis* consideretur.

Nutus, gratiæve aut beneplaciti signum, pro opere gratioso, signum pro signato: *Anne*, i. e. fac sentiam & experiar ipso opere, rerum successu, regiminis fortuna prospera, placere Deo, tibi, meum propositum, quod declaro.

Character Dei additus, *conditor*, יהוה יִסְאֵשְׁכֵם, argumentum fiduciæ in illius potentiam, qui possit pro sua potentia *annuere* operosissime.

Confessio ipsa est: *Jura tua servabo.* Pollicitatio, tota mente, h. e. ingenue profusa. Fluctuationi Manassis & consortium opposita, qui nunc huc nunc illuc raperentur, pro commodis privatis.

V. 146.

קְרָאתִיךָ הוֹשִׁיעֵנִי וְנִשְׁמְרָה עֲרוֹתֶיךָ :

Προσπαράξω σε , σῶσόν με , καὶ ἐμΦεγάξω ἀντὰς διατάγας σου.

Compello te, serva me, & custodiam constitutiones tuas.

Spondet Deo fidem, & expectat à Deo opem.

Compellatio, παραγέγουσις, est inter alloquendum *suo appellare nomine.* Alloqui, obsecrare, invocare recte, eum, qui possit & velit. In cultu sacro, in invocatione, determinatum erat nomen יהוה ὑπάρχοντος, *conditoris.* Hoc nomine præcise utendum in sacris quibuscunque partibus, adeoque & precibus. Qui character oppositus omnibus idolis, à quibus illo nomine distingueretur verus Deus. Idolorum centena nomina, veri Dei nomen illud. *Nominatio* proinde hæc, & in precibus *hoc nomine compellatio*, signum & tessera veræ doctrinæ, à paganismo distinctæ & separatæ. Præterea in hac nominis enunciatione *argumentum fidei*, qui confiderent, hunc ὑπάρχοντα, *conditorem*, posse præstare omnia, inprimis illa, quæ spondisset, vel quæ peterent.

Et Jaddus profitetur hanc religionem & testatur

tur suam fidem, qui se *Deum compellare* ait, quod est, verum Deum, suo nomine. Respiciendo ad versum præcedentem, quo illum nominarat יהוה ὑπάρχοντα, conditorem. Nominare illi est invocare suo nomine, h. e. debite, religiose.

Quod non solum omnis idololatriæ repudium, sed & novi cultus Sichemitici, qui regulas divinas non attenderent, adeoque nominis divini parvam haberent rationem, qui non meminissent, mixturam illam cum Samaritanismo speciem referre idololatriæ & incredulitatis.

Quærit autem Jaddus salutem, quam aliàs frequenter petierat, eam, quam status ille posceret, pro negotii præsentis conditione. Quærat salus reipublicæ, conservatio Ecclesiæ, tranquillitatis, liberatio è manibus Sichemitarum & falsorum fratrum.

Spondet fidam suam legum curam, contra Manassis negligentiam.

V. 147.

קָרַמְתִּי בְנִשָּׁה וַאֲשׁוּעָה לְדַבָּרְךָ יְיָ יִחְלָתִי :

Καταντάω ἐπὶ τῇ κνέφῃς, καὶ κραυγάζω αὐτῇ
Ἐπὶ τὴν Φρεδίαν σὺ κατελπίζω.

Prævenio diluculo, & clamo: In verbum tuum spero.

קָרַם καταντάω, occorro, prævenio, ut ἀντάω, ἀνπάω, ἀνπάζω.

קָרַם τὸ κατέναντι, κατεναντίον, antiquum, quod ante, sive respectu temporis, sive loci, τὸ καταντικρύ.

קָרִים ὁ κατέναντι, *anterior ventus, Eurus, Aquilo, pro locis.*

קִדְמוֹנִי ὁ κατέναντι, *qui ante, prior, anterior; v in מ, pro more.*

נֶשֶׁף νέφος, *crepusculum, caligo, tenebra.*

Alia sunt נֶשֶׁף ἀναφυσάω, *sufflo.*

נֶשֶׁפִּים ἱερόσκοποι, *haruspices.*

יֶנֶשֶׁף νύκτωπος, *noctua, quæ noctu videt.*

שׂוֹעַ κραυγάζω, *clamo, vocifero.*

שׂוֹעַ, שׂוֹעַ κραυγασμός, *vociferatio, clamor.*

Aliud est הִשִּׁיעַ ἰλλίω, *illino, incrusto.*

Nobilius est שׂוֹעַ ἀξία, *dignitas, dignatio, ἀξίωμα.*

שׂוֹעַ ἀξιος, *dignus, estimabilis.*

Promptitudinem suam, & accuratum legum studium, illustrat Jaddus exemplo primæ partis sacrorum quotidianorum. Inchoanda sacra à summo mane, ab ortu lucis, & continuanda in seram vesperam. Stata, fixa sacrificiorum tempora quotidie tria: Sub ortum solis, ante meridiem, ante vesperam. Cum sole oriente surgendum erat sacerdotibus. Quo fine per præconem, qui in edito templi loco positus observaret auroræ lucem, excitandi sacerdotes, campana quoque certa in templo juxta aram posita pulsata. Diluculo occurrere, eleganti auxesi, pro cum diluculo paratum esse.

Prima pars officii, pro toto: Mane, pro toto die. Sibi tribuit tantam *vigilantiam*, tametsi esset *summus* sacerdos, cum sacerdotium gubernaret & illius natu sacra omnia peragerentur. Reli-
giositas

giositas quoque excitaverit *virum* *suprema* *dignationis*, adesseque jusserit inferioribus cujusvis ephemeræ sacerdotibus.

Preces matutinas nominat, *clamoris nomine*, quod clarissime in templo sonarent cantiones sacerdotum & Levitarum, cum instrumentis musicis.

Pars autem hæc una officii matutini, maxime sonora. *Sacrificatum*, *cantatum* & *suffitum*, per sacerdotum & Levitarum classes atque ordines.

Neque Jaddus privatas suas indigitet preces, sed publicas illas, & cum precibus publica sacra, quorum sit curator religiosissimus. Nec privatis exclusis.

Preces exaudiri confidit, ex *promissionibus* quibus fidat. Sacrificiorum fructum sibi spondet, ex fide in verbum.

V. 148.

קָדְמוֹ עֵינַי אֲשֶׁמֶרֶת לַשִּׁיחַ בְּאַמְרֶתֶּךָ :

Καταντῶσι αἱ γλῆναι μὲν ἐπορεθρισμοῖς, εἰς τὸ λογίζεσθαι ἐπὶ τὸ ῥῆμα αὐτοῦ.

Præveniunt oculi mei tempora matutina, ad meditandum verbum tuum.

אֲשֶׁמֶרֶת, אֲשֶׁמֶרֶת ἐπορεθρισμός, quod matutino sit tempore, ab ἔσθρε, tempus matutinum, antelucanum, diluculum: ὁρεθρὸς, matutinus, ὁρεῖζω, mane aliquid ago.

Vigilantiam laudatam extollit amplius, & illustrat alia officii sui parte, meditatione & doctrina verbi.

Blanda iterum *auxesi* prævenire dicuntur oculi

tempus matutinum, quando maturrimum indicatur studium, haud aliter ac si ante lucem illi incumberet. Quasi certarent oculi evigilando cum luce surgente. Quæ vigilantia diligentiae & solertiae imago. Scita effigies certaminis inter lucem oculorum & solis, pro Jaddo vigili & attento, toto die verbo incumbente.

Meditatio verbi fuerit privata & interna, in ipso sacrorum usu: Fuerit tamen & *publica externa*. Siquidem moris apud sacerdotes aliosque doctos, post sacra operam dare in publicis locis *studiis*. Inter studia primarium & præcipuum verbi. Quod Judæi hodiernum & sabbati diebus curate observant. In templo huic fini locorum plus satis, sive sub dio, in ambulacris exterioribus, sive in conclavibus & coenaculis.

Et *sacerdotum* erat *docere*. Proinde hæc pars negotiorum in templo. Instruendi non solum sacerdotes sed & reliqua ætas. Nec pudebat viros audire viros & senes.

Meditari verbum hic publicas hasce meditationes, colloquia, dissertationes, in auditorum coetu, in templi atriis, denunciat.

Neque *summus sacerdos* ab hoc docendi munere alienus, quin docentium caput & præsidium. Et *synedrii præsides* haud veriti Collegiis quotidianis occupari. Cujus documentum in aliis illustre *Hillel*, synedrii & Academiae Hierosolymitanae caput & rector multis annis, in extremam senectutem. Quanquam enim Hillel esset synedrii præses non sacerdotii, cum illa ætate plerumque

rumque distinguerentur, eminentia tamen dignitatis non exclusit docendi operam.

Et Jaddi, Pontificis, familia, illa ætate, erudita, cujus patruus, Jesus, verosimiliter ille, qui Sirachorum caput & proavus, multis scriptis inclutus. Doctrina proinde excellentes hi ex Jaddi domo, ipseque Jaddus, Judæorum quoque doctores, verbi interpretes.

V. 149.

קוֹלִי שְׁמַעַה כְּחַסְדֶּךָ יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיִּי :

Κέλαδίν με συλλάμβανε ἄν, κατὰ τὴν χρηστότητα σου, ὦ ὑπάρχων· Κατὰ τὰ θεώϊσματά σου ἀνάψυχέ με.

Vocem meam comprehende, juxta benignitatem tuam, ὦ Deus: Juxta scita tua rescilla me.

קוֹל κέλαδος, sonus, strepitus, clamor, sonus musicus. κελადέω, strepo.

עֲמַשׁ συλλαμβάνω, comprehendo, intelligo, percipio.

עֲמַשׁ ὁμνηγεῖζω, congreco, in eundem locum cogo.

עֲמַשׁהּ φημίζω, ἐπιφημίζω, dico, vulgo, provulgo: ὁμνηγεῖζω, congreco: συμφωνέω, consentio.

עֲמַשׁ φῆμις, φημὸς, fama, rumor, verbum, sermo, φημισμὸς.

הַעֲמַשׁ ἄκυσμα, auditio, fama, rumor, ἀκυσμάτιον, narratiuncula.

הַעֲמַשׁהּ, עֲמַשׁ, הַעֲמַשׁ ἄκυσμα, πῆσμα, φημισμὸς.

Exaudi-

Exaudiri vult Jaddus. Poteratque existimari, vocem privatarum precum & hic audiri. Verum, pro serie orationis & affectu loquentis, *publicus hic vocis sonus*, cum jam jam de publicis egisset officii partibus, sacrificiis, doctrina. Vox hæc sonora non tam privati sui oris, quam communis coetus, nec nudæ orationis, sed *musica resonantis*. Quotiescunque enim offerrentur victimæ, chorus sacer musicus accinuit hymnos, vel ordinarios, vel peculiare in præsentem statum factos. Hymnis accinere docta instrumenta musicorum, Levitarum, inter quos certa genera distributa: De quibus nos alibi, ubi de re Judæorum musica. Hanc *musicam, vocalem ac instrumentalem*, audiri à Deo cupit. Quod est desiderium justæ libertatis in publico cultu, in sacris solennibus. *Audit Deus*, more regis, cui placeant, dum officium placet. Dum pergere jubet, dum argumenta cantionum fert, laudat, & canentibus munera tribuit.

Quod autem *preces* illæ & *cantiones* ferrent laudes Dei, *obsecrationes*, *intercessiones* pro Ecclesia & republica, *deprecationes*, pro casuum varietate, has audiri à Deo cupit, h. e. *desideria sua impleri*, rem publicam servari, & à Manassis similiumque insidiis tutam præstari.

Promissiones Dei Deo & hic velut in memoriam revocat, more petentis à principe vel rege inter homines. *Gratuitæ promissiones* de precibus audiendis, de gente servanda, de damnis averruncandis. Quæ est *circumscriptio certa fiducia* in luc-

successum & eventum in instituto salutari & recto.

Gratiam verò digne appellat, tum *ratione instituti vel optimi*, quod nunquam tale, ut non careat aliqua sui parte, ut per se effectum consequi non sit absolute necesse: Sed vera sit gratia, si vel bonus effectus sequatur bonum institutum: Tum *ratione factorum*, per quæ vel optima coepta & præstantissima instituta vel impediuntur sed subvertuntur. Gratia ubique Dei, si quid efficiatur, obtineatur, boni aut prosperi. Impedimentorum multitudo, quo minus fiant vel purissime integerrimeque definita, gratiam in successu secuto faciunt tanto locupletiores.

Successum adeo *votorum*, per Dei gratiam, exorat: Cum successus à bonitate causæ non semper pendeat, cum optima male succedant, sublimius auxilium expectat Jaddus. Unde gratum *acquiescere* etiam in successu denegato vel irrito: Quod ita Numini non fuerit visum. *Providentia* quippe regula illis semper in oculis, cum nihil contingat sine moderamine superiori.

Quare postremo, *pro effatis divinis*, expetit *viam letamque aut prosperam rerum faciem*.

V. 150.

קָרְבוּ רַדְפֵּי זֶמָה מִתּוֹרָתְךָ רַחֲקוּ:

παρεγγίξουσιν παρεκκολαθόντες ἀθεμιστίας, ἀπὸ τῆς χρηστέας σε μακρύνουσιν.

Accedunt, sedantes facinus: A tua institutione recedunt.

קָרְבִּי

קָרַב παρ᾽εγγίζω, προσεγγίζω, accedo, appropinquo

הַקָּרִיב προσάγω, offero; accedo, prope accedo

קִרְבָּה προσάγω, appropinquatio, accessus.

קָרוֹב παρ᾽εγγύς, prope: ὁ παρ᾽εγγύς, τὸ πρὸς εγγύς, vicinum, propinquum: περίχωρος, finitimus, vicinus.

קָרְבָן κάρπωμα, oblatio.

קָרַב παρὰ ταῖς, praelium, κυρηβασία, pugna.

קָרַב περισχὴν complexio, comprehensio: ambitus.

קָרַב βραχύ, breve.

זִמָּה ἀδελμυσία, ἀδέμυσον, injustum, facinus: ἀδέμυσον, nefaria, facinora: ἀδελμύσειν, scelera perpetro.

זָמַם νομίζω, lege statuo, decerno: existimo, sentio.

מְזִמָּה ἐνδύμνησις, cogitatio; consideratio.

רָחַק μακρύνω, longe submoveo, me vel alium.

רָחוֹק μακρὸς, longinquus. רָחוֹק μακρὸν longe, procul. μακρόθεν, procul, eminus.

רַחֲקִים μακρύνοντες, longinqui, longe recedentes.

מְרָחַק μακρότης, longitudo, μάκρωσις, in longum diductio.

Scelestum Manassen sistit ad aram Jaddus, cum externum fucum monstrat, & pectus pravum detegit.

Hypocrysin illorum ostendit, qui ad Sichemitas transibant. *Accessus* illorum est significatio externi publici cultus, quem viderentur observare rigide: Manassis & aliorum sacerdotum simulata devotio, qui in templum, in atrium sacerdotum, ad sacra convivia & epulas, accedant prompti.

Speciatim & illa pars religionis indigitata, qua

qua non solum pro aliis sacrificia offerant, pro sacerdotum munere, sed & *pro se & suis*. Quod fecisse Manassen, æque ac alios, desertores mox factos, sacerdotes, senatores, Israëlitas, res ipsa docet.

Peculiariter *in novissimum spectaculum* collimaverit, quando *Manasses*, ab ara abstinere, sacerdotali munere misso, iussus erat, nec abstinere tamen constituerat, sed *pertinax ad aram*, in reliquo sacerdotum ordine *accedebat*. Unde mox repulsus publice, non sine ingenti motu templi & urbis. Quod de Manasse, idem & de ceteris judicandum, qui Manassis erant complices.

Hos *religionem simulantes*, sub larva externa, *pectotenus denudat*, illos appellans רַפִּי זָמָה רַפִּי זָמָה παρρησιασθέντας ἀθέμιτον, *sectantes scelus*, sceleratos, Manassen cum lociis. Generali indicio *speciale facinus*, connubia cum exteris, Manassis, & plurimum, cum Samaritanis, aliisque vicinis gentibus. *Scelus* vocat רַפִּי זָמָה ἀθεμιστία, quod ista affinitas esset *legibus directe adversa*.

In sceleratis illis *pertinaciam* simul tangit, quos *sectari* aut magna vi prosequi facinora illa enunciat. Quippe *qui moniti nollent desistere*, sed *pertinaciter in proposito perseverarent*.

Tanto autem vividius sceleris vim & animi malitiam depingit, quanto sanctiorem locum nominat & negotium divinius aut religiosius, in quo tantis sceleribus pectus sit repletum, ubi animus debuerat esse liber ab omni peccato, puta ad aram, inter sacrificia, ubi animus expiandus erat

erat poenitentium, pro more illorum temporum. Quare arguta circumscriptione hypocrisis illorum detecta, qui quanto propius accedant ad aram, ubi debebant comparere puri & insontes, tanto impensius immineant mente in scelus perpetrandum. Quanto propiores, ait, tanto nequiores. Sacerdotes, inquit, maximi sacrilegi. Hic Manasses, cum sodalibus, contra severum interdictum, ad aram properans.

Irreligiosum horundem pectus in scelere flagrantissimo, horret Jaddus, justa & perapta usus figura. *Accessum* illorum *ad aram*, vocat *fugam à Deo*. *Proximi*, inquit: *ara remotissimi à Deo*. Non agnoscit simulatum aditum, labra ficta, externam pompam, pro religione. Irreligiositatem dicit totam horum religionem. In his *accedere* est reapse *discedere*, *fugere*: Venerari aram, est illam despuere & temnere.

Non ex opinione irreligiosorum, Manassis & lociorum, qui sibi persuaderent summam integerrimamque devotionem, sed ex rei ipsius natura & judicio legum. Accedunt, inquit, ad aram, sacra ardenter facturi; interea re ipsa, ob animi improbitatem, longissime recedunt aut absunt ab institutione divina.

Institutio divina, generali usu, *pro certis constitutionibus legis*; cum revera, qui unam legem temnit, temnat omnes. Erat autem constitutio, *imperata vitatio affinitatis cum exteris*. Transgressores hujus longissime à Judaicis moribus remoti, pro illorum temporum habitu.

Jaddus ex legibus præsentibus metitur actiones omnium, & reipublicæ incolumitatem.

V. 151.

קרוב אתה יהוה וכל מצותיך אמת:

Παρεγγυὸς τῆνῃ, ὡς ἱπάρχων, καὶ ὅλα προσαγµα-
τὰ σε ἐτήτυμον.

Prope es tu, o Deus, & omnia mandata tua sunt verum.

Iustum de Manasse, ab ara solenniter repulso, *judicium* celebrat Jaddus. *Præsentia divina* Jaddo non tantum *generalis divina providentia*, qua ubique præsens, sed inprimis, pro scripturæ stylo, *severum judicium in Manasse punito*. *Præsens* dicitur *Deus*, ubi præsentiam suam opere demonstrat, sive in bonis fervandis, sine malis plectendis. Ibi præsens bonus & graciosus Deus, hic justus & severus iudex. Pro diversitate factorum, exemplo regis, gratiam vel justitiam suam demonstrantis facto.

Præsentia hic iustum judicium, à Deo definitum, præscriptum, legibus conforme. Uti Deus facit per homines, quod congruum agnoscunt veritati & virtuti, qui præsunt iudicio aut negotio. Veritas & virtus regula iudicii divini.

Sic *Deus propinquus*, in *Manassis exturbatione*, ubi ex lege Dei Manasses arcendus, rejiciendus, repellendus, exterminandus.

Comprehendit simul totum illud sacerdotii *judicium*, quando jam ante declaraverant Manassen

Bb

reum,

reum, quando illi injunxerant desertionem vel vetiti illius connubii vel officii sacri. Omnia ad judicium divinum, omnia ad præsentiam Dei. Expulsio ultima Manassis ab ara, in templo, pars magna judicii & propinquitatis divinæ. Propinquus Deus justus judex, toto negotio Manassis, corrigendi aut arcendi.

Sed & pars præsentiæ, judicii, *Manassis fuga desperata ad Samaritanos*, quæ sat poenæ pertinaciæ.

Nomen Dei exprimit, pro *potentia* ejus designanda, *in executione* illius sententiæ & judicii, Manasse pulso.

Veritatem quoque *præceptorum Dei* extollit, imprimis hic *ratione defensionis*, in poena à Manasse sumpta: Quæ est *demonstratio realis* veritatis legum, quarum transgressores non eant impuniti.

V. 152.

קָדַם יָרַעְתִּי מִעֲדוֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם יִסְדָּתָם:

Κατέναντι ἐπειόησα ἐκ τῶν διαταγῶν σου, ὅτι εἰς τὸ νωλεμές κατέστηκας αὐτάς.

Jam ante cognovi ex constitutionibus tuis, quod in perpetuum constitueris illas.

יָסַד יִסְהַי, καδίσημι, συνίστημι, statuo, sisto, colloco, constituo, firmo, stabilio.

יִסוּד, מוֹסָד סִיּוּס, κατὰστασις, κατὰστημα, stabilitas, firmitas, constitutio, status, habitus.

Perennitatem constitutionum Mosaicarum asserit Jaddus ex conceptis constitutionum formulis,

lis, in quibus toties *לעולל* eis *valerēs*, in perpetuum.

Maturrimam hanc suam de legum valore *cognitionem* memorat, qui non nuper didicerit, sed jamdudum noverit. Quæ est *asseveratio sua constantia*, qui non nuper cœperit propugnare legum vim, cum de Manasse ageretur, ut susurrarent hostes, sed qui semper id egerit & agat. *Æqualem* apud se fuisse & esse regendi formam, pro æquali & perenni legum forma.

Fundamentum æquabilitatis in regimine, pro eodem semper legum tenore, in ipsis ponit *constitutionibus*, aut in *constitutionum ipso tenore*. Qui est communiter: *Hoc fiet לעולל semper*. Ex intrinseca proinde legum constitutarum natura repetit earum *durationem*.

Et hæc quidem *Mosaicarum constitutionum perennitas* tanta, quantam ipsa constitutionum natura ferret, pro *reipublicæ duratione*. *Limitata* semper *duratio*, tum pro arbitrio divino, tum pro forma reipublicæ præsentē. *Circumscripta perennitas*, pro arbitrio præsidum & sacerdotum, qui servarent constitutiones, nec per se mutari finerent, donec Deus mutaret & rempublicam & constitutiones. *Valde restricta diuturnitas*.

Est hæc *apologia Jaddi* contra intempestivam mutationem reipublicæ, per Manassen & socios tantatam, legum mutatione. His opponit *legum nervum*; diu, semper, semper. Vero plane simile, Manassen monuisse, leges Mosaicas suos agnoscere terminos, sæpe fuisse limitatos, imo

per Prophetas sæpe repudiatas, quin præfagitur, omnes aliquando iri sublatum. Responderit semper Jaddus, ex legum formula, וְלֹא־לֵעוֹלָם *λεμὲς*, pro statu reipublicæ. Non mutare fas esse, nisi mutet Deus. Præsentibus inhæret Jaddus, donec futura definiat Deus & mutet. Per Manassen verò illam pronunciatam mutationem non iri effectum Dei nutu, aut Deum per Manassen nondum pristinum mutare habitum, melioremque introducere, res ipsa docebat, cum initium fieret à voluptatis studio. Cum nihilominus color esset in prædictionibus, Judæos aliquando cum gentibus iri junctum & unitum, quod & urserit Manasses: Jaddus perviderit facile, *hanc viam unionis & conversionis gentium non esse aptam, quam ineat Manasses.* Urset ergo Jaddus jus Dei, in legum natura, quæ illas fervet, donec integrior suboritur *mutatio, in melius.* Per Manassen in deterius res mutari. Præstare ergo, servare prima, donec sequantur meliora. De quibus consulenda *ad Hebræos Epistola.*

ו. 153.

רָאָה עֲנִי וְחַלְצֵנִי כִּי תוֹרַתְךָ לֹא שָׁכַחְתִּי :

Ὁρα τὴν ἀνίαν μου, καὶ ἔξελκέ με. Ὅτι χορηγίαν σε εὐδόλως καταγινώσκω.

Vide afflictionem meam, & erue me: Quia institutionem tuam non reprobo.

חֲלִצָה

יָחַץ יֵצֵא, *extraho, eruo*: Affinia ἔξελεῖν, *erue-
re, liberare, ἐξελιῶσθαι, explicare, extrahere.*

יָחַץ יֵצֵא, *ἐξοπλίζω, ἔξοπλίζω, armo.*

יֵצֵא יָחַץ, *ἐξολκῆ, ἐξολκυσμός, extractio.*

יֵצֵא יָחַץ, *ὅπλις, ὅπλισμα, armatura.*

יָחַץ יֵצֵא, *γλῦτος, elunes, lumbi.*

יָחַץ יֵצֵא, *κατασολαί amictus, vestes.*

Optat rursus, se, & rempublicam secum, li-
berari & eripi & manibus Manassis & Sichemi-
tarum, in magnis præsentiis & futuris periculis.

Videre & respicere Dei, est, pro sueta ἀνδρωπο-
παδεία, *succurrere*. Regis & principis more, pro
sensuum usu, *respicere* afflictum, est *clementer re-
spicere*. Actus pro affectu. Et *respicere* clemen-
ter, est *misereri, consulere* patienti, definire libera-
tionem. Tribuuntur omnia Deo ex affectu homi-
num, in quibus ordo affectuum & actionum.
Respicere est *juvare velle, juvare*. Uti *non respi-
cere*, more hominum est *linquere, non attende-
re, non juvare*.

Afflictio Jaddi non privata sed *publica*. Cum
republica patiente passus Jaddus. *Passio* illa,
turbulentus status ex Manasse. Quassata res com-
munis, sacra & civilis, per intemperantiam Manas-
sis, quæ leges transgredi suasit. Unde illæ lacrymæ.

Sibi tribuit calamitatem publicam: Quod esset
caput populi. Cura enim pro populo redun-
dabat in Jaddum.

Erui cupit ex illa turba: *Restitui* rei communi
tranquillitatem, & immunitatem ab insidiis Si-
che-

chemitarum, florem gentis & integritatem legum & doctrinæ.

Testatur & hic suum *incantaminatum legis studium*, contra Manassen, aliosque, qui, dum negotia facefferent Jaddo, institutionem veterem temserant, libere agendo, citra legum observantiam. *Manasses rejecerat, Jaddus non.* Diverfam professionem profitetur.

v. 154.

רִיבָה רִיבִי וְנִלְנִי לְאַמְרֶתְךָ חַיִּינִי :

Διάφερε αἶν τὴν διαφοράν μου, καὶ ἔκλυέ με·
Διὰ τὴν φρεσίαν σου ἀνάψυχέ με.

*Discute litem meam, & libera me : Per
verbum tuum refocilla me.*

רִיבִי διαφέρω, in diversas partes fero, differo, dissipō : διαφέρωμαι, in diversas partes feror, jactor, diffundor, contendo, ambigo, litigo.

רִיבִי διαφορὰ, differentia, discrimen, dissidium, dissensio, controversia, contentio : Διαφορότης, idem : Διάφρεον, dissidium, controversia. Τὰ διαφέροντα, lites, controversia, dissidia. מְרִיבָה idem.

רִיבִי διάσσεος, dissidens, dissentiens.

לְנִלְנִי ἐκλύω, exsolvo, expedio, libero. Εκλύομαι, exsolvo, libero, exsolvor, liberor. Ἐκλυτεύω, redimo.

לְנִלְנִי ἐκλυσις, exsolutio, solutio; ἐκλύτρωσις, liberatio.

לְנִלְנִי ἀλισγέω, polluo, contamino.

ἡδὲ ἀλίσθημα, *contaminatio*.

ἡδὲ ἀλέξω, *opitulator, auxilior, arceo, depello*.

ἡδὲ ἀλεξήτης, *propulsator, auxiliator, defensor*.

Litem suam testatur, quam habeat *cum Manasse* Jaddus, cum sacerdotibus foedifragis, cum Samaritanis, cum Sichemitis. Qui omnes contra Jaddum, in negotio legis, Jaddo propugnante illis impugnantibus. Huc *mine*, *insidiae* adversariorum, post longa *sophismata* & *probra*.

Litem vocat *suam*, utpote summi Pontificis, cum esset *causa communis*. Ille pro populo, pro lege. *Causa publica*, quæ redundaret in caput gentis.

Hujus *causae patronum* Deum poscit. Quod *praesidium* est conservatio veri & recti, depulsio adversariorum & machinarum, quas opponerent veritati. More humano Deo patrocinium, actio in foro. Externa idea effectus desiderati. Antecedens ubique pro consequenti. Actio Dei contra hostes veritatis, illorum convictio, confusio, territio: Qui turbentur, conscientia convincantur, de iniquitate, de falsitate.

Liberari ab illis contentiosis, veri hostibus, est, in veritate conservari, è turbis eripi, tranquillitati restitui, hostes propelli eorumque consilia irrita reddi. Quæ omnia conjuncta cum animi serenitate & flore gentis. Sui liberationem dicit, & omnium quærit, qui pro omnibus diceret & pugnaret.

Quam *serenitatem mentis*, in communi salute, disertius nominat, *vitam sibi precatus*, pro Dei promissione. Illa vita, quam leges ferrent, congrua moribundæ genti, per Manassen læsæ & vulneratæ. Serenitas Jaddi, serenitas publica. Jaddus pro omnibus, in adversis & prosperis.

V. 155.

רחוק מרשעים ישועה כי תקרה לא ררשו :

Μακρὰν αἰπὸ τῶν σρεβλῶν ἡ σωτηρία. Ὅτι τὰ δικαιώματά σου εὐδόλως φεθντισῶσι.

Longe à pravīs salus: Quia jura tua non curant.

Manassi, & Sichemitarum turba, cum occultis pravorum & corruptorum reliquiis, Hierosolymæ superstitibus, *tristia auguratur fata*. Novæ Sichemitarum rei, templo, & sacris supposititiis, prælagit exitum infaustum.

Perversos appellat, רשעים σρεβλῶς, quod veritatem deseruissent, à Judæis ad Samaritanos delapsi, pro legum contemptu, mente distorti, affectibus abrepti.

Salus, ab illis remota, *prosperitas* est, illa, quæ legibus annexa, quæ Judæis promissa: Justa & constans terræ Canaanis possessio, jurium horundem usus, flos peculiaris sui status. Hæc illis deneganda, quæ non nisi rectis promissa. Quæ est apologia pro Judaica sinceritate.

Nihil ab illo tempore Judæis, Hierosolymitanis commercii, cum apostatis illis, Sichemitis, ad utrius-

utriusque gentis exitium: Judæis sibi solis omnia vindicantibus, quæ Judæis expectanda. Tale *discrimen utriusque populi* à Jaddo definiti: Cum irreconciliabile esset & maneret odium.

Ratio infelicitatis Sichemitarum, Manassis, cum tota cohorte, *quod statuta & jura Dei non curent.* Non curare, est temnere, despuere, discedere, alia, adversa eligere, præferre. In quibus erat primò, vetitum per legem cum exteris connubium, quod turbæ Manassis displiceret. Par ratio aliarum constitutionum veterum.

v. 156.

רַחֲמֶיךָ רַבִּים יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיִּי:

Οἰκτιρμοὶ σὺ περισσοὶ, ὦ Ἰσραὴλ κατὰ τὰ
ἰσχυρίσματά σου ἀνάψυχέ με.

Misericordia tua multa, o Deus: Secundum decreta tua refocilla me.

Abundantem Dei gratiam deprædicat, promissam illis, qui fervent verbum. Illam adeo sibi spondet, dum laudat. Quæ est declaratio fiduciæ in *promissa gratuita.* Quæ sunt, non Jaddo propria, sed genti communia. In his, terræ possessio, gentis incolumitas, reipublicæ flos. Hæc vocat *multa*, sive *ampla*, *præclara*, quibus fruuntur omnes.

Hæc *legibus juncta*, oblique significat, legum transgressoribus quæ negata dixerat.

Quam *gratiam copiosam*, ex legum cura & conservatione, sibi precatur apertius nomine *vite.* Vinculum statutorum divinorum & vitæ sub-

monstrat, se victurum confisus juxta statuta, h. e. juxta pollicitationes statutis junctas. Florem rei-publicæ expetit ex flore legum, quæ immediate cohærerent ex prima fundatione.

V. 157.

רְבִים רָדְפֵי וְצָרִי מֵעֲדֻתִּיךָ לֹא נִטִּיתִי:

Περιοδοὶ ἐκτρέποντές με καὶ ἐπηρεάζοντές με·
 Ἀπὸ τῶν διαταγῶν σου εὐδόλως τείνω.

*Multi persequentes me & vexantes me:
 A constitutionibus tuis non tendo.*

Cohortem hostium, non tam fuorum, quam communis Judaicæ rei, *Manassis & Sichemitarum*, horret, imperterritus tamen.

Multitudinem illorum notat, quoniam cum Manasse multi magnique viri Hierosolymis, multa quoque turba cum Manasse Sichemum comivit ad novum templum & cultum. Tota jam gens Samaritana, cum apostatarum cœtu, Jaddi hostis.

Persecutores & vexatores Jaddi, Manasses & Sichemitæ, ut olim Hierosolymis adhuc præsentibus, ita & absentes. Nulla tranquillitas Jaddo & Hierosolymitano templo à Sichemitis & eorum templo. Opposita omnia. Jaddus vexatus Hierosolymis à præsentibus, ab absentibus nihil minus. Ubi ubique & semper ab his impetitus.

Et nihilominus in tantis turbis & odiis, tantorum virorum, *animi robur* testatur, qui à constitutionibus Dei non declinaverit nec declinet.

Quæ

Quæ justa & magna Jaddi gloria, in honorem gentis Judaicæ constantis.

Par propositum ratione futuri. Quæ est obliqua adhortatio, ne qua impofterum se absterri à veritate patiantur boni. Odium adversus Sichemitas roborat.

v. 158.

רֵאִיתִי בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל וְנִתְקַוְּטָה אֲשֶׁר אָמַרְתָּ לֹא שָׁמְרוּ :

Ἐώρακα καθυφήτας, καὶ προσώχθιστα αὖ, ὥσπερ τὸ εἶμα σὺ ἔδόλως ἐμφράσασθαι.

Vidi prævaricatores & indignissime tuli, qui verbum tuum non custodiunt.

בָּנִי καθυφίνμι, prævaricor, submitto, cedo, prodo, ab ὑφίνμι, cedo, decedo, idque ab ἴνμι, eo. Idem ac προδίδωμι.

בָּנִי καθυφήτης, prævaricator.

בָּנִי καθύφησης, prævaricatio, talis prævaricationis affectus, ut se submittere velit adversario.

בָּנִי διασκευή, κατασκευή, apparatus; uti simplex σευσία, apparatus, vestium, armorum, & cultus corporis, & σκευή, quisquid corpus nostrum tegit.

קוֹט ὀχθέω, ὀχθίζω, προσοχθέω, προσοχθίζω, indignor, gravor, gravate fero, tedium molestiamque capio. ὀχθησις, προσοχθησις, προσοχθισμα, προσοχθισμός, offensio, indignatio.

Odium suum in apostatas, agnatos, sacerdotes, senatores, exponit Jaddus, quos vocat prævaricatores, quod à legibus deficerent ad paganismi usum

usum, ad Samaritanismum, qui ad partem adversam accederent, legibus contrariam: In quibus & Manasses, frater.

Conspectus horum est *animadversio*, quæ longis multisque constat actibus. *Videre* est *deprehendere*, tum ex factis, tum verbis, discursibus, disputationibus. Experientia Jaddi in fratris rebus & cum Sanballato pactationibus. Huc deprehensæ artes, legum vim enervandi, fundamentaque reipublicæ subvertendi. *Collusio cum exteris gentibus* erat prævaricatio. Licentia vivendi ex arbitrio, ultra legum vincula, prævaricatio. Sichemitæ licentiâ illâ beati, teste Josepho, ad quos deinceps quoque confugerent Judæi scelerati, legum transgressores.

Tedium & odium illorum est *aversio* animi, *detestatio* facta verbis, *dehortatio* severa, *coercitio* definita, *exclusio* constituta, sed & *rejectio* ab ara.

Ratio aversationis, desertio veritatis, & commercium cum gentibus. *Non servare verbum*, erat transgredi leges: In quibus erat interdictum connubium cum exteris. *Verbum*, quod habebant, quod illius erat ætatis, temporis, & populi, Mosaicum, pro republica Mosaica.

v. 159.

רִאָה כִּי פִקְרִיךָ אֶהְבֵּתִי יְהוָה כְּחֶסֶדְךָ חֲיִנִּי:

Ὁρε, ἐπὶ ἐπιταγὰς σου ἀγαπῶ, ὡς ὑπαίχων
κατὰ τὴν χρηστότητα σου ἀναψυχέ με.

Vide, quod mandata tua diligam, o Deus:
Juxta benignitatem tuam refocilla me.

Sere-

Serenum sibi & hic precatur *animum*, pro *conscientia* beneficio, qui mandata divina æstimet & observet.

Visus & *conspectus* in Deo affectus benignus & benevolus, favore plenus. Deo tributus animus hominibus par, quod Deus consideraretur instar regis. *Respicere* aut *intueri*, non tam oculorum usus quam animi, *attendere*, *considerare*, lubenter admittere. Antecedens pro consequenti: Attende benevole h. e. fave mihi hoc facienti, & concede quod peto.

Suam devotionem vocat *mandatorum amorem*. Affectus iterum pro effectu. Amor in verbum, est diligentissima verbi cura, opere & praxi, tum quoad se, tum quoad gentem, pro officii sui & regiminis partibus. Quorsum pugna pro verbo cum tot adversariis propinquis.

Petit *vitam*, idque pro *gratia divina*: *Salutem publicam*, pro qua diceret, ageret, dimicaret, serenumque in tanto labore pectus, pro promissionum virtute.

v. 160.

שְׁנֵי דְבָרֶיךָ אֵמֶת וְלֵעוֹלָם כֹּל מִשְׁפָּט צְדָקָה:

Πρώτιστον τῆς Φραδίας σὺ ἐτήτυμον· Καὶ εἰς τὸ
νωλεμέες ὅλον θέωσιμα δικαιοσύνης σὺ.

Primum in verbo tuo est veritas: Et in æternum omne decretum justitiæ tuæ.

שְׁנֵי πρώτιστον, *primum*.

שְׁנֵי αἰσον, κρείτιστον, *optimum*.

שְׁנֵי κάεας, κερς, κόρη, *caput*.

שְׁנֵי

שָׂרָא ἄκεις, ὄκεις, *summitas montis, cacumen,*
 ἀκρότης, *summitas, extremitas, fastigium.*

שָׂרָא ἀρρώστια, *imbecillitas, infirmitas.*

שָׂרָא σείεις, τρώξιμος, *intybus.*

יְשָׂרָא πρῶτος, *primus, παρτίτερος, παρτίτατος,*
 πρῶτος, πρῶθιος, ἐμπρόθιος.

יְשָׂרָא πρῶτσα, πρῶτσον, *primum.*

יְשָׂרָא τὸ ἐπίπροθεν, τὸ ἐμπροθεν, *quod primum.*

יְשָׂרָא προσκεφάλαια, *cervicalia.*

Fastigium verbi extollit magnopere, *veritatem.*
 Quæ & hic designat *integritatem & prestantiam,*
 ratione usus, adeoque & durationis. Quod
vere utile, quod *integrum & sincerum,* cui quis tuto
 fidere possit. Et in mandatis præceptisque veri-
 tas, five *insitus indubitatus usus,* & in promissioni-
 bus adjectis veritas, five *immota certitudo.*

Verbum hic *Mosaicum,* legale, pro Jaddi con-
 troversia, cum verbum falsi argueret Jaddus,
 legem de connubio convulsurus, & reipublicæ
 minus utilem declaraturus.

Et *veritas* verbo par, tanta quanta lex, &
 legalis promissio. Vera omnia, pro usu præ-
 senti, pro statu reipublicæ. *Verum,* Judæos
 cum sua republica fore salvos & incolumes, si
 leges istas servant. *Verum,* perituros, legibus
 violatis. *Verum,* connubium cum gentibus
 Judæis fore exitio, principium idololatriæ &
 servitutis.

Hinc secutura *duratio* aut *perpetuitas,* pro fini-
 bus reipublicæ, dum res illa futura salva pro di-

vino

vino decreto. *Limitata omnia.* Non privati arbitrio & mutationi relicta, sed divinæ voluntati & supremæ potestati servata. *Perpetua*, per Judæos, intra suos terminos: Etsi tandem defutura, per Deum, melioribus substitutis. Temporaria illa, finem habitura, præstantioribus præsentibus.

Jaddus pro suis rebus, pro suo statu, pro suis circulis, pro suis Judæis: Hinc pro illarum rerum conservatione, quantum in ipso Præside & summo sacerdote: Pro *veritate* sui ævi, pro *dignitate* constitutionum suæ societatis Judaicæ. Omnis oratio suam nanciscitur mensuram ex loquentis animo, & rerum temporumque circumstantiis.

Durationem tribuit omnibus *Dei decretis*, illis, *quæ tunc erant*, per *Mosen accepta*, de republica & cultu sacro. Hæc illa scita & decreta.

Justitiam illis tribuit, ut *justa* audiant *decreta* *justa* reipublicæ fundamenta, h. e. *recta*, *congrua*, *legitima*, *utilia*, *solida*. Quomodo reapse conveniunt, *veritas* illa laudata in legibus & *justitia* earundem: Neque differunt nisi considerandi modo. Idem dici solet bis terve, aliter atque aliter. Talis hic iterum *decretorum justitia*, qualia decreta. Et hæc *legum justitia*, legum Judaicarum justitia, temporaria, pro illis seculis, donec tandem sequeretur justitia melior, non legum, sed fidei. Jaddus pro sua hic justitia legali, *contra Manassen*, *injustum*, & illegitime se gerentem. Tota oratio pro modulo temporum.

v. 161.

שָׂרִים רָדְפוּנִי חָנָם וּמַרְבָּרָךְ פָּחַד לִפִּי :

Κράντοι διατρέψουσί με ἀγνομόως· Ἀλλ' ἀπὸ
Φραδίας σε πλοκάζει τὸ σπλάγχχνον μου.

*Magnates persequuntur me : Sed à verbo
tuo timet animus meus.*

*Imperterritum pectus Jaddi in mediis persecutio-
nibus.*

Magnatum odia magna, h. e. diriora, atrociora, *Magnates* hi, ipse frater Manasses, qui post Jaddum, in sacerdotio unus ex præcipuis, alii genere & dignitate præcipui. Revera erant in gente *magnates*, *primates*, *optimates*, שָׂרִים κράντοι, tum in civilibus, locupletiores, sapientiores, eruditiores, functione spectabiles, senatores. Erant ipsa ætate & patrueles Jaddi, viri verè magni & docti.

Pro magnæ reipublicæ magno regimine *magni* *antistites*. In his multi Jaddo & illius rigori adversi, qui & in senatu Jaddum oppugnarent, nec convitiis parcerent. Quod sæpius hoc enuncia-
vit libello.

Nec à magnatibus his exclusus *Sanballatus*, princeps Samaritanus, cum suis, potentia non destitutus.

Persecutio, partim reluctancia, qui contradice-
rent Jaddo, leges propugnanti, partim contu-
meliarum acerbitas, partim minarum tentamina,
cum dolis & infidiis, vitæ & fortunæ Jaddi
structis.

Imme-

Immerita persecutio, sive injusta & iniqua, qui nihil in tantos viros commisisset injuriarum aut damni. Qui unice legibus inhæsisset, illis per se non læsis. *Defensio verbi*, non justa odii causa. Justa defensio legum, injustum defensionis odium. *Innocentia* Jaddi, qui neminem læsisset, nisi verbo defenso, ne ab illis læderetur. Justissimum Jaddi factum, injustissimo odio oneratum. Justissima itaque Jaddi causa, quia causa publica, causa verbi, causa reipublicæ.

In tantis terroribus & periculis, tam propinquis, animum servavit Jaddus. *Non metuit hos persecutores*, quos tacite temsit. *Sed metuit Deum* & vindictam divinam, quæ maneret legum contemptores. *Metus* ergo in Jaddo, sed non persecutorum, verum Dei, vindicis. Est hic *metus presagium justæ vindictæ*, quam Deus sumpturus ab hostibus, ob verbi contemptum.

V. 162.

שׁוּשׁ אֲנִי עַל אֲמַרְתָּ כְּמִי שׁוּשׁ רַב־

Σκιεράζω ἔγωγον περὶ τὸ ῥῆμα σου, ὡς κομίζων
σύλην περιουσίαν.

*Gestio ego de verbo tuo, velut qui invenit
prædam multam.*

שׁוּשׁ σύλη, σύλον, σύλημα, σκυλον, σκυλεία, σκύλευμα,
præda, spoliunt.

שׁוּשׁ σολάω, σολόω, σολεύω, σκυλάω, σκυλεύω, *spolio,
deprædator.*

ללש אֶסּוּלוֹס , ἀσουλὸς , vestibus carens , nudus , ἀ
 φίλλω , amicio.

ללש אֶטָאָלוֹס , vecors.

ללש אֶטָאָלוֹס , ἀτατάλλω , ἀτατάλλω , improbe ago , pro-
 terve me gero.

Impensissimum suum ex verbo *gaudium* novâ illu-
 strat figurâ. *Gestire* se ait, quod est, velut *præ*
gaudio corpus movere, & gestibus lætitiā decla-
 rare. Signum externum pro animi motu. De-
 terminatum *gestiendi* signum, quod est plerumque
 in effuse gaudentibus, pro impenſa gaudii affe-
 ctione, tametsi externus ille motus non semper
 compareat. Auxesis apta pro dignitate & magni-
 tudine rei.

De verbo gaudere, est *de usu verbi*, de verbo
 tam utili, tam præclaro, tam salutari. *Gaudium*
ex fructu. Quod est indicium *experientie multæ*,
 tum alienæ, ex veterum historiis, tum propriæ,
 in longo regimine.

Et gaudere de verbo, est *cum gaudio exercere*,
 cum voluptate tueri, urgere, data quavis oc-
 casione.

Et hoc *verbum*, quod illis congrueret tempori-
 bus V. T. Et gaudium tali verbo par, impenſum
 tamen. Pro qualitate verbi, quantitas gaudii.
 Res dignior, gaudium dignius. Verbum excel-
 lentius, gaudium sublimius. Omnia pro mo-
 dulo temporum & circumſtantiarum. Satis pro
 Jaddi gaudio præſente, in quæſtione cum Ma-
 nasse, largæ promiſſiones pro publica ſalute ex
 verbi aut legis Moſaicæ tenore. Figu-

Figura gaudii ex *comparatione cum gaudio ex magna praeda obtenta*. Quale inter milites maximum, quod jubeat gestire, exultare, clamare, jubulare. Figura à praeda, pro temporum & orientis moribus, quando continuis bellis regna quassata: Ut intelligeretur clarissime.

Sed & *augmentum gaudii ex praeda multitudine aut magnitudine*. Ut crescit oratio pro loquentis affectu.

Comparat insimul oblique *conservationem rei-publicae* illa sua ætate, in tantis *discriminibus*, cum obtenta praeda magna. E manibus Manassis & Sanballati rempublicam eripuit velut pradam. E manibus Alexandri M. & numerosi exercitus servare urbem & sacra, erat pradam adipisci maximam.

Subindicat *pericula maxima exitii* utroque illo sui temporis casu: Sed & *felicitatem servatæ rei communis* in tanto gemino discrimine, ejusdem anni.

v. 163.

שִׁקָּר שִׁנֵּאתִי וְאַתְעֵבָה תּוֹרַתְךָ אֶהְבֵּתִי :

Ψευδαγορία δυσμεναίνω, καὶ ἀποτρέπω ἀπὸ
Χορηγίαν σὺ ἀγαπῶ.

Falsitatem odi & abominor: Institutionem tuam diligo.

תֵּעֵב אֶפְרָפֵּן, aversor, abominor.

תּוֹעֵבָה אֶפְרָפֵּן, aversatio, abominatio, ἀπε-
τροπίασμα.

Compendium pectoris totiusque animi in Jaddo erga omnem doctrinam illius ævi inter Judæos.

Falsam doctrinam Manassis, aliorumque doctorum, vocat *mendacium*, vi oppositionis, respectu veræ doctrinæ, quæ *veritas*. Falsus prætextus Manassis, falsa argumenta Manassis, falsæ hypotheses Manassis. Omnia contra legem, contra usum publicum & emolumenta reipublicæ. Fucata omnia; sententia sine autoritate Mosis, adeoque divinâ, sine fundamento, sine comodo publico, vero & constanti. Falsa doctrina, adeoque fragilis & vana, non duratura, peritura. Hi colores Sichemitarum, ubi Manasses summus sacerdos. Samaritanismus mendacium, fraus, fucus.

Hujus Samaritanæ lyræ osor & hostis Jaddus. Odii & abominationis geminus terminus, non diversi nisi *gradibus affectus*. Ut assurgit & crescit affectus, ita & intenditur oratio. Qualis gradatio uti naturalis, ita & in oratione elegans. *Aversionis* Jaddi à Samaritanis imago in *aversione vultus & animi*. Quod proprie est ἀποτρέπω, צַוַּת. Quod & latinis idem eâdem figura, *aversari*, Sich wovon abwenden / abgewand seyn.

Quod odium inter Samaritanos & Judæos mansit indelebile, crevitque dein cum annis & seculis, ob doctrinæ & religionis difformitatem.

Propensissimum in Judaicas leges animum ex adverso declarat Jaddus, qui in introductionem Dei se ferri profatur: Puta in constitutiones, ut erant à Mose

à Mose propagatæ & per Esram repetitæ ac stabilitæ, Esrâ velut altero Mose.

v. 164.

שִׁבְעַ בַּיּוֹם הַלֵּלְתִּיךָ עַל מַשְׁמַטֵּי צִדְקָךָ :

Ἑπτὰκις ἐφ' ἡμέρας εὐλογῶ σε, ὑπὲρ θρασισμάτων τῆς δικαιοσύνης σου.

Septies de die celebrote ob decreta tua iusta.

Præconium doctrinæ judaicæ exaggerat Jaddus, publicorum encomiorum sive cantionum solennium numero.

Septenarius numerus rotundus pro frequenti. Latini vocula *vel*, vel *septies*, indefinitum numerum definiunt. *Septenarius* verò numerus pro numero dierum septimanæ ingens aut integer æstimatus.

Frequentia cantionum sacrarum ex quotidianis constant sacrificiis, quæ ter singulis diebus ordinarie offerrentur, præter extraordinaria multa.

Atqui nulla victima sine musica, sine cantionibus, à quibus fieret initium sacrorum, quæque frequentaretur ad illorum finem. Pro diversitate victimarum, diversæ cantiones. Pro dierum etiam religiositate, majore vel minore, hymni alii atque alii, pauciores vel plures.

Hi hymni sacri hic in ore & auribus Jaddi, quos frequentissime singulis diebus personaret aut decantaret. Nec enim privata hæc Jaddi devotio, sed publica in templo, cujus erat moderator.

Sibi vindicat hymnos istos, tametsi cœtus Levitarum & sacerdotum decantaret, musica

vocali & instrumentali: Quia illius jussu dirigebantur. Quin ipse vel semper vel sæpe accinuerit.

Celebrat hanc sacrorum partem quæ in hymnis posita. *Utraque verò hymnorum pars, vox & instrumenta, comprehensa.*

Argumentum horundem hymnorum laudumve divinarum, *leges divinae*. Pro legibus Deus celebratus. Pars pro toto. Pars laudum in illis hymnis, *celebratio Dei ob religionem*, ob leges præclaras in Ecclesia & republica, ob præstantem reipublicæ formam.

Quales *odæ* in Psalmorum volumine *frequentes*: *Justitia* decretorum cantata, est *præstantia usum*, quod *leges* sint *dignæ, præclaræ, excellentes*, pro infinitis illarum commodis. De his passim in Psalmis.

Vero quoque propinquum, *Jaddum autorem* extitisse *hymnorum multorum*, qui cantarentur. Et horum multi supersint in volumine psalmorum superstitite. Quin & alii *Levita & sacerdotes*, illius etiam temporis, *autores variorum hymnorum*, pro istius ætatis jactatæ usu & necessitate. Pro omnibus Jaddus.

v. 165.

שְׁלֹמֹה רַב לְאַהֲבֵי תוֹרָתְךָ וְאִין לְמוֹ מְכֻשָׁל:

Πλησμονή περισσή τοῖς ἀγαπῶσι χορηγίαν σε, καὶ ἔδεν αὐτοῖς σκάνδαλον.

Prosperitas multa diligentibus institutionem tuam, & nullum illis damnum.

שְׁלֹמֹה πλησμονή, πλήρωσις, πληθυσμός, *prosperitas, redun-*

redundantia, repletio, perfectio, absolutio, πλήσμα, συμπλήρωμα, Fülle und Fülle / complementum.

םלש *συμπληρόμαι, compleor, expleor, perficior, consummator.*

םלש *πλήσιος, εειπλεος, plenus, replens, implens: συμπληρούμενος, plenus, perfectus, absolutus. Κάλλιστος, incolumis, pulcher, commodus, prosper, voll / vollkommen / völlig / παμπληθής, refertus, permultus.*

םלשה *συμπληρόω, perficio, absolvo, consummo, םלש.*

םלשה *ομαλίσμους, complanatio, aequatio, ομαλότης, aequalitas, aequabilitas, Vergleich / Vergleichung / de pace.*

םלש *ομαλίζομαι, ad aequalitatem seu aequabilitatem reducor, adaequo, aequalis sum; pacem habeo, de pace, æquitate, & concordia.*

םלש, םלשה *ομαλίζω, planum reddo, complano, ad aequalitatem redigo: Pacem facio, vergleichen.*

םלש *ομαλός, ομαλής, aequalis, aequabilis.*

םלש *συμπλέκειν, complecti, salutare.*

םלש *ομαλίζω, adaequo, rependo, retribuo, compenso, persolvo, gleich machen / gleich thuen / vergleichen.*

םלש, םלש *ομαμισμός adaequatio, retributio, compensatio.*

םלש *ομαλισμοί, adaequationes, retributiones, pensiones.*

םלש *εξομολόγησις, confessio, professio, praedicatio, gratiarum actio, ab εξομολογέω, εξομολογέσθαι, confiteor;*

finiteor; palam profiteor & prædico, ingenue profiteor & prædico; spondeo, dico me facturum, polliceor. שְׁמִים *ἐξομολογήσεις sacrificia eucharistica*, trium generum, נְרֵבָה *δαπάνη*, נְרֵב *ἀντίδωρον*, תּוֹרָה *αὐδὴ*.

Prosperitatem illorum deprædicat Jaddus, qui *servent leges à Mose acceptas*. Quæ *prosperitas*, *bonorum abundantia*, illa, quæ respondeat legibus ex promissis Mosaicis. Quæ *felicitas* posita in patriæ possessione, Canaanis & regionum continuo usu, tranquillitate reipublicæ, flore gentis. Quæ *abundantissima bona*, legibus reipublicæ fundamentalibus servatis juncta.

Quæ bonorum *copia* augetur à Jaddo voce נְרֵב *πλεως*, *abundans*, *copiosus*. Est, inquit, illis *abundantia magna*, *copia multa*, *prosperitas abundans*. Quod *augmentum* abundantiae aut felicitatis respicit tum *intrinsecam præstantiam tantorum bonorum*, quæ in se maxima & numerosa, tum *affectum Judæorum fruuentium*, qui sentiant, experiantur & agnoscant, esse revera permagna & permulta bona, Judæis tradita, quæ possideant, & quibus fruantur.

Hæc bona, tam ampla & numerosa, in tranquilla possessione regionis tam amplæ & foecundæ, tribuit *amantibus legem seu institutionem Dei*, Judæis, legem Mosis servantibus. Qui est promissionum nervus. Conditio terræ occupandæ & servandæ, legum cura, quæ reipublicæ fundamentum. Convulsis legibus, convulsa basis regiminis, convulsa spes gentis. *Dili-*

Diligere, non solius animi, sed opera & effectus. Antecedens pro consequenti. Affectus pro effectu. Diligere est prestare & servare.

Institutio porro illa, quam illius gentis conditio veheret, Mosaica. Qui est character legis Mosaica. Daturque Deo, quod & externa illa reipublica forma per Moysen a Deo esset formata. Sic instructio divina illis moribus & temporibus, institutio Mosaica.

Removet etiam damna, vi oppositionis, à legum cultoribus, Judæis, rem Mosaicam tuentibus.

מכשול σκάνδαλον, offendiculum, offensio.

כְּשָׁלוֹן, מִכְשָׁלָה, σκάνδαλον, offensio.

כָּשַׁל σκανδαλίζομαι, offendor, impingo.

הַכְשִׁיל σκανδαλίζω, offendere vel impingere facio, scandalo sum, scandalum affero.

כָּשַׁל ὀκλάζω, ingenua, subsido, labasco, succumbo, titubo.

מִכְשָׁלָה ὀκλασμα, ὀκλησις, genuum flexus.

כָּשִׁיל πέλεκος, securis, bipennis.

Offensam à Judæorum republica tollit Deus legum curâ. Quæ effigies infortuniorum & exitii. Conditio aufert damna, neglecta conditio vehit & adfert illa.

Est autem illa Judæorum offensa, quam Moyses legibus temtis adjecit, præsagiendo, reipublicæ convulsio, sive ex internis dissidiis, sive ex externis injuriis, bellis, hostium invasionibus, urbium expugnatio, spolium, captivitas, servitus, patriæ everasio, & bonorum omnium usus sublatus. De quibus omnibus in Deuteronomio centies.

Tanta mala aufert à Judæis Jaddus *religione*, legumve studio, observantiâ. Quæ *fatorum vicissitudo*, ex legum vel cura vel neglectu, tot seculis continuo observata.

Pollicetur adeo Jaddus suis *patriæ usum*, in usu legum. Calcar addit suis ad legum observantiam, sub spe commodi. Dehortatur oblique suos à Samaritanismo, periculo Samaritanorum, qui bonis multis privati & privandi.

V. 166.

שְׁבַרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי :

Περὶ σκοπῶ τὸ σωτήριόν σου, ὃ ἱπάρχων, καὶ τὰ πρὸς αἰγμάτων σου πρὸς αὐτῷ.

Præstolor salutem tuam, ô Deus: Et mandata tua efficio.

שְׁבַר περισκοπέω, *circumspicio, intueor, spero, sich wornach umsehen.*

שְׁבַר περισκοπέω, *circumspectio, spes.*

Enixa spes Jaddi in salutem suæ reipublicæ, sub pollicitatione legum fervandarum.

Spes & expectatio, partim conservandæ præsentis salutis, partim augendæ ac perficiendæ. Nec enim prorsus tunc res publica collapsa, nec penitus constituta aut roborata, innumeris periculis exposita, per Samaritanos & novum græcum imperium. Quæ Jaddi successores, filii & nepotes, summi sacerdotes, Onias, ceterique, cum dolore experti.

Vigil reipublicæ cupit consultum: Optat ergo &

go & sperat, meliora pro tristibus fatis, quæ expertus jamjam erat, tum à Manasse tum Alexandro.

Salus desiderata, illa, quæ conditioni legum & statui temporum congruebat: *Salus reipublicæ*, in conservatione terræ aut patriæ, jurium aut libertatis avitæ, religionis & sacrorum. Quam ex parte nuperrime acceperat, Alexandro non adverso sed favente, qui dederat Jaddo quæ desiderabat, pro templo, urbe & gente. In hanc salutem Jaddus toto animo.

Dei salus Jaddo: Quod à Deo per Moſen mediantibus legibus promiſſa. Quod & à Deo eſſet danda juxta promiſſa.

Character *Dei* additus, *potentiam* Dei nunciat, & *fiduciam* Jaddi, in Dei potentiam positam, qui ut velit, poſſit etiam largiri quæ promiſerit. *Invocatio nominis*, fidei testimonium in Dei promiſſa, ſed & obſecratio promiſſorum implendorum.

Conditionem præſtandæ legis memorat itidem Jaddus, memor *ſuæ obligationis*, qua ſine nulla ſalutis illius ſpes. Et hæc *pollicitatio* aut promiſſio ſancta, conditionis implendæ. Cupit conſervari rempublicam, ſpondet conſervationem legum. Præſens, *præſto*, eſt ſtudio, contentio, ſollicitudo præſtandi, tum in ſe tum in tota gente, pro regiminis ſui jure & poteſtate.

v. 167.

שְׁמֵרָה נַפְשִׁי עֲרוּתִיךָ וְאַהֲבָם מְאֹד:

Ἐμφορίαν

Ἐμφράσσει ἡ πνεῦσις μου τὰς διαταγὰς σου, καὶ
ἀγαπῶ αὐτὰς κομιδῇ.

*Custodit anima mea constitutiones tuas, &
diligo illas impense.*

Repetit Jaddus declarationem suæ devotionis,
positæ in ardentissima legum custodia. Animo suo
vindicat legum curam, pro sinceritate sua decla-
randa, ut & pro ardore & contentione pectoris, pro
legum flore.

Fucum Manassis & fociorum à se amolitur,
qui simularent legum studium, revera temne-
rent, illas ad sua commoda privata attempera-
rent, licentiâ captatâ.

Subindicat & certamina sua pro legum vigore,
contra Manassen & societatem Samaritanam,
qui omnibus viribus illas servare & tueri conten-
dat, hostibus illarum non cessurus.

Quorsum & amor illarum constitutionum spectat,
quæ est enixissima propensio in illarum exercitium,
pro reipublicæ conservatione.

v. 168.

שְׁמַרְתִּי מִקֻּרֶיךָ וְעֲרוּתֶיךָ כִּי כָל דְּרָכֶיךָ נִגְדָה:

Ἐμφράσω ἐπιταγὰς σου καὶ διαταγὰς σου, ὅτι
ὅλαι τερχιαί μου ἐγγύθι σου.

*Custodio mandata tua & constitutiones
tuas: Nam omnes viæ meæ coram te.*

Animi ardor declarat amplius & fortius, pro
affectus vehementia, impensum legum cultum,
pro reipublicæ salute.

Servandi

Servandi propositum inconcussum testatur, nullis insidiis, adversitatibus, impedimentis, contentionibus Manassis & ceterorum obnitentibus, nullis machinis oppositis fractum.

Servare, est non modo præstare, & curare ut præstentur à toto cœtu, cui præerat, sed & *tueri & defendere*. Distinguere videtur leges, in *mandata & constitutiones*. Sed discrimen in se nullum, pro scopo Jaddi. Nec enim differunt illi tituli, nisi considerandi modo. Eædem leges sunt *mandata*, pro legislatoris animo severo & jure ingentem, cui injungit. Sunt *constitutiones*, prout certam præscribunt regulam agendi.

Repetit autem Jaddus idem *bis diversis characteribus*, pro impetu animi affectu flagrante. Quod in omnibus fit hominibus, qui affectu urgente idem exprimunt synonymis cumulatis. Quod fit sine vitio sermonis, qui ad decorem & lucem.

Dei verò edicta *Mosaisca*, quæ à Deo, pro salute gentis, ut omnia recta, justa, vera, bona, salutaria, à Deo, omnis boni fonte.

Suum infucatum legum studium in regimine gentis, asserit & probat *experientia* & ipso opere. Provocat ad *Dei omniscientiam* & proprium de Jaddi rebus *judicium*.

Omnes suas vias exponit conspectui Dei, sive *omnem sui regiminis ambitum*, consilia, negotia, monita, mandata, interdicta, facta, pugnas, disputationes cum Manasse & collegis, senatoribus.

Nec adeo privata illa cœpta, sed publica.

Modus

Modus gubernandi rempublicam presentem, in sacris & civilibus.

Deo ob oculos ponit suam rem omnem, totum regimen, more humano, pro notitia publica declaranda. In Dei conspectu sunt, quæ nota Deo. Nota omnia. Estque hæc notitia divine contestatio, provocatio ad judicii divini certitudinem. Deus testis, inquiunt nostri. Quæ est fortis asseveratio veritatis. Est obtestatio obliqua coram tota gente, quæ de rebus Jaddi judicet, esse rectas. Est refutatio invidorum & inique judicantium, qui ipsa experientia convincantur, Jaddum rectissime agere.

ת v. 169.

תִּקְרַב רִנָּתִי לִפְנֵיךָ יְהוָה כְּרַבְרָךְ חֲבִינִנִי:

Προσγγισύτω προσφώνημάς με κατ' ἐνώπιόν σου, ὦ ὑπάρχων; Κατὰ τὴν φρεδίαν σου πίνυέ με.

Accedat compellatio mea ad Te, ὁ Deus: Juxta verbum tuum commonefac me.

רִנָּה, רַבְרָבָה προσφώνημα, προσφωνήσις, acclamatio, compellatio: παραφωνήσις, acclamatio.

רַבְרָבָה προσφωνέω, colloquor, compello, acclamo, dico, nuncupo. παραφωνέω, acclamo: περιφωνέω, circumsono, acclamo.

Sub finem libelli jam resolvitur totus in vota & preces. Obsecrat primùm, exaudiri votum suum primum.

Accedere compellationem ad Deum, est exaudiri à Deo. Figura à regum moribus sumpta, ad quos accedere

accedere rogantem oporteat, *coram illo effundere* sua vota. Vota precesque accedunt ad regem, *ubi admittantur*, *ubi audiantur*, *ubi exaudiantur*. Antecedens pro consequente. Audire est exaudire. Ita ad Deum dicitur accedere oratio seu alloquium, *ubi efficit quod desideratur*. *Gratum regi* alloquium, *ubi quod quæritur, indulget*. *Gratum Deo*, *ubi fit, quod ab eo petitur*. Pro analogia humana, pro judicio humano. Fac, rogo, inquit Jaddus, admittas orationem meam, quam exaudias, ut desideria mea impleas. Optat fieri, quod optat.

Nomen *Dei* exprimit, pro potentia implendi, exaudiendi, dandi, efficiendi, designanda. *Fiducia* argumentum, qui voti sui omnino compos fit futurus. Quod animi præsentis & læti signum, optima sperantis.

Subjungit *desiderium* suum, quod *exaudiri* velit: *juxta verbum tuum fac sapiam*. Regulam *judicii aut intellectus* sui definit *Dei Verbum*. Vult suam mentem componi in judicando, regendo, ad tenorem verbi. Ut mensuram agnoscat totius sui regiminis *verbum Dei*. Optat, nihil à se mente volvi, consultari, definiri, nisi congruat cum verbo. *Verbum* & hic, pro illis seculis, per Mo- sen pronunciatum, *verbum legis*, pro regiminis norma, in reipublicæ salutem.

Sapere, juxta illam normam, discupit. Primum hoc summarium vel primarium desiderium, *sapientia* aut *prudencia*, *judicii recti*, in tam arduo regiminis foro, in gubernanda & conservanda gente.

gente. חֲבִין טוֹבָה, est bonam dare mentem, imbuere bono judicio. *Integritatem judicii sibi precatur, in tam intricatis regiminis negotiis. Cujus regulam statuerat ipse, Mosaicam legem.*

Oblique damnat *imprudentiam ac temeritatem* Manassis & sodalium, senatorum magnorum: qui sibi aliisque persuaderent, citra illas leges se posse rempublicam illam gubernare. Qui normam sui judicii haberent non commoda publica, sed privata, suam voluptatem. A quibus abhorret Jaddus, melioremque sibi precatur mentem.

V. 170.

תָּבֵן תַּחֲנִתִּי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ תְּצִילֵנִי:

Ἐπιβήτω ἐντυχία μου κατ' ἐνώπιόν σου. Κατὰ τὸ ῥῆμά σου ἀνασῃς με.

Veniat oratio mea ad te: Juxta verbum tuum eripe me.

נָבָה βαίνω, *incedo, eo, βάδω, βαδίζω, eo, vado.* Αναβαίνω, ἐπιβαίνω, *ingredior, incedo.* Εἰσβαίνω, ἐμβαίνω, *ingredior.* Αποβαίνω, *discedo, abeo: ἐκβαίνω, exeo.* Καταβαίνω, *descendo.* Προσβαίνω, *accedo.* Προβαίνω, *prodeo, progredior.*

נָבָה πίπτειν, *cadere, occumbere.*

הָבִיא φέρω, ἀναφέρω, παραφέρω, προσφέρω, *fero, affero, offero, προφέρω, profero, exhibeo.* Ὑποφέρω, *subduco, eximo, ἀποφέρω, aufero, καταφέρω, dejicio: Εἰσφέρω infero; ἐπιφέρω, infero.*

בִּיאָה, מָבָה ἐμβασίς, τρόβασίς, *ingressus.*

מָבָה κατήβασίς, *descensus, ἀπόβασίς.*

תְּבִיאָה

תְּבוּנָה *proē, ἀναφορὰ proventus, reditus.*

תְּחִנָּה *ἐντυχία, ἐντευξις, compellatio, colloquium;*
ὑπερέντευξις deprecatio. Ab ἐντυγχάνω, convenio,
colloquor, ὑπερεντυγχάνω, interpello, intercedo.

Aliud in regimine momentum sibi divinitus concedi rogat, *liberationem ex adversis.* Præmittit, ut antea, *spem exaudiendi desiderii*, ut admit-
 tat Deus precationem, h. e. exaudiat, & vota impleat.

Movendi Deum, ut fit inter homines, apud re-
 gem, *argumentum* allegat, *verbum* seu *promissum*
 ejus: *Juxta verbum*, *promissionem tuam.* Pro-
 missiones *in Mose*, de liberando populo ex ad-
 versis, periculis, angustiiis, ubi se gerant digne.

Liberationem gentis expetit Jaddus è manibus
 Manassis & Sichemitarum, qui oppressum aut
 extinctum ibant Judæos & Hierosolymam, tum
 artibus, tum vi.

Intercedit non tam pro se, quam *pro populo*, cu-
 jus erat caput. Hunc servari cupit in se, & se
 cum populo, cum non distinguerentur nisi ut
 caput & corpus.

Pericula interim indicat, non tantum præteri-
 ta & præsentia, sed & *futura*, quæ Samaritanis
 impendeant.

V. 171.

תְּבַעֲנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תִלְמְדֵנִי חֻקֶּיךָ :

Ἀναβλυσάτωσαν, αἱ ὀφρύες μου εὐλογίαν. Ὅπ
 μελετᾷς με δικαιώμασί σου.

Dd

Scatn.

Scaturiant labia mea laudem: Quia instruis me juribus tuis.

נִבְּעַ אֲנַבְלֹו, אֲנַבְלֹז, sursum erumpo scaturiendo, scaturio sursum, אֲבֹלֹו, בֹלֹז, scaturio, maneo, effundo, abundanter emitto.

מַבְּעַ אֲנַבְלוּס, scaturigo, אֲנַבְלוּסַיס, fontes.

Nova larga figura, qua Jaddus copiosam suam orationem præsentem, similesque plures, effigiat, in laudem Dei comparatas: Idea scaturiginis. Comparat os laudantis cum scaturigine exuberante. Quæ est effigies tum copie, tum constantia. Inexhaustus inprimis affectus animi, & pectoris abyssus, unde sine fine promanet celebratio Dei.

Collimet quodammodo in præsentem suam longam orationem, quæ laudum Dei plenissima. Sed & respiciat in similes alias multas cantiones, quas in honorem Dei paraverit ipse, vel parari curaverit.

Magna pars cantionum constabat ex laude Dei. Unde generale nomen Psalmorum תְּהִלִּים *eu-logia*, laudes Dei, quæ sunt ψαλμοὶ, psalmi. Res & tempora illa nunciant magnum numerum psalmorum illis fatis fuisse concinnatum, quorum aliqui inter ceteros conservati.

Labia sua, canentis verbis copiosis & blandis, cum littore fontis, ut analogia in his aperta, comparat. Mos erat omnium gentium, in sacris accinere Deo, & laudes canere Deorum. Quod quamvis Moses non instituerit, qui nec templum intendebat, per Samuelem tamen, dein Davi-

dem.

dem & Salomonem, exemplo gentium est institutum, usu & fine meliore. Pro recepto itaque jam inter Judæos sacro more, ut ante ita post exilium, in instituto pergit Jaddus, qui salubria instituta non repudiaret.

Rationem, qua ad Dei laudem invitatus, addit Jaddus, *divinam* statutorum juriumque sacrorum disciplinam. Dignum ait *laude divina*, quod *jura divina* per Moſen dederit.

Docere dicitur Deus illa ſua jura, quando per Moſen illa dedit, ut ſcirent & tenerent poſteri. Per Moſen ergo docuit & docebat Jaddum. Deo gratias agit pro præclaris illis ſtatutis. *Doctrina* Dei continua per ipſummet illud verbum ſcriptum. Moſes cum Deo, & Deus per Moſen docuit omnes poſteros.

Dei verò jura, quæ illius arbitrio per Moſen populo & poſteritati data, ad ſervandam gentem.

V. 172.

תַּעֲן לְשׁוֹנִי אִמְרֹתֶיךָ כִּי כָל מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק׃

Ἀινησάτω ἡ γλῶσσά μου τὸ ῥῆμά σου ὅτι ὅλα
πρὸς ἀγαθὰ σε δικαιοῦν.

Laudet lingua mea verbum tuum, quia omnia mandata tua sunt justitia.

Evehit amplius *dicendi copiam*, in celebrando Dei verbo. Declarat copiosius sub finem orationis *ſuum in leges affectum*, velut ſummatim repetiturus, quæ abunde dixerat.

Neque *laudes* illæ privatae, ſed *publicæ*, ut præſenti libello, ita ſimilibus *aliis*, parvis, magnis.

Neque tantum *laudes*, in verbis positæ, sed & toto pectore fusæ. Quæ demum veræ laudes. Neque adeo *lingua* hic segreganda à pectore & animo. Vincula inseparabilia.

Et *verbum Dei* hic, ut supra semper, quod tunc in controversia, de quo inter Jaddum & Manassen disceptatum, *Mosaica lex*, quoad sacra & civilia.

Propositum Jaddi, exemplo suo priore, constanter pergendi imposterum in verbo Dei celebrando, præferendo omnibus prætextibus Manassis & Sichemitarum.

Rationem tanti studii aperit: *Quod omnia Dei mandata sint justitia*, sive *justa*. *Justitia*, rectitudo, bonitas, æquitas, dignitas. *Justa* mandata, recta, æqua, valida.

Illa *justitia*, quæ legibus congrueret & temporibus. *Justa* sive *optima* leges, pro illa republica.

Obversa omnia Sichemitis, qui leges Mosai-
cas vellerent & lacefferent, illas mutaturi, quod non crederent illius esse usus, atque ita non satis justas vel æquas. Quod repudiat Jaddus, qui *justissimas* sive *optimas*, saluberrimas pronunciat.

V. 173.

תְּהִי יָדְךָ לְעֶזְרִי כִּי פָקֹדֶיךָ בְּחַרְתִּי :

Γενίωμαι ἡ δεξιὰ σου εἰς τὸ βοηθεῖν μοι ὅτι ἐμπλαγὴς σου περιερίω.

Esto dextra tua ad opitulandum mihi : Quia mandata tua præfero.

Impol-

Implorat *auxilium divinum*, in propugnando ac protegendo verbo. Rursus *figura* sumpta à *genio mundi*, ubi homines, reges, dicuntur *præbere dexteram*, sive per se, sive per alios, ministros, ad juvandum.

Succurrere & opitulari, inter homines, *periculi* indicium. Ethic Jaddus hæc *aspera fata* subindicat, quæ urgerent Jaddum & publicam rem, partim ex Manassis & Sichemitarum protervia, partim ex latentium Hierosolymis fucatorum sociorum machinationibus.

Auxilium divinum collocatum in animo Jaddi *roborando*, qui animose possit obviam ire adversis & adversariis, apertis & tectis: In animis civium sustinendis, ne injuriis Sichemitarum frangantur, neve callidis artibus pelliciantur ac decipiantur: In moliminibus etiam Manassis & Sichemitarum subvertendis. Quin & *auxilium in omni successu negotiorum publicorum*, in consiliis à Jaddo capiendis, in consultationibus institutendis: In eventibus dirigendis, ut bene cœpta perficiantur. Cum optima sæpe sint consilia, successu verò suo frustrentur, occultis fati, quæ oculos & notitiam fugiunt.

Pondus regiminis agnoscit esse positum in *occulta providentia divina*, quæ præter spem etiam disponat bene cuncta, ad finem salutarem, avertat obstacula, quæ non animadversa. Est etenim non in homine, eventum videre aut definire, sed expectare. Contra opinionem optima male cadunt, occulto fato & providentia suprema; sed & bona, quæ videbantur per impedi-

menta aperta non habitura effectum, prosperrime succedunt, via nobis tecta, cœlesti arbitrio.

Quare *votum successus* necessarium, junctum consiliis & mediis aptis: Cum incidant frequenter non prævifa, quæ cursum optimum turbent. Et nec hominum, qui rebus intersint, animi ubique aperti.

Spem interim sibi facit *auxilii divini, ex integritate conscientia*, in toto regiminis sui stadio: *Qui præcepta divina præferat.*

Eligere & præferre præcepta Dei, est suorum consiliorum atque negotiorum integram & probam statuere mensuram & normam: Quæ sinat optime sperare de successu, quæ spondeat aut & præfagiat opem Dei.

Estque hæc tacita *commemoratio promissionum divinarum*, quæ legibus adjectæ. Quæ fiducia in promissa non sinat dubitare de felici eventu, ex auxilio divino. Promissum auxilium illis, qui leges servant.

Neque inanis *comparatio* legum sacrarum, cum aliis quibuscunque constitutionibus, exteris vel indigenis: In quibus omnibus præferat Dei leges.

Quæ est *obliqua refutatio Manassis*, qui præferret externos mores. Hinc & augurium infortunii in Manasse, qui mala consilia sequens, auxilio divino necessario sit destitutus & destituendus.

Suæ Ecclesiæ & reipublicæ bene auguratur Jaddus, de præsentis & futuro, ex studio legum sacrarum præ aliis exteris omnibus, Sicut eventus docuit, quamdiu huic institerunt viæ, bene illis apud posteros fuisse, sed quamprimum mo-
res

res exteros admiserant, rem communem fuisse collapsam. Quod inter posteros Jason, summus sacerdos, tristi & infausto suo docuit exemplo.

V. 174.

תִּאֲכַתִּי לִישׁוּעָתָךְ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שֶׁשֶּׁשְׁעֵי :

Επιποθέω τὸ σωτήριόν σου, ὦ Ἰπάρχαω, καὶ ἡ χάρις σου ψυχαγωγαί μου.

Desidero salutem tuam, ô Deus: Et institutio tua meæ deliciae.

Repetit *idem auxilii desiderium*, fortiori affectu. *Desiderium* Jaddi, nomine populi, pro populo. *Desiderium* non frigidum, facile extinguendum, sed *ardens*, sed *constans*. Cupita *salus*, *publica*, in totam gentem redundans, pro statu tamen rerum & temporum, pro orationis argumento. *Gentis conservatio & protectio*, sub novo imperio Græcorum. *Religionis integritas* munita contra Sichemitarum callidas machinas, quibus seducere Judæos vicinos apti nati.

Et *Dei* hæc salus, ex promissione Dei, & potentia Dei, sine qua spes evanida. Et hæc fiducia magna Jaddi, quæ animum adderet, fortiter agendi & pergendi.

Ethic *Dei* appellatio, pro illius *potentia* demonstranda, ut *fidem* Jaddi indicat, ita & animum illius roborat.

Fundamentum spei, de salute divina expectata, est *pretium legum*. *Institutio*, inquit, *divina mea voluptas*. Non defuturus Deus bonis, in illum sperantibus, illum sequentibus. Hoc argumentum

Jaddi, pro fidei animique robore, in difficillimis fatis.

Neque laudata *animi voluptas* solius est mentis, sed inprimis operis & effectus. Qui cum voluptate, lætus lubensque peragat, quæ institutionis divinæ. Qui non ferat, peregrinos mores, à legibus dissonos introduci: Uti Manassen id agentem abegerat & ex templo expulerat.

v. 175.

תְּחִי נַפְשִׁי וְתִהְיֶה לִּי וּמִשְׁפָּטֶיךָ יַעֲזֶרְנִי :

Ψυχέτω ἡ πνεῦσις μου, καὶ εὐλογησάτω σε καὶ τὰ θωάίσματα σε χρησιμησάτωσάν μοι.

Vivat anima mea, & celebret te: Atque decreta tua opitulentur mihi.

Spondet Deo *letum praconium* ex decretorum divinorum amplissimo usu.

Precatur sibi *animum erectum, praesentem, vegetum*, jam octogenario, seni, sed praesidi populi, summo sacerdoti. Non annos aut longævitatē hic aucupatur, sed annorum residuorum serenitatem. Est serium & impensum votum pro animi praesentia in tam ancipitibus regiminis negotiis. Cum sciret, experientia edoctus, quam sit difficile gaudere inter lacrymas, confidere in ærumnis. In tot contradictionibus, tot contumeliis, probris, in infontem, pro justa causa, jactis, animo consistere, nec vacillare, nec nutare, nec labi. Non hærere, non resilire praes desperatione, non furori cedere, sed perstare & forti animo veritatem tueri.

Hinc

Hinc *votum animi sereni*, sui compotis, salubris ubique consilii confortis, non timidi aut pavidī, non rugis oppleti & tristis, sed hilaris, sibi que constantis. Quod primum in tempestatibus reipublicæ beneficium. Hoc sibi precatur.

Ex sereno pectore pollicetur serenas Dei laudes. Animus, inquit, meus lætus lætas canet Deo laudes. Laudantis non est dolere, rugas monstrare: Sed subridere, gratulari, applaudere. Neque tristis agnoscit beneficia, multo minus celebrare potis est. Neque tristes & rugosæ laudes, nisi subdubitationes, fluctuationes, tacitæ reprehensiones.

Animus dicitur laudare, dum ipse laudat *ex animo*. Antecedens pro consequente. Affectus iterum pro opere. Et *laudare, celebrare*, est & publice decantare, ubi locus.

Fons laudis serenæ, *usus auxilii in regimine* ex decretis *Dei*. Decreta & scita *Dei*, *Mosis*, divinitus moti. Et hæc juvant ubi, his fidit, hæc sequitur, his inhæret firmiter, pro certa felicitis successus spe. Quoniam à decretorum illorum fundamentalium observantia salus pendebat reipublicæ.

v. 176.

תַּעֲיִתִי כְּשֶׁהָ אֵיבֹר בִּקְשׁ עֲבָרָה כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ לֹא שִׁכַּחְתִּי:

Δράω, ὡς οἷς φθίνεσθαι, ἐξίχνευε ὑπερέτην σε· ὅτι προσέγματοί σε ἁδύλως ἀπογινώσκω.

Erro, ut ovis peritura, investiga servum tuum: Quia mandata tua non rejicio.

Imbecillitatem humanam in ancipitibus reipublicæ fatis humillime deprecatur maximus Jaddus, pollicitatione indefessi legum studii.

*Error*em, ut in vita humana, ita & in administratione publicæ rei, *facilem* agnoscit. *Infirmi-
tatem judicii humani*, in judicandis ac discernendis rebus vel optime notis, non ignorat. *Affectuum
vim* in occupanda & fascianda mente, vel optime imbuta, pernovit, senex grandævus. *Fragi-
litate* pectoris in adversis, quæ confundant, quæ arma abjicere jubeant, & permittere omnia arbitrio hostium callidorum aut violentorum, probe habebat perspectam.

Viderat hæc & in novissimo exemplo Manassis, fratris sui, viri magni, ut & aliorum virorum, doctorum & potentum. Hi in avia abrepti, à vero tramite. Horum exemplo territus, ingemiscit: *Errem!*

Errorem hic nullum asserit, quem commiserit, sed quem committere possit, in tam ambiguo regimine. *Non est affirmantis, erro. Sed est me-
tuentis*, sed proclivitatem naturæ in errorem concedentis. Sonus est in pronunciando, non rectus & æqualis, submissus, sed obliquus, inæqualis, assurgens, *interrogandi* ferme modulo, sed querulo: *Erro! Errem!* Sensus non assertivus, sed potentialis. Quod latini interdum per ad-
ditum sed postpositum pronomen *ego, erro ego!* clarius exprimunt. Et germani ordinarie, *Irre
ich*. Quæ sunt idem ac, *si erro, si qua errem, si
erraverim: Solte ich etwa fehlen!*

Et nihilominus hic, *ad interrogationis flebilis mo-
dum,*

dum, sonus est & affectus subtristis: *Erro! Errete ich.*

Neque de præterito aut præsentī errore sermo, *sed de futuro, qui contingere posset.* Quæ est vis illius locutionis, affectus & soni. Quæ singula plus modulatione & motu frontis ac corporis constant, quam verborum numero. Angustia quædam animi, ex imbecillitatis prælagio, angustam facit & per brevem orationem, quæ unica constet querula voce.

Collimat, dum de se differit, & erroris periculum in semet metuit, *in fratris novissimum exemplum*, qui reapse affectuum impetu fasciatus à *via recta abierat*, ad Samaritanos plane cum alia turba dilapsus. Hunc errorem timidiuscule metuit.

Neque tamen tam pro sua persona metuit, quam *pro suis*. In horum quippe gratiam libellus compositus. His ob oculos ponit *errandi & declinandi facilitatem*. Hos proinde monet, caveant. Qui est blandissimus affectus in suos, quos suo docet exemplo. De se pronunciat, quod de aliis vult intellectum. Quæ obliqua doctrina & admonitio, validior & penetrantior, quam directa & aperta, in aliorum oculis. Prudentia hæc Jaddi oratoris, præfulis, summi sacerdotis, & gubernatoris, admirabilis. Invitat ad circumspectionem & prudentiam in tam ambiguis fatis, suo exemplo.

Atque ita *prima persona* maximæ est virtutis in oratione prudentis, quæ *prosopopœia* est singularis & artificiosa, dum propria persona substituitur
pro

pro aliis, pro toto coetu. *Sic erro!* est, *si quis erret!* Si errem ego! Si alius, si alii, si plures! Ut erravit Manasses, errarunt alii, viri magni, in reipublicæ præsentissimum periculum.

Illustrat, pro orationis figuratæ decore, metuendum errorem, imagine *ovis palabunda*, in *exitium prone*.

Peccatum regiminis, in deflectendo à regulis fundamentalibus, vocat errorem, figurâ ordinariâ, à via commeantium, à qua declinare facile.

Pro illa apposita & perspicua figura, qua jam in exordio libelli usus, qua & librum eleganter claudit, pergit hic, in imagine *ovis palantis*. Quod exemplum cuivis obvium, intellectu erat facile.

Ovis, à via aberrans, à grege declinans, simulacrum consilii incompositi, incepti minus congrui, in rebus adornandis aut instruendis. Alusio & sic tecta & obliqua in fratrem Manassen, qui instar ovis, à grege declinantis, aberraverat, in desertâ delapsus. מִנֶּשֶׁה, שָׁה, ovis. In primis cum vox *Manassis* per se vim & omen vehat *amensias oblivionis*, qui velut oblitus sit veræ viæ, recti ordinis: נֶשֶׁה אֶמְנִסְיָהוּ, memoria non teneo, oblivione dedi.

Periculum porro in errore regiminis, effigiat, pro allegoriæ apertæ continuatione, idea *exitii metuendi*. *Ovis peritura*, periculo exposita, feris relicta, à duce & pastore remota, foveis & vepribus implicanda, sed vel furibus libera, siti quoque & fame extinguenda. Quæ sunt *imagines*

nes damnorum, quæ in Manassen, similesque, redundarint jam aut redundatura sint.

Præfagit Jaddus suis certissima pericula in publicam rem, ubi à legibus abeatur fundamentalibus, sicut declinaverat Manasses, infandorum malorum origo, novi templi Sichemitici, novi sacerdotii infelix exordium. Commiseranti affectu suos dehortatur, ne Manassen sequantur, cum illo perituri: Deplorat tecte ipsum Manassen, fratrem, pereuntem.

Remedium restitutionis & in viam reditus, *divina* tribuit *miseri cordia, gratia, & providentia*: Sub imagine, pro allegoriæ luce, *pastoris solliciti*, ovem à via & grege dilapsam quærentis ac indagantis. *Investigatio*, elegantissimâ figurâ, *vestigiorum scrutamen*, quorsum ovis palabunda devenerit. Quæ est sollicitudo ingens, & studium reducendi & ab interitu liberandi ardens, pro salute sui gregis, sibi commissi, sive proprii, sive alieni.

Quæ *indago* est *providentia divina*, de viro in viam rectam ab errore, & consilii periculo, reducendo, de judicio illius redintegrando, ut integrius judicare incipiat, de affectibus compescendis, ne fascinent amplius mentem; de animo sumendo ad consilium & opus melius atque prius, unde declinaverat. Qualis animi & consilii mutatio, divinæ providentiæ commissa, oriatur tum ex interno damni præfagiti sensu, ex dolore tecto, ex ambiguitate occulte succrescente, ex poenitentia insensibili subinde redeunte: Ex veritatis relictæ consideratione, sive fatali, sive ex proposito: Ex amicorum, erranti bene

bene cupientium, benevolo affatu, monito: Vel & ex impatientia adverforum suborientium: Ex humanitate partis relictæ & desertæ, quæ molliſſime & inſenſibiliter invitet & pelliciat. Hinc femina pœnitentiæ & voti de via & veritate prior. Sic quærentem Deum intuetur Jaddus. Nec media excludit, providentiæ ſubſidia & inſtrumenta; inter quæ præcipuum, ipſa veritas citra affectuum impetum nonnunquam in ipſis nebulis errorum ſpectata: Bonorum ac peritorum prudens invitatio & obſecratio. Cum humanitas uno momento plus ad pœnitentiam & erroris agnitionem poſſit, quam terriculamenta infinita. Hæc pertinacem reddant, non molliunt.

Hoc fatum ſibi precatur Jaddus, ſi qua in ſuo regimine à vero & recto defleſcere videatur. Nec enim alium affectum ſibi à divina providentia pollicetur, quam eſt paſtoris, erga ovem aberrantem, exitio vicinam. Ubi commiſerationis magis quam iræ motus.

Hunc animum Dei, & quibus utatur Deus, ad errorem Jaddo eximendum, ſibi precatur. Nec adeo reſpuit Jaddus maturam verbi conſiderationem, ſeu legum, à quibus forte abiſſet, attentam inſpectionem, quæ ſua veritate animum fleſcere potis ſit: Nec monita bonorum ac peritorum.

Quod ſibi dicit Jaddus, & ſibi precatur, ſuo exemplo optat ſuis omnibus, ipſique Manaſſi, pro quo velut aberrante apud Deum hic intercedit, conſiſus, vel ultimo hoc libelli verſu illum iri pelleſtum, ut veritatis desertæ, & reipublicæ avitæ non prorſus maneat immemor.

Characterem *servi* sibi tribuit Jaddus, *servi Dei*, pro sua persona, cui immediate hæc fata precatur, qui *summus sacerdos*. In simul *indicium certum secuturae poenitentiae*, animique non maligni, non pertinacis, qui in ipso errore & consilio iniquo, vel statuto & decreto incongruo, sit tandem agniturus suum statum, suum obligationem, suum munus. Quæ meditatio & agnitio initium doloris animique mutandi, & in viam redeundi, pro consilio meliore.

Comparatio *ovis ex grege*, cujus pars, *quæ sit pastoris*, cum aberrante viro, quem ad mentis & consilii emendationem revocet divina providentia. Revocat Deus, revocat veritas, talem non ut hostem, sed ut antea bonum, servum Dei & veritatis.

Optat adeo & sibi, & per se aliis, *obsequentem animum*, in consilii melioris usu, pro agnitione muneris & officii.

Estque hæc declaratio, non pertinaciæ neque malitiæ in aberrante, sed imbecillitatis aut ignorantiae. Non pertinacem se, se obsequiosum servum appellat Jaddus, qualis jam sit, & qualis non desiturus sit esse, si intelligat, si qua erret, qui haud invitus sit agniturus verum & rectum.

Est devotissima hæc oratio, ardentissimo affectu plena, qua non tam pro se intercedit, quanquam revera se comprehendat, quam pro tota sua gente, quam velut caput in corpore referebat.

Promptitudinem redeundi tacite pollicetur Deo, tum pro se, tum pro aliis: Qui *tenacem memoriam*
et fin.

& sinceram curam præceptorum divinorum asseverat. Quod est propositum cavendi, ne qua à vero tramite aberret. Est & adhortatio, caveant sui, secum, ne incauti declinent, exemplo Manassis.

Non abjicere præcepta, est tenere. Est affectus boni & sinceri ingenua commendatio, quo non datâ operâ quid committatur à legibus alienum, in toto regimine, sed caveatur, quantum possibile. Excluditur omnis contemptus, omnis arrogantia, quæ judicium sibi arroget ultra statuta. Est submissa devotio erga leges latas, & formam rei-publicæ congruam.

Cum toties in hoc libello formula istâ sit usus, & sub finem iterum adhibeat, eâque prorsus claudat *שְׁכַחְתִּי לֹא יִשְׁכַּח אֶת־אֱלֹהֵינוּ*, vero non absimile, quod ubique, & hic in fine, alludat in fratrem *Manassen*, cujus nomen erat, *obliviscentis, seponentis, abjicientis.* Quod discrimen inter *Jaddum* & *Manassen*. Maxime si & in suum nomen *יָדִיד* *Jaddi* respiciat, *διανοῦντος, intelligentis, agnoscen- tis, meditantis, perpendentis.* Unde tam frequens in toto hoc libello oppositio, inter *legis curam* & ejus *neglectum aut contemptum.* Quæ vivida utriusque fratrum magnorum effigies. Qualis arguta allusio veteribus frequens, tam poëtis, quam oratoribus. Quæ elegantia dictionis, in his ceterisque omnibus, per totum libellum, inexplicabilis est dulcedinis & suavitatis, in pondere rerum ineffabili, & affectuum abysso immensurabili & inexhausta.

PARS III.

CRITICA.

Græca linguæ Hebrææ indoles
in voce פקודי־ *imrazō*,
quæ Jaddo semper in ore.

Quod in tam arctis linguæ Hebrææ
angustiis *significationum copia & amplitudo*
curatissime, quantum possibile,
debeat distingui.

INDEX.

- Cap. I. פֶּקֶר ἐπισκέπτομαι, visitare, invisere.
 Cap. II. פֶּקֶר σκοπέειν, circumspicere.
 Cap. III. פֶּקֶר κατασκοπέειν, lustrare.
 Cap. IV. פֶּקֶרִים κατασκοπηθέντες, lustrati.
 Cap. V. פֶּקֶרֶה κατασκοπή, lustratio.
 Cap. VI. מִפֶּקֶר κατασκόπευσις, lustratio.
 Cap. VII. פֶּקֶר καταλείπειν, relinquere.
 Cap. VIII. פֶּקֶר προσαγεῖν, præficere.
 Cap. IX. פֶּקֶרִים προσηταγμένοι, præfecti.
 Cap. X. מִפֶּקֶרִים προσηταγμένοι, præfecti.
 Cap. XI. פֶּקֶרִים πρότακτοι, antesignani.
 Cap. XII. פֶּקֶרֶה πρόσταξις, imperium, præfectura.
 Cap. XIII. פֶּקֶרֶה προίταξις, præfectura.
 Cap. XIV. פֶּקֶר ἐπιταγεῖν, imperare.
 Cap. XV. פֶּקֶרִים ἐπιταγαί, mandata.
 Cap. XVI. מִפֶּקֶר ἐπίταγμα, mandatum.
 Cap. XVII. פֶּקֶר παρακατατίθηναι, depono, fidei
 committo.
 Cap. XVIII. פֶּקֶרֶה παρακαταθήκη, depositum.
 Cap. XIX. פֶּקֶרֶן παρακαταθήκη, depositum.
 Cap. XX. מִפֶּקֶר καταβαθμός, descensus.
 Cap. XXI. פֶּקֶר Calwada urbs.

Distin-

Distinguendi perito Lectori S.

*A*Bundat Jaddi oratio mentione vocis פקודים, præceptorum. Origo, vel denarum significationum in una voce פקר, vel dena, tam varia & diversa. Meretur excuti distinte. Pollicitus fere illud in recensione libri, ad versum quartum. Nec enim ibi locus erat, nec spatium. Nec omnia simul dici possunt. Seorsim hic præstandum credidi.

Agnoscent omnes interpretes, Judæi & Christiani, non solum in hac voce, sed & in plerisque aliis, significatus varios, nullo modo cohærentes, sæpe adversos & contrarios. Sentiant; unde, non meminerunt. Ad solum vulgi usum referre sufficit. Hærent interim, ubi obvia grandis ambiguitas, quomodo distinguenda. Separare necesse; sed via frequenter obstructa. Nec aditum, nec exitum vident, vel attentissimi, multumque in his studiis experti. Quare sæpe audentis magnis & tentantis est in interpretando segregatio, quam conscii & solide definientis.

In obvia tanta varietate novum haud raro incidit curæ momentum, quando animadvertunt, ex recensitis vulgo in Lexicis usitatis significationibus, ad hunc, illum, istum locum nullam quadrare. Ut lateat alia, undecunque eruenda. Res id docet, & loquentis scopus.

Quid hic consilii? Quid præsidii? Confugere ad vicinas orientis linguas suetum. Nec male. Cum cognatæ linguæ non parvam vehant ex affinitate lucem. Chaldaica igitur, sed & Syriaca, ut & Arabica, juste consultæ. Sed & hæ omnes cupidum sæpe destituunt. Siquidem & in his omnibus dialectis non dissimilis brevitatis, & angustum dicendi compendium. Arabica sola, ut est hodie in libris, sequioribus ævis scriptis, diffusior paulo ceteris. Quare huc doctiorum ac sagaciorum refugium. Quod vel solæ in Jobum novissimæ observationes, Germanorum ac Batavorum, Kromajeri, Schultens, & aliorum, præter Hottingerum, Pokokium, paresque plures, abunde testantur. Opera profecto eruditis digna, emolumentum admirabilis, lucis ingentis, usus infiniti.

Et nihilominus locupletior ceteris Arabica, una voce copiosiores significationes comprehendens, de novo in stuporem vertit interpretem, cujus discrimina negotium facessant non levius. Sic par conditio Hebræicæ angustiae & Arabicæ amplitudinis; illius paupertatis, hujus opulentiae. Utrobique eodem sono dena, centena. Distinguere, artis operosissimæ, si ve apud Hebræos, si ve Arabes.

Plenior omnibus orientalibus, pro immani sermonis copia, & distinctissima significandi indole,

indole, Græca. Hujus gentis & linguæ per orientem vel per remotissimos Scythas pervetustum imperium. Migrationes hujus populi & dialecti septentrionalis atque occidentalis, per universum orientem, subindicatæ jam in præfatione in Arabiam nostram Græcam.

Quamobrem eodem libello, vel trium vocum primò obviarum exemplis luculentis שׁוּר, כֶּתֶב, פֶּתַח, viam monstrare libuit ad vim orationis orientalis intimius & plenius cognoscendam, pro significationibus diversis dignoscendis ac distinguendis.

Succurrere amplius nostræ & secuturæ ætati libuit integro proluxo Psalmo CXIX. singulis vocibus ex suis fontibus derivatis. Prolixitas, quam omni opere vitamus, suavit, plerumque vel una voce originem & vim cujuslibet submonstrare.

Placuit autem, seorsim hic, exemplo unius vocis פְּקוּרִים significandi abundantiam per ordines quosdam justa serie dinumerare. Unde liqueat, quantum in his studiis arduis restet, quorum vix initia his seculis proximis in occidente facta. Immensa lucis incrementa posteritati commendata.

Sc. d. 17. Aug. A. 1714.

Cap. I. פִּקֵּר visitare, invisere.

פִּקֵּר σκέπτομαι, ἐπισκέπτομαι, viso, visito, dispicio, circumspicio, lustro, besuchen/ heimsuchen/ ansehen/ womit ansehen/ in bonam vel malam partem, in pœnam vel prœmium, mit Hülff oder Straff ansehen.

Vis hæc & origo verbi פִּקֵּר à σκέπτομαι, præter significationem innatam, confirmatur primùm versione Chaldaica, quæ pro verbo פִּקֵּר, pro hoc visitandi sensu, adhibet suum סַעַר, quod est visitare. Estque סַעַר ἰσορέω, viso, lustro, quero, sciscitor, exploro. Accedit versio Novi Testamenti Syriaca, quæ ordinariè pro græco ἐπισκέπτομαι adhibet & suum ܣܥܪܐ, quod ἰσορέω, viso, lustro. Iisdem Chaldaeis סַעַר, & סַעֲרָא visitatio, ἰσοεία, lustratio, visitatio, adhibetur pro פִּקֵּר κατὰσκοπή, visitatio. Pariter & Syris, ܣܥܪܐ visitatio, ἰσοεία.

Matth. 25, 36. 43. ἐπισκέψατέ με, ܣܥܪܐܝܬܝܢܝܐ ἰσορήσατέ με, visitastis, lustrastis me.

Luc. 1, 68. Ὃπ ἐπισκέψατο τὸν λαὸν αὐτοῦ, ܣܥܪܐܝܬܝܢܝܐ ὃπ ἰσορήσεν δῆμον αὐτοῦ, quia visitavit, lustravit populum suum.

Luc. 1, 78. Ἐπισκέψατο ἡμᾶς, ܣܥܪܐܝܬܝܢܝܐ ἡμᾶς, lustravit, invisit nos.

Luc. 7.

Luc. 7, 16. Ἐπεσκέψατο ὁ Θεὸς τὸν λαὸν αὐτοῦ,
 שָׁמַד יִשְׁמָדִיִּשׁוּ *isōrhōse megalōos τὸν*
δῆμον αὐτοῦ, visitavit, lustravit Deus populum suum.

Act. 7, 23. Ἐπισκέψαμαι, *יִשְׁמָדִיִּשׁוּ* ὥστε *isōrhōse*,
ut lustraret.

Act. 15, 36. Ἐπισκεψώμεθα, *יִשְׁמָדִיִּשׁוּ* *isōrhōsemeu*,
invisemus, lustrabimus.

Hebr. 7, 6. Ὅτι ἐπισκέπη αὐτόν, *שָׁמַדִּיִּשׁוּ* ὅτι
isōrhōse αὐτόν, ut visites eum.

Jac. 1, 27. Ἐπισκέπτεσθαι, *יִשְׁמָדִיִּשׁוּ* *isōreîn, lustra-*
re, invisere.

Præterea, antiqua *græca V. T. versio*, pro verbo
 פָּקַד *visitandi sensu*, ipsummet verbum expres-
 sit *ἐπισκέπτομαι*. *Gen. 21, 1.* פָּקַד *ἐπεσκέψατο.*

Job. 35, 15. פָּקַד *ἐπισκεπτόμενος.*

Ther. 4, 22. פָּקַד *ἐπεσκέψατο.*

Jer. 23, 2. פָּקַד *ἐπεσκέψαμε.*

Gen. 50, 24. פָּקַד יִפְקַד *ἐπισκοπή ἐπισκέψεται.*

Par ratio multorum aliorum, ex quibus vis &
 usus verbi פָּקַד, pro visitandi significatione,
 juxta ipsam originem, abunde elucet.

Est proinde proxima verbi פָּקַד significandi
 vis, inspicere, accedere, ad rem, personam, urbem,
 ideo spectandam, inspiciendam, lustrandam, ut de
 dignitate & merito illius constet, num auxilio in injuria
 accepta, presidio & adjumento indigeat, num ex in-

juria illata, ex scelere & delicto mereatur poenam & vindictam.

Est, *cognoscere de re.* Uti judex *ad rem cognoscendam* accedit, ut infontem liberet, reum plestat. *Cognitio causæ, status & conditionis, proxima vis verbi.* Quod est judicis, arbitri, amici, patroni, aut vindicis. Ponitur autem, scitâ sermonis humani figurâ, antecedens pro consequenti, *inspicere, pro cognoscere; cognoscere pro judicare & sententiam ferre, pro dignitate alterius, ad juvandum & liberandum, ad benefaciendum, aut ad puniendum & vindicandum.* Actio prima *inspiciendi, lustrandi,* ponitur pro longa serie actionum sequentium, pro scopo inspicientis & visitantis, pro gratia conferenda aut poena infligenda, pro cognita dignitate rerum aut personarum. Connotat proinde hoc *inspiciendi* verbum, ἐπισκέπτομαι, ἡρᾶ, *affectum* inspicientis aut visitantis, benevolentiam & gratiam, aut iram & indignationem. Qui elegans est loquendi modus in vita humana, ut, pro brevitate orationis actiones ponantur aut nominentur antecedentes vel priores, subintelligentur aut connotentur multæ sequentes, sed & simul comprehendantur affectus, necessario actionibus juncti. Quin pro sermonis humani virtute eleganti, *actiones externæ nominantur, sed affectus interni præcipue intenduntur.* Signum ponitur pro signato. Sermo humanus inter dicendum multa imo pleraque relinquit audientis peritiæ & judicio. Præsertim in affectibus,

Etibus, consiliis, animique motibus designandis, externus aliquis actionis character diserte nominatur, & affectus agentis, consilium & animi motus inprimis indigitatur.

Quomodo & in ipso hoc *inspiciendi* & *lustrandi* verbo, ἰπικέπλομα, ἰπικ, sola generalis est externa *inspiciendi* designatio, qua nihilominus contrarii designantur affectus, gratia & ira, ad *juvandum* vel *perdendum*. Quod ex rebus ipsis judicare ac dignoscere est periti & prudentis lectoris. Atque ita *invisere*, *visitare*, *inspicere*, reapse est, *beneficio* aut *pœna* afficere.

Quomodo & latini verbum usurpant, non solum *cognoscendi*, sed & *animadvertendi*, *animadvertendi in aliquem*, ubi de ultione vel pœna mali sermo est. Pari modo & germanis placuit, *Einsehen* / *Dreinsehen* / *Einsehen haben* / quod est de causa cognoscere, cognitam dijudicare & sententiam ferre, eandemque exequi, in rei pœnam & infontis curam ac liberationem. Quod & *heimsuchen*. Tantum pondus vocum in sermone humano, pro eloquii brevitate & rerum copia. Inprimis, ubi de *actionibus* sermo, in quibus regnant affectus, iique non uni, sed multi sæpe simul, neque leves semper, sed impensi ac vehementes. Quare autorem legere ac digne intelligere, non est nisi probe periti & prudentis.

Quod etiam *Deo* tribuantur *actiones*, hominibus similes, ad effigiandum Dei regimen & providentiam, *ideâ regis maximi*, par dicendi ratio inter

homines, ubi de hominibus & de Deo sermo fit. Pro indole itaque sermonis humani, *inspicere, invisere, lustrare, scrutari, cognoscere, ἐπισκέπτομαι, פֶּקֶר*, præter primam videndi & inspiciendi vim, comprehendit simul omnes actiones sequentes, more hominum, ipsosque affectus, effectusque. Quomodo פֶּקֶר, ἐπισκέπτομαι, *inspicere*, Dei, est, pro dignitate rerum aut personarum, urbium aut regionum, gentium & populorum, vel servare ac tueri aut liberare in adversis, prosperitate afficere in virtutis cultu, ob integritatem perspectam, vel, plectere, punire, perdere, ob scelera & tyrannidem: *Benefacere, aut vindicare, pro gratia & justitia.*

Gen. 21, 1. יְהוָה פֶּקֶר אֶת שָׂרָה 'Ο Ὑπάρχων ἐπισκέψατο τὴν Σάρραν, *Deus invisit Saram, promisit & exhibuit illi gratiam, sahe sie gnädig an.*

Ruth. 1, 6. כִּי פֶקֶר יְהוָה אֶת עַמּוֹ ὅτι ἐπισκέπται Ὑπάρχων τὸν δῆμον αὐτῆς, *quod invisisset Deus populum suum, daß er sein Volck angesehen mit Borrath nach der Zeurung.*

Zach. 10, 3. פֶּקֶר יְהוָה אֶת עֶדְרֹו ὁ Ὑπάρχων ἐν τοῖς σταυρίμασι, τὸ ἄφροισμα αὐτῆς, *visitabit Deus, qui exercitus Judæorum tuetur, gregem suum, Er wird seine Herde mit Gnaden heimsuchen und liebeich ansehen. ita & Exod. 4, 31. 1. Sam. 2, 21.*

Jud. 35, 15. וַעֲתָה כִּי אֵין פֶּקֶר אִפּוֹ καὶ δὴ, καὶ ἔδεν, ἐπισκέπεται πνεύματι αὐτῆς, & *sane, quavis nihil, quod videatur ad tempus fieri, quoad*

vin-

τὺς κρατίστους, *visitabo magnates*, will die Großen ansehen.

Zeph. 1, 9. וּפָקַדְתִּי עַל כָּל הַדּוֹלָג עַל הַמִּפְתָּן *ἐπισκέψομαι ὅλον τὸν ἐξανατέλλοντα ὑπὲρ τὸ πείθουρον, visitabo omnes, qui se conferunt super limina herorum suorum, quorum domos impleant praeda,* will ansehen alle / die sich über die Schwelle heben / ihres Herrn Hauß mit unrechten Gut zu füllen.

Zeph. 1, 12. וּפָקַדְתִּי עַל הָאֲנָשִׁים הַקָּפְאִים *ἐπισκέψομαι τὺς ἄρσενας, συμπεπηγμένους τοῖς μυρισμοῖς αὐτῶν, visitabo viros, adherentes suis unctuosus, cibis delicatis,* will ansehen / die an ihren Leckerbissen hangen und angebacken sind.

Jer. 49, 8. עֵת פָּקַדְתִּיו, *τυχῇ, ἢ ἐπισκέψομαι αὐτὸν, fatum aut tempus quo visitem illum,* Edom, Es wird die Zeit schon kommen / ihn anzusehen.

Es. 26, 14. פָּקַדְתָּ וַתִּשְׁמִיר, *ἐπεσκέψω, ἵνα ἀποδοκιμάσῃς αὐτὰς, invisisti Judæos, misellos, ut rejiceres illos, tam severam ab illis sumisti poenam, ut in eorum vergeret exitium, hast sie schwer angesehen.*

Hos. 1, 4. פָּקַדְתִּי אֶת דְּכִי יִזְרְאֵל *ἐπισκέψομαι τὰ αἵματα Ἰσραὴλ, visitabo, vindicabo, cades Isreelis, quæ in Isreel sunt commissæ in Jehu,* will ansehen und heimsuchen ihre Mordthaten.

Jer. 44, 13. פָּקַדְתִּי עַל הַיּוֹשְׁבִים *ἐπισκέψομαι ἐφίζοντας, visitabo habitantes in ægypto, כְּאֲשֶׁר פָּקַדְתִּי καὶ ὡς ἐπεσκέψαμεν, sicut visitavi, punivi, Hierosolymam.*

Pf. 65, 10. פָּקַדְתָּ הָאָרֶץ וַתִּשְׁקָקָהּ *ἐπισκέπῃ*
 τὴν ξηρὰν, καὶ ἀξιοῖς αὐτὴν, *invisis terram & aestimas*
illam, dignam judicas quam bees, siehest das Land
gütig an / und befehlighst es.

Exod. 3, 16. פָּקַד פִּקְרָתִי אֲתֶכֶם, *τῷ ἐπισκέ-*
πῆδαι, ἐπισκεπτόμενος, ἐπισκέψομαι αὐτὸς ὑμᾶς, 'visi-
tando visitabo vos, will euch gewiß mit Hülff an-
sehen.

Exod. 32, 34. וּבַיּוֹם פִּקְרִי וּפִקְרָתִי חֲטָאתָם *ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῇ ἐπισκέπῃδαι με, ἐπισκέψομαι παρ' αὐτὸς*
τὴν ἀδικίαν αὐτῶν, quando visitavero, visitabo in illis
hanc illorum iniquitatem, wenn erst drein sehen wer-
de / will dis schon ansehen.

Jer. 9, 25. וּפִקְרָתִי עַל כָּל מוֹל בְּעָרָלָה *ἐπισκέψομαι ὅλον μελισμένον ἐπ' ἀνεργασίας, visitabo*
omnem circumcissum & praeputiatum, will alle durc-
gehends ansehen.

1. Sam. 15, 2. פִּקְדְתִּי אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה *ἐπισκέψο-*
μαι τὰ ὅσα ποιεῖ ἔπειτα, visito jam, qua fecit Amalek
quondam Israëli: vindicabo antiquum Amale-
kitarum scelus, illos jam perditurus. will sie
nun ansehen.

Pf. 79, 33. וּפִקְדְתִּי בְּשִׁבְט פְּשָׁעִם *ἐπισκέψο-*
μαι σκῆπτρῳ ἀποστασιν αὐτῶν, visitabo scipione praevarica-
zionem illorum, poenam à praevaricatoribus illis
sumam, ut judex, sehe sie mit schwerer Hand an.

Es. 13, 11. וּפִקְדְתִּי עַל תִּבְל רָעָה *ἐπισκέψομαι*
ὅτι ἐπὶ τῷ πλῆθους πονηρίαν, visitabo super orbe aut multitu-
dine pravitatem: Puniam scelera, will die Bosheit
der Leute ansehen.

Jer. 6,

Jer. 6, 15. בַּעֲת פְּקָרְתִּים יִכְשְׁלוּ τῇ τυῇ, ὅταν
ἐπισκέψομαι αὐτὲς, σκανδαλιθήσονται, illo casu, quo il-
los visitavero, impingent: Vindictâ mea peribunt:
wenn sie werde ansehen / wirds mit sie aussehn.

Jer. 46, 15. הֲנִי פָקַד אֶל אֲמֹן נָא ἡνὶ ἐγὼν
ἐπισκέπτομαι τὴν Ἀμμωνίαν, Ecce ego visitabo, certe
plecto, Ammoniam Thebanam. Will sie gewiß
ansehen.

Jer. 50, 18. הֲנִי פָקַד אֶל מֶלֶךְ בָּבֶל וְאֶל אֶרֶץ כַּאֲשֶׁר פְּקַדְתִּי אֶל מֶלֶךְ אַשּׁוּר:
ἡνὶ ἐγὼν ἐπι-
σκέψομαι ἐπὶ γνωμολόγον Βαβυλωνός, καὶ ἐπὶ ξηρὰν αὐτῆς,
καθὼς ἐπεσκεψάμην ἐπὶ γνωμολόγον τῆς Ασυρίας, Ecce
ego visitabo, ulciscar, regem Babylonia, & terram ejus,
sicut visitavi regem Assyria: Will Babel übel an-
sehen / wie Assyrien angesehen.

Jer. 23, 2. לֹא פְקַדְתֶּם אֹתָם הֲנִי פָקַד מַהֲלָוֹס ἐπεσκεψάμην
ἐπ' αὐτὲς, ἡνὶ ἐπισκέψομαι ὑπὲρ ὑμῶν τὴν ἀπρέπειαν ἀποτε-
λεσμάτων ὑμῶν, Non invisistis illos, servando; ecce ego
visitabo super vos pravitatem operum vestrorum, per-
dendo: Ihr habt die Elenden nicht angesehen /
drum will euch ansehen rechtschaffen.

Exod. 20, 8. פָּקַד עוֹן אֲבוֹתָיִם ἐπισκεπτόμενος
ἀποτροπὴν πατέρων, visitans defectionem patrum, pu-
niendo: Der die Sünde der Väter mit Straff
ansiehet.

Gen. 50, 24. אֲלֵהִים פָּקַד יִפְקֹד אֶתְכֶם ὁ πῦρ Μεγαλείων ἐπισκεπτόμενος ἐπισκέψεται αὐτὲς ὑμᾶς
Ter maximus visitando visitabit vos: Omnino vobis
erit

erit auxilio & liberabit vos: Wird euch ansehen/
wird eure Noth ansehen.

Hof. 12, 3. פֶּקֶר עַל יַעֲקֹב כְּרִדְכִיו. περὶ τὸ ἐπισκέπτεσθαι ὑπὲρ Ἰακώβ, κατὰ τὰς τευχίας αὐτοῦ, *Ad visitandum super Jacobo, secundum vias ejus: Vindicando.* Ihre Iose Handel einst recht anzusehen/
wie sie es verdienet.

Pf. 59, 6. הַקִּיצָה לַפֶּקֶר כָּל הַגּוֹיִם. ἐξυπνίζω περὶ τὸ ἐπισκέπτεσθαι ὅλα τὰ γένη: *Evigila, ad visitandum omnes gentes: Erwache/ alle Leute scharff anzusehen.*

Es. 26, 21. לַפֶּקֶר עוֹן יוֹשֵׁב הָאָרֶץ עָלָיו. περὶ τὸ ἐπισκέπτεσθαι ἀποτερωτὴν τῷ ἐφ' ἑξόντος ὅτι τῆς ἐμ-
εῖς ὑπὲρ αὐτὸν, *ad visitandum iniquitatem incolae terrae super illum, Er kömt/ die Leute im Lande anzusehen.*

Jer. 27, 23. עַד יוֹם פֶּקֶרִי אֹתָם. ἕως ἡμέραν τῷ ἐπισκεπτεσθαι με αὐτὰς, *usque ad diem, quo visitabo illos, liberando è Babylonia, biß sie in Gnaden ansehe.*

Jer. 32, 5. עַד פֶּקֶרִי אֹתוֹ נָאם יְהוָה. ἐς ἐπισκέπτεσθαι με αὐτὸν, ὑπόμνημα τῷ ὑπάρχοντος *donec visitabo eum Zedekiam, captivum, Quod est monitum Dei, biß ihn ansehe/ sagt Gott.*

Amos 3, 14. בְּיוֹם פֶּקֶרִי פִשְׁעֵי יִשְׂרָאֵל. τῇ ἡμέρᾳ τῷ ἐπισκέπτεσθαι με ἀποστασίας τῷ Ἰσραὴλ, *die quo visitavero praevaricationes Israël. Da ihren Abfall ansehen werde.*

Pf. 80, 15. פֶּקֶר גִּפְּן זֹאת. ἐπισκέπτει κύβον τοσού-
τον, *invisit vitem hanc, ut instaures.* Sih ihn
doch an/ und hilff.

Pf. 106, 4. פֶּקְדֵנִי בִישׁוּעָתְךָ ἐπισκέψου με τῇ σωτηρίᾳ σου *invisé me salute tua, ut server: Sih mich in Gnaden an.*

Jer. 10, 3. אֶפְסָרִים אֶפְקֹד ἐυθυντέρας ἐπισκέψομαι *directores gregum visitabo, will sie hart ansehen.*

Ez. 10, 12. אֶפְקֹד עַל פְּרִי גִבְלֵי לֵבָב ἐπισκέψομαι καρπὸν μεγαλειότητος σπλάγχχνος, *visitabo fructum elati animi in rege Assyriae, werde seinen Hochmuth schon ansehen.*

1. Sam. 17, 18. וְאַתָּה אַחִיךָ תִּפְקֹד לְשָׁלָם καὶ τὸς κατηγνήτας σου ἐπισκέπτου περὶ πλησμονῆς, *fratres tuos invisé, pro salute, an illis sit bene, besuche sie / ob es ihnen wohl gehe / וְאַתָּה עֲרַבְתָּם תִּקַּח καὶ τὴν εὐφροσύνην αὐτῶν κατὰλαβε, & prosperitatem, hilaritatemve illorum accipe, vernim ihr wohlseyn.*

Hos. 4, 14. לֹא אֶפְקֹד עַל בְּנוֹתֵיכֶם כִּי תִזְנֶינָה ἐδόλωσ ἐπισκέψομαι τὰς παρθένας ὑμῶν, ὅτι συνυσιάζουσιν; *non visitem, plectam, filias vestras, quod scortentur? Solt ich die Fittels nicht heimsuchen?*

Lev. 18, 25. וְאֶפְקֹד עֲוֹנָהּ עָלֶיהָ ἐπισκεψάμην τὴν ἀποτροπὴν αὐτῆς, *visitavi iniquitatem ejus, terræ Canaan, super illam: habe an ihr angesehen des Landes Sünde.*

2. Sam. 3, 8. וְתִפְקֹד עָלַי עוֹן הָאִשָּׁה הַזֶּה καὶ σὺ ὅτι σκέψῃ ἐπ' ἐμὲ ἀποτροπὴν τῆς γυναίκος σήμερον: *Tu visitaveris, ulciscaris, in me, delictum feminae, hodie? Du woltest mich ansehen / um der Missethat an dem Weibe? Hof. 9, 9.*

Hof. 9, 9. יִפְקֹר הַטָּאֲתָם ἐπισκέψεται ἀδικίας αὐτῶν, *inviset improbitatem illorum, plectendo:* Er wird ihre Bosheit so ansehen / daß sie es fühlen.

Ef. 23, 17. יִפְקֹר יְהוָה אֶת הַצֹּר ἐπισκέψεται ἡ πᾶρχων τὴν Τύρον *visitabit Deus Tyrum, illam beando ac pristinae fortunae restituendo, wird die Stad gnädig ansehen.*

Ef. 24, 1. יִפְקֹר יְהוָה עַל צְבָא הַמָּרוֹם בְּמָרָם ἐπισκέψεται ὁ ὑπάρχων ὑπὲρ σεγευµατος τοῦ μεθεώρου, ἐν μεθεώρῳ *visitabit Deus exercitum excelsi, in excelsis, wird ansehen die hohen Kriessheer.*

Ef. 27, 1. בְּיוֹם הַהוּא יִפְקֹר יְהוָה בַּחֲרָבוֹ תִּהְיֶה הַקָּשָׁה וְהַגְּדֹלָה וְהַחֲזָקָה עַל לוֹיִתָּן: *τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἐπισκέψεται ἡ πᾶρχων κερβίῳ αὐτῶ τῷ σκληρῷ, καὶ τῷ δολίχῳ, καὶ τῷ ἰσχυρῷ, δελφίνα, illo die visitabit Deus ense suo duro, magno & valido, delphinum, נַחֲשׁ בְּרִיחַ καμεσῆνα σπερχνὸν piscem velocem, Er wird den grossen Fisch mit den Schwert ansehen / Lybonenses, Syros, novos Samariae colonos Assyriacos, quorum idolum Delphin.*

Ef. 29, 6. מִעַם יְהוָה צְבָאוֹת תִּפְקֹר Παρ' ἡ πᾶρχοντος ὁ ἐν τοῖς σεγευµασι ἐπισκεφθήσῃ, à Deo, qui *in exercitibus, Judaica gente, visitaberis, cum ingenti tempestate, Gott wird dich greulich ansehen / du wirst vom ihm mächtig schwer angesehen werden.*

Prov. 19, 29. שָׂבַע יִלִּין כָּל יִפְקֹר רָע συβδς ἐλιννύει, πώμαλα ἐπισκεφθήσεται πονηρῷ, *satius cessat, Ff*

sat, neque invisetur malo, neque damnum experiatur, quod sequitur luxum. Kein Böses wird ihn ansehen.

Jer. 6, 6. הָיָה הָעִיר הַפִּקֵּר αὐτὴ ἢ ἀπερὶ ὁμοκεκμησται, hac urbs visitanda est, ad supplicium trahenda, muß angesehen werden.

Cap. II. פִּקֵּר circumspicere.

פִּקֵּר σκοπιάζω, σκοπιάζομαι, speculor, specula observo, de aliquo circumspicio, Sich nach einem umsehen.

Ez. 26, 16. יְהוָה בֹּצֵר פִּקְרוֹךְ ὑπάρχων, ἐπι τῆς στενοχωρίας σκοπιάζουσί σε, ô Deus, in angustia circumspiciunt de te, Judæi, in longinquo exilio, in sua miseria velut è specula eminus circumspiciunt, num adsis, num advenias, num opem sis laturus, Sehen sich nach dir um / sehen nach dir.

Jer. 23, 2. תְּהִיחֻם וְלֹא פִקְדָתָם אֹתָם ἐκπνέετε αὐτὰ, καὶ μὴ δόλως σκοπιάζετε αὐτὰ, dispel- litis illas, oves, non autem circumspicitis de illis: Ihr verstreuet sie / lasset sie verstreuet gehen / und sehet euch nicht nach ihnen um.

1. Sam. 20, 6. אִם עֵי מֶן פִּקֵּר יִפְקְדֵנִי אֲבִיךָ, ἢ μὲν σκοπιάζων σκοπιάσει με ὁ πατήρ σου, si circumspiciendo de me circumspexerit pater tuus, wenn dein Vater sich nach mich umsehen wird.

Zach. 11, 14. הַנִּבְחָרוֹת לֹא יִפְקֵר κευδόμενα ἑδóλως σκοπιάσει, de amissis ovibus non circumspiciet. Nach verlornen Schaffen wird er sich nicht umsehen.

Jer. 3,

Jer. 3, 16. לֹא יִזְכְּרוּ בּוֹ וְלֹא יִפְקְדוּ μὴδὲως ἀναγνώσυσιν αὐτὸν, καὶ μὴδὲως σκοτιάσῃσι: *Neque agnoscent amplius arcam illam, quam tantopere jactaverant, neque dispicient de illa, Sie werden die Lade nicht mehr dafür erkennen / und sich nicht mehr nach ihr umsehen.*

Pf. 8, 5. מַה אֲנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֵנִי וּבֵן אָדָם כִּי תִפְקְדֵנִי τί ἄρσιν, ὅτι ἀναγνώσῃς αὐτὸν, καὶ γήπιος ἀνδρώων, ὅτι σκοτιάσῃς αὐτὸν, *quid vir est, ut eum agnoscas, et filius hominis, ut de eo circumspicias: Was ist der Mensch / daß du dich nach ihm umsiehst / ihn groß zu machen?*

Ezech. 23, 21. וְתִפְקְדִי אֶת זִמַּת נְעוּרֶיךָ σκοπιάσεις ἀδέμειστον τῶν νεαρῶν σου, *circumspicis de scelere juvenilium annorum tuorum.* Siehest dich um nach deiner ehmaligen That in Egypten / so ferner zu treiben.

Cap. III. פָּקַד *lustrare, recensere.*

פָּקַד κατασκοπεύω, κατοσκοπέω, κατασκοπεύμαι, *exploro, inspicio, oculis perlustro, censeo, recenseo, bes- sehen / durchsehen / Antecedens pro consequente, Actio prima cum sequentibus.*

Num. 4, 49. וְעַל פִּי יְהוָה פָּקַד אֲוֹתָם πύγμα τῷ ὑπάρχοντος κατεσκόπησεν αὐτὸς, *juxta effatum Dei lustravit illos, Aaron; singulos inspicendo recensuit, hat sie durchgesehen; nostris hodie, gemunstert.*

1. Reg. 20, 15. אַחֲרֵיהֶם פָּקַד אֶת כָּל הָעָם ὕστερον αὐτῶν κατεσκόπησε ὅλον τὸν ὄμιον, *post illos lustra-*

vit totum populum, numerando, recensendo, Siehe sie genau durch.

Job. 5, 24. פָּקַדְתָּ בִּי וְלֹא תִחַטָּה κατασκοπήσεις ἐναυλον σου καὶ μηδ' ὅλως ἀποτυχήσεις, *lustraveris, percensueris, stabulum tuum, & neutiquam spe & voto tuo excides: Wenn du irgend durchsiehst deine Heerden/ würdestu deiner Hoffnung nicht fehlen / alles in Überfluß finden.*

Pf. 17, 3. בַּחֲנֹת לִבִּי פָקַדְתָּ לַיְלָה ἰχνεύεις σπλάγχχνον μου, κατασκοπεῖς ἐν τῇ ἡλύγῃ, *scrutaris penetus meum, inspicis in densa caligine seu nocte: Durchsiehst mein Herz auch in finsterner Nacht und Duncfelen.*

Num. 26, 63. אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל οὐσιντες κατασκόπησαν τὰς νηπίας Ἰσραὴλ, *qui lustrarunt filios Israël, haben sie durchgesehen.*

Exod. 30, 12. בַּפֶּקֶד אֹתָם οὐσιντες τὸ κατασκοπεῖν αὐτους *dum lustrant illos, im durchsehen.*

2. Sam. 24, 4. לְפָקֵד אֶת הָעָם οὐσιντες τὸ κατασκοπεῖν τὸν δῆμον, *ad lustrandum populum, die Leute durchzusehen.*

Num. 3, 40. פָּקַד כָּל בְּכֹר זָכָר κατασκέπησον ὅλον πρωτότοκον κῆρον, *lustra omnem primogenitum masculum.*

1. Sam. 14, 17. פָּקְדוּ וּרְאוּ κατασκοπεῖτε καὶ ὁρᾶτε, *lustrate & videte, recensete illos, Siehet sie durch.*

2. Sam. 24, 2. פָּקְדוּ אֶתְהָעָם κατασκοπεῖτε τὸν δῆμον *lustrate populum.*

2. Reg. 9,

פָּקְדוּ נָא הָאֲרוּרָה הַזֹּאת 2. Reg. 9, 34.

κατασκοπεύετε αὐτὴν τὴν καταρῆτην τούτην, *lustrate inspicite execrabilem hanc*, וְקָבְרוּהָ καὶ κρύψετε αὐτήν, & *sepelite illam*, beſehet ſie / und begrabt ſie.

אֲךְ אֵת כְּמִטָּה לֹוִי לֹא תִפְקֹד Num. 1, 49.

καὶ τοὶ τὸν ῥάβδον Λεὺϊ ὑδόλως κατασκοπήσεις, *Sed tributum Levi non lustrabis, non recensebis*. Sihe ſie nicht durch / zehle ſie nicht unter die andern Iſſraeliten / ſondern beſonders.

פָּקַד אֵת בְּנֵי לֹוִי לְבֵית אֲבוֹתָם Num. 3, 15.

לְמִשְׁפַּחָתָם כָּל זָכָר מִבֶּן חָרָשׁ וּמַעֲלָה תִפְקֹדָם : κατασκοπεύουσι τὰ νήπια Λεὺϊ, παρὰ τεύξιν πατέρων αὐτῶν, παρὰ τὰς παροικήσεις αὐτῶν, ὅλον ἀρσενικὸν, ἀπὸ νηπιῶν συνδικῆς καὶ πόρρω κατασκοπεύουσιν αὐτοὺς, *Lustra, recense, filios Levi, pro domo patrum ipsorum, pro familiis illorum: Masculum, à nato mensem & ultra lustrabis, recensebis illos*, Siehe dieſe beſonders durch / von Klein biß groß.

וְכִי יִפְקֹד מַה אֲשִׁיכֵּנוּ Job. 31, 14.

κατασκοπεύσει, τί ἀντιρῶ αὐτῷ; *Quando explorabit, quid respondebo illi?*

וַיִּפְקֹד מֹשֶׁה כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה Num. 3, 42.

אֵת כָּל בְּכוֹר בְּנֵי יִשְׂרָאֵל : κατασκοπήσῃς Μωσῆς, καθάπερ προσέταξεν αὐτῷ ὁ Ὑπάρχων, τὸν ὅλον πρωτοτοκὸν ἐν τοῖς νηπιόις Ἰσραὴλ, *Lustravit, recensuit Moses, prout praeceperat illi Deus, omnem primogenitum filiorum Israël*, Er ſahe alle Erſtgeborne durch.

תִּפְקֹדֵנוּ לְבִקְרִים לְרִגְעִים תִּבְחָנֵנוּ Job. 7, 18.

κατασκοπεύεις αὐτὸν παρ' ἀγχαύρας, παρὰ μικρὰ ἰχνεύεις αὐτὸν

αὐτόν. *Inspicis illum quolibet mane, ad momenta exploras eum.* Siehest ihn durch alle Augenblick.

וַיִּפְקֹד אֶת נְעָרֵי שָׂרֵי מְדִינֹת. 1. Reg. 20, 15. κατασκοπήσας τὰς νεαυὰς κρατίστων τῶν δυνατειῶν *Lustravit juvenes Magnatum, in provinciis, Sahē alle junge Leute durch.*

וַיִּפְקְדוּם בְּמִדְבָּר סִינַי. Num. 1, 19. κατασκοπήσεν αὐτοὺς ἐν τῷ πελάγῳ Σιναι, *Lustravit illos in deserto Sinai.*

וַיִּפְקְדוּם אֹתָם לְצִבְאוֹתָם. Num. 1, 3. κατσκοπήσετε αὐτοὺς παρὰ τὰ στρατεύματα αὐτῶν, *lustrate illos per turmas eorum, Gehet sie durch nach ihren regimentern.*

וּבְשֵׁמוֹת תִּפְקְדוּ אֶת כָּלִי. Num. 4, 32. ἐπ' ὀνομασμάτων κατσκοπήσετε τὰ ἐργαλεῖα ἐμφραγμῆ. *Nominatim recensebitis suppellectilem custodiae, Gehet alles durch.*

וַיִּפְקְדוּ. 1. Sam. 14, 17. κατασκοπεύον, *lustrabant, recensebant populum, nec aderat Jonathan, Sahen das ganze Volk durch.*

מִפְקֵד. Es. 13, 4. Deus *lustrat exercitum bellicum, κατασκοπεῖ.*

אֲשֶׁר פָּקַד עַל פִּי מֹשֶׁה. Exod. 28, 21. περκατεσκοπήθη περὶ πύγμα Μωυσέως, *quod lustratum est juxta effatum aut os Moſis, durchgesehen.*

אֶתְּהָה הַפִּקֵּר. Num. 1, 3. τὴν κατασκήπῃ, *tu lustra.*

אִישׁ יִשְׂרָאֵל הִתְפַּקְדוּ. Jud. 20, 17. ἕκαστος τῶ Ἰσραὴλ κατεσκοπήθησαν, *singuli Israhēlitarum lustrati.*

Num. 1,

Num. 1, 47. לֹא הִתְפַּקְרוּ בְּתוֹכָם μολὼς κατασκοπήθησαν μεταξύ αὐτῶν *Non lustrati sunt inter illos.*

Jud. 20, 14. וַיִּתְּפְקְרוּ בְּנֵי בְנִימִן בַּיּוֹם הַהוּא κατασκοπήθησαν τὰ νήπια Βενιαμὴν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ, *lustrati*, recensiti sunt filii Benjamin illo die, Sind durchgesehen. לְבַר מִיּוֹשֵׁבֵי הַגִּבְעָה הִתְפַּקְרוּ : ἄλλοι πλὴν ἐκ τῶν ἐφεζόντων ἐν Γίβᾳ κατασκοπήθησαν, *præter illos, qui in Gibeā habitabant, recensiti sunt.*

Jud. 21, 9. יִתְּפַקֵּר הָעָם κατασκοπήθη ὁ δῆμος, *lustratus est populus.*

Deut. 20, 9. וּפָקְרוּ שָׂרֵי צְבָאוֹת בְּרֹאשׁ הָעָם τότε κατασκοπήσουσι κρείττοι στρατευμάτων ἐπὶ τῷ κέφαλῳ τοῦ δῆμου. *Tum lustrabunt duces exercituum per capita populum, Haupt für Haupt / Man für Man / sollen sie alle durchsehen / munstern.* V. *Num. 1, 49. 1. Chr. 23, 24.*

Et Arabibus est *فَقَدَ pacad, κατασκοπεῖν, inquirere, inspicere.*

Idem hoc verbum פָּקַר, hoc scrutandi, explorandi sensu alio sono & in sacris effertur בָּרַק, literis trajectis & nonnihil mutatis, ut in cursu sermonis fit, linguæ volubilitate. Utrumque פָּקַר & בָּרַק idem, κατασκοπεῖν, durchsehen / inquirere, scrutari, explorare. Rabbinis usitatus hoc sono בָּרַק, qui altero sono פָּקַר hoc sensu carent.

Cap. IV. פְּקוּרִים *lustrati*.

פְּקוּרִים κατασκοπηθέντες, *lustrati*, durchgesehen / gemunstert.

Exod. 30, 13. 14. 33, 26. כָּל הָעֹבֵר עָלָיו *ὅλος ὁ περὶ ὃν περὶ κατασκοπηθέντας, omnis qui transit ad lustratos, qui pro lustrato habetur.*

Num. 1, 44. 46. אֵלֶּה הַפְּקוּדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל *Εκείνοι κατασκοπηθέντες, ὅσους περὶ κατεσκόπησε Μωσὴς καὶ Ἀαρὼν, καὶ ἐδυνάσθησαν τῷ Ἰσραὴλ, illi recensiti, lustrati, quos lustraverunt Moses & Aron & Principes Israëlitarum, die gemunsterte / die Moses und Aron gemunstert.*

Num. 2, 9. 16, 24. 31. כָּל הַפְּקוּדִים לְמַחֲנֵי יְהוּדָה *ὅλοι κατασκοπηθέντες περὶ σὺνταξίν τῆς Ἰουδα, omnes lustrati, recensiti, pro agmine Juda.*

Num. 4, 46. כָּל הַפְּקוּדִים אֲשֶׁר פָּקַד מֹשֶׁה *κατασκοπηθέντες ὅσους περὶ κατεσκόπησε, omnes lustrati, quos lustraverat Moses, & reliqui.*

Num. 7, 2. הָעֹמְדִים עַל הַפְּקוּדִים *σταθμύοντες ὑπὲρ τῆς κατασκοπηθέντας, qui stationem habebant super lustratos, die vor den gemunsterten stunden.*

Exod. 38, 31. אֵלֶּה הַפְּקוּדֵי הַמִּשְׁכָּן *ἐκεῖνα κατασκοπηθέντα τῷ σκηνώματος, illa lustrata tabernaculi, quæ ad tabernaculum pertinent, da alles durchgesehen / was dahin gehöret:*

Exod. 38, 25. כֶּסֶף הָעֹמְדִים *ἀργύριος κατασκοπηθέντων τῷ τάγματος, argentum lustratorum in illo coetu, das Geld von allen gemunsterten.*

Num. 2, 32. אֵלֶּה הַפְּקוּדֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל לְבֵית *Εκείνοι κατασκοπηθέντες τῶν γνησίων Ἰσραὴλ, περὶ τεύξιν τῶν πατέρων αὐτῶν, ὅλοι κατασκοπηθέντες τῶν συνταγματῶν τῶν*

τῶν στρατευμάτων αὐτῶν, *illi recensiti in filiis Israël, pro domo patrum illorum: Omnes recensiti exercituum pro aciebus suis, alle gemunsterte nach allen Regimentern.*

Num. 4, 37. 41. אֵלֶּה פְּקוּדֵי מִשְׁפַּחֹת הַקֹּהֲנִי. *Εκείνοι σκοπηθέντες ἐποικησιῶν τῆς Κεὰτ, illi lustrati in familiis Kehat.*

Num. 26, 63. אֵלֶּה פְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַלְיָזֵר הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּעֶרְבֹת מוֹאָב: *Εκείνοι κατασκοπηθέντες ὑπὸ τῶν Μωυσέως καὶ Ἐλαζαρ τοῦ ἐκφάντορος, ὅσοι περ κατεσκόπησαν τὰ νηπια Ἰσραὴλ ἐν τοῖς ῥωπηίοις Μωὰβ, illi lustrati à Mose & Eleasare Pontifice, qui numerarunt filios Israël in campestribus Moab.*

Num. 26, 64. וְבֵאלֶּה לֹא הָיָה אִישׁ מִפְּקוּדֵי מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן הַכֹּהֵן אֲשֶׁר פָּקְדוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבַּר סִינַי: *Ἐν ἐκείνοις ὁδὸλως ἦν εἷς ἐκ τῶν κατασκοπηθέντων Μωυσέως καὶ Ἀαρὼν τοῦ ἐκφάντορος, ὅσοι περ κατεσκόπησαν τὰ νήπια τῆς Ἰσραὴλ ἐν πλέθρῳ Σιναι, In illis non erat unus lustratorum à Mose & Aarone Pontifice, qui lustrarant, recensuerant, filios Israël in campo Sinai.*

Num. 14, 29. כָּל פְּקֻדֵיכֶם לְכֹל מִסְפָּרְכֶם. *ὅλοι κατασκοπηθέντες ὑμῶν, πρεὶ ὅλην συμφορὰν ὑμῶν, Omnes lustrati vestri, pro toto numero vestro, alle die durchgesehn / durch die Munsterung gangen.*

Num. 1, 22. פְּקֻדֵּי בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת. *κατασκοπηθέντες αὐτῶν, ἐπὶ συμφορᾶς ὀνομοσμάτων, lustrati, recensiti in Simeone, pro numero nominum.*

Num. 26, 54. אִישׁ לְפִי פְּקֻדֵּיוֹ יִתֵּן כְּחֻלָּתוֹ.

ἐκείνῳ, ἐκπαλιν κατασκευέντων αὐτῷ, ἀναδωθήσεται
κληρονομία αὐτῷ, *cuique, pro lustratis, recensitis*
apud illum, dabitur hereditas ejus.

Num. 2, 6. וַצָּבֵאוֹ וּפָקָדָיו שָׂטֵרְמָא אֹתוֹ, καὶ
κατασκευέντες αὐτῷ, *acies ejus, & lustrati illius,*
sein Heer und seine gemunsterte.

Num. 14, 29. בְּמַרְבֵּר הַזֶּה יָפְלוּ פָּקָדֵיכֶם וְכָל מִסְפָּרְכֶם:
ἐν τῷ πλέθρῳ τοσούτῳ ἀπο-
λειθάνῃ ὑπογάρσια ὑμῶν, καὶ ἅλοι κατασκευέντες
ὑμῶν, παρ' ὅλην συμφρογὴν ὑμῶν: *In deserto hoc cadent*
corpora vestra, & omnes lustrati vestri, quoad omnem
numerum vestrum; alle eure gemunsterte und ge-
zehlete.

Num. 2, 4. וַצָּבֵאוֹ וּפָקָדֵיהֶם שָׂטֵרְמָא אֹתוֹ καὶ
κατασκευέντες αὐτῶν, *acies ejus, & lustrati illorum.*

Num. 26, 22. אֵלֶּה מִשְׁפָּחוֹת יְהוּדָה לְפָקָדֵיהֶם.
ἐκεῖναι ἐποικεσίας Ἰουδα, παρὰ τὰς κατασκευέντας αὐτῶν,
illa familiae Juda, pro numeratis, lustratis illorum,
wie sie gemunstert.

1. Chr. 23, 24. אֵלֶּה בְּנֵי לֵוִי לְבֵית אֲבוֹתָם
רָאשֵׁי הָאֲבוֹת לְפָקָדֵיהֶם בְּמִסְפָּר שְׁמוֹת
: לְגִלְגָּלֹתָם. Ἐκεῖνα νηπία Λευὶ, παρὰ τεύξιν τῶν πατέρ-
ων αὐτῶν, πρῶπτοι τῶν πατέρων, παρὰ κατασκευέντας
αὐτῶν, ἐπὶ τῆς συμφρογῆς ὀνομασμάτων, παρὰ τὰς κεφαλὰς
αὐτῶν: *Illi filii Levi, pro domo patrum ipsorum, pri-*
mores lustratorum eorum, pro numero nominum, per
capita ipsorum.

Num. 3, 22. 34. פָּקָדֵיהֶם בְּמִסְפָּר כָּל זָכָר
κατασκευέντες αὐτῶν ἐπὶ συμφρογῆς ὅλου ἀρσενικῷ, *Lu-*
strati illorum, pro numero omnis masculi.

Num. 4,

Num. 4, 36. וַיְהִיו פְּקֻדֵיהֶם לְמִשְׁפָּחוֹתָם καὶ ἦσαν κατασκοπηθέντες αὐτῶν, παρὰ τὰς ἐποικησίας αὐτῶν, *Erant lustrati illorum, pro familiis illorum.*

Cap. V. פְּקֻדָּה *lustratio*.

פְּקֻדָּה κατασκοπή, κατασκόπεις, *speculatio, exploratio*, Heimsuchung / das Einsehen / in bonam & malam partem, pro gratia, vel poena.

Ez. 10, 3. מָה תַעֲשׂוּן לְיוֹם פְּקֻדָּה τί πράξετε ἡμέρα κατασκοπέυσεως; *Quid facietis die lustrationis? visitationis, beim Einsehen.*

Hos. 9, 7. בָּאוּ יְמֵי הַפְּקֻדָּה βαίνουν ἡμέραι κατασκοπέυσεως, *Venient dies lustrationis, Zeit des Einsehens.*

Num. 16, 29. אִם פְּקֻדַּת כָּל הָאָדָם יִפְקֹד עֲרֵיהֶם εἰάν κατασκοπή ὅλων ἀνθρώπων ἐπισκεφθήσεται ὑπὲρ αὐτὰς, *Si visitatione, morte, omnibus hominibus communi, ordinaria, visitabitur de illis, sterben sie gemeines Todes.*

Mich. 7, 4. הַיּוֹם מִצְפִּיָּה פְּקֻדָּתְךָ בָּאָה Ἡμέρα ἐπισκόπων σου, ὅταν κατασκοπή σου προσβαίνει, *Dies erit Episcoporum tuorum, quando visitatio tua veniet, Es wird ein schwerer Tag seyn deinen Aufsehern / Bischöffen / wenn deine Heimsuchung kömmt.*

Jer. 10, 15. בְּעֵת פְּקֻדָּתָם יֵאָבְדוּ ἐπὶ τύχης κατασκοπέυσεως αὐτῶν, φθινῶσι, *casu lustrationis suae peribunt, beim Einsehen werden sie übel fahren.*

Jer. 11, 23. שָׁנַת פְּקֻדָּתָם ἔννος κατασκοπέυσεως αὐτῶν, *annus lustrationis ipsorum, da Gott ein Einsehen thuen wird.*

Jer. 48,

Jer. 48, 44. אָבִיא אֱלֹהֵי אֵל מוֹאָב שָׁנָה יְהוָה : ἐπάξω ὑπὲρ αὐτήν, ὑπὲρ Moab ἐν αὐτὸν κατασκοπήσεως, ὑπόμνημα τῷ ὑπάρχοντος: *Ad-ducam in Moabum annum visitationis: Monitum Dei.*

Ezech. 9, 21. קָרְבוּ פְקֻדוֹת הָעִיר προσεγγίζουσ κατασκοπέυσεις τῆς ἀρχῆς: *Adsunt lustrationes urbis:* Das Einsehen kömmt über die Stadt / Heimsuchung ist da.

Cap. VI. מִפְקָר *lustratio*.

מִפְקָר κατασκόπευσις, *lustratio*, Munsterung.

2, Sam. 24, 9. וַיֵּתֵן יוֹאָב אֶת מִסְפֵּי מִפְקָר וַיֵּלֶךְ אֶל הַמֶּלֶךְ Ἀνέδωκεν Ἰωάβ τὴν συμφορὰν τῆς κατασκοπέυσεως τῷ δήμῳ τῷ γνωμολόγῳ: *Dabat Joab numerum lustrationis in populo Regi:* Zahl der Munsterung der Leute.

1. Chr. 21, 5. וַיֵּתֵן יוֹאָב אֶת מִסְפֵּר מִפְקָר וַיֵּלֶךְ אֶל דָּוִד Ἀνέδωκεν Ἰωάβ τὴν συμφορὰν κατασκοπέσεως τῷ δήμῳ τῷ Δαβὶδ: *Tradidit Joab numerum recensiti populi Davidi.*

Et Rabbinis פְּקִירָה, תְּפִקִירָה, *visitatio, in-quisitio, scrutatio, exploratio*, est κατασκόπευσις, κατασκοπή.

Rospondet פְּקִירָה, fatente *Aruch*, usitatori בְּרִיקָה. Non differunt significatione & usu, nec differunt origine. Utrumque, פְּקִירָה & בְּרִיקָה est κατασκοπή, *literis trajectis & mutatis*, pro linguæ mobilis præcipitio. Quod in millenis apud omnes gentes contingit.

He-

Hebræorum verò & Rabbīnorum רָקַף, *ruina, scissura, ruptura, labes*, est ex altera significatione verbi רָקַף καταλείπω, *destituo*. Estque רָקַף κατάρχευσις, *defectus*.

Cap. VII. רָקַף relinquere.

רָקַף καταλείπω, *relinquo, defero, deficio, destituo, fehlen / mangeln / missen*.

I. Sam. 25, 15. מִן פָּקְדוֹנוֹ מִן מִן לֹא עָדָלָהּ קָטָה. κατελείψαμεν ἅμῶν, *neque reliquimus quicquam, nil desideravimus*. Es hat uns nichts gefehlet.

Ez. 34, 16. וְלֹא יַעֲזֹב אֶחָד אֶת אֶחָד. Ἐκαστον τὸ ἑταῖρον αὐτῶν μηδὲν καταλείψει, *unum non relinquet alterum, præsto erunt omnia*: Eines wird anderes nicht missen.

Ez. 27, 3. מִן יִפְקֹד עָלֶיהָ לַיְלָה וַיּוֹם אֲחֶרָהּ. Μὴ τις καταλείψῃ τις περὶ αὐτῆς, ἡλὺς ἢ καὶ ἡμέρα συντηρῶ αὐτήν, *Ne qua relinquat quis aut desideret quid in illa vinea, nocte dieque illam custodio*, daß man in ihr nichts misse.

Num. 31, 4. לֹא נִפְקַד מִמֶּנּוּ אִישׁ. καταλείπεται ἐξ ἡμῶν εἷς, *Non relinquitur, desideratur, ex nobis unus*, Es fehlet niemand.

I. Sam. 25, 21. וְלֹא נִפְקַד מִכָּל אֲשֶׁר לוֹ. καὶ ἑδὲν καταλείφθη ἐξ ὅλης, ὅσων περ αὐτῶν, ἅμῶν, *Nihil quicquam amissum est, ex omni, quod illius fuit*: Nichts von allen hat gefehlet.

I. Sam. 20, 18. כִּי יִפְקֹד מִשְׁכַּבְּךָ. καταλείψῃς, ὅταν κατασκοπηθῇς ἐφ' ἐσὶς σε, *desiderabe-*

raberis, relinqueris, quando lustrabitur sedes tua, du wirst fehlen.

1. Reg. 20, 39. יִפָּקֵר אִם יִזְמֶנָה תֹּוֹ קַטְלֵיפְתָּנָא קַטְלֵיפְתָּשֶׁתָּא, *si relinquendo relictus fuerit, si desideretur.*

Jud. 21, 3. לְחַפֵּקֵי הַיּוֹם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁבֶט אֶחָד קַטְלֵיפְתָּנָא סִימֶרֶן עַכְשָׁה יִסְרָאֵל סִיחָתָרוֹן קַטְלֵיפְתָּנָא: *Relinqui, desiderari hodie ex Israële tribum unam, daß ein ganz Geschlechte fehle.*

2. Reg. 10, 19. יִפָּקֵר אֵל אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי מִדְבָּלָא קַטְלֵיפְתָּנָא, *ullus ne desideretur.* אֵל אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי מִדְבָּלָא, *ullus ne desideretur.* אֵל אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי מִדְבָּלָא, *ullus ne desideretur.* אֵל אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי מִדְבָּלָא, *ullus ne desideretur.* אֵל אִישׁ אֶחָד מִבְּנֵי מִדְבָּלָא, *ullus ne desideretur.*

Jer. 23, 4. יִפָּקְרוּ לֹא עֲדָלָא קַטְלֵיפְתָּשֶׁנְּתָא, *non derelinquentur: Sie sollen nicht fehlen.*

Ez. 24, 22. וּמִרֹב יָמִים יִפָּקְרוּ אֲנִי וְכָל בְּנֵי מִדְבָּלָא, *post multos dies relicturi erunt, desiderabuntur, aberunt, denn wird es mit sie allen fehlen.*

2. Sam. 2, 30. וַיִּפָּקְרוּ מֵעֲבָדֵי דָוִד קַטְלֵיפְתָּנָא, *desiderabantur, deerant, ex servis Davidis, es fehlten deren etliche.*

Ez. 38, 10. פָּקַדְתִּי יֶתֶר שְׁנוֹתַי קַטְלֵיפְתָּנָא, *derelictus sum, orbatus sum, robore annorum meorum, provectioris ætatis. Ita & Kimchi, פָּקַדְתִּי i. e. חֲסַרְתִּי, חֲסַרְתִּי חֲסַרְתִּי, Huc etiam Raschi, שְׁנוֹתַי שְׁנוֹתַי שְׁנוֹתַי, reliquis annis destitutor, Es fehlet mir am langen Leben.*

Rabbinis רָפַקַת קַטְלֵיפְתָּנָא, *defectus, derelictio*
Ara-

Arabibus فَكَد fakad, καταλείπειν, destitui, frustrari
quocunque, quæsivumque non invenire, desiderare.

فَاكَد fakad, καταλείπων, maritum vel prolem
desiderans femina, pullum dorcas, iisque per mortem
orbata.

فَكِيد fakid, & مَفْكُود mefkud, κατάλειπος,

Hebræis & Rabbinis alio sono idem nomen, ut
destitutionem, defectum notat effertur פָּקַד, quod
est κατάλειψις, Fehl / Magel.

Cap. VIII. פָּקַד præficere.

פָּקַד פְּרָאָאָא, פְּרָאָאָא, antiquum פְּרָאָאָא,
præpono, ante colloco; פְּרָאָאָא, פְּרָאָאָא, antiq.
פְּרָאָאָא, præficio aliquem, imperium ei aliquod &
munus mandans; mando curam vel onus. Einem
Gebiet über was geben.

Jer. 15, 3. פָּקַדְתִּי עֲלֵיהֶם אַרְבַּע מִשְׁפָּחוֹת
פְּרָאָאָא וְעַל אֵלֶּיךָ תֵּשֶׁבֶת פָּרָאָאָא, constituant
super illos, præficiam illis, quatuor familias, ferrum,
canes, volucres & bestias, will denen vier Graus
samen über euch Gebiet geben.

Zeph. 3, 7. כָּל אֲשֶׁר פָּקַדְתִּי עֲלֵיהֶם
Exscin-
dam domum, sedem ejus, Hierosolymæ, καὶ
ὅλος, ὅσους περ פְּרָאָאָא וְעַל אֵלֶּיךָ תֵּשֶׁבֶת, & omnes quos
præfeci illi, Principes, judices, sacerdotes, pro-
phetas v. 4. Samt allen/ die ich ihnen fürgesetzt/
Denen das Gebiet über sie gegeben / die das Haus
verwalten sollten.

Jer. 51,

Jer. 51, 27. פֶּקְרוּ עֲלֶיהָ טַפְסָר. προσαγάτε ὑπὲρ αὐτὴν πρεσβύτην, *præficate illi ducem*, gebet einem das Gebiet.

Jer. 49, 19. מִי בַּחֹר אֶלֶיָּהּ אֶפְקֹר sicut leo descendit ex fastigio montis idumæi, Jardene ad caulam campi Ethanis, in Juda, ut fugiat pastor gregis: Ita ego in fugam agam idumæos, ab illa caula, Judæ, ab idumæis occupata, καὶ τις κάρπιμος; ὑπὲρ τὸ ἐναύλιον τὸτο πρεσάξω, Et quis juvenis? quisquis fuerit juvenis, *illum præficiam illi caulæ*, ab idumæis liberatæ, velut injusto pastore: Was nur für ein jung Kerl ist / dem will das Gebiet geben.

Num. 27, 16. יִפְקֹר יְהוָה אִישׁ עַל הָעֵרָה. προσαγάτω ὁ παράγων ἄρσενά ὑπὲρ τὸ τάγμα, *Præficiat Deus*, qui est Dominus spirituum in omni carne, *virum super cœtum*: Gott wird einem redlichen Mann das Gebiet geben.

Gen. 40, 4. וַיִּפְקֹד שָׂר הַטַּבָּחִים אֶת יוֹסֵף. προσέταξε κρείσσος τευχιστῶν τὸν Ἰωσὴφ μετ' αὐτῶν, *Constituit præfectus militum Josephum apud illos.*

Gen. 39, 4. וַיִּפְקְדֵהוּ עַל בֵּיתוֹ. προσέταξεν αὐτὸν ὑπὲρ τεύξιν αὐτοῦ, *Præfecit illum domui suæ*, gab ihm das Gebiet über sein Haus.

Ez. 38, 8. מִיָּכִים רַבִּים תִּפְקֹד. ἐφ' ἡμερῶν πλειῶν προσαχθήσῃς, *post dies multos constituaris à Deo præfectus*, *præficiaris*, tibi detur imperium, tibi demandaverit munus denuo invadendi Judæos! Salsa exprobratio erga Comagenos Syros

Syros, qui, ut quondam cum Scythis invaſerant Judæam ſub Joſia, redituri viderentur ad Judæam denuo infeſtandam & delendam: Quorſum ſe à Deo conſtitutos dicerent. Quod negat Prophe- ta, ridendo illorum jaçtantiam, qui jaçtarent, ſibi à Deo hoc muneris eſſe datum: Sage / es ſen dir das Gebiet gegeben.

Neb. 7, 1. וַיִּפְקְרוּ הַשְּׁעָרִים προσετάχθησαν οἱ θυρωροὶ, præfecti ſunt, conſtituti, janitores, ihnen wurd das Gebiet gegeben über die Thor.

Neb. 12, 44. וַיִּפְקְרוּ בַיּוֹם הַהוּא אַנְשֵׁם עַל הַנְּשֹׁכֶת προσετάχθησαν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ἄρσενες ὑπὲρ κυκλίδας, conſtituebantur illo die viri ſuper conclavia, Einigen ward gegeben das Gebiet über die Ges- mächer.

Gen. 39, 5. וַיִּפְקֵד אֹתוֹ הַפֶּקֶד הַבֵּית προσέταξεν αὐτὸν, præ- fecit illum domui ſuæ.

Jer. 40, 7. 11. 2. Reg. 25, 23. כִּי הִפְקִיד ἐπε- προσέταξε, quod præfecisset Gedaljam.

2. Reg. 7, 17. וַהֲמֶלֶךְ הַפֶּקֶד אֶת הַשָּׁלִישׁ וְהַמֶּלֶךְ ὁ βασιλεὺς προσετέταχεν τὸν χιλιάρχον, ἐφ' ᾧ τῇ δεξιᾷ ἐσθλείχθη, τῇ δεξιᾷ, rex præfecerat Chiliarcham, cujus dextra in- nitebatur, portæ.

1. Sam. 29, 4. וַאֲשֶׁר הִפְקַדְתּוֹ שָׁם ὃσοντες προσ- έταξας ἐνθα μὲν γῆς, quem præfecisti isthic, wel- chem du dort das Gebiet gegeben.

Eſ. 62, 6 וְשׁוֹמְרֵי הַפֶּקֶדְתִּי שׁוֹמְרֵי προσέταξα ἐμφράσ-

σοντας ὅλη τῇ ἡμέρᾳ constitui custodes toto die, habe den Wächtern das Gebiet gegeben.

Lev. 26, 16. וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בַּהֲלָה אֵת *præficiam vobis cum terrore sphacelum & hecticam febrim.* וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בַּהֲלָה אֵת וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בַּהֲלָה אֵת וְהִפְקַדְתִּי עֲלֵיכֶם בַּהֲלָה אֵת *præficiam vobis cum terrore sphacelum & hecticam febrim.*

Jer. 1, 10. רְאֵה הִפְקַדְתִּיךָ הַיּוֹם הַזֶּה *præfeci te hoc ipso die, habe dir heute das Gebiet gegeben.*

Gen. 41, 34. וַיִּפְקֹד פְּקִידִים עַל הָאָרֶץ *constituat Pharao præfectos, antesignanos, super regionem, Er gebe einigen das Gebiet im Lande.*

1. Reg. 11, 28. וַיִּפְקֹד אֹתוֹ לְכָל סָבִל *præfecit eum, Jeroboamum, universo oneri, Er gab ihm das Gebiet übers ganze Wesen Josephi.*

Esth. 2, 3. וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל *constituat rex præfectos per omnes ditiones regni sui.*

2. Reg. 25, 22. וַיִּפְקֹד עֲלֵיהֶם גִּדְלִיָּהוּ *præfecit eis Gedaliam.*

1. Chr. 26, 32. וַיִּפְקִדוּם *præfecit eos, gab ihnen das Gebiet.*

Cap. IX. פקודים *præfecti*.

פקודים *præfecti, προσεταγμένοι, ad imperandum apti, Gebietende/Officirer.* Num.

Num. 31, 14. פקורי החיל προτεταγμένοι τῷ λόγῳ, *Præfectis turmae succensuit Moses*, Er war böß über die Gebietende / Officirer / unter den Soldaten.

Num. 31, 48. Accesserunt ad Mosen הפקרים προτεταγμένοι, *Præfecti turmarum*, Gebietende / Officirer.

Num. 4, 49. ופקריו אשר צוה יהוה προτεταγμένοι αὐτῷ, ὅσους πρὸς προσέταξε ὁ ὑπάρχων τῷ Μωϋσῇ. *Præfecti, oneris & officii sacri, erant illi, quos præceperat Deus Mosi.*

Num. 31, 48. ויקרבו אל משה הפקרים ἀπεγγύσαντες πρὸς Μωϋσὴν προτεταγμένοι τοῖς πολλοῖς τῷ στρατεύματι, *accesserunt ad Mosen præfecti millenorum exercitus.*

Cap. X. מפקרים *præfecti*.

מפקרים προτεταγμένοι, προτεταγμένοι, *præfecti, primo loco positi*, Gebietende / die das Gebiet haben.

2. Chr. 34, 12. ועליהם מפקרים ἀρροσ τεταγμένοι ὑπὲρ αὐτῶν, *præfecti illis erant.*

2. Reg. 13, 12. 22, 9. בית יהוה המפקרים προτεταγμένοι τῷ τευκτῷ τῷ ὑπάρχοντος, *qui erant præfecti domui Dei.*

2. Chr. 34, 17. ויתנוהו עליו המפקרים ἀνέδωκαν ἀργύριον εἰς τὴν δεξιὰν αὐτῶν προτεταγμένων, *tradiderunt argentum in manum præfectorum.*

Cap. XI. פקידים, antesignani.

פקיד πρότακτος, antesignanus, priori loco positus. Aliàs ἐπιτακτῆς, qui imperat, cujus est statuere pro imperio, ut ἐπιτακτικὸς, imperiosus.

2. Reg. 25, 19. פקיד הוא אשר ὁσπερ ἦν πρότακτος, qui erat antesignanus, praefectus, inter milites, Gebietender.

Jer. 20, 1. הוא פקיד נגיד בבית יהוה αὐτὸς πρότακτος κυβερνήτης ἐν τῷ τευκτῷ τῷ ὑπαρχοντος, ille erat antesignanus gubernator in domo Dei, Gebietender Vorsteher im Tempel / nächster nach dem Hohenpriester.

Jer. 52, 25. וּמִן הָעִיר לָקַח סָרִיס אֶחָד אֲשֶׁר יָהְיָ פָקִיד עַל אַנְשֵׁי הַמְּלָחָמָה: ἐκ τῆς ἀρχῆς κατέλαβεν ἄνδρα καὶ αὐτὸν, ὁσπερ ἦν πρότακτος ὑπὲρ ἀρσενας τῆς πολεμαχίας, ex urbe sumsit unum principem, qui erat praefectus militum.

Neb. 11, 9. פקיד עליהם πρότακτος ὑπὲρ αὐτοὺς, praefectus super illos.

2. Chr. 24. 11. פקיד כהן הראש פקיד πρότακτος τῷ ἐκφάντορος τῷ πρωτίστῃ, antesignanus sacerdotis primi, secundus à sacerdote aut Pontifice maximo.

Gen. 41, 34. יפקד פקידים על הארץ προστάξει προπάκτους ἐπὶ τὴν ξηρὰν, praeficiat provincias antesignanos.

Jer. 26, 29. יהוה נתנה כהן תחת יהוירע יהוה הכהן להיות פקידים בית יהוה לכל איש משגוע

וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל מְרִיבֹת מְלָכֻתוֹ
 καὶ τῷ Ἰωάδᾳ ἐκφάντορος, πρὸς τὸ εἶναι ὑμᾶς προτάκτης ἐν
 τῷ τευκτῷ τῷ ὑπαρχόντος, παρ' ὅλον ἄρσενά μῶνον καὶ
 μαντευόμενον, *Deus constituit te Pontificem sub Jojada*
Pontifice, ut sis praefecti domus Dei, super omnem
virum fatuum & vatem.

Estb. 2, 3. וַיִּפְקֹד הַמֶּלֶךְ פְּקִידִים בְּכָל מְרִיבֹת מְלָכֻתוֹ
 προσέταξε ὁ γνωμολόγος προτάκτης
 ἐφ' ὅλαις δυνατείαις τῆς γνωμολογίας αὐτῆς, *constituit rex*
antesignanos in omnibus provinciis regni sui, die das
Obergebiet hatten.

Cap. XII. הַקָּדָה *Imperium, praefectura.*

הַקָּדָה πρὸσαξις, *imperium, Gebiet / praefectura,*
 Botmäßigkeit.

1. Chr. 23, 11. Erant duo fratres, quia mul-
 tis carebant liberis, pro una familia paterna
 נְחִית לַפְּקָדָה εἰς πρὸσαξιν καὶ αὐτήν, *pro imperio uno.*
 Recensionem sive enumerationem volunt alii:
 Sed *de jure dicendi*, pro capitibus familiarum,
 sermo. Res interim eodem recidit.

Num. 2, 32. Eleasar erat supremus Princeps
 Levitarum פְּקִידֵי מִשְׁמֶרֶת חֻקָּשׁ
 σάξει ἐμφεραγόντων ἐμφεραγμὸν τῆς ἀγίας, *imperio,*
praefectura, curatorum rei sanctae. Das Gebiet der
 rer / die das Heilige verwahren.

Num. 3, 36. וַיִּפְקֹד מִשְׁמֶרֶת בְּנֵי מִרְיָם
 קָרְשֵׁי הַמִּשְׁכָּן πρὸσαξις ἐμφεραγμῶν τῶν νηπίων τῆς Με-

σαρεῖ, τράφηκες τῆς σκηνῆς, *Praefectura cura filiorum*
Merari erant asseres tabernaculi.

Num. 4, 16. פְּקָדָת כָּל הַמִּשְׁכָּן πρὸσαξις ἑλνε
 τῆς σκηνῆς, *praefectura totius tabernaculi*, Gebiet über
 ganze Hütte.

1. Chr. 26, 30. עַל פְּקָדָת יִשְׂרָאֵל κατὰ πρὸς-
 ταξιν τῷ Ἰσραὴλ, *pro praefectura Israelis*, nach dem
 Gebiet Israels / über Israel.

2. Chr. 24, 11. אֶל פְּקָדָת הַמֶּלֶךְ εἰς πρὸσταξιν
 τῷ γνωμολόγῃ, *ad praefecturam regis*, *ad praefectos*
 regios, nach dem Gebiet des Königes.

Job. 10, 12. פְּקָדָתְךָ שְׁמֶרָה נַפְשִׁי πρὸσταξις σὺ
 ἐμφράσσει πνεύσιν μου, *imperium tuum praemunit*, con-
 servat, *vitam meam*, dein Gebiet bewahret mein
 Leben.

Es. 60, 17. שְׁמִתִּי פְקָדָתְךָ שְׁלוֹם σηματούσω
 πρὸσταξιν σὺ πλοημονίην, *redigam praefecturam tuam in*
prosperitatem, *imperium tuum faciam prosperri-*
mum, dein Gebiet will zu lauter Glück machen.

Pf. 109, 8. פְּקָדָתוֹ יִקַּח אֲחֵר πρὸσταξιν αὐτοῦ
 λαῖχοι ἕτερος *praefecturam ejus accipiat alter*, Sein
 Gebiet frige ein ander.

1. Chr. 24, 3. לְפִקְדָתָם בְּעִבְרָתָם περὶ τῆς
 πρεσβύξεως αὐτῶν, ἐν τῇ διακονίᾳ αὐτῶν, *pro praefectura*
ipsorum, *in servitio aut officio illorum*. Alii &
hic recensionem, *lustrationem κατασκόπησην*. Sed
 illud congruentibus: Nach ihrem Gebiet / in ihr
 rem Amt und Dienst.

2. Chr.

2. *Chr.* 17, 14. וְאֵלֶּה פְּקִדְתָּם לְבֵית אֲבֹתֵיהֶם
ἐκεῖνοι ἡ πρεσβυς αὐτῶν, παρὰ τευκτὸν τῶν πατέρων αὐ-
τῶν, *illi erant præfectura eorum*, penes illos præfe-
ctura, *pro domo patrum illorum*, Diese hatten das
Gebiet.

2. *Chr.* 26, 11. כְּמִסְפַּר פְּקִדְתָּם בְּיַד יְעֹאֵל
κατὰ συμφορὰν τῆς πρεσβυς αὐτῶν, ἐν τῇ δε-
ξιά Ἰεὶσα συγγραφέας, *pro numero præfectura illorum*
in manuſciſis ſcribæ.

Jer. 52, 11. יִתְּנֵהוּ בְּבֵית הַפְּקִדוֹת ἀνέθετο αὐ-
τὸν εἰς τευκτὸν τῶν πρεσβυς, *posuit illum in locum præ-*
fecturarum, ließ den Jeremiam bringen ins Ge-
biethauß / Amthauß.

2. *Reg.* 11, 18. וַיִּשֶׁם הַכֹּהֵן פְּקִדוֹת עַל בֵּית
יהוה ἐθηκε ὁ ἐκθαύτωρ πρεσβυς ὑπὲρ τευκτὸν ὑπάρ-
χοντος, *Posuit Pontifex præfecturas super domum Dei*,
bestellte alles Gebiet im Tempel.

Cap. XIII. פְּקִירוֹת *præfectura*.

פְּקִירוֹת πρεσβυς, *imperium, præfectura*.

Jer. 27, 13. שָׁם בְּעַל פְּקִירוֹת ἐνθα μὲν γῆς φίλος
πρεσβυς, *ibi erat consors, pars, præfectura*, aliquis
ex præfectura, Einer des Gebiets / der Gebiet
hatte / der zu gebieten.

Cap. XIV. פִּקֵּר imperare.

פִּקֵּר ἐπιτάσσω, ἐπιτάττω, antiquum ἐπιτάγω, *mando, impero, jubeo.* ἐπιταγεῖν, *gebieten.*

Esr. 1, 2. 2. Chr. 36, 23. הוּא פִּקֵּר עָלַי לְבָנוֹת לוֹ בַּיִת *αὐτὸς ἐπέταξε μοι τεχνιτεύειν αὐτῷ τὸ οἶκον, Ille mandavit mihi, struere illi domum, hat mir geboten / ihm ein Haus zu bauen.*

Job. 34, 13. מִי פִּקֵּר עָלָיו אֶרֶצָה *τίς ἐπέταξε αὐτῷ ἐκγεῖναι, Quis imperavit illi, Deo, ad terram? condere terram, quomodo conderet terram. Wer hat Gott von der Erde geboten / wie er die machen sollte?*

Job. 36, 23. מִי פִּקֵּר עָלָיו דְּרָכּוֹ *τίς ἐπέταξε αὐτῷ τεχνίαν αὐτῷ, quis præcepit Deo viam ejus? quomodo cuncta instituere & gubernare deberet, wer hat geboten / wie er alles machen sollte?*

Num. 24, 27. פִּקְדָתָם עֲלֵיהֶם בְּמִשְׁמֶרֶת *ἐπιτάξατε αὐτοῖς, ὥστε τὸ ἐμφορῶν, τὸ ὅλον βῆσαγμα αὐτῶν, demandabitis illis, quoad custodiam, totum onus illorum, Ihr sollet ihre ganze Last ihrem Gebiet übergeben.*

Hoc verbum פִּקֵּר *mandandi aut precipiendi usu* Hebræis rarius, pro quo ordinarie צִוָּה *Quod* צִוָּה reapse idem, ut significatione ita & origine cum פִּקֵּר, *etfi sono prorsus differant.* פִּקֵּר est ἐπιτάττω, ἐπιτάγω, צִוָּה *παρατάττω, παρατάγω.* Utrumque idem. Ut fit, idem verbum à diversis, imo

imo diversis temporibus & seculis, efferri diversimode. Sermo enim pendet ab usu, per homines, gentes, secula. Ita *Chaldaeis*, ordine inverso, פִּקְר מִצְוֵינָא *mandare, praecipere*, ordinarium; צִוָּה מִצְוֵינָא, nullum. Hebræis usurpatum utrumque, sed unum frequentius altero: פִּקְר rarius, צִוָּה frequentius. Par ratio nominum פְּקֻדִּים & מִצְוֹת, de quibus deinde.

Cap. XV. מִצְוֹת פְּקֻדִּים mandata.

מִצְוֹת פְּקֻדִּים ἐπιταγαί, ἐπιτάγματα, mandata, jussa, imperia. Germanis Gebot.

Pf. 19, 9. פְּקֻדֵי יְהוָה יִשְׁרִים ἐπιταγαί ἱπάρχοντος ἀρεταί, ὁρθαί, *praecepta Dei sunt recta, integra*, Gottes Gebot sind richtig.

Pf. 119, 4. 15. 27. 40. 45. 56. 63. 69. 87. 93. 104. 110. 128. 134. 159. 173. In omnibus מִצְוֹת פְּקֻדִּים ἐπιταγαί. Quæ loca hic recensere haud opus, cum in Exegesi & versione integri Psalmi compareant.

Pf. 103, 18. לְזִכְרֵי פְּקֻדֶּיךָ τοῖς γινώσκουσιν ἐπιτάγας σου, *iis, qui agnoscunt praecepta tua*, Die deine Gebot erkennen.

Pf. 111, 6. נִצָּנְנוּ כָּל פְּקֻדֶּיךָ ἐπιμόναι ὅλας ἐπιταγαί αὐτοῦ, *constantia sunt omnia praecepta illius*, alle seine Gebot sind beständig / haben Bestand.

Chaldaeis & Rabbinis similiter פְּקֻדָּה, פְּקֻדָּה מִצְוֵינָא, *mandatum, praeceptum*. Uti & פְּקֻדָּה, תְּפִקְדָּתָא

תִּפְקֹדְתָּה, תִּפְקֹדָה. ἐπιταγὴ. פֶּקֶדוֹן, ἐπιταγὴ פּוֹקְדָנָה
ἐπιταγὴ.

Cap. XVI. מִפְקָר mandatum.

מִפְקָר ἐπιταγµα, *præceptum, mandatum, Gebot*,

2. Chr. 31, 13. בְּמִפְקָר חִזְקִיָּהוּ ἐπ' ἐπιταγµα-
τος Εἰρκίῃ, *mandato Hiskia*, nach Hiskia's Gebot.

De duobus locis reliquis, in quibus מִפְקָר
Neb. 3, 31. Ez. 43, 21. infra.

Cap. XVII. פֶּקֶד fidei committere.

פֶּקֶד παρακατατίθηµι, *depono, fidei committo, cu-
stodiendum trado, übergeben / anvertrauen*.

2. Reg. 5, 24. וַיִּקַּח מִיָּדָם וַיִּפְקֹד בַּבַּיִת. κατέ-
λαβεν ἐκ τῆς δεξιᾶς αὐτῶν, καὶ παρακατέθηκε ἐν τῷ τευκ-
τῷ. *Assumpsit ex manu ipsorum, & deposuit in domo*,
hats dem Hause anvertraut und übergeben.

2. Chr. 12, 10. הִפְקִיד עַל יָד שְׂרֵי הָרָצִים. παρακατέθηκε εἰς δεξιὰν κερτίσων τῶν τεύχεων, *deposuit*,
tradidit in manu precipuorum inter cursores, hats
ihnen übergeben.

Jer. 36, 20. אֶת הַמִּגִּלָּה הִפְקִידוּ. τὴν κεφαλίδαν
παρακατέθηκαν, *volumen deposuerunt in conclavi*,
בְּלִשְׁכָּה ἐν κλισίᾳ, *Elischama*, übergaben das Buch
in das Gemach.

Pf. 31, 6. בְּיָדְךָ אֶפְקִיד רוּחִי. ἐπὶ τῇ δεξιᾷ σου
παρακατατίθηµι ψυχρόν µου, *in manum tuam trado spi-
ritum meum*: In deine Hand übergebe meinen
Geist / vertraue mein Leben. Es. 10,

Ez. 10, 25. יִפְקִיד כָּלִיו *παρακαταθήσει ὅπλα αὐτοῦ, deponet arma sua, wird seine Waffen des Orts übergeben.*

Jer. 37, 21. וַיִּפְקִדוּ אֶת יִרְמְיָהוּ *παρακατέθηκαν τὸν Ἰερεμίαν, deposuerunt Jeremiam, haben ihn dem Gefängniß übergeben.*

Lev. 6, 4. אֶת הַפָּקֶדֶן אֲשֶׁר הִפָּקֶד אֵתוֹ *τὴν παρακαταθήκην, ὅσην παρακατέτεθι αὐτῷ, depositum, quod erat depositum apud illum, restituet.*

Et Chaldaeis אֶת־פָּקֶדֶת *παρακατατίθεσθαι, deponi.*

Cap. XVIII. פָּקֶדֶת depositum.

פָּקֶדֶת παρακαταθήκη, *depositum, asservatum, repositum, Bengelegtes.*

Ez. 15, 7. פָּקֶדֶתָם *παρακαταθήκην αὐτῶν, depositum suum, opes suas reconditas, aliò transferent, was sie bengelegt / geht wo anders hin.*

Cap. XIX. פָּקֶדֶת depositum.

פָּקֶדֶת παρακαταθήκη, *depositum, fidei commissum.*

Lev. 5, 23. (6, 4.) אִם אֶת הַפָּקֶדֶן *ἢ τὴν παρακαταθήκην, aut depositum, restituet alter.*

Lev. 5, 21. כִּחַשׁ בְּעֵמִיתוֹ כַּפָּקֶדֶן *ἐὰν καταγνώσῃ ἐπὶ τῷ ὁμόθεν αὐτῷ περὶ παρακαταθήκης, si negaverit apud proximum suum depositum.*

Gen. 41, 36. וְהָיָה הָאֹכֶל לְפָקֶדֶן *καὶ ἔσται τὸ κῶλον πρὸς παρακαταθήκην, cibus erit in depositum, Speise in Vorrath.* Chal-

Chaldaeis פִּקְרָנָא, פִּקְרָן παρακαταθήκη *depositum*.

Cap. XX. מִפְקָר *descensus*.

מִפְקָר καταβαθμὸς, καταβάσις, *descensus*, Abgang / Niedergang.

Neb. 3, 31. נֶגֶד שַׁעַר הַמִּפְקָר ἀντικρὺ θυρίδος τῆς καταβαθμῆς *è regione portæ descensus*, in templo, in atrio gentium, à meridie, qua porta descenditur *è templo in meridionalem Hierosolymæ plagam*.

Aliqui vocem מִפְקָר hic nomine reddunt proprio *Miphkad*, ut Græci, Schmidius, Clericus. Alii *appellative*, quod vero propius. In his vulgata *portam* vocat *Judicialem*. Tremellius *portam mandati*, cum semel 2. Chr. 31, 15. vox מִפְקָר sit ἐπιταγµα, *mandatum*. Veruntamen, ordo & series descriptionis apud Nehemiam ratione structuræ, monstrat situm portæ מִפְקָר ad meridiem in atrio gentium. Erant autem ibidem à meridie duæ portæ, quæ ex templo ducerent in urbem inferiorem. Hæ portæ aliàs vocatæ חולדָּה *Chulda*.

Quæsitum apud omnes, quæ appellationis *Chulda* ratio. Plerique, Judæos inter & Christianos, æquivocatione nominis aut soni, ad Prophetissam Huldā commearunt, quasi ab illa portæ illæ templi sic vocatæ, quod illa *è regione illarum habitaverit*. Sed agnoscunt inter

ter ipsos Judæos prudentiores, hanc nominis originem esse incongruam, neque hic cum prophetissa Chulda ullum esse nominis commercium, maxime sub templo secundo.

Existimat itaque R. Mosche in Chanükkat Habbait à voce חָלָר orbis ita dici, quod tota ferme Hierosolyma velut totus illius orbis, per illas portas intraverit in templum & descenderit per illas. כָּרָא יוֹתֵר לוֹמַר שֶׁקְרָאוּ שְׁעֵי חוּלְדָּה לְהַגִּיד שְׂרֹב תַּשְׁמִיעַ מִן הַדְּרוֹם וְהָיוּ כָּל הַבָּאִים כְּכַנְסִים בָּהֶם קִרְאוּ אוֹתָם שְׁעֵי חוּלְדָּה מֵל' כָּל יוֹשְׁבֵי חָלָל וּפִי' שְׁעָרִים שָׁכַל הָעוֹלָם כְּכַנְסִים בָּהֶם וְהָיוּ מַשְׁמָעִים כְּכִיסָה וַיִּזְיָא וְכָל מַכְכְּסִים לְהַר הַבַּיִת כְּכַנְסִים דְּדֶךְ יִמִּין Satis, suboluisse auctori, nomen portæ chuldæ esse ab usu illius respectu commensantium, ex inferiori urbe, meridionali Hierosolymorum plaga, in templum, & ex templo in urbem.

Quoad rem videtur attigisse metam. Nihilominus nomen חוּלְדָּה propius notabit κατήλυσιν, καταλυσίαν, *descensum*. Quomodo שְׁעַר חוּלְדָּה est θυεῖς καταλύσεως, porta descensus, à κατέσχομαι. Hujus synonymum, meo quidem iudicio, vetus שְׁעַר הַמִּפְקָר θυεῖς καταβαθμῶν, porta descensus. Κατάλυσιν & καταβαθμὸς idem.

Ita alio sono חוּלְדָּה & מִפְקָר quoad rem idem. Respondet his omnibus situs idem. Porta chuldæ citra dubium ad meridiem. Et porta מִפְקָר similiter ad meridiem. Eadem igitur porta Chulda & Miphkad.

Ez. 43, 21. שָׂרְפוּ בַּמִּפְקָר הַבַּיִת שָׂרְפוּ ἐμπνεῖσαι αὐτὸν πρὸς καταβαθμὸν τῆς τεκτῆς, comburet illum bovem, juxta

juxta descensum ex templo, juxta portam descensus, extra atria sacra, in atrio gentium, in ambitu templi, intra murum templi extimum. Quæ porta expresse vocata Neh. 3, 31. המִּפְקֶר שַׁעַר Porta descensus.

Atque hic locus, in amplissimo atrii gentium spatio, illi sacræ extra atria sacra combustioni bovis congruentissimus. Atrium gentium dictum הבית הר' ὅρος τῆς τευκῆς, *mons domus* aut templi. Ita in atrio gentium est מִפְקֶר הבית κατὰ βαθμὸς τῆς τευκῆς, *descensus domus, descensus ex atrio gentium, ex templo. Idem ergo locus שַׁעַר המִּפְקֶר porta descensus, & מִפְקֶר הבית descensus ex domo seu templo, gentium atrio, utpote extimo. Et: Topographia lumen orationis, etiam quoad vim denominationum cognoscendam. Sine topographia millena obscura, clausa, tecta, nequaquam intelligenda. Cujus ignorantia torquet lectores mirifice, & autorem distorquet miserabiliter: Illius cura dispungit tenebras, instruit & delectat lectorem, & autorem reddit vitæ.*

Cap. XXI. פֶּקֶר Calwada urbs.

פֶּקֶר Calwada, nomen oppidi trans Tigrim, in Chalonitide. Quæ vox iterum *tormentum interpretum*, qui *geographiæ præsidia*, in autoribus legendis ac recensendis non callent. Digna proinde, quæ suæ vindicetur luci. Quod separatim fiet *sequenti parte Geographica.*

PARS IV.

GEOGRAPHICA.

Geographiæ præsidium
pro illustranda antiqua
orientis urbe

פְּקִידָה CALWADA

Jerem. 50, 21. Ez. 23, 23.

Quod in antiquis scriptoribus,
sacris & exteris,

intelligendis & recensendis,

in veterem Geographiam,

magna ex parte hætenus incognitam,
plurimum redundet.

IN-

INDEX.

Cap. I. Interpretes, veteres & recentiores omnes, longissime aberrasse à scopo, ex Geographiæ neglectu, solo Junio cum Tremellio ad scopum accedente propius.

Cap. II. De oppido Chalonitidis פְּקוֹר *Calwada*, ultra Tigrim, in Babylonix & Assyriæ finibus, Jer. 50, 21. Ez. 23, 23.

Cap. III. De oppido Sittacene, שִׁטַּע וְקוֹעַ Σιττάκη, *Sittace*, pro intelligendo integro loco, Ezech. 23, 23.

Cap. IV. De oppido Apolloniatis מְרַתִּים *Artemita*, pro plene intelligendo loco Jer. 50, 21.

Orbis veteris conscio Lectori S.

*V*isitavimus Jaddi פקדים, & illius deposita perlustravimus. Superest ampla adhuc civitas in parva voce פקיד. Merebatur seorsim spectari. Nihil huic commercii cum verbis & actionibus illis. Plane alius indolis & conditionis. Anima hujus Geographia & Topographia.

Plerique interpretes & Commentatores, Geographiæ immemores aut expertes, urbem subvertunt, & appellativo sono ficto in aërem inanem redigunt, ut nec vola nec vestigium urbis appareat. Est hæc injuria non parva in autorem, cujus os distrahitur, ut fari cogatur aliter quàm sensit: In lectorem, cujus aures & oculi distorquentur, ne audiant civitatis nomen, nec videant vel rudera. Quod est excæcare & circumducere lectorem.

Geographiæ imperitia veteres autores omnes sepelit & condit: Qui, si sistantur, non nisi umbræ fiant aut larvæ.

Solenne hoc, in sacrorum inprimis aut Hebræorum veterum monumentis. Pro linguæ admodum concisa brevitate, & oris

antiqui angustia, uti in appellativis ita & in propriis nominibus, ingens significationum amplitudo. Uti sub uno verbo denae significationes, ita & sub uno nomine proprio tres, quatuor, quinque, oppida aut regiones, toto etiam caelo diffusae. Unus nominis sonus comprehendat diversas urbes. Compendia dicendi admodum angusta, quae interpretem poscant attentissimum, & geographiae orbisque veteris scrutatorem & spectatorem sedulum.

Fefellit illa appellandi similitudo plerosque interpretes, qui crederent unam eandemque semper esse urbem, ubi urbem etiam aut regionem significari animadverterent.

Prægrande hoc interpretationis obstaculum, ex geographiae apud interpretes defectu vel neglectu. Quod integros saepe libros premat, ut parum vel nihil capiatur.

Accedit alia similitudo, non modò multarum urbium & regionum, uno vocis sono, sed & appellativæ & propriæ significationis. Appellativorum formam passim præse ferunt propria nomina.

Negligentia geographiae in his miscendis mire felix, quae apud Judaeos & Christianos, mira & plerumque tristi metamorphosi convertere docta nomina propria in appellativa.

Quod

Quod auctori, rei, libro, antiquitati, veritati tam inimicum saepe, ut plane alia emergant, quam voluit auctor, aliud coelum aliaque terra, quam stitit auctor.

Quæ transformatio tam frequens in commentationibus vulgaribus in veteres auctores, præcipue sacros, ut dies saepe in noctem versus, nec umbra veritatis pellucente.

Hoc fatum fuit & præsentis vocis פקד, quæ cum apud Prophetas urbis insigne sit, geographiæ neglectu, in visitationis aut poenæ abiit theatrum. Vera hæc lectorum tortura & carnificina.

Eadem iniqua fortuna in aliis locis eorundem Prophetarum, שוע וקוע, nec non מרתים. Quæ ex propriis in appellativa flexa, non urbes monstrarunt, sed monstra genuerunt, lectorum ludibrio, & veritatis damno.

Quapropter tum verum oppidum in voce פקר, apud Jeremiam & Ezechielem, tum in vicinis apud eosdem Prophetas nominibus, שוע וקוע, ut מרתים, justas urbes & regiones, commonstrare libuit.

Par ratio fere millenorum, de quibus nos alibi.

Ser. in Acad. Jul. A. 1714.

die 27. Aug.

Topographia urbis orientalis per-
 vetustæ קָדֵשׁ *Calvada*, apud Ezechie-
 lem & Jeremiam.

Cap. 1.

Interpretes, veteres & recentiores omnes,
 longissime aberrasse à scopo, ex Geogra-
 phiae ignorantia, solo Junio cum Tre-
 mellio ad metam accedente
 propius.

Primi à Babylonico exilio Mosis & Prophetarum
interpretes Judai, suæ avitarum rerum imperi-
 tæ genti & sacrorum librorum ignaræ subvenire
 studuerunt. Veruntamen tam *infelix primus ille*
apud ipsosmet Hebraeos, Fontes avitos vetustos in-
 terpretandi conatus, ut *publicæ & communis imperitiæ*
Judaicæ publica evaserint *documenta Versiones*
Judaicæ.

Non opus fuisset *in aliam* transfundere *linguam*,
 si lingua antiqua hebraica *populo* fuisset cognita.
 Hæc tam peregrina paucis seculis evaserat Ju-
 dæis, ut *barbari ipsis* essent majores, *Moses & Pro-*
pheta. Ignota hebræa Mosis & Prophetarum
 lingua hebræis ab exilio, Judæis. Inprimis
 postquam Alexander doctrinam & os græcum,
 per successores, Antiochum ceterosque Syriæ
 reges, Judæis imperaverat, ut hebraica penitus
 dediscerent, Mose & Prophetis ferme sepultis.

Populæ

Populi ruditas manifesta, qui proavorum scripta nec legere posset.

Nec major felicitas *doctorum inter Judeos* illorum seculorum. Publica calamitas & bellorum discrimina non permiserunt bonas tractare literas, disciplinas sereniores, artem dicendi & scribendi, *historiam & geographiam veterem, potissima interpretationis praesidia.* Horum proinde neglectus *ineptos fecit interpretes.*

Quare Judæorum doctores, in illis studiis populo vix doctiores, Mosis & Prophetarum scripta interpretando, *male reddendo* non lucem illis dederunt, sed crassiores tenebras offuderunt. *Ignotos populo scriptores sacros vetustos rudi sua interpretatione reddidere obscuriores*, ut, cum antea legi non possent, nunc non deberent. Ut cujusvis *ignoti auctoris prava versio* iniquior est in autorem, quam ætas longa, quæ autorem sepelivit. Satiùs ignorare autorem quàm male nosse & falsam ejus tenere frontem, mentemque contrariam. Non autor amplius est, nisi idem sit qui fuit, nisi dicat quod dixit. *Corrupta versio maxima in integerrimum autorem injuria*; cum plane alia illi affingatur mens, quam revera præ se tulit.

Tale fatum *primarum versionum græcarum*, ab Alexandri & Antiochi ætate, quarum auctores *Judei, bonis literis destituti, antiquitatis in suamet gente imperiti, historia & geographia veteris penitus expertes, ad vertendum inepti.* Horum tamen unus altero paulum solertior atque attentior, paulo peritior, cujus testis diversus librorum stylus.

In praesenti nostro argumento, quod ad locum *Fer. 50, 21.* tam inepta versio, ut Jeremiae os prorsus sit distortum, ut nativa integritas exulet. Ratio defectus bonarum literarum, quas nos recte *humaniores* appellamus aut elegantiores, homine dignas, puta, *rationem dicendi, geographiam & historiam*, gentis avitae & orbis reliqui fata. In his vere pueri interpretes illi graeci. Judaeus, graecus Jeremiae interpretes incompósitos, reddidit hebraica non graece, sed barbaramente, graecis verbis non mentem Jeremiae sed peregrinam.

Jeremias, de quo nos infra plene: על הארץ : מרתים עליה ואל יושבי פקד : Græcus: Επὶ τῆς γῆς, λέγει Κύριος. Πικρῶς ἐπὶ αὐτὴν, καὶ ἐπὶ τοὺς κατοικοῦντας ἐπ' αὐτὴν ἐκδύκησον μαχαίρᾳ: De terra dicit dominus: Amare ascende contra illam, & contra inhabitatores ejus: Vindica gladio. Divisit connexa, connexuit divisa, inseruit aliena, appellativa substituit pro propriis, verba mutavit in nomina, nomina in verba. Nihil fani.

In his מרתים, nomen loci proprium, de quo infra, reddidit per adverbium πικρῶς, admodum *amare*, ignorantia geographiae, seductus similitudine verbi מרר, amaritudinis significatione. Neque interim sensus congruus, *ascendere amare*. Posset tamen hæc phraseos asperitas vel amaritudo excusari interpunctione, si verba sic distinguantur, pro mente graeci interpretis: Επὶ τῆς γῆς λέγει Κύριος πικρῶς: contra terram loquitur dominus *amare*, aut aspere, duriter. Quæ videtur fuisse sententia interpretis, detorta postmodum per

per amanuenses & interpretis interpretes. Illa sententia planior, etsi ad Jeremiæ scopum non accedat.

Cum itaque verbum מרר interpretes amarus haberet in ore, supplevit sensum *verbis aliis injectis*, λέγει Κύριος.

Vocem יושבי divulsit à voce פֶּקֶד, addiditque pronomen, ut finiret sententiam, יושביה incolae ejus, terræ.

Vox פֶּקֶד, nomen urbis proprium, de quo postea, illi abiit in *verbum*, visitandi aut vindicandi plectendive sensu, ex mera iterum *geographiæ inscitia*.

Præterea *centexuit* per vim פֶּקֶד cum sequente חרב. Quod iterum ex verbo commutavit in nomen חרב. Omnia aliter. Tantæ virtutis *versio Judaorum antiquissima*, captivitate tamen babylonica & Maccabæorum ævo posterior. In hac parum integri.

Versio Chaldaica Jonathanis aliquanto aptior, tametsi nec sufficiat, nec multum juvet: עַל אֶרֶץ רַעְמָה סִבְכָן סָקוּ עָלֶיהָ וְעַל יְתֵבֵי פֶקֶד: רַקְטָלִין בְּחֶרֶבָא: *Contra terram, cujus populus rebelles, ascendite contra illam, & contra incolas Pekod, qui cadunt ferro.* Geographiæ inscitia & Jonathanem hunc seduxit, ut vocem מרתים, urbis characterem, detorqueret in appellativum *rebellionis*, ferme ut antea græcus fecerat. Uterque geographiæ expers sensus expertem dedit versionem.

Aliquanto tamen Græco integrior Chaldæus, quando hic vocem פֶּקֶר pro nomine utique habuit loci, qui incolae dixit *Pecod*. Jonathani, ex Kimchi judicio, est שֵׁם מַעְרֵי בָבֶל *nomen urbis Babylonica*. Apparet autem, tametsi animadverteret, esse פֶּקֶר hic *nomen oppidi*, non pervidisse tamen quodnam esset oppidum: Alioquin non *merum* servasset vocis hebraica sonum, sed urbis nomen expressisset distinctius, quod illi ætati responderet.

Mittimus sequentia, quando & חֵרֶב reddit per חָרֵב, & connectit quodammodo cum præcedentibus. In tanta caligine satis Jonathani, servasse vocem פֶּקֶר, utpote urbis insigne, etsi non meminisset cujus urbis.

Latinus interpret ævi remoti, à græco & chaldæo abiit, non melior, sed deterior: *Super terram dominantium ascende, & super habitatores ejus visita*. Nihil profecto integri. Nomen urbis מַרְתִּים & huic appellativum, affinitate cum רוּר & רָדָה, *dominari*. Quod valde remotum. Tanti est geographiæ imperitia, quæ obliquo collo detorquet, quæ non capit, frangit, quæ non tenet.

Pro יוֹשְׁבֵי & hic subornat יוֹשְׁבֵי *habitatores ejus*. Vox denique פֶּקֶר, *urbis nomen*, huic verbum est, & imperativus quidem, *visita*. Quam miser totus Jeremias in interpretum manibus!

Tres hæ versiones prisca quam parum habent veri! Quam longe à Jeremia! Quam longe à Geographia!

Recen-

Recentioribus longissimæ seriei nunc missis, sole clarius, *primarum etiam versionum fidem atque auctoritatem* esse perpussillam, quæ Fontibus non lucem prebeant, sed tenebras amplius offundant.

Ex istis versionibus nati *Commentatores* plerique, Judæos inter & Christianos: Quorum aliqui Chaldæum secuti, *Pekod* pro nomine proprio admittunt, aliis longius aberrantibus.

Sed & *hi*, qui intelligunt, פֶּקֶד hic urbis esse *insigne*, moniti apertiore effato *Ezechielis*, c. 23, 23. acquiescunt communiter solo nominis proprii usu peregrino. Quasi satis sit vertisse פֶּקֶד *Pekod*, & dixisse esse *nomen loci*. Oportebat definire, quis ille locus, cujus ditionis, & quod nomen plenius geographis.

Ita & Raschi generaliter: פֶּקֶד שֵׁם מְרִינָה וְכֵן פֶּקֶד שֵׁם מְרִינָה: *Pekod* nomen est territorii, ut apud Ez. c. 23, 13. Quomodo Jonathan pro nominibus habuit locorum.

Valeat Kimchi, qui ne vestigia quidem Jonathanis sequi voluit, cum videret. Absonus utrobique quando מְרִינָה & פֶּקֶד *appellative* reddit, etsi intelligat *provinciae esse characteres*. Venditat, esse *insignia Babelis*: קְרָא מְלָכּוֹת בָּבֶל *Babyloniam appellat rebellem*, à verbo מָרָה. In consensum vocat Jonathanem, ut ne careat teste. De voce פֶּקֶד: קְרָאָה גַם כֵּן: *Vocat idem illud babylonicum regnum, Visitandum, quod tempus immineat illius visitandi ob scelera*, ut poenas det suæ malitiæ. Quomodo Kimchio sunt duo nomina ficta,

ex appellativis formata, pro malitia & poena Babyloniorum significanda. Qualibus fictionibus non habuisset opus, Geographiâ perspectâ.

Et in altero loco, Ez. 23, 23 pro Ezechielis וְשׁוֹעַ וְשׁוֹעַ פְּקוֹד *Græcus*, φακην, καὶ Σὺς, καὶ ἰχθὺς, corrupte & obscurius. Quod reipsa nihil est vertisse. *Jonathan* non multo dilucidior: וְשׁוֹעַ וְשׁוֹעַ פְּקוֹדַי *Pekodai, Schoai & Koi. Latinus*, appellative omnia: *Nobiles, tyranni & principes.* Quorsum & *Kimchi*: שמות תאר לשרים הנזכרים בשם בספר וירמיה נבון ארן נבון שר אצר רבם ושאר הנזכרים שם: *Sunt nomina appellativa principum Babyloniorum, qui suis propriis nominibus memorati à Jeremia, Nebusar Adan, &c.* Persuasus, פְּקוֹד idem esse ac פְּקִיד *Præfectum*: וְשׁוֹעַ esse נָרִיב גִּדּוֹל *nobilem*: וְשׁוֹעַ esse שֶׁר גִּדּוֹל *principem.* Quæ interpretatio & *Raschio* non ignota, etsi non placeret: הַפּוֹתְרִים *Qui illa appellative vertunt, dicunt esse Præfectos, Principes & Duces.* *Jonathanem* culpat *Kimchi*, qui ipsas voces hebraicas retinuerit, nec reddiderit; laudat *Raschi*, qui pro nominibus locorum habuerit. Quocum adeo facit *Raschi*, Ezechielem ex Jeremia illustrans, solertior *Kimchio*; in geographia interim non multo peritior, cui & suffecit, *nude dixisse nomen loci*; quod perparum, & ad explicationem nihil.

Kimchium pro more preessequitur *R. Schlomo ben Melch*, in Jeremia reddens פְּקוֹד per visitare &

& plectere, in Ezechiele per praefectum & antistitem. Omnia longe à scopo & geographia.

Abarbanel, nihilo communiter peritior in Geographicis, uti in Jeremia מרתים à מררים derivat, *flagitiosam* dicens Babelem, ita & יושבי פקוד habet pro יושבי ההריגה, *qui in cadibus harent*, לפי *Qui indefinenter cedant & aboleant gentes*; Chaldaeorum elogio: Voce פקוד derivata à verbo פקד, quando *defectum & absentiam* notat, ut Num 31, 49. לא נפקר ממנו. Deest & Abarbaneli cognitio rei antiquae & topographiae: Qui magnus defectus.

Nihil proinde hi omnes quod juvet; ut allegare pigeat. Solus *Junius*, in notis in versionem Tremellii, conatus de gente & illius sede dispicere, pro Philologi dignitate, *Geographiae studio*, quod apud illos praecclarum & in interpretibus insoliti exempli. Tametsi ergo in versione servata sit vox *Pekod*, circumspexit tamen de situ regionis.

Non invenit interim in *Assyria*, ubi quaesivit sedem. Quamobrem in *conjecturam* versus, visus sibi videre appellativam quandam regionis cujusdam Assyriacae denominationem à verbo פקד. Per *Pekod* ergo intellexit partem *Assyriae inferioris*, qua Cyrus transvexerit in Babyloniam, Rationem appellationis his promit: Sic autem videtur dicta haec *Assyria pars*, hic, & Ez. 23, 23. eo quod summa illic praefectura fuisset regni Assyriorum, &

Et in ea Ninive, eversa jam eo tempore. Quo pacto huic nomen Assyriacæ ditionis non ordinarium Pekod, non usu receptum apud Assyrios vel alios, sed à Propheta tributum, pro jure nominandi aut in gratiam Judæorum insigniendi: Ut Pekod esset character pristini domini & imperii Assyriaci, aut symbolum deletæ potentis quondam urbis Ninives, alludendo ad פְּקִידַר præfectum, aut פְּקִידַר præficere.

Veruntamen, subolet viro sagaci locus aut situs regionis, quam quærit, sed oculos tamen fugit. Investigat, non invenit. Hæret in vicinia, nec deprehendit. Tractum Niniviticum perinvestigat, Tigrim videt, & littora legit, urbem præterit. Unde conjecturæ de voce Pekod inanes.

Satis abundeque, tantum virum solerter circumspexisse, pro impenso geographiæ cultu. Quod plus satis pro illo ævo.

Cap. II.

De oppido Chalonitidis פְּקוֹד Calwada, ultra Tigrim, in Babyloniæ & Assyriæ finibus, Jer. 50, 21. Ezech. 23, 23.

PRæterimus jam jure illos, veteres ac recentes, Judæos & Christianos, qui pro verbo habent *visitandi* aut *imperandi*. Ferimus illos, qui *proprium* agnoscunt *loci nomen*, quorum aliqui veterum, nec non recentiorum, quos enumerare supervacaneum. Oppidum verò non nominare,

nare, sed rude illo efferre sono, quo in textu comparet, *Pekodum* dicendo & incolas *Pekodæos*, est idem ac *nihil agere*. Nihil enim juvat.

Quoniam igitur res omnis redundat in *Geographiam*, eamque *veterem*, ut *suis priscis nominibus integris* proferantur loca, concise in sacris pronuntiata, *topographia ad Tigrim* lucem afferet.

Viam monstrabit ipse *Ezechiel c. 23, 23*. Imminentem Hierosolymæ obsidionem nunciaturus, autoribus Babyloniis, gentes per Nebucadnezarē advehendas ordine iusto enumerat. Primi sunt *Babylonii*, quorum autoritate hoc bellum gereretur. Secundi, *omnes Chaldæi*. Quæ duæ gentes, cis Tigrim, ad Euphratem & circa Euphratem, ad littora usque Tigridis occidentalia. Eadem quidem ratione dominiis gens, distincta tamen sedibus: Quorum illi, Babylonii, magis ad aquilonem, Chaldæi ad Austrum. Tametsi & Chaldæorum aliqui Babyloniis mixti, ita ut & urbes aut partem urbium in Mesopotamia tenerent. Vicinæ certe hæ duæ gentes, circa Euphratem.

Ab his progreditur Propheta ad *tertium populum* denominandum, qui cum Babyloniis & Chaldæis adventuri ad Judæorum exitium. *Assurgit ergo altius*, & *Tigrim trajicit*, versus orientem. Horsum enim & Babyloniiorum dominium extensum, quod Tigrim transcenderet. *Trans Tigrim* itaque *siti populi*, Babyloniis devoti aut vicini, confœderati, ordine porro recensentur. His præit urbs תִּפְסָא, sequitur amplius in iisdem
fini.

finibus, שׁוּעַ וְקוֹעַ. A quibus adhuc ulterius progreditur, ad vicinos ad Boream *Assyrios*.

Sita itaque, pro ordine enumerationis perapto & justo, urbs פְּקוֹר, *inter Babyloniam & Assyriam, trans Tigrim.*

Atqui in hoc meditullio sita *celeberrima regio, Chalonitis*. Et hæc quidem nunc *Assyriaca*, nunc *Babylonica jurisdictionis*, pro armorum viribus & limitibus. Quin & Persis ac Medis, vicinis, suo tempore, pro belli fato, devota.

Metropolis hujus trans Tigrim, & ad Tigrim sitæ provinciæ, unde regionis nomen, urbs Chala, sono ævi sequioris. Plenius כַּלְנָה dicta historico sacro, *Gen. 10, 10.*

Neque verò confundenda hæc כַּלְנָה *Chalonitidis, trans Tigrim*, cum כַּלְנוֹ apud *Amos & Esaiam*, quæ est *Chalybon* in Syria, cis Euphratem. Coniunguntur ibidem כַּלְנָה & חַמַת *Chalybon & Heliopolis*, duæ Syriæ urbes: Apud *Esaiam* כַּרְכַּשׁ & כַּלְנוֹ, *Emesa* ad Orontem & *Chalybon* in Syria. Eodem sono Hebraico כַּלְנָה differunt toto cœlo *Chaloniris & Chalybonitis*. Geographi veteres, *Strabo, Plinius*, de utraque regione seorsim. *Bocharto, Phaleg, l. 4. c. 17.* connivendum, qui ex immani rerum indagandarum copia, non secrevit. *Chalonitidis* nihilominus, ex *Plinio, Strabone, Polybio*, justam dedit descriptionem, *f. 271.* Nos non describemus. *Chalonitas* audire incolas, demonstravit idem l. c. ex *Dionysio & Prisciano.*

Atqui

Atqui hæc illa *urbs perantiqua*, quam Geographi & Historici Arabes *pervetusto nomine* vocant
 كَلْوَانَا Calwada, Calwaza.

Hujus *Calwadae vetustas* luculenter demonstrata ab *Abulpharajo*, p. 7. Memorat, *Hermetem Babylonium*, inter *Hermetes* plures secundum, in *Calwada* habitasse.

Addit *Abulpharajus*, hunc *Hermetem Babylonium*, *urbis Calwadae incolam*, post *diluvium* floruisse, eumque post *Nimrodum*, *Chusi filium*, primum condidisse *Babelem*, sive auxisse & locupletasse. Quod pro antiquitate sat argumenti & lucis.

Fuisse & hanc *Calwadam Chaldaicam urbem*, idem observat *Abulpharajus* disertis verbis, quando eam appellat مَدِينَةُ الْكَلْدَانِ urbem *Chaldaeorum*. Nec mirum, cum *Calwadensis* ille *Babylonem* reddiderit ampliore.

Situs hujus *Calwadae* & ab *Abulpharajo* & à *Nubiensi* satis distincte determinatur. *Abulpharajus* de urbe *Bagdad* differens, quæ ad *Tigrim*, sub *Ninive*, ad *Austrum*, dicit portam urbis *Bagdad* aliquam fuisse dictam portam *Calwada* quippe quæ ferret *Calwadam*, sub *Bagdado* ad *Austrum* sitam, ad *Tigrim*.

Omniū luculentissime *Nubiensis* in *Geogr.* ex versione *Gabrielis Sionitæ*, p. 704. urbem *Calwada* vicinam pronunciat *urbi Bagdad*, in *orientali Tigridis littore*. Protenduntur, inquit, *edificia Bagdad* ab *orientali plaga*, usque ad urbem *Kalwadha*.

Utriusque *situs* amplius illustrandus. Fabula
 vulgi

vulgi meritò exulat, Bagdadum esse veterem Babelem, cum longissime à se invicem distent. *Bagdad accepit nomen Babylonis*, prætereaque nihil commercii habent. Condita Bagdad A. C. 762. ab Almanfure, docente Abulpharajo, p. 141. & Elmacino, veteri Babylone dudum extincta. Sita hæc Bagdad longissimo intervallo à Babele veteri, non ad Ephratem, sed ad Tigrim, neque cis Tigrim, sed trans, neque ad austrum, sed ad aquilonem, ad littus tamen.

Neque Bagdad eadem cum Ctesiphonte, ut coniecere alii, sive in loco veteris Ctesiphontis fuscitata, quæ Ctesiphon trans Tigrim quidem sita, sed longo adhuc intervallo à Bagdado remota, utraque ad Tigrim. Persuasum fuerat vulgo, Bagdadum ad confluxum Euphratis & Tigridis fuisse positam, ubi aliàs Ctesiphontem & Seleuciam collocarunt. Pernegant *recentiores historici & geographi* omnes, inprimis qui illis locis egerunt.

Inter illos, qui non quidem Babelem veterem cum Bagdado conjunxerunt, interim Bagdadum cum Ctesiphonte confuderunt, esto multorum loco *Cotovicus*. Hic, *Itiner.* p. 204. *Quoniam*, inquit, *in Bagdadis urbis mentionem incidimus, lubet obiter hic multorum errorem, qui eam supra antiquæ Babylonis ruinas edificatam putant, detegere, & tam veteris Babylonis, quam Bagdadis hodiernum situm & conditionem aperire, quemadmodum ab iis, qui utrumque inviserunt, accepimus, ut inde dilucidius appareat, quam maxime hæc in re plurimi hallucinentur.* Est

igitur Bagadates, quam Turcæ ceterique orientis populi Bagadet vel Bagdat appellant, veteris olim Chaldaee, nunc Diarbechæ regia, in lata planitie supra Tigrim posita, in duas divisa urbes, quæ flumine interlabente ponte sublicio ratibus supra fluvium imposito, junguntur, eo exstructa loco, quo olim Seleucia & Ctesiphontia urbes extitere. Utramque autem urbem, quæ nunc visitur, instauratam esse à Mahumedaorum Caliphis, Mahumeti proximis, Arabiae inscriptiones variæ, pedalibus deauratisque literis turribus insculptæ, clare demonstrant. Babyloniam verò veterem ad Euphratem conditam fuisse, eumque mediam interluisse urbem tradunt scriptores, cujus etiam Strabo meminit, qui Seleuciam trecenta stadia à veteri Babylonia distare scribit, quod item ex ipsius ruinis etiamnum exstantibus. & quasi sesquidiei itinere à Bagadate diffitis, colligi licet &c.

Bochartus, Can. l. 1. c. 8. f. 36. 37. illis adhuc accessit, qui Seleuciam, Ctesiphontem & Bagdadum consociarunt, sensit tamen scrupulum, quod Seleucia cis Tigrim, Bagdad verò trans Tigrim communiter locetur. Expediri posse autumat, si dicatur, prius Bagdadum fuisse Seleuciam, dein Bagdadum transiisse in Ctesiphontem. Sed cum & hujus permutationis difficultas illi suboleret, sensit, cum veritas pelluceret, distitisse Seleuciam, Ctesiphontem & Bagdadum, diversissimas urbes. Quare conjectura solers illi subnata de propinquitate: *Vel in eodem quo Seleucia loco, vel certe in proximo Bagdad conditum fuisse oportet, cum utraque ad ripam Tigridis, & fere in eadem à veteri Babylone distantia describant geographi.*

Nam trecenta illa stadia, quibus à Babylone Seleuciam distare scribit Strabo, sunt milliaria prope XXXVIII. id est diurnum illud iter inter Bagdadam & rudera Babylonis interjectum. Quod ex parte suboluit Bocharto, pro sueta viri sagacitate, de differentia Bagdadi à Seleucia & Ctesiphonte, illud recentissimi geographi distinctius explicarunt, verum Bagdadi situm luculenter describendo.

In his primum meretur locum Thevenotius, qui Tom. II. l. 1. c. 13. iter navale prosecutus, ab urbe Mosul prope veterem Niniven, ad Tigrim, ab Aquilone ad Austrum descendendo, urbem Bagdad visit. In hac via, à Mosul digressus, Tigri labente vectus, attigit inter alia loca in littore, Eski Bagdad, seu veterem Bagdad. Hinc tandem navigio perlatus ad magnam Bagdad. cap. 14. Hæc illi ad Tigrim quidem sita, sed longo intervallo à confluyente Euphrate cum Tigri, adeoque longe supra illum confluxum, ad Boream. Emendat mappas vulgares, quæ Bagdadum locent ad confluentem. Monet, multorum dierum itinere distare Bagdadum, à confluxu Euphratis & Tigridis, versus aquilonem, adeoque supra confluxum. Interim, si de qualicunque confluxu sermo fiat, non de ordinario canali, manibus etiam aut arte factò, dici posse, juxta Bagdadum confluere Euphratem & Tigrim; nempe, non constanter, nec omnibus annis, nec toto anno, sed interdum, nec nisi hyeme, ubi flumina illa se exonerent, ut exundent & ripas excedant, ut campos longe lateque occupent & velut lato æquo-

æquore tegant, mixtis undis Euphratis & Tigridis. De reliquo, vel octo aut novem dierum itinere, infra Bagdadum, esse canalem manu factum ex Euphrate in Tigridem. De itinere navali, quod per longas ambages, id verosimiliter intelligendum, quale iter tum faciebat Thevenotius, nautis ita referentibus. Quomodo Bagdad nihil habet commercii cum urbibus Seleucia & Ctesiphonte, quæ ad confluxum vel arte factum ponuntur.

Hic genuinus *Bagdadi situs* index *Chala*, vel *Chalanes*, *Chalanes*, vel *Calwada*, quoad hujus locum. Scilicet, ad austrum Bagdadi, haud tamen valde longe à Bagdado: Cum pagi & se extenderent à Bagdado ad Calwadam, & porta Bagdadi nomen ferret à Calwada, quorsum ferret.

Sita ergo Calwada inter Bagdadum & Ctesiphontem, propius tamen Bagdado quam Ctesiphonti: Infra Bagdadum, sed supra Ctesiphontem.

Sunt qui Chala aut Chalnen miscent cum Ctesiphonte, quasi una essent urbs: adeoque & Calwada foret eadem cum Ctesiphonte. Verum sine fundamento. Vident *Ctesiphontem recentius* esse *sirbis nomen*, antiquo misso. Unde mera conjectura, Chalæ fuisse prius nomen, unde nomen adhuc Chalonitidis toti regioni. Caret inquam hæc conjectura testibus. Refert *Plinius*, allegante & *Cellario*, f. 774. ad exhauriendam Seleuciam, quæ cis Euphratem & Tigrim, in Mesopotamia, Ctesiphontem, trans Euphratem & Tigrim, in Chalonitide condidisse Parthos:

Et hanc Ctesiphontem factam esse caput regni. *Condere*, in historiis urbium, nonnunquam est, prima ponere urbis fundamenta, autorem esse urbis: Sæpe est augere urbem, reddere amplior, quocunque modo, novis colonis, ædificiis, opibus, honoribus, munimentis. Ita & Parthi condiderunt Ctesiphontem, quando jam ante dudum positam locupletarunt, ad Seleuciam in altera ripa positam exhauriendam. *Geminos* illos conditores indicavit Ammianus, à Cellario laudatus, qui partim ad *Vardanem*, antiquum conditorem, partim ad *regem Pacorum*, recentior, mutatis urbis nominibus, constitutionem urbis retulit. *Ctesiphon*, ait, *quam Vardanes priscis temporibus instituit, posteaque rex Pacorus incolarum viribus amplificatam & mœnibus, Græco indito nomine, Persidis effecit specimen summum.* Parthorum in hanc urbem studium celebravit *Strabo*, l. 16. f. 743. *Prope Seleuciam est vicus magnus, nomine Ctesiphon, in quo Parthorum reges hiemabant, Seleucia parcentes, ne Scythica & militaris nationis hospitio assiduo opprimeretur.* Δυνάμει ἐν Περσικῇ πόλιν ἀντὶ κώμης ἐστὶ. *Hic vicus Ctesiphontis potentia ac magnitudine urbs est, cum Parthorum multitudinem & apparatus omnem recipiat, & venalia ac necessaria artificia illis suppeditet. Ibi Parthorum reges hyeme propter aëris temperiem degere solebant, æstatem verò in Hyrcania & Ecbatani agunt, propter antiquam loci & adhuc durantem famam.*

Videri cuiquam potuisset, hæc *Ctesiphon* Prophetis, *Jeremiæ* & *Ezechieli* fuisse in oculis nomine

mine *Pkod.* Verum, nomen hoc novum, longe recentius illorum Prophetarum ætate, cum Parthi & Persæ illis temporibus loca hæc nondum tenerent.

Antiquum verò nomen urbis si quis sciscitetur, ad *Vardanem* Ammiani, vetustum primumque autorem fuerit commeandum. Cellarius de illo: *Quis fuerit ille Vardanes, primus autor, incognitum est.* Quid si aliquis conjecturæ locus detur? Hic *Vardanes* exteris, *Nimrod* in sacris, si quid colligo. Hic, sacro scriptore, historico, teste, condidit in vicinia, *Chalonitidem*, urbemve *Calne*, *Chalam*, aut *Calwadam*. Quidni & hanc, in eodem terræ tractu, trans *Tigrim*. Silet Ammianus vetus & primum nomen urbis. Historicus sacer non siluerit. Condidit *Nimrod*, *Vardanes* ille, alio sono, ore exterorum, uti *Calnen*, sive *Calwadam*, *Chalonitidis* primam sedem, ita & *Accad*.

Hæc *Accad* Nimrodi, meo quidem iudicio, non est *Sittace*, ut existimavit vir maximus, primus Geographiæ sacræ scrutator, æternæ memoriæ, sed *Tescaphe*, ut appellatur geographis, diserte Ptolemæo, aliis *Scaphe*.

Hujus *Tescaphes* situs juxta Ptolemæum apertus, trans *Tigrim*, inter *Seleuciam* & *Apamiam*, utramque ad *Tigrim*.

Ab hac vetusta sede *Tescaphes* tota *Chaldea* primitus nomen indepta *Κηφνίας*, *Cephenia*, cujus incolæ *Κηφνῆες*, *Cepheni*, i. Chaldæi. Stephanus: *Χαλδαῖοι, οἱ πρότερον Κηφνῆες*: Chaldæi, prius *Cephenes*,

Plinius, l. 5. c. 12. & lib. 6. c. 13. Cephena mentionem facit plus vice simplici: Salmasio quando placet Cephenam substituere pro Sophene, Plinio ex MStis emendato, Exercit. f. 442. Utrunque per devexa, ait Plinius, laterum, Armenia majori, à frontis parte, quæ vergit in Comagenen, Cephena (Salmasio) ut diximus copulatur, eique Adiabene Assyriorum initium. Et c. 9. Claudunt Armeniam minorem montes ab oriente, sed non statim Ceraunii, nec Adiabene regio. Quod interest spatii Cepheni, (Salmasio) ab his jugis ulira Adiabeni tenent. De emendatione Salmasiana alibi. Interim subjungit Salmasius: Regio ܚܝܦܐ, eadem cum Chaldaica.

Quod autem cum Stephano, veteres & recentiores, ipseque Salmasius, sibi aliisque persuadent, Cephenam illam, Chaldaeam, vocatam à Cepheo, conditore, sapit poëseos & mythologiæ veteris caliginem, quam non penetrarunt. Non Cepheus ullus in oriente, æque uti nec in Æthiopia. Poëtæ græcorum suâ mythologiâ per Cepheum longe quid aliud intellexere: Quo de suo loco, ubi integræ res Cephei, Andromedæ, Persei, Æthiopum, discutiendæ.

Vera appellatio, Cephena nata ex urbe veteri Chaldaeorum, ܚܝܦܐ, Tescaphe; Quæ brevius in sacris Accad, sono Judæorum, autore Nimrodo, de quo alibi justo ordine.

Neque alienum, hanc urbem Tescaphe, illam ipsam esse, quam ܦܫܬܐܥܢ Psittacen vocat Stephanus, quam isthic ad ripam Tigridis locat. Quæ Psittace utique longe diversa à Sittace, quæ ad ortum

ortum in mediterraneis sita, unde regio Sittacene. Quæ à Tigride longe distans *Sittace*, Σιττάκη, ad fluvium Pigretem posita, teste *Xenophonte*, *Exped. Cyri min. l. 2. f. 194.*

Atque hæc *Tescaphe* ad Tigrim, postea nomen, sono leviter mutato, à Parthis accepit aliud *Ctesiphontis*.

Et hæc quidem *Tescaphe* Chaldæorum, conditrix antiqua Babylonix, in prophetis nomen sortita, vetusto par, ששש *Scheschach*. Ut solent Prophetæ originem gentis designare primævo conditorum & urbium conditarum nomine.

Illa *Tescaphe* aut *Ctesiphon*, nunc *Babylonica*, nunc *Assyriaca*, ut *Stephano* & *Ptolemæo*, pro jurisdictione subinde mutata, pro finibus Chaldæorum & Assyriorum istic propinquis, armis imperantibus.

Hæc *Tescaphe* in *Chalonitide*, seu ditione *Calnes* aut *Calwada*. *Chalonitis* autem à *Calne* aut *Calwada*, veteri origine, dicta: *Calwada* proximius *Assyriæ*, *Tescaphe* propius *Babyloniæ*.

Atque hæc illa Prophetarum פקד Calwada. Poterat videri in ipsa illa propiore *Tescaphe*, dein *Ctesiphonte*, latere Prophetarum פקד, pari augurio & nominum propinquitate, cum *Nimrod* æque autor fuerit *Tescaphes* ac *Calwada*, qui *Accad* & *Calne* condidit. Verum, non sola nominum analogia, sed & ceteræ circumstantiæ acciendæ. Placet jam tum Prophetis *Tescaphen* dicere *Scheschach*, quo nomine idem *Jeremias* usus. Alia igitur urbs, in vicino illo tractu, פקד, nempe

Calwada, unde tota regio *Chalonitidis* nomen impetravit. Quam *Calwadam* à *Tacito* lib. 6. c. 41. vocatam esse *Halum*, quæ aliis *Chala*, *Calne*, *Chalane*, de quibus supra, etsi non animadvertat *Cellarius* f. 772. liquet ex vicina *Artemita*, de qua nos in sequentibus.

Ordo urbium & regionum ab *Ezechiele* memoratarum *Calwadam* monstravit. Excludit itaque *Badacam* ad *Eulæum*: Sed & *Ecbatanos* *Medorum*: Cum de *Persis* & *Medis* hic proxime sermo non sit.

Multo minus *Ecbatana*, in ipso *Babylonia* sinu, ad *Euphratem*, *Prophetæ* in animo. In qua *Ecbatana* *Babylonica* versatus *Alexander*, lustrans mirum naturæ opus istic loci. *Plutarchus* in *Alexandro*, f. 685. loci & fatorum nuncius: *Alexander castra movit in Babyloniā, quæ protinus dedit ei se tota.* Εθαύμασε μάλιστα, *Miraculo ei fuit in Ecbatanis terræ hiatus, ignem perpetuo sicut ex fonte subvehens, & scaturigo naphthæ ex abundantia.* Hæc *Ecbatana* *Stephano* *Batana*.

Contra totam *Babyloniā*, ipsamque inprimis urbem *Babel*, adeoque & contra *Ecbatanā* *Babylonicā*, sub voce *Babelis* *Jeremias*. Contra remotiorem verò *Chaldæorum* *Calwadam* seorsim *Jeremias*. Et *Ezechiel* sub *Babele* *Ecbatanā* *Babylonicā*, à qua distincta *Calwada*. Neque hæc *Ecbatana* ullius roboris, *Calwada* *potens*.

CAP.

CAP. III.

De oppido Sittacenæ Σιττάκη, Sittace,
שִׁטָּאָה, שִׁטָּאָה, pro intelligendo integro loco,
Ezech. 23, 23.

Sufficere jam poterat, demonstrasse urbem
Jeremiae & Ezechielis, שִׁטָּאָה *Calwadam*. Sed pro
intelligendo effato *Ezechielis*, oportebit & alteram
urbem, si non urbes, שִׁטָּאָה, שִׁטָּאָה, illustrare ac
detegere. Vicinitas locorum in Propheta, par-
que vicinitas locorum in Orientis fundo, suadet
& hic, pro majori luce prioris שִׁטָּאָה *Calwade*,
digito ostendere & alteram.

Iuste verò ire jubemus illos *interpretes*, quos
supra c. 1. notavimus, qui appellativa hic profe-
runt, geographiæ prorsus immemores, sive
latini, sive Judæi, sive Christiani. Cautiores
illi, qui oppidorum aut provinciarum nomina
æstimant. Sed & hi tametsi agnoscant, nomina
esse locorum, non nominant. Istorum pleris-
que satis est dixisse, sono Hebraico servato
Schohaos & Kohaos, vel *Schohos & Kohos*. Quæ
nihil sunt.

Solus *Junius* in notis conatus describere gen-
tem. Quæsit autem duas urbes in media *Assyria*:
illam *Siam*, hanc *Gangamelam*, *Gangam*. Super-
avit *Junius*, pro Geographiæ & solidæ interpre-
tationis natura, sortem illius sui seculi, qui usi-
tata exteris gentium nomina, & regionum situm

conaretur monstrare. Fecit profecto, quod antea vix tentatum; Bocharto, etsi hæc loca non attigerit, in Geographiæ orientis studio viam sternens.

Conaminis & solertiæ laudem illi tribuet seculum venturum. Perget tamen ætas & hæc & secutura, atque inchoata perficere allaborabit.

Quamobrem & nobis locus erat accedendi propius ad scopum. *Ordo iterum locorum* à Jeremia recensitorum ducet nos ad sedem horum. *Babylonios, Chaldaeos*, nominavit, dein *Calwaden-ses*, ad Tigrim, sub Assyria; addit jam שִׁטָּאָה וְקוּעַ; postea subjungit Assyrios. Situs igitur unus ille, vel & alter locus non tam in media Assyria, quam sub illa adhuc: Cum deinde succedant in ore & oculis Prophetæ Assyrii.

Atqui juxta Chalonitim, sub Assyria, speciatim dicta, ad orientem sita celeberrima *Sittacene*. Huc Propheta.

Credi autem poterant *duæ urbes*, quando *divisæ* sint *voces*, & per conjunctionem copulatæ. Quidni ergo distinctæ urbes? Dabitur hoc illis, qui nudæ externæ inhærent scribendi formæ, non rem attendunt & modum exprimendi, ipsis Hebræis usitatum.

At verò *unum unius urbis nomen* esse שִׁטָּאָה וְקוּעַ, non sine quadam fiducia asserimus. Divisæ voces, reapse *una*, unius loci character. Nec insolens Hebræis, divisis vocibus, pro una uti. מִי קָהָלוֹ ἀναμύχνη, *apertio*. Similiter מִי קָהָלוֹ

καταπέλτης, *catapultia*, Judæis כִּבְּרִית, quod idem καταπέλτης. Par illis עֹלָה וְכֹלֵל ὁλοκαύτωμα, *holocaustum*. In nominibus propriis id perfrequens.

Est autem illa *urbs*, indeque per urbem regio, Σιττάκη, Σιτάκη, *Sittace*, *Sitace*; si quidpiam judicamus.

Distinguenda primum curate hæc urbs ab altero *Psittace*, de qua supra in Tescaphe, quæ ad Tigrim, hæc verò nostra *Sittace* longe à Tigri remota, *in ortum*.

Dein hæc *Sittace* urbs, metropolis regionis *Sittacenes*, sita *ad flumen Pigretem*; neque verò adeo prope, ut littus attingeret fluvii. Distitit à *Pigrete* aliquot milliaribus, quindecim stadiis, *Xenophonte* teste vivo. Ille in *Cyri minoris Expedit. Lib. 2. f. 194. edit. Basil. Brylingerii, A. 1545. Καὶ εἰσικνεῖνται ἐπὶ τὸν Πίχρητα ποταμὸν, ad Pigretem* (non Τίχρητα, ad Tigrim, ut apud Cellarium p. 773. corrupto exemplari seductum,) *fluvium pervenere, à quo quindecim circiter stadia urbs abest Sitace nomine, magna illa & hominum multitudine abundans*. Hujus *Pigretis* fluminis frequens dein apud *Xenophontem* mentio.

De urbe *Sittace*, quoad situm, & amplitudinem, *Xenophon* nobis sufficit. De *Sittacene* quæ *Geographi* habent, satis cognita; quæ & collegit *Cellar. p. 773*.

Nil antiquitati urbis obstat, quod ab aliquibus scriptoribus vocetur *urbs Græcorum*. Nec enim ortus & origo prima, sed cultura & possessio

sessio sequioribus ævis, pro armorum gloria, indicata. Xenophontis ævo, sub Persarum imperio, & gloriâ & potentiâ jam eminuit.

Intelligi jam, & oculis velut usurpari poterit, non solum *locus Ezechielis*, sed & *numerosus exercitus Babyloniorum*, qui Hierosolymam obsessuri, Nebucadnezare imperatore (1) *Babylonii*, (2) *omnes Chaldaei*, (3) *Calwadenses* (4) *Sittaceni*, (5) *omnes Assyrii cum illis*.

Sittacenos dicimus, veteri Geographorum usu, quanquam dein & *Apolloniata* dicti, uti regio *Sittacene Apolloniatis*, ab urbe *Apollonia* in *Sittacene*. Alii distinguunt.

Distinguuntur *Sittaceni* apud Prophetam ab *Assyriis*, cum *Sittacene* soleat referri ad *Assyriam*. Verum *Assyria* speciatim dicta distincta à vicinis provinciis, tametsi & illæ provinciæ essent sub capite & dominio *Assyriorum*. Atque ita & *Sittacene* distincta situ à speciali *Assyria*. Hæc magis ad *Tigridem*, illa ad *Susianam*, Conf. *Strabo l. 16. f. 744*.

Cap. IV.

De oppido Appolloniatidis מרתים Artemita, pro plene intelligendo loco *Jeremie. 50, 21*.

DImittere poteramus *Jeremiam*, cum factum sit satis urbi קַדְוָה *Calwada*, *Jeremiæ* laudatæ. Verum, quia *Jeremie locus* ab omnibus interpre-
tibus

tibus ex constructione mirifice torquetur, libet hic opem ferre.

Sermo Prophetæ est de *Babylone subvertenda*. *Hostem* proinde, oraculo jubente, vocat, qui hanc *contra Babelcm* expeditionem suscipiat.

Non allegabimus *versionum* rivos longos, nec *Commentantium* maria, ut parcamus tempori & chartæ. Satis sensum dedisse, pro scopo & consilio Jeremiæ. Egerat Jeremias hoc libello, *capite* 50. ab initio *ad* v. 20. de vindicta divina à Babylone sumenda.

Versu 21, *Urbem* nominat, unde bellum in Babylonios. *עַל הָאָרֶץ* *contra terram istam*, Babyloniam, de qua longa totaque oratione præcedente, in quam arma hostilia ferenda, ad illam subjugandam.

מַרְתִּים *Artemita*! Nomen urbis, de qua mox, pro tota provincia. Vocativus est, *O Artemita*! Invitatio ad bellum, calcar ad armaprehendenda in Babylonios. *Ad arma*, in Babyloniam! Nequaquam cohæret *מַרְתִּים & הָאָרֶץ*, quasi *terra Merathaim*. Siquidem *הָאָרֶץ* præfixum præ se fert, quod in tali constructione insolens, cum soleat nomen urbis poni in genitivo, non nominativo aut accusativo. Compellat *urbem Artemitam* Jeremias, eamque oraculo præeunte, vocat ad Babyloniam invadendam.

Quam imperatam invasionem pronunciat statim distinctius: *עֲלֵה עָלֶיהָ* *veni contra illam*, Babyloniam, *terram*, jamjam nominatam. *Impe-*
rium

rium oraculi, ad suscipiendum arma & inferendum Babyloniiis. Ut sunt oraculorum imprecationes & invektivæ in urbes aut gentes. Acciuntur hostes, vel præsentēs, vel futuri, ac velut divino nomine accenduntur. Inprimis, cum oriens universus in rebus belli vehementer immineret oraculis.

Determinaverat *Babyloniam*, cui arma inferret *Artemita*. Subjungit Propheta *propio rem gentem Chaldaicam*, cui non sit parcendum, *Calwadam*, quam itidem & vel primū aggrediantur, cives Artemitæ. *אֵל כָּל יוֹשְׁבֵי פְקֹדִי* Et arma move, ô Artemita, *contra omnes incolas Calwadae*. *Calwada* hæc, ut ex superioribus abunde liquet, urbs Chaldæorum, *Chalonitis Chaldæorum*. Hanc regionem Chaldæorum, primū esse armis invadendam & Babyloniiis eripiendam, pronunciat oraculum.

Præter *Babyloniam* verò generatim definitam, speciatim determinari *Calwadenses*, aut *Chalonitas*, ratio est aperta, quod Babylonia peculiariter diceretur regio cis Tigrim, ad Euphratem. Nihilominus potentia Babyloniorum longius diffusa, etiam ultra Euphratem & Tigrim. In quibus regionibus trans Tigrim jurisdictionis Chaldæorum, potissima erat *Chalonitis*, in qua *Calwada* prisca sedes. Dein hæc *Calwada*, aut *Chalonitis*, proxima Artemitæ. Ut necessario cogentur Artemitenſes aggredi *Chalonitas*, si Chaldæi aut Babylonii armis vexandi.

Per

Per *incolas* verò *Calwada*, non solos cives urbis designari, sed totam provinciam, ex belli stylo abunde constat: Totam *Chalonitidem* esse subigendam.

Porro inflammat oraculum Artemitam, & armorum vim æstumque belli confert, *devovendi ac perdendi* animum imperans. תֵּרַב וְהָחִירָם אַחֲרֵיהֶם *Perde ac devove illos.* Compellat amplius Artemitam, affunditque calorem & accendit sanguinem, quæ non parcat in bello *Calwada* & *Chalonitidi*, dein & *Babylonia*, sed *vastet* & *de- lere* contendat.

Vim divini oraculi munit autoritate *Dei jubentis: ita pronunciat Deus.* Quod penetrantissimum calcar ad aggrediendum negotium bellicum.

Plenius scopum oraculi effert, pro abundanti loquentis affectu, & pro magnitudine rei: וַעֲשֵׂה כְּכָל אֲשֶׁר צִוִּיתִיךָ: *Fac omnia, quæ impero,* ô Artemita! Quod monitum, ipsum belli incendium: cum oraculi nutu niterentur populi, agentque ardentissime.

Sententia Jeremiæ clara & dilucida, cognitis regionibus definitis, & situ illarum curate perspecto: Ut velut oculis coram observari possint non solum urbes, quam vicinæ aut quam remotæ à se invicem, sed & ipsi exercitus hostium, unde progrediantur, quo vadant, quid aggrediantur, & quo pergant. Quod inter legendum observatu necessarium. Locis incognitis, frigide

frigide legitur, quod fervide scriptum, frigidius explicatur, quod calorem referre debebat, cum oratio sit calida & fervida. Uno nomine, parum aut nihil intelligitur, & in recensione dicitur.

Quod igitur jam attinet ad מַרְתִּים, jure ablegamus alio, qui appellative reddunt, five inter Judæos five Christianos, veteres aut recentes, quos attigimus capite i. valent, qui pro nomine urbis & gentis habent, ut interpretatione dignum.

Interim & hi parum aut nihil dicunt, ubi sonum hebraicum in versione retinent, dicendo *Merathaim, Merathaim*. Junius argutior, qui *Geographia penetrabilia* consulere didicerat. Pars hæc bonarum literarum, quibus destitutus interpres, ineptus, interpretis nomine indignus. Conatus ille, pro ista ætate, magna & præclara. Nec conatus prorsus frustraneus. Quanquam primi ausus non ubique fortunati: Laudanda tamen voluntas.

Proxime profecto ad scopum collimavit, qui populum in *Assyria aut illius finibus* quæsit, qui contra Babylonios in oriente ducendus.

Incidit in *Mardos, ad montes Martienos* vel Mantienos, oppidum *Marden* Assyriæ. Profecto iter Junii non plane infelix: Cum in illis circiter finibus hostis à Jeremia definitus, esset quærendus.

Videbitur tamen paulo longius progressus, in pectus *Assyria, nimis longe ad Septentrionem*, ferme

me ad Taurum, ferme ad fontes fluvii Gyndis. Quod non necessarium. Quod si enim remotos Assyrios voluisset significare, dixisset *Assur*. Sed Assyrios nolebat Jeremias, qui tunc viribus nonnihil fracti per Nebucadnezaris arma. Alii erant futuri hostes Nebucadnezaris & Babylonicae domus vel Chaldaee universae, de quibus Jeremias. Quin ipsi hi, Nebucadnezar & familia, pro illius ætatis potentia, Assyrii audiunt apud Xenophontem.

Nec ergo hic hostis *in sinu Assyriae* quærendus, sed in finibus finitimis, *versus Medos & Persas*. Ab his impendebat Babylonico regno finis, pro oraculo divino.

Linquimus ergo remotam illam *Assyria Marden*. Sed & pari alteram *Marden*, aut *Merdin*, *Moradin*, *Mesopotamiae*, *cis Tigrim*, è regione illius Assyriacae Mardes, quæ ultra Tigrim. Qui *gemini Mardi*, vicini, ultra & cis Tigrim, in Assyria & Mesopotamia, Ptolemæo curate distincti. Recentiores viri docti, peregrinationum suarum commendatores, & alteram hanc *occidentalem Merdin*, in superiori Mesopotamia celebrant. Vidit hanc & *Tevenotius*, qui *Tom. II. lib. 1. cap. 10.* arcem illius descripsit & regionis situm *supra Nisibin ad Boream*. Meminit hujus facta & *Abulpharajus*, p. 112. & *Cotovicus*, p. 201.

Multo rectius linquimus *Caramitam*, urbem superioris etiam Mesopotamiae, omnium celeberrimam, quæ metropolis tandem evasit, supra Nisibin, supra Merdin, itinere aliquot dierum, quæ ad

Tigrim itidem posita supra Mardos utrosque, cis & ultra Tigrim. Vocata quondam urbs *Amida*, sita sub Tauro, juxta Nymphæum amnem. *Am- mianus*, l. 18. c. 22. *Amida Aquiloni obnoxia, Nym- phæo amni vicina, verticibus Taurinis umbratur.* Pro- copius de hac *Amida* frequenter. *Abulpharajo*, in *Cæsarum historiis* hæc *Amida* vel *Ameda* claris- sima, ⁵ ⁵ *Amid. Pag. 89.* Jovinianum unius anni Cæsarem Sapore Persarum rex duxit Ni- sibi, quam Persæ dedit Cæsar, Romanis ex Ni- sibi *Amidam* ductis. *P. 92.* Leone Cæsare, Per- sæ *Amidam* aggressi, illam obsederunt & vasta- runt. *P. 98.* Phoca Cæsare, Persarum rex *Ami- dam* cepit. *P. 112.* A Turcis capta Racca, *Amida*, Nisibis, TurAbdin & Mardin. Hæc urbs ab Ara- bibus dicta ⁵ ⁵ *Kar Amed, nigra Amida*, quod moenia nigro lapide exstructa habeat, no- tante *Golio* f. 155.

Hinc illi apud Historicos & Geographos no- men *Caramit, Caramita, Carahemida.* Cujus fre- quens mentio apud *Cotovicum, Itin. Hierosol. p. 201. 203. 204.* In qua Christianorum sedes. *Theveno- tius Tom. 2. l. 1. c. 10.* cum in itinere per Meso- potamiam, haud longe ab illa urbe *Caramid* digressus esset, cognito ex itineris ducibus vero urbis hujus *Caramitæ* situ, mappas *Samsonis* correxit, qui *Caramid* & *Amid* distinxerit, duas ratus urbes, cum sit una. Ita appellat & *de la Croix* in sua geographia *Caramid.* Eidem urbi aliud

aliud contigit nomen *Diarbeckr*, & Thevenotio ibidem observante. A qua urbe, Mesopotamiæ metropoli, nomen universæ amplissimæ regioni accessit, ut Mesopotomia vocaretur *Diarbeck*.

Tantæ licet famæ *Caramita*, quæ videri poterat *Merataim* referre, longe à Jeremia, æque ac utraque *Marde*. Inprimis, cum nomen *Caramitæ* sapiat ævum recentius, pro priori Amida: Tametsi urbs ipsa ætatem dicatur habere, quam & Ptolemæus dixerit *Ammaam*. *Constantia* nomen illi tandem dedit Constantinus imperator, illam instaurans.

Est in medio *Babyloniæ* sinu urbs *Charmande*, *Xenophonti* laudata à magnitudine & opulentia, *De Cyri Min. Exped. l. 1. f. 177.* Trans *Euphratem*, ad meridiem, versus occidentem, erat urbs magna & opulenta, *Charmande* χασμάνδου dicta. Descriptio urbis, quoad situm à Xenophonte facta, pro situ exercituum in Mesopotamia. Hi Araxen fluvium aut Saocoram trajecerant, Thapsaco è Syria venientes & Babylonem tendentes. Cyrus itaque tunc cum exercitu in Mesopotamia. Hujus respectu *Charmande*, ampla Babylo-nica civitas, sita trans *Euphratem*. Trajecerunt *Euphratem* Cyri milites, commeatum in urbe *Charmande* coëmentes, pro exercitu in Mesopotamia, qui inopia laborabat. Modus trajiciendi bellulus: In urbe *Charmande* miles quæcunque opus fuit mercatus est. Et ad eam ad hunc modum trajiciebant. In pelles eas, quibus tabernacula contegebantur, fœnum insuebant, suturisque arte junctis,

ne aqua posset ad festucas pervadere. His culeis pro
ratibus, & ad transmittendum & ad comportandum
utebantur. Et erat in ea regione vini ex palmulis &
panici maxima copia. Ex Xenophonte Stephanus.

Appareat, si quid conjecturæ dandum, urbem
hanc *Charmanden*, eandem esse quæ Ptolemæo
Amordacia. Hæc in chaldæa versus Arabiam:
Et illa circa hæc loca. Ibi siquidem Xenophon
describit *Charmanden* sitam, quæ responderet
Cyri exercitui in Mesopotamia ad Euphratem,
ubi *Portæ Arabia*. Et in his partibus, in Babylo-
nia aut Chaldæa, paludes, in quarum vicinia
Amordacia.

Modo non *Charmande*, *Amordacia*, eadem
etiam sit cum *Camarina*, Babylonix urbe, quæ
& *Uries* audierit, memorante Eusebio *Præp. Evang.*
l. 9. c. 17. f. 418. Eupolemus ait, *Camariia*, quæ Ba-
byloniæ civitas, quam *Ulrem* nonnulli vocent, Græcis
chaldæorum urbe, natum esse Abrahamum. Nobis
satis, *Camarinam* dici Babylonix urbem, sive cum
Charmande Xenophontis, sive *Amordacia* Ptole-
mæi conveniat, sive minus. Mittimus etiam
laudatam alteram *Ure* appellationem, quæ orta
potius ex affinitate cum laudata in Abrahami
rebus urbe אור כשדים. Existimarunt namque
in hac Chaldacia regione natum & educatum;
persuasi exinde, hanc *Camarinam* esse illam ur-
bem, quæ *Ulr Chasdim* audiat in sacris. Quor-
um omnino pertinet Græcorum illa senten-
tia, hanc *Uram* esse *Chaldæorum urbem*, sive Ca-
marinam hanc esse illam, quæ in sacris dicta *Ur*
aut

aut *urbs Chaldaorum*. Quo pacto vocem *Ur* illi interpretati per *Ir*, עיר in nomine *Ur Chasdim*, etsi voces dissonent scribendi forma. Nec opus adeo vocem *Camarina* repetere à כמרים *sacrificu-
lis*, ut cum *Ur Chasdim* eandem esse demonstre-
tur, quod visum aliquibus. Demonstratum ve-
rò à nobis alibi abunde, Abrahamum in has chal-
dæorum regiones non devenisse, nec per nativi-
tatem, nec per itinera: Sed *Ur Chasdim* nomen
esse urbis Aramææ, haud longe à Damasco, in
finibus Palæstinæ, juxta Libanum, in Arabia
partibus, pleno nomine *Gessur*.

Ceterum, *Charmande longe à Jeremia scopo*, qui
non urbem ex sinu Babyloniam intendit, quæ
contra Babyloniam. Quod intestinum foret
bellum, quod non in Jeremia animo. *Hostis ex-
ternus* est. Et is quidem, qui & *Chalonitin* possit
invadere, Babylonica tunc jurisdictionis.

Propius ergo jam tandem accedendum ad
veram מרתים *Artemitam* Apolloniatis, quæ
à Jeremia vocata ac invitata contra Chaloniti-
dem & Babyloniam. Uti Sittacene, ita vicina
Apolloniatis, ad orientem, è regione opposita Chaloniti-
di, quæ ad occidentem, ultra Tigrim, ex op-
posito Bagdadi sive veteris etiam Ninives, circi-
ter. *Strabo, lib. 16. f. 744.* Ἔστι δὲ καὶ Ἀρτεμίτα πό-
λις ἀξιόλογος, *Est & Artemita insignis civitas, quin-
gentis stadiis à Seleucia distans, plurimum orientem
versus, ut & Sitacena.* Ptolemaeo jam ante nota
Artemita.

In Apolloniatide, juxta Sitacenen, locum habuisse Artemitam monuit *Isidorus Characenus*: *Habet Apollionatis urbes, in quibus sunt stationes, nec non urbem Græcam Artemitam.* Situs sat apertus, sed nomen *Græciæ* in Apolloniatide peregrinum. Nec mirum tamen, cum *Græci* illis ævis dicerentur *urbes*, in oriente, quæ *græcos* accepissent colonos.

Ita & *Straboni* lib. XI. f. 519. appellata *Artemita* *Babylonia*: *Ab Hyrcania ad Artemitam Babylonia, stadiorum sunt IIX. millia, ut Apollodorus ἐκ τῆς Ἀρτεμί-
τας ex Artemita illa, dixit.* Quod non *Babyloniam* cis *Tigrim* intelligat, speciali usu, liquet ex linea, quam ducit, pro stadiis numerandis, juxta latitudinem, à mari Caspio ad fauces *Persici* maris, in cujus medio *Artemita*. Vocata autem *Babyloniæ*, pro ætate illa, & pro finium varietate.

Quomodo & pro aliis seculis & dominiis *Parthica* vocata urbs, ut *Tacito*, lib. 6. c. 41. *Halus & Artemita, oppida Parthica*; Quod est, *Chala*, aut *Calwada*, ad *Tigrim*, & *Artemita*; illa in *Chalinitide*, hæc in *Apolloniati* urbes, à *Parthis* occupatæ. Pariter *Stephano*: Ἀρτεμίτα πόλις παρ-
σουίων, *Artemita* urbs *Parthorum*.

Hæc illa מרתים *Artemita* per *Plinium* non movetur loco, quando lib. 6. c. 26. illam videtur transferre in *Mesopotamiam*, cum *Seleucia*. Veruntamen *Plinio* *Caramita* vel *Amida* *Mesopotamiæ* videbitur confusa cum *Artemita*, ob soni propinquitatem. Nisi *Plinius* memoria sit lapsus, qui

qui cis Tigrim locaret Artemitam, quam trans Tigrim ablegare constituerat. Quale quid haud raro in scriptoribus.

De vero *Artemita loco*, ex laudatis Geographis nullum dubium. Ætate Jeremiæ tempore Nebucadnezaris, Babylonix fines eousque extensos non constat. Quin potius vicinorum Medorum & Persarum jus & potentia hos limites sibi tribuerint. Et *Medi jam Persæque in illis finibus, sub Cyro juvene, tempore Nebucadnezaris senis, cœperunt infestare fines Nebucadnezaris, ultra Tigrim, teste Xenophonte.*

Vero proinde prorsus simile, Jeremiam, per *limitaneam* ferme Medorum, Persarum & Assyriorum seu Babyloniorum urbem, *Artemitam*, gentes illas vicinas ad orientem, ipsosque Medos, excitasse per oraculum, qui *ad arma irent in vicinas Babyloniores terras.* In quibus proxima erat *Chalonitis*, in qua *Calwada*.

Pellexisse adeo, oraculi ope, Jeremias censendus est *Medos*, qui ista ætate potentes, Astyage imperante.

Nervus oraculi, vivo adhuc Nebucadnezare, sub quo Jeremias illud ediderat, contra Nebucadnezarem emerfit, quando, *Cyro jam adolescente, bella inter Medos & Babylonios cœperunt gliscere, ipso Cyro Babylonios jam tum adoriente.* Cyrus Medo-Persa adhuc juvenis terrori Babyloniiis, quem abunde jam ipse sensit ante obitum *Nebucadnezar*, quando *male domui suæ & Babyloni ex Cyro ominatus*, indignabundus cœpit ministros

suos habere suspectos de occulto cum Cyro commercio, illis exprobrans *optatum muli* (Cyri Medo-Perfæ) *imperium*.

Cum annis, sub Evilmorodacho, Neriglissore, Laborosoarchad, & Belsazare, Cyrus adeo afflixit *Babyloniam*, ut totum regnum Babylone expugnata subverteret, Belsazare, ultimo domus, *caso*, luculento historico Xenophonte.

Tota vere magnifica Xenophontis *Cyropædia*, octo *libris* exsplendescens, locupletissimus in hoc *Jeremia præsagium* & augustus *commentarius*.

Scr. A. 1714. d. 30. Aug.

PARS V.

PHILOLOGICA.

Philologiae encomium

ex Jaddi æmulatione,

Libellis septem,

sententiis millenis.

Quod Philologia, sub tenuium
verborum tegumento, rerum sit præ-
stantissimarum studium inex-
haustum.

I N D E X.

Libellus I. Silentium, Philologi studium.

Libell. II. Sagacitas, Philologi praesidium.

Libell. III. Sinceritas, Philologi regula.

Libell. IV. Puritas, Philologi spes.

Libell. V. Humanitas, Philologi anima.

Libell. VI. Prudentia, Philologi meta.

Libell. VII. Mansuetudo, Philologi administratio.

Reconditam Philologiæ virtutem
penetranti Lectori S.

Imminent omnes, nec iniuste, in rerum
omnium usum. Quidni ergo & in Philolo-
giæ? Hujus verò infinitus, tam immensus,
quàm immensurabilis veritas. Philologia,
interpretatione autorum quorumcunque, anti-
quorum præsertim, Græcorum, Latinorum,
quin & ex oriente Hebræorum, Chaldæorum
& similium, demonstrat veram autorum
sententiam, adeoque ea ratione veritatem.
Atqui sat usus in veritate, pro vera auto-
rum mente cognoscenda.

Quod si vera autorum quorumcunque sen-
tentia primùm sit perspecta, & veritas rerum
emergit & doctrinæ. Quod si vera prius
scriptoris liqueat mens, boni & periti est
lectoris, judicare de illa jam vere cognita
aut plene perspecta scriptoris doctrina, num sit
vera, quoad rem. Neque de hac judicium
ferat,

ferat, nisi prius illa sit curate cognita. Multi, tantum non plerique, accusant autores erroris, cum veram illorum mentem non perspexerint. Ex vero verum, ex falso falsum. Et nibilominus in vero, aut vera auctoris mente, falsum, res falsa. Res proinde omnis primitus redit in verum auctoris, ex auctoris opinione, quid re vera voluerit.

Sensus igitur genuinus auctoris, quem vulgo literalem dicunt, fundamentum iudicii de veritate rei propositæ. Auctor non intellectus, distortus prava interpretatione, distorquet lectoris iudicium, ut de re pessime judicet. Auctoris mens, integre cognita, iudicium finit esse integrum de re, quam auctor commemoravit.

Philologus, immediatâ operâ mentem auctoris intemeratam & incorruptam promit. Quare sine philologia auctor latet, maxime orbis vetusti, qui remotis constat dialectis & scriptis obscuris. Absque philologia nullum scriptum antiquum in luce. Omnia in tenebris. Sic & veritas, doctrinæ & rei, in vetustis illis auctoribus, citra Philologiam, tecta, occulta. Usus philologiæ tam amplus, quam ampla veritas, tum auctorum veterum, tum rerum apud illos.

Verum

Verum est, nec periti inficias eunt, veteres poëtas omnes, in hanc usque diem, in tenebris hæerere, nullum intelligi, ob immensam mythologiæ abyssum. Subolet jam sagacioribus, non fabulas esse in illis, sub fabularum umbra vel prætextu, sed veras delitescere historias: Sed quæ sint, nondum exploratum, nisi perquam paucis. Autor inclytus duorum librorum, superioris & hujus anni, Explication historique des fables, conatus evolvere historias occultas. Qui conatus sat habet elogii, dignus qui evehatur. Interea, dum recte censet, historias esse in Poëtis, ab ipsis veris historiis longissime adhuc declinat elegans Gallus. Restat & hic opera diffusissima, quam ætas expediet.

In vetustis sacris monumentis hebræorum quantæ adhuc dum tenebræ! Et hæc solem viderint cum annis, philologiæ beneficio, quæ de genuina illorum sententia dispicit, antiquitatis atque ita historiæ & geographiæ veteris subsidio. Illa via canentem audire contigit Jaddum, Psalmo 119.

In nativa sententia libelli & auctoris sat usus. Et tamen ex styli elegantia, nervis, & pondere, usus, imitatione brevitatis, & literarum earundem initiis servatis, aliquis vide-

videbitur esse, ubi, non disparibus mensuris, ex eodem literarum ordine, philologiæ encomium contexatur, quale dedit Jaddus verbi. Parodiæ species. Jaddo placuerunt 22. partes, pro numero alphabeti; nobis non nisi septem. Qui tamen numerus paucitatem sectionum compensabit sententiarum copia.

Selegi hunc in finem ex meis reculis cimelia septem, quibus literæ insculptæ admodum paucae. Hæ usum philologiæ, illa pretium significant. Est Philologiæ compendium: Silentium, Sagacitas, Sinceritas, Puritas, Humanitas, Prudentia, Mansuetudo. Horum symbola: Torques aureus, annuli aurei, patellæ argenteæ, acus probatoria argentea, corona argentea, & candidæ margaritæ. Sors in sententiolis non ingrata futura lectoribus erectis.

PROGRAMMA PVBLICVM
DE
VSV ET ABVS
PSALMI CXIX APVD
IYDAEOS:

De R. Schlomo Malchu:

Deque novissimo inter Judæos, anno
præsenti MDCCXIV. *adventus Mes-*
sia termino.

Indictâ

Mense Augusto

publicâ recensione libri Cohēleth
ad Fontes Hebræos.

Jac. Perizonius
Comment. Histor. seculi XVI.

p. 97.

Incredibile dictu est, quantum *studia linguarum, paulo ante Lutherum* inter Christianos & ipsos laicos *exorta*, contulerint ad theologiæ æque ac aliarum disciplinarum emendationem. *Per ea enim discabant homines veram interpretandi rationem:* Atque ita spretis vulgatis versionibus & interpretationibus receptis, *genuinum scripturæ sacræ sensum* sua indagabant industria.

Usus cupido Lectori S.

AUdolvimus his diebus *interpretationem* Philologicam *Psalmi CXIX. vivam effigiem temporum Jaddi summi Pontificis. Usum studiorum* quorumvis poscunt haud immerito omnes: Qui & *usum* postulant jure *cujusvis loci & scripturae explicati aut recensiti.* Quem *usum in applicatione* ponunt nonnulli aut *regulis vitae.* Expectatur hoc ex cathedra & suggestu. Usus profecto doctis copiosus, ex *enarratione libelli verum, proprium, insitum cognovisse sensum, quem literaliter dicunt, qui scopo & consilio scriptoris respondet.* Abunde inquam hoc peritis. Et magnum quid. Præterquam quod non cuivis obvium sit, *sensum scripti proprium & nativum cognoscere; ex cognito quisque pro arbitrio accommodandi ad tempora, personas, res & fata, occasionem nanciscetur amplam & materiam infinitam. Optimi aut nativi usus ex historia, quando & qua occasione quid scriptum aut dictum. Similia fata temporum si attendantur, usus est pronus & aptus.* In novos mille sensus deintorquere orationem recensitam, veterum more, non usus sed abusus, & ingens quidem est, detorsio autoris contra mentem. Allegoriæ Patrum multorum coactæ nullius hic usus, judice Luthe- ro, cum omnibus peritis.

Usus inexplicabilis in oratione Jaddi, considerasse Jaddi, viri eminentis, fata & negotia, consilia & facta, illo tempore ancipiti. Temporum nosse casus & eventus, prosperos, adversos, dubios: Maxime illis qui præsunt & gubernant, in fa-

cris & civilibus, ut in Jaddo. Pericula Jaddi, ab Alexandro & Manasse, toto libello cantata, sat usus in applicatione prudenti. Sed & animus Jaddi imperterritus, constans, firmus, & verius studio munitus, usui maximo, si quis accommodet, ubi locus. Sed & regula regiminis in Jaddo, non levitas, negligentia, sopor, sed legum custodia & cura, fons usuum perennis. Spes, fiducia, tolerantia Jaddi, in tantis rei publicæ & Ecclesiæ motibus, prudentia quoque & religiositas, suis locis congruæ, usuum innumerorum. Tam fecundus quilibet in toto libello versus, in quo pœne omnia ista latent, ut in singulis redeant, sub alia aliaque figura.

Licebit velut in transitu observare, *quomodo Judæi & hoc utantur Psalmo.*

In his *R. Schlomo Malchu* usus psalmo, ad nomen suum significandum literis initialibus, versibus ex præsentī psalmo huic fini collectis.

versu

162. ש ש אנכי על אמרתך כמוצא שלל רב:
 93. ל עולם לא אשכח פקודיך כי בם חיותני:
 97. מ ה אהבתי תורתך כל היום היא שיחתני:
 34. ה בינני ואצרה תורתך ואשמרנה בכל לב:
 103. מ ה נמלצו לחכי אמרתך מרבש לפי:
 92. ל ולי תורתך שעשעי אז אברתי בעניי:
 81. כ לתה לישועתך נפשי לדברך יחלתי:
 46. ו אדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבש:

Nomen *Malchu* aut *Malcho* à longis seculis familiare

liare Judæis, מללך *Malluch*, *Neh. 10.27* Μαλχος, *Joh. 18. 10.* & apud *Josephum*.

Intelligi vero hæc *Malchi* æmulatio non poterit sine *historia viri*, cujus res præcipuæ ibi reconditæ, inprimis colloquia cum regibus Christianis, versu ultimo.

Seculo decimo quinto labente, A. 1483. in Lusitania natus genere & ortu Judæus. Quod autem illo tempore, in Hispania & Lusitania, Judæi vel emigrare vel Christianismum amplecti cogarentur, in his postremis extitit juvenili ætate *Malchu*, *Schlomo* vocatus. R. D. Ganz, *Zem. David. f. 10 c. 2.* illum ex coacta ad Christianismum conversione appellat מלכו ex Lusitanis vi ad religionem mutandam compulsis. Christianismum professus scriba evasit regius, סופר המלך Interea ex oriente in italiam venit Judæus R. *David Rubeni*, Pontifici clementi VII. non invisus hospes, qui Judæis faveret, cui visus spem suam exposuisse de Judæis in patriam reversuris. Finxit autem hic R. *David Rubeni*, se à decem tribuum cohorte advenisse, ultra Tartariam. Quæ fabula credulis facile imposuit & imperitis. In Lusitaniam delatus, incidit in novum illum hæctenus Christianum Salomonem Malcho. Hunc pellexit, rediret ad Judæismum. Quod fecit. Sed tectè primum. Qui ad Judæismum reditus nomen illi conciliavit apud Ganzium מלך גנז *profelytum* dicens *justum & integrum, plenum*, sine exceptione, Judæum in optima forma. Quomodo & novissime R. *Jehuda Leo*, *Sepher Schire Jehuda*, p. 10 c. 1. eodem illum elogio ornat, מלך גנז היה *erat sincerus profelytus.* L1 2 Arcæta

Arcta juncti amicitia ab illo tempore David Rubeni & Schlomo Malchu. Hic literis operam dans, in rebus Judaicis apud Italos progressus fecit celeres & magnos, cum ardor jam esset flagrans, quo raperetur in novum suum avitum Judaismum, maxime cum à socio Davide spem concepisset rerum magnarum.

Doctrinæ profundioris copiam nactus, docuit in Judæorum scholis, sub Clemente VII. Pontifice, Carolo V. Cæsare, Francisco I. Gallia rege, ætate Lutheri, ad annum usque 1533. in Italia & Gallia. *Ganzius de illis*: כתנייר בהתנף והתכר אל דוד ראובני הנא מחדית עשרת השבטים דרך ארץ ספרדיא הגדולה אשר היא הרבה להלכה מזהר גוון ורש הכל אף שמעורין היה משולל: *Clam factus Judæus, & junctus Davidi Rubeni, qui venerat ex regione decem tribuum, per Tartariam magnam, qua longe ultra fluvium Gosan. R. ille Schlomo Malchu, quanquam à prima juventute esset privatus religione judaica, (non prado legis Mosis, ut apud Bartoloccium, Tom. IV. f. 386. verba Ganzii exprimuntur,) nihilominus tandem excelluit in Judaica doctrina.*

Ubi egerit & docuerit, notavit Ganzius: *Docuit publice in Italia, & Argantomagi in Gallia.* Obscurior vox תורמה interpreti apud Bartoloccium suasit plane omittere. Neque vero *Turcia*, quorsum illum venisse nulla sunt vestigia, qui potius in Gallia & Italia egit vitamque consumsit, qui Mantuæ expiravit. Si quid colligo, hic תורמה est *Argenton, Argantomagum, in Pictonibus, in Gallia sinu, quibus vicini Bituriges.* Scriptis

Scriptit paucos libros, de quibus in *Siphte Jesehenim*. Præcipuus est *liber Cabbalisticus*, isque parvus, hodie admodum rarus, דרשות. Editio mea caret loco & anno. Vero simile hanc primam esse, quam ipse in Gallia apparavit. Vivo certe ipso lucem vidit ille liber, qui *pagina ultima* ב. ע. ו. in epilogo monet, se, dum jam prelo subesset hic liber, de quibusdam momentis consignare librum alium: בקונטרס אחר אשר אני עושה עכשיו כשמדפיסים זה:

Ad hunc librum scribendum se invitatum ait à Judæis in סאלונקי. Verba sunt: למען אחי ורעי הנאמנים היושבים בסאלונקי הדורשים ממני לשלוח להם איזה דרוש על דרך האמת או איזה פירוש על שום דרשה או מאמר מרבותינו ז"ל וכדי למלאת שאלתם ונקשתם ראיתי לכתוב להם הקטור הזה: Propter impensa desideria carissimorum amicorum meorum in Salonica, qui ipsis scripti quid mitterem, sive de doctrina, sive in Scripturam, sive in Talmudicos, petitis nolui deesse, & hoc scripsi. Locus סאלונקי videri poterat esse *Thessalonica*, quæ & *Salonica*, in Macedonia superiori, ubi & Judæorum frequens coetus. Verum, uti תורמה hic non *Turcia*, sed urbs Galliæ *Argantomagum*, cum apud Gallos egerit & Italos, non Turcos: Ita & סאלונקי hic non *Thessalonica*, sed in Gallis *Saloniac*, in iisdem Pictonibus, haud longe ab *Argantomago*, Argenton. Et in alterutro loco impressum esse librum laudatum crediderim, & quidem Argantomagi, cum non manuscriptum illis sed impressum miserit, quod desiderio illorum visum congruere. In Gallia vero

His quidem annis, ubi in Gallia egit, animum sumsit adeundi Gallorum regem, eumque ad Judæismum pelliciendi, quod Franciscus I. rex facile risit.

Postea in Italiam rediit, Mantuæ docens, ubi præ nimio Judæismi zelo mox vitæ finem vidit, cum Cæsarem prius Carolum V. ausus esset alloqui, quem ad Judæismum pertentaret. Fuit hæc temeritas duorum istorum sociorum, Davidis & Schlomo Malchu. Cum audisset Schlomonem Malchu Cæsar Carolus Mantuæ, immanem audaciam Judæi indignissimè ferens, vix illum sivit se econclavi Cæsaris proripere, quem egressum iussit comprehendi & rogo imponi. Sic a colloquio cum Cæsare pro religione Judaica Mantuæ in cineres abiit. Ganzius de his fatis & colloquiis R. Shlomonis Malchu cum rege Gallorum Francisco & Cæsare Carolo V. ר"ש הכל ומכרו דוד הרבובני היו מדברים עם מלך צרפת ואם קארלוס הקיסר והיו חבקים להטות את לבם לאמונת ישראל: R. Schlomo Malchu & sodalis David Rubeni differuerunt cum rege Gallia & Cæsare Carolo V. pellecturi illorum animos in religionem Judaicam.

Supplicium R. Schlomonis in rogo, Ganzius cum aliis Judæorum Chronologis non dissimulavit, sed in martyrii genus transformavit: אחר כשביל זה ר' שלמה מלכו כדון לצרפה בעיר מכסובה בשנת רל"ג Propterea, ועשו רסן בפיו שלא היה יכול לדבר מאומה וצרפיהו. ob zelum pro Judaica fide, condemnatus est R. Schlomo Malchu ad rogam Mantuæ, A. 283. (A. Chr. 1533.) Freno ori injecto repressus ne mutiret, crematus.

Prehen-

Prehensus & socius R. David Rubenita, in vinculis ductus in Hispaniam, ibidem excarnificatus, Caroli V. Cæsaris mandato.

Gloriari non veriti Judæi de martyrio R. Schlomonis Malchu. In his R. Jehuda Leo, in Schiree, p. עו. c. 1. קדש שם כבודי וכסף על יסוד השם Celebravit publice nomen Dei, & combustus est propter unitatem Dei, Mantua, anno 50. (vitæ ejus aut ætatis.) qui ominose in loco scripturae Deut. 4. 30. In tua afflictione, ubi offendent te omnia illa. Voce ל' numerus 50.

Historiam brevibus complexus recentissime Banage Hist. Jud. Tom. V. p. 2022. Un fourbe plus habile joua mieux son rôle pendant quelque tems. Il étoit originairement juif. Mais on l'avoit élevé dans le Christianisme. Il possédoit même une petite charge à la cour de Portugal, lorsque David Lemlein y arriva & résolut de le faire servir à son dessein. David se vantoit d'être le chef de l'armée d'israel. Il l'avoit publié à Rom, où il avoit vu Clement VII. Etant arrivé en Portugal, il obligea le jeune Chretien à reprendre son ancienne religion, & le nom de Salomon Malcho. Il le fit étudier, & le progrès qu'il fit dans la connoissance des traditions & de la loi fut si grand, que les Juifs d'Italie soutenoient, qu'un Ange lui dictoit ses sermons. Non content de prêcher, avec beaucoup de force, il composa plusieurs Ouvrages, qui ajoutèrent un nouveau rayon à sa gloire. Son associé David se distinguoit aussi par ses junes. On assure qu'il étoit six jours sans prendre aucun aliment. Il vivoit en pu-

blic, & avoit de son abstinence totale des temoins, qui le regardoient comme un homme divin. Cependant, ni lui ni Malcho n'osèrent prendre le titre de Messie. Ils se contenterent l'un & l'autre de se vanter, qu'ils étoient les précurseurs de celui, qui alloit paroître & délivrer la nation. Malcho eut l'imprudence de demander audience à Charles Quint, qui étoit alors à Mantouë. Il la lui accorda. Mais en sortant de sa chambre il le fit arrêter & jeter au feu. David fut arrêté prisonnier, & relegué en Espagne.

Ab obitu inter Judæos sanctitatis nomen invenit, cujus præfagia & oracula attenderent. Non destitit R. Jehuda Leo l. c. illum appellare החקונל *Virum sanctum & pium, cujus verba integra & vera.*

Non deprehenditur palam professus, se esse Messia præcursores, qui integro seculo elapso, A. 1666. Messiam venturum fertur credidisse & expectasse. Venditant Judæi pro arcano, hunc Schlomonem Malchu gestasse עלית קטן, pro more, sed cum oraculo occulto. Huic siquidem interulæ religiosæ, parti anteriori, dicitur arte acupictoris inscripisse schema verborum quorundam & literarum, de adventu Messia, gentium perniciæ, & Judæorum salute.

Schema oraculi R. Schlomonis Malchu:

שרי	ידור	אלהים
להכניע	לרחם	לשפוט
ם	י	ג

Neta

Neta singula serico diversi coloris. Prima linea, descendendo, נויס לשפוט אלהים Dominus, qui judicabit gentes; serico rubro. Altera linea יהוה לרחם ישראל Deus, qui miserebitur Israelis; serico candido. Tertia linea, להכניע מלכים עדי omnipotens, qui prosternet reges; Serico flavo.

Colorum ratio. Color ruber aut sanguineus in prima sententia, de gentibus judicandis, bello superandis & fundendis; pro symbolo cruoris. Alludendo ad Es. 63. 2. מדוע אדום לבבוך? Quare rubes sanguine vestis tua? in prælio, quo fundendæ gentes.

Color secundæ sententiæ candidus, de israelitis redimendis triumphum ominatus. Uti ruber color in gentibus fundendis, signum iræ & stragis, ita candidus, in Judæorum liberatione, signum gratiæ. Alluendo ad Es. 1. 19. אם יהיו חטאיכם כצנים כחלב לבנים. Si fuerint peccata vestra ut cocci, nivis instar albescent.

Color tertiæ sententiæ, de regibus subigendis, flavus: Quod regum facies flava futura instar croci.

Hæc generatim de Messias negotiis. Sed ænigmatis & oraculi vis interna posita, ut creditum, in numero anni definiti, quo Messias ille adventurus: Puta, A. 1666.

Quem annum in isthoc R. Schlomonis pectorali existimant fuisse subindicatum tribus primis vocibus.

אלהים	יהוה	עדי
86	26	314

L 15

Summa

Summa תכו 426. Quæ Christianis est 1666. Quod à R. Schlomonis obitu tanti visum pretii oraculum, ut, seculo voluto, *adventante illo anno, 1666.* totus per orbem Judaismus omnem in illum annum spem poneret, *diebus pœnitentialibus rigidissimis universalibus religiositate maxima celebratis.* Siquidem traditione persuasi, à pœnitentia universali pendere Messiaæ adventum.

Rigorem jenuniorum illorum A. 1666. ex jactato oraculo R. Schlomonis Malchu, non dissimulat R. Jehuda Leo, l. c. p. 7. c. 1. הלל שמעתם אם ראיתם את התשובה הגדולה הזאת שנעשתה בכל ישראל בשנת ת"כו לפ"ק אשר לא נעשה כמות :

Annon audivistis, non vidivis, ingentem illam pœnitentiam, quæ fuit instituta per omnes Judæos anno 5426. (1666.) cui similis audita nunquam.

In tam immani Judæorum apparatu, ex omni ne R. Schlomo Malchu, martyris sui, spes omnis illo fixo anno evanuit, & oraculum vel augurium R. Schlomonis vanum & irritum deprehensum.

Quæ spei inanitas in ipsis illis grandibus pœnitentiæ feriis animadversa mox à sagacioribus, in summa Judæorum devotione. Extitit inter illos in Hassia, in oppido Wizenhausen, Judæorum Doctor, R. Wolff, caput Synagogæ, qui cum divertisset apud R. Jehudam Leonem, in פפטרות Præfectum, post plures dies inter ingentes gemitus coepit exclamare, ineptos & indignos esse Judæos adventu Messiaæ, qui negligenter *duo Amen :* כר לי מאד על שני אליו חמ"ס שנה"ו מתוך

הקהל

ותחזיקה עינינו בזונוך לרחמים נ"א התחזיר שכינתו *Unum Amen* ex precibus publicis de-
 perditum, in quotidiana octodenarum formula
 matutina *Videant oculi nostri, te redire Zionem cum gra-*
tia! Benedictus esto Deus, qui reddet splendorem &
magnificentiam Zioni! Post quam emphaticam il-
 lis precum formulam, de adventu Messiae, nul-
 lum in Synagogis Amen. *Alterum deperditum A-*
men ex oratione vespertina Sabbatica, cujus hæc
 formula: יהוה פורס סכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל *Deus pandet tentorium prosperitatis super*
nos, & super totum populum suum israel, & super Hie-
rosolymam. Quæ formula, spei & desiderii
 de Messiae adventu plena, nullibi in Sy-
 nagogis obsignata voce Amen. Hæc illa duo
 desiderata Amen. De hoc defectu ap. R. Jehudam
 Leonem, l. c. p. 5. c. 1. לא נמצא מהשומעים את הכרכות *illis precibus nunquam audi-*
tum est addi Amen. Quæ verba R. Wolfii, con-
 querentis de illo defectu, indeque dilato Messiae
 adventu. Doluit R. Wolff, conjungi in preci-
 bus matutinis quotidianis, in octodenis, finalem
 illam oratiunculæ formulam התחזיר שכינתו לזיון im-
 mediate cum sequenti oratiuncula מודים אכתנו לך
 ab omnibus in Synagoga orantibus, sine inter-
 jecta mora, pro voce Amen, ad præcedentem
 precatiunculam. Similiter vesperi Sabbati, to-
 tam Synagogam, immediate sine temporis in-
 tervallo, adeoque sine Amen, priori precatiun-
 culæ finitæ addendo, combinare finitam formu-
 lam illam יהוה פורס סכת וגו' cum nova sequenti ora-
 tiuncula,

juvencula, ושררו בני ישראל את הזנת, *servanto israelita sab-*
batum. Verba R. Wolfii: שמיים החתפלו המחזיר: שכינתו לבין כלם כאחד עונים ואומרים מודים ונו' ונמצרנו על
שנת' אומרים כתף ושררו ונו'

Hi gemitus R. Wolfii, quos effudit in sinum
R. Jehudæ Leonis, de corrupto Synagogæ Judaicæ
statu, obstaculo adventus Messiae, per quod
omnis poenitentia & spes. A. 1666. irrita fiat &
inanis.

Quibus auditis obstupuit R. Jehuda Leo, eva-
nescere omnem præsentem in tam inaudito
Judæorum apparatu spem Messiae: חרדתי חרדה
גדולה עד מאד ויהי לפני כדונג לפני אה בשמעי את כל זאת
מחמת שכל סעולם כולו כאחד היו עומדים ומתעבקים בתשובה שלימה אשר
לא בשמע כחוק מיום הוסדה הארץ ועד עתה כדי שיזכו לגאולה
ה' כאשר ידוע להיותם אנשים שהיו באותו הזמן אשר היה חיים
: *Exhorruì vehementissimè, & cor meum instar*
cera ad ignem liquefactum, cum audirem illa: Quo-
niam totus Judaicus orbis unanimiter pro sincera pœ-
nitentia erat occupatus, cui similis audita nunquam à
condito orbe, ut adventui Messiae apti & digni essent:
Quod illis viris in recenti memoria, qui ex illo tem-
pore adhuc supersunt: A. 1697. quo autor scripsit.

Communem illo anno 1666. liberationis spem
profitetur amplius, cum dolore ob irritum even-
tum: יכולם בכלל באותו הדור היו בטחים בהשם כ"ה שיוציאנו:
: *Omnes & singuli illo tempore*
certam in Deum ponebant fiduciam, qui illo anno esses
liberaturus nos, & ex servitute in libertatem assertu-
rus.

Sic, pro fide Judæorum, R. Schlomonis Malchu præsagium evanidum & frustraneum. Ex sententia R. Wolffii, impedimentum non in pœnitentia Judaica, sed in defectu duorum illorum Amen. Triste hoc argumentum R. Wolffii non propalatum tunc à R. Juda Leone, sed pectore clausum, ne illo anno, cum spe abeunte, exspiraret & communis Judæorum pœnitentia ante annum finitum.

Non destitit tamen scrutari sequentibus annis R. Jehuda Leo, quæ ratio istius impedimenti in defectu duorum Amen. Donec A. 1696. mense illorum primo, Nisan, cum pro sueta sua religiositate surgeret media nocte ad preces, illi, ut ait, res detecta, l. c. p. 1. c. 1. *Defectum esse fidei in Judæis*, quam declarent voce Amen.

Post præcentoris formulam precum si addatur à populo universo *amen*, unam eandemque tunc esse precationem & intentionem, cum dicat precans præfectus, & cum *fidem habeas respondens voce amen*: כוונת אמן שיכוון לנו אחת היא: *Fidei tesseram esse vocem amen* in præfecto orante & toto populo respondente. *Ante exilium, stante templo*, post quamlibet precatiunculam fuisse adhibitam hanc formulam כבוד מלכותו לעולם ועד *Benedictus deus ob regnum suum æternum*: Ab exilio vero, templo deleto, post quamlibet preculam dici *Amen*. Ratio differentiæ: Quod *presentis tunc regni divini* habuerint manifesta signa prodigiosa, ex miraculis. Ut illa formula sua profiterentur: *Re-*

gnum gloriosum, quod præsens nostris videmus oculis, sit benedictum in perpetuum. In exilio vero regnum illud Dei gloriosum profanatum & dissipatum esse inter gentes idololatrias, quæ in templo ejus subsultent. Neque quidquam comparere gloriosi illius regni. Quamobrem nunc non esse respondendum nisi per *Amen*, fidei & spei symbolum, qui toto pectore fide sincera expectent videre iterum regnum illud cœli. Quas rationes R. Jehuda Leo, ex *Sepher iggeret hattivul*, alieno allegavit nomine: כְּגֹלָה בַּעֲוֹה כְבוֹד מַלְכוּתוֹ מְחֻלָּל בֵּין הַגּוֹיִם ועובדי האלילים מרקדים בהיכלו ואיה כבוד מלכותו ואין לנו לענות רק אמן ולהאמין בכל זאת אמונת אומן שכזכה במהרה לראות בתפארת עון ומלכות שמים להעביר גלובוס מן הארץ:

Deprehendisse se ait R. Jehuda Leo illis fatiis, non solam *pœnitentiam* vel severissimam juvare, pro longa traditione, sed accedere oportere *fidem*. Illustrat vim vocis *Amen*, ex *Sohar* & *Talmude*, acrostichis, אָמֵן מְלֵךְ כְּאֵמֶן Digreditur dehinc longe in commendationem vocis *Amen*, & *fidei*, cujus symbolum. העליונים ותחתונים בכלל *Superiora & inferiora omnia pendent à voce Amen.*

Circumscribit posthæc R. Jehuda Leo multis regulis & cancellis *verum & dignum usum vocis Amen*, in efferendo, ut fiat puro animo. Debere prius probe intelligi precationem, ad quam dicturus amen. Alioquin ad non intellectam præstare non dicere. Neque raptim efferendum esse Amen, tono in ultima, sed graviter, tono in penultima, neque ultimam, velut absorbendam esse

esse per segol sed efferendam similiter graviter per Zere. Neque nisi mox post precationem dicendum esse amen, non longas moras necendo; quale amen dicatur *אמן יתום*, amen viduum. Neque anticipare fas esse amen ante finitam oratiunculam orantis præfecti: Quale amen sit *אמן רעופה* raptum amen: Eodem modo, acsi velociter pronunciaret, quod itidem inane & surreptum. Ea vero mensura esse protrahendum amen distincte, qua posset interea dici *אמן מלך אל*. Neque ulterius vocem esse protendendam, cum sic nihil valeat, sine sensu.

Porro distinguit autor preces. In quibus peculiarem vim & scopum octodenarum *depredicat*, p. 3. c. 2. *quæ sint petitiones*. In his ad quamlibet, à præcentore recitatam, respondendum esse amen. Ad primam hoc sensu: *אמת היא הנרכה שברך המכרך שה' י' הוא מוכן הדעת והוא יקיים והאמן דברי המבקש ויתכנו מדע* Firma illa oratio, quam dixit orans: quod Deus donet cognitionem; Hic impleat & confirmet, quæ petiit precans; ut det nobis cognitionem, intelligentiam & prudentiam. Ad quamlibet ceterarum illarum in octodenis pariter dicendum esse Amen, hoc sensu: *אמת היא הנרכה שברך המכרך שה' י' היא מוכן הדעת והוא יקיים והאמן דברי המבקש ויתכנו מדע* Firma & valida hac precatio, fiat quod petatum.

Speciatim, ad duas definitas & controversas precatiunculas, unam ex octodenis, alteram ex sabbaticis vespertinis, digne ad illas amen dicendum ait, f. 7. c. 2. hac ad primam intentione: *אמת היא הנרכה שברך המכרך שה' י' היא מוכן הדעת והוא יקיים והאמן דברי המבקש ויתכנו מדע* Firma est oratio, quam dixit orator, quod Deus restituere-

restituere velit majestatem suam Zioni. Pariter ad secundam simili sensu. והוא יקיים ויאמן דברי המבקש *Est hæc oratio vera; confirmet quoque Deus & impleat omnia ab orante petita, ut reddat Zioni majestatem suam & pandat tentorium prosperitatis super nos & Hierosolymam.*

Imprecatur incredulis, qui hæc duo amen in his duabus precatiunlis negligent: מי שאינו עונה ואמן עליהם כלל הרי הוא כרשע וכופר ואינו מאמין תו' שה' בנה יסוד ביתו שכינתו לביתו ויפרוס סוכת ונו' שיבנה ב'ה: *Qui ad illas non responderit amen, similis est improbo & infideli, qui non credat, Deum reducitur suam majestatem in Zionem, & pansurum tabernaculum &c. ut resuscitet templum.*

Exinde diuturnitatem exilii presentis tribuit defectui illorum duorum Amen, indeque incredulitati communi. מאחר שאלו שני האמנים נאכדו חתוך בני עמינו בעו'ה לנארי ולא נשמע מהם שמונים אמן לכן הם עומדים בקיבולת רבא קדם אבוהון דנאמין ולועקים למה נגרע משאר אמנים שאומרים על כל ברכה ותהלה ומו' כחך בעו'ה הקטרונו של שטן ומכלית בכל עת ועונה בשעת עת רצון של הגאולה ר"ל וגורם לנו עת האריכות הנלות הזה מלך טענותיו להעניש אותנו כמדה שאנו מודדון מאחר שאין אנו מאמינים תו' ככל ועדיין לא שקט ולא נח הרגו כל הקטרונו ההוא:

Quoniam duo illa Amen prorsus exulant ex populo nostro per nostra scelera, neque quisquam animadvertitur respondere ad illas preces amen: ideo ista obstant nobis & accusant nos apud Deum, clamando: Cur sumus nos deteriora illis Amen, quæ pronunciantur ad aliam quamlibet procationem & orationem? Hinc illa nostra

nostrâ culpâ Satana accusatio, quæ semper pravalet, & quolibet liberationis nostræ tempore à Deo definita, respondet, efficitque nobis diuturnitatem exilii hujus, jure talionis, quoniam nos non credimus, proh dolor! Quare adhuc durat illa nostri acerba inculpatio.

Spondet abhinc *ex illis duobus Amen restitutis atque observatis* proximum Messiaæ adventum, ab anno illo, quo librum edidit, 1697. usque ad terminum octodecim annorum, ad Annum præsentem 1714. f. 7 c. 2. Ex ista emendatione pollicetur, singulos illos 18. annos aptos fore ad desideratum Messiaæ adventum. Sibi ipse objicit: *הרוזה לבקר ירמק* *Qui volet mentiri, in longa tempora proroget mendacia sua.*

Respondet, prædictiones tales munitas esse autoritate magnorum inter Judæos doctorum, qui longa tempora definiverunt. Primum sistit autorem, supra fuse descriptum, R. Schlomo Malchu, qui tempus adventuri Messiaæ definiverit prædicendo, longo post se intervallo, A. 1666. Præter *טבת* quod vidimus, allegat verba & scripturæ locum, quo terminum illum præsignificarit: Ps. 145. 14. *לכל הנפלים* *Erigit Deus omnes lapsos, aut labentes.* Quorum numerus 426. qui nobis 1666.

ס	ו	ח	ך	ה'	לכל	ה	כ	פ	ל	י	ס
60	6	40	20	5	80	5	50	80	30	10	40
Summa 426. <i>תכו</i>											

Commendat dein autorem Schematis Judaici, quod Candelabrum à figura audit, ex Psalmo 67.

גרמ"ג כ"ב בר"ת בסוף קנה האמל"י שבמכורה שהוא כנגד שנת
 :רמ"ג *Definitum quoque tempus per literas initiales*
in fine calami in candelabro medii, qui respicit sabbatum.
Quod satis intelligenti. Est autem in septem illis
 calamis, qui respondent septem diebus, medi-
 us longior, qui pro sabbato. Clauditurque *tex-*
tus ex Psalmo 67. per calamos scriptus, in medio,
 ex v. s. כלה תנחם Literæ initiales sunt 460,
 Christianis 1700. Qui illis erat spei index: Cum
 sabbato respondeat Messiaë tempus.

Pro luce hujus termini allegat R. Jehuda
 Leo *Cant. 5. 11.* כן כת"ס פ"ו *cujus media vox signa-*
ta, כת"ס, efficit 460. nobis 1700.

Posthæc producit R. *Eliesarem Kalir*, veterem
 Judæorum Poëtam, qui præsignificaverit annum
 474. qui nobis 1714. in quo jam versamur. Usus ille
 loco *Deut. 30. 2.* אלהיך : ונת עד ה' אלפיך : tribus literis in-
 de selectis תע"ד quæ sunt 474. Cui calculum ad-
 dit R. Jehuda Leo, laudato in hunc ultimum
 terminum *Ps. 139. 6.* פליאה ד' עת מחי כזונה לא יוכל לה : *Admirabilis illa cognitio, superat me, nec capio illam.*
 Vox עת notata aperte, numerum facit 474. no-
 stris 1714. Hic illis terminus ultimus.

Intermedius adhuc *Raschio* in Daniele lauda-
 tus, 469. nobis 1709. Quæ anticipatio grata
 futura R. Jehudæ Leoni. Eoque trahit locum
 Scripturæ, ex *Ps. 107. 23. 24.* ירד"י ה"ס נח"כ"ת vox
 נח"כ"ת notata, vehit numerum 469. nobis 1709.

Præsens jam annus 1714. quo vivimus, Judæis
 spe, sed ferme ultima, quod est desperatione,
 plenus. Expectatur illis huc usque Messias, in
 annum

Se proinde cum *Jaddo* composuit, qui *Alexandrum Magnum* aliosque reges *Syriæ* in templo *Hierosolymitano* & urbis arce compellavit, & pro rebus *Judæorum* sine metu intercessit. Fatis interim & successibus contrarii *Jaddus* & *Malchu*; quorum ille obtinuit à regibus omnia ex voto, gentis & religionis libertatem, *Alexandro* favente: *Hic*, cum repulsa & ira *Cæsaris*, cineres *Mantuanos* invenit.

Nec *Jaddus*, nisi post colloquia cum regibus fausta & serena, illa fata cantavit:

וַיִּשְׁרַח בְּעֵדוּתִי כִגְד מַלְכִּים וְלִבִּי אֵלֶּיךָ:

Loquebar, locutus sum, de constitutionibus tuis coram regibus, *Alexandro* & suis, nec metuebam. *Malchu* vero futura sua conamina de eventu incertus cecinit: *Loquar*, de constitutionibus tuis, coram regibus, *Francisco I.* & *Carolo V.* nec metuam.

Atque hæc *historia lumen* in carmen utrumque, *Jaddi* & *Malchu*, quod, iisdem verbis contextum, plane diversam refert sententiam, pro autoribus diversis, pro fatis aliis, eventibusque contrariis. Tanta differentia inter originem veram & accommodationem, servatis iisdem verbis. Neque in utramque *commentarius* integrior, plenior & luculentior, quam *utriusque historia*. Quæ via recta & plana.

Satis de hoc usu *Psalmi 119.* ex assimilatione. Alius *Psalmi* hujus usus apud *Judæos*, est majoris momenti & asperrima apud illos consuetudinis. Quando rigidiores *Judæi*, & in his in primis docti, me-

dia

dia nocte surgunt, precibus se dantes querulis, multis & longis, inter amaros planctus de exilio & patriæ jugo. De quo ritu בליל נקרא יקרא Ju-
dæorum doctores hodie multis scriptis operosi. Quam in rem in Officiis Judæorum antelucanis disse-
ruimus. Hujus suæ intempestæ nocturnæque reli-
giositatis fundamentum primum aucupati in Thre-
nis, c. 2, 19. בליל נקרא יקרא Surge, clama, nocte, summo
mano, effunde instar aqua animum tuum, coram Deo:
Attolle ad illum manus tuas, pro vita infantum tuo-
rum, qui pereunt fame in plateis. Alterum calcar
desumptum ex Psalmo hoc 119. v. 62. בליל נקרא
:קרא יקרא על עבדך Media nocte surgo ad cele-
brandum te, propter decreta tua justa.

Constitutio illa Judæorum ecclesiastica de religione
nocturna, mediæve noctis, etsi tectos plures ha-
beat fontes, quos ipsimet profitentur partim, illis
tamen locis sacris proxime non firmatur. Nudus li-
terarum sonus, merus vocum situs, suggestit ar-
gumentum, contra utrumque scopum. Jad-
us, cum autore Threnorum, respicit in tem-
pora fixa Judæis matutina, pro initiis sacrorum,
sacrificiorum & precum. Quod initium erat or-
tus solis, pro anni tempestatibus. Cum aurora
surgendum erat sacerdotibus in templo, ad sacra
facienda prima. Hoc aurora tempus vocatur ele-
ganti auxesi media nox, summum mane.

Abit non parum ab illis moribus constitutio
judaica, quæ certis anni intervallis auroram longe
antevertit, adeoque & statum matutinum sacro-
rum tempus priscum.

Sed nec prætereundi *abusus* hujus *Psalmi 119.* penes Judæos immanes, sed & lepidi, illis tamen ex fiducia religiosi.

In illis est *amuletum* טפטיה, oppositum omnis generis hostibus etiam in itinere, quo se salvos existimant.

De cujus utendi modo præcipue in ספר שערי ציון, & in כפתולי אלהים Quam in rem nos in *Enigmatibus Judæorum*, p. 59. 60. 117. 118. 170.

Derivatum hoc *amuletum* esse ex tribus versibus *Psalmi 119.* puta v. 69. 70. syllabis initialibus, טפ טפ, יה monet plus simplici vice *R. Schlome Rokka*, in נארי הפנים הנקראים כ.ט. c. 3. inter alia f. טפ. טפטיה ספר כוכב שלמה רעים דלעילא לא מתפרשין לעלמין אלא בייחוד עומדין לעולם ועד בשם קדוש וגדול המחשבי ה"ה טפטיה המיוחדם וכלם יחד לעולם ועד שרוב קדושתו נקרא מחשבי לרמוז דלית לן רעות להנות אותו כי אם במחשבה היוצא מפסוקי האלפא *Tres angeli faciei*, ביתא של תהלים טפלו טפ"ט י"ח"א מסדך *respectu Abrahami, Isaaci & Jacobi*, qui dicuntur amici superi, non disjunguntur unquam sed unà perpetuo existunt in nomine sancto & intelle'ctuali, טפטיה, quod illos adunit, ut unà semper existant: Quod præ ingenti sanctitate vocatur intel'lectuale nomen, eo quod nefas sit illud memorare nisi mente: Quod nomen emergit ex versibus Alphabeti *Psalmi 119.* ex voce טפלו v. 69. ex voce טפ v. 70. & ex voce יהי v. 76.

Et hoc quidem *amuletum* טפטיה pars *Clypei Davidis*, apud Judæos celebratissimi, omni inimicitiae oppositi: Quo de *R. Schlomo Rokka* multis f. כה. c. 1.

Neque adeo hoc amuletum peritorum animis volvendum, nisi oculi simul ferantur in tres illos versus Psalmi 119.

In simul equiparatur hoc amuletum integro versui, *Exod. 23. 20.* הנה אנכי שולח מלאך לפניך לשמרך בדרך ולהנִיִּיךְ. Cujus effati finales literæ numero valent 193. quot valent literæ טפספיה 193. Et hic locus amuleto comprehensus, ut in *Sohar טפספיה* hinc unice repetatur, ut & in *Naphthale Elohim*, f. כו. c. i. fatente R. Schlemo Rokka f. כט. c. 4. Quin amplius respondere jactatur sacratissima formula, הנה אנכי יהוה אלהיכם, quæ numero itidem 193. De reliquis nos alibi.

Sed abusus restat amplior, qui medicinam spectat, in variis corporis morbis, in diversis etiam animi affectibus. Horum compendium licebit hic spectare ex תהלים, per totum Psalmum 119. per omnes literas, longo ordine.

אשרי תמימי דרך לרדת הנוף ילחום עליו פעמיים

Prima Psalmi sectio, litera ה, *Felices integri via, &c. Pro tremore corporis. Hac bis super eo mussita.*

Quia in hac sectione de integritate gradientium, ut & v. 5. de aptitudine & firmitate. Præterea hæc sectio pro instituto religioso: למי שירצה לעשות מצוה pro illo, qui quid acturus lege injunctum ut succedat. Frequens namque legum servandarum mentio in illis.

Secunda sectio, litera כ, pro studiis. כמה יורה בערי לשכתה לפתיחת הלב יסב צינה בשליתא וקלוק יתה וכתוב עליו כמה יורה בער עד שלא אשכח דברך ותורה זוה לנו מורה מורה וכו' לא יחום ספר התורה וכו' והשם שלו הפניאל שבוניאל

מוסיף על פתח לבי בתורתך וכל מה שאני לומד אהיה זוכר ותעשה
זה שעת מנחה בתענית יום ה' ויאכל הניצה צבת א' עוד יאמר
מיד צחה יזכה נער עד למדני מקיף ג' פ:

*Quomodo se componet puer, &c. Pro oblivio-
ne, pro attentione quoque. Accipe ovum eoctum: Tol-
le crustam ejus. Inscribe ovo totam hanc sectio-
nem literæ צ, ad initio ad finem, ab illis verbis,
Quomodo se geret puer v. 9. ad illa, Non obli-
viscar verbi tui, v. 16. Adde locum Deut. 33. 4. Le-
gem præcepit nobis Moses, hæreditatem &c.
Nec non illum Jos. I. 8.. Non recedat liber legis
ab ore tuo. Forma orationis esto; Hophniel, Schub-
niel, Mophiel, Aperi cor meum, in legem tuam, ut
quicquid didicero, firma teneam memoria. Hoc fac
circa vesperam, in jejunio, die quinto. Tunc oportet
devorare ovum sine mora. Mox iterum dicendum:
Quomodo se geret puer, v. 9. usque ad illa, Doce
me jura tua, v. 12. tribus vicibus.*

Ratio hujus medicinæ ex primis & ultimis
verbis sectionis pellucet.

Tertia sectio, litera א. וְאֵלֶּיךָ לְחַיֵּת עַיִן יְמִינִי לִפְנֵי עַלְיִי א' *Confer in servum tuum ut vivam, &c.
v. 17. Pro dolore oculi dextri. Submurmura su-
per illo illam sectionem septies. Incidit in hac sectio-
ne, v. 19. mentio oculi aperiendi, ut visus sit inte-
ger.*

Quarta sectio, litera ד. דָּבַקָה לְחַיֵּת עַיִן שְׂמֹאלִי *Adhæret pulveri anima mea &c. Pro dolore oculi
sinistri: Hic v. 28. de oculo plorante sermo, qui
diffuat præ dolore. וְהָיָה עֵינִי כְּעֵינֵי שֶׁמֶן*

Si difficulter in bonam feraris mentem, dic hanc sectionem septies. וְטוֹב לִדְרוֹשׁ בְּרִכּוֹת י' פ. *Juvat etiam præclare ad dissertationem publicam, decies repetita.*

Quinta sectio, literâ ה. ה' חַתּוּב. *Doce me, o Deus, viam jurium tuorum &c. Pro vitando peccato. Inscribe pelli cervina, & tibi appende.*

Sexta sectio, literâ ו. ו' חַתּוּב. *Veniat ad me gratia tua &c. Ne princeps cuiquam succenseat, neve ad succensendum commoveatur. Profer hanc sectionem super aqua, dein ebibe.*

Septima sectio, literâ ז. ז' חַתּוּב. *Memor esto verbi pro servo tuo &c. hoc solatium in angustia mea &c. Pro liene. Scribe & impone licni. Adscribe quoque Raphael. Si mens te corripit turbulenta, recita illam sectionem octodecim vicibus.*

Sectio octava, literâ ח. ח' חַתּוּב. *Pars mea, &c. v. 57. Pro venterculo superiori. Recita septies super vino, & ebibe.*

Sectio nona, litera ט. ט' חַתּוּב. *Bonum præsta servo tuo &c. v. 65. Pro dolore renis, sinistri & dextri. Recita super illo septies.*

Sectio decima, litera י. י' חַתּוּב. *Manus tuæ fecerunt me &c. v. 73. Pro gratia divina. Ora illud post precationem matutinam.*

Sectio XI. litera יכ. לַתְּהִי לִנְפֹשׁ הָאֶחָד הַזֶּה יִכְוֶה אֶלֶיךָ אֲדִסְפִּירָא אֲדִסְפִּירָא אֲדִסְפִּירָא
 : פעמים Adspirat ad opem tuam anima mea
 &c. v. 81. *Pro tumore genæ dextra. Decies illud
 super illo tacite incanta.*

Sectio XII. litera ל. לדינא התפלל אתה. לעולם יי. *Perpetuo, o Deus, verbum tuum durat &c. v. 89. Pro judicio divino. Ora illud post preces tuas pomeridianas; & judicium non vereberis.*

Sectio XIII. litera מ' מה אהבתי לפקדתי יד ימיני למוס. Quam diligo legem tuam. v. 97.
*Pro dolore manus dextrae. Submurmura hoc super illa
 septies per tres dies.*

Señtio XIV. litera כ. תתפלל בעת שתבא לדרך ואת כלל מכל זרה:
Lumen pedibus meis, v. 105.
*ora illud cum in viam te confers, & liber eris ab omni-
bus adversis.*

Sectio XV, litera ים כלום בקשה ים
 :תפלה זה ואחר בקש: Ambiguos odi, v. 114. *Quan-*
do aliquid petere instituisti, ora prius illud, dein pete.

Seçtio XVI. litera ע. עֲשֵׂיתִי לְפָנֶיךָ יְיָ אֱמֻלִּי לְמוֹת :
 : Facio rectum v. 121. *Pro dolore*
manus sinistra Submurmura super eo septies per tres dies.

Se&tio XVII. litera ט. תחילת קרן נפוחת על פה
: מרמור : על פה Miranda, v. 129. *Pro tumore maxilla
sinistra. Incanta illud super oleo, & inunge illam.*

Litera 3 abest. Quod errore factum videtur typographi. Abest enim & *medela pro dolore pedis dextri.*

קראתי ילחמית רגל שמאל. לחות על שן וד. Litera ק.
Rogo ex toto pectore, v. 145. Pro dolore
pedis sinistri. Incanta illud tacite super oleo rosarum, &
inunge locum affectum. Lite.

ראה עכ"י לתשעת און ימית יאמר אותו במי ר. Litera
Respice afflictionem meam v. 153. Pro dolore auris dextrae. Recita illa super aquam ce-
parum, & infunde guttam unam.

שרים. לתשעת הראש יאמר אותו על שמן זית ושם ז. Litera
Magni me torquent v. 161. Pro dolore ca-
pitis. Recita illud super oleo olivarum, & applica illud
loco affecto.

תקרב. לתשעת און שמאלית יאמר במי בבל ת. Litera
Accedat obsecratio mea ad te v. 169. Pro dolore auris sinistrae. Submussa illud super
aqua ceparum, & instilla guttam unam. Totus de-
nique Psalmus inflexus, pro pedum divaricatio-
ne. מי שמועץ ורועותיו וידו האחת ופרס רגליו כעין פרס"א
 יאמר אשרי תקרב בזה שרים גמול ראה דבקה קראתי הורני
 לדין ויבאוכי פלאות זכור עשיתי חלקי סעפים טוב כר ידיך
Si cui brachia doleant, aut latus alterum, qui divaricat pedes suos, ut speßlès, valgus, ille dicat totum Psalmum, sectionibus distra-
ctis & divaricatis, initio & fine ubique conjunctis, per
vices; ita ut recitet primo sectionem primam אשרי *se-*
cundò sectionem ultimam תקרב *tertio sectionem secun-*
dam בחיוב *quarto sectionem penultimam* שרים *quinto*
sectionem tertiam, ג גמול *sexto sectionem* ראהור *se-*
ptimo sectionem דבקהור *octavo sectionem* קראתי וק *No-*
no sectionem הורני וה *decimo, לדין וי* *undecimo,*
זכור ו *Decimo tertio* פלאות ופ *duodecimo* ויבאוכי ו
Decimo quarto עשיתי וע *Decimo quinto* חלקי וס *Decimo*
sexto סעפים' וס *Decimo septimo* טוב וט *quod typo-*
graphi errore utique omissum) *Decimo octavo* כר וז
Decimo nono ידיך וי *vigesimo, חיהור* *Vigesimo primo,*
 בלתהור

omnibus fundamenta quærimus quibus & alios niti jubemus, horremus omnis generis fascina, portentosam quamlibet superstitionem. Liber animus, Deo sacer, solida fiducia plenus, omnibus superior malis. Ut præterea de ingenio Judæorum constet, dummodo à superstitione libero, literarum, juxta quarum ordinem Psalmus 119. concinnatus, in supputando usus, per arithmetica exempla, ingenio & judicio nostrorum committendus. Placent Cabalisticis in amuletis, prima hæc duo schemata, pro ordine literarum:

ס	צ	כ	יכלם	אבגר	כ	ט	ד
ל	נ	ע	נסעם	הוזה	ז	פ	ה
פ	י	ס	צ	ט	ח	ז	ו

V. cabb. Den. Tom. 1. f. 626.

In quo priori schemate, quæqua versum, numerus 15. in altero 150. Suntu nostra Symbola, usu sincero, in memoriam v. 15. & 150. Psalmi 119. Pro frequentiori usu ac consideratione illorum duorum versuum jungantur priori paria quatuor alia, ejusdem virtutis.

כ	ט	ד	ו	י	ח	ז	ו	ז	ח	ו	י	ז	ו
י	פ	ה	ז	ז	פ	ה	ז	ז	פ	ה	ז	ז	פ
ו	ז	ח	ו	ח	ז	ו	ז	ח	ו	ז	ח	ו	ז

Similiter pro *quantitate & valore literarum* placet Judæis pro amuleto *Schema majus. V. Cabb. Den. P. 1 p. 677* cui ex centenis jungimus, pro usu nostro honesto *in memoriam versus 34. Psalmi 119.* aliquot paria. In his quaque versum *numerus 34.*

א	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח	ט	י	כ	ל
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י
י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י	י

א	ב	ג	ד
ה	ו	ז	ח
ט	י	כ	ל
י	י	י	י
י	י	י	י
י	י	י	י
י	י	י	י
י	י	י	י

Si quid libeat amplius dare literis, pro usu *Psalmi 119. clavium* apud musicos *scala latina*, pro figuris *hebraicis*, nonnihil dabit ingenio & iudicio. *Clavis erit Psalmus 119. Est alphabetis data gratia, Musica linguis. Ps. 119, 105. 106. 123. 169. -- 176.*

Fiet

Fiat voluntas Domini.
Ut re mi fa sol la

-uu - - - - uu - u
c d e f g h

u - - uu - w - - u
h h h

u - u u u
e f g h

- uu - uu - - uu - u
h

uu

Memento mori.
La sol fa mi re ut

- u u - - - - uu - u
h g f e d c

- uu - - - - u -

ee ee

uu - uu -

h g f e

- uu - - - - uu - uu -

Musica delinit Linguas: Sint arte paratæ.
Est decus & linguis! An pignora sint me-
liora!

Sint Domini claves, queis assolet os aperire.
Ps. 119. 89--96. 43. 113.--120.
Exercitium meditandi jucundum, clavi-
bus præsentibus.

Factum jam satis Psalmo 119. pro nuperæ in-
 terpretationis scopo. *Examina versionum & Com-*
mentariorum, temporis detrimenta, sepoluimus
consulto, qui tempori parcendum, & auditorum com-
modis

modis veris & profectibus legitimis consulendum existamus.

Quapropter pergimus, flagrantibus Studio-
forum studiis & desideriis ulterius responsuri, qui
nunc adhuc hoc anno exposcunt & ferme extor-
quent *Fontium hebraicorum libellum*, ut in arduo
studii hebraici usu roborentur.

Dabo igitur illis, quem, toties promissum, volunt
& ambiunt, *sublimis & perelegantis styli librum*, תבאר
Εκκλησιαστών, quem residuis hujus anni mensibus,
Deo juvante, decenter absolvere conabimur.

P. P. in Acad. Jul. A. MDCCXIV.

vergente mense Augusto.

ס"ט תבאר S. D. S. A P. S. S. P.

*Ænigma illud solutum est nuper in libello,
Fiducia rei servanda, Psalmo 91. p. 4. seqq.*

Libellus primus
in Philologiæ encomium.

Silentium, Philologi
studium.

Symbolum in cimelio : *Torques*
***Danielis aureus*, insculptis**
litteris S. D. S.

Silentium Danieli Sacrum.

שְׁתִּיָּקָה דְּנִיָּאל שְׁלָמָה :

Lectori S.

*E*st in amicis absentibus, qui ubi rescivit nostram Jaddi curam, admiratus in Jaddo sententiarum nervos, jucundam futuram credidit æmulationem. Contigit hoc sub initium Junii, quando nos Jaddum salutare cœperamus. Submisit æmulum libellum primum, in commendationem silentii, quod Philologiæ momentum non postremum, Philologi certe studium nobile. Non displicuit. Quas proinde hanc in rem ad illum dare literas fors tulit, libello primo præmittere libet, in quibus fortean nonnulla, quæ salutare silentium illustrent.

Ex cimelio philologico torques aureus, cum literis S. D. S. Danieli datus, vel acceptus illi ferendus, quod ex interpretatione sua apud Nebucadnezarem illum impetraverit. Sed & silentium Danieli sacrum, qui ipse silentium serio suis commendavit, utpote saluberrimum. Hic Danielis torques.

Adsumto ergo familiares illæ in philologi silentium epistolæ.

EPISTOLA I.

*J*Addum nos salutare, lætus accepisti. Optas Jaddi animum multis. Habent, ubi minime credas. Non habent, qui venditent. Vivis spe, Vir ævo digne. Tecum vivent nitidæ & puræ literæ. Lucem vel precaris vel contemplaris eminus, qua gaudeant posterî. Tibi interim nimis tenax nostra videtur caligo, præ traditionis tenacitate. Sperare non desine. Expecta
patien-

patienter. Sentis, philologiam reddere Fontes
ut dulces ita gustui gratiores. Virtutis spes ex
philologia & digna Exegesi. Si verbum vita est,
philologia vitam juvat, quia verbum illustrat.
Philologia virtutem vehit. Quo quis sincerior
philologus, eo profecto virtutis est studiosior.
Agnita namque illi magis veritatis dulcedo, in
divinis obvia monumentis. Sapit virtus magis,
quia gustatur abundantius. Philologia adeo so-
lida, quam sectaris, te docebit spem atque ex-
pectationem. *Silentium* appello. *In silentio & spe*
Philologiae solatium & gaudium. Philologia
fert, philologia sperat, philologia dissimulat,
philologia connivet, philologia nescit quæ videt
& sentit, de futuris gaudet philologia. Hæc si-
lentii anima, hæc vita. Hic philologiae sanguis. His
philologia sapere studet. Virtutem silentii in phi-
lologiae thesauro, observa sis in symbolo S. D. S.
Intelligis? Repete centies, & nondum penetra-
veris satis. *Ænigmata, dices. Sunt.* Et phi-
lologia habet ænigmata, solvit & ænigmata.
Hoc fac & vive.

Helmst. A. 1714.

d. 8. Junii.

EPISTOLA II.

Silentium in Philologia, autumas, Virorum opti-
me, idem esse ac *in sermone silentium*. *Dicere*
vero, *silere* tamen, quæ consonantia? Hæccine
verò molesta aut peregrina? In vitio poni scis,
& recte, cum dicere oporteat aliquos, ut si-
leant.

leant. Ergo *in dicendo silentium*. Quidni. Tacere, præterire, nescire velle, quæ dicenda erant, ubi opus, vel necesse, est omnino *in dicendo silere*. Dum dicitur, non filetur, physice: Verba enim sonum habent. Et nihilominus filetur, physice, dum non sonat, quod sonare debebat. Quod damnosum dicentis silentium, non solum rem tectam, sed & modum dicendi, nimis remissum, aut frigidum, notat, ubi severitate vel asseveratione opus. Et veritas filetur millies, dum millena dicuntur. In tam vastis quibusdam majorum, scholæ præsertim magistrorum operibus, ubi dicitur sine fine, nihil ferme dicitur. Silentium perpetuum in longo sermonis tumultu. Veritas filet. Dum fucus loquitur, dum superstitio clamat, dum traditio vociferatur, tacet virtus, filet integritas, labra mordet veritas. In loquacissimis, Thoma, Scoto, Suarezio, totoque ejus ordinis, in veteri schola, strepero & clamoso exercitu, Fontium sacrorum os penitus clausum: Moses asperrimæ linguæ, ut audiri nequeat, nisi balbutiat forte. Sed & *justum sæpe in dicendo silentium*, ubi nec juvat, nec prodest, dicere recta & vera. Sunt qui ferre nequeant justa, proba, & ingenua, taciti virtutis hostes. Coram his dicere quod rectum, iniquum est & injustum. Hic in longo etiam sermone silere, prudentiæ est & virtutis. Secula etiam integra non cupiunt vel verissima, vel certissima, vel saluberrima, præ gustu
cor.

corrupto, & sensibus traditione depravatis. Hic dissimulare oportet. Contra flumen natare periculosum. Neque etiam periculi tantum vis, sed & vel maxime damni majoris. Offensæ graviores recta opprimerent & extinguerent, quæ levi silentio spem lucis & ævi melioris servant. Est itaque in ipsa elocutione silentii dignitas magna, prudentiæ recessus. Quamobrem in symbolo philologico *Silentii* agnoscis & *prudentiæ* regulam. Tute illa connectis, charactere S. P. S. *Sapientia per silentium; Silentium per Sapientiam: Sapientia Philologia Silendo: Silet Philologia Sapienter. Scire prudens Silere: Silet Prudens Scier.* Quæ ex denis tuis symboli imaginibus mihi maxime placent. Cetera, quæ affers, commoda, vera & salubria, sed à symboli mei scopo divisa. Quia & à me poscis symboli vel ænigmatis nostri explicationem, En *introitum aut limen domus philologicæ: S. D. S. Symbolum Domus sacra: Silere, Dicere, Sapere. St! primus philologiæ sibilus: Exordium sermonis. Sublimis Doctrina Sermoris: Sublimior Disciplina Silentii. Sermo Docet Silentium: Silentium Docet Sermonem.*

Parvum hunc libellum, philologiæ *σεπέωμα*, Tibi dono, philologiæ consulto, sacrorum voluminum interpreti devoto sed & circumspecto, dicere & filere perito. *Hebrais* perbelle *silentium* vocatur *שתיקה*, *silere* *קש*, ore *græco*, perapto usu & sensu *σέγω* est *tego*, *operio*. Uti latinum *tego* est à *σέγω*, ita & germanicum *decken* est à *σέγω* & *tegere*. *Tegere* verò & latinis est *silere*, ta-

cere, dissimulare, pereleganti figura. Homo
teētus, dissimulare ac filere doctus, prudens. Et
 schweigen à *σέγειν*, *σεγανὸς* verschwigen / *teētus*. Et
σπῆ, *σέγειν*, schweigen. Eadem omnia, perquam
 concinna tegendi figura. *σπῆ* est *σέγος*, *σε-
 γανωμα*, *σέγνωσις*, *tegmen*, adstrictio, constrictio.
Σιγᾶω, *fileo*, *taceo*, *σιγὴ*, *silentium*, *taciturnitas*, *σιγῆ-
 εὺς*, *σιγῆλις*, *tacitus*, *taciturnus*, *σιγάζω*, *tacere facio*,
obticescere jubeo: *κατασιγᾶω*, *conticeo*, *κατασιγάζω*, *silen-
 tium impero*. *Ἀσιγῆτος*, tacendi impotens, *ἄσιγῆσις*,
 tacendi impotentia. Petuntur quidem ab aliis
 à *σίγω*, *strideo*, *σιγμὸς*, *stridor*. Veruntamen, in si-
 lentio non est stridor. Quanquam enim in silen-
 tio imperando dicatur S! vel St! non hæc sint
 à *σίγειν*, sed à *σέγειν*, *tegere*, *occultare*. Consuetu-
 do græcorum silentium indicendi per sibilum,
 adeoque & latinorum per St! à *σέγειν*. Ut ini-
 tium vocis *σίγα*, *σέγατε*, *file*, *filete*, *σέγος*, *silentium*,
 pronunciarent, pro tota voce, plenoque man-
 dato aut voto. Sic *σιγᾶω*, *fileo*, *taceo*, à *σέγω*.
 unde & *σπῆ*. Quoniam *σέγω* est *occulto*, *ope-
 rio*, dein & *contineo*, *retineo*, *comprimo*, non elabi si-
 no. Inde germani eleganter, *inhalten* / an sich
 halten / quod est *tacere*. Et *taceo* à *σέγω*, *tego*, *reti-
 neo*, *conticeo*. Et *teētus* à *σεγανὸς*, qui secreta pectore
 clausa retinet, *taciturnus*, *tacere potens*. Sicut
ἄσεγος est *loquax*, qui non potest retinere pectore
 clausa, rima, hac atque illac diffuens. Simili-
 ter ab *ἀποσέγω*, *intus coerceo*, *cohibeo*, *ἀποσεγάζω*, *tego*,
operio, *ἀποσεγασμαι*, *tegmen*, *tegumentum*, *prote-
 ctio*, sunt *σιεπάω*, *fileo*, *taceo*, *σιωπὴ*, *silentium*, *σιω-
 πῆλις*

πηλὸς, *taciturnus*, ἀποσιωπάω, *reticesco*, ἀποσιώτησις, *retinentia*. Κατασιωπάω, παρεσιωπάω, παρεσιώτησις, *reticeo silentio*, *prætereo*, ὑποσιωπάω, ὑποσιώτησις, *subtisco*, *celo*, *supprimo*, *sermonis suppressio*. Nisi quis malit σιωπάω esse ἀσέγειν ὅπα, *tegere sermonem*, *retinere vocem*, *inhibere vocem*, ὅψ, *vox*. Quæ compositio, græcis perfrequens, unde nova verba. Sic nostris: Wort halten / ut est *silere*.

Jam lege & libellum, *philologiae ostium*, sanctissimam *silentii doctrinam*. Nil celsius ac sublimius, silentii arte. Ferre, dissimulare, injurias, tædia, molestias, convitia, contumelias, silentis est, philologi est, prudentis est. Non conqueri, non clamare, non illacrymare; constanti esse animo pectoreque ferreo, sustinere fortiter. Mordere, non alios, sed suam linguam, suam impatentiam, imbecillitatem. Condonare, connivere, non accusare, non lites movere, damna pati, & gratias nonnunquam agere, diductâ fronte. Ita philologus tacet, dum non intempestive effutit vera, recta, justa, quæ videt & persentiscit. Dum parcit tempori, seculo, fati, humanitati. Dum differt in alios dies & annos, alia fata, alia secula. Interea durus est & fortis, qui nullis frangatur odiis & adversitatibus, mitis, humanus, & mansuetus, sub ipsis plagis, in ipsis vulneribus. Hoc fac, vires, philologus es, & vives.

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 15. Junii.

EPISTOLA III.

*S*ilentium tibi, Vir cordate, arrisit, *philologia os*
& *prima labra*. Subrasisse te animadverto,
qui philologiam in dicendo positam meministi, &
primum disciplinæ exordium, primum tam præ-
claræ artis principium audis esse *silentium*. Non
exaurire te *axiomata*, libello comprehensa,
affirmas, pro silentii penetralibus profundis.
Esto. Nec opus est plene capias: Ut silere discas,
dum loqueris. Discenda hæc sunt, dum sumus.
Tota vita hæc est philologica disciplina. Vis
commentariolum in *primas* has *philologiae lineas*,
primumve canonem, lege sis *orationem*, quam
A. 1704. die 6. Dec. De silendi & fugiendi scientia, in
templo nostro academico in publica panegyri
dixi. Lege, & subodoraberis, vehementer illo
tempore ab aliquibus philologiam fuisse tortam
& afflictam. Injurias fane devoravit innume-
ras, insidias sustinuit pœne cruentas, nemo non
major tunc odiis, convitiis, contumeliis. Sentis,
unde artem silendi & fugiendi didicerit. Hostes
illam docuerunt. Illi eam exercuerunt in illa
disciplina. Sua sponte abituram philologiam
& castra alibi fixuram intrepide clamare, hac spe
lactari: Sed & falli. In tantis terriculamentis
locus silentio, tolerantia, humanitate, virtute.
Et illo quidem die, quo discessuram clamarant, in-
stituit promotionem *doctoris*, *de silendi arte* publice
in Academico templo differens. Sunt & philo-
logiæ profecto martyria, in Reuchlino inchoata.
Sed in his & *Numen tantisper silet*, donec suo tem-
pore

pore graviter ulciscatur; ut profecto ultus est Deus. Nesciunt, ait philologia, quid agant. Hujus semper auribus insonat sacrum $\sigma\eta\sigma\eta$, $\iota\sigma\sigma\eta$, $\iota\sigma\chi\eta$, *tace, tene, halt / reprime te, inhibe te.* Didicit illa via verbum $\eta\sigma\eta$, *tacere, quiescere, silere*: Didicit & $\eta\sigma\chi\alpha\zeta\epsilon\upsilon$, *quiescere, tacere, silere.* Evasit $\eta\sigma\chi\omega\varsigma$, *quieta, placida, tranquilla, tacita, ησχαίος, ησυχίος.* Dulcis illi $\eta\sigma\chi\acute{\iota}\alpha$, ut $\eta\sigma\chi\eta$, $\eta\sigma\chi\omega\varsigma$, *quiete, placide, & tranquille ageret humanitas, strepentibus aliis.* Philologus $\Phi\iota\lambda\acute{\eta}\sigma\chi\omega\varsigma$, qui $\Phi\iota\lambda\eta\sigma\chi\omega\varsigma$ agat, *quietis & tranquillitatis amans, in media contentione.* Animadvertit, $\eta\sigma\chi\alpha\zeta\epsilon\upsilon$ & $\sigma\eta\sigma\eta$, originem ferre à $\sigma\acute{\iota}\gamma\epsilon\upsilon$, *continere, retinere.* Quam præclare discitur $\eta\sigma\eta$ & $\eta\sigma\chi\alpha\zeta\epsilon\upsilon$, *non hiscere, nec mutire, sed obmutescere!* Ita hebraica discuntur non in somno, nec otio, sed inter duros & asperos labores. Fortiter differit Philologia in alto silentio. *Vale, & Sile, Dum Sapis, qui Sapis Dum Siles.*

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 21. Junii.

EPISTOLA IV.

TAntopere tibi placet *silentium*, Vir Peritissime, ut etiam præ usus & fructus suavitate maxima propemodum displiceat, quo satiari nequeas. Non amas otium, neque otiosum illud silentium, sed disertissimum. Suo quippe tempore filere, maxima est eloquentia. Haud raro qui filet loquitur fortius, quam qui verba fundit ut

Nn 5

torren-

torrentes. Silentium penetrantissima etiam apologia. In silentio salus & vita.

Libellus iste, *Philologia initium, silentium sacrum*, te loqui cogit, quin poscere compellit. Non contentus silentio, rogas, nec leviter, sed enixe, secundum philologiæ serenioris librum, qui con-jicis centenos: Quod inexhausta sit philologia.

Animadverto tuam cupiditatem, tuum con-silium, qui & *secundum* extorqueas *opusculum*. Tibi negare nequeo, qui vir bonus, vir optimus es, virtutis genius, vere ingenuus. Mihi soli, meis otiiis, meis solatiis, servare decreveram pusillos hos libellos. Verum video te non desti-turum, quin obtineas.

Habebis, ubi hoc symbolum explicueris, A. P. S. Ænigma inquis novum. Enoda. Habes *Arcana Philologiæ sacra: Antiquitatis Profunde stu-dium*. Per limen illud, per primas domus fo-res, per *silentii aditus*, penetrabis in *museum*.

Primus *silentii libellus* commentariolus est in *aureum Danielis torquem*. Silentium Philologo torques aureus, diadema. Tolerantia, dissimu-landi pertinacia, inter leonum dentes, & babylo-niorum ungues, *aurea Danielis catena*. Hac fauces ferarum in fovea constrictæ, silente Daniele. Siluit tota nocte, inter rugitus leonum. Donec summo mane loqueretur, fortius leonum ore. Longum intempestæ noctis silentium submur-murantes bestias docuit stupere, jussit fauces claudere, & os obturare. Tranquillum hoc & altum in fossa silentium excitavit regem in curia, qui

qui summo mane advolaret, & silentii clamorem admirabundus cominus attenderet. Tantum silentii in clauso Danielis ore robur, ut leones silentis aura & blando halitu satiarentur. Donec Daniele comiter dimisso, expectarent garrulos, clamoros, in foveam ruentes præcipientes viros alios, quorum inconditos clamores extinguerent rapidi ungues.

Philologiæ תרומות ἐξμίσχοι, *monilia, torques*, in quibus *sexcentæ aureolæ*. Sexcentas in silentio habes aureolas, sexcentas sententias. *Trecentas*, ubi à sinistra ad dextram legeris, torquemve flexeris: *Trecentas*, ubi à dextra ad sinistram. Ut torques verti potest. En tesseram Philologiæ auream. Quod *Danieli* Deus, idem & philologiæ, *Dan. 12, 13.* אתה לך לקץ ותנוח ותעמר : אתה לך לקץ הימים : *Tende ad finem, & quiesce, file: Sed dein surge, pro sorte tua, in fine dierum, suo aliquando tempore.* Assurgere jubet Deus *Fontium studia, longo silentio tecta, quiescentia*, in sua aliquando forte victura. Sileant Fontes, in Danielis fossa; loquentur, ut rugientes fileant leones!

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 29. Junii.

Philo.

Philologiae domus.**I.****Στερέωμα!****Daniel in limine, cum torque aureo****SILENTII.****Psf. 62, 2. 6. 12.****אך אל אלהים דומיה נפשי****ממנו ישועתי:****אך לאלהים דמי נפשי****כי ממנו תקותי:****עז לאלהים:****עזי וזמרת יה יהוה****ויהי לי לישועה:****Esf. 12, 2. Exod. 15, 2.****Liber I.****Symbolum Domus Sacrae.****S. D. S.****Silere, Dicere, Sapere.****Στεγασὸς, σεγασὸς.****Der Steg / Limen domus.****St.****Στερεὸς, σερρὸς.****Philologia est****Sublimis****Sermo,****Doctrina****Docens****Sermonis.****Silentium.****Subli-**

Sublimior	Silentium,
Disciplina	Decens
SILENTII.	Sermonem.
Studium	Sapientia
Devotum	Ducens
Sapientiæ.	Salutem.

St.

שתיקה

ἄγγελος, ἡσυχία, ἡσυχία.

SILENTIUM.

Σιωπή. Σιγή. Schweigen.

Στασιότης, ἡσυχία.

Pirke Avotb, c. 1. n. 17.

שמעון בן גמליאל אומר כל ימי וגדלתי בין
החכמים ולא מצאתי לגוף טובה אלא
שתיקה ולא המדרש הוא העקר אלא המעשה
וכל המרבה דברים מביא חטא:

Ὁρμίσκος.

חרוזים

Torques aureus

Silentii.

Sexcentarum aureolarum.

Silentii Danielis Sacramentum.

Dan. 2, 48. Dan. 12, 13.

S. D. S.

Sublimia

Dicit

Sermo.

S. D. S.

Subtilis

Dictio

Silentii.

Subli-

Sublimiora	Subtilior
Docet	Dissertatio
SILENTIUM.	SILENTII.
Solertissime	Subtilissima
Ducit	Disputatio
<i>Sapientia.</i>	<i>Sapientia.</i>

St!

Sapientiae Diadema Silentium:
 Silentii Decus Sapientia.
 Supremum Dominium Sapientiae:
 Summa Doctrina Silentii.

Siehe / doch Schweig/
 Schweig / doch Siehes.
 Siehest du / Schweig/
 Schweigest du / Siehe.
 Schweigest du / Sprich.
 Sprichst du / Schweig.
 Sprechen durch Schweigen.
 Schweig / denn Sprich.
 Sprich / doch Schweige.

Sapientia Docet Silentium:
 Silentium Dat Sapientiam.
 Sapientia Doctrina Summa:
 Summa Doctrinae Silentium.
 Sapientia Dei Sedes:
 Silentium Dei Solium.

Sapientia Dissimulandi Scientia.
 Summa, Dissimulare, Scientia.
 Sapientis, Dissimulare, Scire.
 Solertia Dissimulandi, Sapientia.

Sapere

Sapere Docet Silere:
 Silere Docet Sapere.
 Sapis, Dum Siles:
 Siles, Dum Sapis.
 Sapientia Divina Silentium.
 Silentium Divinum, Sapientia.
 Summa Dei Sapientia:
 Silentium Dei Summum.
 Sapis, Dein Sile:
 Sileas, Donec Sapias.
 Silere Disce, Sapis.
 Silentium Domus Sapientiae.
 Silentium Doctrina Sapientiae.
 Silentium Descriptio Sapientiae.
 Silentium Declaratio Sapientiae.
 Silentium Definitio Sapientiae.
 Silentium Demonstratio Sapientiae.
 Silentium Decretum Sapientiae.
 Silentium Donum Sapientiae.
 Silentium Diploma Sapientiae.
 Silentium Diadema Sapientiae.

Σ. Δ. Σ.

Σιγή Δόμος Σοφίας.
 Σιγή Διδασχὴ Σοφίας.
 Σιγή Διατύπωσις Σοφίας.
 Σιγή Δήλωσις Σοφίας.
 Σιγὴ Διήγημα Σοφίας.
 Σιγὴ Δείγμα Σοφίας.
 Σιγὴ Δόγμα Σοφίας.
 Τιγὴ Δῶρον Σοφίας.

Σιγή

Σιγὴ Δίπλωμα Σοφίας.

Σιγὴ Διάθημα Σοφίας.

Sapientia Domicilium Silentii.

Sapientia Disciplina Silentii.

Sapientia Dilucidatio Silentii.

Sapientia Disputatio Silentii.

Sapientia Differtatio Silentii.

Sapientia Dialectica Silentii.

Sapientia Dijudicatio Silentii.

Sapientia Donatio Silentii.

Sapientia Distributio Silentii.

Sapientia Decus Silentii.

Σοφία Δῶμα Σιγῆς.

Σοφία Διδασκαλία Σιγῆς.

Σοφία Διάφανσις Σιγῆς.

Σοφία Διατριβὴ Σιγῆς.

Σοφία Διήγησις Σιγῆς.

Σοφία Διαλεκτικὴ Σιγῆς.

Σοφία Διάγνωσις Σιγῆς.

Σοφία Δόσις Σιγῆς.

Σοφία Διάδοσις Σιγῆς.

Σοφία Δόξα Σιγῆς.

Scis, Disce, Silere.

Scis, Dum Siles.

Silendo Doctores Superas.

Solertia, Docere Silentium.

Solertissime Docebis? Sile.

Silentium Doctorum Symbolum.

Silentium Docet Secreta.

Silentium Docet Sublimia.

Silentium Docet Sancta.

Scire

Scire Desideras? Sile.
Scire Discis? Sile.
Silere Disce, Scies.
Silentium Decora Scientia.
Silentium Digna Scientia.
Scientia Divina, Silentium.
Silentium Doctrinæ Symbolum.
Silentium Doctrinæ Sigillum.
Silentium Doctrinæ Sacramentum.
Scis Dicere, Sile.
Scientia Dicendi, Silentium.
Silentium Dicit Satis.
Silentium Dicit Sancte.
Silentium Dicit Sapienter.
Silentium Dicit Severe.
Silentium Dicit Salubriter.
Silentium Dicit Sobrie.
Silentium Dicit Superna.
Silentium Dicit Salutaria.
Scis Docere, Sile.
Silentii Doctrina Serena.
Silentii Doctrina Sacra.
Silentii Doctrina Subtilis.
Silentii Doctrina Severa.
Silentii Doctrina Salutaris.
Silentii Doctrina Sempiterna.
Silendo Doces Satis.
Silendo Docebis Sapientiam.
Silendo Doctores Superas.
Solertia, Docere Silentium.
Solertissime Docebis? Sile.

Silentium Doctorem Symbolum

Silentium Docet Secreta.

Silentium Docet Sublimia.

Silentium Docet Sancta.

Silentium Docet Saluberrima.

Sapienter Doces, Silendo.

Sapienter Dicis, Silendo.

Salutariter Doces, Silendo.

Sacramenta Docet Silentium.

Sublimis Doctrina Silentium.

Summa Devotio Silentium.

Scite Dices? Sile.

Scitissima Doctrina Silentium.

Sanctissima Disciplina Silentium.

Severissima Disciplina Silentium.

Saluberrima Doctrina Silentium.

Sat Dixisti, Siles.

Sat Docuisti, Siles.

Secreta Docuisti, Siles.

Sapientiam Docuisti, Siles.

Secretissima Disciplina Silentium.

Sacra Discis, Sile.

Sacra Dicis, Sile.

Sacra Doces, Sile.

Sacerdotes Docent Sapientiam:

Silentium Docent Sacerdotes.

Sapientia Dogma Sacerdotum:

Sacerdotum Doctrina Silentium.

Sapientia Decet Sacerdotes.

Sacerdotes Decet Silentium.

Silentium Decet Sapientes.

Sacræ

Sacræ Deliciæ Sapientia:
Silentium Deliciæ Sacræ.
Sapientia Delicium Silentii:
Silentium Delicium Sapientiæ.
Sapientes Delectat Silentium.
Silentes Delectat Sapientia.
Sacer Diceris, Sape:
Sacer Diceris, Sile.
Sacramentum Dulce Sapientia.
Silentium, Delicatum Sacramentum.
Scriptura Dicit, Sape.
Sile, Dicit Scriptura.
Scriptura Docet Sapere:
Silere Docet Scriptura.
Scripturam Discis, Sape:
Sile, Discis Scripturam.
Scripturam Doces, Sape:
Sile, Doces Scripturam.
Sacræ Discuntur Silentio.
Silentio Docentur Sacræ.
Sacræ Dignoscuntur Sapientia:
Silentio Dignoscuntur Sacræ.
Scit Deus, Silens.
Silet Deus, Sciens.
Sequere Deum, Sciendo:
Silendo Deum Sequere.
Sapit Deus, Silendo:
Silet Deus, Sapiendo.
Sectare Dei Sapientiam:
Silentium Dei Sectare.
Sapis, Deum Sequere:

Sequeris Deum, Sile.
 Sustinere Discupis, Sile.
 Sustines, Dum Sapis.
 Sapis, Disce Sustinere.
 Sustinere Discis? Sapias.
 Sapientia Docet Sufferre.
 Sapientia, Disciplina Sustinendi:
 Sufferendi Doctrina, Silentium.
 Sapis, Dum Sustines.
 Sustinando Discas Sapere.
 Suffer Digne, Sapis.
 Suffer Diu, Sapis.
 Suffer Dura, Sapis.
 Suffer, Diceris Sapiens.
 Sapis, Discas Sufferre.
 Socrates Decenter Sustinuit:
 Sustinuit Diu Socrates.
 Socrates Dura Sustinuit.
 Sustinuit Difficilia Socrates.
 Sapientiam Docuit Socrates:
 Socrates Docuit Silentium.
 Sapientiam Demonstravit Socrates:
 Socrates Demonstravit Silentium.
 Socratica Doctrina Sapientia:
 Silentium Doctrina Socratica.
 Sacra Doctrina Sapientia:
 Silentium Doctrina Sacra.
 Salomo Docuit Sapientiam:
 Silentium Docuit Salomo.
 Salomo Didicerat Sapientiam.
 Silentium Didicerat Salomo.

Salomo Demonstravit Sapientiam.
Silentium Demonstravit Salomo.
Sapuit David Silendo:
Siluit Daniel Sapiendo.
Salomonis Domus Sapientia.
Silentium Domus Salomonis.
Salomonis Decus Sapientia:
Silentium Decus Salomonis.
Sapientia Digna Salomone:
Salomone Dignum Silentium.
Salomonis Disce Sapientiam:
Silentium Disce Salomonis.
Salomonis Diadema Sapientia:
Silentium Diadema Salomonis.
Solon Docuit Sapientiam:
Silentium Docuit Solon.
Solon Dominatus Sapientiâ:
Silentio Dominatus Solon.
Sapientia Digna Solone:
Solone Dignum Silentium.
Senatus Decus, Sapientia:
Silentium Decus Senatus.
Sape, Diceris Senator:
Senator Diceris, Sile.
Superiores Decet Sapientia:
Silentium Decet Superiores.
Serenissimi Dicunt Sapienter:
Serenissimi Dissimulant Sapienter.
Serenissimi Dissimulant Silendo.
Serenissimi Definiunt Sapienter:
Silentio Definiuntur Secreta.

Sapientia Diadema Serenissimorum :
 Serenissimorum Diadema Silentium.
 Sermonis Decus Sapientia :
 Silentium Decus Sermonis.
 Sapientia Dirigat Sermonem :
 Sermonem Dirigat Silentium.
 Sapientia Delicium Sermonis :
 Sermonis Deliciæ Silentium.
 Sermo Delicium Sapientiæ.
 Silentii Delicium Sermo.
 Sermones Dei, Sapientia :
 Silentium Dei, Sermo.
 Sermo Ducis, Sapientia :
 Silentium Ducis, Sermo.
 Sermo Doctoris, Sapientia :
 Silentium Doctoris, Sermo.
 Sermo Domini, Sapientia :
 Silentium Domini, Sermo.
 Sermo Domesticorum, Sapientia :
 Silentium, Domesticorum Sermo.
 Sermo Delegati, Sapientia :
 Silentium Delegati, Sermo.
 Sermo Delegatos Servat :
 Servat Delegatos Silentium.
 Sermocinari Discupis, Sape.
 Sile, Discupis Sermocinari.
 Sermocinari Debes, Sape :
 Silere Debes, Sape.
 Sapis, Differendo Sile :
 Siles Differendo, Sape.
 Sapientia Discitur Silentio :

Silen.

Silentio Docetur Sapientiâ.
Silentium Discitur Sapiencia.
Sapientiâ Docetur Silentium.
Sapiencia Digna Silentio:
Silentium Dignum Sapientiâ.
Sapiencia Domina Silentii:
Silentium Dominus Sapientiæ.
Sapiencia Docet Silentium:
Silentium Docet Sapienciam.
Sapiencia Diligit Silentium.
Silentium Deamat Sapienciam.
Sapiencia Ducit Silentio.
Silentium Ducit Sapientiâ.
Sapiencia Dirigitur Silentio:
Silentium Dirigitur Sapiencia.
Sapiencia Durat Silentio:
Silentium Durat Sapiencia.
Sapiencia Detegit Supera:
Supera Detegit Silentium.
Supera Deteguntur Sapientiâ:
Silentio Deteguntur Supera.
Sapiencia Detegit Silentium:
Silentium Detegit Sapienciam.
Secreta Deteguntur Sapientiâ:
Silentio Deteguntur Secreta.
Sapiencia Distinguit Silentium:
Silentium Distinguit Sapienciam.
Sapientiâ Distinguuntur Secreta:
Secreta Distinguuntur Silentio.
Sapientiâ Dirimuntur Secreta:
Secreta Dirimuntur Silentio.

Salus Definitur Sapientiâ :
 Silentio Definitur Salus.
 Salutem Dat Sapiencia :
 Silentium Dat Salutem.
 Sanctitas Dirigitur Sapientiâ :
 Silentio Dirigitur Sanctitas.
 Sapiencia Diligere Suadet :
 Silentium Dissimulare Studet.
 Sapiens Diligit Sincere :
 Sincere Dissimulat Sapiens.
 Sapis, Dilige Serio :
 Sobrie Dissimula, Sapis.
 Sapiensem Dilige Socium :
 Silentio Distingue Sodales.
 Societatem Decet Sapiencia :
 Silentium Debetur Societati.
 Sapiencia Detestatur Sufurros :
 Sufurros Domat Silentium.
 Sapiencia Dulcis Societas :
 Societas Dulcior Silentii.
 Socium Delige Sapiensem :
 Sodalem Dilige Silentem.

Στερεώσ !

Sile, Dic, Sape.

Philologia est

Singularis Doctrina Sermonis.
 Sana Doctrina Sermonis.
 Salubris Doctrina Sermonis.
 Sapida Doctrina Sermonis.
 Succulenta Doctrina Sermonis.

Serena

Serena Doctrina Sermonis.
Solers Doctrina Sermonis.
Sacra Doctrina Sermonis.
Secreta Doctrina Sermonis.
Selecta Doctrina Sermonis.
Sermonis Disciplina Sancta.
Sermonis Disciplina Sublimis.
Sermonis Disciplina Subtilis.
Sermonis Disciplina Salutaris.
Scientia Divini Sermonis.
Scientia Docti Sermonis.
Scientia Demonstrativa Sermonis.
Scientia Delicata Sermonis.
Scientia Decora Sermonis.
Sacratissimæ Doctrinæ Scientia.
Saluberrimæ Doctrinæ Scientia.
Severissimæ Doctrinæ Scientia.
Subtilissimæ Doctrinæ Scientia.
Symbolici Doctrina Sermonis.
Secreti Doctrina Sermonis.
Salsi Doctrina Sermonis.
Sublimis Doctrina Sermonis.
Sacri Doctrina Sermonis.
Solida Doctrina Scripturæ.
Severa Doctrina Scripturæ.
Sensus Demonstratio Solida.
Scopi Determinatio Sagax.
Sententiæ Definitio Solers.
Sepimentum Doctrinæ Sacræ.
Sapor Dulcedinis Singularis.
Scriptorum Doctorum Semita.

Solutio Difficultatum Solida.

Symbolorum Difficilium Solutio.

Singulorum Dubiorum Solutio.

Symbolicorum Dilucida Significatio.

Sole Diurno Serenior.

Sola Diei Similis.

Sideribus Dignitate Sublimior.

Seculis Destinata Sempiternis.

Sapientiæ Dedita Sublimi.

Silentio Data Sagaci.

Sermonis Dux Solers.

Silentii Domina Strenua.

Sapientiæ Dispensatrix Sedula.

Soli Deo Sacra.

Libellus secundus
in Philologiae encomium.

Sagacitas, Philologi
præsidium.

Symbolum in cimelio: *Annulus*
Josephi aureus, inscriptis
literis A. P. S.

Arcana promit Sagacitas.

צפנת פעתה אברך

EPISTOLA V.

URges, Vir acute, *secundum Philologia libellum*, ænigma A. P. S. Opinaris te solvisse: *Adversatur Philologia Scholæ*. Non diffiteor, *Adversa Philologia Scholæ*, Thomæ & Scoti. Sed hoc non est ænigma totum, quod dies, quod menses poscat. Ut *primi libri Silentium*, St! erat Στερέωμα, unde philologus στερεός, στερόος: ita *secundi libri nervus* est Sagacitas, Αφίεσις. Αγχίνοια Φιλολογία, Σύνεσις.

Miraberis in libello characterum numerum, sed & *situm varium*. Non miraberis, ubi expenderis, *antiquitatis esse symbolum*, *Fontium sacrorum indicium*. Literæ sunt, signa sunt, symbola sunt, sed inexplorata ferme. Lituræ sunt, vestigia sunt, indices, sed & ænigmata, quæ ad antiquitatem & Fontium res pertinent. Quotusquisque est, qui capiat? Commentariorum immensa moles vix unum evolvat antiqui ævi symbolum.

In historia veteri, tantum non omnia alia, quam nunc sunt: *In Geographia veteri* omnia alia, quam nunc in oculis: *In vocibus* infinita alia, philologis omnibus quotidie observantibus. Philologi est hæc attendere omnia, scrutari omnia, eruere omnia, detegere omnia, demonstrare omnia.

Character huius philologici muneris, est aureus *Iosephi annulus*, incisus literis A. P. S. Quæ latina stigmata *lituras* referunt *hebraas* Y. E. N. Sunt tesseræ *nominum Iosephi*. Longa in his ænigmata. *Annulus Patriarchalis Sagacitatis.*
Aurum

Aurum Patriarchæ Sagacis. Libellum habeto, centum habeto tesseras solertia in Philologia: Annulus Philologiae Sagacitas. Memento. Vale.

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 6. Julii.

EPISTOLA VI.

Josephum colis, Sagacissime Vir, Josephum optas, annulum cupis, elogia *Josephi* & *illustriora nomina* animo volvis, non explicas. Commentatores, & qui ultra illos sapere visi, Kircherus, & Müllerus Greifenhagius, non satisfaciunt. Sed nec Bonjurius Romanus metam attigit. Vis enodem.

neque à בִּרְךָ *benedicendo*, neque à בְּרַךְ *genu*, sed ab ἐπαρχω, ὑπαρχω, *impero, imperium gero, præsium, dominor*. Unde sunt ἐπαρχος, *præses, præfectus*, ὑπαρχος, *præses, rector provinciae*: Proprie, qui sub rege aut Principe imperium tenet. Ἐπαρχία, *præfectura, provincia*. Qui græcis audit ὑπαρχος, nobis est *pro-rex, pro-princeps, prætor, primas*. בִּרְךָ idem penitus ac ὑπαρχος, *rector provinciae, pro-rex*. Ipsa vox græca est, ut ægyptiaca vetera manifeste græca, quod non tantum Kircherus, sed & multis aliis suboluit, quanquam alii id non caperent. Optimus testis est res ipsa.

Et hic quidem character *proregis ægypti* ὑπαρχος, ab historicis priscis frequenter adhibitus. Herod. in *Melpom.* f. 278. refert, Ariandem à Cambyse in ægypto constitutum esse *Proregem*, ὑπαρχον. Ὁ Δεῦρονος ὕτος ἦν τῆς Αἰγύπτου ὑπαρχος ὑπὸ Καμβύση

κατε

κατιστῶς, *Hic Ariandes ægypti prorex, ὑπαρχος, אֶבְרָהָם, à Cambyse constitutus. Idem Ariandes* mox audit & ἀρχὸν Αἰγύπτου, *Prator ægypti.*

Hæc vera & genuina vocis significatio, veri muneris, veræ dignitatis & eminentiæ in Josepho index. Hic character Josephi, *Prorex*, publice per præcones populo denunciatus ac proclamatus.

Cui nomini, velut insigni, addita, loco illustrationis ac confirmationis, oratio: וְנָתַן אוֹתוֹ עַל כָּל הָאָרֶץ *illum à rege præfici universæ provinciae, illum debere agnosci pro prorege & provinciae gubernatore.*

Quam jucundum & dulce, plenam rem in voce, & plenam vocis significationem in re contemplari! Hoc philologiæ decus. Majus est ὑπαρχος, quàm ὑπερχος, qui in genere, *eminentem, excellentem & superiorem* notat, ab ὑπερέχειν, *eminere, antecellere; ὑπεροχή, eminentia, excellentia, superior dignitas: A quo ὑπερέχειν ortum videri poterat ἀρχεῖν, imperare. Quod tamen propius ab ἀρχεῖν, inchoare, primum obtinere locum: Quod est imperantis. Honoris aliàs titulus præclarus, bonis principibus datus, εὐεργέτης, benefactor; εὐεργέτης καὶ σωτὴρ, benefactor & servator, sæpe conjuncti. Quo de vid. Fæschius, Gron. T. IX. f. 1610. Ab ἀρχων, herum, & Herr / uti ab ὑπερείχειν, herschen / derivaveris.*

Non miraberis, dum ὑπαρχος pronunciatum אֶבְרָהָם *expirasse terminationem gracam, os. Quædam enim dialecti, etiam in occidente, terminationes*

tionem primitivas græcas, *os, n, ov*, suo ore non efferunt. Uti Galli latinas voces ita plerumque præscindunt, ut terminationes latinas, *us, a, um*, mittant. Aliæ dialecti servant, ut latini sua à græcis mutuati. Sic & in oriente, una gens græcas voces, quas admisit, terminationibus privat, altera retinet. Et dum retinet terminationes, litteram ultimam s vel in fine servat, vel trajicit, vel & in fronte locat; non ex instituto & deliberato, sed casu, oris volubilitate, & aurium negligentia. Ita *DD tinea*, Es. 51, 8. *ois* est. Ubi finale græcum s tam firmiter retinetur, ut & in plurali serve-
tur, ab hebræis non minus ac Syris. *וְסִי* *ois, sus*, Ps. 80, 14. Sed satis fortean de primo *Josephi* titulo *ratione honoris & dignitatis*.

Helmst. A. 1714.

d. 13. Julii.

EPISTOLA VII.

Quamquam nondum significaveris, Vir tecte, te accepisse Josephum *προεσχον*, proregem, addam tamen & peritiæ in Josephe testem, *חֵן* *חֵן* *חֵן*. Interpretum pugnas non adveham, quas spectare nec juvat. Præstat sine ambagibus dicere, quid sibi velit insolens titulus.

חֵן abscondere, est *ἀφανίζω*, occulto, celo, suprimo, aboleo, deleo, obscuro: *ἀφανισμός*, *ἀφάνισις*, obliteratio, disparitio: *ἀφανιστής*, qui evanidum reddit
Aliàs

Aliàs συγκρύπτω, ἐγκρυφιάζω, est abscondo, occulto, celo.

יְצִיט opes, thesauri reconditi, divitiæ, est ἀφενος, ἄφνος, opes, divitiæ, redditus, census. Unde ἀφνειὸς dives, opulentus, ἀφνειότατος, ditissimus. Perinde verò jam esto, sive ἀφενος sit ab ἀφανής, ἀφανισμέ- vos, quod latet, quod absconditum aut recondi- tum, sive, ut volunt ab ἐνὸς ἐννυ, quasi unius anni redditus: Certe יְצִיט opes, est immediate ex ἀφ- nos, opes. Idem in plurali מַצְפָּנִים.

Ast יְצִיט, aquilo, septentriones, est à δνόφος, γνό- φος, caligo, tenebrae, sinister. Quemadmodum מִנְחָה meridies est φέγγος, lumen. Nos Mittern- nacht / Mittag / à luce vel minore vel majore, à solis vel distantia vel propinquitate. יְצִיט aquilonaris, est δνοφέης, δνόφιος, δνοφέης, tenebrosus, caliginosus, obscurus. Observas, diversissimas esse vocum origines, haud dispari sono. Qui proin- de תְּצִיט occulta reddunt, bene. Ἀφειγνή, ἀφα- νής, δυσφανής, est obscurus, latens, ἀσυμφανής, non conspicuus, non perspicuus, ἀσυμφανής, obscure, enigma- tice, tectæ. Τὰ ἀφανή, ἀφειγνή, τὰ δυσφανή, ἀσυμφα- νή, obscura, latentia, occulta, enigmatica, ἀφανέσεα, ἀφανέστατα, obscuriora, obscurissima. Jam non sunt obscura, sed clara, quæ videbantur latere.

תְּצִיט aperiet cuncta. φέγγω est splendorem & lucem praebeo, illumino, illustro, φέγγομαι, fulgeo & splendo. Εἰκφαίνω verò est profero, evulgo, patefa- cio: ἐκφαίνομαι, appareo, conspicuus sum, in lucem edo: ἐκφανής, manifestus, apertus; ἐκφανίζω, aperio, mani-

manifesto, manifestum reddo. ἐκφανσις, patefactio, evulgatio, enarratio, significatio, ἐκφαντος patefactus, evulgatus; ἐκφαντικός, enarrativus; ἐκφαντικῶς, enarrative, expresse, significanter. Ex quibus tandem venerabile veterum nomen ἐκφάντως, enarrator, interpres, qui arcana patefacit; ἐκφαντικαία, doctrina rerum reconditarum, mysteriorum interpres. Similiter à φαίνω, in lucem profero, ostendo, est φαυτικός, qui docet, aperit, revelat. Ab ἀποφαίνω ἀποφαντικός, enunciativus, pronuncians, palam faciens.

In clara jam luce positum, quid sit מַנְעֵם, ἐκφάντωρ, interpres, rerum abstrusarum nuncius מַנְעֵם מַנְעֵם ἀφανισμάτων ἐκφάντωρ, obscurorum, profundorum, occultorum, arcanorum, ænigmatum, interpres. Hæc interprete non amplius indigent, tam sunt aperta & perspicua.

Verbum מַנְעֵם, explicare, illustrare, declarare, proferre, Judæis familiare, quod est ἐκφαίνω. Hæc sole meridiano clariora. Quàm magna vis originis, quantum lumen originis, quanta emphasis in origine! Quam facile unus græcus radius spissas dispungit orientis vel & ægypti tenebras! Qui in caligine densa pavidi incedere animadverti commentatores, nescii, quo se verterent, luce græca affusa, solem videant.

Fuit Josephi character ægyptiacus, in ægypto, sed græcus, ex græcia; Quoniam illa ætate græci per totum se diffuderant orientem, suamque secum advexerant linguam. Quam plana & brevis via, penetrandi in abstrusissima atque ob-

scurissima! Josephi honos crescit, & vis mentis elucet amplius, divini in Josepho genii radius effulget ex nomine græco.

Verosimile, regem, hoc dato nomine collimasse in insomnia, Regiæque ac in carcere servis explicata, & in reipublicæ usum versa. Sed nec alienum, Regem ex Josepho per colloquia, alia & plura, explorasse *rerum obscurarum*, qualium in sacris ægyptiacis ingens numerus, *sententiam occultam*. Erant enim *hieroglyphicorum ægyptiis volumina*, quæ *sacra* dicerentur. Et horum *sacrorum voluminum peculiare* erant *interpretes*, viri docti & arguti. De quibus ægyptiacis sacrorum librorum interpretibus *Diodorus Siculus*, alii.

Hi religiosi viri speciatim dicti *ἐκφάντες*, *interpretes*. A quo *ἐκφάντωρ* ortum latinorum *Pontifex*. Quod non à ponte faciendo, sed à sacra interpretandi ac enunciandi arte. *Ἐκφάντῳ* est *Pontificatus*, ars interpretandi sacra.

Quid si adeo Pharaon Josephum dixerit *arcanorum aut obscurorum interpretem*, non modo propter somnia ænigmatica explicata, sed etiam propter sagacitatem, hieroglyphica sacra ægyptiorum, volumina illorum religiosa ænigmatica, explicandi, illustrandi ac detegendi. Sic *צפנת פענח* *ἀφανεσάτων ἐκφάντης*, erit *sacrorum Pontifex*. Quod munus quam fuerit gloriosum apud omnes gentes, vel ex Romana constat historia. Et *consules Romani Pontifices magni, maximi*, i. e. sacrorum voluminum curatores, antistites, inspectores, *interpretes*. Et in ægypto æque ac inter Judæos
munus

munus splendidissimum. Tametsi verò Josephus aliam profiteretur religionem, ab idololatria semotam, potuit tamen interpretis illud munus, pro sacris libris vetustis illustrandis, adeoque Pontificis officium, illi vel ad tempus demandari: Sicut Romæ viri civiles summi, ipsique Consules, hoc munere lubenter functi, ad tempus. Vel si non reapse hoc munus Pontificis maximi, sacrorumque interpretis supremi, obiit, dignum tamen Pharao judicaverit Josephum splendido hoc charactere, ut *summum* diceret *Pontificem*, illi parem vel majorem. Sane affectus Josephi erga viros ægypti religiosos abunde elucet ex eo, quod, cum omnium terras oneraret decimis, solas sacrorum & Pontificum, sive religionum interpretum, exemerit & liberas voluerit. Quod indicium amoris quoque horum erga Josephum, qui arcanorum sacrorum in ægypto conscius, volumina illorum vetera enodare sciret & enodasset, vel & supremo Pontificatu functus esset, illorum fautor & patronus. Accedit, quod focer Josephi fuerit *יִצְחָק הַקֹּהֵן*, sacerdos, in *יִדְנָה* Daphnis prope Phacufam. Quamquam enim hanc vocem aliqui ad civile referant officium, attamen nil obstat, quo minus usitatori sensu sacerdotis retineatur. Sacerdotem ergo focerum habuit, & filiam sacerdotis. Quemadmodum & Moses focero usus sacerdote Midianitico, Zipporâ sacerdotis Midianitici filiâ. Neque obstitit peregrinus cultus idololatriæ, quo minus Josephus & Moses foceros

illos adsciscerent, & filias ducerent, quæ in meliorem sententiam ab illis facile flectendæ. Et socer Mosis, Jetro, vero Deo, quem coluit Israël, in deserto sacra fecit, Mose teste. Ut ipsi illi sacerdotes ad veri Dei agnitionem perducerentur per generos suos, israhelitas. Quidni ergo & Josephus munere functus, vel ad tempus, Pontificis maximi in ægypto, vel primaria aliqua urbe, vel Zoan, vel alia, vel Daphnis, ubi socer. Quid si tempore illius Pontificatus uxorem duxerit sacerdotis filiam. Primarium verò sacerdotem fuisse, cujus filiam duxit, ex absoluto vocis usu videtur colligi. Sacerdos, i. e. sacerdotum primus & præcipuus. Sive jam ante Josephum talis extitisset, sive cum Josepho per vices, sive post Josephum. Sacerdotibus verò integrum fuisse ducere uxores, docent ipsorum filia, adeoque & Josepho; tametsi existeret Pontifex, uxorem duxit, ad ægyptiorum exemplum. Potuit Josephus summo fungi Pontificatu, & vero nihilominus Deo servire eique sacra facere, vel ferentibus vel indignantibus etiam aliquibus. Juvat non parum illam de Josephi Pontificatu sententiam, quod intimi regis consilarii potissimi essent sacerdotes, qui ad illud dignitatis in curia culmen admoti, teste Diodoro Siculo. Josephus itaque, proximus à rege factus, quin vel ad tempus cooptatus in numerum religiosorum illorum, qui regis latus quotidie clauderent, eique consulerent bene. Sed

Sed liberum esto de hoc dignitatis gradu sentire quod libet. Vale.

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 17. Julii.

EPISTOLA VIII.

HAbes, solertissime Vir, in Josepho *philologia* *pectus*, intimum interpretationis sensum, *ἀγχινοίαν*, conjectandi augurandique vim. Philologia oculata est, credit quod videt. Orationis vincula non dimittit, considerat, volvit, flectit, vertit, donec nodum solvat. *Annulus verti potest sine fine*, quia circulus est, qui fere initio & fine careat. Ita Josephi interpretis annulus, *symbolum solertiae*: Centies, millies, verba scripti veteris esse vertenda & rotanda, rursus in gyrum agenda, donec mens, huc illuc flexa, scopum animadvertat. Non profecto res insomnii, mentem animumque scriptoris exteri vel sacri, pervidere. Mille interpretes ejusdem auctoris, quorum vix unus, vix uno in loco, mentem penetret. *Omnes veteres mythologi, Graeci & Latini, Poetae, oratores, historici*, qui antiqua illa canunt vel allegant, *in huncusque diem tecti, obscuri, nulla ex parte intellecti*. Hic profecto opus est annulo Josephi, ad ænigmata solvenda; opus est *ἀγχινοίᾳ* & sagacitate haud exigua. Argi non sufficient oculi, tam oportet esse attentum & circumspectum. Et *Prophetarum* scopum reconditamque sententiam in plerisque adhuc latere, tam frequentes docent Commentarii, quorum po-

sterior priores sæpe omnes rejicit & refellit: Hunc iterum rejiciat novior. Et sic sine fine. Hic nervi oculorum intendendi, ut pervideatur, quod subest.

Atqui hæc *interpretis sagacitas* non discitur momento, quæ totam poscit vitam, omnem vitæ ambitum permeat, vitæ negotia & fata lustrat, per omnia trahitur compita, ut ambiguas videat vias & avia noscat.

Unde est, quod in secundo isto philologiæ libello, sagacitatis indice, præter nudas literarum longo ordine velut ænigmaticas tesseras, *pars opusculi media sit inversa*, quam *nemo legat, nisi totum librum vertat*. Ut appareat caput in pedes verti & pedes in caput. Sic oportet Philologum orbis res contemplari, inspicere, & circuli motus sequi, donec aliquo sapiatj modo, & versata sapientum scripta intelligat.

Ut enim *hæc libelli partes rotantur*, sic & rerum successus & consilia: Sic etiam *autorum rotanda verba*, ut pernoscantur.

Ast, inquis, hæc *experientia longa*. Belle, & *philologiæ usus longus*. Nihil difficilius mente alterius cognoscenda, nihil ægrius scripto intelligendo. A prima juventute adsuescere debebamus ad solidam hanc peritiam, aliorum scripta non obiter legendi, sed curate, ut intelligantur non qualitercunque sed exacte. Primæ institutionis damna, in historiæ & geographiæ veteris neglectu, circa Poëtarum enarrationes, cum profundissima sint monumenta, in omnem re-
dundant

dundant vitam. Quotusquisque refarciat ætate virili, ubi alia omnia incidunt, quæ in juventute neglecta aut distorta! Consuetudo radicata difficulter movetur. Unde tam rara philologiæ cura, quæ tam duros poscat labores. Difficillima *Philologiæ sinceritas*, quæ ab autoritatis præcipue fascino liberetur.

Sed videris ex libellorum numero, qui *duos* habes, *tertium* arguere & poscere. Qui primos dedi, *silentium* & *solertiam*, nec tertium negabo, ubi novum illius explicueris symbolum A. P. S. Hoc age & impetrabis.

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 20. Julii.

II.

Ἀφιέρωσις.

Josephus Patriarcha

in museo,

cum *annulo aureo*

SAGACITATIS.

Liber II.

Museum.

Arcana Philologiæ Sacræ.

A. P. S.

Antiquitatis Profundæ Studium.

Ἀγχίνοια Φιλολογία, Σύνεσις.

Astrum Philologiæ, *Sagacitas.*

שפנת פענח אברך

Pp 4

Ἀφαιρέ.

Ἀφανέσατα Φέγγων, Στρατοπεδάρχης.

Abstrusa Promens Superior.

Ἐπαρχος, ὑπαρχος.

Αφανεσίτων ἐκφάνταρ.

Annulus Patriarchæ Solertissimi.

Aurum Patriarchæ Sagacissimi.

Annulus Josephi interpretis.

Gen. 41, 42.

Annuli Patriarchalis Signa.

ΥΝ ΥΝ Α. Ρ. Σ.

Arcana Prudentiæ Symbola.

Amplissimæ Prudentiæ Symbola.

Annulus Patriarchæ Sagacissimi.

Annulus Præclaræ Sagacitatis.

Annulus Præstantis Sagacitatis.

Annulus Probatae Sagacitatis

Annulus Politæ Sagacitatis.

Annulus Promptæ Sagacitatis.

Annulus Perfectæ Sagacitatis.

Annulus Proficuae Sagacitatis.

Annulus Providæ Sagacitatis.

Annulus Perspicacis Sagacitatis.

Annulus Penetrantis Sagacitatis.

Annulus Peramoenæ Sagacitatis.

Annulus Pereximiæ Sagacitatis.

Annulus Prædivitis Sagacitatis.

Annulus Perillustri Sagacitatis.

Annulus Portentosæ Sagacitatis.

Annulus Peracutæ Sagacitatis.

Annulus Perutilis Sagacitatis.

Annu.

Annulus Pernecessariae Sagacitatis.
Annulus Peropportunae Sagacitatis.
Annulus Prodigiisae Sagacitatis.
Arguta Proavorum Sagacitas.
Arguta Parentum Sagacitas.
Arguta Posterorum Sagacitas.
Amavere Primi Sagacitatem.
Amant Praesentes Sagacitatem.
Amabunt Postremi Sagacitatem.
Adhibent Primates Sagacitatem.
Adhibent Populares Sagacitatem.
Adhibebit Posteritas Sagacitatem.
Adhibenda Passim Sagacitas.
Actionum Praesidium Sagacitas.
Actiones Procedunt Sagacitate.
Actiones Perficiuntur Sagacitate.
Amicitia Paratur Sagacitate.
Amicos Proba Sagaciter.
Amicitiam Praesta Sagaciter.
Amicitiam Propaga Sagaciter.
Amicos Penetra Sagaciter.
Amicis Profis Sagaciter.
Amorem Para Sagaciter.
Adversarios Proba Sagaciter.
Adversarios Propulsa Sagaciter.
Adversario Parce Sagaciter.
Amicis Parce Sagaciter.
Amicos Promove Sagaciter.
Amicos Protege Sagaciter.
Adversantes Pelle Sagaciter.
Adversa Praespice Sagaciter.

Adversa Pondera Sagaciter.
Adversitatem Perfer Sagaciter.
Adversaturos Penetra Sagaciter.
Appara Praesidia Sagaciter.
Admitte Praesidia Sagacis.
Attende Prosperitatem Sagaciter.
Appende Prospera Sagacitate.
Aliis Praesta Sagacitate.
Adversariis Praesta Sagacitate.
Age Praeclara Sagaciter.
Age Praestantia Sagaciter.
Averte Pericula Sagaciter.
Audi Potentes Sagaciter.
Audi Primates Sagaciter.
Audi Pares Sagaciter.
Audi Prudentes Sagaciter.
Audi Peritos Sagaciter.
Audi Probos Sagaciter.
Averte Pravos Sagaciter.
Averte Populum Sagaciter.
Arce Pollutos Sagaciter.
Arce Personatos Sagaciter.
Admitte Peregrinos Sagaciter.
Aversare Propudiosos Sagaciter.
Aversare Prodigos Sagaciter.
Aversare Proditores Sagaciter.
Aversare Palpum Sagaciter.
Arce Pertinaces Sagaciter.
Antecelle Plebem Sagacitate.
Arma Pectus Sagacitate.
Arma Palmam Sagacitate.
Armare Politâ Sagacitate.

Aggredere Propositum Sagaciter.
Administrationem Pete Sagaciter.
Administra Partes Sagaciter.
Administra Publica Sagaciter.
Administra Privata Sagaciter.
Ascende, Potes, Sagaciter.
Abstine, Potes, Sagaciter.
Apprehende Præmia Sagaciter.
Abstine Præmiis Sagaciter.
Ambitionem Preme Sagaciter.
Abstine Pravis Sagaciter.
Abstine Placitis Sagaciter.
Abstine Promeritis Sagaciter.
Adhibe Probitatem Sagacitati.
Absit Prava Sagacitas.
Adsit Probata Sagacitas.
Afflictis Prospice Sagaciter.
Acta Perpende Sagaciter.
Agenda Prævide Sagaciter.
Agendo Perge Sagaciter.

Artis Philologicæ Symbola.

Annulus Philologiæ Sagacis.
Annulus Philologiæ Solertis.
Annulus Philologiæ Sinceræ.
Annulus Philologiæ Sobriæ.
Annulus Philologiæ Solidæ.
Annulus Philologiæ Sacratissimæ.
Annulus Philologiæ Saluberrimæ.
Arcana Philologiæ Symbola.

Arcana.

Arcana Penetralium Sacrorum.
Arcana Philologiæ Subtilis.
Arcana Philologiæ Sublimis.
Arcana Philologiæ Sacræ.
Arcana Philologiæ Salutaris.
Arcana Prudentum Symbola.
Arcana Patrum Symbola.
Arcana Proavorum Symbola.
Arcana Prophetarum Symbola.
Arcana Poëtarum Symbola.
Arcana Principum Symbola.
Arcana Præsidum Symbola.
Arcana Philologiæ Sacramenta.
Amat Philologia Silentium.
Amat Philologia Sagacitatem.
Amat Philologia Scientiam.
Amat Philologia Sapientiam.
Amat Philologia Sedulitatem.
Amat Philologia Sinceritatem.
Amat Philologia Solertes.
Amat Philologia Strenuos.
Amat Philologia Sobrios.
Arcet Philologia Socordiam.
Arcet Philologia Soporem.
Averruncat Philologia Stuporem.
Abigit Philologia Stolidos.
Abigit Philologia Segnes.
Abigit Philologia Superbos.
Aversatur Philologia Somnolentos.
Advigilat Philologia Sobria.
Advigilat Philologia Serena.

Advigilat Philologia Sedula.
Amant Philologiam Sagaces.
Amarunt Philologiam Sapientes.
Amarunt Philologiam Superi.
Amabunt Philologos Superi.
Amat Philologia Symbola.
Audit Philologia Symbola.
Attendit Philologia Symbola.
Afferit Philologia Symbola.
Aperit Philologia Symbola.
Abstrusa Philologus Spectat.
Amant Philologiam Studia.
Amplectitur Philologiam Sobrietas.
Amat Philologiam Solertia.
Avet Philologiam Sagacitas.
Audit Philologiam Severitas.
Aestimant Philologiam Sapientes.
Aestimant Philologiam Senes.
Apprehendunt Philologiam Sacerdotes.
Adamant Philologiam Studiosi.
Amplectentur Philologiam Secula.
Aversantur Philologiam Socordes.
Aversantur Philologiam Somnolenti.
Aversantur Philologiam Stolidi.
Aversantur Philologiam Stupidi.
Aversantur Philologiam Stulti.
Aversantur Philologiam Stentores.
Aversantur Philologiam Superbi.
Abominantur Philologiam Scholastici.
Amara Philologia Scholasticis.
Austera Philologia Scholasticis.

Adver-

Adversa Philologia Scholasticis.
Aliena Philologia Scoto.
Amentibus Philologia Sordet.
Aversatur Philologia Stipites.
Aversatur Philologia Scholasticos.
Abominatur Philologia Sordes.
Amœna Philologia Solertibus.
Accepta Philologia Sobriis.
Apta Philologia Sedulis.
Aperta Philologia Sapientibus.
Attentis Philologia Sapit.
Adversarios Philologia Spernit.
Adversitates Philologia Superat.
Animus Philologia Serenus.
Animus Philologia Sacer.
Animus Philologia Stabilis.
Anchora Philologiæ Sinceritas.
Augusta Philologiæ Sanctitas.
Augusta Philologiæ Sublimitas.
Academiis Philologia Sacra.
Audi Philologiam, Sapis.
Amas Philologiam, Sile.
Amas Philologiam, Sede.
Amas Philologiam, Sape.
Amas Philologiam, Surge.
Amas Philologiam, Sta.
Amas Philologiam, Specta.
Amas Philologiam, Spera.
Auro Philologia Splendidior.
Argento Philologia Superior.
Ardentior Philologia Stellis.

Aurea Philologiae Secula.
Autores Philologia Secernuntur.
Autores Philologiae Servantur.
Antiquitas, Philologiae Sermo.
Antiquitas, Philologiae Studium.
Antiquitas, Philologiae Sapor.
Antiquitas, Philologiae Semita.
Antiquitas, Philologiae Specula.
Antiquitas, Philologiae Sedes.
Antiquitas, Philologiae Sacrarium.
Antiquitas Philologiae Sanctuarium.
Antiquitas, Philologiae Solium.
Antiquitas, Philologiae Sol.
Aeternitas, Philologiae Spes.
Antiquitas, Philologiae Symbola.
Abstrusa Philologiae Symbola.
Aurea Philologiae Symbola.
Antiquitatem Philologia Spectat.
Aeternitatem Philologia Spondet.
Aeternitatem Philologia Spirat.
Aeternitatem Philologia Sperat.
Ambit Philologia Sempiternitatem.
Ambit Philologiam Sempiternitas.
Antiquitas, Philologiae Sempiternitas.
Aeternitas, Philologiae Splendor.

Αφιερίζειν.

Libellus tertius
in Philologiae encomium.

Sinceritas, Philologi
regula,

Symbolum: Mensa Aronis argentea
literis A. P. S.

Augusta Pollicetur Sinceritas,

צוהר פני אהרון

EPISTOLA IX.

NOn inique sentis, sincerissime Vir, qui
 ænigmata A. P. S. ita solvis: *Arduum Poë-
 tarum Studium: Augustum Prophetarum Studium:
 Amplum Philologie Studium.* Verum à tertii libel-
 li, quem deposcis argumento distat, ut ex toto
 vides libello, quem mitto. *Silentium* Philologo
 primum erat, lati ad ferendum humeri: *Sagacitas*
 alterum, orbis artes & fata lustrandi: Tertium
 est *sinceritas*, ut *animi*, ita & *interpretandi*. *Ar-
 mata Philologia Sinceritate.* *Ἀπαρτισμός*, philologiæ
 peculium. Studet *ἀρτίζειν*, *ἀπαρτίζειν*, *perfectum*
reddere, omnibus numeris *explere*, sensum scripti &
 genium auctoris, quem recenset. Philologia
 cupit *ἀπαρτίζοντως*, *integre & sincere mentem scriptoris*
consequi, sed & *integre & candide recensere*, *ἀπαρ-
 τισμένως*, *plene, omnino.* *Καταρτισμός* negotium phi-
 lologi, in autoribus versandis. Restitutio & in-
 stauratio autorum optimorum, qui, per ætatem,
 vel per negligentiam, vel Commentatorum im-
 peritiam plane in aliam mentem detorti, resti-
 tuantur, restaurentur ac redintegrentur, suæ
 reddantur menti, suæ vitæ, suis sensibus, suo
 motui & spiritui.

Symbolum hujus philologicæ virtutis est, *Cæ-
 naculum in edibus, Aaronis mensa*, argentea instru-
 cta supellectili. *דִּישׁ פֶּאֶרְשִׁים*, *scutella & pati-
 ne*, nitidæ & puræ. Philologia *καθαρίτης*, *ἀκα-
 ριότης*. Philologus *ἀρτος*, *ἀκέραιος*, *καθαρός*, ani-
 mo ac interpretandi studio. Nihil miscere falsi,

nihil imputare auctori, non servire auctoritati, non turbæ, non populo. Candide, ingenue, sine fūco, auctoris dicere mentem. Non fascinari interpretum lubidine, nec fascinare.

Satis habebis in libello quod legas & observes, *centenis symbolis*. Quare longior nunc non ero: Illa siquidem sinceritas nullam poscit commendationem, nullam expectat laudem: Quæ sibi sufficit, sibi constans: Animi dignæque interpretationis spectes usum! Deus nobis sinceritatem! in ore & pectore, in recensendi quoque & auctores explicandi officio. Averruncet Deus fucum omnis generis. *Quam dulcis ingenua sinceritas!* Hoc tuum delictum. Hac vive!

Helmst. A. 1714.

d. 25. Julii,

III.

Ἀπαρτισμός

Aaron in Coenaculo, cum mensa argentea

SINCERITATIS.

Psal. 12, 7.

אמרות יהוה אמרות טהרות כסף צרוף בעליל
לארץ מזקק שבעתים:

Prov. 25, 11.

תפוחי זהב במשכיות כסף
דבר דבר על אפניו:

Ἀλίστατος, ἀρτίος, ἀαδαζός.

Liber

Liber III.

Καταρτισμός,
Cœnaculum.

Argenteæ Patellæ Sinceritatis.

καθαρότης, ἀνεργιότης.

ΑΨΙς. ΠΑΡΟΨΙς. חס

חס Supellex argentea
in Choro *Aaronis.*

2. R. 12, 13.

A. P. S.

Amœna Philologia Sincera.

Ampla Philologia Sincera.

Abundans Philologia Sincera.

Alacris Philologia Sincera.

Aperta Philologia Sincera.

Aequa Philologia Sincera.

Ardens Philologia Sincera.

Acuta Philologia Sincera.

Arguta Philologia Sincera.

Acris Philologia Sincera.

Apta Philologia Sincera.

Amandâ Philologia Sincera.

Aestimanda Philologia Sincera.

Augusta Philologia Sincera.

Ambrosia Philologia Sincera.

Argentum Philologia Sincera.

Aurum Philologia Sincera.

Argenteum Pomum Sinceritatis.

Argenteum Poculum Sinceritatis.

Argenteum Præmium Sinceritatis.

Argentea Possessio Sinceritatis.
Argenteum Pondus Sinceritatis.
Argentum Probatae Sinceritatis.
Argentum Planae Sinceritatis.
Argentum Politae Sinceritatis.
Argentum Purae Sinceritatis.
Argentum Praestantis Sinceritatis.
Argentum Praeclarae Sinceritatis.
Argentum Pulchrae Sinceritatis.
Argentum Pretiosae Sinceritatis.
Argentum Perfectae Sinceritatis.
Argentum Prudentis Sinceritatis.
Argento Praestat Sinceritas.
Argento Purior Sinceritas.
Argento Politior Sinceritas.
Argento Praestantior Sinceritas.
Argento Praeclarior Sinceritas.
Argento Pulchrior Sinceritas.
Argento Pretiosior Sinceritas.
Argento Perfectior Sinceritas.
Argento Praeferenda Sinceritas.
Argento Praeponenda Sinceritas.
Argentum Postponendum Sinceritati.
Argentum Post Sinceritatem.
Argentum Pollicetur Sinceritas.
Argentum Parat Sinceritas.
Argentum Ponderat Sinceritas.
Argentum Probat Sinceritatem.
Argentum Profundit Sinceritatem.
Argentum Prodit Sinceritatem.
Argentum Pessundat Sinceritatem.

Argen-

Argentum Penetrat Sinceritatem.
Ama Planam Sinceritatem.
Ama Puram Sinceritatem.
Ama Plenam Sinceritatem.
Ama Pertinacem Sinceritatem.
Ama Perfectam Sinceritatem.
Ama Pulchram Sinceritatem.
Ama Perpicacem Sinceritatem.
Ama Providam Sinceritatem.
Ama Promptam Sinceritatem.
Ama Paratam Sinceritatem.
Ama Pelluentem Sinceritatem.
Ama Probam Sinceritatem.
Ama Probatam Sinceritatem.
Ama Promptitudinem Sinceram.
Ama Providentiam Sinceram.
Ama Prudentiam Sinceram.
Ama Parsimoniam Sinceram.
Ama Prudentes Sincere.
Amplectere Probos Sincere.
Admitte Providos Sincere.
Anima Probitatis Sinceritas.
Anima Prudentiæ Sinceritas.
Anima Pulchritudinis Sinceritas.
Aversare Pugnas Sincere.
Aversare Prodigam Sinceritatem.
Aversare Pictam Sinceritatem.
Aversare Prodigiousam Sinceritatem.
Aversare Portentosam Sinceritatem.
Aversare Protervam Sinceritatem.
Aversare Pugnacem Sinceritatem.

Aversare Procacem Sinceritatem.
Aversare Procacitatem Sincere.
Abominare Pigmenta Sinceritatis.
Abominare Politicam Sinceritatem.
Abominare Politulam Sinceritatem.
Abominare Periculosam Sinceritatem.
Abominare Proditricem Sinceritatem.
Abominatur Proditionem Sinceritas.
Abominatur Palpum Sinceritas.
Arcet Palpum Sinceritas.
Arguit Palpum Sinceritas.
Amat Prudentia Sinceritatem.
Amat Probitas Sinceritatem.
Amat Parsimonia Sinceritatem.
Amant Promissa Sinceritatem.
Amant Præmia Sinceritatem.
Amant Poenæ Sinceritatem.
Amat Potentia Sinceritatem.
Amant Pocula Sinceritatem.
Amant Patinæ Sinceritatem.
Astutia Prodit Sinceritatem.
Astutia Prostituit Sinceritatem.
Astutia Pellit Sinceritatem.
Astutia Perdit Sinceritatem.
Astutia Profligat Sinceritatem.
Astutia Pessundat Sinceritatem.
Astutos Pelle Sincere.
Age, Potes, Sincere,
Audi, Potes, Sincere.
Accipe, Potes, Sincere.
Attende, Potes, Sincere.

Argue,

Argue, Potes, Sincere.
Amicis Promitte Sincere.
Amicis Promissa Serva.
Adversario Promitte Sincere.
Adversario Promissa Serva.
Amico Parce Sincere.
Adversario Parce Sincere.
Amicitiae Pars Sinceritas.
Amicitiae Pignus Sinceritas.
Amicitiae Penu Sinceritas.
Amicitiae Pondus Sinceritas.
Amicitiae Peculium Sinceritas.
Amicitiae Pectus Sinceritas.
Amicitiae Præmium Sinceritas.
Amicitiae Præsidium Sinceritas.
Amicitiae Propugnaculum Sinceritas.
Amicitia Perficitur Sinceritate.
Amicitia Præstat Sinceritate.
Amicitia Pollet Sinceritate.
Amicitia Paratur Sinceritate.
Amicitia Propagatur Sinceritate.
Amicitiam Promitte Sincere.
Amicitiam Pete Sincere.
Amicitiam Præsta Sincere.
Amicos Proba Sincere.
Amicos Perfer Sincere.
Amicos Protege Sincere.
Amor Per Sinceritatem.
Amor Paratur Sinceritate.
Amor Pascitur Sinceritate.
Amor Poscit Sinceritatem.

Amor Propagatur Sinceritate.
Amor Prævalet Sinceritate.
Amor Præponderat Sinceritate.
Amoris Penetralia Sinceritas.
Amoris Pectus Sinceritas.
Ama Pacem Sincere.
Ama Pacificos Sincere.
Aversare Proditionem Sincere.
Aversare Proterviam Sincere.
Aversare Petulantiam Sincere.
Aversare Pellicationem Sincere.
Aversare Prodigalitatem Sincere.
Aversare Profusionem Sincere.
Aversare Prudenter Simulationes.
Arce, Potes, Simulatores.
Abige Portentosos Stipulatores.
Apage Proditores Sinceritatis.
Averrunca Proditores Sincerorum.
Abominare Palpum Simulatoris.
Abominare Palpum Superbi.
Abominare Palpum Sufurronis.
Abominare Palpum Seditiosi.
Abominare Palpum Sanguinolenti.
Abominare Palpum Servi.
Abominare Palpum Stolidi.
Arguit Prudens Sincere.
Admonet Probus Sincere.
Argue Prudentem Sincere.
Admone Probum Sincere.
Adhortare Prudenter Sincerum.
Adhortare Prudentem Sincere.

Adscisce

Adscisce Prudens Sincerus.
Adscisce Prudentem Sincerus.
Age, Proba Sinceritatem.
Age, Præsta Sinceritatem.
Auge Pretium Sinceritatis.
Accipies Præmium Sinceritatis.
Age Publice Sincere.
Age Privatim Sincere.
Audias Probitate Sincerus.
Audias Promissis Sincerus.
Audies Pro Sinceritate.
Audies Pietate Sincerus.
Audies Prudens Sinceritate.
Audies Præclare Sincerus.
Amant Primi Sinceros.
Amant Postremi Sinceros.
Amant Principes Sinceritatem.
Amat Populus Sinceritatem.
Amat Palma Sinceritatem.
Amat Pectus Sinceritatem.
Amat Polus Sinceritatem.
Ament Patinæ Sinceritatem.
Ament Pocula Sinceritatem.
Amplectere Parentes Sincere.
Amplectere Prolem Sincere.
Amplectere Propinquos Sincere.
Ama Principem Sincere.
Ama Populum Sincere.
Adesto Pressis Sincere.
Adjuva Prostratos Sincere.
Advenienti Præsta Sinceritatem.

Abeunti Præsta Sinceritatem.
Adsta Præsentī Sincere.
Adversantes Persvade Sincere.
Arrogantia Prosternit Sinceritatem.
Astus Perimit Sinceritatem.
Astum Pessundet Sinceritas.
Arrogantiam Profliget Sinceritas.
Argute, Præsta Sinceritatem.
Acute, Proba Sinceritatem.
Astute, Prome Sinceritatem.
Arguta Probatur Sinceritas.
Acuta Perlaudatur Sinceritas.
Amaram Propelle Sinceritatem.
Amarulentiam Pellit Sinceritas.
Acerbitas Prodigā Sinceritatis.
Austeritas Prosternit Sinceritatem.
Affectus Placidus Sinceritatis.
Affectus Propensus Sinceritatis.
Ardentem Placat Sinceritas.
Adventantem Prehendat Sinceritas.
Abeuntem Prosequatur Sinceritas.
Advenienti Præstò Sinceritas.
Adstanti Præstò Sinceritas.
Abeunti Præstò Sinceritas.
Absenti Præstò Sinceritas.
Appropinquanti Præstò Sinceritas.
Adventuro Præstò Sinceritas.
Amat Persuasio Sinceritatem.
Amicos Persvade Sincere.
Adversarios Persvade Sincere.
Advenientes Persvade Sincere.

Adstan-

Adstantes Persuade Sincere.
Abiturientes Persuade Sincere.
Abeuntes Persuade Sincere.
Apte Persuadet Sinceritas.
Aperta Persuadet Sinceritas.
Aperit Palmam Sinceritas.
Aperit Pectus Sinceritas.
Aperte Promit Sinceritas.
Aperte Præbet Sinceritas.
Aperte Propinat Sinceritas.
Apponit Patinam Sinceritas.
Affert Poculum Sinceritas.
Abundet Poculum Sinceritate.
Abundet Patella Sinceritate.
Auget Prudentia Sinceritatem.
Auget Prudentiam Sinceritas.
Arma Prudentiæ Sinceritas.
Anchora Prudentiæ Sinceritas.
Animat Prudentia Sinceritatem.
Armat Prudentiam Sinceritas.
Administra Prudentiæ Sinceritas.
Arbiter Prudentiæ Sinceritas.
Autoritas, Prudentis Sinceritas.
Autoritas Prudentis, Sinceritate.
Auditur Prudens, Sincerus.
Audi Prudentem, Sincерum.
Audi, Prudens, Sincerus.
Audit Prudens Sincерum.
An Perit Sinceritas?
An Prodit Sinceritas?
An Perdita Sinceritas?

An Pessundata Sinceritas?
Ah! Profligata Sinceritas!
Ah! Propulsata Sinceritas!
Ah! Pudor Sinceritas!
Abiit Pura Sinceritas.
Abiit Proba Sinceritas.
Abiit Præclara Sinceritas.
Abiit Pulchra Sinceritas.
Abest Promissa Sinceritas.
Abundat Pollicitatio Sinceritatis.
Aufugit Præstanda Sinceritas.
Aufugit Promissorum Sinceritas.
Aufugit Pulchritudo Sinceritatis.
Abacta Probitas Sinceritatis.
Ablatum Pretium Sinceritatis.
Astutia Pro Sinceritate.
Argutia Pro Sinceritate.
Abfynthium Pro Sinceritate.
Antiqua Periit Sinceritas.
Aurea Periit Sinceritas.
Argentea Periit Sinceritas.
Aenea Prodiit Sinceritas.
Absurda Prodiit Sinceritas.
Adest Plumbea Sinceritas.
Adest Propudium Sinceritatis.
Amant Prostibulum Sinceritatis.
Advehunt Pigmenta Sinceritatis.
Adferunt Plumatam Sinceritatem.
Advehunt Pulverulentam Sinceritatem.
Alunt Purulentam Sinceritatem.
Amicos Pudet Sinceritatis.

Ajentes Pudet Sinceritatis.
Alloquentes Pudet Sinceritatis.
Amicitiam Piget Sinceritatis.
Amorem Piget Sinceritatis.
Alloquia Piget Sinceritatis.
Amicos Pœnitet Sinceritatis.
Annuentes Pœnitet Sinceritatis.
Affabiles Pœnitet Sinceritatis.
Apertos Pœnitet Sinceritatis.
Advenientes Pudet Sinceritatis.
Adstantes Piget Sinceritatis.
Abeuntes Pœnitet Sinceritatis.
Ament Palatia Sinceritatem.
Ament Plebiscita Sinceritatem.
Amet Plebecula Sinceritatem.
Ambiat Præsidium Sinceritatem.
Astra Parent Sinceritatem!
Astræa Pariat Sinceritatem!
Amor Parturit Sinceritatem!
Amor Pariat Sinceritatem!
Ambitio Profligavit Sinceritatem.
Ambitionem Profliget Sinceritas.
Astutia Pessundedit Sinceritatem.
Astutiam Pessundet Sinceritas.
Argutia Prostravit Sinceritatem.
Argutiam Prosternat Sinceritas.
Ars Perdidit Sinceritatem.
Artem Perdat Sinceritas!
Accusavit Pudor Sinceritatem.
Accuset Pudorem Sinceritas.
Alma Prodi Sinceritas!

Antiqua Prodi Sinceritas!
Aperta Prodi Sinceritas!
Amœna Prodi Sinceritas!
Adspira, Pura Sinceritas!
Adspira, Proba Sinceritas.
Adveni Probata Sinceritas.
Advola Perpulchra Sinceritas.
Accede Prædulcis Sinceritas.
Adesto Peramœna Sinceritas.
Adesdum Pretiosa Sinceritas.
Adsis Perchara Sinceritas.
Affide Perjucunda Sinceritas.
Assiste Perutilis Sinceritas.
Adjuva Pernecessaria Sinceritas.
Adveniat Pretium Sinceritatis.
Assurgat Promptissima Sinceritas.
Accende Pectora Sinceritas.
Appropinqua, Peto, Sinceritas.
Appropinqua Præsentissima Sinceritas.
Appropinqua Purissima Sinceritas.
Appropinqua Peropportuna Sinceritas.
Appropinqua Perblanda Sinceritas.
Accipe Primatum Sinceritas.
Accipe Præsidium Sinceritas.
Ascendisti Polum Sinceritas.
Accede Polo Sinceritas.
Ad Primores, Sinceritas.
Ad Parentes, Sinceritas.
Ad Prolem, Sinceritas.
Ad Præsides Sinceritas.
Ad Populum Sinceritas.

Ad

Ad Præsentes Sinceritas.

Ad Pronepotes Sinceritas.

Ad Propinquos Sinceritas.

Ad Proximos Sinceritas.

Ad Primos Sinceritas.

Ad Postremos Sinceritas.

Abiit, Proh! Sinceritas.

Adesdum, Precor, Sinceritas.

Ad Polum Sinceritas!

A Polo Sinceritas!

Ἀπαρτίως ἀπηρησμένως, ἀπαρτιζόντως.

Abest Philologiæ Sinceritas.

Adveniat Philologiæ Sinceritas.

Autoritas Philologiam Sternit.

Autoritas Philologiam Supprimit.

Autoritas Philologiæ Sepulcrum.

Attendit Philologia Sinceritatem.

Autoritatem Philologia Seponit.

Agit Philologia Sincere.

Affert Philologia Sincera.

Agnoscit Philologia Sincera.

Approbat Philologia Sincera.

Anima Philologiæ, Sinceritas.

Libellus quartus

in Philologiæ encomium.

**Puritas, Philologi
spes.**

**Symbolum: *Acus argentea proba-
toria Serubabelis.***

in sculptis literis S. P.

Servat Puritas.

פרות זרובבל:

EPI.

EPISTOLA X.

Integritati justum ponis pretium, Integerrime Vir. Sed doles integritatis ac sinceritatis exilium. Non exulat, dum alicubi est. In te sit, non exulat. Adest, si non ubique, hic tamen, ibi: Mentis vis sinceritatem aut interpretationis. Existimas, vix inter homines expectandam vel animi vel recensitionis puritatem. Semper credis vel integerrimis aliquid mixtum insinceri. Quis neget? Agnoscere igitur oportet, tum in nobis, tum aliis, præcipue in interpretatandi negotio. Sunt in foro, sunt in toro, sunt in choro, quibus aliquid sinceri, parum his, aliis plus. Non omnes iidem. *Scriptorum & Commentatorum* non dispar conditio.

Intelliges hoc aliquo modo, ex quarto, quem expectas, *libello philologico, Puritatis* indice. Uti primum est, *silere & ferre* posse: alterum, *sagaciter conijcere & indagare*: Tertium, *sincere agere & dicere*: ita quartum est, *puritati studere*, & majorem indies ejus acquirere facultatem.

Habes ergo in quarto libello *σκέψιν, σκόπησιν, κατασκόπησιν*, attentionem, sollicitudinem, distinguendi, dijudicandi, discernendi, & examinandi, explorandi probandique. Habes *Scrutinium Philologiae*, in symbolo S. P. Habes regulam: Omnia probate, quod bonum est tenete. Philologus *σκοπῆτης*, *Pensiculator*.

Habes hujus explorandi & dijudicandi artis normam, *Acum probatoriam argenteam*, ad quam sedecim gradibus exigat omnia, facta, dicta, scri-

pta, commentarios. Ex *arario Serubabelis*, qui in reditu ex captivitate Babylonica omnes reduces curate jussit examinare, ne quid ex impuris gentibus esset mixtum. In hoc *Scrutinio Puritatis*, *Scriptorum Penso*, *Silber-Probe* / *sedecim lingula*, *sedecim philologia sortes*. Tute verò ex libello discrimina colliges puritatis.

Admodum profecto difficile probatu & exploratu, quid verum, quid purum, ut in vita & sermone pectoreque humano, ita & scripto, imprimis commentario. Non pellucet statim veritas, & rei expositæ ipsiusque recensitionis integritas. Quæ non *mixta æris & cupri pondera*, in societatis ambitu non magis, ac commentationum mole! Ex mera traditione, opinione, ac vulgi persuasionem, centena, infinita. Quæ non fabulæ, pro veritate suppositæ, & veri nomine venditæ! Quis discernat! Quis curate dignoscant! Autoritatis color gratiam conciliavit fabulis, ut purum mentiantur argentum. Profecto *acæ opus*, *probatione*, *scrutamine*, oculis manibusque. Vera, integra, incontaminata probaque philologia facile expendit & ponderat singula. Pellucet illi fucus. Pervidet, quantillum aut quam multum subsit veri.

Sedecim vides velut *gradus*, ordinis causa, & ut mens aliquo juvetur in *accurato scrutamine* modulo, velut *acæ probatoria*. Hic præsta te virum, prensa, proba, explora, tenta, scrutare, expende, pensiculate omnia. Hic somnus à philologo fugit, umbra cedit, fucus abit. Non nescio

scio, accurate in vita cuncta exigi non posse,
quanto minus in interpretatione.

Quare *ultimum* vides *gradum* ex hoc orbe ex-
cludi & ad alterum referri, ad beatorum sedem.
Curandum nobis, ut vel ad undecimum, duodeci-
mum, accedamus. Superare si contingat, di-
vinæ tribuendum gratiæ & singulari benignitati.

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 3. Aug.

IV.

Σκέψις, εκδόπησις, κατασκευήσις.

Serubabel in ærario cum *acu pro-*
batoria

PURITATIS.

Liber IV.

Aerarium.

Scriptorum Pensum.

S. P.

Qui Scriptores, quive Commentatores con-
sulantur, penſi habendum.

Omnia probate,

Quod bonum est tenete.

Scrutinium Philologiæ.

Σκοπήσις.

Pſ. 66, 10.

בחרתנו אלהים צרפתנו כצורף כסף:

Rr 2

S. P.

S. P. צרופ

Πύρρος, πειρασμός.

Scrutinium Puritatis

Acus Probans

Silber = Probe. Streich = Nadel.

Scriptorum Pensitatio.

Sermonum Pensitatio.

Solers Pensitatio.

Sedula Pensitatio.

Severa Pensitatio.

Sortes Philologiæ.

Scriptorum Proportio.

Sedecim Pensa.

1. Lōtig Semuncia Puritatis.

2. Lōt. Simulacra Puritatis.

3. Lōt. Spectacula Puritatis.

4. Lōt. Specimina Puritatis.

5. Lōt. Similitudines Puritatis.

6. Lōt. Sponsiones Puritatis.

7. Lōt. Segmina Puritatis.

8. Lōt. Semitæ Puritatis.

9. Lōt. Semina Puritatis.

10. Lōt. Sanctiones Puritatis.

11. Lōt. Statuta Puritatis.

12. Lōt. Stamina Puritatis.

13. Lōt. Signa Puritatis.

14. Lōt. Symbola Puritatis.

15. Lōt. Sigilla Puritatis.

16. Lōt. Sacramenta Puritatis.

Scriptorum Pondera, per duodecim asses
aut uncias, & ultra.

æs. o. Kupffer.

- o. Sine Puritate
- o. Sinceritas Profligata.
- o. Sinceritas Perdita.
- o. Sinceritas Pessundata.
- o. Sinceritatis Privatio.
- o. Sinceritatis Pernicies.
- o. Sepulcrum Puritatis.
- o. Scandalum Puritatis.
- o. Sinceritas Proscripta.
- o. Sinceritatis Pests.
- o. Sinceritatis Pistrinum.
- o. Supplicium Puritatis.
- o. Sinceritas Propulsata.
- o. Sinceritas Protrita.
- o. Sinceritas Pulsa.
- o. Sinceritas Punita.

Scriptores Permuli,
Sine Philologia.

ænei, cuprei, plumbei, ferrei.

as. i. uncia, Einlötig.

Somnium Puritatis.

Scriptores Plerique
Spretiores Philologiæ.

Semisses, selibres, librales, librarii, unciarîi,
unciales, semunciales, semunciarîi.

Dupondium. 2. Zwenlötig.

1. Suspecta Puritas.

2. Sinceritas Populi.

Scriptorum Populus.

R r 3

Sputa-

Sputatores Philologiæ. 22.

Dupondiarium, Dipondiarium. 2.

Triens. Triunx. 3. Dreylötig.

Teruncius. 2.

1. Species Puritatis. 2.

2. Simulata Puritas. 2.

3. *Servorum* Puritas. 2.

Scriptores Plurimi

Servi Priorum. 2.

Spreta Philologia. 2.

Trientales, Terunciales. 2.

Quadrans. 4. Vierlötig.

1. Similitudo Puritatis. 2.

2. Sinceritas Prætenfa. 2.

3. Sinceritas Polluta. 2.

4. Sinceritas *Præfectorum*. 2.

Scriptores Pervulgati.

Simulata Philologia. 2.

Quadrantales. 2.

Quincunx. 5. Fünfflötig.

1. Spes Puritatis. 2.

2. Sinceritatis Pollicitatio. 2.

3. Sinceritas Promissa. 2.

4. Sinceritas Prætexta. 2.

5. Sinceritas *Politicorum*. 2.

Scriptores Personati.

Stipulata Philologia. 2.

Quincunciales. 2.

Sextans. 6. Sechslötig.

1. Studium Puritatis. 2.

2. Sin.

2. Sinceritatis Professio.

3. Sectare Puritatem.

4. Sinceritatem Posce.

5. Sinceritatem Perfice.

6. *Stude* Puritati.

Scripturæ Pretium.

Studium Philologiæ.

Sextantarii, Sexunciales.

Septunx. 7. **Siebenlötig.**

1. Sensus Puritatis.

2. Sapit Puritas.

3. Servat Puritas.

4. Sinceritas Placet.

5. Sinceritas Pacat.

6. Sinceritas Persuadet.

7. Sinceritas *Professionum*.

Scripturæ Professio

Sapor Philologiæ.

Septenarius numerus sacer,

Septunciales, Septemviri.

Bes. 8. **Achtlötig.**

1. Sermo Puritatis.

2. Sermonis Puritas.

3. Sinceritatem Profare.

4. Sincere Pronuncia.

5. Sollicite Pronuncia.

6. Sana Profer.

7. Sincera Profer.

8. Sinceritas *P.....*

Scripturæ Perpensatio.

Subsidium Philologiæ.

Bessales.

Enneas. Dodrans. 9. Neunlötig.

1. Sertum Puritatis.
2. Sis Purus.
3. Serva Puritatem.
4. Sinceritatem Præsta.
5. Sincere Publice.
6. Sincere Privatim.
7. Sincere Probis.
8. Sincere Pravis.
9. Sinceritas P.....

Scripturæ Propagatio.

Seges Philologiæ.

Novenarius numerus, Musis facer.

Dodrantales. Novensiles. Novemviri.

Dextans. Decussis. 10. Zehenlötig.

1. Sollicitudo Puritatis.
2. Serena Puritas.
3. Splendida Puritas.
4. Severa Puritas.
5. Simplex Puritas.
6. Solers Puritas.
7. Salsa Puritas.
8. Scientia Pura.
9. Scito Probe.
10. *Scriptorum* Puritas.

Scriptores Periti.

Sensus Philologiæ.

Decumani, Decemviri, Decuriones.

Deunx.

Deunx. II. Elfflötig.

1. *Sapientum Puritas.*
2. *Solonis Puritas.*
3. *Socratis Puritas.*
4. *Sinceritas Philosophorum.*
5. *Sinceritas Peripateticorum.*
6. *Sinceritas Platonis.*
7. *Sinceritas Pythagoræ.*
8. *Sinceritas Pittaci.*
9. *Sinceritas Phocillidis.*
10. *Sinceritas Poëtarum.*
11. *Sinceritas Philologorum.*

Scriptores Probat.

Sanguis Philologiæ.

Undecimviri

Libra. pondo. 12. Zwölfflötig.

1. *Sanctuarium Puritatis.*
2. *Sinceritatis Pretium.*
3. *Sinceritatis Peculium.*
4. *Sinceritatis Puritas.*
5. *Sinceritatis Præsidium.*
6. *Subsidium Puritatis.*
7. *Scutum Puritatis.*
8. *Sinceritatis Possessio.*
9. *Sceptrum Purum.*
10. *Sinceritas Principum.*
11. *Sinceritas Præsidium.*
12. *Sinceritas Patrum.*

Scriptores Pauci.

Sinceritas Philologiæ.

Duumviri, Consules, Consiliarii.

R r s

13. Dreya

13. Drenzehenlötig.

1. Sinceritas Purgata.
2. Sinceritas Peramoena.
3. Sinceritas Perchara.
4. Sinceritas Prædulcis.
5. Sinceritas *Prophetarum*.
6. Salva Puritas.
7. Salutifera Puritas.
8. Servata Puritas.
9. Sapiens Puritas.
10. Superior Puritas.
11. Selectissima Puritas.
12. Serenissima Puritas.
13. *Salomonis* Puritas.

Scriptores Perpauci.
Solertia Philologiæ.

14. Bierzehenlötig.

1. Sincera Puritas.
2. Sancta Puritas.
3. Secreta Puritas.
4. *Samuelis* Puritas.
5. Sinceritas Præstans.
6. Sinceritas Præclara.
7. Sinceritas Pretiosa.
8. Sinceritas Plena.
9. Sinceritas Pura.
10. Sinceritas Polita.
11. Sinceritas Pulcra.
12. Sinceritas Probata.
13. Sinceritas Perennis.

14. *Sinceritas Petri.*

Scriptores Paucissimi.

Serenitas Philologiæ.

15. *Sünffzehenlötig.*

1. *Sincerior Puritas.*

2. *Sanctior Puritas.*

3. *Secretior Puritas.*

4. *Stephani Puritas.*

5. *Sinceritas Præstantior.*

6. *Sinceritas Præclarior.*

7. *Sinceritas Perfectior.*

8. *Sinceritas Pretiosior.*

9. *Sinceritas Plenior.*

10. *Sinceritas Purior.*

11. *Sinceritas Politior.*

12. *Sinceritas Pulcrior.*

13. *Sinceritas Probator.*

14. *Sinceritas Perennior.*

15. *Sinceritas Pauli.*

Scriptores Perrari.

Splendor Philologiæ.

16. *Sechzehenlötig.*

1. *Sincerissima Puritas.*

2. *Sanctissima Puritas.*

3. *Secretissima Puritas.*

4. *Summa Puritas.*

5. *Superum Puritas.*

6. *Sinceritas Præstantissima.*

7. *Sinceritas Præclarissima.*

8. *Sinceritas Pretiosissima.*

9. Sin-

9. Sinceritas Plenissima.
10. Sinceritas Purissima.
11. Sinceritas Politissima.
12. Sinceritas Pulcherrima.
13. Sinceritas Probatissima.
14. Sinceritas Perennissima.
15. Sinceritas Perfectissima.
16. Sinceritas *Poli.*

Scriptores Petendi.

Scriptores Postulandi.

Spes, Philologiæ.

Πεισκαμμένος.

Libellus quintus

in Philologiae encomium.

**Humanitas, Philologi
anima.**

**Symbolum : Corona Davidis ar-
gentea.**

literis R. V. D. H.

**Recondita Virtutis Doctrina Hu-
manitas.**

רחשית פאר רוד חמל :

EPI-

EPISTOLA XI.

A Uguraris, Humanissime Vir, *philologia labo-*
res plus quam *Herculeos*, non modò *in silen-*
tio, quod molestissimum, *in sagacitate*, quæ intri-
catissima, *in sinceritate*, quæ vix eruenda, sed &
in puritatis scrutinio, quod tædiosissimum. Ad
 laborem nati sumus, quotquot existimus: Præ
 cæteris, in literarum foro, philologiâ, quæ non
 fruitur partis, sed quærere & parare debet qui-
 bus fruatur & fruantur alii. Pleraque à majo-
 ribus relicta vel deferta: Pauca evoluta ac in-
 staurata.

Negotium itaque Philologi tenacissimum, la-
 bor immensus & infinitus. *Historia vetus* inve-
 stiganda. *Geographia vetus* indaganda. *Scriptores*
veteres, græci & latini, ferme clausi, recte ape-
 riendi. Quis neget, ex *Homero* hætenus nihil;
 ex *Orpheo* nihil; ex *Hesiodo* pene nihil, nisi ubi
 de moribus; ex *Euripide* & *Pindaro*, nisi ubi vi-
 tiorum aut virtutum argumenta, nihil. Sic
tetus Poëtarum chorus ob inexploratam mythologiam
obmutuit. Agnovit omnino novissime inclytus
 Gallus, duobus libris, *Explication Historique des*
fables, & hoc ipso anno, *in mythis veras delitescere*
historias. Optime. Sed ubi ad recensitionem
 aut applicationem ventum, per totum vagatum
 & erratum orbem, sine pede firmo. *Historiæ*
 sunt, sed græcæ omnes. *Historiæ* jungenda
Geographia antiqua. Urbium ita & regionum
 fiunt *historiæ*, pacis & belli fati priscis. De
 quibus

quibus nos alibi distincte, ubi *Homeri* res in Græciæ sinu monstramus, & in *Hesiodi* Theogonia topographiam Græciæ, cum gentium illarum flore: In *Ovidii* *Metamorphosi* variam istorum seculorum fortunam. Viam monstravi in *Ranis* *Ovidii* ex rusticis, nec non *Puero in Stellionem*, ex *Ovidio*. Quæ non Philologi cura, Poëtas senes docere sermonem, quem præ ætate dedidicerunt, cujus antea erant conditores ac professores. Qui non priscis affingantur mores, à quibus fuere remotissimi! *Abrahami* exemplum vidisti nuper, cui affinxerant modum jurandi per femora & lumbos: Cum juramenti fidem poscerent & exciperent dextra dextrave carpo. Talis est millenorum jactatorum rituum forma. Ficta & picta pleraque. Quotusquisque est, qui hæc indaget universa!

Vetus scriptum, vel pusillum, explicare, vel carmen exile evolvere, vix unius viri, tam multa pro antiquitatis statu considerata, ex historia, ex geographia, ex orationis indole, ex scopo, affectu, figuris. Pugnandum hic passim cum monstis, cum præconceptis opinionibus, cum vanis traditionibus, cum pravis & corruptis fundamentis. Hydræ incidant, quæ centum habeant cervices, & centum capita. Si quæ reseces, repullulant & resurgunt capita præcisa, majori vi. Ferro candente inurere venas, periculo non caret. Laboris ergo modus non est, cum omnia prope alia antiquitas spondeat, quàm credula dedit & somnolenta traditio.

In

In tantis curis & molestiis, sub tanto onere, *praesidio philologia nititur humanitatis.* *Humanitas*, optimæ sunt literæ, quæ homines faciunt, & homines demonstrant. Sermo, dignus, non nisi *hominis*, multo labore & diuturna educationis consuetudine formati. Quæ ad humaniora pertinent *studia*, præclaro fato *humanitatis* nomen indepta. His constat philologia, his utitur, his agit, his pugnat, his perstat, his veritatem promit & defendit. *Studiis humanitatis homines formantur.* Dicere non est verba cumulare, ut bos mugit, aut sus grunnit, & equus hinnit, & mus pipit, sed humano genio, ingenio, iudicio, virtute digna pronunciare.

Quod profecto non vulgaris est exercitationis & volubilis labelli. *Humaniora studia recte & digne dicere docent, & de recte dictis recte judicare.* *Ex hominibus faciunt homines.*

Sed & *humanitas* est amplissima ac diffusissima, ex magnarum rerum copia. *Natura sermonis universi* hic pervestiganda & intime cognoscenda, linguarum indoles distinguenda, mentis in dicendo vis, ingenii in pronunciando acies, nec non memoriæ in differendo fides, affectuum præcipue in fermocinando aut scribendo æstus, frigus, impetus, remissio, & infinita varietas, volunt intelligi plene.

Historia remota universa consulenda & adhibenda, sine qua nullum effatum, nec periodus in autore cognoscatur recte.

Geographia antiquissima in oculis habenda, absque qua frustra spes sit auctoris intelligendi aut explicandi.

Quæ non *artium* huc spectat *multitudo*. Rerum præterea priscarum, naturæ & artis, copia interminata in promptu sit oportet.

Quod proinde dicere digne, & de dictis recte judicare, sit animi res, animus verò hominis pars optima & sincerissima, *philologia rem hominis maximam, subtilissimam atque purissimam, versat & considerat*: Hominis pectus aperit, inspicit, monstrat & effigiat: Motus sanguinis, pro affectuum varietate, in sermonis recessibus & tanquam venis intuetur & ostendit. Quæ negotia philologi, consilia dicentis penetrandi & detegendi, intimam tangunt humanitatis naturam & fundum.

Humanitas idcirco *philologo propria*. *Humanitatis officia & beneficia in illius ore & mente*. Pro hac regula, qua sermonis naturam & usum, & in recensendo atque auctores interpretando fructum metitur, *humanitatem & in iudicando, estimando ac censendo prestat*. Humanitatis memor philologus humaniter iudicat de alienis dictis, scriptis & monumentis. Scit imperfectionem communem, negligentiam suetam: Condolet ergo, miseretur, ubi videt omnia alia quàm humana. *Humaniorum studiorum exilium*, in vastis sæpe ac monstrosis voluminibus, vel Vasquezii & Suarezii, deplorat. Monstrat, quam infinita exinde orta, & in rempublicam atque Ecclesiam

protrusa damna. Qui enim literarum humaniorum defectu autores veteres legere atque digne recensere nequit, ex illis difficulter proferet quod dignum, rectum aut verum. Errabit millies si non ubique. Hinc infinita in veteri schola fabularum moles. Scripturæ sacræ impacta innumera falsa, & si quæ vera pelluerent, falsis & fucatis asserta modis.

Humanitas sola lumen est autorum. Bonæ literæ lectores faciunt dignos & aptos. Illis absentibus, veritas in veterum monumentis, civilibus & sacris, non percipitur, multo minus inde promittitur. Larvæ sunt, quæ venduntur nomine majorum. Quod adeo Philologo hæc probe sint perspecta, tempora deflet barbara, tempora rudia, vana ingenii subtilitate inclyta, quibus bonæ literæ ignotæ, boni autores molesti prope & invisi, humanitas peregrina.

Posthæc Philologia, quæ communem novit imbecillitatem, fortis memor, non perstringit acriter, nisi laceffita, inhumanos, humanitatis expertes, elegantiorum literarum hostes, inhumanitatis patronos. Rixari, refellere, exprobrare, cavillari, dubitat, humanitatis beneficio. Dicit ingenue, non lubens contendit & litigat. Defendit serio, curate, solide, veritatem, ubi opus, non armis usa convitiis & obtrectionum, quod inhumanitatis & feritatis. Ferina hæc indoles, non humana. *Veritas amat ardorem; non bilem. Humanitas fert calorem, non felis amaritudinem.*

Quod

Quod autem pauci sint homines, pauci humanitatis conscii, inhumanos susurros, strepitus, clamores, humaniter fert Philologia: Convitia dissimulat humaniter, contumelias remittit humaniter, injurias condonat inhumanitati. Blanda est, mitis, patiens, quæ sperat meliora, expectat integriora, optat humaniora.

Age jam, Vir humanissime, & quintum libellum inspice, philologiæ pectus totum, humanitatis recessum imum, humanitatis penetralia. Characterem hieroglyphicum vides: R. V. D. H. Regulam Veri Docet Humanitas. Regula Veri Docet Humanitatem.

Hæc ἀνδρωπότης, hæc ἀδελφότης, hæc φιλολογία, hæc Philologia: Hæc εὐδελγεία, hæc ἀνδελφότης & ἀνδρεία. Philologus ἀνδρωπότης, ἀνδρωπότης, εὐδελγής, ἀδελφός, φιλολόγος, δελγής, δελγεύς.

Symbolum in cimelio philologico est corona, minuta, sed perquam affabre facta, argentea, Davidi consecrata, qui illo ævo, ex Samuelis schola, humanitatis & elegantioris doctrinæ, pro illis seculis, caput erat, dicendi peritus, & verbi aut scriptorum veterum conscius. Humanitas, ex Samuele accepta, argentea juventutis corona, antequam cum regno indipisceretur auream. Regula Veri Davidis Honos. Recta Virtus Davidis Honos. Regium Virtutis Diadema Humanitas. Vale, humanitatis nate, teque hominem esse semper memento. Age ἀνδρωπότης, φιλολόγος, ἀνδελφότης, humaniter & mascule.

Scr. Helmst. A. 1714.

d. 10. Aug.

V.

Ἀνθρωπότης ἀδρότης Φαιδρότης.

David in cimelio cum corona argentea

HUMANITATIS.

Recta Versio Desiderat Homines.

Liber V.

Cimelium.

Regula Viri Docti Humanitas

R. V. D. H.

Εὐδραΐα. Ἀνδρότης, ἀνδρεία.

Pf. 8. 6.

כבוד והדר תעטרהו:

Κιθάρις

עטרה כתר

Corona argentea

Humanitatis.

אדר, הדר

δραστήρ, δραστήριος.

Ἀνθρωπικὸς, ἀνδρεῖος.

Ἀνθρώπιος

εὐδρανής, αἰδρός. Φαιδρός.

Regula Versionis, Doctrina Humanitatis.

Regula Versionis, Dare Homines.

Regula Versionis, Docere Homines.

Regula Versionis, Domare Homines.

Regula Versionis, Ducere Homines.

Recta Versio Demulcet Homines.

Rotunda Versio Decorat Homines.

Robur Versionis Dignum Homine.

Regium

Regium Virtutis Diadema Humanitas.
Regia Virtus Debita Humanitas.
Regia Virtus Digna Humanitas.
Regium Virtutis Decus Humanitas.
Recta Virtus Decens Humanitas.
Regit Vitam Decora Humanitas.
Regimen Vitæ Decor Humanitatis.
Rectam Vitam Decorat Humanitas.
Recta Virtus Dicit Humaniter.
Recta Virtus Docet Humaniter.
Recta Virtus Ducit Humaniter.
Recta Virtus Dissimulat Humaniter.
Recte Vir, Dic Humaniter.
Recte Vir, Duc Humaniter.
Recte Vir, Dirige Humaniter.
Recte Vir, Doce Humaniter.
Recte Vir, Dissimula Humaniter.
Recte Victuri Discunt Humanitatem.
Recte Vivis, Didicisti Humanitatem.
Recti Viri Differunt Humaniter.
Recti Viri Dignoscuntur Humanitate.
Recreat Vitam Dicitio Humana.
Resuscitat Vitam Dissertatio Humana.
Regia Virtus Dominari Humaniter.
Regia Virtus Dicere Humaniter.
Regia Virtus Decernere Humaniter.
Regia Virtus Definire Humaniter.
Regia Virtus Determinare Humaniter.
Regia Virtus Dissimulare Humaniter.
Regia Virtus Donare Humaniter.
Regiminis Vis, Ducere Humaniter.

Regios Viros Decet Humanitas.
Rectos Viros Delectat Humanitas.
Recti Viri Ducuntur Humanitate.
Recta Virtus Diadema Humanitatis.
Robur Virtutis Dissimulatio Humana.
Robur Veritatis Dissimulatio Humana.
Respicias Veritatem, Dissimula Humaniter.
Respicias Virtutem, Dissimula Humaniter.
Respuunt Veritatem, Dissimula Humaniter.
Respuunt Virtutem, Dissimula Humaniter.
Respondendum, Vide Dicas Humaniter.
Rogandum, Vide Dicas Humaniter.
Reprehendendum, Vide Dicas Humaniter.
Reticendum, Vide Dissimules Humaniter.
Regis, Vide Dissimules Humaniter.
Reprehendis, Vide Dissimules Humaniter.
Respondes, Vide Dissimules Humaniter.
Reiecta Virtus Dissimulanda Humaniter.
Repudiatur Virtus, Differatur Humaniter.
Repudiatur Veritas, Differatur Humaniter.
Rogat Veritas, Dissimulari Humaniter.
Rogat Virtus, Dissimulari Humaniter.
Recta Virtus Digna Humanitate.
Recta Veritas Digna Humanitate.
Recte Veteribus Deamata Humanitas.
Recte Veteribus Decantata Humanitas.
Recta Virtus Distinguitur Humanitate.
Recta Virtute Distingvuntur Homines.
Recta Virtus Discernit Humana.
Regnat Virtus, Decorata Humanitate.
Regnat Veritas, Duce Humanitate.

Regula Verbi Divini, Humanitas.
Regula Verbi, Deamare Humaniter.
Regula Verbi, Dicere Humaniter.
Regula Verbi, Dissimulare Humaniter.
Regula Verbi, Dimittere Humaniter.
Regula Verbi, Diligere Humaniter.
Regula Verbi, Dissuadere Humaniter.
Regula Verbi, Deprecari Humaniter.
Regula Verbi, Dare Humaniter.
Regula Verbi, Discere Humanitatem.
Regis Verbo, Disce Humanitem.
Regis Verbo, Demonstra Humanitatem.
Regis Verbo, Doce Humanitatem.
Regis Verbo, Dic Humaniter.
Regis Verbo, Doce Humaniter.
Regis Verbo, Dilige Humaniter.
Regis Verbo, Da Humaniter.
Regis Verbo, Dissimula Humaniter.
Recti Vestigia Designa Humanitate.
Recte Vive, Doces Humanitatem.
Rancida Vitia Devita Humanitate.
Rumores Vanos Dissimula Humaniter.
Reprehensores Vocales Dissimula Humaniter.
Ronchos Vastos Dissimula Humaniter.
Rapidam Violentiam Devita Humanitate.
Rutilum Venenum Declina Humanitate.
Rufas Viperas Dissimula Humaniter.
Roga Viperas, Discant Humanitatem.
Rusticos Voca, Discant Humanitatem.
Rudentes Voca, Discant Humanitatem.
Ringentes Voca, Discant Humanitatem.

Rugientes Voca, Discant Humanitatem.
 Rapaces Voca, Discant Humanitatem.
 Rudes Voca, Discant Humanitatem.
 Roga, Velint Discere Humanitatem.
 Rectam, Voca, Discant Humanitatem.
 Rotundam, Voca, Discant Humanitem.
 Roseam, Voca, Discant Humanitatem.
 Rostra Vocalia Dissimula Humaniter.
 Rostra Versuta Dissimula Humaniter.
 Ratione Veram Doce Humanitatem.
 Ratione Vegetam Doce Humanitatem.
 Ratione Validâ Doce Humanitatem.
 Regina Virtutis Disciplina Humanitatis.
 Regina Vitæ Doctrina Humanitatis.
 Regula Vitæ Divina Humanitas.
 Regula Vitæ Dulcis Humanitas.
 Regula Vitæ Delicata Humanitas.
 Regimen Virtutis, Diva Humanitas.
 Regimen Veritatis, Docta Humanitas.
 Regimen Voluntatis, Devota Humanitas.
 Regiminis Virtus, Dissimulatio Humana.
 Regis Vita dissimulatio Humana.
 Regni Vinculum, Dissimulatio Humana.

Ἀνθρώπων, αἰδέτερον, παιδῶν, αἰδρινῶν,
 αἰδρισι.

Recta Versio Doctrinam Habet.
 Recta Versio Doctrina Humanitatis.
 Recta Versio Dicit Humaniter.
 Recta Versio Danda Hominibus.
 Recta Versio Docet Homines.

Recta

Recta Versio Ducit Homines.
Recta Versio Domat Homines.
Recta Versio Dirigit Homines.
Recta Versio Decus Hominum.
Rotunda Versio Decet Homines.
Rotunda Versio Dulcis Harmonia.
Rotunda Versio Delicatiores Hæreditate.
Rara Versio Digna Homine.

Libellus sextus
in Philologiae encomium.

Prudentia, Philologi
meta.

Symbolum: *Annulus Salomonis*
aureus,

literis A. P. S.

Ambigua Prudentia Secernuntur.

אָבן פֿלאַ שלמה

EPISTOLA XII.

Satis jam, Vir Prudentissime, laborem vidisse Philologi insuperabilem. Nec adeo video cur urgeas & *sextum libellum*. Satis superque habet philologus, *si ferat*, tacitus & tectus: *Si scrutetur*, solers: *Si promat antiqua*, sincerus: *Si ponderet obvia*, pro veritate cognoscenda, curatus: Si denique *omnes intendat ingenii nervos*, ad *verum illustrandum*, humanus. Quid poscas plura? In illis jam omnia. Habes domus philologicæ limen, habes *museum*, habes *cœnaculum*, habes *ærarium*, habes *cimelium*. Tenes *Danielis torquem aureum*, *Josephi annulum aureum*, *Aronis mensam argenteam*, *Serubabelis acum argenteam probatoriam*, *Davidis coronam argenteam*. Quid desideres amplius? Pretii fatis, honoris fatis, oneris & laboris fatis. Totam domum tibi vindices.

Quid postules animadverto. *Herum domus* salutare discupis, in cuius potestate tota domus, cuius limen est, cuius museum, cuius cœnaculum, cuius ærarium, cuius cimelium: Qui de omnibus disponat pro arbitrio, ex usu communi. Illæ partes philologiæ in *unum* confluunt *moderatorem*.

En ergo herum domus! De re philologica universa disponit *prudentia*. Hæc regit ac gubernat superiora omnia. Herus ac philologicarum rerum dominus, œconomix præses & arbiter, est $\epsilon\upsilon\lambda\omicron\gamma\iota\sigma\iota\alpha$, σοφία, φρόνησις, φροδμοσύνη, φράση, $\epsilon\upsilon\sigma\omicron\chi\iota\alpha$,

ευσοχία, Sapientia aut *Prudentia*. Hoc centrum domus, hæc penetralia domus, hæc anima & vita domus, hoc præsidium domus. Philologus *φράδης*, *εὐλόγιστος*, *σοφὸς*, *φρόνιμος*, jure. Tota adeo prior res summam hic confluit. Quod particulatim & singulatim in prioribus, complexim in uno hoc prudentiæ circo.

Character illius, prior, A. P. S. novo habitu decorus. Symbola, *duo annuli*, gemmis decori, *Salomoni & Socrati* consecrati, utpote prudentiæ & sapientiæ per universum orbem capitibus & decoramentis.

Pingi hunc herum, nullatenus necesse. Colores enim defunt; qui colores vitat & fugit. Sinceritas peregrinum habitum nescit. Hic nihil fuci. Atqui sine colore quid pingas? Satis ergo hunc non depingere, quem nosse, quem salutare, quocum familiariter colloqui, à quo admitti, cujus societatem inire, cujus rebus frui, fortunatum. Esse præstat quàm dici.

Hic herus veritatis parens, virtutis genitor, sermonis arbiter, antiquitatis instaurator, autorum veterum lumen, poëtarum decus, prophetarum amicus. Hic vivit, nec moritur: Cum veritas & virtus mori nesciant.

Hunc herum invise, hunc compella, huic te junge, ex hoc quære, hunc audi, hunc cole: Teque amabit, tibi favebit, tibi respondebit, te ornabit, te delectabit, te servabit, te honore afficiet, teque constituet hæredem.

Scr. Helmst. A. 1714. d. 17. Aug.

EPI.

EPISTOLA XIII.

Sapientia vel & prudentia character ne te fallat, ubi philologicum spectat forum. Non hic negotia incidunt sublimia administrationis civilis, in curiis & regnis. Habet illa prudentiæ amplitudo suos gradus, suos circulos, suos limites, pro rerum & factorum diversitate. Peritia rerum, in quovis genere & statu, sed & integer animus, illas res, magnas, parvas, curandi curate & fideliter, ne quid desit, ne quid absit, accedente usu & experientia, prudentiam vel vehunt vel alunt & augent. Cognitio rerum in suo genere solida, justitiæ aut equitatis firmum propositum, indicant quid rectum, in re & agendi modo, aut proficuum publico. Sapere non est calliditatis & astutiæ, fraudis & doli, non privati commodi, non avaritiæ, sed mentis bonæ & erectæ, quæ veri & justi vim attendat, & ad illam cuncta componat. Sapientia est ipsa bonitas, in cognoscendo, judicando, agendi & efficiendi intentione, totoque opere. Sapiens non nisi vir bonus. Callidus, astutus, vafer, versutus, malus sit & pravus, non sapiat. Sapientia non nisi cognitio rerum sui generis recta & curata, exacta & solida, quoad veritatem & virtutem, & immotum pectus illa curandi atque præstandi. Judicii in his usus promptitudinem & celeritatem gignit, non fraudulentiam suadet, non falsi & pravi studium tectum & subdolum. Manca rerum in suo ordine cognitio, non sinit sapere, non permittit agere quod illo opere aut

aut facto vel instituto dignum. *Nec sinit sapere affectuum studium*, privati commodi cupido, arrogantia, odium, furor. Plena aut integra rei vel status cognitio, & infucatum virtutis, justitiæ & emolumenti publici studium, pro statuum & rerum discrepantia, sapere docent. Veritas & virtus, suo legitimo usu, sapientia dijudicando & discernendo, prudentia efficiendo. *Ignorantia & malitia, desipiunt*, in summa calliditate & astutiæ artificio. *Non separari volunt justa cognitio & animus integer.* Imperfecta cognitio in animo integerrimo, millies fallatur, non sapiat. *Ampla cognitio in corrupto animo*, perdat & pereat, præter spem atque opinionem, imprudenter. Pravitas animi supprimit judicii præstantiam. Sic peccatur utrinque quotidie, in omni vitæ genere, ex altero defectu: Vel nescitur quod obvium, vel non satis cognoscitur, animo vel optimo: Vel in curatissima cognitione, animus corruptus aliò abit. Tolerabilior imprudentia ex minori scientia, majori animi integritate, quàm in abundanti & sufficienti notitia, animo pravo. *Inscientia* peccat sæpe, etiam graviter: *Malitia* peccat semper & gravissime. Unde rara & perpauco- rum gratia, prudenter agere, in quovis genere: Cum vel cognitioni vel mentis integritati desit ubique plurimum. Feruntur peraque negotia casu, non succedunt ex instituto. Tute Vir prudens, meministi probe, quæ sit *institutio Jobi*, anima sermonum Jobi, nervus libri, scopus operis & dissertationum, cap. 28, 12-28. הן יראת
אדני

: אֲדָנִי הִיא חֲכָמָה וְסוֹר מֵרַע בִּינָה: *Ecce, timor domini est sapientia, & recedere à malo est prudentia.* Hæc philologi scientia, hæc cognitio, hoc studium, hic scopus. Hæc sapit. Vale, Vir perite & vere bone, qui sapis.

Scr. Helmst. d. 28. Aug.

A. 1714.

VI.

Σοφία. Φρόνησις. Φραδμοσύνη. Φραδῆ. εὐσοχία.

Salomo & Socrates in penetralibus

cum annulis aureis

SAPIENTIÆ ET PRUDENTIÆ.

Liber VI.

Annuli Philologicæ Scientiæ.

Penetralia

domus

Abstinentia. Prudentia. Sapientia

Amat Prudentia Secessum.

Amat Penetralia Sapientia.

A. P. S.

Amat Philologia Secessum.

Herus Domus.

שִׁכְרָה εὐλογισία, Φραδῆς, Prudens.

Εὐλόγιστος, σοφός, Φρόνιμος.

A. P. S.

Annulus Permagni Socratis.

Annulus Prudentis Socratis.

Annulus

Annulus Providi Socratis.
Annulus Periti Socratis.
Annulus Perspicacis Socratis.
Annulus Præfagi Socratis.
Annulus Placidi Socratis.
Annulus Patientis Socratis.
Annulus Prodigiousi Socratis.
Annulus Philologi Socratici.
Annulus Prudentis Salomonis.
Annulus Prudentiæ Solidæ.
Annulus Prudentiæ Sublimis.
Annulus Prudentiæ Serenæ.
Annulus Prudentiæ Sinceræ.
Annulus Prudentiæ Selectæ.
Annulus Prudentiæ Sagacis.
Annulus Prudentiæ Securæ.
Annulus Prudentiæ Sobriæ.
Annulus Prudentiæ Sedulæ.
Annulus Prudentiæ Severæ.
Annulus Philologiæ Severæ.
Annuli Philologorum Strenuorum.
Annulus Philologiæ Socraticæ.
Annulus Philologiæ Solonicæ.
Annulus Philologiæ Salomonæ.
Annulus Philologiæ Serenæ.
Annulus Primi Salomonis.
Annulus Postremi Salomonis.
Annulus Periti Salomonis.
Annulus Perpulcher Salomonis.
Annulus Præfulgidus Salomonis.
Annulus Præfagus Salomonis.

Annulus Prodigiosus Salomonis.
Annulus Pacifici Salomonis.
Amavit Philologiam Salomo.
Amabunt Philologiam Salomones.
Augusta Philologiæ Sententia.
Augusta Philologiæ Summa.
Anima Philologiæ Sapientia.
Antistat Prudens Sole.
Astra Prudenti Serviunt.
Advocat Prudens Sidera.
Ascendit Prudens Solium.
Administat Prudens Sceptrum.
Animat Prudentia Sapientiam.
Armat Prudentia Sapientiam.
Arcet Prudens Superbos.
Arcet Prudens Socordes.
Arcet Prudens Simulatores.
Arcet Prudens Sufurrones.
Amat Prudens Sedulos.
Amat Prudens Sobrios.
Amat Prudens Sagaces.
Amat Philologus Sagaces.
Amabunt Philologiam Sagaces.

Peritia in Sapientia.

Hæc omnis boni & recti anima. Hæc homines, viros, magnos, bonos, fortunatos, excelsos & potentes facit.

Attentis Philologia Sapit.
Apertis Philologia Sapit.
Acribus Philologia Sapit.

Aestimant Philologiam Sani.
 Annuli Providæ Sapientiæ.
 Annuli Placidæ Sapientiæ.
 Annuli Penetrantis Sapientiæ.
 Annuli Piæ Sapientiæ.
 Annuli Primæ Sapientiæ.
 Annuli Purioris Sapientiæ.
 Annuli Perfectioris Sapientiæ.
 Annuli Perennantis Sapientiæ.
 Annuli Perbeatæ Sapientiæ.
 Annuli Philologiæ Sinceræ.
 Annuli Philologiæ Sacræ.
 Annulus Providi Salomonis.
 Abstrusus Philologiæ Secessus.
 Amor Philologiæ, Secessus.
 Amor Philologiæ, Silentium.
 Amor Philologiæ, Solertia.
 Aureum Pondus Sapientiæ.
 Aureum Pondus Silentii.
 Auro Prudentia Serenior.
 Auro Præstantior Sapientia.
 Auro Præstantius Silentium.
 Auro Prudentia Sublimior.
 Aurum Præmium Sapientiæ.
 Aurum Præmium Silentii.
 Auro Prudentia Splendidior.
 Auro Philologia Splendidior.
 Annulus Prudentis Silentii.
 Annulus Philologiæ Silentis.

Universus orbis, quousque rectus & justus,
 veri tenax & boni, in unum hunc *aureum* redit
circulum prudentiæ & silentii. In

*In justitia & silentio aliàs res omnis vertitur.
Justitiæ verò administratio prudentiâ constat.
Prudentiæ exercitium silentio regitur.*

*Quod enim justitia rarum deprehendat locum,
silentio ac dissimulatione omnis compensandus defectus.*

Nescire summa est scientia.

Prudenter filere, summa sapientia.

Antistat Philologia Sideribus.

Aenigmata Philologiæ Sapientia.

Armata Philologia Silentio.

Aurum Providæ Sapientiæ.

Aurum Providi Silentii.

Aurum Prudentiæ Subactæ.

Aurum Penetrantis Sapientiæ.

Aurum Penetrantis Silentii.

Aurum Prudentiæ Sinceræ.

Aurum Potentis Sapientiæ.

Aurum Potentis Silentii.

Aurum Prudentiæ Solidæ.

Aurum Prudentiæ Serenæ.

Aurum Philologiæ Serenæ.

Aurum Philologiæ Solidæ.

Annulus Perhumani Socratis.

Antiquæ Philologiæ Symbolum.

Abscondita Prudentiæ Sacramenta.

Abstrusa Philologiæ Sacra.

Adhibent Prudentiam Superi.

Agunt Prudenter Senatores.

Ambiunt Prudentiam Sacri.

Admittent Prudentiam Secuturi.

Adsciscant Prudentiam Servi.
Aves Prudentiam, Sile.
Amas Prudentiam, Sile.
Acquiris Prudentiam, Sile.
Acquisivisti Prudentiam, Sile.
Antistes Prudentiæ, Silentium.
Arbiter Prudentiæ, Silentium.
Arbiter Philologiæ, Silentium.
Aurea Proavorum Sapientia.
Aurea Parentum Sapientia.
Aurea Posterorum Sapientia.
Antiquior Prudentia Saturno.
Aureum Proavorum Silentium.
Aureum Parentum Silentium.
Aureum Posterorum Silentium.
Antiquissimum Prudentiæ Silentium.
Antiquissimum Philologiæ Silentium.
Antiquissimum Philologorum Silentium.
Amplissimum Philologorum Studium.
Aeternum Philologiæ Studium.
Aurum Prudentia Superat.
Aevum Prudentia Superat.
Adami Protoparentis Sapientia.
Abrahami Patriarchæ Sapientia.
Amosi Prophetæ Sapientia.
Apostoli Pauli Sapientia.
Aaronis Pontificis Sapientia.
Antiquitatis Primæ Sapientia.
Ante Patres Sapientia.
Apud Patres Sapientia.
Apud Prophetas Sapientia.

Apostolorum Peculium Sapia.ia.

Apostoli Providentiâ Sapiunt.

Prudentia }
Sapia.ia } vere aurea.

Hic rectus & legitimus, locis, temporibus,
rebus & fatis congruus, *omnigena virtutis usus.*

Hac *prisca & remota tempora* excelluere, pro
condita in domibus & regnis publica salute.

Hac *prasens etas* gubernatur ac suffulcitur.

Hac *secutura tempora* salva futura ac fortunata.

Quod *aurea* est *sapia.ia* beneficium, â princi-
pio ad finem temporum, per proavorum, pa-
trum, præsentium & posterorum domos, pro
communi commodo & flore: Illud *aureum* quo-
que præstat *silentium*.

In privatis rebus nec prospera nec adversa fa-
ta multum commemoranda. Utraque modeste
tegere, salutare. Prosperis non efferri: Nec de
adversis conqueri. In publica re, qui nescit
dissimulare, nescit regnare.

Attentus Philologus, Silet.

Apta Philologia Silet.

Antiqua Philologia Silet.

Arrecta Philologia Silet.

I. Aurea *Prosperitatis* Sedes.

Salomonis. }

1. Annulus *Peramoenæ* *Sapia.ia*. }

Socratis. }

2. Annulus *Prosperitatis* *Serenæ*. }

3. Ante *Prosperitatem* *Sapia.ia*.

T t 3

4. Amas

4. Amas Prosperitatem? Sile.

5. Age Prudenter, Sapis.

Augustum *Prudentia* Solium.

Antiqua Philologia Sacrarium.

prudentia }
1. Vera sapientia } in virtutis usu posita, est
peramœna, quæ tranquillitatem animi in univer-
sis vitæ casibus parat. Hæc rugas nescit, non
torquet, sed oblectat, sed exhilarat, sed fron-
tem exporrigit & animum addit.

2. Sapientia *prosperitatis* genuinæ & serenæ ori-
go. Vera *prosperitas* sapientiæ & virtutis filia.
Hæc prosperitas ex virtute nata caret nebulis,
est *serena*, animum reddit & servat serenum &
erectum.

3. Ita *ante prosperitatem* est sapientia. Nec vera
est prosperitas, nisi matrem habeat sapientiam
& virtutem. Reliqua prosperitas fortuita, est
inconstans, fallax & temeraria, quæ dolorem
& mœrorem suâ fugâ creat.

4. Quare *qui amat prosperitatem* silet. Ubi veræ
prosperitatis mater est sapientia, ibi nulla est
prosperitatis jactantia vel ostentatio. Qui
sapit, non ostentat opes suas, honores, po-
tentiam, fortunam: Quorum novit incon-
stantiam, quibus nec fidit. Virtuti fidit,
non illis. Habet fortunæ favorem, utitur pro-
speritate, non jactat, qui sapit, silet, & tacitus
fruitur, ne invidiam & insidias concitet impru-
dens. Fortunæ benignitate gaudet, sed illam
non rapit in theatrum.

non

5. Ergo prosperitas fugitiva aut infida jubet virtute niti solâ, ut prudenter & circumspecte agantur omnia, pro sapientiæ indole. Sapientia namque sola prosperitatem vel servat, vel revocat, vel redintegrat.

Astrum Philologiæ Sapientia.

Astra Philologia Superat.

Astra Philologia Spectat.

Astra Philologiæ Semita.

II. Aurea Præfagii Sedes.

Salomonis. }

1. Annulus Peracutæ Sapientiæ. }

Socratis. }

2. Annulus Præfagii Securi. }

1. Ante Præfagium Sagacitas.

4. Amas Præfagium? Sile.

5. Attente Præspice, Sapis.

Augustum Præscientiæ Solium.

Arguta Philologia Sacellum.

1. Vera sapientia }
prudentia } est peracuta, non hebes, non

cœca, non somnolenta, oculata est & circumspecta.

2 Vera sapientia præfagit, præauguratur, sibi aliisque. Ex virtute metitur futura. Præsentit ergo successum & eventum. Et hoc pacto securo animo eminus intuetur exitum. Vera enim virtus sui constantiam pervidet. Unde animus quietus & pacatus, non trepidus, non anxius. Virtus enim timorem nescit: Circum-

speculationem & attentionem novit, non metum & trepidationem.

3. Ita sapiens, dum præfagit, *sagax* est, ponderat universa, ut licet.

4. Quando ergo sapiens rerum & negotiorum vincula metitur, & prudenter & sagaciter conjectat, *silet*, dissimulat, non prodit, ne fortunam prodat prosperam, quam prævidet, ne invidiam contrahat ante tempus, vel & ne odium sibi concitet aut insidias immaturas. Et prospera & adversa, quæ præsentit, sollicitè tegit, ne sit qui prospera evertat, & mala acceleret vel augeat.

5. Ergo *qui sapit attente præspicit*. Nec enim successus & eventus negotiorum ubique planus & obvius, sed occultus sæpe & dubius. Magna igitur opus *attentione in perspiciendis futuris*, ut sapienter & feliciter præaugurari contingat.

Acuta Philologia Silet.

Arguta Philologia Silet.

Acute Philologia Sentit.

Argute Philologia Statuit.

Arguta Philologia Scientiâ.

Argutior Philologia Sententia.

Argutissima Philologia Silentio.

Argus Philologus Sensu.

III. Aurea Peritiæ Sedes.

Salomonis. }

1. Annulus Perspicacis Sapientiæ. }

2. An-

Socratis. }

2. Annulus Peritiæ Solidæ. }

3. Ante Peritiam Solertia.

4. Amas Peritiam? Sile.

5. Acta Perpende, Sapis.

Augustum Providentiæ Solium.

Apertæ Philologia Synedrium.

Prudentia }

1. Sapiencia }

sagaciter & acute præfagit fu-

turos negotiorum successus, quando & præsentia & præterita inspicit & ponderat. Ex præsentibus, sed & ex præteritis pendent futura. Hic oculis opus, ut præterita perspiciantur, & in recenti sint memoria, quæ curate expendantur pro futuris inde colligendis.

2. Peritia ergo in sapientia non vulgaris, quæ cognitionem postulat præcedentium actionum, in nobis & aliis. Quæ peritia non levis ac transultoria, sed profunda, sed curata, sed solida, ut causæ constent, ex longa etiam & remota historia, factorum, revolutionum & eventuum: Præcipue, quàm sola virtus emerferit digne & constanter.

3. Neque peritia isthæc longi præteritorum cumuli, in nostris aliorumque rebus, somno paratur aut voluptate, sed ingenti solertia, & subacta ingenii judicii que cura, cum considerandi celeritate.

4. Tantam factorum, veterum & recentium peritiam, in suis præcipue sed & aliorum rebus, qui negotiis adhuc interfunt, tegere, adeoque

disimulare & silere, magna sapientiæ pars. Nescire enim velle, aut non videri scire, quæ acta sint, maximæ sæpe peritiæ & prudentiæ: Quod declinet invidiam, odium, dolos, & truces sæpe insidias. Artis, nescire quæ scis, in fatis & negotiis, amicorum æque ac inimicorum.

§. Ergo *acta* quæ sunt, quæ gesta, publice vel privatim, aperte aut tecte, perpendenda non obiter sed exacte. Hoc demum est *sapere*, videre unde emerferis aut emerferint alii, ne illuc relabi contingat: Et sicubi recte quædam gesta, ut ejus non suboriatur oblivio & neglectus, sed virtus revocetur & exerceatur continuo.

Attentio, Philologiæ Symbolum.

Animadversio Philologorum Synodus.

Audire, Philologus Scit.

Attendere, Philologus Solet.

Accipere, Philologus Svevit.

Advertere, Philologus Studet.

Acta Philologus Spectat.

Agenda Philologus Statuit.

Adipiscitur Philologus Studio.

Apprehendit Philologus Sedulitate,

Artificium Philologi, Solertia.

Arbitrium Philologi, Silentium.

IV. Aurea Perfectionis Sedes.

Salomonis. }

1. Annulus Probatae Sapientiæ. }

Socratis. }

2. Annulus Perfectionis Speratae. }

3. Ante

3. Ante Perfectionem Scientia.

4. Amas Perfectionem? Sile.

5. Animose Perge, Sapis.

Augustum *Profectuum* Solium.

Accurata Philologia Sanctuarium.

Prudentiæ } usus non horæ est aut diei, sed
1. Sapientiæ }
usu constat *perquam longo*, ut probata sit & explorata.

2. *Consuetudo* virtutis diuturna, *exercitatio* multijuga, contentio indefessa, *experientiam* conciliat desideratam.

3. Quæ speratur *promptitudo*, ut quidam sit velut virtutis habitus, & qualiscunque *perfectio*, siue *aptitudo expedite agendi* quod rectum, quod dignum, quod salutare, præterita repetendi, futura præspiciendi, indeque præsentia definien- di ac dimetiendi, multam postulat *scientiam*, hominum, morum, actionum, factorum, temporum.

4. Qui verò in virtute & sapientia proficere contendit, *sibi seire* tenetur centena, millena, *pectore clausa tenere*, non effutire undiquaque. Nec enim virtus cothurnos fert sed soccos. Non sentiri vult aut deprehendi ubi incedat, antequam id effecerit quod virtutis. Cum sint alioquin, qui mille modis obstant, nec efficere sinant quod rectum & dignum.

5. Quamobrem ad usum & perfectionem virtutis ac sapientiæ qui tendit, nec umbrâ aut somno contentus, *animose* pergit in virtutis tramite,

mite, nec se vel arte vel marte retrahi aut absterri finit, dum sapit. Non esse satis inchoasse, meminit, cum perficere oporteat, & alacriter ad finem usque proficere.

Animus Philologi Scire.

Animus Philologi Sapere.

Animus Philologi Silere.

Animositatem Philologia Sequitur.

Animositate Philologia Superat.

Ancipitia Philologia Secernit.

Ambigua Philologus Semovet.

Adstruit Philologus Seria.

Affirmat Philologus Serio.

V. Aurea Patrimonii Sedes.

(Salomonis)

1. Annulus Prædivitis Sapientiae.

(Socratis)

2. Annulus Patrimonii Speciosi.

3. Ante Patrimonium Sedulitas.

4. Amas Patrimonium? Sile.

5. Arte Para, Sapis.

Augustum Possessionis Solium.

Auctæ Philologia Stella.

1. Vera sapientia ubi in opes incidit vel ex hæreditate vel fortuna vel muneribus, non illis immergitur, multo minus absorbetur, ac obruitur, sed illas contemplatur & versat caute & argute. Uti sapientia per se sibi locupletissima, ex virtute & animi serenitate, ita decora & præsidia vitæ & honorum tantum abest respuit, ut

ut illa potius recte locet, & ad virtutis incrementa solerter adhibeat. Opulenta virtus magnis rebus conficiendis apta. Novit sapientia uti bonis, ad virtutis gloriam, & magnorum pro republica facinorum effectum. Novit & parare bona, pro communis rei ornamentis, atque adjumentis, in domo æque ac familia, & extra illam.

2. Unde *Patrimonium* nec spernit, nec dissipat sapientia, nec profundit, sed *instrumenta virtutis* habet & usurpat. Crescit virtute res privata, sine sordibus, sine aliorum injuria, juste, digne, honorifice, luculenter. Ut cum virtute spectabili res quoque sint speciosæ & illustres.

Neque verò patrimonii decus socordia acquiritur aut desidia, sed pertinaci operosæ virtutis labore, *sedulitate*.

4. At patrimonii cura non garrulitate, vento & jactantiâ nititur, quæ mille invitat artes & dolos, turbas excitat & tempestates, invidorum ac malitiosorum, sed *silentio*, cautela, modestia & tranquillitate. Magnitudo aut accretio nulli vel raris constet, qui virtutem non oderint, & virtutis adminicula non subtrahant.

5. Arte proinde, opere, industria, sollicitudine, consiliis, rectis ubique & ingenuis, quærenda & *paranda res*, absque omni iniquitatis vel minimo colore. Quod legitimum sapientiæ beneficium. Alioquin malè parta cito dilabuntur. Ars autem non fraus est, non vafrities, non rapina, non fori insidiæ, sed studium, providentia & cura domestica, honore digna. Au-

Auget Philologia Sapientiam.
 Auget Philologia Solertiam.
 Auget Philologia Sinceritatem.

VI. Aurea Parsimonia Sedes.

(Salomonis)

1. Annulus Prædulcis Sapientiæ.

(Socratis)

2. Annulus Parsimoniæ Salubris.

3. Ante Parsimoniam Sobrietas.

4. Amas Parsimoniam? Sile.

5. Adde Parum, Sapis.

Augustum Peculii Solium.

Attentæ Philologia Secessus.

1. Sapiet { sapientia, } ubi suo loco & tempo-

re, pro rebus præclaris conficiendis habet quod ex re familiari admoveat. *Dulcis* est *sapientia*, necessariorum rerum apparatu condita, casibus arduis & magnis, pro domus propriæ non magis ac reipublicæ salute.

2. Quæ *dulcedo* est *parsimonia* fructus. Gau-
 deat in prosperis & adversis, qui inveniat quod apte & sufficienter juvet. Nec enim vacua sapiet patina. Neque vero fatis erit, nisi apparatus fatis. Neque paratur fatis pro gustu, nisi suo tempore *parcere* rebus sit constitutum, ut supersit semper quod promi iterum possit pro sapore *salubri*. *Salubris parsimonia*, quæ salutem domui & communi rei affert. Quæ asperæ fortunæ casus & velut fatorum morbos curet, quæ

quæ negotiorum imbecillitatem opum medela subleuet, atque integritati restituat. In parsimonia medicina domus saluberrima.

3. Neque vero salus rerum & incolumitas, nisi præiverit *sobrietas & frugalitas*. Hæc, pro intempestivo & superfluo luxu profusioneque immoderata, parsimoniam justam & legitimam, honestam & moderatam gignit.

4. Decoræ verò & tempestivæ parsimoniæ tectum tutum est *silentium*. Protegit res suas, qui has non nimium venditat & projicit, sed suis locis & temporibus quiescere si non latere finit, ut vires acquirant quiete. Liberalitas & magnificentia, magnos decens, exulat, nisi patriam amet & domum, ubi spiritus nonnunquam colligat.

5. Requies autem hæc & silendi virtus, ubi de rebus agitur moderandis, non in sopore aut temeraria negligentia sita, sed in tranquilla arte *parum* subinde parvo & magno *addendi*. Hæc sapientia frugalis.

Addit Philologia Sobrietatem.

Addit Philologia Sagacitatem.

Addit Philologia Serenitatem.

Addit Philologia Sensum.

Addit Philologia Saporem.

Addit Philologia Scintillas

Addit Philologia Salem.

Addit Philologia Sanguinem.

Addit Philologia Salubritatem.

Addit Philologia Salutem.

Addit

Addit Philologia Solatium.
 Addit Philologia Spem.
 Addit Philologia Spiritum.
 Addit Philologia Scrutinium.
 Addit Philologia Sollicitudinem.
 Addit Philologia Sermoni.
 Addit Philologia Societati.
 Addit Philologia Senio.

VII. Aurea Placabilitatis Sedes.

(Salomonis)

1. Annulus Peramicæ Sapientiæ.

(Socratis)

2. Annulus Placabilitatis Salutaris.

3. Ante Placabilitatem Spes.

4. Amas Placabilitatem? Sile.

5. Ama Pacem, Sapis.

Augustum *Pacis* Solium.

Amœna Philologia Societas.

1. { Sapientiæ } indoles blanda est & *per-*
 { Prudentiæ }

mœna; non facile effervescit, non accenditur, invehitur, nec subito inflammatur: Humana est, placida est, temperata, benevola, & amicitia non inimica.

2. *Placatur*, sicubi appareat offensa, non difficulter. Conciliatur, sine strepitu & tumultu, amice. Quæ morum facilitas & benigna indulgentia, valde *salutaris*, quæ integræ domui & communi rei salutem confert plurimam, opes etiam conservat & alit.

3. Bene

3. Bene sperare de offendente, sapientis est, tum ratione præteriti, tum futuri, qui non tam malo animo peccaverit & læserit, nec læsurus sit facile imposterum. Quæ fiducia, humanitatis soboles, offensas levat & minuit; præcavet etiam, ne redeant cito, cum pudor refrenet imprudentem, ne turbet aut lædat amplius.

4. Quam animi in offensis temperantiam juvat *silentium*, dissimulandi artificium, tegendi studium: Quod non in forum statim ruit, cum clamore, & causarum patronos fatigat.

5. Magnæ ergo artis est & sapientiæ, suos temperare affectus, ne quælibet apprehendantur tanquam inimica, quæcunque appareant molesta. Iræ frenum est *pacis amor*, & tranquillarum rerum cupido. Qui sapit, vincula quarit amicitiae, non solvit, restituit, resarcit, non dissipat & rumpit. Mutua benevolentia optimum domus alimentum.

Amœna Philologia Sinceritate.

Assentit Philologia Sinceris.

Assentit Philologia Silentibus.

Amice Philologia Sperat.

Amice Philologia Suadet.

Affabilis Philologia Societati.

VIII. Aurea Probitatis Sedes.

(Salomonis)

1. Annulus Perbenignæ Sapientiæ.

(Soeratis)

2. Annulus Probitatis Spectatæ.

U u

3. Ante

3. Ante Probitatem Serenitas.

4. Amas Probitatem? Sile.

5. Adversario Parce, Sapis.

Augustum *Parcitis* Solium.

Apertus Philologia Sensus.

I. { Prudentia } non offendit, nec offensas
 { Sapientia }

facile arripit & exaggerat, sed & *inimico*, injusto adversario, non parum officii & beneficii *largitur*. Est tolerantissima & perbenigna, quæ tacitæ *commiseratione* magis afficitur, quam vindictæ cupidine. Dolet, hostem sui sanguinis impetu abripi, & in præcipitia trahi. Benignitas longanimi pectoris culpam alterius tacite emollit, quæ & furentis hostis miseretur.

2. Quæ *proba mens* & *spectata integritas* magnanimitatis species illustris, quæ à cordatis quibuscunque viris magni fiat, heroicique genii plus vehit, quàm in ultione voluptatis.

3. Quæ in *miserendo* sapientia, & magnanimæ mansuetudinis virtus, *ex serenitate* nascitur pectoris. Animus erectus & serenus atræbilis & acerbæ vindictæ nebulas ac fumos ignorat, sibi constans, consilii compos, pro animi generositate.

4. Quod serenæ mentis lumen servatur integrum & illæsum, nec impatientis bullientisque sanguinis turbinibus obfuscatur, tranquillitate animi servatâ, *in silentii* moderamine: Ne offensarum acerbitas acuatur nimium, instigantium etiam & urgentium susurris non auditis. Neque
 mode.

modesta causæ cognitio ac prosecutio, honestaque transactio, mansuetudine tollitur & commiseratione, juvatur potius ac promovetur. In foro jus, domi & privatim miserendi affectio. Utrumque pro decenti quiete obtinenda aut recuperanda.

5. Quare *parcere* sapientis est & magnanimi: Non ad extremum ulcisci, adversarium non plane perdere, cum possis etiam. *Parcere* subjectis, servare fractos, non exanimare: Nec nisi superbos & præfractos debellare.

Adversitates Philologia Sustinet.

Adversitatibus Philologia Superior.

Adversariis Philologia Sincerior.

Adversariis Philologia Suffragatur.

Apertum Philologiæ Suffragium.

Amœnum Philologi Suffragium.

Afflictionibus Philologia Sacrata.

Afflictionibus Philologia Speciosior.

Afflictionibus Philologia Sincerior.

Afflictionibus Philologia Subtilior.

Afflictionibus Philologia Solidior.

Afflictio Philologiam Servat.

Afflictiones Philologia Spernit.

Afflictio Philologiæ Splendor.

Afflictione Philologia Struitur.

Afflictione Philologia Statuminatur.

Afflictione Philologia Stipatur.

Afflictio Philologiæ Stipulatio.

Afflictio Philologiæ Stipendium.

Afflicta Philologia Surgit.

Afflicta Philologia Stat.

X. Aurea Præeminentia Sedes.

(Salomonis)

1. Annulus Perillustris Sapientiae.

(Socratis)

2. Annulus Præeminentiae Supremae.

3. Ante Præeminentiam Sollicitudo.

4. Amas Præeminentiam? Sile.

5. Audi Potentes, Sapis.

Augustum Principatus Solium.

Ardentis Philologia Spiritus.

1. { Prudentia } perillustres inprimis amat: sedes
{ Sapientia }

& evectas domos. Sicut mentis tenet domicilium, ita illustria & celsa loca lubens habitat & frequentat: Quibus aptior est quam humilibus casis. Non fugit quidem humile etiam tugurium, sed non agere potest, suamque præstantiam & vim exercere, nisi in maiore luce, sub dio, ubi spatium agendi.

2. Vehit ad rerum gubernacula, ad præeminentem honorem, & negotiorum principatum. Tantoque mens sublimior, quanto sapientiae familiarior, quantoque coelo propior. Hæc prærogativæ femita & dignitatis autoritatisque acquirendæ & conservandæ via regia.

3. Neque vero spectari à populo, à subditis, est in sublimi cubiculo dormire, sed sollicitum esse præ ceteris, circumspicere ultra & supra omnes. Imperans ac eminens sapientia est vigilantissima & operosissima.

4. Ad

4. Ad quos autoritatis gradus pertingere *silentibus* contingit, qui non sapientiam jactent, sed demonstrent, qui non se ascendere & dignitatem consequi clament, sed surgant, & reapse taciti ascendant: Ne sint qui gradus callidè observent, invidi suffodiant, & è dignitatis culmine dolosi aut violenti præcipitent. Dissimulare sapienter ac provide dignitatis incrementa, & ferre, non ventilare, est perferre ac superare.

5. *Potentes ergo audire* jubet sapientia, non offendere, non laceßere, sed comitari, sed ducere, sed juvare, præclara eorum facinora laudare & æmulari. Maxime cum hæc consuetudo & potentiæ administratio similis virtutis ex familiaritate usum congeneret. In sapientia nihil abjecti. Nec consortium abjectum nimisque humile fert, ubi datur societatis similis, hoc est, sapientis & illustris conspectus & usus. Trahitur plurimum ex familiaritate, ut sapientiæ ita & dignitatis.

Audit Philologia Sollicite.

Audit Philologia Sollicitos.

Audit Philologia Sapientes.

Affurgit Philologia Sensim.

Assequitur Philologia Sedem.

Assequetur Philologia Secula.

Assequetur Philologia Sertum.

Apprehendet Philologia Sidera.

Apprehendet Philologia Solem.

X. Aurea Prodigii Sedes.

(Salomonis)

1. Annulus Portentosæ Sapientiæ.

(Socratis)

2. Annulus Prodigii Singularis.

3. Ante Prodigium Silentium.

4. Amas Prodigium? Sile.

5. Ad Portum, Sapis.

Augustum Portenti Solium.

*Animosa Philologia Sanguis.*1. { Prudentia } in magnis periculis & fatis
Sapientia

perplexis ac intricatis haud raro *prodigiosa* ac *portentosa*: Quæ, ubi nulla salutis spes, eam invenit ac producit, pace ac bello. Et in armis sapientia, & in armis prodigia. Prodigiosa alibi, & supra fati ordinem, infueta victoria. Et domus, urbes, regna, familiæ, capita, non vi, non armis, sed insolito ac minus cognito aut sperando, prodigioso & stupendo sapientiæ effectû, constituuntur, præmuniuntur, liberantur, conservantur & extolluntur.

2. Sunt ergo & in sapientia *prodigia* quædam plane *singularia*, effectus admirabiles, nec prævisi, nec conjiciendi, nec animadversi, sed detecti, sed producti, præter & ultra spem atque opinionem.

3. Ast *occulta* hæc *sapientia vis* non est levis aëris, vanæ pollicitationis & jactabundæ vanitatis: Verum *maximi silentii* & *summe taciturnitatis*.

4. Prout

4. Prout ergo ante prodigiosi operis exordium *dissimulatio & silentii pallium* consilium tegit arduum & tantisper obnubit, donec eventus prodatur: Ita vel maxime *in ipso opere*, quid magni agatur, quo tendatur, quid speretur in re difficili, sapientia *celat*. Ut *silere* sit salutem prodigio afferre. Tanta silentii vis in re gravi & magna.

5. Quæ sapientiæ facultas, res quasque magnas, in summo discrimine non magis, quam in grande rei incrementum, prodigiose conficiendi, extremam hanc habet metam, *ad portum*. Prodigiola sapientia ambages longas & inutiles nec quærit, nec admittit, tricas & nodos Gordios in regno & republica neque nectit neque tolerat, sed secat & removet, ut recto tramite, cito & expeditissime *ad portum & finem* perveniatur. Moram namque tædiosam nescit prodigium, ex quo salus magna. Sapientis est omnia metiri ex fine. Ut ad scopum, ad usum, brevi, ut licet, ducantur omnia, pro regni & publicæ rei, domus & familiæ, dignitate ac emolumento.

Ardet Philologia Sæpe.

Ardet Philologia Sacra.

Ardescit Philologia Sensim.

Ardor Philologiæ Sensibilis.

Ardenter Philologia Sitit.

Ardentius Philologia Sperat.

Ardentissimum Philologiæ Studium.

Artis Penetrabile Sapientia.

Artis Penetrabile Silentium.

Artem Prudentia Superat.

Animæ Peculium Scientia.

Animæ Peculium Silentium.
 Anima Prudentiæ Silentium.
 Amplior Protectio Sapiencia.
 Amplissima Protectio Silentium.
 Ampla Prudentia Silentium.
 Aeneum Propugnaculum Scientia.
 Aureum Propugnaculum Silentium.
 Anchora Prudentiæ Silentium.
 Anchora Philologiæ Sanctimonia.
 Augustum Præsidium Sapiencia.
 Augustius Præsidium Silentium.
 Angusta Peritia Scoti.
 Angusta Peritia Scholæ.
 Augusta Philologia Sacra.
 Augustior Philologia Sole.
 Arcana Periti Scientia

est

Altum Prudentis *Silentium*.
 Arcana Philologi *Scientia*:
 Altum Philologi *Silentium*.
 Amœna Philologi Solertia.
 Ars Philologica Scire.
 Ars Philologica Sermocinari.
 Ars Philologica Silere.
 Ars Philologica Sustinere.
 Ars Philologica Sinere.
 Abstinet Philologus Sobrie.
 Agit Philologus Sincere.
 Abstinando Philologus Sustinet.
 Anima Philologiæ, Scire.
 Armatura Philologiæ, Sustinere.
 Anchora Philologiæ, Silere.

Ἀγίως Φρονίμως Σοφῶς.

Libellus septimus

in Philologiæ encomium.

Mansuetudo, Philologi

Administratio

Academica.

Symbolum, Jobi Candida Marga-
ritarum corolla,

Job. 18, 18. פנינים , מנצח.

A. D. M. אֶדֶם Job. 28, 28.

A Deo Mansuetudo.

Audit Deum Mansuetudo.

Administratio Deum Metuit.

Academia, Dei Metus.

EPISTOLA XIV.

Celebravimus hodie Illust. Domine *sexto Calendas Martias*, qui hoc anno 1716. intercalari *dies 25. Februarii*, isque *Martis*, festum philologicum, in memoriam *Novi Testamenti græci*, per Erasmus anno 1516. *mensæ Februarii* finiti & publicati: Cui præfatus Frobenius, typographus eruditus, *sexto Calendas Martias A. MDXVI.* Justum erat, memoria repetere incomparabile hoc Dei beneficium, orbi Christiano nunc *ante ducentos annos* exhibitum. Debitæ gratitudinis in Deum & Erasmus, quo usa in hoc opere ministro divina providentia, existere oportuit monumentum: Ut meminissent auditores, quæ fuissent fata majorum, in horum studiorum ortu & usu. Uti rerum in orbe literato magnarum historiam nosse per jucundum & perutile. Commemoravi occasionem & fortunam editionis præstantissimæ; quando Ximenius, Hispaniæ primas, cœli nutu opus suum Complutense ab anno 1513. usque ad annum 1517. difficillimo labore contexit; Novo Testamento græco, à quo orsus, a. 1514. finito, sed ante totius operis finem non publicato: Erasmus ab A. 1514. divino pariter instinctu, aggressum esse editionem separatam Novi Græci Testamenti cum versione nova latina, notisque diffusis, A. 1516. absolvisse. Monstravi Auditorio Opus pretiosissimum, reliquias vere aureas, ætatis jam ducentorum annorum. Vitam Ximenii & historiam Operis Complutensis,

sis, pariter & Erasmi & Operis præsentis, quando enarravi, submonstravi præter doctrinæ copiam in utroque, *characteres utriusque singulares Operibus perficiendis aptos.* Neuter ex editione quæstum fecit, qui solius publicæ salutis gratia tantos impenderunt labores. Ille immensos etiam sumptus profudit in ipsos codices MStos, hebræos & græcos comparandos: Et hic se totum impendit Operi, à quæstu alienus. Præterea uterque pro scopo habuit, Ximenius non minus ac Erasmus, usum lucis publicæ post temporum illorum caliginem, ut his scriptis lectis meliores evaderent homines, genio & moribus. Porro *excelluit uterque mansuetudine*, qua vel mitigarent animos contradicentium, vel machinas oppositas exciperent. Quanquam enim ille regni Primas, habenas teneret manibus, opibus & potentia atque autoritate munitus, Pontificis tamen & rudium Monachorum iram & artes vereri debuit, quibus opera tam illustris retineretur aut impediretur: Quemadmodum ab obitu Ximenii evenit, Pontificis interdicto Operi freni instar aut vinculi injecto. Erasmus verò multo illo inferior ac imbecillior, multo ab humanitate debebat esse instructior, quanto manifestiores ac frequentiores, sed & validiores versionis novæ oppositum iri machinas prævidebat. *Apologia* proinde viri, nec una, omni humanitate atque mansuetudine referta, ad convincendos etiam atroces hostes apta nata. Submonui *hunc mansuetudinis characterem* ab illis fuisse habitum
pro

doctrinæ, quam ex scriptis illis edendis expectarent, nervo. Tales ergo se præbuerunt ipsi, quales ex suis illis operibus optarent fieri alios: Ut prius ipsi sentirent fructum, quàm præberent aliis. In illorum oculis tum *Moses*, dux & doctor populi, מֹשֶׁה נָשִׁיב *mansuetissimus*, Num. 12, 3. tum *Paulus*, gentium salus, ἤπιος, *mitis*, 1. *Thess.* 2, 7. Commendavi auditoribus ex illa memorabili historia *mansuetudinis emulationem*, in quocunque scribendi, agendi, aut administrandi genere: Quod, uti in Principibus clementia, ita in magistratibus, civilibus & sacris, in regimine præsertim Academico, mansuetudo sit decus optimum, iusta agendorum mensura, & prosperitatis fundamentum. Quod meopte nuper exemplo in tranquillitatem Academiæ publicam sum expertus. Hanc feriam, hoc seculari anno, mense & die, fausto omine, in Academiæ nostræ honorem & Studioforum emolumentum, in spectabili auditorio reddidimus solennem.

Scr. Helmst. A. 1716.

sexto Cal. Mart.

Philologla In ACaDeMia IVVat.

Philologla In ACaDeMia IVVIt.

Philologla In ACaDeMIIs IVVabl.

EPISTOLA XV.

Flnem administrationis Academicæ ex *Cadmo* perspexisti. Sed & servatam rempublicam nostram accepisti ex tribus opusculis, *Mose & Esra pro republica*, in Psalmum XC. *Fiducia publica*

rei

rei servanda, in Ps. 91. *Quiete, publica re salva*, in Ps. 92. 93. & 94. Quin & ex Epilogo, ex Jobi. c. 26. *academicae rei & fortunæ normam collegisti, Timere Deum.* Neque verò *Dei timor*, puta *fugere malum, prestare bonum*, abest ab administratore aut præside Academiae, cujus vel maxime est *Deum revereri, Deum metuere vindicem*, si peccet, si à recto administrationis tramite abeat, si virtutem deferat, si suis rebus serviat, suis affectibus indulgeat, salutem publicam temnat aut negligat. Dei timor in administratione Academica, Studiosos habet pro filiis, quos curet, servet, emendet, nomine & loco Dei. Est autem primus in Deo character¹, *gratia & mansuetudo*, erga homines bonos, non malos, corrigibiles, flectendos. Plectit ægre, nec nisi illos, qui corrigi nesciunt. Neque verò Studiosorum facile quisquam, qui non à mansueto discat mansuetudinem. Hæc ætas flectitur facile, corrigitur commode, sed ratione, consilio, admonitione, adhortatione¹, paterno nutu: Non rugæ, non minæ, non plagæ, non terrores emendant, sed eosdem mores commendant, ut æmulentur, ut idem agant: Benevolus & paternus affectus hanc ætatem regit, ducit, trahit, retinet, revocat, sistit & firmat. Si oderint administratorem, velut hostem, nullum obsequium: Si ament, ut patrem, prompta observantia æqui & recti. Æmulatio par. Academiis congruit omni modo animi temperantia in administratione, & benevola in Studiosos propensio. Sine hac Academia bellum
lum

lum est, communis carcer est, pistrinum est, furor est, mors est. Accipe *libellum*, qui individuus meus fuit comes in administratione. Me omnibus modis vincere studui, ne iræ locum darem: Ne ira intempestiva, immodica, perderet rem communem. Et *ira* profecto *brevis furor* est, qui administrantem rapit, quo rueret nefas. Vale.

Scr. d. 10. Martii,

1716.

EPISTOLA XVI.

Mansueto Tibi placere mansuetudinem Academicam, pro mansuefaciendis civibus, ne sint aut fiant immansueti in suis olim officiis, prævidi, qui Academicas res probe nosti. Recte & prudenter observas, *Studiosos à civibus oppidanis differre longissime*. Hi illiberalis plerique indolis, servilis genii, qui rationes non capiunt vel admittunt, adeoque metu solo gubernantur, qui per se non docti bene agere, sed ad male agendum educati & assuefacti. Quibus refrenandis *fori rigor & justitiæ severitas* destinata. In civibus oppidanis, in subditis, constans commorandi sedes, in familiæ circulis & impedimentis, qui non emigrent aut emigrare possint dum velint, qui in suis lustris consenescant, & genus suum eodem loco propagent, lucri vel hæreditatis aucupio & usu. In his viris adultis, patribus familias, provectæ ætatis, senibus, *legum austeritas* necessaria, pro his moribus hominum, in quibus

quibus pauci homines, plerique pecudes, vel
stupidæ, vel impuræ, vel callidæ vel astutæ, vel
cruentæ & carnivoræ, fues, canes, vulpes, lupi,
erinacci, serpentes, ranæ, bufones, simileque
genus innumerabile. Hæc hominum formâ
brutorum cura & gubernatio hætenus non ad-
mittit perpetuam administrantis mansuetudinem.
Quamquam enim & bruta mansuefiant arte &
exercitatione, facile tamen redeunt ad innatam
indolem ferinam. His ergo subditis coercendis
congrua frena, fustes, funes, his timor servilis
pro regula vitæ, metus pœnæ pro norma, sup-
plicia pro emendatione turbæ & furentis plebis.
Hoc magistratibus, provinciarum moderatori-
bus, relictum *rigidum quietis publicæ remedium*,
nec sine ferro & sanguine, interrorem. Plane
alia ratio civium Academicorum, qui nec ætatis
provectæ, nec sedis fixæ, nec devotionis an-
gustæ. Jus abeundi in horam, qui nihil acqui-
rant in Academia præter doctrinam & literas,
qui sua consumant & impendant, qui à parenti-
bus pendeant absentibus, quorum impensis vi-
vant. His liberalius in Academia regimen com-
petit, quod virtuti ingenerandæ, alendæ, ac hu-
manitati docendæ respondeat. Hoc plane aliud
genus hominum, est & fiat. In civitate, in fo-
ro, in provincia, in regno, valet:

ParCere SVbjeCtis & DebeLLare sVperbos:
HæCaCCEPTa Deo, pro paCe, Insignia Regls.
Sed in Academia locum habet:

MansVetos feClisse Vlros, serVasse DeCebat.
Studio.

Studiosus, non laceffit, non exburfandus, pro
 stylo fori, vix caleat, non nisi ad humanitatis officia
 institutus à juventute prima: Læsus, exburfatus,
 ardeat, incendio flagrantior, per ætatem. Mi-
 tescant, & ignem reprimant, consiliorum ac
 monitorum ingenuorum modestiâ. Audiunt,
 rationibus assueti.

Scr. d. 20. Martii,

Anno 1716.

ACaDeMICVs VsVs

FVtVra PhiLoLogiæ DoCVMenta

ACCVratVs Del tIMor. Job. 18, 28.

PeCCat anXIa & Vaga forMido.

VirtVs non MetVlt, DeLeCtat Læta.

MansVetVDo

ConCinnltate Insignls

AVSpICIo DoCtrInæ

MansVetlorls

ACaDeMICls IVrlbVs

Innata

ACaDeMICls VsIbVs Inslta

ACaDeMICâ praXI Insignlta

ADMinIstratio IngenVa,

Legallls, æqVa & reCta.

MAN-

M A N S V E T V D O

A D M

1. Amœna Dicentis Mansuetudo.
Amœnior Ducentis Mansuetudo.
Æmœnissima Dirigentis Mansuetudo.
2. Apta Doctrinæ, Mansuetudo.
Accepta Disciplinæ, Mansuetudo.
Accommoda Directioni, Mansuetudo.
3. A vet Doctrina Mansuetudinem.
Appetit Disciplina Mansuetudinem.
Amat Directio Mansuetudinem.
4. Aperte Dicit Mansuetudo.
Apprime Ducit Mansuetudo.
Apposite Dirigit Mansuetudo.
5. Abalienatos Delinit Mansuetudo.
Aversos Devincit Mansuetudo.
Atroces Domat Mansuetudo.
6. Aufert Disjunctionem Mansuetudo.
Avertit Dissensum Mansuetudo.
Amolitur Discordiam Mansuetudo.
7. Advehit Decentiam Mansuetudo.
Apparat Devotionem Mansuetudo.
Annuit Devinctis Mansuetudo.
8. Austeritatem Deflectit Mansuetudo.
Austeritatem Debellat Mansuetudo.
Austeritatem Dissuadet Mansuetudo.
9. Asperitatem Devitat Mansuetudo.
Asperitatem Diminuit Mansuetudo.
Asperitatem Deponit Mansuetudo.
10. Arrogantiam Dispellit Mansuetudo.
Arrogantiam Deprimit Mansuetudo.
Arrogantiam Demit Mansuetudo.

11. **Auditur Doctrina Mansueta.**
Admititur Disciplina Mansueta.
Auspicata Directio Mansueta.
12. **Audi, Dicis, Mansuetudinem.**
Audi, Ducis, Mansuetudinem.
Audi, Dirigis, Mansuetudinem.
13. **Attrahit Dociles Mansuetudo.**
Aggregat Decoros Mansuetudo.
Affociat Devotos Mansuetudo.
14. **Allicit Deperditos Mansuetudo**
Allicit Depravatos Mansuetudo
Allicit Dissolutos Mansuetudo
15. **Artificium Divinum Mansuetudinis.**
Adjumentum Decorum Mansuetudinis.
Affensus Delectabilis Mansuetudinis.
16. **Arbitrium Diligit Mansuetudinem.**
Arbitrum Delige Mansuetum.
Arbiter Dirimat Mansuete.
17. **Æquitas Distortos Mansuefacit.**
Æquanimitas Devios Mansuefacit.
Affectus Diros Mansuefacit.
18. **Abnuat Differentiæ Mansuetudo.**
Attemperat Dissensionem Mansuetudo.
Ablegat Diffidentiam Mansuetudo.
19. **Adversa Dolis Mansuetudo.**
Adversa Detractionibus Mansuetudo.
Adversa Diris Mansuetudo.
20. **Animat Domum Mansuetudo.**
Armat Dominium Mansuetudo.
Auget Donum Mansuetudo.
21. **Ampla Dictatura Mansuetudinis.**

Arma.

-
- Armata Dictatura Manfuetudinis.
Augusta Dictatura Manfuetudinis.
22. Adversitates Diffimulat Manfuetudo.
Afflictiones Diffimulat Manfuetudo.
Ærumnas Diffimulat Manfuetudo.
23. Amovet Discrimina Manfuetudo.
Aufert Dubia, Manfuetudo.
Abolet Delicta Manfuetudo.
24. Adfert Delectamentum Manfuetudo.
Adducit Dignitatem Manfuetudo.
Avehit Detrimentum Manfuetudo.
25. Altercantes Dissolvit Manfuetudo.
Adversantes Devincit Manfuetudo.
Alienos Deducit Manfuetudo.
26. Amice Differit Manfuetudo.
Amicius Dissentit Manfuetudo.
Amicissime Disputat Manfuetudo.
27. Altissimi Donum Manfuetudo.
Altissimus Dominatur Manfuetudine.
Altissimus Dominus Manfuetissimus.
28. Æstimando Dijudicat Manfuetudo.
Attemperando Definit Manfuetudo.
Accommodando Determinat Manfuetudo.
29. Æquitate Distinguit Manfuetudo.
Æquitatem Dimetitur Manfuetudo.
Amnestiâ Dirimit Manfuetudo.
30. Ægre Dejicit Manfuetudo.
Ægrius Dissociat Manfuetudo.
Ægerrime Damnat Manfuetudo.
31. Auro Dignior Manfuetudo.
Auro Decentior Manfuetudo.

- Auro Delicatiores Mansuetudo.
32. Argento Dilucidior Mansuetudo.
Argento Decoratiores Mansuetudo.
Argento Delectabilior Mansuetudo.
33. Advocat Deerrantes Mansuetudo.
Advocat Dubitantes Mansuetudo.
Advocat Desperantes Mansuetudo.
34. Aberrantes Doce Mansuete
Aberrantes Duc Mansuete.
Aberrantes Dirige Mansuete.
35. Acerbitatem Discutit Mansuetudo.
Austeritatem Dissolvit Mansuetudo.
Asperitatem Dissipat Mansuetudo.
36. Acerbos Delinitio Mansuefacit.
Acerbos Dehortatio Mansuefacit.
Acerbos Dissimulatio Mansuefacit.
37. Anteit Dictio Mansueta.
Antecedit Dehortatio Mansueta.
Antecellit Dissuasio Mansueta.
38. Admirabilis Dulcedo Mansuetudinis.
Amabilis Delectatio Mansuetudinis.
Almum Delinimentum Mansuetudinis.
39. Avida Decoris Mansuetudo.
Avida Dignitatis Mansuetudo.
Avida Delinitionis Mansuetudo.
40. Addita Doctis Mansuetudo.
Addicta Doctoribus Mansuetudo.
Adjuncta Dictatoribus Mansuetudo.
41. Amaritudinem Dispellit Mansuetudo.
Amaritudinem Dispungit Mansuetudo.
Amaritudinem Dissimulat Mansuetudo.
42. Atrox,

-
42. Atrox, Disce Mansuetudinem.
Asper, Disce Mansuetudinem.
Austere, Disce Mansuetudinem.
43. Abunde Dicit Mansuetudo.
Apposite Docet Mansuetudo.
Assidue Differit Mansuetudo.
44. Audes Dicere, Mansuesce.
Audes Discere, Mansuesce.
Audes Docere, Mansuesce.
45. Audi! Dicas Mansuete.
Audin! Ducas Mansuete.
Audin! Damnes Mansuete.
46. Afficit Duros Mansuetudo.
Afficit Difficiles Mansuetudo.
Abblanditur Deviis Mansuetudo.
47. Allevat Dejectos Mansuetudo.
Attollit Depressos Mansuetudo.
Apprehendit Debiles Mansuetudo.
48. Avertuncat Depravationem Mansuetudo.
Avertuncat Delationem Mansuetudo.
Avertuncat Detractionem Mansuetudo.
49. Arce Depravantes Mansuete.
Arce Delatores Mansuete.
Arce Detractores Mansuete.
50. Assentantes Declina Mansuete.
Adulationes Discerne Mansuetius.
Ardeliones Dimitte Mansuetissime.
51. Asperos Delini Mansuetudine.
Austeros Demulce Mansuetudine.
Amaros Dulca Mansuetudine.
52. Atrocibus Dominatur Mansuetudo.

- Agrestes Domat Mansuetudo.
 Absurdos Dimitit Mansuetudo.
 53. Administratio Deliberat Mansuete.
 Administratio Divinat Mansuetudine.
 Administratio Dicata Mansuetudini.
 54. Administras, Dic Mansuete.
 Administras, Duc Mansuete.
 Administras, Dirige Mansuete.
 55. Administras, Distingue Mansuete.
 Administras, Differ Mansuete.
 Administras, Dissimula Mansuete.
 56. Administrat Digne Mansuetus.
 Administrat Decenter Mansuetus.
 Administrat Diu Mansuetus.
 57. Administratio Digna Mansueti.
 Administratio Decora Mansueti.
 Administratio Durabilis Mansueti.
 58. Academiam Decet Mansuetudo.
 Academiam Ducit Mansuetudo.
 Academiam Defendit Mansuetudo.
 59. Academici Ducuntur Mansuetudine.
 Academici Diriguntur Mansuetudine.
 Academici Detinentur Mansuetudine.
 60. Academica Doctrina Mansuefacere.
 Academica Disciplina Mansuefacere.
 Academica Dignitas Mansuescere.
 61. Academicos Doce Mansuetudinem.
 Academici Discunt Mansuescere.
 Academici Discunt Mansuefacere.
 62. Academici Desiderant Mansuetudinem.
 Academici Desiderant Mansuescere.

Academici Defiderant Manfuefacere.

63. Academia Domus Manfuetudinis.

Academia Dictamen Manfuetudinis.

Academia Delicium Manfuetudinis.

64. Academia Dilucet Manfuetudine.

Academia Dulcefcit Manfuetudine.

Academia Durat Manfuetudine.

65. Æftimat Deus Manfuetudinem.

Æftimant Duces Manfuetudinem.

Æftimant Directores Manfuetudinem.

66. Averfatur Diabolus Manfuetudinem.

Averfantur Dæmones Manfuetudinem.

Averfantur Dracones Manfuetudinem.

67. Averfari Delirus Manfuetudinem.

Averfari Demens Manfuetudinem.

Averfari Dirus Manfuetudinem.

68. Ambi, Disjungis, Manfuetudinem.

Adfcisce, Dividis, Manfuetudinem.

Adhibe, Dimittis, Manfuetudinem.

69. Abraham Decorus Manfuetudine.

Abraham Decantatus Manfuetudine.

Abraham Deamatus Manfuetudine.

70. Apoftoli Dicendo Manfueti.

Apoftoli Docendo Manfueti.

Apoftoli Dehortando Manfueti.

71. Alma Divinitas Manfuetudinis.

Alma Divinatio Manfuetudinis.

Alma Discriminatio Manfuetudinis.

72. Amice, Diffides, Manfuefce.

Affinis, Diffentis, Manfuefce.

Affeffor, Discrepas, Manfuefce.

73. Abi, Deles Mansuetudinem.
 Abi, Deprimis Mansuetudinem.
 Abi, Disjicis Mansuetudinem.
74. Abigendus, Detrectas Mansuescere.
 Amandandus, Dubitas Mansuefacere.
 Alienandus, Denegas Mansuefacere.
75. Abhorres, Dedecus! Mansuetudinem.
 Abigis, Dirum! Mansuetudinem.
 Abominaris, Dolor! Mansuetudinem.
76. Antequam Dicas Mansuesce.
 Antequam Ducas Mansuesce.
 Antequam Damnes Mansuesce.
77. Antistes Debet Mansuescere.
 Antistitem Decet Mansuescere.
 Antistite Dignum Mansuescere.
78. Agit Decenter Mansuetus.
 Agit Debite Mansuetus.
 Agit Diligenter Mansuetus.
79. Agis, Disce Mansuetudinem.
 Agis, Dilige Mansuetudinem.
 Agis, Demonstra Mansuetudinem.
80. Autoritatem Demeretur Mansuetudo.
 Autoritatem Dimetitur Mansuetudo.
 Autoritatem Demiratur Mansuetudo.
81. Administrator Discernitur Mansuetudine.
 Administrator Dignoscitur Mansuetudine.
 Administrator Decoratur Mansuetudine.
82. Administrator Demonstrat Mansuetudinem.
 Administrator Deposcit Mansuetudinem.
 Administrator Defendit Mansuetudinem.
83. Audit Diribitor Mansuete.

Audit

Audit Dictator Mansuetius.

Audit Deus Mansuetissime.

84. Attentio Dictat Mansuetudinem.

Affuetudo Docet Mansuetudinem.

Affiduitas Dat Mansuetudinem.

85. Administratio Decens, Mansuetudo.

Administratio Desiderata, Mansuetudo.

Administratio Diuturna, Mansuetudo.

86. Autoritas Demonstratur Mansuetudine.

Autoritas Detinetur Mansuetudine.

Autoritas Defenditur Mansuetudine.

87. Admittit Deprecationem Mansuetudo.

Admittit Dilationem Mansuetudo.

Admittit Dispunctionem Mansuetudo.

88. Apage, Detractio Mansuetudinis.

Apage, Denigratio Mansuetudinis.

Apage, Detorsio Mansuetudinis.

89. Agedum, Dominare Mansuetudo.

Agedum, Dirime Mansuetudo.

Agedum, Dirige Mansuetudo.

90. Adesdum Dulcis Mansuetudo.

Adesdum Delicata Mansuetudo.

Adesdum Divina Mansuetudo.

91. Abeunt Deferis Mansuetudinem.

Abcedunt Dimittis Mansuetudinem.

Adveniunt Declarata Mansuetudine.

92. Attingis Dignitatem Mansuesce.

Affurgis Dominatione Mansuesce.

Accipis Damnum Mansuesce.

93. Acquiritur Disciplina Mansuetudine.

Adstringitur Disciplina Mansuetudine.

- Augetur Disciplina Mansuetudine.
94. Auspiciū Disciplinae Mansuetudo.
 Alimentum Disciplinae Mansuetudo.
 Anima Disciplinae Mansuetudo.
95. Armatura Disciplinae Mansuetudo.
 Acies Disciplinae Mansuetudo.
 Acumen Disciplinae Mansuetudo.
96. Attendis Disciplinam, Mansuesce.
 Aves Disciplinam, Mansuesce.
 Acuis Disciplinam, Mansuesce.
97. Assuesce Disciplinae Mansuetæ.
 Assuesce Doctrinâ Mansuefacere.
 Assuesce Disciplinâ Mansuefcere.
98. Aves Disciplinam, Mansuefac.
 Attendis Disciplinam, Mansuefac.
 Acuis Disciplinam, Mansuefac.
99. Adornabis Disciplinam Mansuetudine.
 Acuminabis Disciplinam Mansuetudine.
 Aceelerabis Disciplinam Mansuetudine.
100. Affervabis Disciplinam Mansuetudine.
 Adaugebis Disciplinam Mansuetudine.
 Animabis Disciplinam Mansuetudine.
101. Arguta Disciplina Mansuetudine.
 Acuta Disciplina Mansuetudine.
 Accurata Disciplina Mansuetudine.
102. Averfatur Diffidia Mansuetudo.
 Adversatur Diçteriis Mansuetudo.
 Amolitur Dicacitatem Mansuetudo.
103. Absonus Defectus Mansuetudinis.
 Absurdus Defectus Mansuetudinis.
 Agrestis Defectus Mansuetudinis.

104. Apage, Destitute Mansuetudine.
Apage, Destituens Mansuetudinem.
Apage, Desistens Mansuetudine.
105. Aut Doce Mansuetudinem.
Aut Disce Mansuetudinem.
Aut Damna Mansuetudinem.
106. Age, Demerere Mansuetudinem.
Age, Demirare Mansuetudinem.
Age, Defende Mansuetudinem.
107. Amoena Deliberatio Mansuetudine.
Accurata Deliberatio Mansuetudine.
Auspicata Deliberatio Mansuetudine.
108. Apte Deliberat Mansuetus.
Attente Dispicit Mansuetus.
Accurate Distinguit Mansuetus.
109. Aperte Discernit Mansuetus.
Æquanimiter Dirimit Mansuetus.
Amice Determinat Mansuetus.
110. Accommodate Dijudicat Mansuetus.
Apposite Decernit Mansuetus.
Auspicate Definit Mansuetus.

I N I

Iram Nescit Ingenuus.
Iram Nutrit Ignis.
Irâ Nascitur Injuria.
Irâ Nutritur Injustitia.

S T R

Sævitia Trux Regula.
Sævitia Tollit Rectitudinem.

Sævitia

Sævitia Tundit Rectos.

Sævitia Tractat Ruditer.

A T I O

Æquitas Temperies Ingenui Oris.

Æquitas Temperat Intemperantiam Odii.

Æquitas Temperat Iniquitatem Offensæ.

Æquitas Temperamentum In Officio.

ADMInIstratio LiberaLIs beLLe
IVVat,

aCaDeMia regVLæ, saLVs &
fortVna.

S. A. MDCCXVI.

d. XXV. FEB.

Sereno Novi Test. Graci

A. MDXVI. mense Februario exeunte per
Erasmum primùm editi *Jubileo*, in Acad. Julia
celebrato.

DoCVMenta PhILoLogiæ pro VsV.

PHILOLOGIA

Antiqua Doctrina Mediocritatis.

Antiqua Disciplina Modestiae.

Antiquum Dictamen Mansuetudinis.

Antiquitatis Decus Mirandum.

Antiquitatis Depositum Memorabile.

Antiquitatis Donum Mirificum.

Anti-

Antiquitatis Digna Mensura.
Antiquitatis Docta Meditatio.
Antiquitatis Dulcis Memoria.
Antiquitatis Doctrina Modestissima.
Antiquitatis Disciplina Mitissima.
Antiquitatis Ductus Mansuetissimus.
Antiquitatis Doctrina Magnifica.
Antiquitatis Disciplina Masculina.
Antiquitatis Ductus Magnanimus.
Antiquitatis Deprædicatio Merita.
Antiquitatis Documentum Momentosum.
Antiquitatis Delicium Mellitissimum.
Antiquitatis Docet Monita.
Antiquitatis Denunciat Mandata.
Antiquitatis Dictat Moderamina.
Antiquitatis Diva Minerva.
Antiquitatis Decora Magistra.
Antiquitatis Devota Ministra.
Antiquitati Debet Minima.
Antiquitati Debet Medioxima.
Antiquitati Debet Maxima.
Antiquitatem Debite Meditatur.
Antiquitatem Decenter Metitur.
Antiquitatem Digne Memorat.
Antiquitate Deliberat Modeste.
Antiquitate Distinguit Meditate.
Antiquitate Decernit Mansuete.

Anti-

Antiquitates Dilucidat Miraculis.

Antiquitates Delineat Moribus.

Antiquitates Discernit Momentis.

Antiquitatum Detegit Metamorphoses.

Antiquitatum Declarat Metempsychoses.

Antiquitatum Demonstrat Mundos.

Antiquitatibus Delinit Morosos.

Antiquitatibus Debellat Malevolos.

Antiquitatibus Domat Mortem.

Hardt, Hermann von der,

laddus pro republica ...

Guelferbytum 1776

Exeg. 446

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10410973-9

VD18 14477718-001